

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

WOJEWÓDZTWO
WIELKOPOLSKIE

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Opracowanie:

Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne

Departament Polityki Regionalnej

Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO 2015

Wielkopolskie

Regionalne Obserwatorium
Terytorialne

ISBN 978-83-64765-07-0

Poznań, 2015 r.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Opracowanie wykonano w ramach realizacji projektu pn.: „Wsparcie funkcjonowania Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Autorzy:

Zespół pracowników Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego funkcjonującego w strukturach Departamentu Polityki Regionalnej UMWW

Krzysztof Borkowicz

Beata Hofman

Agata Jakubowicz

Mateusz Kasprzyk

Justyna Orłowska

Tomasz Resiński

Koordinacja prac:

Agata Jakubowicz i Krzysztof Borkowicz

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI	3
WSTĘP	5
ANALIZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ	6
1. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I JEGO OCHRONA	6
1.1. Rzeźba terenu.....	6
1.2. Kierunki wykorzystania powierzchni województwa	7
1.3. Zasoby kopalin.....	9
1.4. Gleby	12
1.5. Obszary leśne	14
1.6. Różnorodność biologiczna i obszary chronione	18
1.7. Zasoby wodne i jakość wód.....	20
1.8. Potencjał odnawialnych zasobów środowiska przyrodniczego wykorzystywanych na cele energetyczne	23
1.9. Gospodarka wodno-ściekowa	29
1.10. Gospodarka odpadami.....	32
1.11. Jakość powietrza	36
1.12. Klimat akustyczny.....	40
2. ROLNICTWO I OBSZARY WIEJSKIE	42
2.1. Rolnictwo.....	42
2.2. Obszary wiejskie	62
3. OSADNICTWO.....	71
3.1. Kształtowanie się sieci osadniczej	71
3.2. Cechy sieci osadniczej.....	72
3.3. Rozwój ludnościowy miast	82
3.4. Potencjał gospodarczy miast w Wielkopolsce.....	88
4. SYSTEM TRANSPORTOWY	93
4.1. Powiązania zewnętrzne Wielkopolski w układzie międzynarodowym	93
4.2. Infrastruktura drogowa.....	95
4.3. Infrastruktura kolejowa.....	111
4.4. Transport lotniczy.....	120
4.5. Żegluga śródlądowa.....	124
4.6. Transport towarów i działalność logistyczna	127
5. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA.....	133
5.1. Infrastruktura energetyczna.....	133
5.2. Produkcja ciepła	139
5.3. Infrastruktura gazownicza	141
5.4. Infrastruktura sanitarna.....	143
5.5. Infrastruktura kanalizacyjna	145
6. SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE	148
7. DEMOGRAFIA	158
7.1. Podstawowe charakterystyki demograficzne.....	158
7.2. Struktura ludności	168
7.3. Prognoza zmiany liczby mieszkańców.....	172

8. RYNEK PRACY	176
8.1. <i>Pracujący</i>	176
8.2. <i>Przeciętne zatrudnienie</i>	178
8.3. <i>Struktura rynku pracy</i>	180
8.4. <i>Wynagrodzenie i świadczenia emerytalno-rentowe</i>	182
8.5. <i>Bezrobocie</i>	184
9. EDUKACJA I SZKOLNICTWO WYŻSZE	193
9.1. <i>Przedszkola</i>	193
9.2. <i>Szkoły podstawowe i gimnazjalne</i>	199
9.3. <i>Szkoły ponadgimnazjalne</i>	205
9.4. <i>Zdawalność egzaminów</i>	211
9.5. <i>Szkoły wyższe</i>	215
10. OCHRONA ZDROWIA	218
11. OPIEKA SPOŁECZNA I WŁĄCZENIE SPOŁECZNE.....	226
12. MIESZKALNICTWO	233
12.1. <i>Zasoby mieszkaniowe</i>	233
12.2. <i>Mieszkania oddane do użytkowania</i>	236
12.3. <i>Wyposażenie zasobów mieszkaniowych w podstawowe instalacje</i>	238
13. BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE.....	240
14. SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE.....	246
15. TURYSTYKA I AKTYWNE FORMY SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU.....	253
15.1. <i>Turystyka i rekreacja</i>	253
15.2. <i>Sport i rekreacja</i>	264
15.3. <i>Kultura i dziedzictwo kulturowe</i>	270
16. GOSPODARKA.....	278
16.1. <i>Czynniki rozwoju gospodarczego</i>	279
16.2. <i>Wskaźniki makroekonomiczne</i>	280
16.3. <i>Przedsiębiorczość</i>	287
16.4. <i>Inwestycje w przedsiębiorstwach</i>	300
16.5. <i>Innowacyjność</i>	314
16.6. <i>Badania i rozwój</i>	319
16.7. <i>Finanse jednostek samorządu terytorialnego</i>	332
BIBLIOGRAFIA	347
SPIS TABEL	353
SPIS RYCIN	356

WSTĘP

Niniejsze opracowanie stanowi analizę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa wielkopolskiego przygotowaną przez Zespół Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego na potrzeby zarządzania strategicznego regionem, w tym związanej z prowadzeniem polityki rozwoju regionu. Celem opracowania jest przedstawienie aktualnego społeczno-gospodarczego wizerunku województwa wielkopolskiego, jego zmian, a także dynamiki tych zmian w okresie ostatnich lat wraz z odniesieniem do trendów rozwojowych panujących na poziomie krajowym, będących pochodną przemian dokonujących się w skali ogólnoeuropejskiej. Istotnym elementem dokonywanych analiz jest przedstawienie pozycji Wielkopolski na tle pozostałych województw w kraju, a także wstępna próba ukazania zróżnicowania wewnątrzregionalnego regionu.

Diagnoza stanowi materiał wyjściowy do wykorzystania w różnego rodzaju opracowaniach analitycznych z zakresu badań trendów rozwojowych poszczególnych dziedzin rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, które ujęto w kolejnych częściach niniejszego opracowania (w tym do prac nad kolejnymi badaniami i analizami WROT). Przedmiotową diagnozę traktować należy w szczególności jako wstępny element podjętych prac związanych z monitorowaniem realizacji *Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020*, przyjętej przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w grudniu 2012 roku.

Podstawą diagnozy jest szczegółowa charakterystyka województwa wielkopolskiego w odniesieniu do szerokiego spektrum zagadnień wymagających monitorowania w procesie planowania rozwoju regionu, zarówno w aspekcie przestrzennym, społecznym, jak i gospodarczym. Zgodnie z przyjętymi założeniami, opracowanie ma w dużej mierze charakter monograficzny, stanowiąc z jednej strony bardzo rozbudowaną bazę podstawowej wiedzy o regionie, ale również punkt wyjścia i źródło inspiracji do szerszych badań i analiz na temat rozwoju Wielkopolski.

Zakres czasowy opracowania obejmuje lata 2004-2013 (w wyjątkowych sytuacjach nawet 2014 rok). Uwzględnione zostały możliwie najnowsze dane, jakie były do dyspozycji Zespołu w momencie ostatecznego przygotowania diagnozy, tj. w marcu 2015. Jedynie w pewnych sytuacjach wskazany zakres był zawężony z powodu braku dostępności danych lub istotnych zmian w metodologii ich sporządzania, które miały niedawno miejsce.

Podstawowym źródłem informacji wykorzystywanych w analizie jest statystyka publiczna. Kluczowe jej uzupełnienie stanowią w pierwszej kolejności badania i ekspertyzy na temat wybranych dziedzin rozwoju Wielkopolski, przygotowane w ostatnich latach w regionie (w tym ekspertyzy przygotowane na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego w 2014 i na początku 2015 roku), zaś w dalszej różnego rodzaju artykuły, raporty i prezentacje o Wielkopolsce, pozastatystyczne bazy danych (w tym dane źródłowe jednostek i organów realizujących zadania publiczne), a także obowiązujące i planowane do wprowadzenia akty prawne itp.

Układ analizy zbliżony jest w swej strukturze do poprzednich opracowań diagnostycznych, przygotowanych w roku 2009 i 2011 w Departamencie Polityki Regionalnej UMWW. W pierwszej kolejności zaprezentowane zostały dziedziny składające się na wymiar przestrzenny diagnozy, następnie szeroko zaprezentowano aspekt społeczny, by na końcu skoncentrować się na kwestiach związanych z rozwojem gospodarki Wielkopolski. Przejście między poszczególnymi wymiarami jest nieostre – stanowią je dziedziny, które w swym zakresie uwzględniają jednocześnie kilka aspektów, jak np. przestrzenny i społeczny, czy społeczny i gospodarczy.

Autorzy opracowania wyrażają serdeczne podziękowania dla pracowników Oddziału Planowania Strategicznego Departamentu Polityki Regionalnej UMWW za wsparcie przy dokonywaniu ostatecznych korekt merytorycznych i technicznych w końcowym etapie prac nad Diagnozą.

Zespół WROT

ANALIZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ

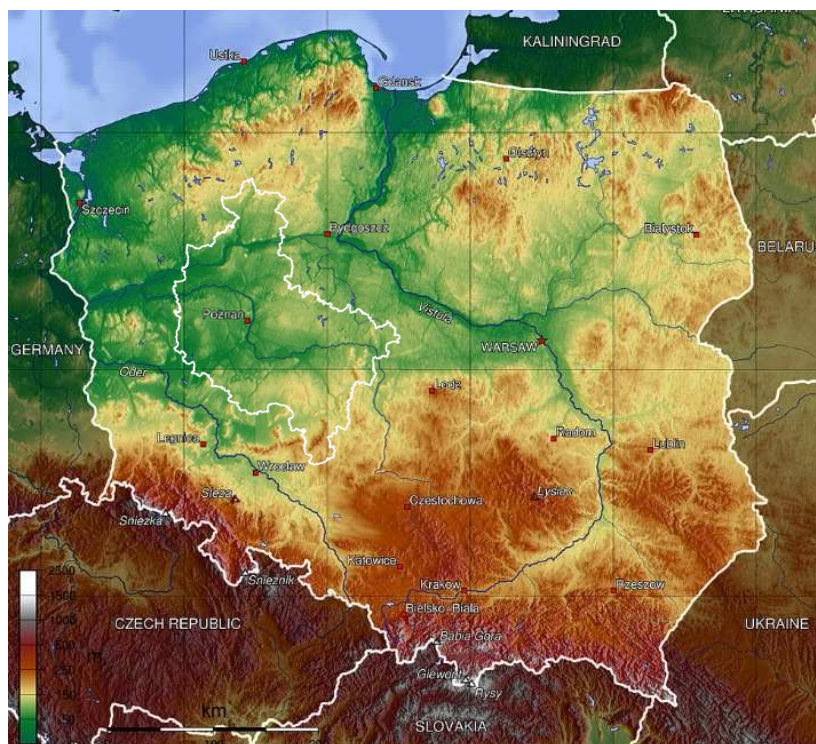
1. Środowisko przyrodnicze i jego ochrona

Środowisko przyrodnicze, w tym budowa geologiczna i rzeźba terenu, klimat, stosunki wodne, warunki glebowe, występowanie organizmów żywych, znajduje się w ciągłej interakcji z człowiekiem. Nadmiernie uciążliwe antropogeniczne przekształcenia środowiska przyrodniczego wymagają prowadzenia szeregu działań ochronnych, czemu służy stały monitoring stanu środowiska i jego poszczególnych komponentów. Ochrona środowiska to z jednej strony niwelowanie niekorzystnego wpływu i szkód wyrządzonych w środowisku, a z drugiej strony zapobieganie i zmniejszenie ryzyka wystąpienia ich w przyszłości. Racjonalne kształtowanie środowiska i gospodarowanie zasobami środowiska z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju polega m.in. na utrzymywaniu i przywracaniu elementów przyrodniczych do stanu właściwego (w tym poprzez kompensację przyrodniczą), a także na przeciwdziałaniu emisji zanieczyszczeń, recyklingu, efektywnym wykorzystywaniu zasobów naturalnych, czy też potencjału odnawialnych zasobów środowiska przyrodniczego do produkcji energii elektrycznej i ciepłej.

1.1. Rzeźba terenu

Wielkopolska jest w większości terenem nizinnym. Większe wysokości bezwzględne terenu występują w południowej części regionu. Najwyższym wzniesieniem jest Kobyła Góra (284 m p.p.m.) w paśmie Wzgórz Ostrzeszowskich. Z kolei najniżej położona jest dolina Warty u ujścia Noteci – 21 m n.p.m. w północno-zachodniej części województwa.

Ryc. 1. Mapa hipsometryczna – Polska i Wielkopolska

Źródło: Na podstawie <http://pl.wikipedia.org/>

Wpływ na ukształtowanie powierzchni Wielkopolski miały zlodowacenia, których pozostałości w postaci różnych typów rzeźby terenu widoczne są w poszczególnych częściach regionu. W wyniku zlodowacenia środkowopolskiego, obejmującego południowo-wschodnią część regionu, struktura rzeźby terenu, a w konsekwencji warunki geologiczne i glebowe, zróżnicowane zostały w układzie równoleżnikowym. Pasma wysoczyznowe obejmuje rejon Kalisza i Leszna oraz wzgórza Dalkowskie, Trzebnickie, Twardogórskie i Ostrzeszowskie. Do istotnych elementów rzeźby terenu województwa należą pradoliny rzeczne, których geneza związana jest z postojem lodowca, w tym: Pradolina Baryczy, Pradolina Głogowsko-Barucka oraz Pradolina Warszawsko-Berlińska. W południowej części Wielkopolski wyraźny jest brak dużej liczby zbiorników wodnych, będących pozostałością zlodowacenia.

Konsekwencją zlodowaceń w północnej i środkowej Wielkopolsce jest występowanie pagórków morenowych i powierzchni sandrowych. Procesy zlodowacenia ukształtowały również pradoliny. Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka, a w szczególności jej fragment: Pradolina Noteci – Dolnej Warty, stanowi obecnie jedną z dwóch głównych osi hydrograficznych obszaru. We wschodniej części regionu rzeźba ma charakterystyczny układ południkowy, w postaci rynien polodowcowych, w których występują liczne naturalne zbiorniki wodne.

Ryc. 2. Układ pradolin w Polsce i Wielkopolsce

Źródło: Na podstawie <http://www.zycieaklimat.edu.pl/>

1.2. Kierunki wykorzystania powierzchni województwa

Województwo wielkopolskie jest drugim co do wielkości regionem Polski (za województwem mazowieckim), położonym w centralno-zachodniej części kraju. Obejmuje powierzchnię 29 826 km², co stanowi 9,5% powierzchni kraju.

W 2013 roku znaczną powierzchnię województwa zajmowały użytki rolne – 65,0%, a w dalszej kolejności grunty leśne oraz tereny zadrzewione i zakrzewione – 26,7%. Wśród użytków rolnych zdecydowaną większość – ponad 81,2% powierzchni, stanowiły grunty orne, następnie łąki (10,5%

powierzchni użytków rolnych) i pastwiska (4,1%). Grunty zabudowane i zurbanizowane zajmowały 5,2% powierzchni województwa, z czego najwięcej – ponad 56,1% (2,9% powierzchni województwa), stanowiły tereny komunikacyjne, w tym drogi i koleje. Tereny mieszkaniowe zajmowały 19,8%, a tereny przemysłowe 5,9% powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych, tj. odpowiednio 1,0% i 0,3% powierzchni województwa.

Udział poszczególnych kategorii terenów w strukturze użytkowania gruntów w regionie nie ulega znacznym zmianom. Wśród podstawowych kategorii użytkowania terenu od 2004 roku największy wzrost nastąpił w powierzchni terenów zabudowanych i zurbanizowanych (o 6,4%). Nieznacznie zmalał natomiast udział użytków rolnych – o 1,2%.

Tab. 1. Kierunki wykorzystania powierzchni województwa wielkopolskiego w 2004 i 2013 roku

Kierunki wykorzystania powierzchni województwa (ha) ¹	2004	2013	Zmiana 2004-2013 (%)
Użytki rolne	1 963 288	1 939 252	-1,2
w tym: - grunty orne	1 560 681	1 574 959	0,9
- sady	21 278	16 022	-24,7
- łąki trwałe	220 079	204 312	-7,2
- pastwiska trwałe	90 389	79 448	-12,1
- grunty rolne zabudowane	47 839	41 835	-12,6
- grunty pod stawami	3 188	6 618	107,6
- grunty pod rowami	19 834	16 058	-19,0
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	774 210	795 983	2,8
w tym: - lasy	764 470	785 648	2,8
- grunty zadrzewione i zakrzewione	9 740	10 335	6,1
Grunty pod wodami	42 499	43 556	2,5
w tym: - grunty pod wodami powierzchniowymi płynącymi	30 471	36 293	19,1
- grunty pod wodami powierzchniowymi stojącymi	12 028	7 263	-39,6
Grunty zabudowane i zurbanizowane	144 553	153 800	6,4
w tym: - tereny mieszkaniowe	19 133	30 477	59,3
- tereny przemysłowe	7 069	9 039	27,9
- inne tereny zabudowane	7 496	12 701	69,4
- zurbanizowane tereny niezabudowane	7 116	3 866	-45,7
- tereny rekreacji i wypoczynku	7 372	7 046	-4,4
- drogi	79 086	76 223	-3,6
- tereny kolejowe	8 987	8 716	-3,0
- inne tereny komunikacyjne	1 716	1 229	-28,4
- użytki kopalne	6 578	4 503	-31,5
Użytki ekologiczne	1 097	2 303	109,9
Nie użytki	41 550	36 530	-12,1
Tereny różne	15 362	11 226	-26,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Grunty zdewastowane i zrehabilitowane

Znaczną powierzchnię w województwie zajmują grunty zdewastowane i zdegradowane w wyniku działalności ludzkiej. Grunty zdewastowane to grunty, które utraciły całkowicie wartości użytkowe, natomiast do gruntów zdegradowanych zalicza się tereny, których wartość użytkowa zmalała wskutek pogorszenia się warunków przyrodniczych lub w wyniku zmian środowiska oraz działalności przemysłowej, a także nieodpowiedniej działalności rolniczej.

Istotnym działaniem w zakresie ochrony środowiska w odniesieniu do gruntów przekształconych antropogenicznie jest rekultywacja, tj. przywrócenie gruntom zdegradowanym lub zdewastowanym wartości użytkowych lub przyrodniczych. Proces ten może odbywać się poprzez: właściwe ukształtowanie rzeźby terenu, poprawienie właściwości fizycznych i chemicznych gleby lub odtworzenia gleb, uregulowanie stosunków wodnych, umocnienia skarp oraz odbudowanie lub zbudowanie niezbędnych dróg. Grunty zrehabilitowane podlegają następnie zagospodarowaniu przede wszystkim w kierunku leśnym lub rolniczym.

Grunty zdewastowane i zdegradowane na terenie Wielkopolski powstały przeważnie w wyniku działalności górniczej i stanowią tereny poeksploatacyjne, a największe ich obszary występują w rejonie eksploatacji złóż węgla brunatnego w okolicach Konina i Turku. Powierzchnia gruntów wymagających rekultywacji w 2013 roku była najwyższa wśród województw i wyniosła 9 081 ha, co stanowiło 0,3% powierzchni województwa. W strukturze gruntów do rekultywacji zdecydowanie dominowały grunty zdewastowane, których udział wyniósł 97,5%. Od 2004 roku powierzchnia przedmiotowych gruntów maleje, jednak corocznie odnotowywane są znaczne różnice ich łącznej powierzchni. W 2013 roku rekultywacji i nowemu zagospodarowaniu poddano 505 ha gruntów, w tym 69,9% na cele rolnicze i 30,1% na cele leśne.

1.3. Zasoby kopalin

Surowce energetyczne

Pod względem udziału w wydobyciu krajowym do najważniejszych w Wielkopolsce kopalin energetycznych zaliczyć można: gaz ziemny, węgiel brunatny i ropę naftową.

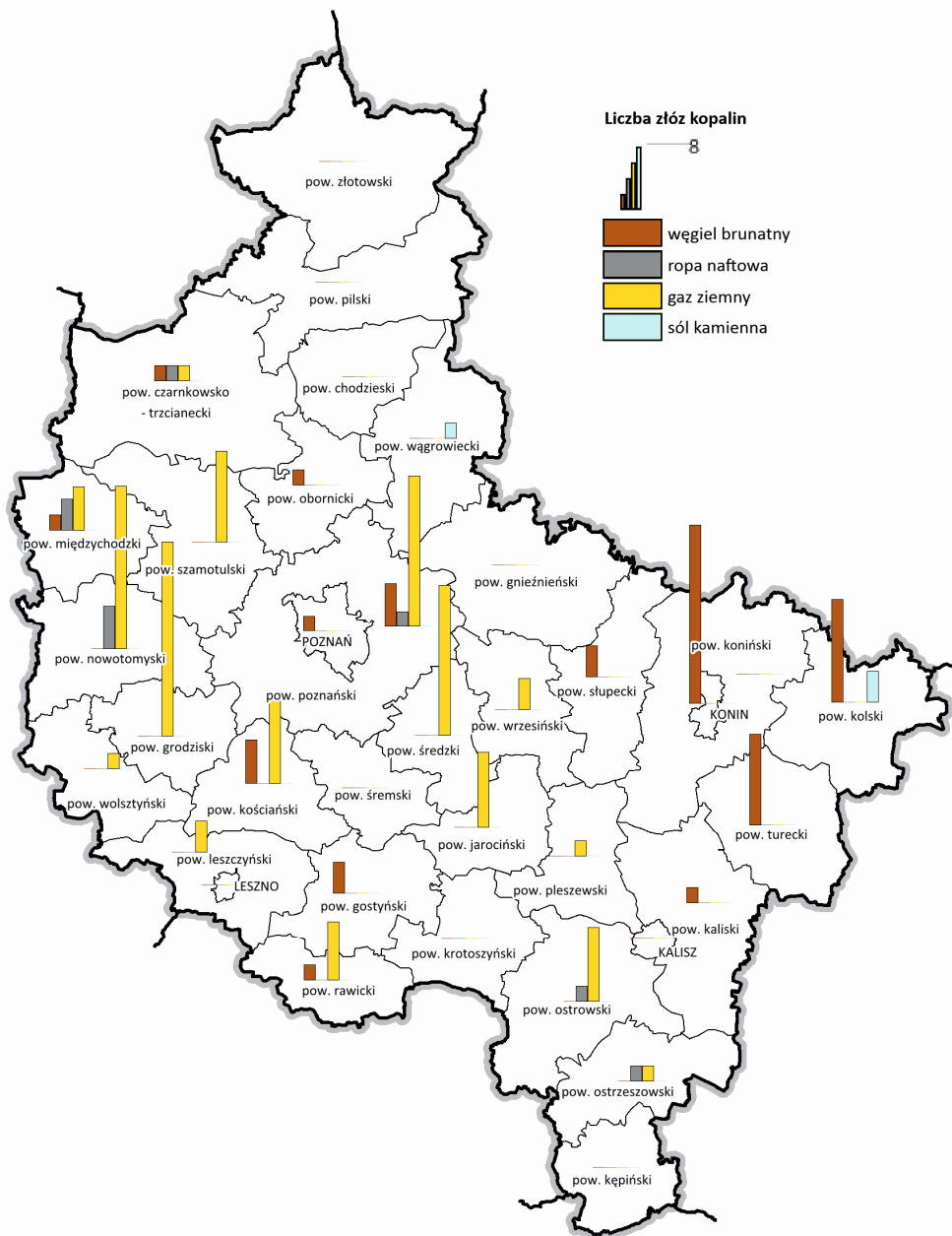
Według stanu na 2013 rok na terenie województwa występowały 62 udokumentowane złoża gazu ziemnego, znajdujące się głównie w obszarze pomiędzy Wartą, Obrą i Kanałem Mosińskim. Największe złożo o zasobach wydobywanych 17 348,7 mln m³ położone było na terenie powiatu grodzkiego i kościańskiego. Zasoby Wielkopolski oceniono na 58 255,3 mln m³, z czego 69,3% stanowiły zasoby przemysłowe. Z 37 eksploatowanych złóż wydobyto 2 606,6 mln m³ gazu ziemnego, co stanowiło 67,4% wydobycia krajowego w obrębie Niżu Polskiego. Największa koncentracja złóż występowała w powiatach: grodzkim, nowotomyskim, średzkim i poznańskim. Fragmenty 3 złóż znajdowały się w obszarze województwa lubuskiego. Na terenie Wielkopolski nie występowały złoża gazu azotowego, tj. takich, w których gaz ziemny zawiera ponad 90% azotu.

Ponadto w złożu Pakosław zlokalizowane zostało nieeksploatowane złożo helu, którego zasoby wyniosły 1 mln m³. W 2013 roku stanowiły one 3,6% zasobów wydobywalnych w kraju skumulowanych w 16 złożach.

W województwie udokumentowano 6 złóż ropy naftowej, których zasoby wydobywalne oszacowano na ponad 6 970,1 tys. t, a przemysłowe na 4 445,4 tys. t (42,2%). Dwa największe złoża – Lubiatów (5 088,9 tys. t) i Grotów (1 800,4 tys. t), obejmują również obszar województwa lubuskiego. Wydobycie ropy naftowej z 4 złóż regionu stanowiło 45,7% wydobycia z Niżu Polskiego. Złoża ropy naftowej występowały na terenie powiatów: nowotomyskiego i międzychodzkiego.

Zasoby geologiczne węgla brunatnego oszacowano na 7 187,6 mln t, z czego jako zasoby przemysłowe blisko 111 mln t, co stanowiło 1,6% zasobów ogółem. Węgiel udokumentowano w 31 złożach, z czego większość zlokalizowana była w powiatach konińskim, kolskim i tureckim. Pozostałe złoża, w tym największe pod względem zasobów (od 300 mln t do 2 000 mln t), występowały w rowie poznańskim, na terenie powiatów: szamotulskiego, obornickiego, poznańskiego, miasta Poznania, kościańskiego, śremskiego, gostyńskiego oraz w rejonie Trzcianki. W 2013 roku z 5 eksploatowanych złóż w rejonie Konina, Turku i Koła wydobyto 14,4 mln t węgla, co stanowiło 21,8% wydobycia krajowego.

Ryc. 3. Liczba złóż kopalin w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bilansu zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 grudnia 2013 r. Państwowy Instytut Geologiczny / Państwowy Instytut Badawczy. Warszawa. 2014 r.

Surowce chemiczne i skalne

Wielkopolska zasobna jest również w inne surowce, w tym chemiczne i skalne. Szczególnie korzystne jest położenie Wielkopolski na tle występowania zasobów wód podziemnych – leczniczych i termalnych.

Sól potasowo-magnezowa występująca w Kłodawie w powiecie kolskim, o zasobach 72 818 tys. t, stanowiła w 2013 roku 10,9% zasobów krajowych. Poza obszarem województwa wielkopolskiego pokłady soli potasowo-magnezowej zlokalizowane były jedynie w województwie pomorskim (4 złoża). Zasoby przemysłowe rozpoznano tylko w Kłodawie.

W regionie znajdowały się 3 złoża soli kamiennej o zasobach 11 908,2 mln t, z czego 2 w Kłodawie i 1 w Wapnie. W 2013 roku wydobyte prowadzone było tylko w złożu Kłodawa 1 (część środkowa) i wyniosło 617 tys. t, co stanowiło 14,7% wydobycia krajowego. Wśród 4 województw prowadzących eksploatację soli, województwo wielkopolskie plasowało się na 3 miejscu.

Zasoby gipsu i anhydrytu – 7 683 tys. t, występowały w 1 złożu w powiecie wągrowieckim. W Polsce rozpoznanych jest 15 złóż o łącznych zasobach 261 236 tys. t.

W Polsce występowało 199,6 mln t kredy w 193 złożach. Zasoby województwa wielkopolskiego stanowiły 5,1% zasobów geologicznych kraju. Wśród 17 złóż do największych (od 1,3 do 3 mln t) należały: Skic-Kujan (powiat pilski i złotowski), Sierpówko-Kiączyn (powiat szamotulski), Objezierze (powiat obornicki) oraz Łątko (powiat wągrowiecki). W regionie nie prowadzi się wydobycia, jak również nie rozpoznano zasobów przemysłowych kredy.

Złoże piasków formierskich Rumin, w powiecie konińskim, obejmowało 13 070 tys. t surowca, co stanowiło 4,4% zasobów krajowych.

Piaski i żwiry występujące w 1 061 złożach oszacowano na 864 930 tys. t, co stanowiło 4,8% zasobów krajowych (9 316 złóż). Zasoby przemysłowe regionu obejmowały 279 887 tys. t. Wydobycie wyniosło 10 921 tys. t (6,3% wydobycia w Polsce).

Wydobycie piasków kwarcowych zarówno do wyrobu betonów komórkowych, jak i cegły wapienno-piaskowej w ilości 135,8 tys. m³ stanowiło 15,9% wydobycia krajowego. Udział zasobów regionu (10 złóż) w zasobach krajowych (164 złoża) był mniejszy i wyniósł 6,8%. Złoża piasków kwarcowych w Wielkopolsce zlokalizowane były głównie w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim i poznańskim.

Zasoby surowców ilastych ceramiki budowlanej oraz do produkcji kruszywa lekkiego wyniosły łącznie 127 012 tys. m³ w 113 złożach, co stanowiło 4,8% zasobów krajowych (1 260 złóż). Wydobywane były wyłącznie surowce ceramiki budowlanej w ilości 105 tys. m³ (2,9% wydobycia krajowego).

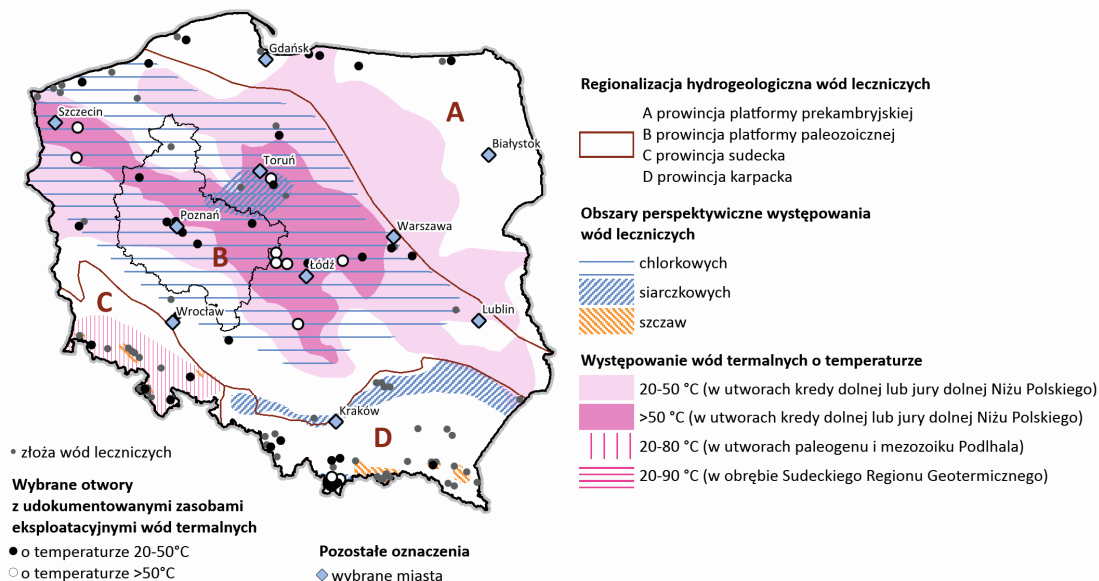
Również niewielki był udział zasobów surowców szklarskich: 7 143,6 tys. t w 2 złożach, co stanowiło 1,1% zasobów krajowych.

Wydobycie torfu w Wielkopolsce (z 62 złóż) wyniosło 36,0 tys. m³, co stanowiło 2,9% wydobycia krajowego (z 279 złóż), przy czym zasoby oszacowano na 4 579,1 tys. m³ (5,7% zasobów krajowych).

Wody podziemne

Wody podziemne w typie wód leczniczych zmineralizowanych i wód termalnych – występują na znacznym obszarze centralnej, wschodniej i południowej Wielkopolski, na głębokości około 800 m i więcej, osiągając temperaturę 30 – 80°C. Należą do nich wody chlorkowe, chlorkowo-sodowe, bromkowe i borowe o różnym stopniu mineralizacji. W regionie znajdowało się 7 złóż o łącznych zasobach eksploatacyjnych 382,2 m³/h (7,2% zasobów krajowych). W 2013 roku pobór wód wyniósł 5 806,0 m³/rok, co stanowiło poniżej 1% poboru wód podziemnych w kraju. Największe zasoby wód występowały w powiatach poznańskim, kolskim i średzkim, przy czym eksploatacja występowała jedynie w powiecie poznańskim.

Ryc. 4. Występowanie poszczególnych typów chemicznych wód leczniczych i zmineralizowanych oraz wód termalnych w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bilansu zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 grudnia 2013 r. Państwowy Instytut Geologiczny / Państwowy Instytut Badawczy. Warszawa. 2014 r.

1.4. Gleby

Klasyfikacja gleb

Według badań Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska (WIOŚ) w Poznaniu, przeprowadzonych w latach 2000-2004, gleby na terenie województwa wielkopolskiego są glebami średniej oraz niskiej jakości i należą do najstarszych w kraju.

Pod względem wartości użytkowej gleby dla rolnictwa, uwzględniającej żyzność, stosunki wodne, trudność uprawy w powiązaniu z agroklimatem i rzeźbą terenu w województwie wielkopolskim dominują gleby słabe i najłabsze (klasy V, VI i VIz) oraz nieprzydatne dla celów rolniczych (klasy VI RZ), które łącznie stanowią 40% powierzchni regionu. Na ocenę jakości gleb Wielkopolski rzutuje brak gruntów ornych zaliczanych do I klasy oraz znikomy procent gleb II klasy (1%).

Najłabsze gleby występują głównie w powiatach: czarnkowsko-trzcianieckim, kaliskim, kępińskim, konińskim, międzychodzkiem, nowotomyskim, ostrowskim, ostrzeszowskim, tureckim i wolsztyńskim, a ich udział wynosi ponad 50% ogólnej powierzchni gruntów ornych.

Największy areał gruntów ornych II klasy bonitacyjnej posiadają powiaty: gnieźnieński i gostyński – 3% powierzchni gruntów ornych, oraz powiaty: kaliski, kościański, średzki, śremski i wrzesiński – 2%.

Udział gleb najwyższej jakości, od II do III klasy, w całej Wielkopolsce jedynie w dwóch powiatach przekracza 50% powierzchni gruntów ornych. Są to powiaty gostyński i krotoszyński, z udziałem tych gleb odpowiednio 68% i 55%. W pozostałej części Wielkopolski południowo-wschodniej dominują jednak grunty orne najłabszych klas – V i VI. Powyżej 50% powierzchni zajmują one w powiatach: ostrzeszowskim (84%), tureckim (73%), czarnkowsko-trzcianieckim, wolsztyńskim, leszczyńskim, kępińskim, konińskim, kaliskim, ostrowskim, nowotomyskim i międzychodzkiem.

Obok klas bonitacyjnych wyróżnia się także kompleksy glebowo-rolnicze, określające przydatność rolniczą gleb, związaną z odpowiednim doбором uprawianych roślin. Do danego kompleksu mogą być zaliczane gleby posiadające zbliżone właściwości i kierunek użytkowania, które

jednocześnie stanowią różne typy siedliskowe rolniczej powierzchni produkcyjnej. Gleby województwa wielkopolskiego użytkowane rolniczo zaliczają się głównie do kompleksów żytnich – od 4 do 7, stanowiąc 78% ogólnej powierzchni gruntów ornych. Zaledwie 15% gleb należy do kompleksów pszennych – od 1 do 3, w tym 13% do kompleksu pszennego dobrego. Pozostałe 7% stanowią gleby kompleksów zbożowo-pastewnych.

Badania chemizmu gleb

Badania chemizmu gleb WIOŚ z lat 2010-2012 wykazały, że 18% przebadanych w Wielkopolsce gleb miało odczyn bardzo kwaśny (pH do 4,5), 23% odczyn kwaśny (pH 4,5-5,5), a 47% lekko kwaśny (pH 5,6-6,5), natomiast 12% przebadanych gleb odznaczało się odczynem obojętnym. Brak było gleb o odczynie zasadowym. Średnia wartość odczynu gleby wynosiła od 5,4 do 5,7.

W stosunku do badań z lat 2000-2004 odczyn gleb w Wielkopolsce uległ zmianie głównie w kierunku gleb lekko kwaśnych (wzrost o 14 p.proc.) oraz bardzo kwaśnych (wzrost o 4 p.proc.). Zmalał natomiast udział gleb o odczynie kwaśnym (o 3 p.proc.), obojętnym (o 3 p.proc.) oraz zasadowym (z 12% do 0%). Dla mocno zakwaszonych gleb (w 2004 roku – 41% powierzchni użytków rolnych) wskazane, potrzebne, bądź konieczne jest ich wapnowanie. Najwięcej gleb wymagających wapnowania występowało w północnej, wschodniej i południowo-wschodniej Wielkopolsce.

Badania wykazały również, że gleby w Wielkopolsce zasobne były w fosfor (jedynie 24% gleb stanowiły gleby o bardzo niskiej i niskiej zawartości fosforu), natomiast średnio zasobne w przyswajalny magnez i potas. Obserwowana jest systematyczna, powolna poprawa zasobności gleb w powyższe mikroelementy, od zawartości których zależy ich żyzność. Niską zawartością przyswajalnych mikroelementów charakteryzowały się następujące części regionu: fosforu – północno-zachodnia oraz okolice Turka, potasu – wschodnia, magnezu – głównie okolice Gniezna.

Istotne z punktu widzenia wdrażania Dyrektywy Azotanowej jest wyznaczenie obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych. W tym celu wytypowano lokalizacje punktów pomiarowych w 26 gminach, położonych w południowo-wschodniej i centralnej części Wielkopolski. W 22 punktach monitoringowych maksymalna zawartość azotu kształtowała się od 160 kg/ha do 500 kg/ha i znacznie przekraczała wartość 124 kg/ha, stanowiącą o bardzo wysokim udziale pierwiastka (wg IUNG).

Zagrożenia gleb

Głównym naturalnym zagrożeniem gleb jest erozja wietrzna powodująca mechaniczne niszczenie roślin, odślanianie ich systemu korzeniowego oraz wpływająca na zanieczyszczanie pyłem wód powierzchniowych i powietrza. Najbardziej narażone na ten rodzaj erozji są obszary o małej lesistości w centralnej części Pasa Nizin Środkowopolskich, w szczególności województwa: wielkopolskie, łódzkie, mazowieckie i podlaskie. Jednocześnie są rejonami intensywnego rolnictwa. Część północna województwa zagrożona jest erozją średnią i silną, część środkowa – średnią, natomiast średnio silną i bardzo silną – wschodnia część regionu.

Na intensywność procesów erozji wodnej ma wpływ rodzaj gleby (piaszczyste, lessowe itp.), nachylenie terenu oraz ilość i intensywność opadów (dotyczy w szczególności terenów górskich), a także sposób użytkowania ziemi i efekty działalności człowieka. Wyróżnia się kilka okresów w roku sprzyjających procesowi erozji wodnej: okres roztopów wiosennych, powodujących spływy i osuwiska, okres wiosenno-letni z intensywnymi opadami stanowiącymi większość opadów rocznych, oraz okres jesienny z długotrwałymi opadami ciągłymi, skutkującymi spłukiwaniem wierzchniej warstwy gleby.

W regionie erozją wodną zagrożone są w stopniu słabym: północno-wschodnia część Wielkopolski oraz rejon Konina i Ostrzeszowa, w stopniu średnim: rejon doliny Warty przy zachodniej granicy województwa i rejon Gostynia oraz Kanału Obry.

Czynnikiem stabilizującym strukturę gleby oraz zmniejszającym jej podatność na zagęszczenie oraz degradację w wyniku erozji wodnej i wietrznej jest wysoka zawartość próchnicy. Ubytek materii organicznej jest ważnym wskaźnikiem pogorszenia warunków siedliskowych oraz żyzności gleb. W Wielkopolsce w 2010 roku zawartość próchnicy w glebie była na poziomie średnim – od 1,4% do

1,7%, jednak poniżej średniej krajowej, która wyniosła 2,0%. Wysoką zawartością materii organicznej w glebie charakteryzowały się powiaty: gnieźnieński, kępiński, koniński, kolski, chodzieski i krotoszyński, natomiast najmniejszą powiaty: średzki, gostyński, szamotulski i poznański.

1.5. Obszary leśne

Grunty leśne

Powierzchnia gruntów leśnych w 2013 roku w województwie wyniosła 786,7 tys. ha (8,4% powierzchni gruntów leśnych kraju), w tym 97,4% stanowiły lasy (766,6 tys. ha). W powierzchni całkowitej regionu udział lasów wyniósł 25,6%. Największe kompleksy leśne znajdują się w północno-zachodniej części Wielkopolski – Puszcza Notecka, Puszcza Drawska, Bory Krajeńskie.

Wśród ogólnej powierzchni lasów lasy publiczne stanowiły 89,1%, z czego 96,9% zarządzanych było przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (86,3% ogólnej powierzchni lasów). Pozostałą powierzchnię, głównie w południowo-wschodniej części województwa, zajmowały lasy prywatne. Od 2004 roku struktura własności lasów zmieniała się nieznacznie – o 0,7 p.proc. zmniejszył się udział lasów publicznych na rzecz lasów prywatnych.

Tab. 2. Lesistość w Polsce i Wielkopolsce w latach 2004-2013

Zmienna	Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Lesistość – udział pow. lasów w pow. jednostki (%)	Polska	28,7	28,8	28,9	28,9	29,0	29,1	29,2	29,2	29,3	29,4	
	Wielkopolska	25,4	25,5	25,5	25,5	25,6	25,6	25,6	25,7	25,7	25,7	
	Podregiony											
	kaliski	22,8	22,8	22,9	22,9	22,9	22,9	22,9	22,9	23,0	23,0	23,0
	koniński	16,0	16,1	16,1	16,2	16,2	16,3	16,2	16,2	16,3	16,3	16,3
	leszczyński	26,0	26,0	26,1	26,1	26,1	26,1	26,1	26,1	26,1	26,1	26,1
	piłski	38,0	38,1	38,2	38,2	38,2	38,2	38,2	38,3	38,4	38,5	38,5
	poznański	24,2	24,3	24,3	24,3	24,2	24,3	24,3	24,4	24,4	24,4	24,4
	m. Poznań	13,4	13,4	13,4	13,5	13,7	13,8	13,8	13,8	14,1	14,1	14,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Największą lesistością charakteryzowały się powiaty położone w północnej i północno-zachodniej części województwa, w tym: czarnkowsko-trzcianecki (50,8% powierzchni powiatu), złotowski (46,4%), międzychodzki (44,5%), nowotomyski (38,1%), chodzieski (34,9%), a także ostrzeszowski, obornicki, szamotulski, wolsztyński, piłski i ostrowski (powyżej średniej dla województwa). Z kolei najmniej zalesione były powiaty: kolski, kościański i gostyński oraz tereny miast powiatowych – Konina, Kalisz, Leszno i Poznań.

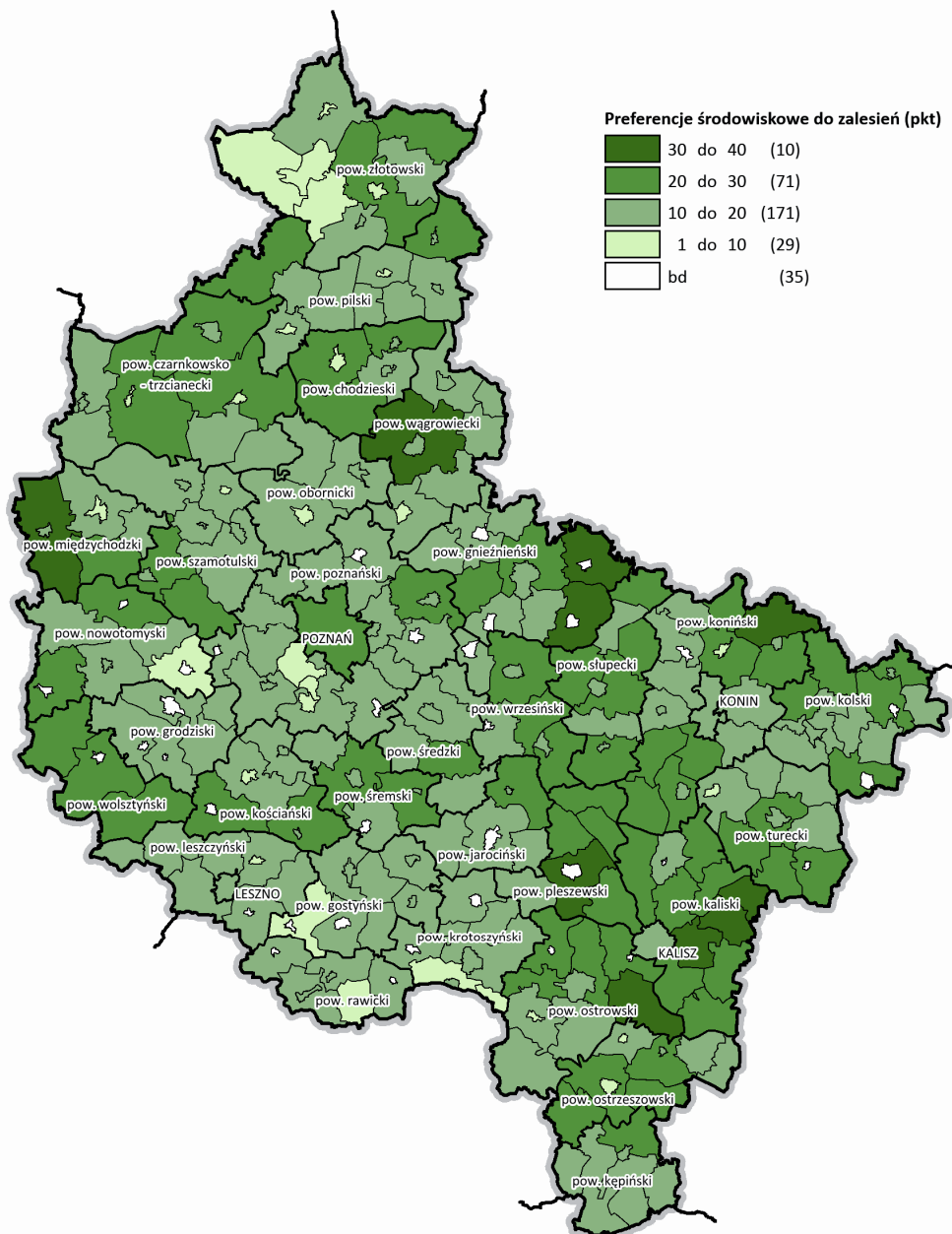
Zalesienia

Podstawę dla realizacji prac zalesieniowych w Polsce stanowi „Krajowy program zwiększania lesistości” (KPZL) zatwierdzony przez Radę Ministrów w 1995 roku. W dokumencie tym za okres realizacji programu przyjęto lata 1995-2020, narzucając jednocześnie obowiązek jego aktualizacji co 5 lat (ostatnia aktualizacja – 2014 rok). KPZL jest opracowaniem studialnym o charakterze strategicznym, stanowiąc kluczowy instrument polityki leśnej. Zawiera głównie ogólne wytyczne zwiększania lesistości w planach zagospodarowania przestrzennego województw.

W kraju występuje bardzo duże zróżnicowanie przestrzenne realizacji KPZL. Zasadniczo stopień realizacji programu jest niewystarczający, w tym na obszarach o największych preferencjach środowiskowych. Najwyższy udział gmin o szczególnie wysokich preferencjach zalesieniowych odnotowuje się m.in. w województwie wielkopolskim (29% gmin), co wynika z badań

przeprowadzonych na potrzeby modyfikacji KPZL z 2003 roku. W latach 1995-2000 zadania przewidziane w KPZL w kraju zostały zrealizowane z nadwyżką. Największe powierzchnie zalesień zrealizowano w województwach warmińsko-mazurskim – 13,7 tys. ha, zachodniopomorskim – 13,1 tys. ha, wielkopolskim – 11,1 tys. ha, zwłaszcza na gruntach państwowych.

Ryc. 5. Kategoryzacja gmin województwa wielkopolskiego ze względu na preferencje zalesieniowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Krajowego Programu Zwiększania Lesistości do roku 2020, Ministerstwo Środowiska – aktualizacja. Warszawa 2003 r.

Zgodnie z modyfikacją KPZL z 2003 roku planowana na lata 2001-2020 wielkość zalesień w województwie wielkopolskim wynosiła 110,7 tys. ha (16,3% ogólnej powierzchni planowanych zalesień w kraju), z czego 19,6 tys. ha na gruntach własności Skarbu Państwa oraz 91,1 tys. ha na gruntach niepaństwowych. W latach 2001-2013 w dwóch województwach (kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie) wprowadzono zalesienia na ponad 100% powierzchni względem założeń z 2003 roku. Szczególnie niekorzystnie sytuacja kształtowała się w województwach: śląskim, wielkopolskim, małopolskim, świętokrzyskim, łódzkim oraz lubelskim, gdzie wykonano mniej niż 25% zakładanych zalesień (2,9 tys. ha w Wielkopolsce).

Od momentu aktualizacji programu z 2009 roku do roku 2013 w województwie wielkopolskim, obok województw śląskiego i małopolskiego, odnotowano najniższy stopień realizacji zalesień – 4% (około 1,3 tys. ha). Prognozowany rozmiar zalesień na lata 2014-2020 oszacowano dla województwa wielkopolskiego na 92,0 ha gruntów, tj. 2,1% powierzchni przewidywanych zalesień w kraju. Po ich wykonaniu stopień realizacji programu wyniesie 15%.

Na zmiany w zakresie możliwości finansowania oraz podaży gruntów przeznaczonych o zalesień wpłynęło wstąpienie Polski do Unii Europejskiej oraz wymagania Planu oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (odpowiednio na lata 2004-2006 oraz 2007-2013). Wpływ na ograniczenie skali zalesień, obserwowane od 2004 roku, miało:

- większe zainteresowania gruntami z przeznaczeniem na cele rolnicze (konkurencyjność ze strony dopłat bezpośrednich do produkcji rolnej, przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania – ONW),
- brak dostatecznych szkoleń dla rolników i promocji w zakresie zalesień,
- wyłączenie z zalesień gruntów w obszarach sieci Natura 2000 (do czasu opracowania planów ich ochrony),
- wyłączenie ze wsparcia zalesień trwałych użytków zielonych (łąk i pastwisk),
- skrócenie przez Komisję Europejską okresu przyznawania premii zalesieniowej z 20 do 15 lat,
- skomplikowanie procedur administracyjnych,
- zwiększenie minimalnej powierzchni zalesianej działki do 0,5 ha.

W odniesieniu do struktury własnościowej od 2006 roku znacznie więcej zalesianych było gruntów prywatnych niż państwowych. Ograniczenia zalesień na gruntach Skarbu Państwa były związane także ze zmniejszeniem od 2005 roku powierzchni gruntów rolnych przekazywanych przez Agencję Nieruchomości Rolnych do zalesienia przez Lasy Państwowe.

Lasy ochronne

Lasy spełniające wyłącznie lub dodatkowo (poza funkcjami gospodarczymi) funkcje pozaprodukcyjne – ekologiczne, w tym glebochronne, wodochronne i inne (zgodnie z Ustawą o lasach z 1991 roku., Dz. U. z 1991 roku Nr 101 poz. 444) nazywane są od 1857 roku „lasami ochronnymi”.

W 2013 roku łączna powierzchnia lasów ochronnych w Wielkopolsce wyniosła 314,5 tys. ha, co stanowiło 41,0% całkowitej powierzchni leśnej. Powierzchnia lasów ochronnych będących w zarządzie Lasów Państwowych wyniosła 308,0 tys. ha (97,9%). Wśród nich największy udział miały lasy o funkcji wodochronnej – 50,6% powierzchni, m.in. wspomagające ochronę zasobów wód powierzchniowych podziemnych, regulujących stosunki hydrograficzne zlewni oraz na obszarach wododziałów. Lasy ochronne w miastach i wokół miast stanowiły 21,3%, glebochronne – 9,7% a w strefie oddziaływania przemysłu – 3,1%. Powierzchnia lasów prywatnych uznanych za ochronne w 2013 roku szacowana była na 3,9 tys. ha, a gminnych na 2,6 tys. ha.

Leśne kompleksy promocyjne

W celu wzmocnienia trwałości użytkowania zasobów leśnych, a przez to funkcji środowiskotwórczych lasu w Wielkopolsce wyznaczono 2 leśne kompleksy promocyjne (LKP):

- LKP Lasy Rychtaleskie – o powierzchni 48,0 tys. ha, utworzony w 1996 roku, obejmujący nadleśnictwa Antonin i Syców oraz Leśny Zakład Doświadczalny Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, położony w większości na terenie regionu,
- LKP Puszcza Notecka – o powierzchni 137,3 tys. ha, utworzony w 2004 roku, obejmujący nadleśnictwa: Potrzebowice, Wronki, Krucz, Sieraków, Oborniki, Karwin i Międzychód.

Obszary te mają znaczenie ekologiczne, edukacyjne i społeczne, gdzie wdrażane są nowe metody i technologie związane z gospodarką leśną, hodowlą lasu, ochroną lasu i ochroną przyrody.

Skład gatunkowy lasów

Większą część powierzchni leśnej według stanu na 2013 rok zajmują siedliska borowe (bory) – 32,8% powierzchni lasów – z sosną jako gatunkiem dominującym oraz bory mieszane – 31,1%, w skład których wchodzi dodatkowo gatunki liściaste jak dąb i buk. Pozostałymi siedliskami występującymi w Wielkopolsce są lasy mieszane – 21,8% powierzchni lasów, w których występują głównie takie gatunki drzew jak dąb i sosna, natomiast gatunkami domieszkowymi są m.in.: brzoza brodawkowata, jarząb, lipa, grab. Lasy pozostałe o dominacji dębów i buków, z domieszką gatunków takich jak grab, brzoza, lipa, olsza, osika, stanowią 13,7% powierzchni lasów ogółem. Pod względem gatunkowym zdecydowanie największą powierzchnię zajmuje sosna – 78,1%, następnie dąb – 9,9%, olsza 3,6%, brzoza 3,2%, świerk – 1,5% oraz inne gatunki drzew o powierzchni mniejszej od 1%, takie jak: buk, grab i topola.

Stan zdrowotny lasów

Stan zdrowotny lasów województwa wielkopolskiego jest korzystny, lecz niejednorodny na całym obszarze regionu. Poziom zdrowotności drzewostanów jest uwarunkowany m.in. czynnikami biotycznymi, w tym występowaniem szkodników owadów i chorób grzybowych. Drzewostany północnej i środkowej części województwa wielkopolskiego należą do najbardziej zagrożonych drzewostanów w kraju.

Poziom uszkodzenia lasów w województwie wielkopolskim określony na podstawie oceny defoliacji drzew nie jest najwyższy w kraju (5. miejsce wg województw). W wyniku monitoringu lasów oceniono, że średnia defoliacja drzew wyniosła w 2013 roku 20,7%, przy czym wśród gatunków liściastych była większa – 21,7%, a wśród gatunków iglastych mniejsza – 20,4%. Najbardziej uszkodzone drzewa występują we wschodniej części regionu oraz południowej części regionu (defoliacja na poziomie 26-60%). Stan pozostałych drzewostanów jest na poziomie średnim (defoliacja 11-25%). Drzewostany zdrowe występują jedynie w województwie lubuskim.

Zakłada się, że ogólny stan drzewostanów regionu w najbliższych latach nie powinien ulec zmianie. Zagrożeniem mogą być jednak obserwowane zmiany klimatyczne, charakteryzujące się większą częstością występowania zjawisk ekstremalnych np. silnych wiatrów, deszczy nawalnych lub okresowych susz.

Wiek drzewostanów

Średni wiek drzewostanów na terenie Wielkopolski to 60 lat. Największą powierzchnię obejmują drzewostany średniowiekowe: w przedziale 41-60 lat – 24%, w przedziale 61-80 lat – 20% powierzchni. Drzewostany młode – w wieku do 40 lat, stanowią 28% powierzchni lasów, natomiast drzewostany dojrzałe (ponad 80-letnie) zajmują 27%.

Zasoby drzewne

Pod względem gospodarczego wykorzystania lasu tj. ilości pozyskanego drewna województwo wielkopolskie plasowało się w 2013 roku na 3. miejscu w kraju. Uzyskano 3 384,1 tys. m³ drewna, w tym 91,9% stanowiła grubizna.

Z kolei zasoby drzewne, określone przez przeciętny zapas na 1 ha, były najmniejsze na tle zasobów innych województw. W 2013 roku wyniosły w Wielkopolsce 253 m³ grubizny brutto (w kraju 273 m³ grubizny brutto).

Zagrożenia lasów – pożary

Do najbardziej powszechnych zagrożeń ekosystemów leśnych Wielkopolski zaliczyć można pożary leśne oraz śmieci wywożone do lasu – głównie w pobliżu dużych aglomeracji miejskich. W Wielkopolsce w 2013 roku odnotowano 286 pożarów (5,9% pożarów w kraju), które objęły łączną powierzchnię 46,9 ha (3,6% w kraju). Podstawową przyczyną pożarów był czynnik ludzki, w tym nieostrożność dorosłych – 168 pożarów oraz podpalenie – 49 pożarów.

Przeznaczanie gruntów leśnych na cele nieleśne

W Wielkopolsce w 2013 roku na cele nieleśne przekształcono największą powierzchnię gruntów w kraju – 113 ha. Głównym kierunkiem przekształceń (podobnie jak w przypadku gruntów rolnych) były użytki kopalne – 82,9% gruntów leśnych, w mniejszym zakresie tereny przemysłowe – 4,9%. Trend przekształcenia większości gruntów na tereny kopalne ma miejsce także w innych województwach.

1.6. Różnorodność biologiczna i obszary chronione

Różnorodność biologiczna obejmuje zwierzęta, rośliny, ich siedliska oraz geny. Jest to cecha przyrody, która gwarantuje utrzymanie równowagi na poziomie osobników, gatunków i ekosystemów.

W Polsce bioróżnorodność kształtuje głównie stosunkowo duża powierzchnia lasów i obszarów wodno-błotnych oraz ekstensywne użytkowanie obszarów rolniczych. Wielkopolska znajduje się w zasięgu kontynentalnego regionu biogeograficznego (w Polsce dodatkowo występują regiony: bałtycki i alpejski). Zachowanie bioróżnorodności jest jednym z celów ochrony przyrody. Liczba obszarów cennych przyrodniczo objętych ochroną powiększa się.

Obszary prawnie chronione w 2013 roku obejmowały 943,6 tys. ha, co stanowiło 31,6% całkowitej powierzchni województwa wielkopolskiego oraz 9,3% powierzchni obszarów chronionych w kraju. Największy udział powierzchni obszarów chronionych (pow. 50 tys. ha) występował w powiatach: czarnkowsko-trzcianeckim, pilskim, złotowskim oraz ostrowskim, ostrzeszowskim i konińskim.

W regionie występują następujące formy ochrony przyrody:

- 2 parki narodowe – 7,98 tys. ha (0,27% powierzchni województwa), w tym:
 - Wielkopolski Park Narodowy o powierzchni 7,6 tys. ha (z otuliną 15,0 tys. ha),
 - fragment Drawieńskiego Parku Narodowego – o powierzchni 377,8 ha w granicach Wielkopolski,
- 98 rezerwatów przyrody – 4,1 tys. ha (0,14% powierzchni województwa),
- 13 parków krajobrazowych – o łącznej powierzchni na obszarze Wielkopolski 175,3 tys. ha (5,88% powierzchni województwa), w tym: Dolina Baryczy, im. Gen. Dezyderygo Chłapowskiego, Lednicki, Nadwarciański, Sierakowski, Powidzki, Promno, Przemęcki, Pszczewski, Puszcza Zielonka, Rogaliński, Żerkowsko-Czeszewski, Nadgoplański Park Tysiąclecia,
- 34 obszary chronionego krajobrazu – 743,9 tys. ha (24,94% powierzchni regionu),
- 3 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – 2,1 tys. ha (0,07% powierzchni województwa),
- 213 użytków ekologicznych – 2,7 tys. ha (0,09% powierzchni Wielkopolski),

- 1 stanowisko dokumentacyjne – 0,026 ha,
- ponad 3 300 pomników przyrody.

O wartościach przyrody świadczy również projektowana duża powierzchnia europejskiej sieci obszarów Natura 2000, utworzonych w celu ochrony zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych. Na sieć Natura 2000 składają się obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (OZW), które na mocy rozporządzenia Ministra Środowiska stają się specjalnymi obszarami ochrony siedlisk (SOO). W obrębie sieci dotąd wyznaczono (stan na październik 2014 r.):

- 13 obszarów specjalnej ochrony ptaków o łącznej powierzchni 487,4 tys. ha (16,3% powierzchni województwa),
- 52 obszary specjalnej ochrony siedlisk o łącznej powierzchni 221,5 tys. ha (7,4% powierzchni województwa).

Ponadto, na zlecenie Wielkopolskiego Biura Planowania Przestrzennego wyznaczono w województwie 67 obszarów ważnych dla ptaków w okresie gniazdowania oraz migracji¹. Wyznaczono je niezależnie od istniejących już obszarowych form ochrony przyrody. Pomimo dużej powierzchni obszarów stan ochrony większości gatunków i siedlisk przyrodniczych zagrożonych w skali europejskiej określany jest jako niezadowolający.

Wskaźnikiem osiągnięcia celu zahamowania tempa utraty różnorodności biologicznej (SEBI 2010) może być liczebność i rozpowszechnienie popularnych gatunków ptaków. Na podstawie wyników monitoringu można stwierdzić, iż w latach 2000-2008 nastąpił wzrost liczebności najszerzej rozpowszechnionych gatunków ptaków.

Do obserwowanych głównych niekorzystnych zmian w przyrodzie zaliczyć można:

- utratę siedlisk nieleśnych i wodno-błotnych dla ptaków,
- fragmentację siedlisk, w tym przerywanie korytarzy ekologicznych,
- zaburzenie składu gatunkowego siedlisk przyrodniczych (zwłaszcza nieleśnych, mokradłowych i seminaturalnych),
- sukcesję wtórną zbiorowisk roślinnych oraz siedlisk nieleśnych poprzez wkraczanie drzew i krzewów, a także eutrofizację jezior,
- wypieranie gatunków typowych i rodzimych przez gatunki inwazyjne i obce, do których zaliczyć można jenota i norkę amerykańską oraz raka przegowanego, klon jesionolistny i rubinię akacjową,
- zanieczyszczenie wód będących środowiskiem flory i fauny,
- niszczenie mechaniczne rzadkich roślin i siedlisk przyrodniczych,
- degradację walorów krajobrazowych.

Zagrożenie dla przyrody stanowią mogą: melioracje, zaniechanie użytkowania rolniczego, niewłaściwą zabudowę hydrotechniczną i regulację rzek, budowę infrastruktury komunikacyjnej i turystycznej, urbanizacja (w tym miejskie wyspy ciepła), nadmierne nawożenie, a także zjawiska naturalne w postaci huraganów i pożarów lasów.

Utrwaleniu spójnego systemu przyrodniczego, uwzględniającego obszary objęte ochroną prawną, sprzyja wypełnianie założeń krajowej sieci ekologicznej ECONET-POLSKA. W strukturze sieci wyróżnia się obszary węzłowe (biocentra i ich otuliny) oraz, zapewniające ich łączność, korytarze ekologiczne. W Wielkopolsce wyróżnić można 7 obszarów węzłowych o znaczeniu międzynarodowym i 4 o znaczeniu krajowym, a także 1 międzynarodowy korytarz ekologiczny i 8 korytarzy krajowych. Pozostałe tereny leśne i leśno-łęgowe stanowią obszary węzłowe o znaczeniu lokalnym.

¹ Wyległa P., Kuźniak S., Dolata P. Obszary ważne dla ptaków w okresie gniazdowania oraz migracji na terenie województwa wielkopolskiego. Ekspertyza wykonana dla Wielkopolskiego Biura Planowania Przestrzennego w Poznaniu. Poznań. 2008.

Zwierzyna łowna

Wśród ważniejszych zwierząt łownych w Wielkopolsce w 2013 roku (1. – 3. miejsce wśród innych województw) występowały: sarny (96,1 tys. szt.), daniela (7,8 tys. szt.), muflony (288 szt.), dziki (29,8 tys. szt.), lisy (19,7 tys. szt.) oraz jelenie (21,0 tys. szt.). Liczba pozostałych zwierząt wyniosła: zajęce (61,6 tys. szt.), bażanty (38,1 tys. szt.), kuropatwy (20,1 tys. szt.) oraz łosie² (138 szt.). Wśród gatunków chronionych występujących na terenie województwa wielkopolskiego wymienić można bobra (10,3 tys. szt.), wilka (49 szt.) i żubra (17 szt.).

W porównaniu do 2004 roku liczebność wszystkich gatunków na terenie województwa uległa znacznemu wzrostowi, co jest zgodne z trendem ogólnokrajowym. Odnotowano aż 8-krotny wzrost liczby wilków oraz 4-krotny wzrost liczby łosi i 3-krotny wzrost liczby danieli i muflonów. Podwoiła się populacja jeleni, dzików, zajęcy, bażantów i bobrów, dodatkowo pojawiły się żubry. W ciągu 10 lat zmalała jedynie liczebność lisów o 0,5%.

1.7. Zasoby wodne i jakość wód

Zasoby dyspozycyjne i eksploatacyjne wód podziemnych

Stan udokumentowanych zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych w obszarach bilansowych na terenie Wielkopolski w 2012 roku według bilansu zasobów eksploatacyjnych dyspozycyjnych wód podziemnych w Polsce (stan na grudzień 2013 roku) Państwowego Instytutu Geologicznego oraz Państwowego Instytutu Badawczego wyniósł ponad 86 tys. m³ (46 m³/h/km²), co stanowiło około 10% zasobów krajowych. Do obszarów bilansowych o największych zasobach zaliczały się: obszar wysoczyzny średzko-gnieźnieńskiej w obrębie zlewni Warty i Warty Środkowej oraz Noteci Górnej i Środkowej, Międzyrzecze Proсны i Warty – część północna oraz Region Poznańskiego Dorzecza Warty, które stanowiły łącznie 82% zasobów ogółem regionu.

Większość wód podziemnych występuje w obrębie tzw. głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP), tj. naturalnych zbiorników wodnych pod powierzchnią ziemi, spełniających kryteria ilościowe i jakościowe. Z uwagi na strategiczne znaczenie w gospodarce wodnej GZWP muszą spełniać określone parametry w zakresie wydajności i czystości.

Na terenie województwa znajdują się 24 GZWP, w tym większość – 19, w utworach czwartorzędowych. Do najzasobniejszych GZWP na terenie Wielkopolski zalicza się:

- Wielkopolską Dolinę Kopalną – GZWP nr 144 o wydajności 20,0 m³/h,
- Pradolinę Warszawa-Berlin – GZWP nr 150 o wydajności 19,0 m³/h,
- Pradolinę Toruń-Eberswald – GZWP nr 138 o wydajności 16,7 m³/h.

Dla centralnej i południowej części województwa charakterystyczny jest deficyt wód podziemnych, co związane jest z występowaniem niewielkich zasobów wód czwartorzędowych lub ich brakiem.

Zasoby eksploatacyjne ujęć wód podziemnych, będących podstawą zaopatrzenia ludności regionu w wodę pitną, wyniosły w 2013 roku 187 287,2 m³/h, w tym:

- zasoby eksploatacyjne piętra czwartorzędowego – 113 497,4 m³/h (60,6%),
- zasoby eksploatacyjne piętra trzeciorzędowego – 46 072,2 m³/h (24,6%),
- zasoby eksploatacyjne z utworów kredowych – 24 770,6 m³/h (13,2%),
- zasoby eksploatacyjne z utworów starszych – 2 947,0 m³/h (1,6%).

Pod względem powierzchni zasobów wód podziemnych oraz zasobów eksploatacyjnych województwo wielkopolskie znajdowało się na 2. miejscu w kraju. Jednak w przypadku odniesienia wielkości zasobów do liczby ludności regionu Wielkopolska zajęła 10. miejsce, osiągając wartość 54,0 m³/h na 1 000 ludności, przekraczającą nieznacznie średnią krajową (51,9 m³/h na 1 000 ludności).

² Łoś, jako jedyne zwierzę łowne, podlega całorocznej ochronie (rozumianej jako ochrona ścisła, zgodnie z Ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody).

Jakość wód podziemnych

W 2013 roku Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu prowadził badania jakości jednolitych części wód podziemnych w 67 punktach pomiarowych. W wyniku przeprowadzonych badań wykazano, że wody o bardzo dobrej jakości nie występowały, a wody dobrej jakości stanowiły jedynie 7,5% zebranego materiału. Dominujący udział posiadały wody klasy III o zadowalającej jakości – 71,6%. W 19,4% stanowisk pomiarowych występowały wody o jakości niezadowalającej oraz złej – 1,5%.

Z uwagi na małą głębokość zalegania, zasoby wód czwartorzędowych odnawiają się najszybciej, jednak ich podatność na zanieczyszczenia antropogeniczne jest największa.

Obecnie zmiany jakości wód związane są głównie z rozwojem obszarów zurbanizowanych i intensywnej eksploatacji wód. Wcześniejsze procesy degradacji były powiązane dodatkowo z intensywnym stosowaniem nawozów mineralnych. Od kilkunastu lat obserwuje się stopniową poprawę jakości wód podziemnych, co jest wynikiem prowadzenia efektywnej gospodarki wodno-ściekowej i odpadowej.

Zasoby wód powierzchniowych

Zasoby wód powierzchniowych w postaci wód płynących i stojących na terenie województwa wielkopolskiego, w odniesieniu do ich powierzchni, wyniosły w 2013 roku 43,6 tys. ha, w tym 36,3 tys. ha pod wodami płynącymi i 7,3 tys. ha pod wodami stojącymi.

Gęsta i równomiernie rozmieszczona sieć rzeczna jest dużym walorem Wielkopolski. Województwo położone jest w obrębie dwóch regionów wodnych – Warty, obejmującego 88% powierzchni regionu i środkowej Odry, obejmującego 12% powierzchni. Znikoma część – 0,06% należy do dorzecza Wisły. Główną oś hydrograficzną województwa wielkopolskiego stanowi rzeka Warta o długości około 350 km. Pozostałe największe rzeki regionu w dorzeczu Warty to Noteć z dopływami Gwdą i Drawą (około 250 km w regionie) oraz Proсна i Obra. W dorzeczu Odry główną rzeką jest Barycz wraz z dopływami – rzeką Orlą oraz Rowem Polskim.

Wielkopolska charakteryzuje się wysoką jeziornością, choć obszar jest zróżnicowany pod względem występowania wód powierzchniowych stojących. Największą powierzchnię (od 1 500 ha do 3 500 ha) jeziora zajmują w środkowej i północnej części regionu, w takich powiatach jak: międzychodzki, gnieźnieński, poznański, koniński, wągrowiecki, słupecki, wolsztyński oraz czarnkowsko-trzcianecki i pilski.

Na pojezierzach Wielkopolski występuje 15 jezior o powierzchni powyżej 250 ha, 45 zbiorników od 101 ha do 250 ha oraz 71 o powierzchni od 51 ha do 100 ha. Do największych należą: Jezioro Powidzkie w gminach Powidz i Ostrowite (1 047 ha), Jezioro Zbąszyńskie (Błądno) w gminie Zbąszyń (638 ha), Jezioro Niedźmieł (Skorzęcińskie) w gminie Witkowo (586 ha), Jezioro Gosławskie (490 ha), Dominickie (329 ha), Lednica (328 ha), Berzyńskie (311 ha) i Bytyńskie (310 ha). Z kolei największe pod względem pojemności całkowitej (od 13 do 137 mln m³) zbiorniki sztuczne w regionie to: zbiornik Słupca, Wonieść i Kowalski oraz Jeziorsko, które tylko w pewnej części leży na terenie Wielkopolski.

Pomimo dobrze rozwiniętej sieci rzecznej i wysokiej jeziorności, województwo wielkopolskie nie dysponuje dużymi zasobami wodnymi i zaliczane jest do najbardziej deficytowych w wodę obszarów Polski. Według Wielkopolskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Poznaniu (WZMiUW) region posiada niekorzystny bilans wodny, na co składa się mała ilość opadów i spływ jednostkowy poniżej średniej krajowej. Na terenie kraju najuboższy w opady jest ciągnący się równoleżnikowo pas obejmujący m.in. Pojezierze Wielkopolskie i Nizinę Wielkopolską, gdzie roczna suma opadów waha się w granicach 500-700 mm.

Rzeki województwa wielkopolskiego mają charakter nizinny, a ich przepływy w przeważającej części roku są wyrównane. Dodatkowo charakteryzują się dużą sezonową zmiennością odpływu. Wysokie stany wód są konsekwencją wezbrań roztopowych głównie w okresach od lutego do kwietnia. Najmniejsza zmienność odpływu w ciągu roku występuje w rzekach zlokalizowanych na pojezierzach w północnej części województwa, co związane jest z naturalną retencją jezior oraz równomiernie

rozłożonymi opadami. Wpływ na stan wód mają również wezbrania opadowe spowodowane nawałnymi deszczami. Zjawiska te są gwałtowne, jednak obejmują niewielkie obszary.

Jakość wód powierzchniowych

Układ zlewni oraz ich użytkowanie i zagospodarowanie może wiązać się z oddziaływaniem innych województw na środowisko przyrodnicze Wielkopolski i odwrotnie. Zarówno Warta, jak i wody powierzchniowe województwa wielkopolskiego, są poddane dużej presji antropogenicznej. Stan wód powierzchniowych regionu jest wypadkową wielu czynników działających zarówno bezpośrednio np. zrzuty ścieków, jak i pośrednio poprzez użytkowanie terenu i działalność gospodarczą, w tym głównie rolnictwo, a także turystykę i rekreację.

Klasyfikacja Jednolitych Części Wód (JCW) płynących z 2013 roku pod względem stanu/potencjału ekologicznego objęła 73 JCW. Wśród badanej grupy stanem dobrym charakteryzowało się 13,7% JCW, stanem umiarkowanym – 79,5%, a stanem słabym 6,8%.

Na podstawie badań monitoringowych i oceny stanu/potencjału ekologicznego jednolitych części wód (JCW) jeziornych Wielkopolski w 2013 roku wykazano, że wśród 26 JCW objętych pomiarem najczęściej jednostek posiadało stan umiarkowany (35%) oraz słaby (27%) i zły (19%). Stan na poziomie bardzo dobrym i dobrym posiadało jedynie 11% i 8% JCW. Stan chemiczny przebadano wśród 18 jednostek, przy czym jedynie w 16 przypadkach stwierdzono stan dobry, a w pozostałych poniżej stanu dobrego.

Obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych

Na terenie województwa wyznaczonych zostało 13 obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych (OSN), z których odpływ azotu do wód należy ograniczyć. Łączna powierzchnia tych obszarów w 2013 roku wyniosła 5 238,9 km², co stanowiło 17,6% powierzchni województwa. Od 2008 roku powierzchnia OSN zwiększyła się ponad dwukrotnie.

W roku 2013 Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu (WIOŚ) przeprowadził badania wód podziemnych w 17 punktach pomiarowo-kontrolnych na 10 OSN zlokalizowanych w obrębie 5 jednolitych części wód podziemnych. Pozostałych OSN nie ujęto w badaniach z powodu braku ujęć wód na danym terenie lub z uwagi na wcześniejsze wyniki badań, które nie wykazały zagrożenia zanieczyszczeniem ani zanieczyszczenia tych wód azotanami pochodzenia rolniczego.

W 17 punktach pomiarowych nie stwierdzono zagrożenia zanieczyszczeniem ani zanieczyszczenia wód azotanami pochodzenia rolniczego. Zanieczyszczenie stwierdzono w 5 punktach:

- w Bukownicy (OSN w zlewni Rowu Polskiego) – powyżej 100 mg/l,
- w Szkaradowie (OSN w zlewni Orli) – powyżej 100 mg/l,
- w Mórce (OSN w zlewni Rowu Racockiego) – powyżej 50 mg/l,
- w Kucharkach (OSN w zlewni Giszki, Lipówki, Ołoboku i Trzemnej) – powyżej 50 mg/l,
- w Raszewach (OSN w zlewni Lutyni) – powyżej 50 mg/l.

Obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych zlokalizowane są głównie w południowo-zachodniej części regionu, co związane jest z intensywną gospodarką rolną prowadzoną w tym rejonie.

Mała retencja

Mimo dobrze rozwiniętej sieci rzecznej oraz dużej liczby jezior województwo wielkopolskie zaliczane jest do najbardziej deficytowych w wodę obszarów Polski. Według Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Poznaniu zlewnia Warty jest najbardziej dotkniętym i zagrożonym suszą obszarem w kraju. Jest to skorelowane z uwarunkowaniami klimatycznymi oraz ograniczonymi hydrogeologicznymi możliwościami retencyjnymi. Przeważająca część regionu należy do I i II kategorii największych potrzeb w zakresie rozwoju małej retencji, tj. z magazynowaniem wody w zbiornikach o pojemności do 5 mln m³, w stawach i oczkach wodnych, w dolinach rzecznych oraz w korytach rzek i rowach melioracyjnych wyposażonych w urządzenia piętrzące, a także wody zgromadzonej w glebie

i gruncie. Według danych Wielkopolskiego Zarządu Melioracji i Urzędzeń Wodnych w Poznaniu retencja sztuczna i naturalna w obszarze województwa wielkopolskiego jest zbyt niska i wynosi 0,6% wobec 6,0% w kraju.

W 2013 roku województwo wielkopolskie posiadało największą pojemność obiektów małej retencji ogółem w kraju – 187 075,8 dam³ w 6 347 obiektach. Zajmowało również 1. pozycję wśród województw pod względem nakładów poniesionych na ten cel, z czego większość środków pochodziła z funduszy strukturalnych. Od roku 2005 liczba obiektów małej retencji wzrosła w regionie o 16,1%, a pojemność o 50,8%.

Obecnie w obrębie zlewni rzek Wielkopolski znajdują się 34 zbiorniki wodne, w tym piętrzone jeziora i zbiorniki sztuczne, o łącznej powierzchni 4,7 tys. ha i pojemności użytkowej 61,0 mln m³ wody (stanowiącej 23,1% pojemności całkowitej), administrowanych przez WZMiUW w Poznaniu.

W programie rozwoju małej retencji możliwe będą realizacje kolejnych obiektów, takich jak:

- 48 spiętrzeń jezior o łącznej powierzchni 3 tys. ha i pojemności 33,0 mln m³,
- 62 zbiorników sztucznych dolinowych o łącznej powierzchni 4,9 tys. ha i pojemności 81,2 mln m³,
- 230 budowli piętrzących i uzyskanie przez to retencji korytowej o wielkości 9,0 mln m³,
- 282 stawów wiejskich o łącznej pojemności 12,1 mln m³.

Pochodną powyższych inwestycji może być zwiększenie ilości retencionowanej wody o 126,4 mln m³. Docelowa objętość wody powinna stanowić około 9% zasobów wody w roku średnim i około 19% zasobów w roku suchym. Dodatkowo planowane wykonanie do 2015 roku 182 zbiorników śródlęśnych oraz 423 budowli piętrzących na ciekach pozwoli zmagazynować 2,5 mln m³ wody powierzchniowej.

1.8. Potencjał odnawialnych zasobów środowiska przyrodniczego wykorzystywanych na cele energetyczne

Wykorzystanie energii pochodzącej z odnawialnych źródeł energii (OZE) jest ważnym elementem polityki energetycznej kraju i Unii Europejskiej w związku z realizacją zobowiązań związanych z redukcją dwutlenku węgla. Rozwój odnawialnych źródeł energii stanowi istotny element zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ochrony środowiska. Także dynamiczny rozwój regionu wiąże się ze zwiększonym zapotrzebowaniem na energię. Odnawialne źródła energii stanowią alternatywę dla tradycyjnych paliw kopalnych, których zasoby wyczerpują się systematycznie. Jednak możliwości rozwoju instalacji OZE powiązane są ściśle z uwarunkowaniami przestrzennymi regionu, w szczególności środowiska przyrodniczego.

Przewiduje się, że wśród odnawialnych źródeł energii, które potencjalnie mogą być wykorzystane na obszarze Wielkopolski dominujący udział będzie miało wykorzystanie biomasy (drewno, odpady drzewne, słoma, biogaz), a w dalszej kolejności energii wiatru, energii słonecznej, geotermalnej i wód powierzchniowych.

Energia wiatru

Na prędkość wiatru, a w konsekwencji na wydajność siłowni wiatrowych, największy wpływ mają takie czynniki jak: ukształtowanie terenu, wysokość nad poziomem terenu oraz sposób zagospodarowania gruntu. Uwarunkowania te stanowią o tzw. szorstkości terenu (im więcej przeszkód terenowych tym wyższa klasa szorstkości).

W Wielkopolsce przeważające wiatry z kierunku zachodniego nawiązują do kierunków napływu mas powietrza. Charakterystyczna nizinność obszaru województwa powoduje, że nie są one w dużym stopniu modyfikowane przez orografię terenu. Według Atlasu Klimatycznego Województwa Wielkopolskiego średnia roczna prędkość wiatru w Wielkopolsce wynosi od około 3,0 m/s do 3,5 m/s.

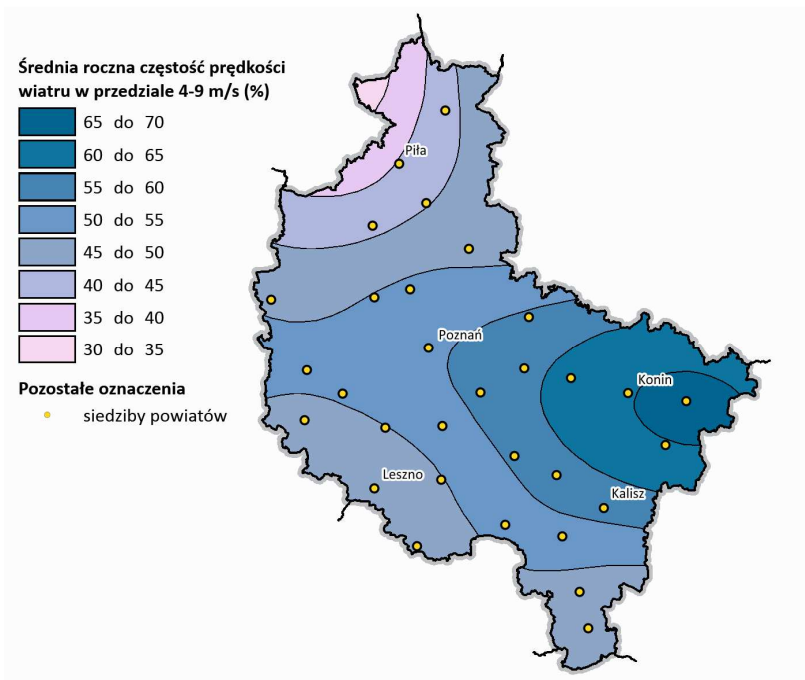
Mocniejsze wiatry, w zakresie 4,0 m/s – 9,0 m/s, występują częściej na południowym wschodzie regionu, niż w jego północnej części.

Możliwości wykorzystania energii wiatru jako odnawialnego źródła energii na terenie województwa są zróżnicowane. Wiatry o prędkości poniżej 3,5 m/s są zbyt słabe do uruchomienia większości elektrowni wiatrowych. Z kolei wiatry o większej prędkości dają potencjalnie większą produkcję energii, ale ich występowanie jest radsze.

Na podstawie wieloletnich pomiarów prędkości wiatru dokonywanych przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej można wyróżnić następujące strefy wiatrowe (wiatr o prędkości 4-9 m/s) w regionie³:

- obszar słabych możliwości (częstość do 45%) – część północno-zachodnia regionu,
- obszar średnich możliwości (częstość do 50%) – północna, północno-wschodnia i południowa część województwa,
- obszar dobrych możliwości (częstość do 60%) – to obszar centralny i zachodni województwa,
- obszar bardzo dobrych możliwości (częstość do 70%) – wschodnia część regionu, położona na wschód od Słupcy.

Ryc. 6. Średnia roczna częstość prędkości wiatru w przedziale 4-9 m/s w województwie wielkopolskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie - Przegląd zasobów odnawialnych źródeł energii w województwie wielkopolskim, Biuro Inżynieryjno - Konsultingowe Czesław Przybyła. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2007 r.

³ Przegląd zasobów odnawialnych źródeł energii w województwie wielkopolskim. Biuro Inżynieryjno-Konsultingowe Czesław Przybyła na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2007.

Energia słoneczna

Średnie roczne wartości usłonecznienia w Wielkopolsce wahają się od 1 250 godzin w latach o największym zachmurzeniu do 2 000 godzin w latach słonecznych. Średnio w ciągu roku wynoszą około 1 600 godzin. Promieniowanie słoneczne jest mniej intensywne szczególnie w okresie jesienno-zimowym. W Wielkopolsce największe nasłonecznienie występuje z reguły od maja do sierpnia. Nieco mniejsza dostępność energii słonecznej występuje w południowej części regionu, czego powodem jest występowanie większego zachmurzenia.

Zróżnicowanie rocznej sumy promieniowania słonecznego na terenie województwa jest niewielkie (nie przekracza kilku procent). Potencjalnie w ciągu roku z 1 m² powierzchni absorbującej promieniowanie (przy założeniu optymalnie ustawionej płaszczyzny) można uzyskać około 1 150 kWh energii cieplnej. Można stwierdzić, że cały obszar województwa posiada niezbyt korzystne warunki solarne, w porównaniu do innych obszarów kraju, a udział wykorzystania energii słonecznej jest niewielki.

Energia wody

Rzeki województwa wielkopolskiego mają charakter nizinny. Najmniejsza zmienność odpływu w ciągu roku występuje w rzekach zlokalizowanych na pojezierzach w północnej części województwa, co związane jest z naturalną retencją jezior oraz równomiernie rozłożonymi opadami. Ze względu na to, że spadki rzek są niewielkie, przy budowie elektrowni wodnych potrzebne byłyby dodatkowe piętrzenia cieków.

Przyjmuje się, że rzeki i ciekі, w których średni roczny przepływ jest większy niż 0,1 m³/s mogą być wykorzystane w produkcji energii wodnej⁴. W Wielkopolsce warunek ten spełnia 59 rzek i cieków, wśród których można wyróżnić 26, charakteryzujących się średnim rocznym przepływem powyżej 1 m³/s, w tym dopływy:

- Noteci: Miąta, Drawa, Bukówka, Łobżonka, Gwda, Noteć od Jeziora Gopło do granicy województwa,
- Warty: Oszczynica, Wełna, Kopla (Głuszynka), Kanał Mosiński, Kanał Szymanowo-Grzybno, Moskawa, Lutynia, Proсна, Meszna, Czarna Struga, Powa, Kanał Ślesiński, Kiełbaska-Teleszyna, Rgilewka, Ner, Obra od granicy województwa do Czarnej Wody
- Odry: Rów Polski (Kopanica), Masłówka, Orla, Barycz.

Zdecydowanie największe przepływy notowane są na rzekach płynących na północy województwa: Gwda 23,4 m³/s i Drawa 16,1 m³/s oraz na najdłuższym dopływie Warty – Prośnie 15,0 m³/s.

Tab. 3. Potencjał hydroenergetyczny Wielkopolski

System wodny	Potencjał techniczny GWh/rok
Warta (dopływ Odry)	351
Gwda (dopływ Noteci)	43
Drawa (dopływ Noteci)	43
Inne wybrane dopływy Odry	70

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Wielkopolski Regionalny Plan Działań na Rzecz Zrównoważonej Energii w zakresie źródeł odnawialnych i efektywności energetycznej

Niewielkie zasoby wodne regionu nie wykluczają potencjalnych możliwości rozwoju energetyki wodnej. Budowa dużych elektrowni wodnych wiąże się jednak z dużymi nakładami finansowymi i znacznym oddziaływaniem przedsięwzięcia na środowisko. Wskazany jest rozwój małych elektrowni

⁴ Przegląd zasobów odnawialnych źródeł energii w województwie wielkopolskim. Biuro Inżynierijno-Konsultingowe Czesław Przybyła na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2007.

wodnych (MEW), które z reguły powstają na istniejących (często zdewastowanych) stopniach wodnych. Poprzez rozbudowę MEW uzyskuje się efekty energetyczne i przeciwpowodziowe oraz szereg innych korzyści gospodarczych. W Polsce małe elektrownie wodne (MEW) definiuje się pod względem mocy zainstalowanej do 5 MW.

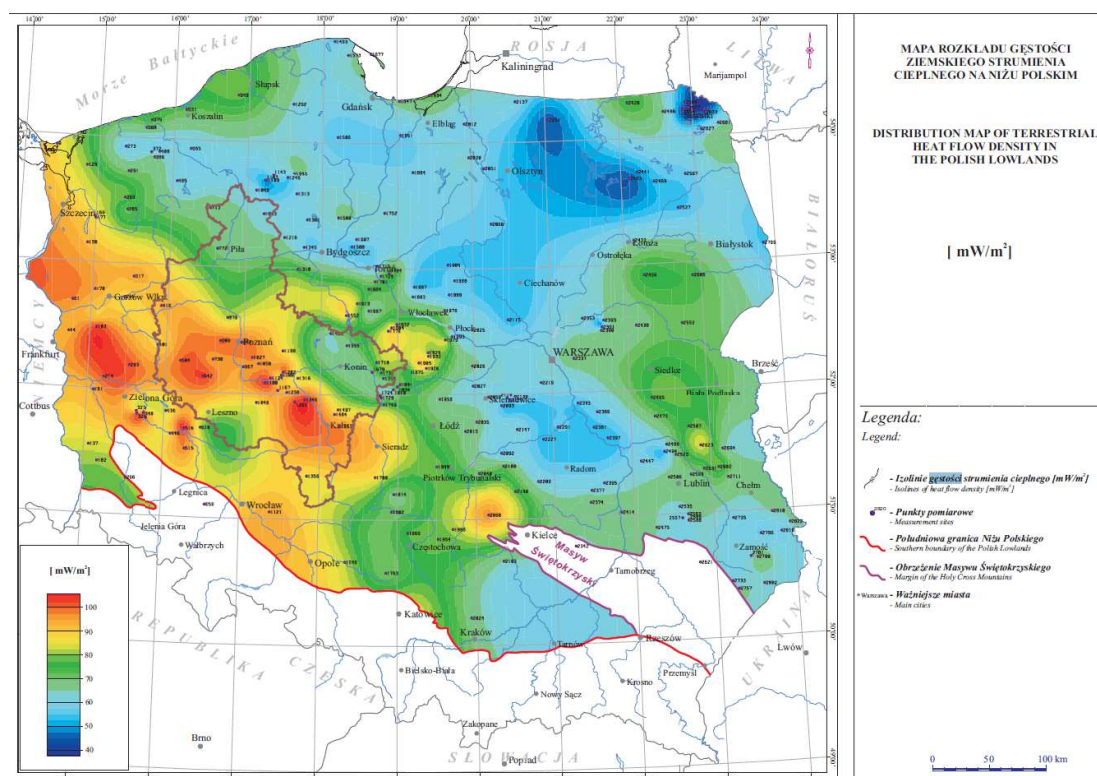
Szacuje się⁵, że na rzekach administrowanych przez RZGW w Wielkopolsce ogólny roczny potencjał wytwórczy energii z wód wynosi 56,5 GWh (potencjał netto 46,1 GWh). Z kolei sumaryczny potencjał na wszystkich ciekach województwa wielkopolskiego ocenia się na około 67,0 GWh.

Energia geotermalna

O możliwości praktycznego wykorzystania wód termalnych decyduje⁶ przede wszystkim temperatura wody, a także mineralizacja ogólna (do około 10 g/l), skład chemiczny wody, wydajność pojedynczego otworu (powyżej 20 m³/h) i głębokość występowania poziomu wodonośnego.

Za wody podziemne termalne (geotermalne) uznaje się wody o temperaturze wyższej od 20°C. W warunkach polskich temperatury wód geotermalnych nie przekraczają 90°C – 100°C. Najwyższe temperatury wód w województwie wielkopolskim notowane są w jego wschodniej części.

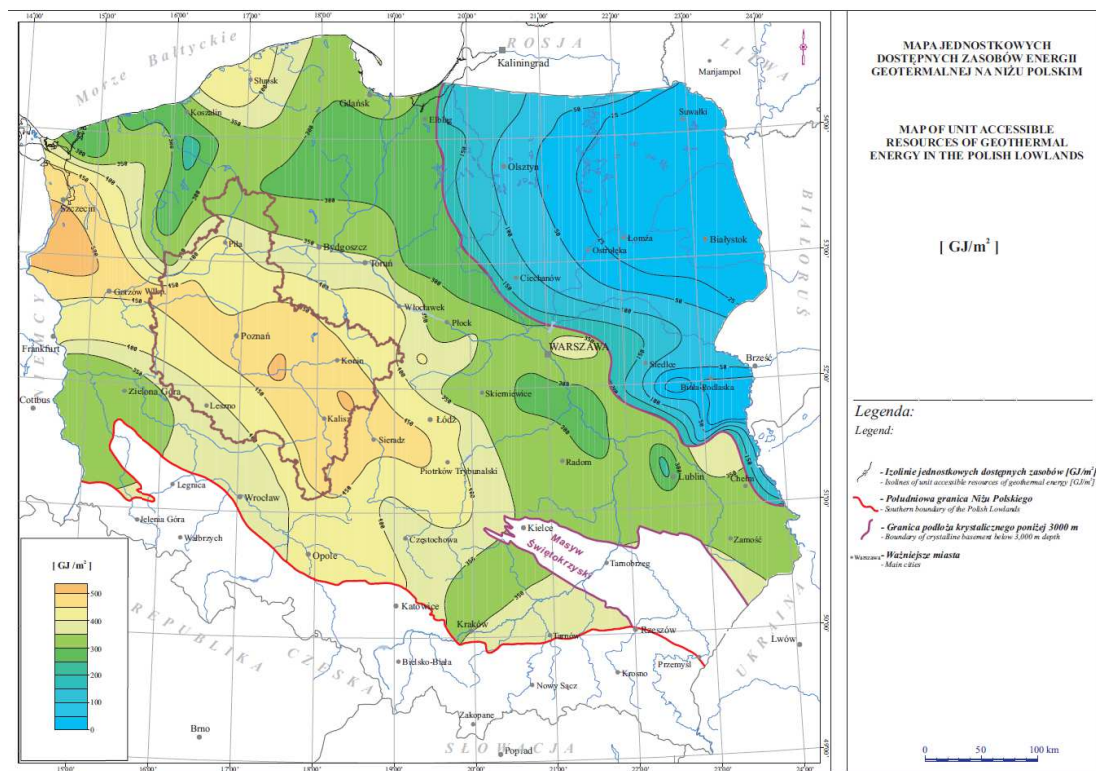
Ryc. 7. Mapa rozkładu gęstości ziemskiego strumienia ciepłego na Niziu Polskim

Źródło: Atlas Zasobów Geotermalnych Formacji Mezozoicznej Na Niziu Polskim, Ministerstwo Środowiska, NFOŚ, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie. Kraków. 2006 r.

⁵ Wielkopolski Regionalny Plan Działań na Rzecz Zrównoważonej Energii w zakresie źródeł odnawialnych i efektywności energetycznej. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w ramach projektu: ENNEREG - Regiony przecierające szlak dla zrównoważonej energii w Europie. W: Przegląd zasobów odnawialnych źródeł energii w województwie wielkopolskim. Biuro Inżynierijno-Konsultingowe Czesław Przybyła na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2007.

⁶ Ibidem.

Ryc. 8. Mapa jednostkowych dostępnych zasobów energii geotermalnej na Niziu Polskim

Źródło: Atlas Zasobów Geotermalnych Formacji Mezozoicznej na Niziu Polskim, Ministerstwo Środowiska, NFOŚ, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie. Kraków. 2006 r.

Województwo wielkopolskie położone jest w całości na Niziu Polskim i znajduje się w obrębie trzech regionalnych jednostek geologicznych. Zasoby energii geotermalnej kształtują się w nich następująco⁷:

- okręg szczecińsko-łódzki (niecka mogileńsko-łódzka) w środkowej części województwa – powierzchnia 17,4 tys. km², zasoby około 731,6 mld m³ wody,
- okręg przedludecko-północnoświętokrzyski (monoklina przedludecka) w południowej części województwa – powierzchnia 8,7 tys. km², zasoby około 34,9 mld m³ wody,
- okręg pomorski (antyklinorium środkowopolskie) w północnej części województwa – powierzchnia 3,6 tys. km², zasoby około 5,8 tys. m³ wody.

Wielkopolska posiada znaczące możliwości wykorzystania zasobów wód geotermalnych. Rozkład średnich rocznych temperatur wód termalnych w zależności od głębokości zalegania warstw wodonośnych na terenie Wielkopolski kształtuje się następująco⁸:

- 0,5 m p.p.t. – 9,5°C, jedynie w północno wschodniej części 9°C,
- 1 000 m p.p.t. – od 30°C w rejonie Piły do 45°C w dwóch rejonach: Szamotuł i Wolsztyna oraz Kalisza, Jarocina i Rawicza, na pozostałym obszarze 40°C,
- 2 000 m p.p.t. – od 50°C w rejonie Piły do 80°C w rejonie Poznania i Środy Wlkp. oraz Grodziska Wielkopolskiego i Kalisza, na pozostałym obszarze około 70°C – 75°C,

⁷ Strategia wzrostu efektywności energetycznej i rozwoju odnawialnych źródeł energii w Wielkopolsce na lata 2012-2020. Wielkopolska Agencja Zarządzania Energią. Poznań. 2012.

⁸ Atlas Zasobów Geotermalnych Formacji Mezozoicznej na Niziu Polskim. Ministerstwo Środowiska / NFOŚ / Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie / Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie. Kraków. 2006.

- 3 000 m p.p.t. – od 90°C w rejonie Piły do 110°C w rejonie Międzychodu, w obszarze pomiędzy Poznaniem, Kaliszem a Koninem oraz 120°C w rejonie Pызdr, na pozostałym obszarze około 100°C,
- 4 000 m p.p.t. – występowanie wód jedynie w części środkowej, północnej i zachodniej regionu, od 100°C w rejonie Piły do 140°C – 150°C w rejonie Poznania i Kalisza.

Wśród instalacji geotermalnych funkcjonujących w Polsce w ciepłownictwie wykorzystuje się wody o temperaturach od 60°C do 85°C. Na cele rekreacyjne w termach lub kąpieliskach temperatury wód osiągają od 10°C do 45°C (w tym w Poznaniu około 40°C), natomiast w lecznictwie i balneoterapii od 2°C do 50°C.

W Wielkopolsce zlokalizowane są największe na Niziu Polskim dostępne zasoby energii geotermalnej⁹, zakumulowanej do głębokości 3 000 m p.p.t. – od 400 do powyżej 500 GJ/m².

Energia biomasy i biogazu

Z uwagi na znaczącą produkcję roślinną i zwierzęcą w skali kraju możliwość wykorzystania biomasy i biogazu oraz produkcji biopaliw w Wielkopolsce stanowi istotny potencjał dla rozwoju energetyki opartej na źródłach odnawialnych.

Rolnictwo jest najważniejszym źródłem pozyskania biomasy, głównie w postaci zbiorów roślin energetycznych z upraw celowych (pod których uprawę wykorzystywane są mało urodzajne gleby), a także słomy oraz siana. Z biomasy produkowane są stałe, płynne i gazowe biopaliwa, które również stanowią materiał energetyczny, w tym: biopaliwa płynne (np. oleje roślinne, rzepakowy biodiesel, bioetanol z gorzelnii i agrorafinerii) oraz biogaz wytwarzany w instalacjach przeróbki gnojowicy, odpadów przetwórstwa rolnego, osadów ściekowych i wysypisk komunalnych. Biomasa wykorzystywana do celów energetycznych występuje także w postaci odpadów drzewnych w leśnictwie i przemyśle drzewnym oraz zieleni miejskiej.

Według informacji zawartych w Raportcie o stanie środowiska w Wielkopolsce w roku 2007 (WIOŚ w Poznaniu. 2008 r.) energia z biomasy uzyskiwana była najczęściej ze spalania: drewna o niskiej jakości technologicznej, drewna opałowego, odchodów zwierząt, osadów ściekowych, słomy, makuchów oraz innych odpadów produkcji rolniczej, a także odpadów organicznych np. wystodków buraczanych, łodyg kukurydzy, traw oraz olejów roślinnych i tłuszczów zwierzęcych.

Pod względem efektywności energetycznej około 10 t biomasy stanowi równowartość około 5 t węgla kamiennego, a 1,5 t słomy – 1 t węgla kamiennego. W Wielkopolsce roczną produkcję biomasy roślinnej oszacowano na 18 mln t – 27 mln t, tj. o wartości energetycznej równej 9 – 13 mln t węgla.

Powierzchnia upraw pod zbiór słomy w 2007 roku wyniosła 1 250 tys. ha, co stanowiło 89,0% całkowitej powierzchni zasiewów w województwie. Największy udział wśród źródeł produkcji słomy miały zboża (ponad 90%) i rośliny oleiste (5% – 9%). Znikomy udział posiadały rośliny strączkowe, motylkowe wieloletnie i trawy w uprawie polowej. Warto zauważyć, że duża (ponad 1 mln ha) powierzchnia upraw zbóż pozwala na produkcję około 3-4 mln ton słomy rocznie¹⁰. Coroczna nadwyżka produkcji słomy, po wcześniejszym zaspokojeniu potrzeb rolniczych, wyniosła od 879 do 2 641 tys. t, co stanowiło około 40% zbiorów.

W przypadku roślin energetycznych warunki agroklimatyczne panujące w województwie stwarzają możliwości uprawy i bardzo szerokiego wykorzystania topinambur (słonecznik bulwiasty), którego największe uprawy występują w rejonie Konina. Ponadto w regionie istnieją specjalne plantacje innych upraw energetycznych, w tym: miskantusu i wierzby energetycznej.

Jednym z pierwszych miast w Polsce, gdzie w ramach systemu ciepłowniczego jako paliwo ekologiczne wykorzystano biomasę, a w szczególności wierzbę energetyczną z założonej w pobliżu plantacji, jest Trzcianka.

⁹ Wielkopolski Regionalny Plan Działań na Rzecz Zrównoważonej Energii w zakresie źródeł odnawialnych i efektywności energetycznej. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w ramach projektu: ENNEREG - Regiony przecierające szlak dla zrównoważonej energii w Europie. W: Przegląd zasobów odnawialnych źródeł energii w województwie wielkopolskim. Biuro Inżynierijno-Konsultingowe Czesław Przybyła na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2007.

¹⁰ Ibidem.

Wykorzystaniu drewna jak biomasy nie sprzyja niska lesistość województwa. Wielkopolska plasuje się dopiero na 12. miejscu wśród województw pod względem udziału terenów leśnych w powierzchni ogółem. Biomasa leśna jest jednak najbardziej popularnym surowcem do spalania. W regionie w 2013 roku pozyskano 3 384,1 tys. m³ drewna, z czego około 12,2% jako drewno opałowe.

1.9. Gospodarka wodno-ściekowa

Zużycie wody

Pobór wody na potrzeby gospodarki i ludności w 2013 roku, zarówno z ujęć podziemnych, jak i powierzchniowych, w Wielkopolsce wyniósł 1 763,5 hm³, natomiast zużycie 1 724,9 hm³. Zdecydowaną większość wody (84,1% – 1450,2 hm³) zużyto na potrzeby przemysłu, natomiast 157,6 hm³ (9,1%) na potrzeby gospodarki komunalnej. Z kolei do nawadniania w rolnictwie i leśnictwie oraz napełniania i uzupełniania stawów rybnych – 117,2 hm³ (6,8%).

W porównaniu do 2004 roku zużycie wody w regionie zmniejszyło się o 6,9% i związane było ze zmniejszeniem zużycia na potrzeby przemysłu. Ponadto zaobserwowano wzrost zużycia wody na cele rolnictwa i leśnictwa – o 27,7% oraz eksploatacji sieci wodociągowej – o 1,3%.

Zdecydowanie największe ilości wody (głównie wody powierzchniowe) zużyło miasto Konin – 1 419,8 hm³ w roku 2013, także w kraju, w tym 99,8% na potrzeby przemysłu. Jest to związane z systemem chłodzenia Elektrowni Pątnów I i II oraz Konin polegającym na włączeniu jezior w rejonie Konina do otwartego obiegu chłodzenia urządzeń.

Województwo wielkopolskie znalazło się na 2. miejscu w kraju (za województwem mazowieckim) zarówno pod względem poboru, jak i zużycia wody. Zużycie wody na 1 mieszkańca w Wielkopolsce wyniosło 497,5 m³ wody w 2013 roku i było znacznie wyższe od średniej krajowej – 262,5 m³/1 mieszkańca, plasując region na 4. miejscu w układzie województw.

Tab. 4. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku (m³/1 mieszkańca) w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska	273,5	272,1	295,2	285,0	268,3	270,1	268,8	277,1	268,6	262,5
Wielkopolska	550,8	535,6	534,7	531,6	505,7	535,0	446,6	521,2	490,5	497,5
Podregiony										
kaliski	83,2	87,2	88,1	89,8	86,1	86,8	93,2	95,0	95,4	93,4
koniński	2 502,9	2 419,7	2 417,5	2 402,8	2 270,9	2 427,0	1 959,6	2 350,7	2 189,3	2 236,8
leszczyński	81,5	81,3	81,2	86,9	86,1	84,5	86,5	87,0	86,9	83,3
piłski	109,0	122,0	122,5	120,5	126,5	149,9	146,2	145,0	153,9	156,0
poznański	78,3	75,9	76,3	75,6	75,3	62,1	62,3	62,2	62,2	61,3
m. Poznań	73,4	73,6	72,7	70,5	71,0	69,0	67,6	68,9	67,8	65,9

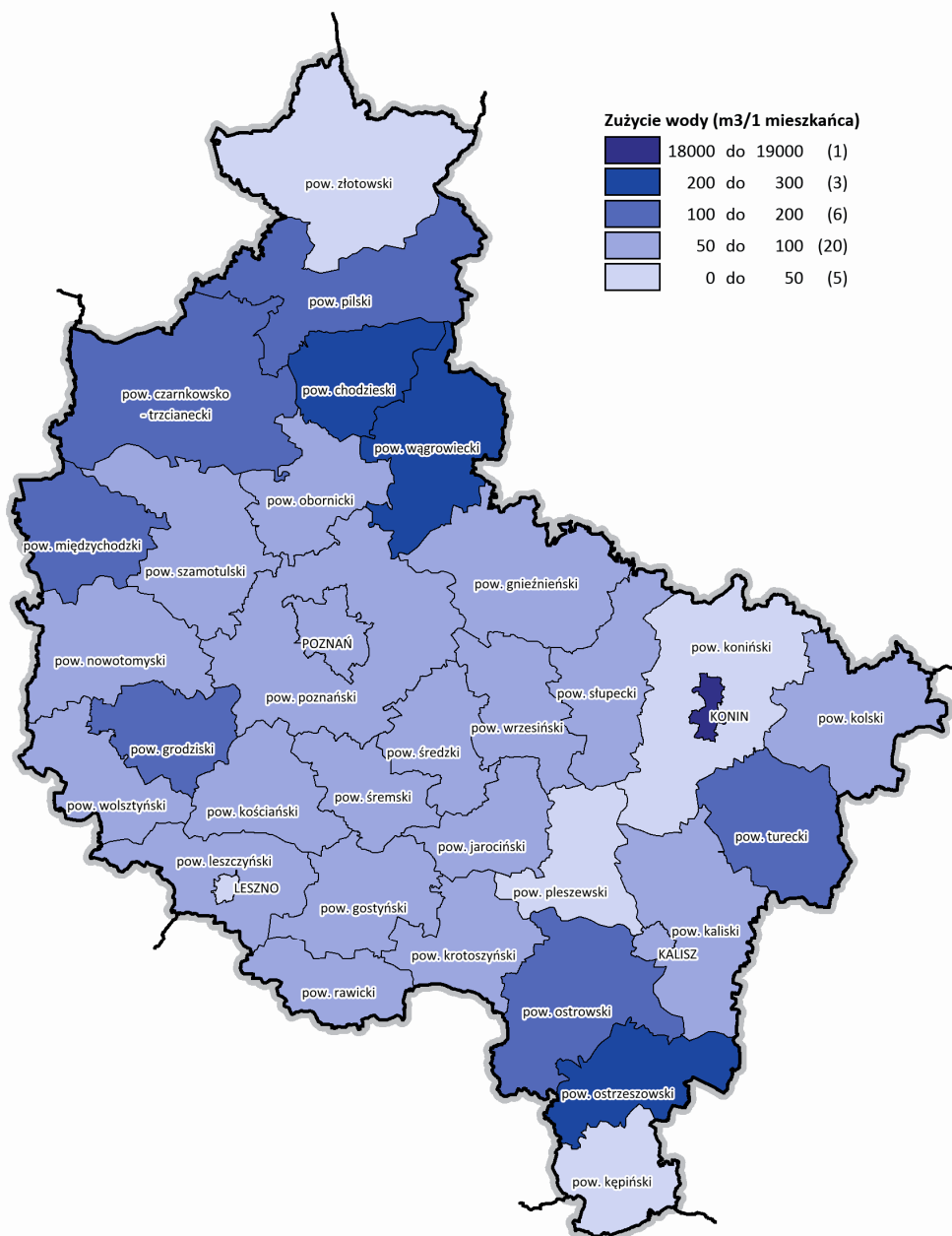
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Produkcja ścieków

Zasoby wód podziemnych przeznaczone są przede wszystkim na zaopatrzenie ludności w wodę pitną. W niewielkim stopniu wykorzystuje się wody podziemne na cele produkcyjne. Dotyczy to głównie takich gałęzi przemysłu, w których do procesów technologicznych wymagana jest woda wysokiej jakości, np. w przemyśle spożywczym i farmaceutycznym.

W 2013 roku z terenu województwa wielkopolskiego odprowadzono do wód powierzchniowych lub do ziemi 1 626,1 hm³ ścieków (6,8% mniej niż w 2004 roku), z czego 93,2% pochodziło bezpośrednio z zakładów (w tym 93,3% to wody chłodnicze – umownie czyste), natomiast pozostałe 6,8% odprowadzono siecią kanalizacyjną.

Ryc. 9. Zużycie wody w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

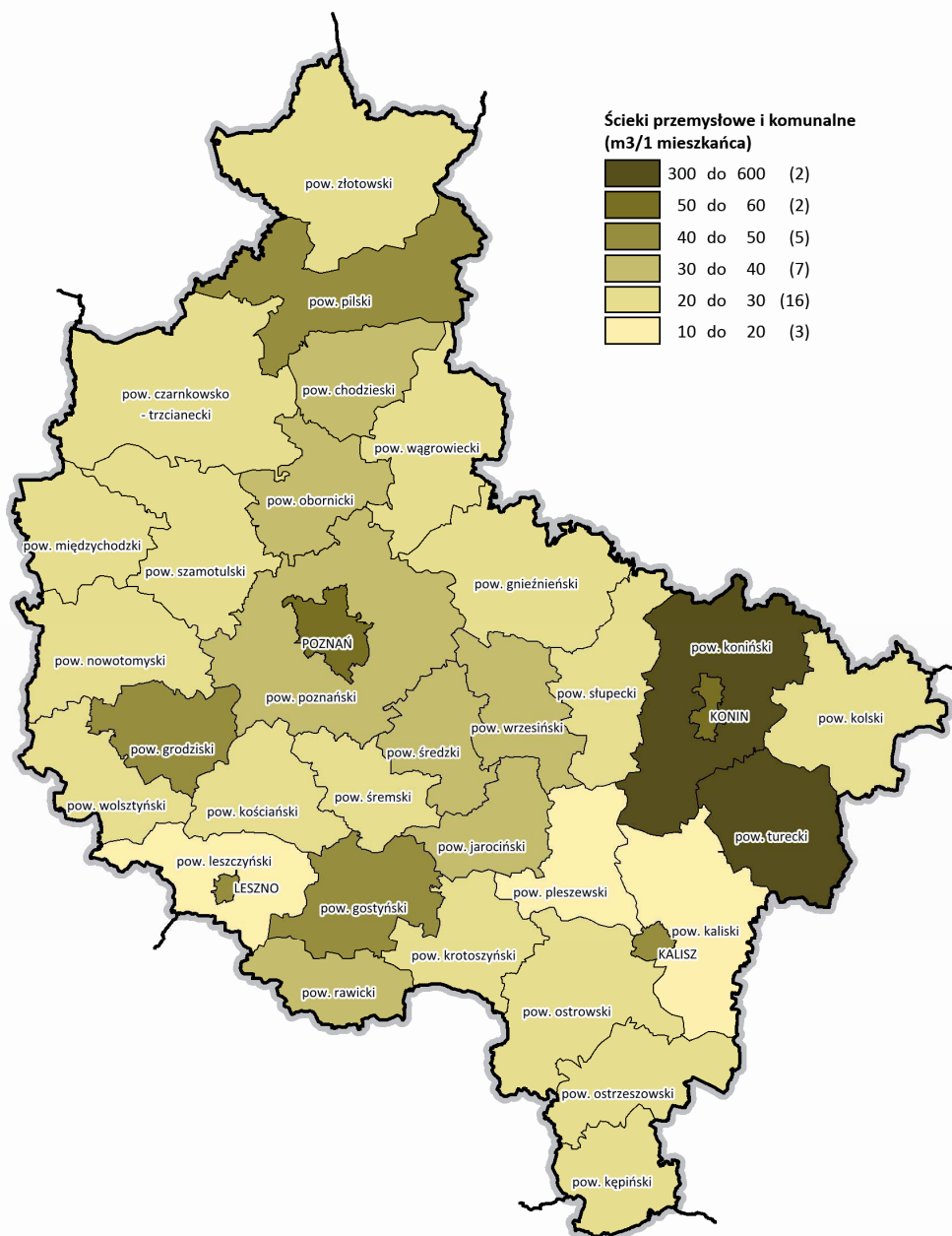

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Z 212,2 hm³ ścieków komunalnych i przemysłowych wymagających oczyszczenia w 2013 roku oczyszczono 99,6%. Najczęściej stosowanymi metodami oczyszczania ścieków było oczyszczanie mechaniczne (45,4% ścieków), zapewniające podstawowy stopień oczyszczenia, oraz z podwyższonym usuwaniem biogenów (44,8% ścieków). W odniesieniu do roku 2004 ilość ścieków wymagających oczyszczenia wzrosła o 18,0%, a oczyszczanie ścieków nie uległo poprawie. Odnotowano niewielki spadek ilości ścieków oczyszczanych z podwyższonym usuwaniem biogenów (o 2,2 p.proc.), przy wzroście ilości ścieków oczyszczanych mechanicznie (o 1,2 p.proc.) i biologicznie (o 1,0 p.proc.).

Wśród miast o dużej skali zagrożenia ściekami na 10. miejscu w kraju znalazło się miasto Poznań (za 4 innymi stolicami województw i 5 miastami o profilu przemysłowym).

Ryc. 10. Produkcja ścieków w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 5. Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczenia odprowadzone do wód lub do ziemi ($m^3/1$ mieszkańca) w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska	55,9	55,4	55,8	56,4	58,6	57,6	59,9	59,0	57,1	56,3
Wielkopolska	53,4	54,6	57,0	57,3	55,9	56,1	58,1	64,8	68,8	61,2
Podregiony										
kaliski	25,2	24,4	24,9	25,1	25,0	26,8	24,5	24,5	25,5	26,3
koniński	130,4	137,1	149,8	150,5	142,7	142,1	157,2	191,5	211,2	170,0
leszczyński	25,0	26,3	26,8	27,4	29,1	30,1	29,9	30,7	31,1	32,2
piłski	30,3	31,3	32,0	32,0	30,7	31,3	31,1	31,5	31,8	32,0
poznański	26,2	27,1	27,8	29,3	29,4	29,2	28,7	29,3	29,9	30,8
m. Poznań	67,7	65,3	63,4	62,9	62,8	62,3	60,4	60,0	59,3	58,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

1.10. Gospodarka odpadami

Plan gospodarki odpadami

Gospodarka odpadami na terenie Wielkopolski ulega systematycznej poprawie. Podstawowym celem gospodarki odpadami komunalnymi na terenie województwa wielkopolskiego jest zamknięcie składowisk odpadów niespełniających norm prawnych. Istotne pozostaje również ograniczenie ilości odpadów składowanych na składowiskach oraz rozwój zakładów zagospodarowania odpadów wraz z wdrażaniem nowoczesnych technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów. Zadania mające na celu ograniczanie ilości odpadów trafiających na wysypiska realizują sortownie, kompostownie i spalarnie odpadów.

Województwo wielkopolskie objęte jest programem uporządkowanej gospodarki odpadami. W 2012 roku Sejmik Województwa Wielkopolskiego przyjął Plan gospodarki odpadami dla województwa wielkopolskiego na lata 2012-2017 (Uchwała Nr XXV/440/12). Projektowany system gospodarowania odpadami przewiduje utworzenie lub rozwój instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych (o mocy przerobowej wystarczającej do przyjmowania i przetwarzania odpadów z obszaru zamieszkałego przez co najmniej 120 tys. osób) w ramach zakładów gospodarki odpadami (ZZO) zlokalizowanych w 10 regionach na terenie województwa. Każdy region liczy co najmniej 150 tys. mieszkańców (regionem może być również gmina licząca powyżej 500 tys. mieszkańców).

Plan zakłada funkcjonowanie (budowę nowych lub rozbudowę obiektów istniejących) na terenie województwa wielkopolskiego następujących ZZO (część z zadań z tym związanych już zrealizowano):

- region 1 – planowany ZZO Nowe – Toniszewo – Kopaszyn, gmina Wągrowiec,
- region 2 – istniejący ZZO w Poznaniu, zlokalizowany w gminie Suchy Las, planowana Instalacja termicznego przekształcania frakcji resztkowej zmieszanych odpadów komunalnych w Poznaniu,
- region 3 – istniejące Składowisko odpadów innych niż niebezpiecznych i obojętnych w Mnichach, gmina Międzychód, planowany Zakład Utylizacji Odpadów Clean City w Międzychodzie,
- region 4 – istniejące Centrum Zagospodarowania Odpadów SELEKT Piotrowo Pierwsze, gm. Czempień,
- region 5 – istniejący ZZO w Trzebani gm. Osieczna,
- region 6 – istniejący Zakład Gospodarki Odpadami w Jarocinie,
- region 7 – planowany Regionalny Zakład Zagospodarowania Odpadów w Lulkowie gm. Gniezno,

- region 8 – istniejący Miejski Zakład Gospodarki Odpadami Komunalnymi w Koninie
- region 9 – planowany ZZO w Ostrowie Wlkp., ZZO Kępno Olszowa w gminie Kępno, Regionalny Zakład Zagospodarowania Odpadów w gminie Koźmin Wielkopolski,
- region 10 – istniejący Zakład Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych „Orli Staw”, w gminie Ceków-Kolonia.

W 2013 roku gospodarowanie odpadami komunalnymi powierzono gminom, które realizują to zadanie oddzielnie lub tworząc związki międzygminne.

Instalacje gospodarki odpadami/ składowiska

W 2013 roku eksploatowano w Wielkopolsce 67 składowisk odpadów, w tym 59 składowisk komunalnych. W latach 2002-2013 zaprzestano składowania odpadów na 143 składowiskach. Znaczna część z nich została zrehabilitowana (67). Pod koniec badanego okresu w trakcie rekultywacji pozostawało 61 składowisk, natomiast 15 było jeszcze niezrehabilitowanych.

Do czynnych instalacji unieszkodliwiania odpadów należą:

- 2 składowiska odpadów niebezpiecznych należące do Zakładu Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Koninie,
- 6 składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, które nie przyjmowały odpadów komunalnych, w tym 4, których właścicielem jest Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin S.A.,
- 59 składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne przyjmujących odpady komunalne.

W 2013 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało 6 spalarni, w tym:

- 2 spalarnie odpadów niebezpiecznych zlokalizowane: w Pile (odpady medyczne) i w Koninie,
- 4 spalarnie posiadające instalację współspalającą biomasę, w tym 3 należące do Zespołu Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin oraz 1 w Poznaniu (przy Elektrociepłowni EC II Karolin).

Na terenie województwa w 2013 roku eksploatowano również 19 biogazowni, 29 stacjonarnych i 3 mobilne sortownie odpadów oraz 20 kompostowni, służących do przetwarzania odpadów ulegających biodegradacji. Liczba obiektów wzrosła od 2008 roku odpowiednio o 12 i 10, co znacznie polepszyło sytuację w zakresie sortowania i unieszkodliwiania odpadów.

W 2013 roku zlikwidowano w Wielkopolsce ostatni obiekt o charakterze mogilnika, który zlokalizowany był w miejscowości Kłoda, gmina Szydłowo, a należał do Philips Lighting Poland S.A. Piła.

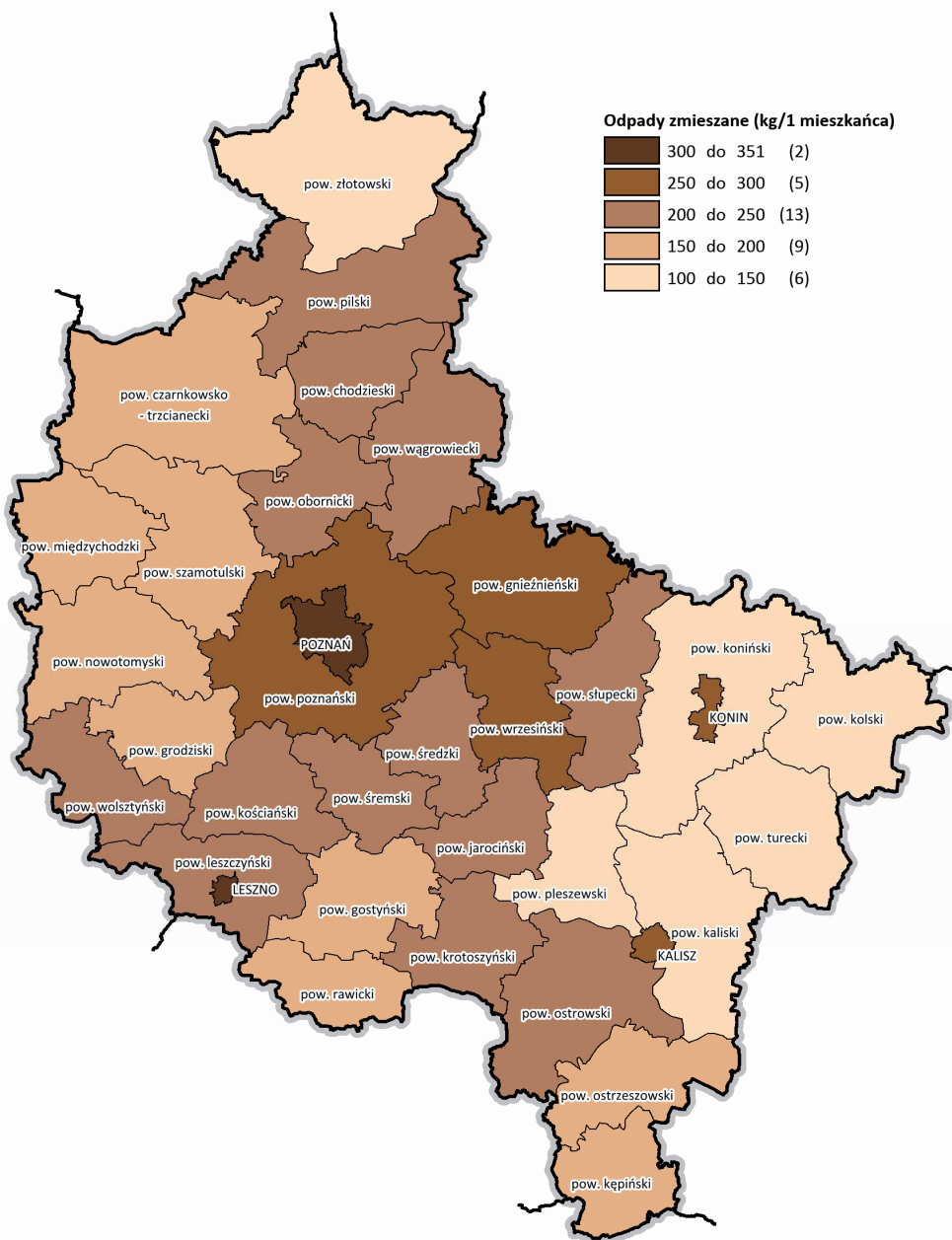
Według danych GUS w województwie wielkopolskim w 2013 roku wytworzonych zostało łącznie 6 540,3 tys. t odpadów, z czego 85,5% stanowiły odpady pochodzące z działalności gospodarczej, zaś 14,5% stanowiły odpady komunalne.

Z informacji GUS wynika, że na składowiska w 2013 roku trafiło 66,2% odpadów komunalnych. Udział ten zmniejsza się systematycznie od roku 2008, w którym wyniósł ponad 99,0%. Pomimo, że ilość odpadów składowanych w województwie zmniejsza się, nadal znajduje się ona na poziomie średniej krajowej (67,0%). Z kolei w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2013 roku w województwie zebrano średnio 236 kg odpadów komunalnych, co plasowało region na 6. miejscu w kraju, przy średniej 212,9 kg/1 mieszkańca. Produkcja odpadów od 2005 roku pozostawała na zbliżonym poziomie.

Odpady zebrane selektywnie stanowiły w 2013 roku 14% zebranych odpadów komunalnych. Od 2004 roku udział zwiększył się o 11,5 p.proc. Popularyzacja zbiórki selektywnej odpadów nie była tożsama z poziomem recyklingu odpadów opakowaniowych. W 2013 roku w województwie wielkopolskim recykling osiągnął poziom 45,3% i był powyżej średniej krajowej (36,0%), co plasowało region na 9. miejscu wśród innych województw. Należy jednak pamiętać, że w przypadku innych województw wskaźnik uwzględniał także nadwyżkę z roku poprzedniego.

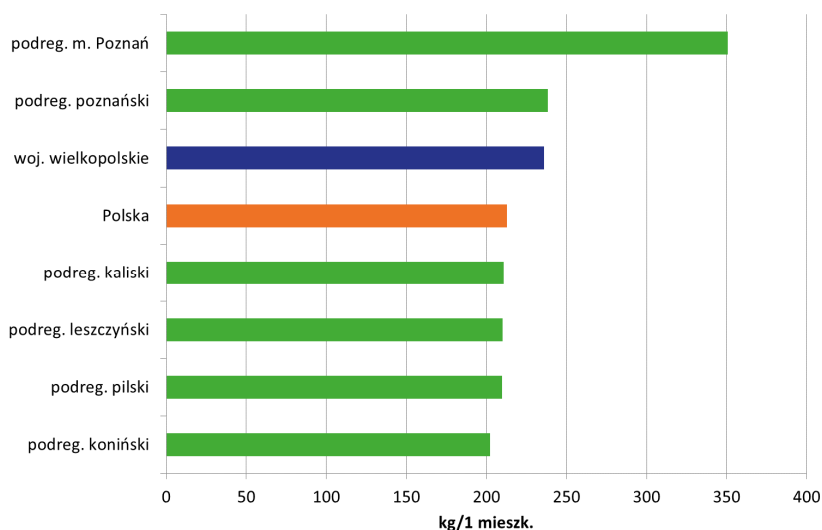
Do końca 2014 roku Polska zobowiązana była osiągnąć wymagania unijne dotyczące poziomu odzysku i recyklingu dla odpadów opakowaniowych, odpowiednio 60% i 55% masy opakowań wprowadzonych do obrotu.

Ryc. 11. Odpady zmieszane zebrane w ciągu roku na 1 mieszkańca w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Poważne zagrożenie dla środowiska, ze względu na swój skład chemiczny (głównie przez dużą zawartość metali ciężkich) stanowią osady ściekowe składowane głównie w stawach osadowych. W 2013 roku powstało łącznie 79,0 tys. t osadów, z czego 77,7% pochodziło z oczyszczalni komunalnych, zaś pozostałe z oczyszczalni przemysłowych. Wielkopolska znajdowała się na 6. miejscu w kraju pod względem ich produkcji. Większość osadów wykorzystana została do rekultywacji terenów – 38%, a następnie w rolnictwie – 30% (pod uprawy oraz produkcję kompostu). 1,8% wytworzonych osadów składowano, natomiast tylko 0,1% osadów poddano przekształceniom termicznym.

Ryc. 12. Ilość zebranych odpadów komunalnych zmieszanych na jednego mieszkańca w ciągu 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 6. Odpady wytworzone, składowane i poddane odzyskowi województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Odpady wytworzone w ciągu roku (tys. t)										
Polska	124 029,5	124 602,1	123 463,4	124 414,1	114 938,2	111 060,2	113 478,8	123 524,1	123 123,5	130 593,3
Wielkopolska	4 304,1	5 196,3	4 363,9	4 851,6	4 985,4	5 675,5	5 170,8	5 832,0	6 017,5	5 590,5
Podregiony										
kaliski	164,0	219,3	246,4	246,4	270,4	265,4	289,8	292,3	325,0	317,7
koniński	2 530,2	3 037,6	2 095,7	2 086,1	2 254,0	2 718,9	2 570,5	3 212,9	3 591,7	3 455,7
leszczyński	675,2	811,8	825,1	1161,1	1149,5	1131,4	847,7	867,2	659,1	636,9
piłski	122,7	152,7	159,5	149,7	181,2	176,1	224,3	293,9	272,4	239,5
poznański	359,1	589,4	647,9	726,7	678,5	698,6	546,0	588,3	610,2	484,5
m. Poznań	452,9	385,5	389,3	481,6	451,8	685,1	692,5	577,4	559,1	456,2
Udział odpadów (z wyłączeniem komunalnych) składowanych w wytworzonych (%)										
Polska	13,8	13,4	15,2	15,6	17,7	19,2	18,2	21,5	21,9	25,5
Wielkopolska	29,7	24,5	32,5	28,0	23,4	22,7	22,3	26,6	30,5	33,7
Podregiony										
kaliski	48,4	49,8	50,9	51,6	52,0	53,1	53,7	55,6	57,3	57,9
koniński	3,0	3,2	0,9	1,7	1,2	0,4	0,6	2,4	0,5	0,6
leszczyński	47,8	39,8	64,4	61,6	50,6	45,3	44,1	47,4	50,6	54,2
piłski	1,3	1,8	1,1	1,0	0,5	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2
poznański	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,0	0,3	0,8	1,4
m. Poznań	11,8	5,8	7,2	1,5	1,5	0,8	0,8	2,8	1,8	0,5
Udział odpadów (z wyłączeniem komunalnych) poddanych odzyskowi w wytworzonych (%)										
Polska	78,5	79,3	76,8	76,4	74,9	73,4	74,3	71,8	72,3	69,4
Wielkopolska	64,9	70,5	61,2	63,3	58,8	60,8	65,8	66,5	53,9	51,2

Podregiony										
kaliski	72,7	79,0	81,1	76,8	77,8	84,5	85,0	91,5	93,8	93,1
koniński	48,9	57,4	32,2	33,6	24,4	31,0	39,3	43,4	26,1	25,2
leszczyński	87,3	86,2	89,8	87,1	90,6	85,8	89,8	95,1	92,2	91,2
piłski	87,4	87,4	70,5	65,1	86,8	92,8	92,5	94,9	98,3	98,0
poznański	87,0	93,5	88,7	88,8	87,7	91,6	94,4	94,5	96,6	89,1
m. Poznań	95,0	94,0	94,5	88,1	82,9	89,2	95,6	96,5	95,6	97,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

1.11. Jakość powietrza

Na jakość powietrza wpływają naturalne procesy i zjawiska zachodzące w atmosferze ziemskiej oraz emisje substancji związanych z działalnością człowieka. Największy negatywny wpływ na jakość powietrza mają zanieczyszczenia gazowe (NO_x , SO_2 , CO , CO_2 , O_3) oraz pyłowe (PM_{10} i $\text{PM}_{2,5}$), których pochodzenie związane jest z postępującą industrializacją, wzrostem liczby ludności i rozwojem transportu.

Zasięg emisji zanieczyszczeń powietrza jest trudny do określenia. Emisja może mieć charakter punktowy (zakłady przemysłowe), liniowy (ciągi komunikacyjne) lub powierzchniowy (suma mniejszych emitorów punktowych). Rozkład przestrzenny zanieczyszczeń wynika w dużej mierze ze sposobu zagospodarowania terenu.

W 2013 roku emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych w Wielkopolsce wyniosła 17 173,9 tys. t, z czego 4,5 tys. t stanowiły zanieczyszczenia pyłowe, natomiast aż 17 169,4 tys. t – zanieczyszczenia gazowe. Wśród tej drugiej grupy zanieczyszczeń najczęściej wyemitowano dwutlenku węgla – 17 089,7 tys. t, następnie 31,5 tys. t dwutlenku siarki, a także 25,0 tys. t tlenków azotu. Pod względem ilości emitowanych zanieczyszczeń powietrza Wielkopolska znajduje się na czwartym miejscu w kraju za województwami: łódzkim, śląskim i mazowieckim.

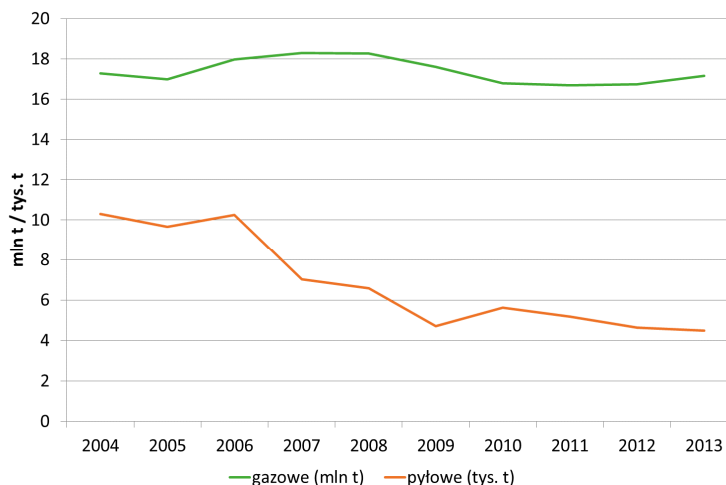
Od 2004 roku ilość zanieczyszczeń zmalała, odpowiednio o 0,7% zanieczyszczeń gazowych i o 56,6% zanieczyszczeń pyłowych. Emisja zanieczyszczeń gazowych utrzymuje się na dość dużym poziomie, w szczególności emisja CO_2 (17 089,7 tys. t w 2013 roku). Poziom zatrzymywania zanieczyszczeń gazowych (bez CO_2) w urządzeniach oczyszczających wyniósł 64,4%.

W 2013 roku zatrzymano i zneutralizowano w urządzeniach oczyszczających 99,7% pyłów. Zjawisko to jest stabilne, a ewentualne zmniejszenie ilości zanieczyszczeń pyłowych związane jest z ich zatrzymywaniem w urządzeniach odpylających, wprowadzaniem nowych technologii oraz zmianą nośnika energii i likwidacją starych kotłowni lokalnych.

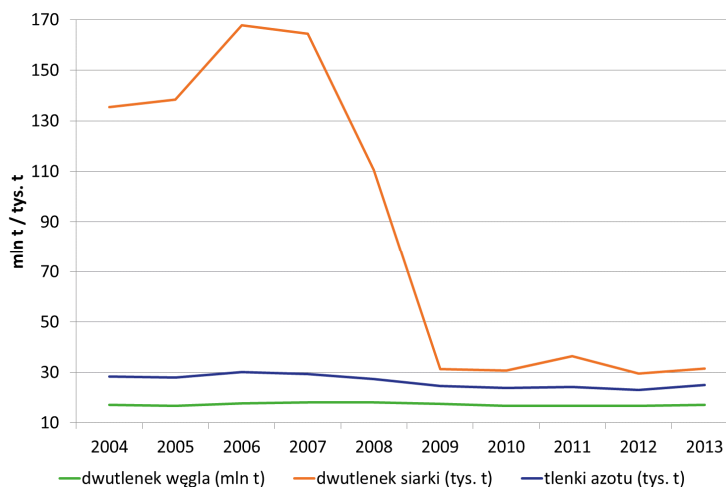
W Wielkopolsce zanieczyszczenia emitowane były głównie z sektorów: energetycznego, przemysłowego oraz górnictwa i kopalnictwa we wschodniej części województwa. Największymi generatorami zanieczyszczeń pyłowych, jak i gazowych, były zakłady zlokalizowane w rejonie Konina – w mieście i na terenie powiatu tureckiego oraz w Poznaniu (od 1 616,2 tys. t w Poznaniu do 13 956,2 tys. t w Koninie), w tym elektrownie Pątnów II, Adamów, Konin oraz Elektrociepłownia EC II Karolin w Poznaniu. Emisja substancji gazowych z wymienionych zakładów od wielu lat utrzymuje się na stałym poziomie, zmniejsza się natomiast udział zanieczyszczeń pyłowych.

Źródłem zanieczyszczeń powietrza jest również tzw. emisja niska, pochodząca z lokalnych kotłowni węglowych i indywidualnych palenisk domowych opalanych najczęściej węglem o gorszych parametrach, którego spalanie skutkuje wzrostem stężeń zanieczyszczeń, przede wszystkim pyłu zawieszonego i dwutlenku siarki. Źródłami emisji niskiej, w formie zapylenia, są również kopalnie odkrywkowe, składowiska odpadów oraz niektóre wielkie zakłady przemysłowe (np. przetadunkowe).

W Wielkopolsce występuje również znaczna emisja komunikacyjna oraz z ogrzewania budynków indywidualnych. W wyniku spalania paliw do atmosfery dostają się zanieczyszczenia gazowe, pyły oraz sadza.

Ryc. 13. Emisja zanieczyszczeń gazowych i pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych w Wielkopolsce w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 14. Emisja CO₂, SO₂ i NO_x z zakładów szczególnie uciążliwych w Wielkopolsce w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ocena jakości powietrza atmosferycznego pod kątem wpływu na zdrowie ludzi (WIOŚ, 2013) dokonano na podstawie stwierdzenia przekroczenia poziomu substancji szkodliwych z badań w 7 punktach pomiarowych.

Stężenie dwutlenku siarki zmienia się sezonowo – wzrasta w okresach zimowych w związku z ogrzewaniem pomieszczeń, przy czym nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnego poziomu substancji w powietrzu. Podobnie stężenia średnie dwutlenku azotu, tlenku węgla, benzenu, pyłu PM_{2,5} (z wyjątkiem Kalisza), ołowiu, arsenu, kadmu i niklu. W przypadku pyłu PM₁₀, pomimo, że od roku 2011 stężenie pyłu generalnie maleje, w większości stanowisk pomiarowych w 2013 roku stwierdzono przekroczenie wartości krytycznych. Przekroczenia odnotowano również w stężeniu benzopirenu oraz ozonu, najczęstsze w południowej części województwa, rzadsze w północnej.

Stężenia pyłu wykazują wyraźną zmienność sezonową – przekroczenia dotyczą tylko sezonu zimowego (grzewczego). Powodem przekroczeń jest niska emisja z sektora komunalnego oraz emisja ze źródeł liniowych.

Tab. 7. Pyłowe zanieczyszczenia powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zanieczyszczenia pyłowe zatrzymane lub zneutralizowane w urządzeniach do redukcji (%)										
Polska	99,3	99,4	99,5	99,5	99,6	99,7	99,7	99,7	99,7	99,8
Wielkopolska	99,2	99,2	99,2	99,4	99,4	99,6	99,6	99,7	99,7	99,7
Podregiony										
kaliski	83,7	79,4	79,7	83,5	85,8	80,6	86,4	91,3	90,4	85,4
koniński	99,5	99,4	99,7	99,7	99,8	99,5	99,7	99,8	99,8	99,8
leszczyński	84,6	86,2	88,8	91,5	93,2	83,6	94,2	93,9	94,1	93,1
piłski	92,3	95,4	96,3	97,0	98,2	92,3	97,8	98,1	97,8	97,5
poznański	89,8	93,1	94,8	95,3	95,4	87,0	95,1	94,6	95,3	95,6
m. Poznań	99,4	99,4	99,4	84,3	99,7	99,4	99,7	99,6	99,5	99,6
Emisja pyłowych zanieczyszczeń powietrza (tys. t)										
Polska	123,2	110,5	102,50	94,82	76,75	61,70	62,5	57,5	52,4	49,5
Wielkopolska	10,3	9,7	10,27	7,02	6,59	4,72	5,6	5,2	4,6	4,5
Podregiony										
kaliski	1,2	0,9	0,8	0,9	0,8	1,3	0,8	0,5	0,5	0,4
koniński	5,0	6,8	3,7	3,3	2,2	5,3	3,3	3,1	2,8	2,7
leszczyński	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,7	0,4	0,4	0,5	0,5
piłski	1,4	0,8	0,7	0,6	0,4	1,4	0,4	0,4	0,3	0,4
poznański	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,7	0,3	0,2	0,2	0,2
m. Poznań	0,9	0,8	0,9	0,9	0,5	0,9	0,4	0,5	0,4	0,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 8. Gazowe zanieczyszczenia powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Udział zanieczyszczeń gazowych (bez CO₂) zatrzymanych lub zneutralizowanych w urządzeniach do redukcji (%)										
Polska	49,0	49,5	49,7	50,5	55,0	57,3	57,4	60,2	58,5	59,1
Wielkopolska	7,8	9,9	7,5	6,5	28,8	64,2	60,7	59,8	61,3	64,4
Podregiony										
kaliski	0,2	2,7	2,3	2,3	1,7	2,3	2,0	1,9	1,6	1,8
koniński	7,4	6,1	4,4	32,0	75,2	32,0	72,5	70,4	74,6	75,1
leszczyński	8,0	7,4	7,5	7,5	5,4	7,5	12,1	5,7	6,5	0,9
piłski	1,1	2,0	44,9	1,7	30,3	1,7	30,2	27,6	4,6	8,0
poznański	1,3	0,2	7,0	14,8	11,2	14,8	12,4	3,0	3,9	9,5
m. Poznań	38,6	29,8	24,1	27,8	27,6	27,8	35,4	35,5	21,2	4,2
Emisja gazowych zanieczyszczeń powietrza (tys. t)										
Polska	213 613,8	213 706,2	223 353,9	223 269,5	216 319,0	203 125,6	216 155,4	220 928,0	216 513,7	217 492,0
Wielkopolska	17 290,3	16 987,3	17 975,6	18 294,2	18 264,7	17 595,6	16 801,3	16 702,2	16 746,3	17 169,4
Podregiony										
kaliski	411,8	419,7	398,1	354,8	345,4	354,8	362,6	334,3	331,7	346,1
koniński	13 494,3	14 518,9	14 932,2	14 921,2	14 159,5	14 921,2	13 455,0	13 557,5	13 582,0	13 953,6
leszczyński	433,8	420,0	465,2	445,1	437,5	445,1	464,2	450,2	452,0	447,9
piłski	510,2	503,1	506,6	532,8	472,7	532,8	517,5	493,1	452,3	452,9
poznański	157,2	247,8	294,2	331,6	319,9	331,6	313,0	269,8	282,6	353,0
m. Poznań	1 980,1	1 866,3	1 698,0	1 679,2	1 860,6	1 679,2	1 689,1	1 597,3	1 645,7	1 615,8

Emisja CO ₂ (tys. t)										
Polska	211 593,6	211 698,9	221 250,2	221 216,6	214 533,7	201 534,9	214 451,6	219 263,1	214 887,1	215 901,3
Wielkopolska	17 100,8	16 795,7	17 752,3	18 076,5	18 104,5	17 516,8	16 722,0	16 616,0	16 662,0	17 090,0
Podregiony										
kaliski	396,0	405,8	384,0	342,1	328,8	342,1	344,0	316,0	312,0	330,0
koniński	13 340,9	14 332,2	14 748,6	14 793,8	14 114,6	14 793,8	13 411,0	13 506,0	13 538,0	13 906,0
leszczyński	430,2	416,0	461,0	441,2	433,8	441,2	460,0	446,0	448,0	443,0
piłski	506,0	499,3	503,4	528,6	469,8	528,6	515,0	490,0	449,0	450,0
poznański	155,8	244,6	291,4	329,0	317,8	329,0	311,0	267,0	280,0	351,0
m. Poznań	1 966,8	1 854,3	1 688,1	1 669,7	1 852,1	1 669,7	1 681,0	1 590,0	1 634,0	1 609,0
Emisja SO ₂ (tys. t)										
Polska	867,2	855,5	896,3	828,2	603,6	472,6	519,2	503,4	468,5	426,9
Wielkopolska	135,5	138,3	167,9	164,5	110,6	31,4	30,7	36,4	29,4	31,5
Podregiony										
kaliski	1,7	1,7	1,7	1,5	1,2	1,2	1,1	1,1	1,0	1,2
koniński	123,6	125,4	156,4	155,0	102,0	23,1	22,7	28,9	22,4	24,0
leszczyński	0,8	0,9	0,9	1,0	1,2	1,2	1,4	1,4	1,4	1,7
piłski	1,3	1,6	1,4	1,2	1,2	0,9	0,8	1,0	1,1	1,2
poznański	0,8	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6
m. Poznań	7,4	8,0	6,8	5,2	4,2	4,2	3,9	3,4	3,0	2,9
Emisja NO _x (tys. t)										
Polska	349,2	351,1	361,6	360,6	331,1	323,0	340,5	332,0	316,4	304,0
Wielkopolska	28,3	28,0	30,2	29,4	27,3	24,7	23,9	24,2	23,1	25,0
Podregiony										
kaliski	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5
koniński	20,0	22,1	22,1	19,5	17,9	19,5	17,2	18,2	17,4	19,0
leszczyński	1,7	1,9	1,9	1,5	1,3	1,5	1,6	1,4	1,4	1,7
piłski	0,9	0,8	0,8	1,5	1,1	1,5	1,2	1,0	0,9	0,9
poznański	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4
m. Poznań	4,4	4,3	3,5	3,9	3,3	3,9	2,9	2,6	2,5	2,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Obserwując zmiany depozycji zanieczyszczeń w opadach, można zauważyć, że od 2000 roku występuje tendencja zmniejszania się ich zawartości oraz stopnia zakwaszenia. Od roku 2007 do 2013 łącznie widoczna była stabilizacja zawartości zanieczyszczeń w opadach.

W celu poprawy jakości powietrza wprowadzono system oceny i zarządzania jakością powietrza realizowany w formie programów ochrony powietrza (zgodnie z Ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska). Programy opracowywane są dla stref wymagających podjęcia stosowanych działań naprawczych, zmierzających do poprawy jakości powietrza, w przypadku przekroczeń dopuszczalnych poziomów substancji w powietrzu. W województwie wielkopolskim funkcjonują:

- Program ochrony powietrza dla strefy wielkopolskiej,
- Program ochrony powietrza dla strefy wielkopolskiej ze względu na ozon,
- Programu ochrony powietrza dla strefy: miasto Kalisz w województwie wielkopolskim,
- Program ochrony powietrza dla strefy: Aglomeracja Poznań (strefa Miasto Poznań) w województwie wielkopolskim.

1.12. Klimat akustyczny

Nadmierny hałas jest jednym z poważniejszych zagrożeń środowiska. Ze względu na postępującą urbanizację oraz stałą rozbudowę sieci komunikacyjnych skutki emisji hałasu odczuwalne są w szczególności przez mieszkańców dużych aglomeracji miejskich oraz obszarów w ciągach głównych tras komunikacji drogowej. Do głównych emitorów hałasu można zaliczyć różnego rodzaju maszyny i urządzenia, w tym głównie środki transportu.

W 2013 roku WIOŚ przeprowadził 169 kontroli, obejmując głównie zakłady przemysłu maszynowego, metalowego, tworzyw sztucznych, drzewnego, rolno-spożywczego (młyny, cukrownie, gorzelnie), branży budowlanej, stolarskiej, transportowej, w sortowniach odpadów, obiektach handlowych i rozrywkowych. W przypadku największej liczby obiektów – 11 w porze dziennej i 17 w porze nocnej – przekroczenia były małe od 1 dB do 5 dB. Większe przekroczenia – od 6 dB do 15 dB dotyczyły 10 obiektów w porze dziennej i 4 obiektów w porze nocnej. Całkowitej likwidacji przekroczeń w roku 2013 dokonało 14 jednostek poprzez zwiększenie izolacyjności akustycznej przegród budowlanych, zmianę technologii procesów produkcyjnych, odizolowanie działalności produkcyjnej w innym obiekcie, likwidacje lub zmianę lokalizacji głównych źródeł hałasu, montaż ekranów akustycznych i obudów dźwiękochłonnych.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 14 grudnia 2006 roku w sprawie dróg, linii i lotnisk, których eksploatacja może powodować negatywne oddziaływanie akustyczne na znacznych obszarach, dla których jest wymagane sporządzanie map akustycznych, oraz sposobów określania granic terenów objętych tymi mapami (Dz. U. z 2007 roku Nr 1 poz. 8) do obiektów, których eksploatacja może powodować ujemne skutki akustyczne zaliczono odcinki dróg, po których przejeżdża ponad 3 mln pojazdów rocznie (średnio ponad 8 tys. pojazdów w ciągu doby), a także linie kolejowe, po których przejeżdża ponad 30 tys. pociągów rocznie oraz lotniska cywilne, na których ma miejsce ponad 50 tys. operacji (startów lub lądowań) statków powietrznych rocznie. Kryteria poziomu emisji hałasu w środowisku, dotyczące określonych rodzajów przeznaczenia terenu określa Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 czerwca 2007 roku w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w Środowisku (t.j. Dz. U. z 2012 roku poz. 1109).

Hałas komunikacyjny

Brak jest stałej sieci punktów pomiarowych oddziaływania akustycznego ciągów komunikacyjnych. W 2013 roku Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (WIOŚ) w Poznaniu przeprowadził monitoring szczególnych uciążliwości hałasów drogowych przy budynkach mieszkalnych, obiektach oświatowych, służby zdrowia itp. (w 19 punktach, w tym w 16 punktach w rejonie budynków mieszkalnych, 3 w punktach przy szkołach). Przekroczenia krótkookresowych dopuszczalnych wartości poziomu hałasu w środowisku stwierdzono w 11 punktach, w tym w 3 jedynie w porze nocnej. Szczególnie duże były one w Grabównie (przy drodze krajowej nr 10). W Grabównie, Rogoźnie i Wągrowcu stwierdzono przekroczenia długookresowych wskaźników poziomu hałasu.

Na podstawie oszacowania wyników badań średniodobowego natężenia ruchu (2010 r.), określono odcinki dróg krajowych w Wielkopolsce (13 z 16 dróg krajowych), na których przekroczony został, założony w rozporządzeniu, wskaźnik ruchu w ciągu roku, w tym: autostradę A2, drogę ekspresową S11, drogę nr 5, 11 – pozostałe odcinki, 92 oraz fragmenty dróg nr 15 i 25. Do pozostałych dróg zaliczały się odcinki dróg nr: 8 (S8), 10, 12, 24, 32, 36, 72 (w mieście Turek).

W przypadku dróg wojewódzkich szacowane przekroczenie dopuszczalnego dobowego natężenia ruchu pojazdów wystąpiło na odcinkach dróg nr (23 z 84 dróg): 178, 179 i 188 (w mieście Piła), 182, 184, 185 (w mieście Szamotuły), 190 i 260 (w mieście Gniezno), 193 (w mieście Chodzież), 196, 241, 306 (w mieście Buk), 307, 310, 430, 431 (w mieście Mosina), 432 (w mieście Środa Wlkp.), 433 (w mieście Swarzędz), 434, 445, 466, 470, 473 (w mieście Koło). Przekroczenia norm hałasu występowały często w wyniku zwiększającego natężenia ruchu na odcinkach dróg w granicach miast.

Z uwagi na znaczne natężenie ruchu pojazdów w 2012 roku sporządzono mapy akustyczne dla następujących dróg krajowych (11 z 16 dróg krajowych): 5, 8, 11, 24, 32, 92 oraz wybranych fragmentów dróg nr 10, 12, 15, 25, 36. W sieci dróg wojewódzkich w 2011 roku mapy opracowano dla fragmentów dróg nr (12 z 84 dróg): 178, 179, 182, 184, 185, 188, 190, 196, 260, 305, 306, 307.

Należy zwrócić uwagę, że natężenie ruchu drogowego rośnie, a w konsekwencji wzrasta także negatywne oddziaływanie na środowisko, w tym akustyczne.

Według pomiarów WIOŚ w 2012 roku największa ekspozycja na hałas pochodzący z dróg krajowych miała miejsce w powiecie poznańskim. Dotyczy to zarówno powierzchni narażonej na oddziaływanie hałasu, jak i liczby ludności pozostającej w jego zasięgu. Podobna ekspozycja na hałas występowała w powiatach ostrowskim, gnieźnieńskim, pilskim, wrzesińskim i kępińskim. Natomiast największe powierzchnie ekspozycyjne na hałas występowały w powiatach: nowotomyskim, kolskim, konińskim, wrzesińskim i średzkim.

Zasięg oddziaływania hałasu kolejowego uzależniony jest głównie od natężenia ruchu pociągów, jakości infrastruktury kolejowej i taboru kolejowego. Subiektywnie hałas tego rodzaju oceniany jest jako mniej uciążliwy od hałasu drogowego. Obowiązek sporządzenia map akustycznych dla linii kolejowych o nadmiernym natężeniu ruchu pociągów wystąpił w przypadku linii nr 3 i 271.

W województwie wielkopolskim wpływ na niekorzystny klimat akustyczny ma również hałas lotniczy związany z funkcjonowaniem Portu Lotniczego Poznań-Ławica w Poznaniu oraz lotnisk wojskowych w Krzesinach i Powidzu. Emisja hałasu lotniczego obejmuje znaczne obszary wokół lotniska. W związku z brakiem możliwości zachowania standardów akustycznych ustanowiony został obszar ograniczonego użytkowania Portu Lotniczego Poznań-Ławica. Właścicielom nieruchomości zlokalizowanych w OOU przysługuje prawo do odszkodowania z tytułu jego ustanowienia, dającego możliwość zwrotu kosztów za modernizację akustyczną, zgodnie z określonymi wymaganiami technicznymi, dotyczącymi budynków. Na podstawie badań z 2013 roku stwierdzono występowanie przekroczeń długookresowych poziomów hałasu także poza ww. obszarem.

Przeciwdziałanie degradacji klimatu akustycznego jest jednym z trudniejszych zadań z zakresu ochrony środowiska. Przywrócenie wymaganych standardów akustycznych możliwe jest poprzez działania, ujęte w programach ochrony przed hałasem. Polega ono m.in. na konstrukcyjnych lub technicznych usprawnieniach jakości ciągów komunikacyjnych (np. odpowiednie łączenie szyn, szlifowanie kół i szyn kolejowych), wprowadzaniu dodatkowych elementów ochronnych (np. ekranów akustycznych) lub zakup nowego taboru. Niemniej istotne jest prowadzenie właściwej polityki komunikacyjnej za pomocą takich działań jak: wyprowadzanie ruchu samochodowego poza tereny miast na obwodnice, wprowadzanie lokalnych ograniczeń prędkości, zmniejszanie udziału ruchu pojazdów ciężkich oraz poprawa płynności ruchu.

2. Rolnictwo i obszary wiejskie

2.1. Rolnictwo

Sektor rolniczy zwykle charakteryzuje się znacznie niższą produktywnością pracy niż pozostałe działy gospodarki. Stanowi poważny problem gospodarczy i społeczny – skutkuje m.in. niskimi zarobkami osób zatrudnionych w tym sektorze oraz niskim udziałem PKB wytworzonym w regionach.

Niska produktywność rolnictwa jest wynikiem: nadmiernego zatrudnienia, relatywnie niskiej jakości i intensywności pracy, niewielkiej powierzchni użytków rolnych przypadającej na gospodarstwo rolne oraz względnie niską urodzajnością gleb w Polsce. Konsekwencją jest niskotowarowość gospodarstw wynikająca z dużego udziału produkcji na własne potrzeby.

Wzrost produktywności rolnictwa można osiągnąć poprzez wykorzystanie efektów dużej skali działalności w wyniku lepszego uprzemysłowienia gospodarstw rolnych, zmiany struktury powierzchniowej lub specjalizacji. Dobrym sposobem jest również prowadzenie upraw i hodowli ekologicznych, w których niższa wydajność zrekompensowana jest wyższą jakością oraz ceną końcowych produktów.

Uwarunkowania przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa w województwie wielkopolskim nie należą do korzystnych. Gleby w województwie wielkopolskim należą do najsłabszych w kraju (dominują pseudobielice oraz gleby brunatne wylugowane i brunatne kwaśne). Dodatkowo, pomimo rozwiniętej sieci rzecznej i wysokiej jeziorności, Wielkopolska dysponuje niedużymi zasobami wodnymi, wynikającymi z uwarunkowań klimatycznych, na które składają się w szczególności wartości rocznych sum opadów w przedziale od 480 mm do 600 mm oraz niedostatecznym poziomem retencji antropogenicznej.

Syntetycznym wskaźnikiem obrazującym wartość gleb dla produkcji roślinnej jest wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej opracowany przez Instytut Upraw Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach¹¹, którego podstawę stanowią takie czynniki środowiska przyrodniczego jak: jakość i przydatność rolnicza gleb, rzeźba terenu, warunki wodne i agroklimat. Opracowanie waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest stale aktualne i wykorzystywane w analizach regionalnych.

Wartość tego wskaźnika dla Wielkopolski w 2006 roku wyniosła 64,8 pkt (11. miejsce wśród województw) i była niższa od średniej krajowej wynoszącej 66,6 pkt. Wskaźnik wykazywał duże zróżnicowanie w regionie, przyjmując wartości od 42,6 pkt w gminie Kraszewice i Czajków do 94,9 pkt w gminie Pogorzela. Najwyższe wartości – powyżej 80 pkt, wskaźnik osiągnął w południowo-wschodniej części regionu (rejon Leszna i Kalisza). Najniższe wartości wskaźnika występowały we wschodniej (okolice Konina) i południowej (okolice Ostrzeszowa) części Wielkopolski oraz w okolicach Nowego Tomyśla i Wielenia. Wartość wskaźnika poniżej 50 pkt występowała również w północnej części regionu, w rejonie Chodzieży i Wągrowca.

Pomimo występowania nienajlepszej jakości przestrzeni rolniczej, rolnictwo od wielu lat jest ważnym działem gospodarki województwa wielkopolskiego i charakteryzuje się utrzymywaniem znacznej powierzchni gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej. Na tle innych województw region charakteryzuje się wysokim stopniem rozwoju rolnictwa oraz znaczącą produkcją zarówno roślinną, jak i zwierzęcą.

Dorównanie rynekom i standardom europejskim wymaga jednak dalszej modernizacji rolnictwa. Szansą na dynamiczny rozwój jest również zwiększenie zainteresowania rolnictwem ekologicznym.

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej wzmocniło proces specjalizacji i koncentracji produkcji rolniczej. Proces ten nadal powoduje zwiększanie efektywności i konkurencyjności rolnictwa na rynku krajowym i europejskim. Jednym z czynników poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych jest wzrost specjalizacji produkcji.

¹¹ Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raport Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowego Instytutu Badawczego – zeszyt 3. Puławy. 2006.

Struktura użytków rolnych

W 2013 roku użytki rolne (BDL – powierzchnia geodezyjna kraju według kierunków wykorzystania) zajmowały 1 939 252 ha, co stanowiło 65,0% powierzchni Wielkopolski. Tym samym województwo znalazło się na 5. miejscu w kraju pod względem powierzchni użytków rolnych w ogólnej powierzchni regionu (za województwami łódzkim, lubelskim, mazowieckim i kujawsko-pomorskim), przy rozpiętości wskaźnika w innych regionach od około 40% do 70% oraz przy średniej wartości dla Polski na poziomie 60,0%.

Struktura użytkowania gruntów w regionie charakteryzowała się brakiem znacznych zmian w udziale poszczególnych kategorii terenów. Podobnie powierzchnia użytków rolnych w poszczególnych latach od roku 2004 nie ulegała większym zmianom.

W strukturze użytków rolnych w 2013 roku zdecydowanie dominowały grunty orne (ponad 80%). Kolejno duży udział posiadały: łąki trwałe (10,5%) oraz pastwiska trwałe (4,1%).

Zmiany jakie dokonały się od 2004 roku w powierzchni poszczególnych kategorii użytków rolnych dotyczyły głównie: gruntów pod stawami, których powierzchnia wzrosła o ponad 50% (co jest pozytywnym zjawiskiem w kontekście małej retencji) oraz sadów, gruntów pod rowami, gruntów rolnych zabudowanych oraz pastwisk trwałych.

Tab. 9. Struktura użytków rolnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Rodzaj użytków rolnych	Powierzchnia (ha)	Udział w powierzchni użytków rolnych ogółem (%)	Zmiana powierzchni w latach 2004-2013 (%)
grunty orne	1 574 959	81,2	0,9
łąki trwałe	204 312	10,5	-7,7
pastwiska trwałe	79 448	4,1	-13,8
grunty rolne zabudowane	41 835	2,2	-14,4
grunty pod rowami	16 058	0,8	-23,5
sady	16 022	0,8	-32,8
grunty pod stawami	6618	0,3	51,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W Wielkopolsce w 2013 roku przekształcono 230 ha gruntów rolnych (w tym 159 ha użytków rolnych, z czego 133 ha klas I-III) na cele nierolnicze. Więcej gruntów przeklasyfikowano jedynie w województwie pomorskim. Głównym kierunkiem przekształceń były użytki kopalne (42,6% gruntów rolnych) i tereny osiedlowe (24,8%). O ile kierunek rozwoju terenów osiedlowych był zgodny z trendem występującym również w innych województwach (choć w Wielkopolsce na niższym poziomie), o tyle przekształcenia gruntów na tereny kopalne na tle kraju dominowały w Wielkopolsce.

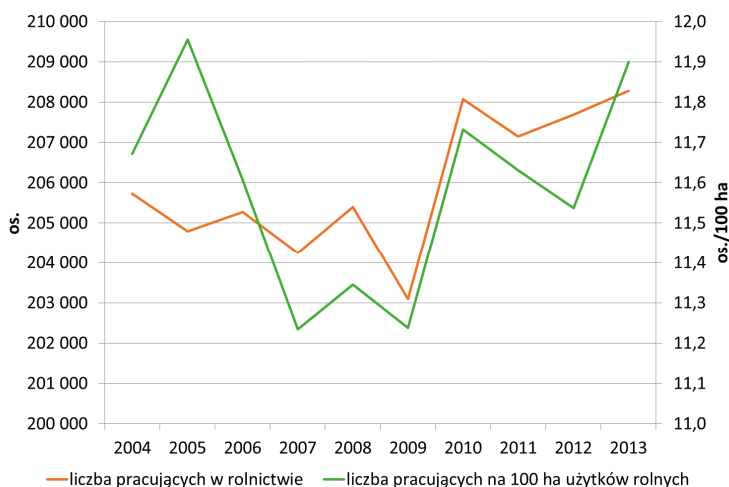
Pracujący w rolnictwie

W województwie wielkopolskim w 2013 roku w rolnictwie, według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności, łącznie z rolnictwem indywidualnym, pracowało 208 290 osób, co stanowiło 11,9 pracujących na 100 ha użytków rolnych. Wskaźnik klasyfikował region na 8. miejscu w kraju po województwach: małopolskim, podkarpackim, świętokrzyskim, śląskim, lubelskim, łódzkim i mazowieckim, w których przyjął wartości od 48,5 os./100 ha do 15,7 os./100 ha. Jednocześnie wskaźnik był niższy od średniej krajowej, która wyniosła 15,9 os./100 ha.

Nadmierne zatrudnienie w rolnictwie jest zjawiskiem niekorzystnym, obok wielu innych czynników wpływa na niską produktywność rolnictwa. Bezrobocie ukryte (agrarne) wiąże się głównie z nadmiarem ludności pracującej w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Z drugiej strony wysokie zatrudnienie w rolnictwie może wynikać ze specyfiki produkcji. Gospodarstwa o kierunkach produkcji wymagających udziału większej liczby pracowników fizycznych będą zatrudniać więcej osób niż gospodarstwa, w których stopień umaszynowania jest wysoki.

Największa liczba pracujących w rolnictwie (w sekcji A według PKD) w obszarze województwa wielkopolskiego występowała w powiatach położonych w południowo-wschodniej części regionu – kaliskim, konińskim, ostrowskim, kolskim, tureckim, gostyńskim, krotoszyńskim, pleszewskim oraz poznańskim. Najmniejszą wartość wskaźnik przyjął natomiast w miastach na prawach powiatu oraz powiatach północnej i centralnej Wielkopolski – chodzieskim, obornickim, średzkim, śremskim i nowotomyskim.

Ryc. 15. Pracujący w rolnictwie w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Gospodarstwa rolne – liczba i struktura powierzchniowa

Zgodnie z nową definicją gospodarstwa rolnego¹² (GUS 2010 r.) w województwie w 2013 roku funkcjonowało 122 788 gospodarstw rolnych (6. miejsce wśród województw pod względem liczby gospodarstw), które zajmowały łączną powierzchnię 1 920,1 tys. ha, co stanowiło 11,6% powierzchni będącej w użytkowaniu gospodarstw w kraju. Dominujące w województwie wielkopolskim gospodarstwa rolne sektora prywatnego posiadały w użytkowaniu 1 631,3 tys. ha gruntów, tj. 85,0% ogólnej powierzchni gospodarstw województwa.

W 2013 roku liczba gospodarstw rolnych prowadzących działalność inną niż rolnicza wyniosła 3 064, co stanowiło 2,5% łącznej liczby gospodarstw.

Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym w województwie wielkopolskim osiągnęła 15,8 ha (w Polsce – 11,5 ha), co stawiało województwo na 9. miejscu w kraju. Przeciętnie największe gospodarstwa występowały w województwie zachodniopomorskim – 30,7 ha oraz warmińsko-mazurskim – 27,3 ha, najmniejsze w małopolskim – 4,8 ha oraz podkarpackim – 5,2 ha. Wpływ na wartość powyższego wskaźnika w Wielkopolsce miała w pierwszej kolejności duża liczba małych gospodarstw do 5 ha.

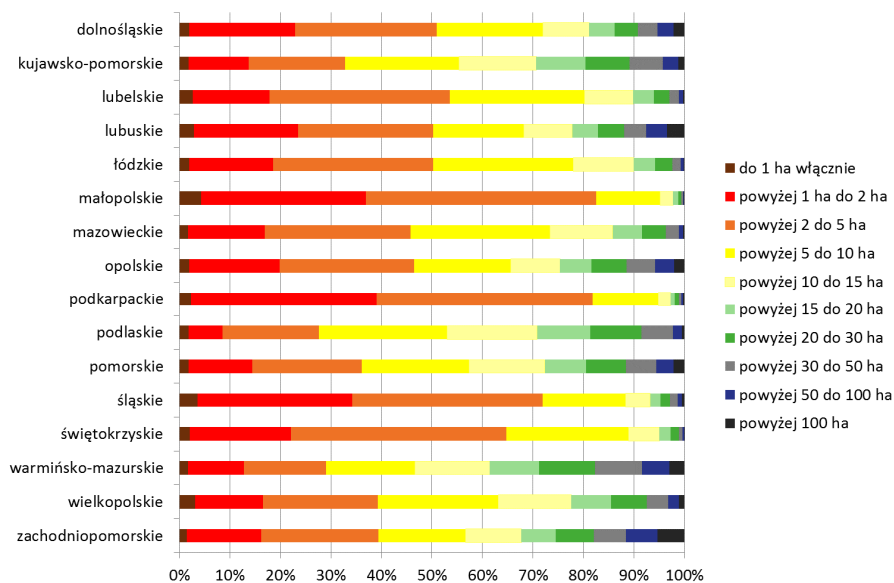
Region znajdował się w czołówce województw w kraju (pierwsze bądź drugie miejsce w ostatnich latach) pod względem liczby gospodarstw w każdej z grup obszarowych powyżej 10 ha (10-15 ha, 15-20 ha, 20-30 ha, 30-50 ha, 50-100 ha, powyżej 100 ha).

Niekorzystnym zjawiskiem jest wzrost liczby gospodarstw o powierzchni do 1 ha włącznie (o 24,4% w latach 2010-2013). Jednocześnie od 2010 roku wzrosła liczba gospodarstw dużych o powierzchni powyżej 20 ha, jednak dynamika tego wzrostu była mniejsza – 15,5% w przypadku

¹² Od 2010 roku definicja gospodarstwa rolnego nie obejmuje posiadaczy użytków rolnych nie prowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy użytków rolnych do 1 ha, prowadzących działalność rolniczą o małej skali.

gospodarstw o powierzchni od 50 ha do 100 ha oraz poniżej 5,0% – przypadku pozostałych grup obszarowych.

Ryc. 16. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych według województw w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 10. Liczba gospodarstw rolnych w województwie wielkopolskim według grup obszarowych w latach 2010 i 2013 na tle innych województw

Zmienna	2010	2013	Udział gospodarstw w poszczególnych grupach obszarowych (%)	Miejsce w kraju wg województw
Gospodarstwa rolne ogółem (szt.)	125 692	122 786	100,0	6
w tym:				
– do 1 ha włącznie	3 011	3 745	3,1	3
– powyżej 1 ha do mniej niż 2 ha	18 164	16 620	13,5	8
– od 2 do mniej niż 5 ha	28 348	27 848	22,7	7
– od 5 do mniej niż 10 ha	30 171	29 384	23,9	4
– od 10 do mniej niż 15 ha	19 331	17 694	14,	2
– od 15 do mniej niż 20 ha	9 737	9 659	7,9	2
– od 20 do mniej niż 30 ha	8 391	8 672	7,1	2
– od 30 do mniej niż 50 ha	4 990	5 202	4,2	2
– od 50 do mniej niż 100 ha	2 252	2 600	2,1	1
– 100 ha i więcej	1 297	1 362	1,1	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Konkurencyjność gospodarstw rolnych

Gospodarstwa rolne w Wielkopolsce są bardzo zróżnicowane, od bardzo małych do wielkoobszarowych, od nastawionych na wielokierunkową produkcję do wyspecjalizowanych jednokierunkowych produkcji. Aby stać się konkurencyjnym na rynku rolnicy, niezależnie od wielkości gospodarstwa, kierunku produkcji, czy poziomu nowoczesności, tworzą grupy producentów rolnych, których celem jest wspólne działanie, dzięki któremu mogą sprostać wyzwaniom gospodarki rynkowej.

W województwie wielkopolskim zarejestrowanych było, według stanu na wrzesień 2014 roku, 479 grup producentów rolnych. Prawie połowa grup (204) związana było z trzoda chlewną, 119 z ziarnami zbóż oraz nasionami roślin oleistych, 53 z produkcją mleka, 40 z bydłem, 36 z drobiem. W mniej niż 10 grupach skupieni byli producenci związani z uprawą, hodowlą lub zbiorem: buraków cukrowych, ziemniaków, owoców i warzyw, królików, jaj kurzych i chmielu.

Wielkopolska posiada najwięcej w kraju produktów uznanych za wyroby regionalne i tradycyjne – 24, wśród których znajduje się 6 produktów uznanych jako produkt charakterystyczny dla Polski. Za produkty najwyższej jakości uważane są te produkty, które uzyskały oznaczenia europejskich systemów jakości. Zalicza się do nich rogal świętomarciński, wielkopolski ser smażony oraz andrutry kaliskie. Do pozostałych produktów regionalnych Wielkopolski należą m.in. olej rydzowy, miód pitny, a także kilka rodzajów wędlin, masła i serów.

Produkcja rolna – ekologiczna

Wzrost zapotrzebowania na żywność ekologiczną powoduje, że produkcja rolna metodami ekologicznymi zyskuje na znaczeniu. W 2013 roku w Wielkopolsce funkcjonowało 1 032 producentów rolnych prowadzących produkcję metodami ekologicznymi w 1 006 ekologicznych gospodarstwach rolnych. Od 2006 roku ich liczba wzrosła o 281%. Pomimo popularyzacji tej formy produkcji żywności udział gospodarstw ekologicznych z Wielkopolski w kraju wyniósł w 2013 roku jedynie 3,8%.

Wraz z liczbą gospodarstw dynamicznie wzrastała również ich powierzchnia: z 14,5 tys. ha w roku 2006 do 41,6 tys. ha w roku 2013, co stanowiło zmianę o 187%. Udział powierzchni gospodarstw ekologicznych w Wielkopolsce wyniósł 6,3% powierzchni tego typu działalności w kraju.

Wielkopolska pod względem liczby producentów i liczby gospodarstw znalazła się na 11. miejscu w kraju. Mimo tego region przoduje w skali krajowej pod względem średniej powierzchni 1 gospodarstwa ekologicznego (41,4 ha).

Tab. 11. Gospodarstwa ekologiczne w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

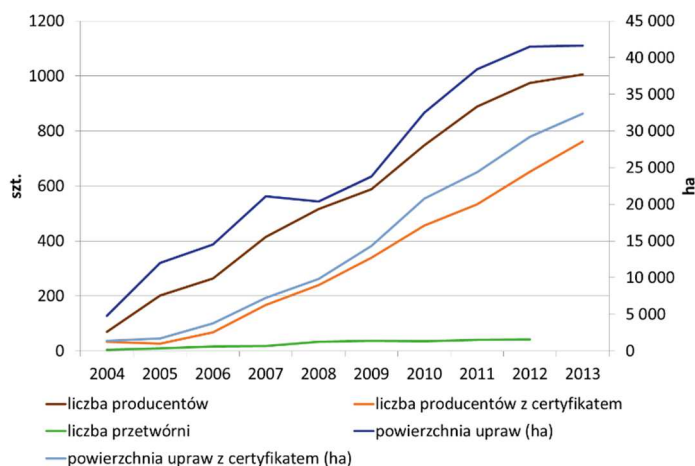
Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba gospodarstw rolnych prowadzących produkcję metodami ekologicznymi										
Polska	3 760	7 182	9 187	11 870	14 896	17 091	20 582	23 449	25 944	26 598
Wielkopolska	70	202	264	415	516	588	748	888	974	1 006
Powierzchnia ekologicznych upraw rolnych (ha)										
Polska	104 932	166 300	228 038	287 529	314 848	367 062	519 069	605 520	661 688	669 970
Wielkopolska	4 816	12 011	14 511	21 096	20 417	23 770	32 513	38 434	41 479	41 617
Liczba producentów rolnych posiadających certyfikat										
Polska	1 683	1 463	3 504	6 618	8 685	10 153	12 901	15 234	18 187	19 872
Wielkopolska	33	26	67	168	239	339	456	534	651	762
Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych posiadających certyfikat (ha)										
Polska	46 817	38 673	75 091	137 891	178 732	222 022	308 095	376 036	457 089	492 972
Wielkopolska	1 357	1 682	3 741	7 248	9 850	14 358	20 755	24 395	29 187	32 367
Liczba przetwórci produktów rolnictwa ekologicznego										
Polska	55	99	170	207	236	277	293	270	312	-
Wielkopolska	4	9	17	18	33	37	36	41	42	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS oraz raportów Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych – Rolnictwo ekologiczne w Polsce

Gospodarstwa ekologiczne w liczbie 762 (76%) posiadały certyfikat zgodności Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, natomiast 244 gospodarstwa w 2013 roku znajdowały się w okresie przestawiania produkcji na metody ekologiczne. W porównaniu do innych województw udział gospodarstw ekologicznych certyfikowanych w liczbie gospodarstw rolnych ogółem był na średnim poziomie.

Zdecydowana większość, tj. 94,4% producentów, specjalizuje się w produkcji rolnej. Pozostała działalność obejmuje głównie przetwórstwo produktów ekologicznych, produkcję pasz oraz wprowadzanie na rynek produktów ekologicznych.

Ryc. 17. Gospodarstwa ekologiczne w Wielkopolsce w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz raportów Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych – Rolnictwo ekologiczne w Polsce

Melioracje

Powierzchnia użytków rolnych zmeliorowanych w regionie wyniosła 971,5 tys. ha (53,9% użytków rolnych), w tym 835,8 tys. ha dotyczyło gruntów ornych, zaś 135,6 tys. ha łąk i pastwisk. Struktura ta nie uległa większym zmianom od 2006 roku.

Biorąc pod uwagę istniejące w województwie, niezbyt korzystne z punktu widzenia rolnictwa, uwarunkowania klimatyczne, hydrologiczne i glebowe, potrzeby melioracyjne użytków rolnych są bardzo duże. Świadczy o tym m.in. wysoki udział użytków rolnych w województwie wymagających zabiegów melioracyjnych, to jest użytków położonych na glebach nadmiernie uwilgotnionych oraz stale i okresowo podmokłych. Ocenia się, że w Wielkopolsce nowych melioracji wymagało 381,4 tys. ha, co stanowiło 21% powierzchni użytków rolnych. Biorąc jednak pod uwagę duży areał użytków rolnych w regionie, udział gruntów wymagających melioracji w Wielkopolsce, w porównaniu do innych województw, był stosunkowo niski i nie odzwierciedlał problemu ich braku. We wschodnich regionach Polski wskaźnik ten wynosił ponad 40%, natomiast średnio w kraju 31%.

W Wielkopolsce nawadnianych było zdecydowanie najwięcej użytków rolnych (wraz z gruntami leśnymi) – ponad 21 tys. ha, co stanowiło 31,5% powierzchni nawadnianej w kraju.

Środki produkcji – nawożenie roślin

Kluczowe znaczenie dla wydajności upraw roślinnych ma intensywność stosowanych środków produkcji, do których należy m.in. wykorzystanie nawozów. Z kolei zbyt wysoka chemizacja rolnictwa oraz spływy nawozów sztucznych, w szczególności azotowych, mają bezpośredni wpływ na stan czystości wód powierzchniowych i podziemnych.

W skali kraju województwo wielkopolskie charakteryzuje się największym zużyciem nawozów mineralnych lub chemicznych, choć wielkość zużycia waha się znacznie w poszczególnych latach. W 2013 roku zużycie nawozów ogółem wyniosło 264 192 t i zwiększyło się od 2004 roku o 31,7%.

Tab. 12. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych w województwie wielkopolskim w latach 2010-2013

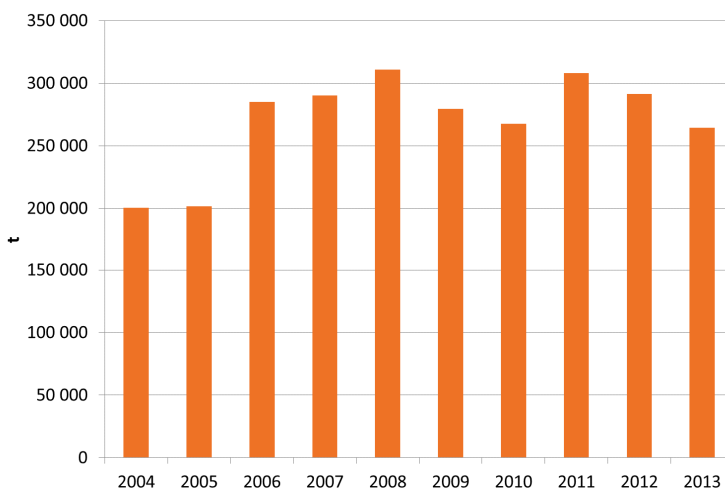
Zmienna	2010	2011	2012	2013
Zużycie nawozów mineralnych (t)	267 448	307 992	291 428	264 192
Zużycie nawozów mineralnych (kg) na 1 ha użytków rolnych	150,8	172,9	161,9	151,1
w tym:				
azotowe	88,1	94,6	92,6	94,0
fosforowe	27,9	35,8	30,8	33,0
potasowe	34,8	42,6	38,4	24,2
azotowe	88,1	94,6	92,6	94,0
Zużycie nawozów wapniowych (kg) na 1 ha użytków rolnych	45,7	41,0	59,4	41,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Zużycie nawozów azotowych, fosforowych i potasowych w przeliczeniu na czysty składnik na 1 ha użytków rolnych w roku 2013 wyniosło 151,1 kg, co plasowało województwo wielkopolskie na 7. miejscu w kraju, przekraczając zdecydowanie średnią dla Polski wynoszącą 133,0 kg/ha. Najmniej nawozów (poniżej 100 kg/ha) wykorzystywało się w województwach podlaskim, mazowieckim, małopolskim i podkarpackim. W latach 2004-2013 wzrost zużycia nawozów w przeliczeniu na 1 ha w województwie wielkopolskim wyniósł jedynie 0,3 kg/ha użytków rolnych.

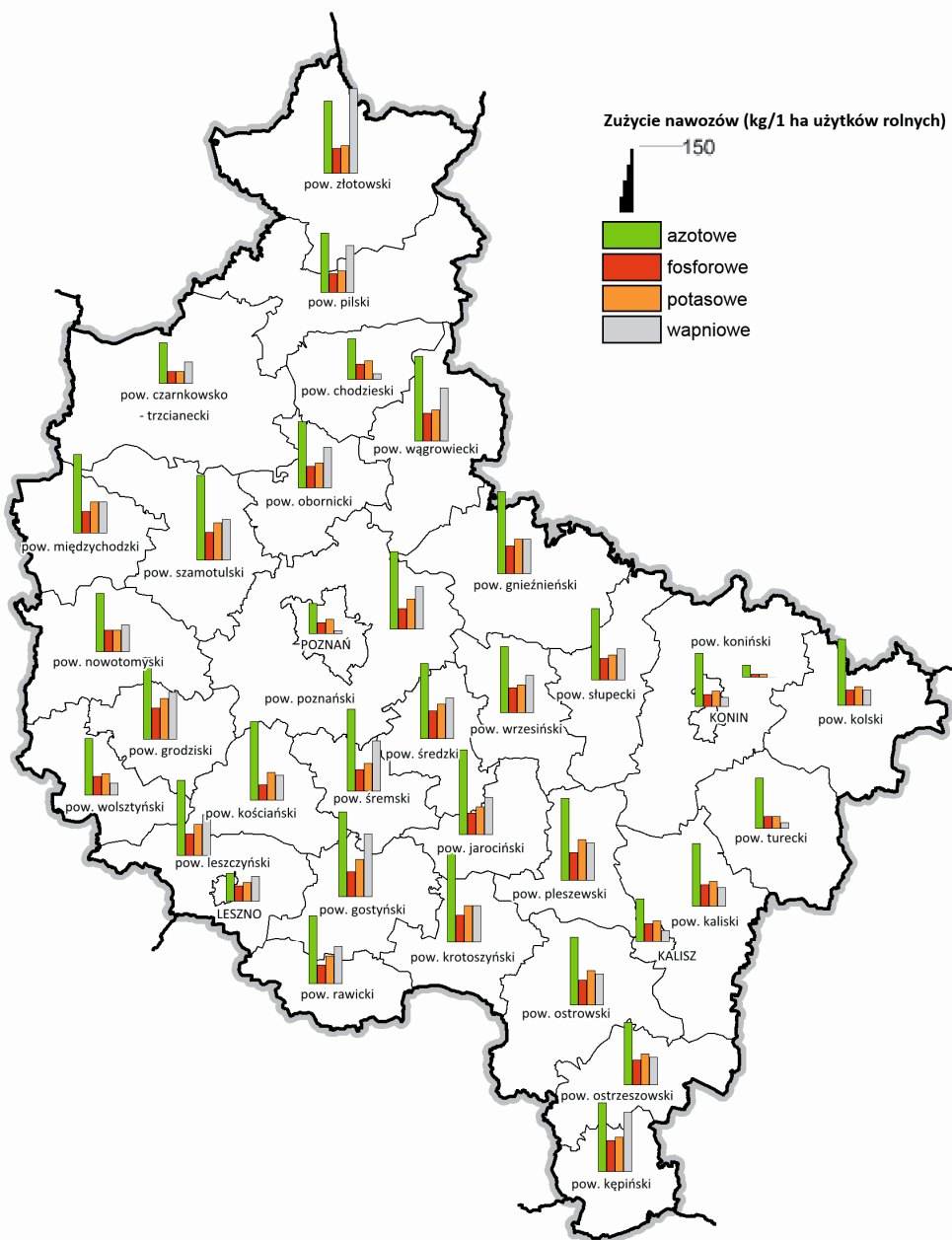
Największe zużycie nawozów w województwie wielkopolskim – od 180 kg/ha do 200 kg/ha występowało w powiatach krotoszyńskim, grodziskim, pleszewskim, szamotulskim, gostyńskim, gnieźnieńskim i wągrowieckim. Najmniejsza chemizacja rolnictwa – poniżej średniej wojewódzkiej, charakteryzowała powiaty położone w północnej oraz południowo-wschodniej części regionu.

Ryc. 18. Zużycie nawozów mineralnych w rolnictwie w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 19. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych w rolnictwie w województwie wielkopolskim w 2010 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie PSR 2010

Środki produkcji – umaszynowanie

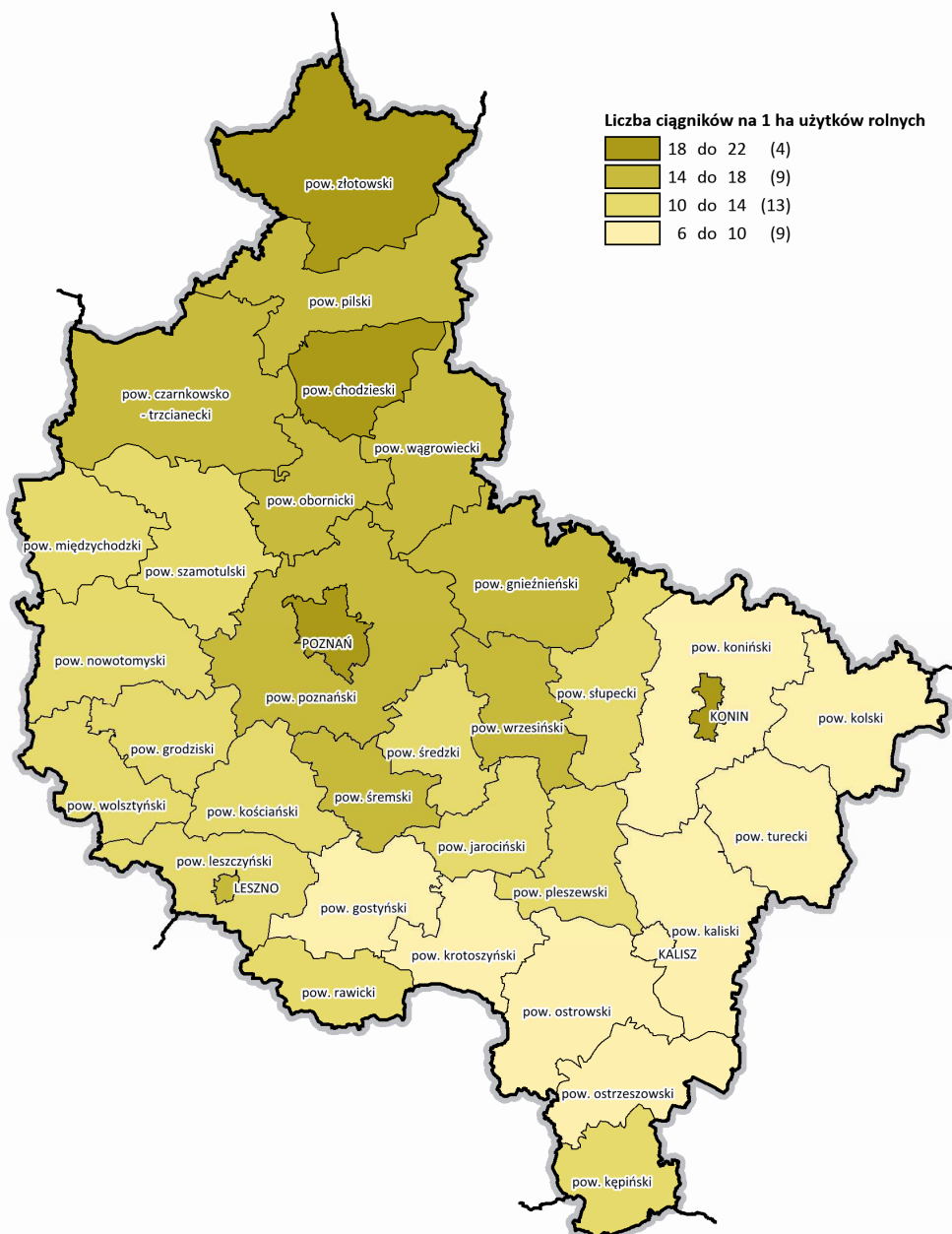
Ze stopniem wyposażenia gospodarstw rolnych w maszyny i urządzenia rolnicze skorelowany jest ogólny poziom rozwoju produkcji rolnej. Dynamiczna mechanizacja rolnictwa ma wpływ na poziom wydajności i towarowości rolnictwa.

W latach 2004-2013 przybyło w województwie blisko 12 tys. ciągników. Ich liczba osiągnęła w 2013 roku niespełna 155 tys. sztuk, dzięki czemu pod tym względem region zajął 3. miejsce za województwem mazowieckim i lubelskim. Na 1 ciągnik w województwie wielkopolskim przypadało

13 ha użytków rolnych. Oznacza to spadek w stosunku do 2004 roku o 1,2 ha. Poziom umaszynowania (liczba ciągników na 1 ha użytków rolnych) wielkopolskich gospodarstw był na poziomie średniej krajowej.

Zróżnicowanie liczby ciągników w powiatach województwa wielkopolskiego kształtowało się od 7 do 20 sztuk przypadających na 1 ha użytków rolnych. Najniższe wskaźniki, poniżej średniej krajowej, osiągnęły powiaty w południowej i wschodniej Wielkopolsce. Najwięcej tego typu środków produkcji występowało w północnej i centralnej części regionu.

Ryc. 20. Umaszynowanie w rolnictwie w województwie wielkopolskim w 2010 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie PSR 2010

Uprawy roślinne – zbiory, powierzchnia zasiewów, plony

Powierzchnia zasiewów w Wielkopolsce w 2013 roku obejmowała areał 1 423,5 tys. ha, co stanowiło 13,8% ogólnej powierzchni zasiewów w kraju. Obok województw opolskiego i kujawsko-pomorskiego, Wielkopolskę cechowała wysoki udział powierzchni zasiewów w użytkach rolnych ogółem wynoszący 73,4%.

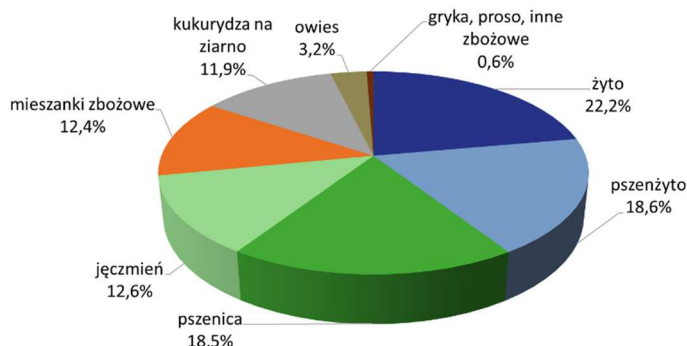
Największą powierzchnię w 2013 roku tak, jak i w poprzednich latach, stanowiły zasiewy zbóż (głównie jęczmienia i żyta), które zajmowały 72,3% całkowitej powierzchni zasiewów. W dalszej kolejności znajdowała się uprawa kukurydzy (14,4%), roślin oleistych (7,3%), oraz buraków cukrowych (2,8%), ziemniaków (2,3%) i roślin strączkowych (0,9%). Najmniejsze znaczenie posiadała uprawa ziarna sonecznika, soi, lnu i tytoniu (poniżej 0,1%).

Województwo wielkopolskie w 2013 roku znajdowało się na 1. miejscu w kraju pod względem zbiorów: zboża ogółem, w tym żyta, jęczmienia i pszenżyta oraz buraków cukrowych, kukurydzy, zaś na 2. miejscu pod względem produkcji mieszanek zbożowych, ziemniaków oraz roślin oleistych. Udział każdej z powyższych upraw w produkcji krajowej ogółem wyniósł ponad 15%. Wielkość zbiorów była jednak dość zmienna, co, obok innych czynników, wpływało na coroczną strukturę produkcji upraw roślinnych w różnych regionach kraju.

Powierzchnia zbóż w województwie wielkopolskim w 2013 roku wyniosła 1 067,0 tys. ha i była o 13,5 ha, tj. o 1,2% mniejsza w stosunku do poprzedniego roku. Wysokie plony (42,8 dt z 1 ha), przy niewielkim spadku powierzchni upraw, wpłynęły korzystnie na wzrost produkcji, która osiągnęła poziom o 3,0% wyższy niż przed rokiem.

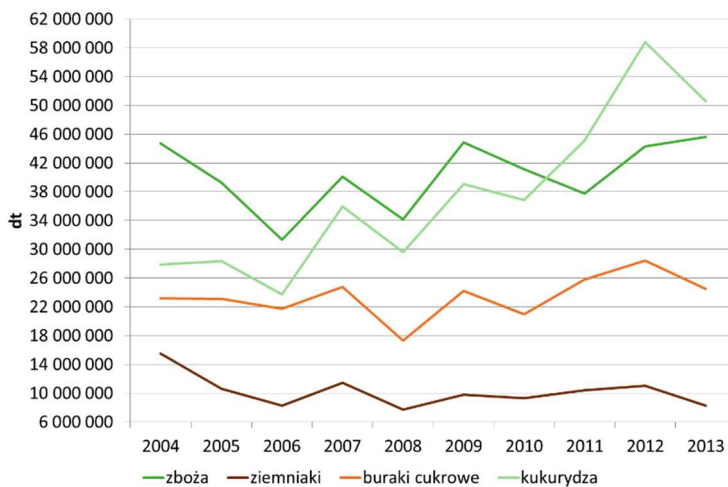
Produkcja zbóż ogółem w województwie wielkopolskim w 2013 roku kształtowała się na poziomie 4 565,6 tys. t i była nieznacznie wyższa niż przed rokiem (wzrost o 134,5 tys. t, tj. o 3,0%). Zbiory zbóż podstawowych z mieszankami, wynoszące 3 653,5 tys. t, zwiększyły się o 271,6 tys. t (o 8,0%).

Ryc. 21. Struktura upraw zbóż w województwie wielkopolskim w 2013 roku

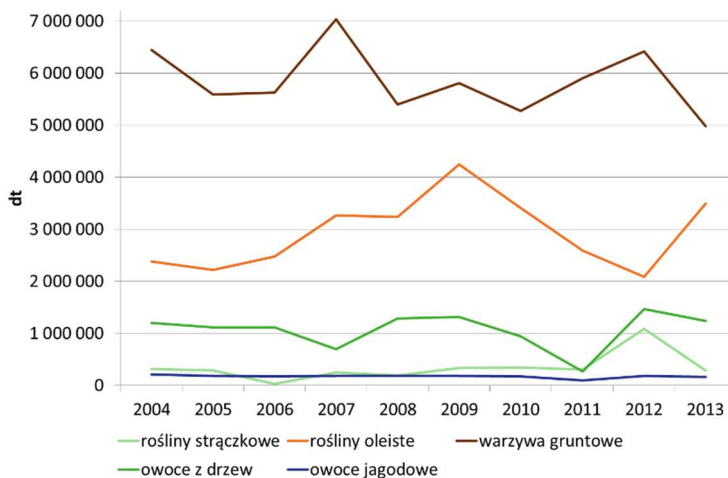

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania US w Poznaniu – Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2013 r.

Powierzchnia uprawy ziemniaków w 2013 roku, wynosząca 33,2 tys. ha, w stosunku do poprzedniego roku zmniejszyła się o 7,3 tys. ha (o 18,1%). Spadek areału plantacji i plonowania (249 dt z 1 ha w 2013 roku wobec 273 dt z 1 ha w 2012 roku) wpłynął bezpośrednio na zmniejszenie produkcji ziemniaków. Produkcja ziemniaków w 2013 roku kształtowała się na poziomie 826,0 tys. t i była o 279,9 tys. t (o 25,3%) mniejsza niż w poprzednim roku. Uprawą ziemniaków w województwie wielkopolskim zajmowały się głównie gospodarstwa indywidualne. Ich udział w całkowitej produkcji wyniósł 92,1%.

Ryc. 22. Produkcja roślinna w Wielkopolsce w latach 2004-2013 (1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 23. Produkcja roślinna w Wielkopolsce w latach 2004-2013 (2)

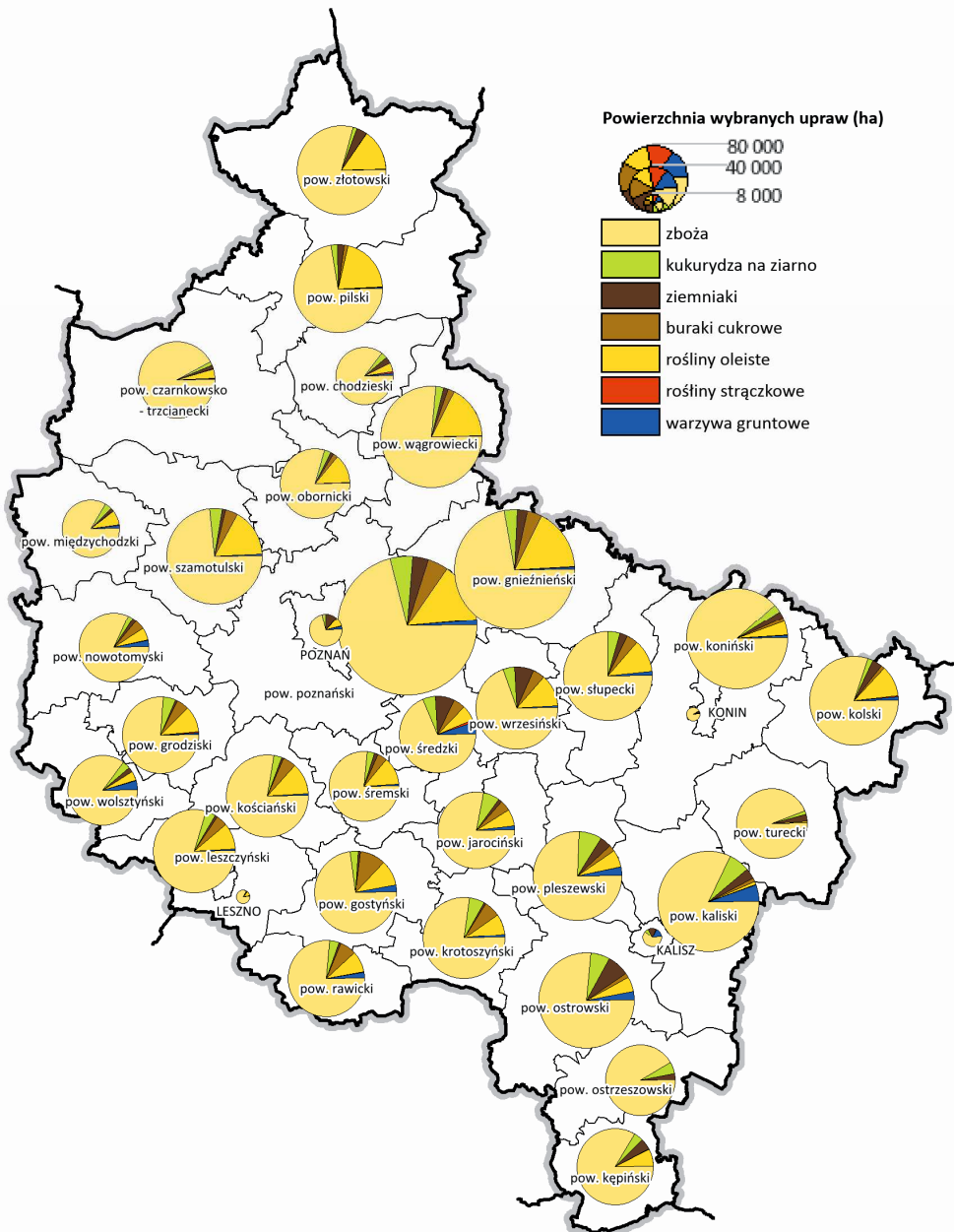
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W 2013 roku w województwie wielkopolskim odnotowano spadek powierzchni upraw buraków cukrowych z 46,8 tys. ha do 41,5 tys. ha (o 5,3 tys. ha, tj. o 11,4% w stosunku do 2012 roku). Plonowanie na poziomie 590 dt/ha (wobec 607 dt/ha w 2012 roku) przyczyniło się do znacznego spadku produkcji. Produkcja buraków cukrowych (rozliczona według dostaw do cukrowni) w 2013 roku w województwie wielkopolskim wyniosła 2 450,2 tys. t i zmniejszyła się o 393,8 tys. t (o 13,8%) w stosunku do poprzedniego roku. Zbiory buraków cukrowych w kraju wyniosły 11,2 mln t, tj. o 9,0% mniej niż 2012 roku.

Powierzchnia upraw olejnych wyniosła 108,2 tys. ha, w tym rzepaku i rzepiku 106,3 tys. ha i zwiększyła się w stosunku do poprzedniego roku, odpowiednio: o 17,8 tys. ha (19,7%) i o 19,8 tys. ha (o 22,8%). Udział rzepaku i rzepiku w ogólnej powierzchni roślin olejnych w 2013 roku stanowił 98,2%, tj. o 2,5 p.proc. więcej niż przed rokiem. Zbiory roślin olejnych wyniosły 349,9 tys. t, w tym produkcja rzepaku i rzepiku 347,6 tys. t i zwiększyły się odpowiednio: o 141,4 tys. dt (o 67,8%) oraz o 143,7 tys. dt

(o 70,5%). Większe zbiory roślin oleistych, w stosunku do uzyskanych w roku poprzednim, są wynikiem zarówno wyższych plonów, jak też zwiększonej powierzchni zasiewów. Udział produkcji rzepaku i rzepiku w ogólnej produkcji roślin oleistych wyniósł 99,3%. Zbiory rzepaku i rzepiku w kraju, wynoszące 2,7 mln t, były większe w porównaniu z poprzednim rokiem o 43,5%.

Ryc. 24. Struktura powierzchni wybranych upraw w województwie wielkopolskim w 2010 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie PSR 2010

Tab. 13. Powierzchnia upraw oraz zbiory i plony roślin uprawnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Zmienna		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zboża	pow. upraw (ha)	1 131 923	1 108 075	1 121 285	1 128 227	1 149 714	1 125 393	1 076 355	1 083 195	1 080 468	1 066 969
	zbiory (dt)	44 742 657	39 275 548	31 369 252	40 089 201	34 169 763	44 890 701	41 112 741	37 767 712	44 310 720	45 655 840
	plony (dt/ha)	40	35	28	36	30	40	38	35	41	43
Ziemniaki	pow. upraw (ha)	72 370	58 945	54 461	50 789	46 700	43 328	40 434	41 204	40 485	33 357
	zbiory (dt)	15 525 262	10 602 883	8 311 249	11 440 250	7 716 572	9 810 116	9 343 905	10 437 525	11 058 556	8 308 412
	plony (dt/ha)	215	180	153	225	165	226	231	253	273	249
Buraki cukrowe	pow. upraw (ha)	54 334	52 906	50 391	48 615	39 594	41 884	42 825	42 467	46 824	41 504
	zbiory (dt)	23 164 088	23 093 890	21 713 400	24 782 157	17 341 598	24 233 940	21 001 973	25 794 198	28 439 647	24 501 834
	plony (dt/ha)	426	437	431	510	438	579	490	607	607	590
Kukurydza na ziarno i na zielonkę	pow. upraw (ha)	118 780	119 646	114 207	110 515	130 261	132 542	137 400	139 777	229 966	212 101
	zbiory (dt)	27 874 115	28 358 031	23 713 076	35 985 091	29 577 567	39 069 029	36 885 478	45 139 064	58 779 989	50 582 074
	plony dt/ha)	466	431	342	551	388	492	480	564	587	558
Rośliny strączkowe	pow. upraw (ha)	10 668	12 436	1 594	11 472	10 788	13 350	15 747	16 430	46 794	13 630
	zbiory (dt)	314 669	288 786	33 409	248 952	197 061	339 450	349 359	306 251	1 083 517	290 272
	plony (dt/ha)	30	23	21	22	18	25	22	19	23	21
Rośliny oleiste	pow. upraw (ha)	72 112	73 636	88 240	117 311	114 712	125 337	141 236	129 296	90 382	108 174
	zbiory (dt)	2 382 312	2 217 259	2 473 380	3 270 900	3 241 807	4 251 999	3 408 953	2 592 918	2 084 784	3 498 878
	plony (dt/ha)	33	30	28	28	28	34	24	20	23	32
Warzywa gruntowe	pow. upraw (ha)	26 379	24 490	26 747	27 579	24 168	22 084	21 202	22 436	24 890	17 693
	zbiory (dt)	6 447 403	5 591 796	5 629 486	7 036 919	5 396 028	5 809 891	5 272 853	5 899 277	6 420 087	4 980 637
Owoce z drzew	pow. upraw (ha)	20 738	16 287	16 199	19 426	17 858	18 407	19 996	18 544	18 358	14 172
	zbiory (dt)	1 201 721	1 113 111	1 116 559	694 617	1 287 676	1 320 648	943 529	267 569	1 471 065	1 241 285
Owoce jagodowe	zbiory (dt)	211 177	186 848	178 778	182 279	184 560	183 332	173 042	95 121	183 910	166 566

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Stabilny na przestrzeni ostatnich lat jest obszar uprawy warzyw i owoców. Ogólna powierzchnia uprawy warzyw gruntowych w województwie wielkopolskim w 2013 roku wyniosła 17,7 tys. ha i była mniejsza niż przed rokiem o 7,2 tys. ha (o 28,9%). Produkcja warzyw gruntowych ogółem w województwie wielkopolskim w 2013 roku wyniosła 498,1 tys. t i zmniejszyła się w porównaniu z poprzednim rokiem o 143,9 tys. t, tj. o 22,4%. Największe znaczenie w uprawach warzywniczych miały: cebula, kapusta, marchew, pomidory. W 2013 roku produkcja owoców z drzew i krzewów oraz plantacji jagodowych w województwie wielkopolskim wyniosła 40,8 tys. t i była o 247,1 tys. t (o 14,9%) mniejsza niż przed rokiem. Największe znaczenie w uprawach owocowych miały jabłonie (74,5%), a w przypadku owoców jagodowych: truskawki i poziomki oraz porzeczki.

Charakterystyczne dla Wielkopolski jest dość wysokie plonowanie roślin, pomimo trudnych warunków uprawy w porównaniu z innymi rejonami kraju. W 2013 roku plony wszystkich roślin uprawnych z wyjątkiem roślin strączkowych były wyższe niż średnia w Polsce. Największa różnica wystąpiła w przypadku uprawy pszenżyta (19,8%, 7,2 dt z ha), ziemniaka (18,6%, 39 dt z ha) mieszanek zbożowych (14,8%, 4,4 dt z ha) oraz rzepaku i rzepiku (12,4%, 3,6 dt z ha), roślin oleistych (12,2%, 3,5 dt z ha) i zbóż ogółem (12,6%, 4,8 dt z ha).

W przypadku pozostałych upraw roślinnych plonowanie zbliżone jest do średniej w kraju, co rekompensuje duża powierzchnia użytków rolnych oraz wysoki poziom kultury rolnej.

Pogłowie zwierząt gospodarskich i produkcja zwierzęca

Wielkopolska od wielu lat jest czołowym w kraju regionem produkcji zwierzęcej. W 2013 roku region zajmował 1. miejsce pod względem pogłowia: trzody chlewnej – 35,8% w skali kraju, oraz drobiu – 19,2% (24 849,3 tys. sztuk) w skali kraju. Pod względem pogłowia owiec Wielkopolska plasowała się na 2. miejscu w kraju z udziałem 8,9% (19,8 tys. sztuk). Region posiadał także istotne znaczenie w hodowli bydła – 15,3% w skali kraju (841,6 tys. sztuk), kóz – 13,3% w skali kraju (10,8 tys. sztuk) i koni – 10,2% w skali kraju (21,2 tys. sztuk), zajmując 3. miejsce w Polsce pod względem liczebności wymienionych kierunków hodowli.

Według stanu na 2013 roku, pogłowie bydła ogółem w województwie wielkopolskim wyniosło 841,6 tys. sztuk i było o 20,0 tys. sztuk (o 2,3%) mniejsze niż przed rokiem. Natomiast pogłowie krów zwiększyło się w porównaniu z 2012 roku o 18,5 tys. sztuk (o 6,8%), do poziomu 289,7 tys. sztuk. Pogłowie krów mlecznych wyniosło 272,3 tys. sztuk, co stanowiło 94,0% ogólnego stada krów. W porównaniu z analogicznym okresem 2012 roku udział krów mlecznych zwiększył się o 0,7 p.proc. Od 2012 roku, zwiększył się udział bydła dorosłego w wieku 2 lat i więcej (o 3,8 p.proc., w tym krów o 2,2 p.proc.), natomiast zmniejszył się udział cieląt (o 13,1 p.proc.) i młodego bydła w wieku 1-2 lat (o 0,7 p.proc.). Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych w 2013 roku wyniosła 43,4 sztuk wobec 44,3 sztuk w 2012 roku, zaś obsada krów, odpowiednio: 16,7 sztuk wobec 15,1 sztuk.

Pogłowie owiec ogółem w grudniu 2013 roku wyniosło 19,8 tys. sztuk i było o 1,2 tys. sztuk (o 5,6%) mniejsze niż przed rokiem. Obsada owiec na 100 ha użytków rolnych wyniosła 1,0 sztuk i pozostała praktycznie niezmienną od roku 2012 (1,1 sztuk).

W 2013 roku pogłowie trzody chlewnej w województwie wielkopolskim wyniosło 3 938,2 tys. sztuk i było o 222,6 tys. sztuk (o 6,0%) większe od stanu notowanego w 2012 roku. Obsada trzody chlewnej ogółem na 100 ha użytków rolnych wyniosła 203,1 sztuk w 2013 roku wobec 191,3 sztuk w roku poprzednim.

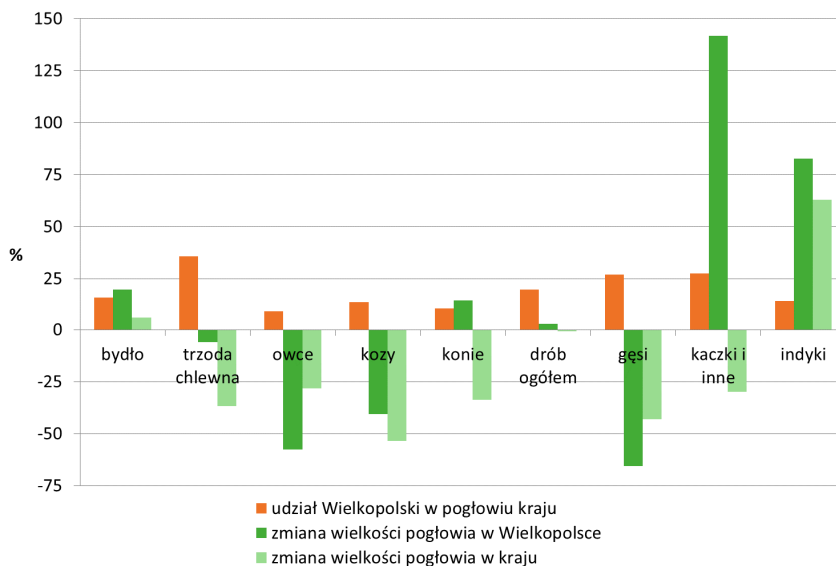
W grudniu 2013 roku pogłowie drobiu ogółem w województwie wielkopolskim wyniosło 24 849,3 tys. sztuk i w stosunku do grudnia 2012 roku zmalało o 87,6 tys. sztuk, tj. o 0,4%. Obsada drobiu ogółem na 100 ha użytków rolnych wyniosła 1 281,4 sztuk wobec 1 283,6 sztuk przed rokiem.

Pogłowie kóz ogółem wyniosło 10,8 tys. sztuk i było o 4,0 tys. sztuk (o 58,9%) większe niż przed rokiem. Obsada kóz na 100 ha użytków rolnych wyniosła 0,6 sztuk w 2013 roku a 0,4 w 2012 roku.

W 2013 roku pogłowie koni w województwie wielkopolskim wyniosło 21,2 tys. sztuk i było o 56 tys. sztuk (o 0,3%) większe od stanu notowanego w 2012 roku. Obsada koni na 100 ha użytków rolnych wyniosła 1,1 w 2013 roku i pozostała niezmienną w stosunku do roku 2012.

Pomimo dużego udziału drobiu i trzody chlewnej w pogłowie ogółem, liczebność zwierząt systematycznie spada. Jedynie w pojedynczych latach obserwowany jest wzrost. W latach 2004-2013 stabilnie, choć z tendencją wzrostową, kształtowała się liczba koni oraz bydła. W przypadku liczby kóz i owiec występuje tendencja spadkowa jednak z naprzemiennymi latami wzrostów i spadków.

Ryc. 25. Zmiany liczebności zwierząt gospodarskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

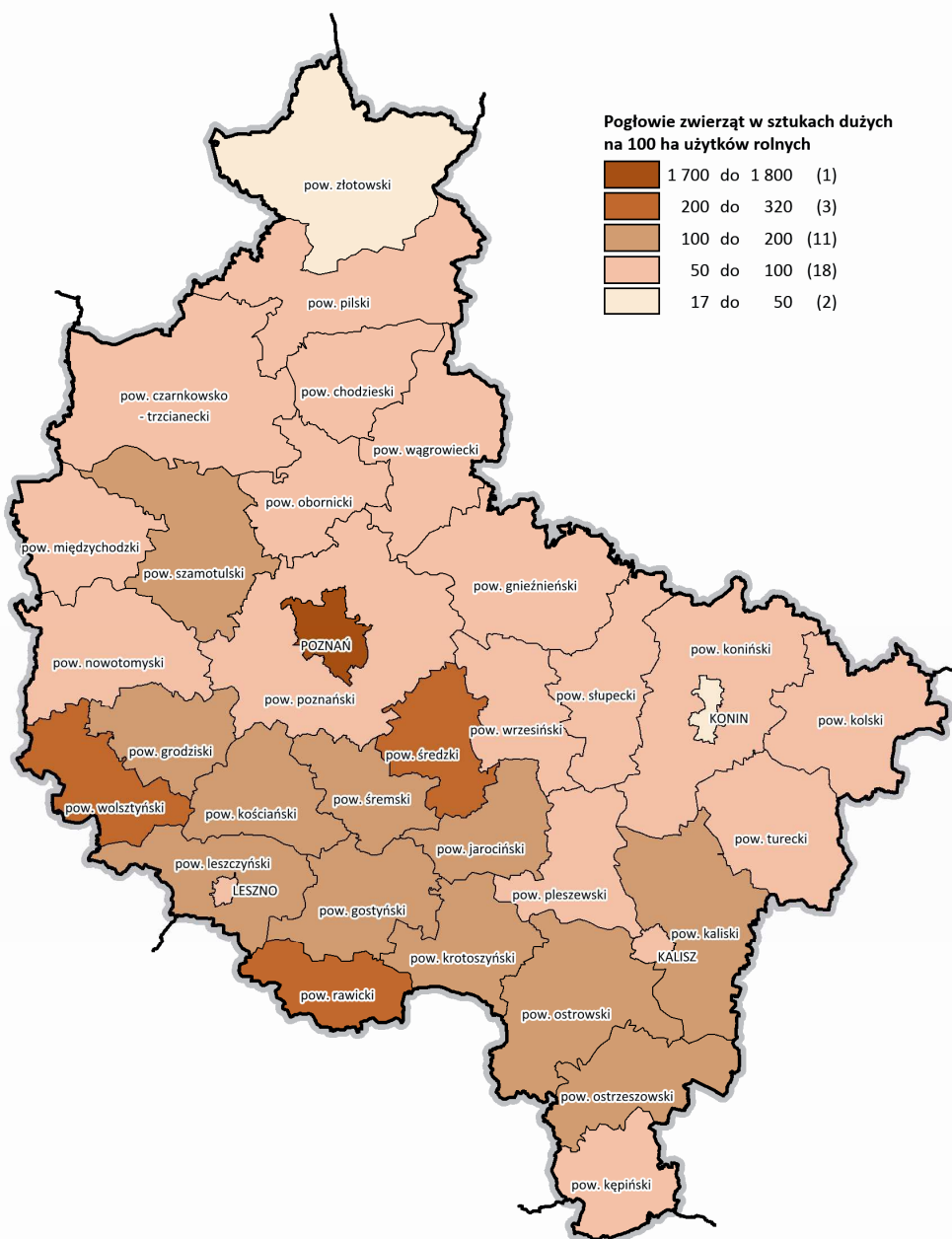
W obszarze województwa wielkopolskiego można wyróżnić charakterystyczne rejony hodowli poszczególnych zwierząt gospodarskich. Największa koncentracja hodowli bydła występuje w powiatach gostyńskim i krotoszyńskim – powyżej 100 sztuk na 100 ha użytków rolnych, a także w powiatach rawickim i kościańskim. Obszary o największym pogłowie trzody chlewnej w województwie (450 – 550 sztuk na 100 ha użytków rolnych) stanowią powiaty średzki i gostyński. Wysoka koncentracja występuje również w powiatach krotoszyńskim, leszczyńskim, rawickim i wolsztyńskim. Wśród obszarów koncentracji hodowli drobiu wyróżniają się powiaty wolsztyński i rawicki (około 10 000 sztuk na 100 ha użytków rolnych) oraz powiat średzki (powyżej 6 000 sztuk na 100 ha użytków rolnych). Największe pogłowie koni w przeliczeniu na powierzchnię użytków rolnych (2 sztuki na 100 ha) występuje w zachodniej części regionu, w powiatach: leszczyńskim, rawickim, nowotomyskim, kościańskim, międzychodzkiem i czarnkowsko-trzcianeckim. Wyraźnie wyróżnia się miasto Leszno z dużą liczbą zwierząt na małym areale użytków rolnych – 7 koni na 100 ha. Charakterystyczne dla hodowli owiec (od 2 do 7 sztuk na 100 ha użytków rolnych) są dwa rejony obejmujące powiaty: nowotomyski i międzychodzki, kościański, śremski, leszczyński, wrzesiński, słupecki, gnieźnieński i poznański oraz powiat krotoszyński. Największe pogłowie kóz (od 2 do 6 sztuk na 100 ha użytków rolnych) obejmuje takie powiaty jak: chodzieski oraz krotoszyński, gostyński i ostrzeszowski.

Rolnictwo jest wiodącym komponentem gospodarki województwa wielkopolskiego, zarówno pod względem produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Intensywna działalność rolnicza, w tym koncentracja hodowli zwierząt może jednak doprowadzić do degradacji chemicznej wód i gleb, a w konsekwencji także do ograniczenia możliwości zwiększenia produkcji rolnej. Przyjmuje się, że potencjalne zagrożenie stanowią obszary i gospodarstwa, w których szacunkowa obsada zwierząt w przeliczeniu na sztuki duże (SD) przekracza 1,5 SD na 1 ha użytków rolnych. Największa koncentracja zwierząt gospodarskich

w 2010 roku wyniosła 3,2 SD w powiecie rawickim, 2,7 SD i 2,6 SD w powiatach: wolsztyńskim i średzkim oraz powyżej 1,5 SD w powiatach: gostyńskim, krotoszyńskim, leszczyńskim.

Z hodowlą dużej liczby zwierząt wiąże się nadmierna produkcja nawozu naturalnego, którego należy się pozbywać. Koncentracja produkcji, tj. zmniejszenie powierzchni gruntu przypadającej na jedno zwierzę, powoduje w konsekwencji zwiększenie ilości substancji biogenych dostających się do gleby, które stanowią potencjalnie zagrożenie jakości wody.

Ryc. 26. Pogłowie zwierząt gospodarskich w sztukach dużych w województwie wielkopolskim w 2010 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie PSR 2010

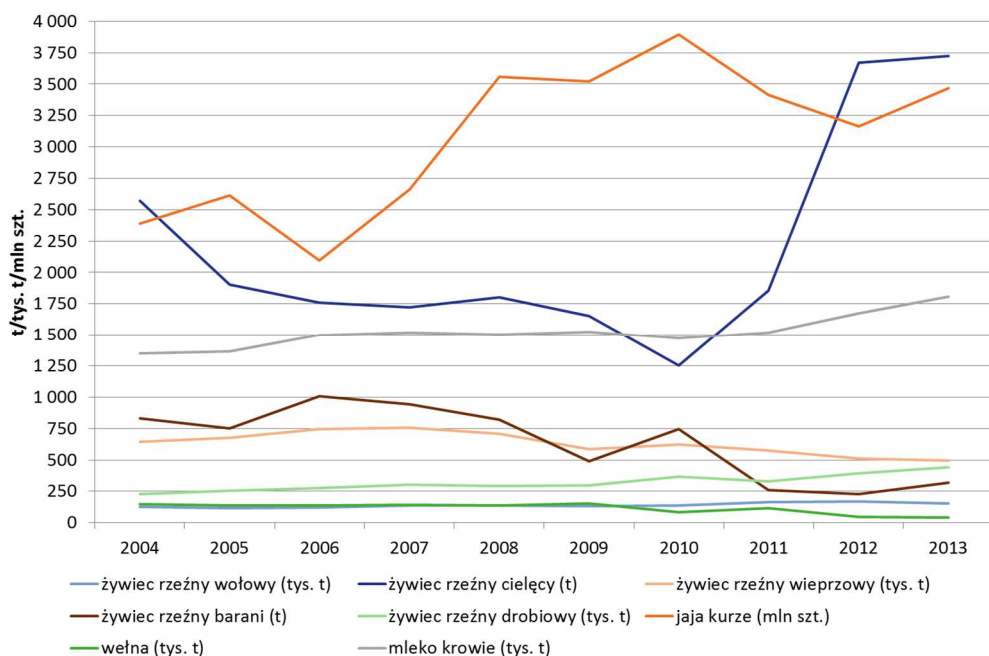
Wielkopolska zajmuje 1. miejsce w kraju pod względem produkcji żywca rzeźnego ogółem, w tym również wołowego i wieprzowego, oraz jaj kurzych, obejmując powyżej 20% produkcji krajowej. Wysoki jest również udział produkcji żywca drobiowego oraz mleka krowiego (odpowiednio 2. i 3. miejsce w kraju).

Tab. 14. Pogłowia zwierząt gospodarskich w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013

Zmienna	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana 2005-2013 (%)
Trzoda chlewna										
pogłowia (tys. szt.)	5 050	5 433	5 216	4 273	4 226	4 166	4 137	4 161	3 938	-22,0
obsada na 100 ha (szt.)	287	307	287	236	234	247	231	206	227	-20,8
Drób										
pogłowia (tys. szt.)	32 241	30 436	32 926	31 578	30 794	33 801	30 732	24 937	24 849	-22,9
obsada na 100 ha (szt.)	1 831	1 721	1 811	1 744	1 704	1 888	1 717	1 385	1 433	-21,7
Bydło										
pogłowia bydła (tys. szt.)	731	731	751	794	815	824	851	862	860	17,7
pogłowia krów (tys. szt.)	288	289	304	324	295	303	294	271	290	0,5
obsada bydła na 100 ha (szt.)	288	289	304	324	295	303	294	271	290	19,5
obsada krów na 100 ha (szt.)	16	16	17	18	16	17	16	15	17	1,8
Owce										
pogłowia (tys. szt.)	41	36	41	31	27	23	23	21	20	-51,7
obsada na 100 ha (szt.)	2	2	2	2	2	1	1	1	1	-47,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 27. Produkcja zwierzęca w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Wartość dodana brutto rolnictwa, towarowa produkcja rolnicza, skup produktów rolniczych

Wartość dodana brutto w 2012 roku wytworzona w województwie wielkopolskim w rolnictwie (łącznie z łowiectwem, leśnictwem i rybactwem) wyniosła 6 518 mln zł (2. miejsce w kraju za województwem mazowieckim), co stanowiło 14,6% wartości dodanej brutto kraju w rolnictwie. Z kolei udział wartości dodanej brutto w rolnictwie w wartości dodanej ogółem województwa wyniósł 4,8% (4. miejsce w kraju po województwach: podlaskim, warmińsko-mazurskim, lubelskim). W przeliczeniu na jednego mieszkańca Wielkopolska w 2012 roku zajmowała 2. miejsce (za województwem podlaskim) z wartością 1 883 zł na 1 mieszkańca.

Od 2004 do 2009 roku wytwarzana w rolnictwie wartość dodana brutto generalnie ulegała spadkowi z 2 033 mln zł (8,8% w całkowitej wartości dodanej brutto) do 1 578 mln zł (5,2%). Od 2010¹³ roku obserwowany był nieznaczny wzrost wartości dodanej brutto wytwarzanej w rolnictwie w stosunku do całkowitej wytworzonej w ciągu roku w Wielkopolsce.

Tab. 15. Wartość dodana brutto w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie, rybactwie w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012

Zmienna	Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Wartość dodana brutto w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie, rybactwie (mln zł)	Polska	41 159	39 326	39 203	43 511	40 901	42 433	36 938	43 623	44 568	
	Wielkopolska	6 840	6 407	6 091	6 114	5 360	5 992	5 187	5 680	6 518	
		Podregion									
	kaliski	1 426	1 337	1 270	1 275	1 118	1 250	1 082	1 185	1 360	
	koniński	1 679	1 572	1 495	1 500	1 315	1 470	1 272	1 393	1 599	
	leszczyński	1 366	1 278	1 216	1 220	1 070	1 196	1 035	1 134	1 301	
	piłski	1 214	1 138	1 082	1 086	952	1 064	921	1 009	1 157	
	poznański	1 126	1 055	1 002	1 007	883	987	854	935	1 073	
m. Poznań	29	28	26	26	23	26	22	24	28		
Wartość dodana brutto w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie, rybactwie na 1 mieszkańca	Polska	1 078	1 031	1 028	1 142	1 073	1 112	959	1 132	1 157	
	Wielkopolska	2 033	1 900	1 803	1 805	1 578	1 758	1 505	1 644	1 883	
		Podregion									
	kaliski	2 141	2 005	1 904	1 912	1 674	1 868	1 608	1 761	2 020	
	koniński	2 584	2 420	2 301	2 306	2 018	2 253	1 926	2 108	2 419	
	leszczyński	2 542	2 372	2 252	2 254	1 970	2 194	1 882	2 057	2 355	
	piłski	2 991	2 800	2 663	2 667	2 330	2 600	2 222	2 434	2 792	
	poznański	2 104	1 943	1 820	1 798	1 551	1 707	1 439	1 552	1 757	
m. Poznań	51	49	46	46	41	47	40	43	51		

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie BDL GUS (według Europejskiego Systemu Rachunków Narodowych: ESA 1995 dla lat 2004-2009, ESA 2010 dla lat 2010-2012)

Globalna produkcja rolnicza Wielkopolski, stanowiąca sumę wartości surowych (nieprzetworzonych) produktów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, w 2012 roku osiągnęła wartość 20 533 mln zł (według cen z 2011 roku) i w porównaniu z rokiem 2004 wzrosła o 61,3%. W strukturze produkcji wartość produkcji roślinnej stanowiła 30,4%, natomiast wartość produkcji zwierzęcej 69,6%. Globalna produkcja rolnicza Wielkopolski w 2012 roku była najwyższa w kraju i stanowiła 17,4% produkcji krajowej.

Udział produkcji towarowej o wartości 15 516 mln zł, stanowiącej sumę sprzedaży produktów rolnych do skupu i na targowiskach, w produkcji globalnej w 2012 roku wyniósł 75,6%. W 2013 roku w województwie skupiono produkty rolne o łącznej wartości 10 670,0 mln zł. Udział województwa wielkopolskiego w krajowej wartości skupu produktów rolnych zmniejszył się nieznacznie od roku 2004

¹³ Od 2010 roku obowiązuje nowy system rachunków narodowych ESA2010, wprowadzony rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013.

(o maksymalnie 1 p.proc. rocznie) i wyniósł w 2013 roku 18,1%. Skup produktów roślinnych wyniósł 3 119,3 mln zł, zaś zwierzęcych 7 550,7 mln zł. Wartość skupu produktów rolnych w Wielkopolsce, zarówno w wartościach bezwzględnych, jak i w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, była najwyższa w kraju.

Tab. 16. Produkcja rolnicza w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012

Zmienna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Globalna produkcja rolnicza (zł/1 ha użytków rolnych)	5 101	6 509	5 622	5 951	6 370	6 982	7 430	6 814	8 448
Produkcja roślinna w produkcji globalnej (%)	29,4	33,0	24,1	26,1	25,6	29,6	25,3	27,1	30,4
Produkcja zwierzęca w produkcji globalnej(%)	70,6	67,0	75,9	73,9	74,4	70,4	74,7	72,9	69,6
Towarowa produkcja rolnicza (zł/1 ha użytków rolnych)	4 467	6 216	5 524	5 627	5 977	6 444	7 346	6 840	8 264

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania US w Poznaniu – Rolnictwo w województwie wielkopolskim (2005 r. – 2012 r.)

Wielkość produkcji roślinnej i zwierzęcej odzwierciedla także udział Wielkopolski w skupie poszczególnych produktów. Wśród najważniejszych produktów w 2013 roku, które podlegały skupowi wyróżnić można: 1 149,3 tys. t zbóż, 358,1 tys. t ziemniaków, 522,7 tys. t żywca wieprzowego, 140,7 tys. t żywca wołowego, 400,1 tys. t żywca drobiowego oraz 1 407,8 mln l mleka.

Wielkopolska wyróżnia się na tle kraju pod względem wielkości produkcji roślinnej i zwierzęcej (odpowiednio 4. i 8. miejsce w kraju w 2013 roku), jednak już biorąc pod uwagę udział skupu poszczególnych produktów analogiczne wartości dla Wielkopolski nie należą do najwyższych.

Tab. 17. Skup ważniejszych produktów rolniczych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Zmienna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana 2004-2013 (%)
Zboża (tys. t)	670,5	877,6	706,4	667,7	284,0	1 075,7	1 215,2	1 302,5	1 714,2	1 149,3	71,4
Ziemniaki (tys. t)	261,4	216,2	204,1	229,1	216,6	223,1	209,1	280,7	369,3	358,1	37,0
Skup żywca wieprzowego (tys. t)	525,0	539,4	585,8	606,7	543,2	503,9	535,1	532,2	454,4	522,7	-0,4
Skup żywca wołowego (tys. t)	101,0	97,2	107,2	118,0	102,7	100,9	114,4	112,8	117,0	140,7	39,3
Skup żywca drobiowego (tys. t)	222,4	246,2	259,8	269,0	273,1	281,1	316,0	321,7	364,4	400,1	79,9
Skup mleka (mln l)	981,5	1 102,9	1 101,2	1 100,9	1 154,2	1 221,9	1 245,3	1 308,9	1 368,1	1 407,8	43,4

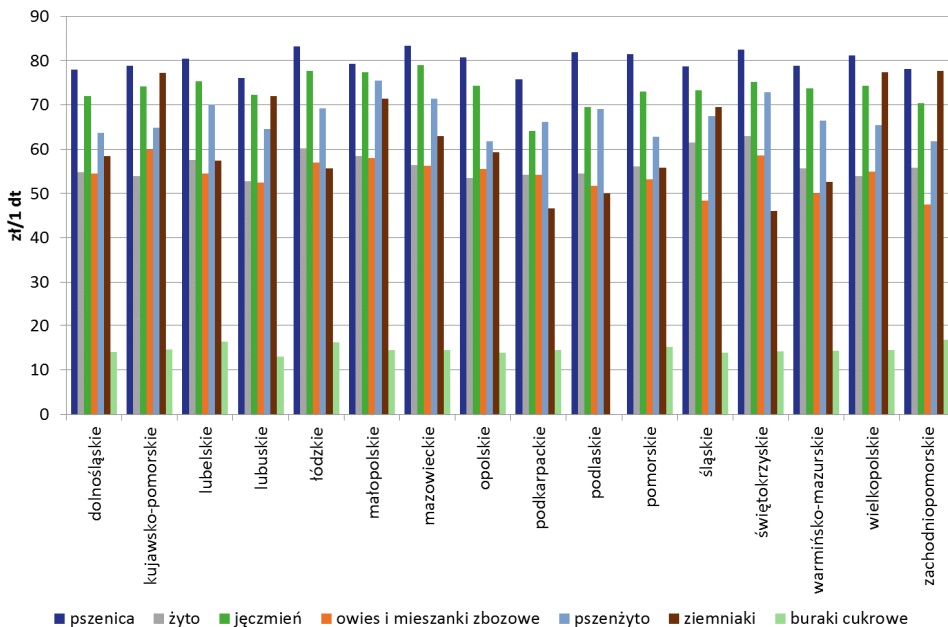
Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania GUS – Rocznik Statystyczny Rolnictwa z lat 2005-2014

Ceny produktów rolniczych różnią się w poszczególnych latach. Wahania cen uzależnione są od wielu czynników: od meteorologicznych, wpływających na długość okresu wegetacyjnego, a tym samym na warunki i wielkość zbiorów upraw roślinnych, a także od sytuacji gospodarczej kraju, czy czynników politycznych.

Wysokie ceny w stosunku do średniej krajowej w 2013 roku uzyskano ze sprzedaży ziemniaków (77,32 zł/dt, 20% średniej ceny w kraju). Na średnim poziomie kształtowała się cena: owsa i mieszanek zbożowych (54,88 zł/dt, 4,2% średniej ceny w kraju), pszenicy (81,14 zł/dt, 1,8%), jęczmienia (74,26 zł/dt, 1,3%), trzody chlewnej (5,43 zł/kg, 0,7%), bydła (6,23 zł/dt, 0,5%) i pszenżyta (65,38 zł/dt, 0,3%). W Wielkopolsce uzyskiwano ceny niższe od średniej krajowej za: cielęta (6,52 zł/dt, -32,9% średniej ceny w kraju), konie (5,07 zł/dt, -21,7%) oraz buraki cukrowe (14,44 zł/dt, -2,9%), żyto (53,98 zł/dt, -2,5%), drób (4,20 zł/dt, -0,5%), mleko krowie (1,35 zł/l, -0,4%) i owce (7,01 zł/kg, -0,1%).

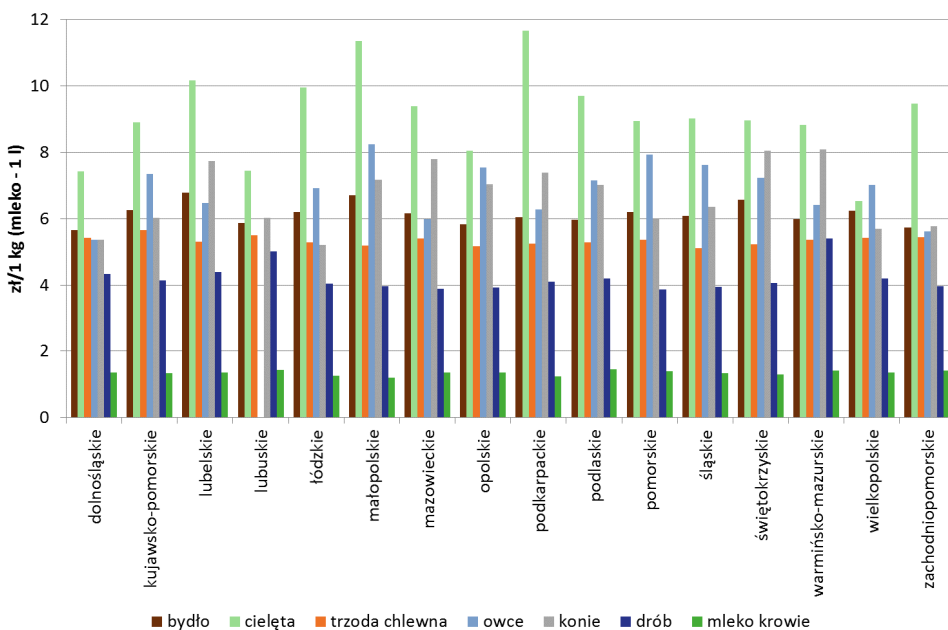
W porównaniu do cen skupu produktów rolnych oferowanych w innych województwach, wyższe ceny w Wielkopolsce uzyskiwano z produktów roślinnych niż ze zwierzęcych. Zauważa się także znaczne wahania poziomu cen skupu w ciągu roku.

Ryc. 28. Poziom cen przeciętnych skupu produktów roślinnych w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa, GUS 2014 r.

Ryc. 29. Poziom cen przeciętnych skupu produktów zwierzęcych w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa, GUS 2014 r.

2.2. Obszary wiejskie

Obszary wiejskie według Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku w układzie województw

Specyfika rozwoju obszarów wiejskich jest inna niż miast. Zróżnicowanie zauważa się zarówno w porównaniu między regionami, jak i wewnątrz województw. W podziale na miasto i wieś typowe dla obszarów wiejskich w zakresie charakterystyk demograficznych jest m.in.: mniejsza gęstość zaludnienia, mniejszy współczynnik feminizacji oraz większy ruch naturalny ludności. Obszary wiejskie są generalnie mniej atrakcyjne dla inwestorów, mają wyższe i trudniejsze do zwalczania bezrobocie, występuje mniejsza liczba osób pracujących oraz podmiotów gospodarczych. Jednym z istotnych czynników wpływających na konkurencyjność tych obszarów jest ich lokalizacja. W obszarach wiejskich położonych w pobliżu dużych miast rozwija się mieszkalnictwo oraz podmioty gospodarcze, przy czym znaczenia nabiera branża przemysłu oraz usług. Przyspieszony rozwój pozarolniczego rynku pracy następuje również w obszarach o dobrej dostępności do głównych ciągów komunikacyjnych. Przełożenie na jakość życia mieszkańców mają dodatkowo różnice (z reguły negatywne dla terenów wiejskich) w dostępie do edukacji i służby zdrowia, kultury oraz w wyposażeniu w podstawowe instalacje techniczne w mieszkaniach.

Obszary wiejskie województwa wielkopolskiego na tle innych regionów były lepiej lub gorzej rozwinięte w odniesieniu do poszczególnych grup wskaźników. Na podstawie danych spisu rolnego z 2010 roku w porównaniu do innych województw w Wielkopolsce pozytywnie ocenić można wybrane charakterystyki ludności i kondycję zasobów pracy oraz wyposażenie mieszkań w infrastrukturę komunalną (miejsce od 1. do 5. według województw), natomiast negatywnie (miejsce od 10. do 16. według województw) lub przeciętnie dostęp do kultury, służby zdrowia, edukacji przedszkolnej i podstawowej oraz zasoby i warunki mieszkaniowe.

Tab. 18. Wskaźniki charakteryzujące obszary wiejskie województwa wielkopolskiego na tle innych województw i kraju w roku 2010

Wskaźnik	m – miasta, w – obszary wiejskie	Polska	Wielkopolska	Miejsce w kraju wg województw
Ludność na 1 km ²	w	52	54	8
	m	1 086	1 293	-
Kobiety na 100 mężczyzn	w	101	100	10
	m	111	110	-
Ruch naturalny	w	1,4	4	2
	m	0,6	2	-
Pracujący na 1 000 ludności	w	99,5	147,7	1
	m	303,4	319,1	-
Bezrobotni zarejestrowani na 1 000 ludności	w	56,7	41,8	2
	m	28,5	20,8	-
Podmioty gospodarki narodowej na 1 000 ludności	w	66	76	4
	m	124	135	-
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w wieku 3-5 lat na 1 000 dzieci w wieku 3-5 lat	w	410	465	3
	m	787	884	-
Dzieci w przedszkolach na 100 miejsc w przedszkolu	w	96	95	10
	m	99	99	-
Liczba uczniów na 1 szkołę podstawową	w	96	103	5
	m	325	356	-
Liczba uczniów na 1 nauczyciela w szkołach podstawowych	w	11	12	14
	m	15	15	-
1 komputer przeznaczony do użytku uczniów z dostępem do Internetu	w	7,7	8,0	6
	m	15,7	16,4	-

Księgozbiór bibliotek publicznych w wol. na 1 000 ludności	w	3 575,6	3 424,7	11
	m	3 382,7	3 503,8	-
Ludność przypadająca na 1 instytucję kultury	w	6 269	6 502	10
	m	14 091	12 838	-
Uczestnicy imprez kulturalnych na 1 000 ludności	w	495	414	11
	m	1 164	1 178	-
Liczba ludności na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej	w	2 565	2 899	12
	m	1 328	1 091	-
Miejsca w domach pomocy społecznej na 10 000 ludności	w	27,3	28,5	7
	m	26,3	21,4	-
Liczba mieszkań na 1 000 ludności	w	290,1	264,5	15
	m	385,9	362,8	-
Przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie	w	3,45	3,78	15
	m	2,59	2,76	-
Mieszkania wyposażone w wodociąg w% ogółu mieszkań	w	89,1	95,0	4
	m	98,6	99,3	-
Mieszkania wyposażone w ustęp w% ogółu mieszkań	w	75,1	83,3	5
	m	94,7	95,8	-
Mieszkania wyposażone w łazienkę w% ogółu mieszkań	w	76,4	83,8	5
	m	92,4	93,3	-
Mieszkania wyposażone w gaz sieciowy w% ogółu mieszkań	w	20,4	20,0	4
	m	73,9	71,5	-
Mieszkania wyposażone w centralne ogrzewanie w % ogółu mieszkań	w	65,2	71,0	3
	m	85,0	83,7	-
Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w % ogółu ludności	w	75,3	87,3	2
	m	95,2	96,7	-
Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogółu ludności	w	24,8	28,9	4
	m	86,0	86,3	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2010

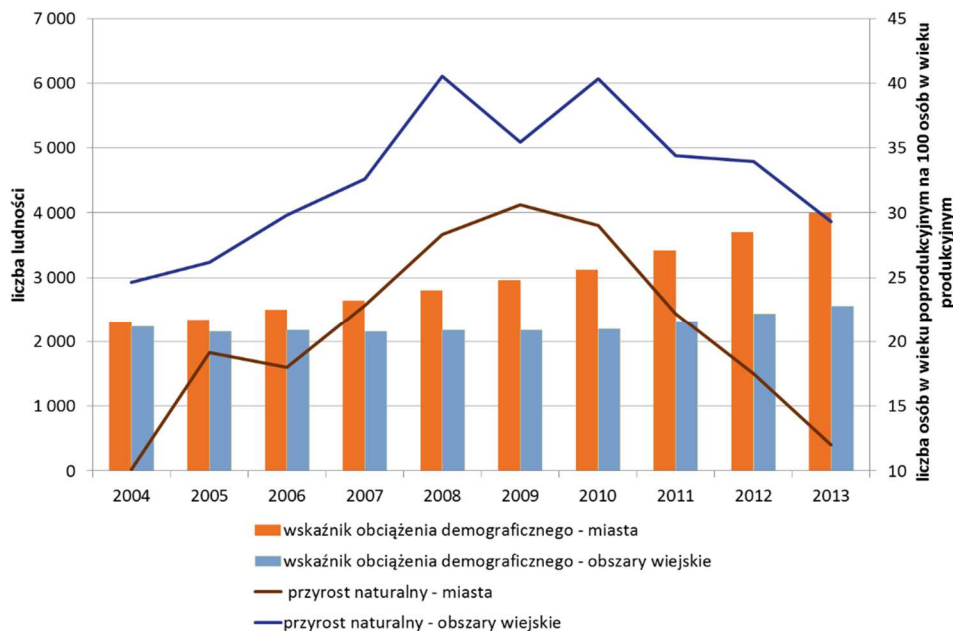
Demografia

Obszary wiejskie w Wielkopolsce obejmują 117 gmin wiejskich oraz 90 obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich (stan na 2013 r.). Obszary wiejskie w 2013 roku zamieszkiwało 1 553,2 tys. osób, co stanowiło 44,9% mieszkańców województwa. Gęstość zaludnienia wyniosła 60 os./km² (przy wskaźniku dla miast na poziomie 1 179 os./km²) i systematycznie rośnie (55 os./km² w 2004 roku). Jest to związane ze wzrostem liczby ludności na obszarach wiejskich. Od 2004 roku w województwie zanotowano wzrost o 3%.

Generalnie obszary wiejskie Wielkopolski charakteryzują się wyższym niż w miastach przyrostem naturalnym. W 2013 roku wskaźnik był dodatni i wyniósł 2,5 osoby/1 000 ludności. Procesy starzenia się i zmniejszania liczby ludności występują w szczególności na obszarach wiejskich położonych peryferyjnie w stosunku do większych ośrodków miejskich.

Różnice pomiędzy obszarami wiejskimi a miastami występują również w przypadku innych trendów demograficznych. Wolniej niż w miastach wzrasta wskaźnik obciążenia demograficznego (liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym), który wyniósł na obszarach wiejskich 22,8 w 2013 roku, w stosunku do 21,2 w 2004 roku, na który wpływ ma m.in. wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym. Wyższy niż w miastach jest współczynnik feminizacji, utrzymujący się od kilku lat na podobnym poziomie – na 100 mężczyzn w mieście przypadało 110 kobiet, natomiast na wsi 100 kobiet.

Ryc. 30. Przyrost naturalny i wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarach wiejskich i w miastach w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

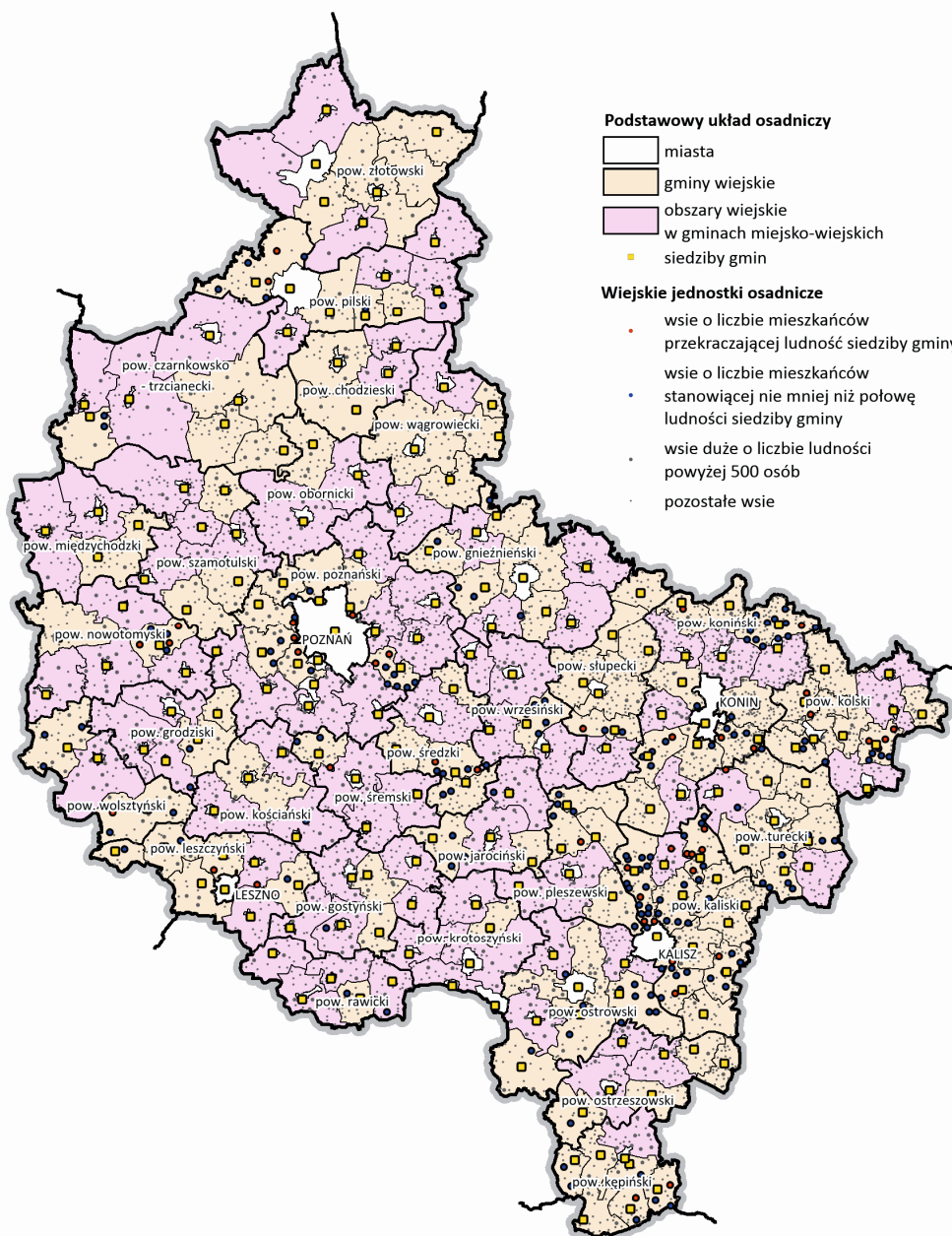
Migracje

Wpływ na zmiany liczby ludności, poza przyrostem naturalnym, mają migracje. Największy przyrost ludności odnotowano na obszarach wiejskich sąsiadujących z dużymi miastami, w szczególności w rejonie Poznania. Zjawisko to związane jest głównie z migracją ludności miejskiej na tereny otaczające.

W większości gmin wiejskich główną rolę odgrywa ośrodek gminny, wyraźnie wyróżniający się liczbą mieszkańców, wyposażeniem w usługi oraz w infrastrukturę techniczną i komunikacyjną. W przypadku gmin sąsiadujących z dużymi miastami intensywnie rozwijają się przygraniczne wsie, bez wykształconego centrum usługowego, powiązane komunikacyjnie i funkcjonalnie z większym ośrodkiem. Szczególnie widoczne jest to w powiecie poznańskim. Wsie takie jak: Tulce, Gowarzewo (gmina Kleszczewo), Koziegłowy (gmina Czerwonak), Skórzewo (gmina Dopiewo), Przeźmierowo (gmina Tarnowo Podgórne) oraz Plewiska (gmina Komorniki), posiadały często dwukrotnie większą liczbę ludności niż ośrodki gminne. W obszarach wiejskich powiatu poznańskiego występowało także 37 innych wsi z liczbą ludności przekraczającą 1 000 osób, szczególnie wyróżniających się w strukturze osadniczej. Powyższe zjawisko występowało również w otoczeniu ośrodka regionalnego (Kalisz-Ostrów Wlkp.) i ośrodków subregionalnych – powiat kaliski, gminy: Blizanów, Ceków-Kolonia, Godziesze Wielkie, Mycielin, Stawiszyn, Szczytniki, powiat leszczyński, gminy: Krzemieniewo, Lipno, Osieczna, powiat koniński, gminy: Krzymów, Rzgów, Wilczyn, a także wokół niektórych stolic powiatów.

Suburbanizacja może mieć zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje dla obszarów wiejskich. Większe wpływy budżetów gmin z tytułu podatku od nieruchomości nie zawsze kompensują jednak negatywne skutki przestrzenne, a w dalszej kolejności finansowe, jakie mogą wystąpić w związku z niekontrolowanym rozwojem nowej zabudowy. Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów rozwojowych może skutkować rozproszaniem zabudowy, a przez to większymi kosztami ich obsługi. Dynamiczna suburbanizacja wymaga bowiem zapewnienia dostępności komunikacyjnej oraz wyposażenia nowych terenów w niezbędną infrastrukturę techniczną.

Ryc. 31. Wiejskie jednostki osadnicze w województwie wielkopolskim w 2013 roku według gmin

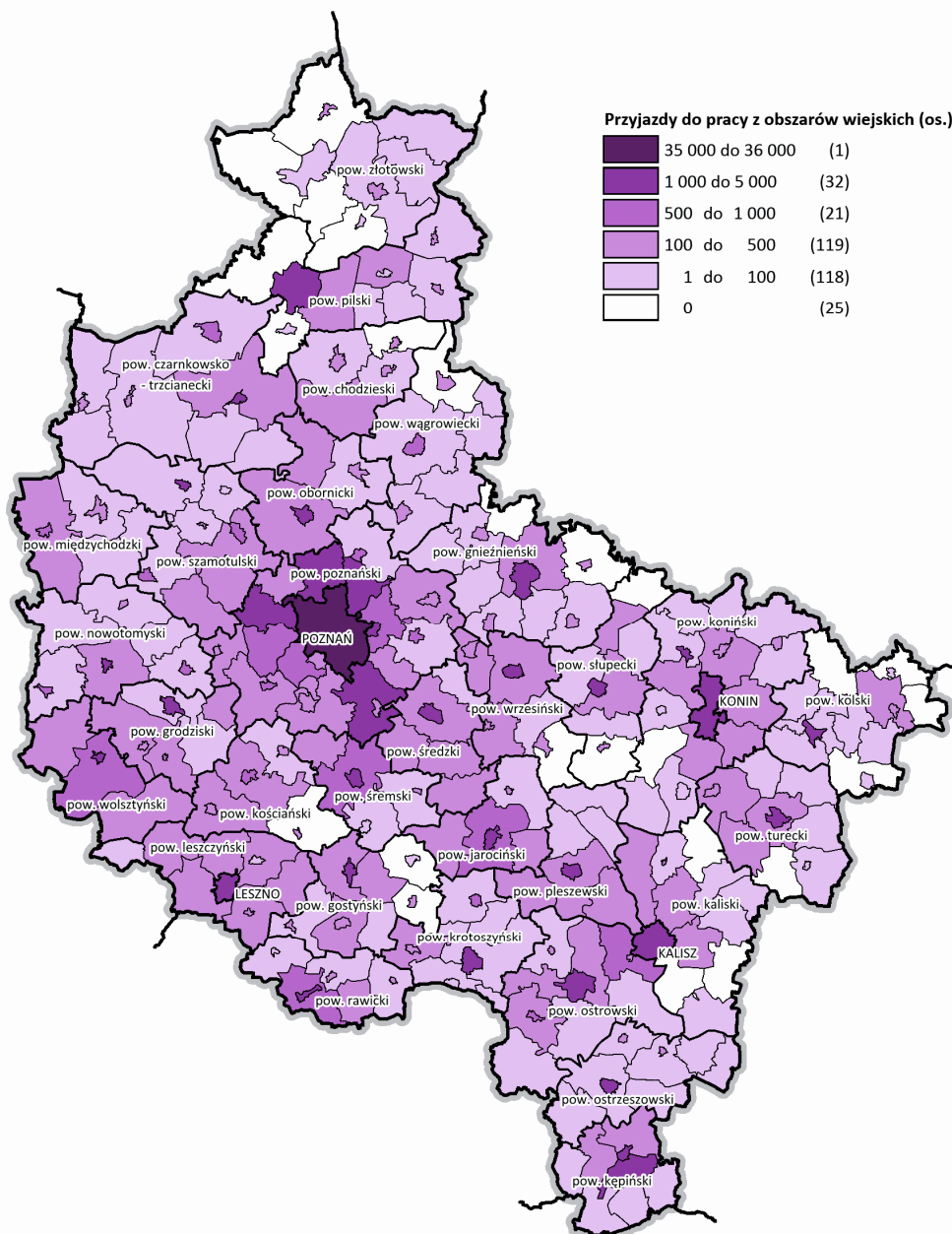

Źródło: Opracowanie własne

W gminach wiejskich położonych w oddaleniu od dużych miast oraz w obszarach wiejskich mniejszych miast występuje zjawisko migracji ludności wiejskiej do ośrodków miejskich i obszarów wiejskich je otaczających w poszukiwaniu pracy lub w celu kontynuowania nauki. Kierunki ciężenia ludności wiejskiej pokazują wyniki badań dojazdów do pracy (GUS 2011 r.). Z około 160 tys. wyjeżdżających do pracy z obszarów wiejskich 4,7% wyjeżdżało poza granice województwa. W ruchu wewnętrznym głównym celem dojazdów było miasto Poznań – około 35 tys. osób, ośrodek regionalny (Kalisz-Ostrów Wlkp.) – około 8 tys. osób, ośrodki subregionalne – około 5 tys. osób w danym kierunku), a w następnej kolejności miasta powiatowe – około 2 tys. osób. Wyjątek stanowiła gmina wiejska

Tarnowo Podgórne (ponad 3 tys. przyjeżdżających do pracy), skupiająca dużą liczbę podmiotów gospodarczych.

Ryc. 32. Dobowe migracje ludności z obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim w 2011 roku według gmin

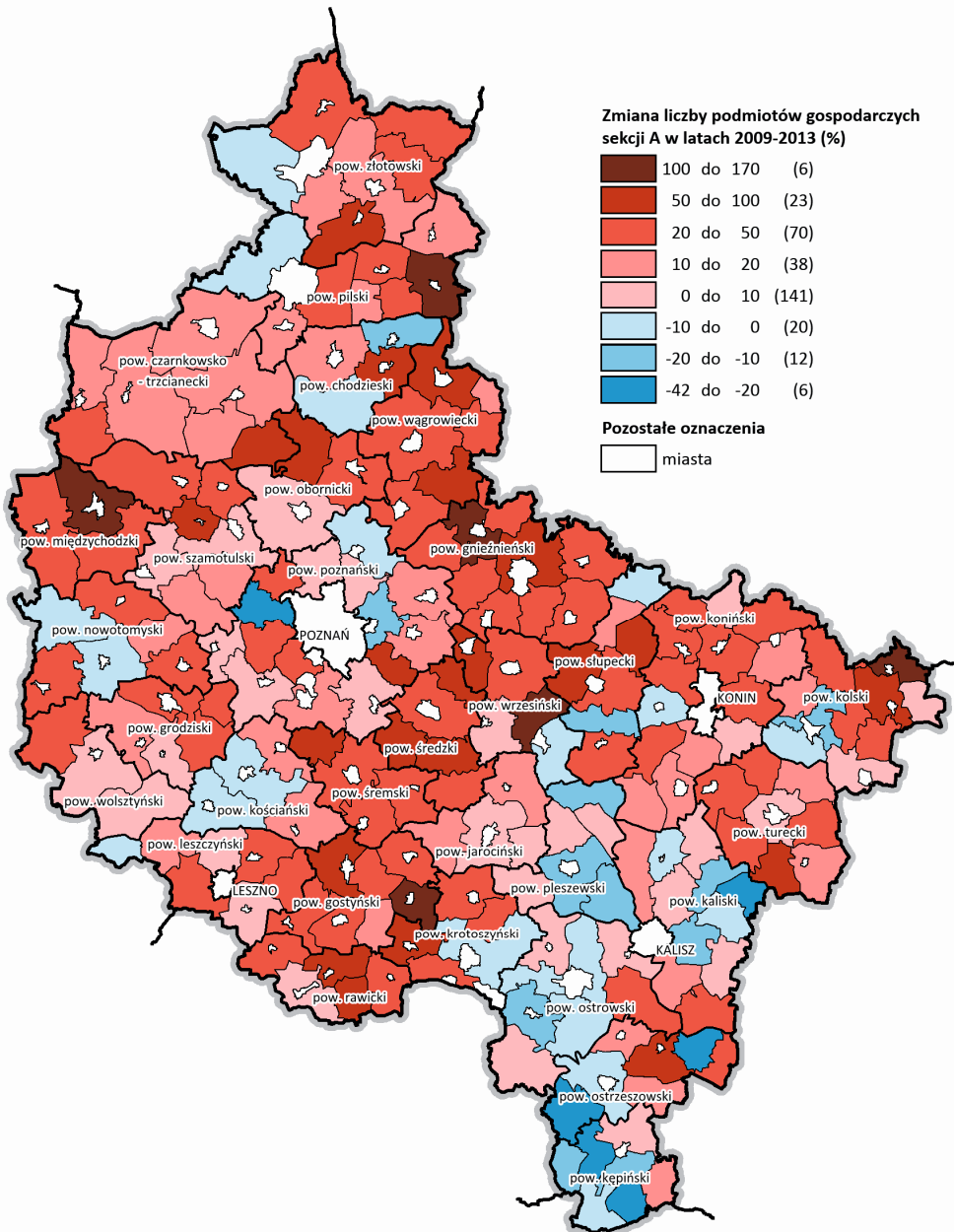

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Dojazdy do pracy w 2011 r. (NSP)

Podmioty gospodarcze

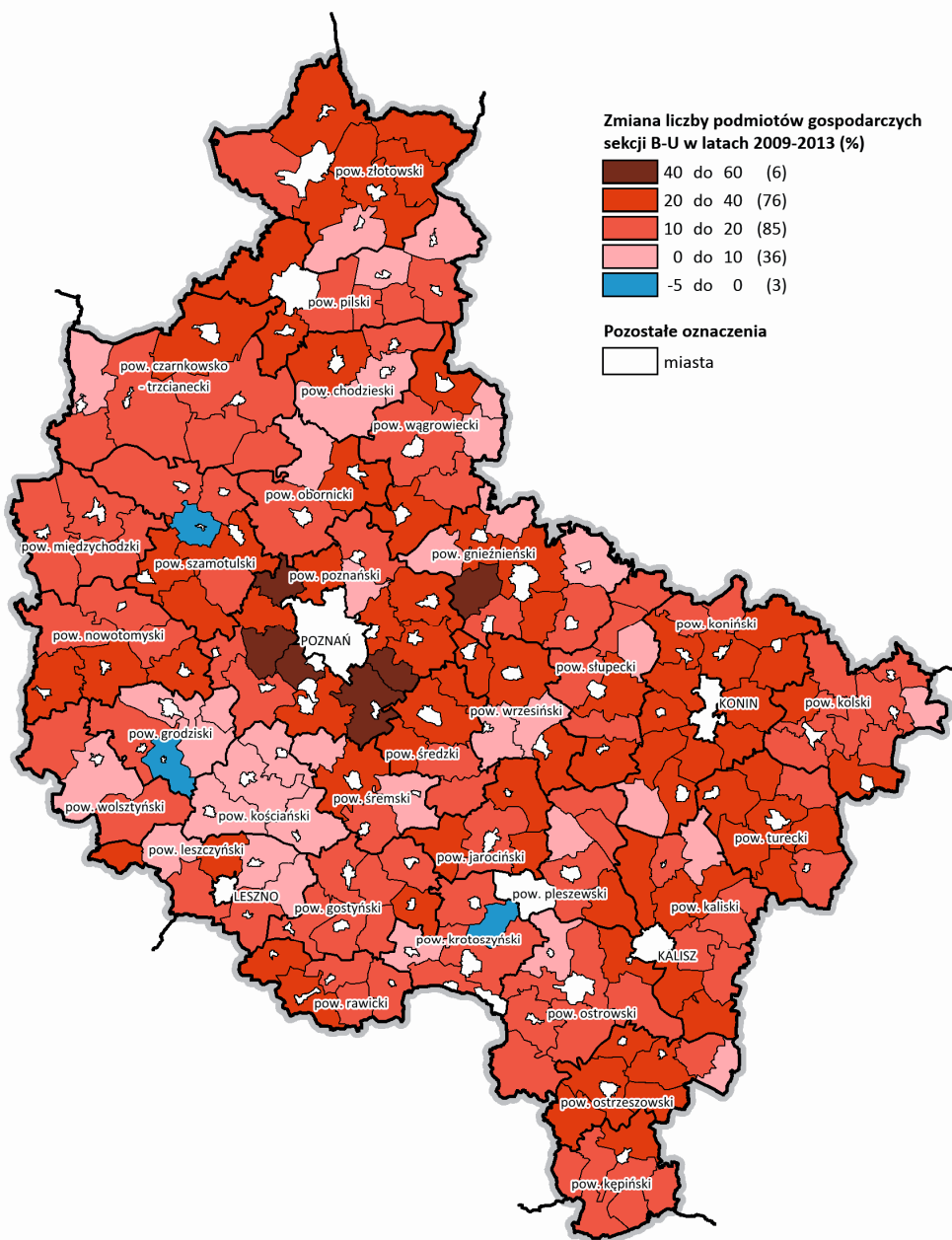
Obszary wiejskie skupiają mniejszą liczbę podmiotów gospodarczych niż miasta. Na obszarach wiejskich w Wielkopolsce w 2013 roku zarejestrowanych było 129 490 podmiotów gospodarczych, co stanowiło 32,5% podmiotów ogółem w województwie. Także pod względem struktury wielkościowej podmiotów udział poszczególnych grup kształtował się na poziomie około 30%. Niższy był jedynie w przypadku dużych podmiotów, zatrudniających powyżej 250 pracowników, i wyniósł około 25%.

Ryc. 33. Podmioty gospodarcze branży rolniczej na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013 według gmin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 34. Podmioty gospodarcze branży przemysłowej i usługowej na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013 według gmin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W branży rolniczej 75,3% stanowiły podmioty na obszarach wiejskich. Większość podmiotów z dziedziny przemysłu i budownictwa zlokalizowanych było w miastach, na wsi – 39,6%. Podobnie w przypadku pozostałej działalności – 28,3% stanowiły podmioty na obszarach wiejskich. Charakter gmin rolniczych zmienia się w szczególności w pobliżu dużych miast. Jest to związane z suburbanizacją, zarówno w odniesieniu do ludności, jak i podmiotów gospodarczych.

Największą liczbę zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej posiadały gminy wiejskie otaczające miasto Poznań: Tarnowo Podgórne, Komorniki, Suchy Las, Dopiewo, Czerwonak, Rokietnica oraz obszary wiejskie Swarzędza, Kórnik, a w dalszej kolejności pozostałych miast powiatowych, tj. Wolsztyna, Ostrowa Wlkp., Obornik, Wrześni, Jarocina czy Kościana. Najwięcej podmiotów w branży rolniczej funkcjonowało w południowo-zachodniej i południowej części Wielkopolski.

Największy wzrost liczby podmiotów w latach 2009-2013 nastąpił w gminach podpoznańskich oraz w rejonie Gniezna, Turku, Środy Wlkp., Kalisza, Złotowa, Ostrzeszowa i Konina.

Pracujący i bezrobotni

Spśród 1 497 tys. ludności wsi w wieku powyżej 15 lat (2013 rok) 685 tys. osób, tj. 45,8%, było aktywnych zawodowo (w miastach 54,2%). Udział ten systematycznie rośnie. Odwrotna tendencja występuje na obszarach miejskich.

Pozytywnym zjawiskiem obserwowanym na wsi jest systematyczny wzrost liczby osób pracujących, jednak niekoniecznie w rolnictwie. W 2013 roku pracujących było 245,3 tys. osób¹⁴ – 158 osób na 1 000 ludności. Najwięcej osób na obszarach wiejskich pracowało w powiatach: poznańskim (334 os./1 000 ludności), kępińskim (286 os./1 000 ludności) oraz chodzieskim (248 os./1 000 ludności), natomiast najmniej w powiecie kolskim (56 os./1 000 ludności), wągrowieckim (78 os./1 000 ludności) i słupeckim (78 os./1 000 ludności). W stosunku do 2006 roku ogólna liczba pracujących na obszarach wiejskich wzrosła o 28,8%, przy 2% wzroście w miastach. Jedynie w 3 powiatach: międzychodzkiem, złotowskim i szamotulskim na obszarach wiejskich odnotowano spadek ogólnej liczby pracujących: odpowiednio o 19,7%, 5,2% i 0,8%. Największy przyrost, powyżej 40% w stosunku do 2006 roku, odnotowano w powiatach chodzieskim (o 58,5%), ostrzeszowskim (o 51,7%), poznańskim (o 61,8%), grodziskim (o 60,1%) oraz jarocińskim (o 53,4%).

Udział pracujących na obszarach wiejskich w sektorze I (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo) bez rolnictwa indywidualnego wyniósł 6,9%, w sektorze II (przemysł i budownictwo) 51,4%, natomiast w sektorze III (usługi rynkowe i nierynkowe) 41,8% pracujących. Podobnie jak w miastach przeważały usługi nierynkowe.

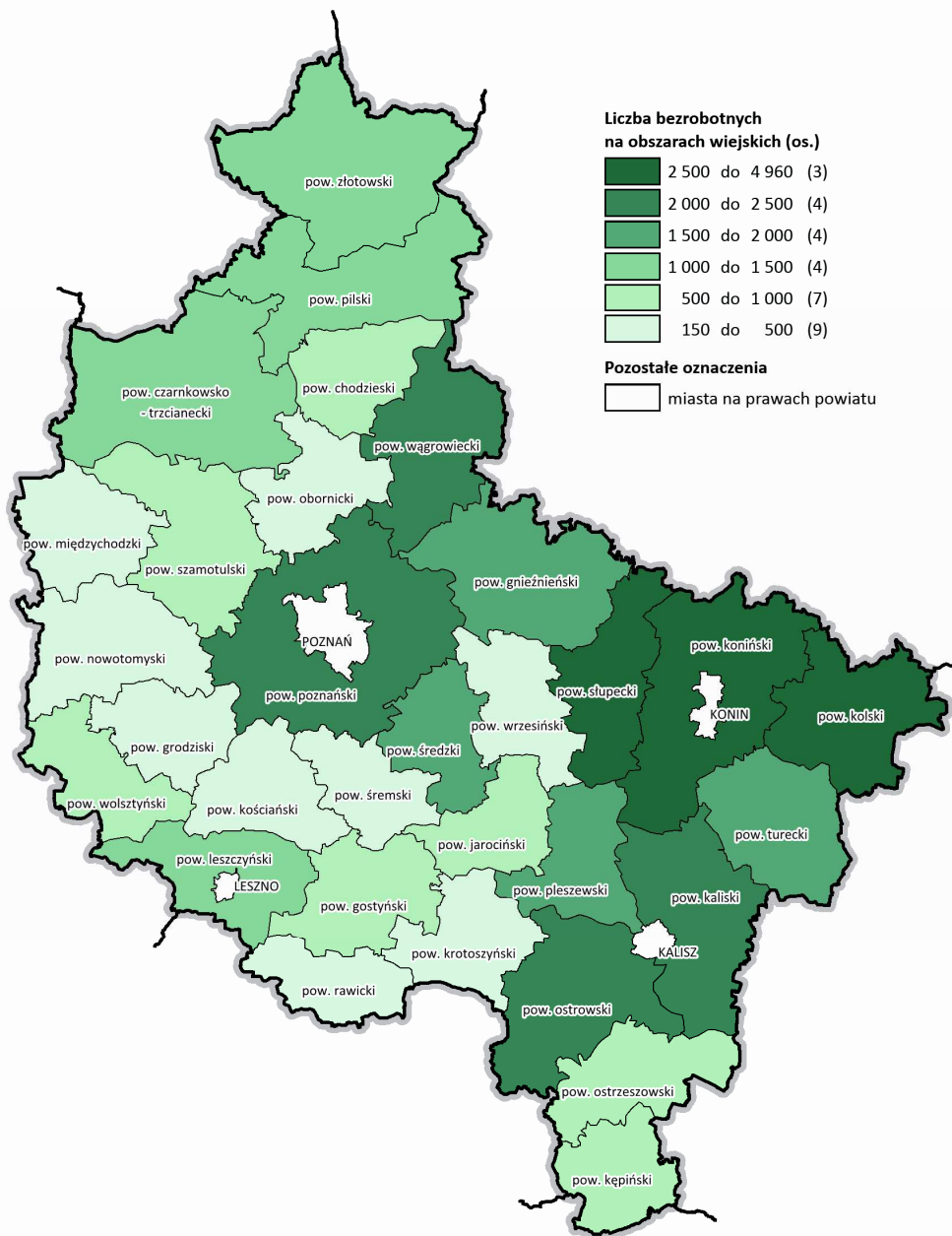
Największe zmiany w poszczególnych sektorach gospodarki miały miejsce w przypadku liczby pracujących w przemyśle i budownictwie. Od 2009 roku zanotowano zmniejszenie liczby pracujących w tym sektorze w miastach o 4,1%, przy jednoczesnym wzroście na obszarach wiejskich o 12,7%. Zarówno w sektorze rolnictwa (łącznie z leśnictwem, łowiectwem i rybactwem), jak i w sektorze usług udział pracujących uległ zwiększeniu, przy czym większa dynamika charakteryzowała obszary wiejskie – odpowiednio 6,7% (przy 2,6% w miastach) oraz 16,6% (przy 3,8% w miastach). Świadczy to o ogólnym wzroście znaczenia terenów wiejskich jako miejsc pracy poza rolnictwem.

Pracujący ogółem w 2013 roku po uwzględnieniu rolnictwa indywidualnego stanowili w Wielkopolsce 1,1 mln osób. W strukturze zatrudnienia według głównych sektorów gospodarki udział pracujących w gospodarstwach rolnych wyniósł 20,4%, w przemyśle i budownictwie 32,3%, a w usługach 47,2%. Rolnicy indywidualni stanowili większość – ponad 90% ogółu pracujących w rolnictwie. Na obszarach wiejskich pracujący w gospodarstwach rolnych łącznie z rolnictwem indywidualnym również dominowali w strukturze zatrudnienia. Szacunkowo można ocenić, iż stanowili oni około 80%-90%.

Jednym z kluczowych problemów społecznych i ekonomicznych obszarów wiejskich jest bezrobocie. Stopa bezrobocia w 2013 roku wyniosła 8,8% i była zbliżona zarówno dla miast, jak i dla wsi – odpowiednio 8,7% i 8,9%. W stosunku do 2004 roku odnotowano jej spadek o 9,4 p.proc. Spśród 144,8 tys. zarejestrowanych bezrobotnych 47,6% stanowili mieszkańcy obszarów wiejskich. W podziale bezrobotnych według płci, odwrotnie niż w miastach, nieco większy był udział bezrobotnych kobiet niż mężczyzn.

¹⁴ Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności.

Ryc. 35. Bezrobotni na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

3. Osadnictwo

Budowanie osiedli towarzyszy człowiekowi od początku jego istnienia i jest nierozłączną częścią dziejów ludzkości. Miasta, wsie i inne formy osad stanowią podstawowe środowisko egzystencji i działalności człowieka. Tym samym szczególną uwagę w rozmaitych analizach społeczno-gospodarczych poświęca się osadnictwu, badając jego cechy funkcjonalno-przestrzenne, dokonujące się przekształcenia oraz uwarunkowania i problemy rozwojowe.

3.1. Kształtowanie się sieci osadniczej

Szczególną rolę w kontekście rozważań nad rozwojem osadnictwa odgrywają uwarunkowania historyczne. To często poprzez wielowiekowe przekształcenia i przemiany historyczne wykrystalizowała się współczesna sieć skupisk ludności na danym obszarze. W wielu przypadkach historia jest również głównym czynnikiem obecnej pozycji i hierarchii miast w sieci osadniczej regionu.

W przypadku Wielkopolski początki osadnictwa posiadają szczególnie rozległy horyzont czasowy sięgający według różnych źródeł 13. lub 12. tysiąclecia p.n.e. Wtedy to, tuż po ostatnim zlodowaceniu, człowiek po raz pierwszy przywędrował na obszary współczesnej Wielkopolski. Rozwój osad na obszarze dzisiejszego województwa wielkopolskiego związany jest jednak ściśle z epoką neolitu, kiedy to z Bliskiego Wschodu do Wielkopolski dotarli i osiedli się pierwsi rolnicy. Przez kolejne tysiąclecia, wraz z ewolucją cywilizacyjną, powodującą wzrost znaczenia surowców: krzemienia, bursztynu, brązu, Wielkopolska została przecięta wieloma szlakami handlowymi. Kwitnąca produkcja rzemieślnicza, handel i usługi stały się załączkiem do rozwinięcia się pierwszych grodów warownych, na bazie których powstało wiele współczesnych miast regionu.

Dostępne źródła historyczne wskazują, iż już w XII wieku istniały w Wielkopolsce takie ośrodki jak Poznań, Gniezno i Kalisz, będące centrami handlu i rzemiosła. Do rangi najważniejszego ośrodka w kraju uformowało się Gniezno, będące stolicą Państwa Polskiego i siedzibą jego władców. Ważne funkcje pełnił również Poznań, będący siedzibą kościoła na ziemiach Polskich. Natomiast pozostałe ośrodki rozwijały się głównie za sprawą rzemieślnictwa: garncarstwa, hutnictwa, kowalstwa, stolarstwa i szewstwa.

Późniejszą cechą charakterystyczną Wielkopolski stało się powstawanie wielu nowych osad, dla których czynnikiem rozwoju były targi, skupiające kupców, rzemieślników i rolników, którzy przyjeżdżali tu oferować swoje produkty. Niektóre współczesne miejscowości i osiedla noszą do dzisiaj nazwę od dnia tygodnia, w którym odbywały się takie targi (Poznań – Śródka, Wtorek, Piątek, Sobótka). Rozwijający się w osadach handel doprowadził do rozwoju kontaktów zagranicznych szczególnie z Bizancjum, Rusią Kijowską i Skandynawią oraz germańskim i romańskim Zachodem. Wraz z początkiem XIII wieku i adaptacją rozwiązań do dalszego rozwoju osadnictwa, głównie za sprawą nowego prawa, w Wielkopolsce lokację otrzymały: Gniezno, Poznań, Śrem, Międzyrzecz, Kalisz, Rogoźno, Kościan, Środa Wlkp., Pызdry i Konin. Miasta te otrzymały własny samorząd, przywileje oraz nową koncepcję urbanistyczną.

W XVI i XVII wieku powstało aż 28 miast, w tym 18 zupełnie nowych (Piła, Miłostów, Leszno, Rawicz, Swarzędz). Zaznacza się, że już w tamtym okresie około 30% ludności Wielkopolski mieszkało w miastach. Miasta sukcesywnie się rozwijały, a wytwarzane w nich dobra zaopatrywały lokalne, regionalne i międzynarodowe rynki. Postępowała również lokalna specjalizacja. Miasta położone na południowym zachodzie Wielkopolski specjalizowały się w włókiennictwie, przemyśle tekstylnym i sukienniczym. Zachodnie obrzeża regionu dobrze rozwinęły przemysł spożywczy, skórzaný, drzewny i ceramiczny.

Procesy rozwojowe zostały zakłócone wraz z końcem XVIII wieku gdy w wyniku rozbiorów Polski część zachodnia regionu została włączona do zaboru pruskiego, a fragment wschodni z Kaliszem do zaboru rosyjskiego. Czasy zaborów istotnie wpłynęły na procesy urbanizacji Wielkopolski. Miasta znajdujące się pod zaborem pruskim rozwijały się znacznie dynamiczniej niż pozostałe, które weszły

pod władanie Rosjan. Efekty tego podziału są de facto widoczne we współczesnym kształcie sieci osadniczej Wielkopolski, która w zachodniej części regionu jest znacznie gęstsza niż we wschodniej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości do początku II wojny światowej nastąpił dynamiczny rozwój Wielkopolskich miast, głównie tych, w których ulokowany był już przemysł. Rozwinął się on dynamicznie po zakończeniu wojny. W wyniku intensywnej migracji ludności do pracy w przemyśle nastąpił rozwój takich ośrodków jak Września, Konin, Turek, Kłodawa (na wschodzie), Piła (na północy), Śrem, Kalisz (na południu) oraz Szamotuły i Nowy Tomyśl (na zachodzie). Silnym impulsem rozwojowym osadnictwa stała się również reforma administracyjna wprowadzająca 49 województw w kraju. W jej wyniku podniosło się znaczenie takich ośrodków jak Piła, Konin, Leszno. Okres PRL charakteryzował się również dynamicznymi procesami migracji ze wsi do miast, które trwały aż do początku XXI wieku od kiedy to miasta polskie, na skutek zmian społecznych, gospodarczych i cywilizacyjnych wkroczyły w nową fazę zdominowaną przez globalizację¹⁵.

3.2. Cechy sieci osadniczej

Obecnie województwo wielkopolskie to drugi pod względem zajmowanej powierzchni i trzeci pod względem liczby ludności region w kraju. Województwo jest regionem o stosunkowo niskiej gęstości zaludnienia. Powierzchnię 29,8 tys. km² zamieszkuje 3 467,0 tys. ludności, co oznacza, że 1 km² powierzchni Wielkopolski zamieszkuje średnio około 116 mieszkańców. Pod tym względem region znajduje się zdecydowanie poniżej średniej krajowej, na 8. miejscu wśród wszystkich województw ex aequo z kujawsko-pomorskim.

Pomimo niskiej gęstości zaludnienia, obecny obszar województwa wielkopolskiego tworzy sieć 5 560 miejscowości, z czego 109 stanowią miasta (stan na 2013 rok, 110 miast od 2014 roku, 111 od 2015 roku). Klasyfikuje to województwo na 2. miejscu w kraju pod względem liczby miejscowości zaraz za województwem mazowieckim (8 625 miejscowości), ale już na 1. miejscu pod względem liczby miast.

Osadnictwo wiejskie

Najliczniejszą grupę miejscowości w województwie wielkopolskim stanowią wsie w liczbie 4 345 (79,7% wszystkich miejscowości podstawowych bez miast), z których najwięcej (32,2%) położonych jest w podregionie konińskim, na wschodzie Wielkopolski. Pozostałe miejscowości występują w liczbie 1 106 i są rozmieszczone relatywnie równomiernie w każdej części województwa. Do miejscowości w ramach osadnictwa wiejskiego wliczają się również rozproszone miejsca zamieszkania takie jak osiedla, kolonie, osady, w tym osady leśne i przysiółki, których w Wielkopolsce jest łącznie 1 914.

Pod względem administracyjnym osadnictwo wiejskie zajmuje łącznie 95% powierzchni regionu (gminy wiejskie i obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich). Obszary wiejskie zamieszkuje 44,8% ludności. Wsie pełnią różne funkcje w zależności od swojej lokalizacji i statusu administracyjnego - 117 ośrodków wiejskich jest siedzibami gmin, w których koncentruje się szereg ważnych lokalnie funkcji, w tym m.in. handlowych, edukacyjnych i zdrowotnych. Pozostałe wsie znajdują się w obrębie 90 obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich.

Należy jednak zauważyć, że wiele z tych miejscowości, pomimo statusu administracyjnego wsi posiada typowo miejskie cechy funkcjonalno-przestrzenne. Jako przykład można tutaj wymienić m.in. gminy wiejskie oraz obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich zlokalizowane w strefie podmiejskiej miasta Poznania. W takich gminach jak np. Dopiewo, Komorniki czy Czerwonak, czy na obszarach wiejskich gmin typu Sęszew, Murowana Goślina czy Swarzędz, w ostatniej dekadzie rozwinęła się tkanka urbanistyczna o typowym miejskim charakterze. Przekształceniu uległa również struktura

¹⁵ Parysek J.J. 2005. Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne. Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Poznań.
Parysek 2005; Węclawowicz G. 2007. Geografia społeczna miast- nowe wydanie. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.

użytkowania gruntów oraz struktura zatrudnienia mieszkańców, tracąc typowy dla obszarów wiejskich profil.

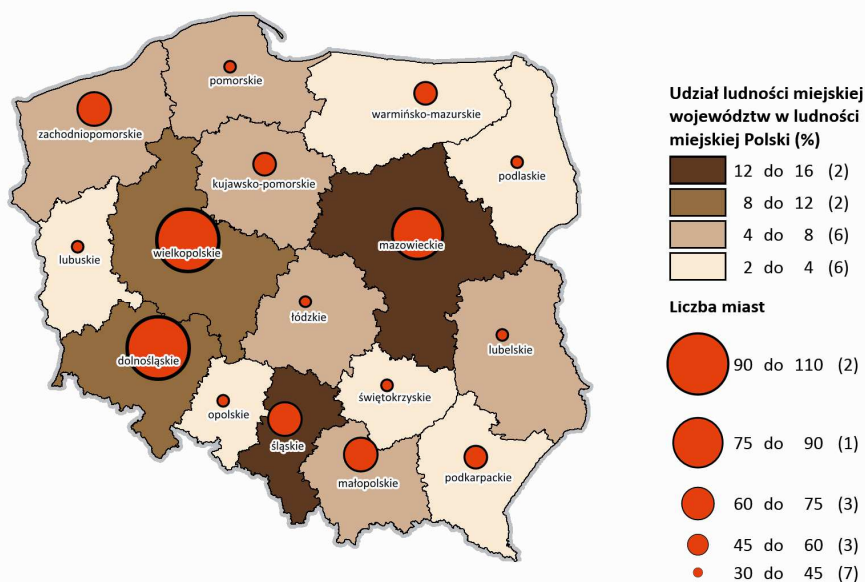
Osadnictwo miejskie

Mimo znacznej w skali kraju liczby miast na terenie Wielkopolski, należy zauważyć, że relatywnie niski jest udział ludności je zamieszkującej. Cechą charakterystyczną regionu jest znaczna liczba miast małych, w miarę regularnie rozmieszczonych, pełniących funkcje lokalnych centrów rozwoju.

W wielkopolskich miastach mieszka obecnie 8,2% ludności miejskiej Polski – blisko 2 razy mniej niż w miastach województwa śląskiego (15,3%). Wynika to jednak z faktu, iż Wielkopolska od zawsze była regionem o wysokiej kulturze, potencjale i tradycji rolnictwa i nie miały tutaj miejsca tak silne procesy miastotwórcze, jak choćby w województwie śląskim, związane z koncentracją siły roboczej na potrzeby rozwoju przemysłu wydobywczego i hutnictwa. Analizując strukturę zagospodarowania powierzchni regionu można zauważyć, że miasta zajmują tutaj 5% powierzchni regionu (podobnie jak średnio w kraju), skupiając 55,2% Wielkopolan.

Należy jednak dodać, że w ujęciu statystycznym współczynnik urbanizacji Wielkopolski systematycznie się obniża. Jeszcze w 2004 roku 57,2% ludności regionu mieszkało w miastach. W 2013 roku wartość ta obniżyła się do 55,2%, stanowiąc drugi największy spadek wśród województw. Dla pełniejszego zobrazowania skali tego zjawiska można przyjąć, że liczba mieszkańców miast w Wielkopolsce zmniejszyła się aż o 21 osób na każde 1 000 mieszkańców tych obszarów.

Ryc. 36. Liczba miast i wskaźnik urbanizacji w roku 2013 według województw

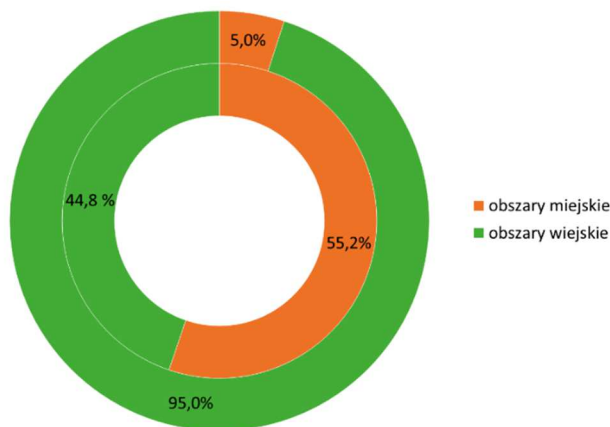

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Analizując dane dotyczące dynamiki procesów zmiany liczby ludności w województwie, z uwzględnieniem podziału na ludność miejską i wiejską, można zauważyć z jednej strony stale rosnącą liczbę mieszkańców Wielkopolski, w tym zasiedlających obszary wiejskie, oraz równolegle malejącą liczbę mieszkańców obszarów miejskich. Procesy te nasilają się w ostatnich latach. W okresie wyznaczonym latami 2004-2013 wskaźnik dynamiki zmian liczby ludności corocznie przekraczał 100%. Poniżej tej wartości (za wyjątkiem 2010 roku) utrzymywały się zmiany liczby ludności miejskiej

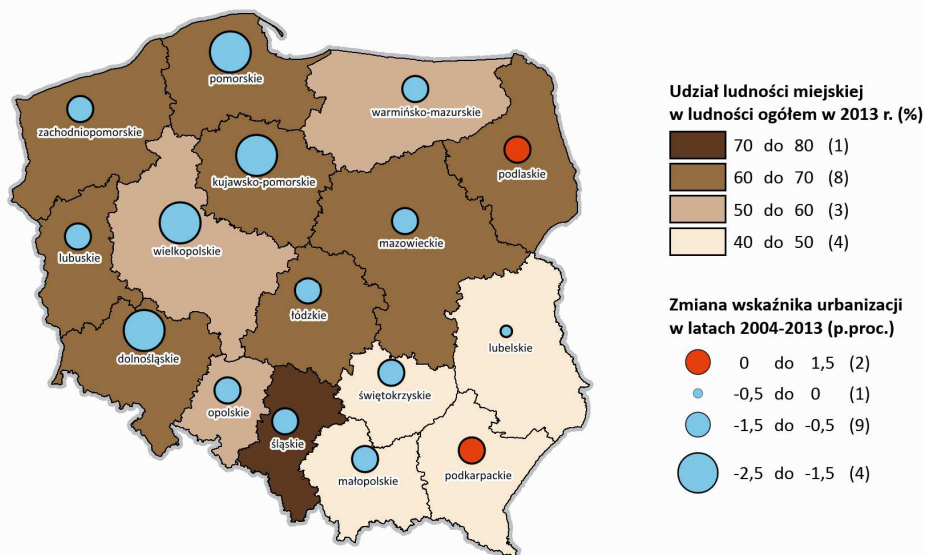
Powyższe dane świadczą zatem o pozytywnych procesach demograficznych zachodzących na obszarach wiejskich, przy jednoczesnym niepokojącym trendzie wyludniania się ośrodków miejskich (głównie na skutek suburbanizacji). Należy zauważyć, że podobne, negatywne procesy miejskie „rozlewania się miast” obserwuje się również w większości innych województw, w tym szczególnie w pomorskim i kujawsko-pomorskim.

Ryc. 37. Udział ludności miejskiej i wiejskiej w ogólnej ludności (okręg wewnętrzny) oraz udział powierzchni zajętej przez miasta i obszary wiejskie (okręg zewnętrzny) w 2013 roku

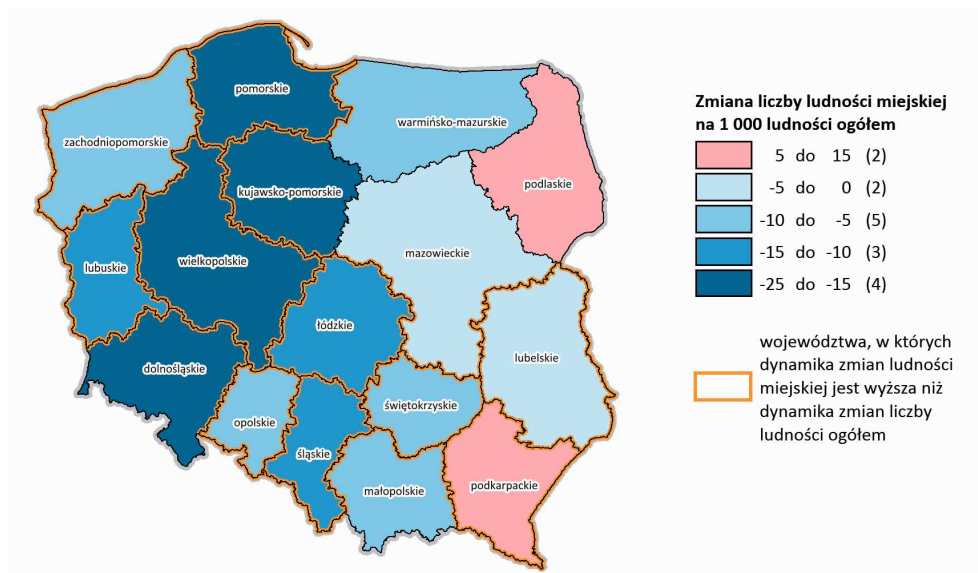
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 38. Wskaźnik urbanizacji w latach 2004-2013 według województw

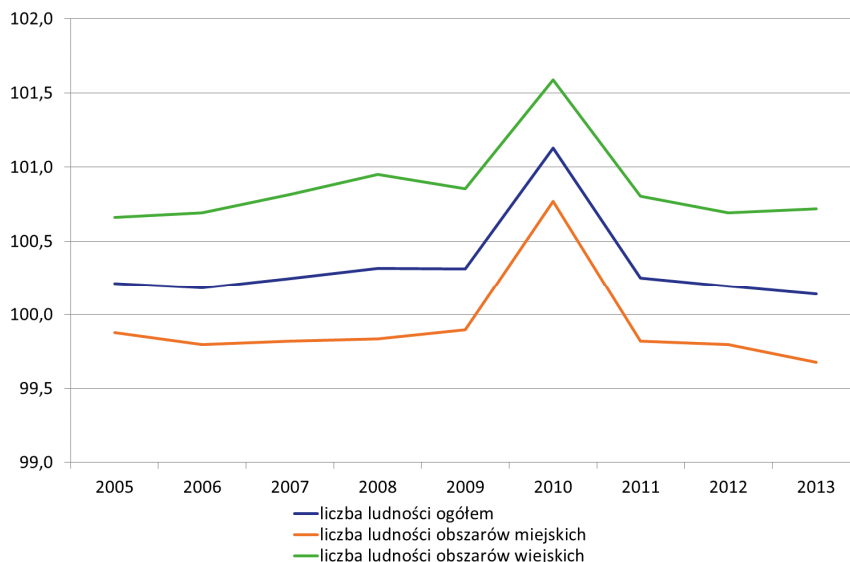
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 39. Zmiany liczby ludności miejskiej na 1 000 ludności w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 40. Dynamika zmian liczby ludności ogółem oraz w przekroju miasto-wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

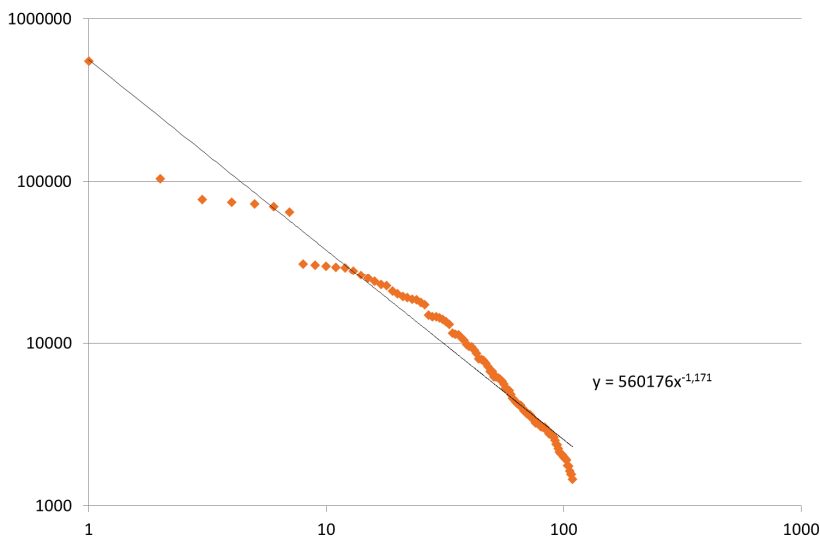

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Obecną sieć osadniczą Wielkopolski cechuje przede wszystkim dominująca rola aglomeracji poznańskiej oraz gęste i miarę równomierne rozłożenie pozostałych typów miast, z przewagą miast małych, i wsi w każdej części regionu.

Z wykresu obrazującego rozkład miast w stosunku do prawa Zipfa¹⁶ można dostrzec istotne nagromadzenie miast małych (miasta o liczbie mieszkańców około 1 tys.) i niedobór miast dużych (powyżej 60 tys. mieszkańców) oraz wyraźną dominację miasta Poznania.

Ryc. 41. Rozkład miast województwa wielkopolskiego pod względem wielkości w 2013 roku według prawa Zipfa – wykres funkcji potęgowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Podobne wnioski można również wysnuć analizując rozkład miast w przestrzeni, a także pełnione przez nie funkcje. Wszystkie typy miast województwa wielkopolskiego, za wyjątkiem położonego w centralnej części regionu Poznania, są równomiernie rozłożone pod względem wielkości i pełnionych funkcji, tak że zapewniają dobry dostęp mieszkańcom najmniejszych miejscowości do ważnych funkcji m.in. rynku pracy, edukacji i nauki.

Warto zaznaczyć, że mimo, iż w sieci osadniczej Wielkopolski wyraźnie rysuje się dominacja miasta Poznania oraz ośrodków regionalnego (Kalisz-Ostrów Wlkp.) i subregionalnych (Konin, Leszno, Piła, Gniezno)¹⁷, to stan ten uznać można za relatywnie korzystny w kontekście stymulowania rozwoju regionu jako całości. Dominacja największych ośrodków nad pozostałymi jednostkami sieci osadniczej jest bowiem rekompensowana przez ich korzystne położenie w kontekście sprawowania ważnych funkcji ponadregionalnych. Miasto Poznań leży w centralnej części regionu, a pozostałe 5 największych ośrodków znajduje się w pobliżu granic województwa tworząc układ, nawiązujący do modelu ośrodków centralnych Christallera¹⁸. Taki układ stwarza wysoki potencjał do w miarę szeroko powierzchniowej

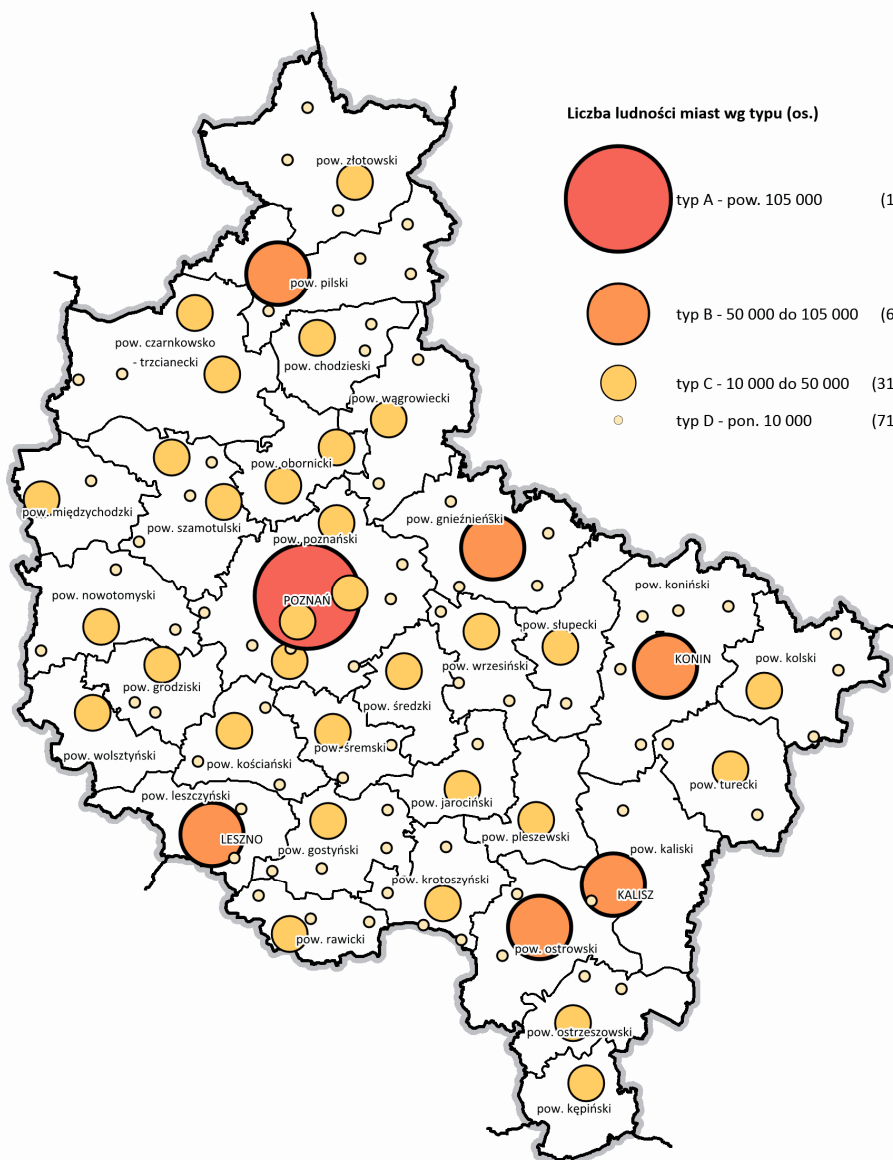
¹⁶ Wykres reguły i kolejności Zipfa lub tzw. Prawo Zipfa jest w geografii często stosowane do określania regularności struktury wielkości miast. Wykres tworzy się za pomocą ułożenia miast w szeregu, w kolejności od największego do najmniejszego (na osi Y) oraz liczby porządkowej tego miasta (na osi X). Do obrazowania zjawiska stosuje się skalę podwójnie logarytmiczną. Podstawą obliczenia reguły jest wyznaczenie wykładnika kontrastu a ze wzoru $P_j = P_1 \cdot j^{-a}$, gdzie P_j określa liczbę ludności, P_1 liczbę ludności miasta największego, j – rangę j tego miasta. Jeśli $a = 1$ oznacza to, że sieć osadnicza jest równomierna, jeśli $a > 1$ oznacza to nadwyżkę miast mniejszych i silną pozycję miasta głównego, jeśli $a < 1$ występuje nadwyżka miast średnich i mniejsza rola głównego ośrodka. W województwie wielkopolskim wykładnik kontrastu wyniósł $a = 1,171$ co oznacza, że sieć osadnicza charakteryzuje się nadwyżką miast mniejszych i silną pozycją miasta głównego.

¹⁷ Struktura sieci osadniczej przyjęta na potrzeby planowania regionalnego w województwie wielkopolskim na podstawie dokumentów: zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020, (Załącznik do Uchwały nr XXIX/559/12 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 17 grudnia 2012 roku), Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.), Zasady i kryteria wyznaczania obszarów funkcjonalnych w województwie wielkopolskim (Uchwała nr 478/2015 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 30 kwietnia 2015 r.).

¹⁸ Teoria (model) ośrodków centralnych Waltera Christallera, sformułowana w I połowie XX wieku, wyjaśnia wielkość, liczbę i hierarchiczność ośrodków wyższego i niższego rzędu. Według Christallera ośrodki wyższego rzędu pełnią określone funkcje ponadlokalne (centralne) na rzecz regionu. Ich wielkość i hierarchia jest związana z zasięgiem oferty dóbr i usług centralnych. Modelowe obszary obsługiwane przez ośrodki centralne mają kształt heksagonów. Analizując sieć osadniczą Wielkopolski można zauważyć, że posiada ona wiele zbliżonych cech do

dyfuzji procesów rozwojowych z ośrodków wzrostu, jakimi są te miasta, w stronę obszarów je otaczających.

Ryc. 42. Ludność według typów miast w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

modelowego układu stworzonego przez niemieckiego geografa. Dookoła Poznania, tuż przy granicy województwa wykształcił się relatywnie domknięty pierścień miast. Tworzą go: Piła, Gniezno, Konin, Kalisz, Ostrów Wlkp. i Leszno. Ośrodki te odgrywają bardzo istotną rolę dla rozwoju o charakterze ponadlokalnym wpływając na najbliższe otoczenie i sprawując istotne funkcje na rzecz peryferyjnych części regionu. Sieć osadniczą Wielkopolski uzupełnia względnie regularny układ miast powiatowych, również wpisujący się w główne założenia modelu, jednak na poziomie lokalnym.

Tab. 19. Klasyfikacja miast województwa wielkopolskiego według pełnionych funkcji i klas wielkościowych

Typ funkcjonalny	Liczba i nazwy miast	Funkcje					Przeważający typ wielkości
		Komunikacyjne	Administracyjne	Kulturalno-educacyjne	Zdrowotne	Gospodarcze	
Ośrodek centralny	1 Poznań	<ul style="list-style-type: none"> Dostępność portu lotniczego, dworca kolejowego, dworca autobusowego, obsługujących połączenia międzynarodowe. Położenie w ciągach dróg o znaczeniu międzynarodowym (drogi ekspresowe, autostrada A2). Dostępność czynnej sieci kolejowej o znaczeniu międzynarodowym. 	<ul style="list-style-type: none"> Siedziba Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu i Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego oraz innych instytucji rządowych i samorządowych istotnych dla zarządzania regionem. Występowanie rozbudowanych instytucji miejskich. Siedziba wielu organizacji pozarządowych. 	<ul style="list-style-type: none"> Występowanie obiektów kultury najwyższej rangi: teatrów, kin, filharmonii oraz największego w regionie obiektu sportowo-kulturalnego – Stadionu Miejskiego. Bogata oferta kulturalna o charakterze międzynarodowym. Występowanie uniwersytetów, szkół wyższych oraz szkół ponadgimnazjalnych, oferujących szeroki wachlarz kształcenia. 	<ul style="list-style-type: none"> Dostępność 7 publicznych i 11 prywatnych szpitali. Dostępność leczenia specjalistycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> Rola lidera na rynku targowym: Między narodowych Targów Poznańskich. Ważne centrum usługowo-finansowe skupiające krajowy i zagraniczny kapitał. Występowanie centrów zarządczych podmiotów o znaczeniu krajowym. Ważny ośrodek handlu oferujący dostępność szerokiego asortymentu krajowych i zagranicznych marek. 	A
Ośrodek regionalny	2 Aglomeracja bipolarna Kalisz-Ostrów Wlkp.	<ul style="list-style-type: none"> Dostępność dworca kolejowego, dworca autobusowego, obsługujących ważne połączenia krajowe. Dostępność czynnej sieci kolejowej o znaczeniu krajowym i regionalnym. 	<ul style="list-style-type: none"> Występowanie rozbudowanych instytucji miejskich, rozszerzonych o placówki realizujące zadania powiatów. Występowanie ważnych instytucji regionalnych: filia Wojewódzkiego Urzędu Pracy oraz Narodowego Funduszu Zdrowia 	<ul style="list-style-type: none"> Występowanie filii uniwersytetów, PWSZ, szkół ponadgimnazjalnych (w tym dla dorosłych), oferujących szeroki wachlarz kształcenia oraz filharmonii i teatru. 	<ul style="list-style-type: none"> Dostępność szpitali wojewódzkich i leczenia specjalistycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> Centrum przemysłowe oraz usługowe skupiające krajowy i niekiedy zagraniczny kapitał. 	B

Ośrodki subregionalne (dawne stolice województw)	4 Piła, Konin, Leszno, Gniezno	<ul style="list-style-type: none"> • Dostępność dworca autobusowego oraz dworców kolejowych obsługujących ruch krajowy. • Dostępność czynnej sieci kolejowej o znaczeniu krajowym i regionalnym. • Dostępność autostrady A2 (Konin). 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie rozbudowanych instytucji miejskich, rozszerzonych o placówki realizujące zadania powiatów. • Występowanie ważnych instytucji regionalnych: filia Wojewódzkiego Urzędu Pracy oraz Narodowego Funduszu Zdrowia 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie filii uniwersytetów, szkół ponadgimnazjalnych (w tym dla dorosłych), oferujących szeroki wachlarz kształcenia. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dostępność szpitali wojewódzkich i leczenia specjalistycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Centrum przemysłowe oraz usługowe skupiające krajowy i niekiedy zagraniczny kapitał. 	B
Miasta o charakterze ponadlokalnym (Stolice powiatów)	25 Chodzież, Czarnków, Gostyń, Grodzisk Wielkopolski, Jarocin, Kępno, Koło, Kościan, Krotoszyn, Międzychód, Nowy Tomyśl, Oborniki, Ostrzeszów, Rawicz, Szamotuły, Śrem, Środa Wlkp., Pleszew, Słupca, Trzcianka, Turek, Wągrowiec, Wolsztyn, Września, Złotów	<ul style="list-style-type: none"> • Dostępność dworca autobusowego (ruch krajowy i międzyregionalny). • Dostępność czynnej sieci kolejowej o znaczeniu regionalnym i lokalnym (z wyjątkiem Czarnkowa, Gostynia, Turku, Śremu, Międzychodu). • Dostępność ważnych dróg krajowych i wojewódzkich. • Dostępność autostrady A2 (Września, Nowy Tomyśl). 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie rozbudowanych instytucji powiatowych (np. siedziby starostw powiatowych, urzędy pracy, sanepidy) i gminnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie szkół ponadgimnazjalnych (w tym dla dorosłych), oferujących szeroki wachlarz kształcenia. 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie szpitali powiatowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Centrum przemysłowe oraz usługowe skupiające krajowy i niekiedy zagraniczny kapitał. 	C
Miasta o charakterze lokalnym	77 Bojanowo, Borek Wlkp., Buk, Czempień, Czarniejewo, Dąbie, Dobra, Dolsk, Golina, Gołańcz, Grabów nad Prosną, Jastrowie, Jutrosin, Klecko, Kłodawa, Kobylin, Kostrzyn, Koźmin Wielkopolski, Kórnik, Krajenka, Krobia, Krzywiń, Krzyż Wielkopolski, Książ Wielkopolski, Luboń, Lwówek, Łobżenica, Margonin, Miejska Górka, Mikstat, Miłostaw, Mosina, Murowana Goślina, Nekla, Nowe Skalmierzyce, Obrzycko, Odolanów, Okonek, Opalenica, Osieczna, Ostroróg, Pniewy, Pobiedziska, Pogorzela, Poniec, Przedecz, Puszczykowo, Pyzdry, Rakoniewice, Raszków, Rogoźno, Rychwał, Rydzyna, Sieraków, Skoki, Sompolno, Stawiszyn, Stęszew, Sulmierzyce, Swarzędz, Szamocin, Ślesin, Śmigiel, Trzemeszno, Tuliszków, Ujście, Wieleń, Wielichowo, Witkowo, Wronki, Wyrzysk, Wysoka, Zagórów, Zbąszyń, Zduny, Żerków	<ul style="list-style-type: none"> • Dostępność dróg krajowych i wojewódzkich. Rozwinięta oferta komunikacji miejskiej i wewnątrzregionalnej. 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie rozbudowanych instytucji gminnych. • Realizacja wybranych funkcji powiatowych w zakresie szkolnictwa i administracji przez niektóre ośrodki. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalne ośrodki oraz obiekty kultury i sportu organizujące wydarzenia o charakterze lokalnym. • Występowanie szkół o znaczeniu lokalnym, przeważnie na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym. • Występowanie szkół ponadgimnazjalnych w wybranych ośrodkach. 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie placówek podstawowej opieki zdrowotnej o znaczeniu lokalnym. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dostępność lokalnych centrów usługowo-przemysłowych. • Dobrze rozwinięta sieć sklepów oferujących podstawowe dobra i usługi dla mieszkańców. 	D*

* z wyjątkiem miast powiatu poznańskiego i Rogoźna, których wielkość określa typ C

Źródło: Opracowanie własne

Najliczniejszą grupę miast (71) województwa wielkopolskiego tworzą małe i średniej wielkości ośrodki, skupiające poniżej 10 tys. mieszkańców. Łącznie mieszka w nich jednak najmniejsza część ludności miejskiej regionu, tj. 15,5% (8,6% ogółu ludności Wielkopolski). Pełnią one w większości funkcje siedzib gmin. To w nich koncentrują się podstawowe instytucje służące obywatelom, takie jak placówki edukacji podstawowej i gimnazjalnej, urzędy gmin, w tym urzędy stanu cywilnego, przychodnie zdrowia i jednostki pogotowia, a także lokalne ośrodki kultury. Jako ciekawostkę należy wskazać, że położone w południowej części regionu Nowe Skalmierzyce są jedynym miastem w Polsce (w ramach gminy miejsko-wiejskiej), w którym nie znajduje się siedziba gminy (faktyczna siedziba znajduje się w Skalmierzycach).

Drugą najliczniejszą grupą miast (31) są ośrodki o potencjale ludności zawierającym się w przedziale od 10 tys. (Międzychód) do 31 tys. ludności (Swarzędz). Są to głównie ośrodki pełniące funkcje siedzib powiatów. Wyjątek stanowią tutaj miasta leżące w aglomeracji poznańskiej (Luboń, Swarzędz, Murowana Goślina, Mosina) i miasto Rogoźno, które mimo potencjału ludnościowego nie są siedzibami powiatów. Niemniej jednak znajdują się w nich istotne funkcje charakterystyczne dla miast powiatowych. Ta grupa miast skupia łącznie najwięcej ludności miejskiej regionu – 31,7% (17,5% ogółu ludności Wielkopolski). Miasta tego typu są równomiernie rozłożone przestrzennie na obszarze całego województwa, pełniąc dla wszystkich obszarów regionu istotne funkcje o charakterze ponadlokalnym. Są ważnymi ośrodkami administracyjnymi skupiającymi ważne dla mieszkańców instytucje, jak np. starostwa powiatowe lub ich filie, szpitale powiatowe, powiatowe urzędy pracy, stacje sanitarno-epidemiologiczne. Miasta te pełnią również ważną rolę węzłów komunikacji drogowej, autobusowej i kolejowej. Analizowane ośrodki skupiają również ważne funkcje edukacyjne (występowanie szkół ponadgimnazjalnych i kształcenia dla dorosłych) oraz zdrowotne (obecność ważnych placówek ochrony zdrowia, w tym również szpitali powiatowych). Są również, poprzez potencjał ludności i dobrą dostępność transportową, atrakcyjnymi lokalizacjami działalności gospodarczych, a przez to ważnymi rynkami pracy o charakterze ponadlokalnym.

Charakterystyczny dla regionu jest brak miast o liczbie ludności w przedziale od około 30 tys. (Swarzędz – 31 tys. mieszkańców) do 60 tys. osób (Leszno – 64 tys. mieszkańców).

W regionie istnieje 5 relatywnie dużych miast o liczbie mieszkańców zawierającej się pomiędzy 60 a 105 tys. ludności, które łącznie skupiają 24,2% ludności miejskiej regionu (13,4% ogółu ludności Wielkopolski). Jest to ośrodek regionalny - Kalisz i Ostrów Wlkp. oraz ośrodki subregionalne Konin, Leszno, Piła i Gniezno. Każdy z ośrodków położony jest z odrębnej części regionu w pobliżu jego granic zewnętrznych, co sprawia, że pełni istotne funkcje o charakterze ponadregionalnym w obrębie danego fragmentu Wielkopolski. Ponadto wszystkie te ośrodki, za wyjątkiem Ostrowa Wlkp. i Gniezna, były niegdyś stolicami województw, w okresie obowiązywania poprzedniej reformy terytorialnej w latach 1975-1999. Obecnie ich rola uległa zmniejszeniu, lecz nadal pozostają ważnymi ośrodkami o znaczeniu ponadlokalnym.

Największym z tej grupy miast jest Kalisz, liczący 104 tys. ludności. Z uwagi na powiązania jakie wykształciły się pomiędzy Kaliszem a Ostrowem Wlkp. obecnie klasyfikuje się ten 360-tysięczny (w 2012 r.) organizm miejski jako aglomerację kalisko-ostrowską. Powiązania funkcjonalno-przestrzenne jakie wykształciły się między tymi ośrodkami, a także ich znaczenie dla krajowej i regionalnej sieci osadniczej zostały również dostrzeżone i podkreślone w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 roku. W myśl sformułowanej wizji do 2030 roku duopol Kalisz-Ostrów Wlkp. ma duży potencjał i znaczenie dla rozwoju kraju i regionu. Będzie on tworzył podstawową sieć osadniczą kraju tuż obok głównych węzłów – miast wojewódzkich. Obecnie organizm miejski pełni szereg ważnych dla tej części Wielkopolski funkcji komunikacyjnych, administracyjnych, zdrowotnych i gospodarczych. Miasta Kalisz i Ostrów Wlkp. przecinają ważne szlaki drogowe i kolejowe. W Kaliszu zatrzymują się wszystkie kategorie pociągów relacji Warszawa – Wrocław, a w Ostrowie Wlkp. duża część pociągów relacji Poznań – Katowice i Poznań – Kraków. W Kaliszu znajduje się filia Wojewódzkiego Urzędu Pracy i Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ), a także szereg ważnych dla południowej części regionu instytucji kształcenia wyższego: filie 3 państwowych uniwersytetów i 10 szkół wyższych, w tym Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa. Ośrodek Kalisko-Ostrowski to także ważny dla tej części regionu

ośrodek profilaktyki zdrowotnej. Mieści się tutaj filia Wielkopolskiego Centrum Onkologii w Poznaniu, dzięki której możliwe jest specjalistyczne leczenie pacjentów z chorobami nowotworowymi.

Podobne funkcje pełnią również pozostałe ośrodki: Konin i Leszno (miasta na prawach powiatu) oraz Gniezno i Piła. Stanowią one największe ośrodki miejskie w poszczególnych częściach Wielkopolski, pełniąc istotne funkcje na tych obszarach. W każdym z miast znajdują się instytucje kształcenia wyższego, w tym filie uniwersytetów, szpitale wojewódzkie, filie Wojewódzkich Urzędów Pracy i NFZ. Miasta są istotnymi rynkami pracy oraz centrami specjalistycznych usług zdrowotnych i edukacji na poziomie ponadgimnazjalnym w skali subregionalnej. Wszystkie jednostki tego typu pełnią zatem ważną rolę dla rozwoju w ujęciu regionalnym. Jako silne ośrodki w subregionach przyczyniają się do dyfuzji rozwoju na otaczające je obszary¹⁹.

Na tle sieci osadniczej regionu wyraźnie wyróżnia się miasto Poznań, stanowiące ośrodek centralny, dominujący pod względem potencjału ludności oraz pełnionych funkcji o zasięgu krajowym i międzynarodowym. W 2013 roku Poznań skupiał 28,6% ludności miejskiej Wielkopolski i 15,8% ogółu ludności regionu. Analiza wskaźnika prymatu, który poprzez odniesienie liczby ludności drugiego największego miasta regionu do jego stolicy określa siłę zjawiska dominacji głównego miasta, kształtuje się w Wielkopolsce na poziomie 0,18. Na tle pozostałych województw jest to wartość relatywnie niska, co w interpretacji oznacza znaczną siłę i przewagę miasta Poznania wobec sieci osadniczej całego regionu.

Miasto Poznań, jako najsilniejszy ośrodek regionu według badań zrealizowanych w ramach programu ESPON, wraz z gminami leżącymi w bliskim położeniu znalazło się w grupie 5. Funkcjonalnych Ośrodków Miejskich (ang. Functional Urban Areas) jako „Weak MEGA” – metropolie słabo wykształcone. Choć, jak wskazuje badanie, Poznań nie jest silną metropolią w skali kontynentu europejskiego, to już w krajowych uwarunkowaniach jest określany mianem lokomotywy rozwoju kraju i regionu. Przede wszystkim miasto posiada istotny potencjał ludnościowy, stanowiąc pod tym względem 5. ośrodek w kraju, tuż za Wrocławiem. Wraz z sąsiednimi gminami tworzy powiązany funkcjonalnie i przestrzennie spójny obszar aglomeracji poznańskiej. Znajdują się tutaj siedziby instytucji administracji rządowej i samorządowej. Poznań jest ponadto strategicznym ośrodkiem gospodarczym skupiającym usługi i handel. Dobrze rozwinięty jest tutaj rynek pracy. Stopa bezrobocia w Poznaniu w 2013 roku była najniższa wśród wszystkich powiatów w kraju i wyniosła 4,2% (wobec średniej w Polsce na poziomie 13,4%), natomiast w powiecie poznańskim oscylowała wokół wartości 4,5%. Poznań jest silnym ośrodkiem wystawienniczym o zasięgu międzynarodowym. Rokrocznie organizowane są tutaj targi skupiające wystawców zarówno z Polski, jak i ze świata. W Poznaniu w ostatnich latach rozwinął się również intensywnie sektor usług outsourcingowych, głównie o charakterze finansowo-księgowym dla krajowych i międzynarodowych korporacji.

Poznań pełni również szereg ważnych strategicznych funkcji komunikacyjnych. Dostępny tutaj Port Lotniczy Poznań-Ławica, dworzec kolejowy i autobusowy oferują mieszkańcom Wielkopolski skomunikowanie z wieloma ważnymi ośrodkami w kraju i na świecie. Poznań to również istotny ośrodek kultury i nauki. Funkcjonuje tutaj 8 publicznych i 20 niepublicznych uczelni wyższych, a także teatry, opera i filharmonia.

Pomimo dynamicznego rozwoju w wielu obszarach, miasto boryka się ze skutkami negatywnych procesów demograficznych, a także problemami komunikacyjnymi i finansowymi. Ich głównym źródłem jest postępująca w regionie aglomeracji poznańskiej suburbanizacja, objawiająca się migracją mieszkańców i podmiotów gospodarczych na obszary podmiejskie.

Przekształcenia funkcjonalno-przestrzenne

Na przestrzeni ostatnich lat wiele miast w Wielkopolsce przechodziło istotne przemiany natury funkcjonalno-przestrzennej. Szczególnie w ostatniej dekadzie, za sprawą suburbanizacji, wokół największych miast regionu doszło do silnych przekształceń wywołanych migracjami ludności na tereny otaczające, w tym głównie na obszary wiejskie. Mimo, iż wiele z tych obszarów nie posiada statusu

¹⁹ Heffner K. 2011. Funkcje metropolitalne stolic województw Polski Zachodniej. Politechnika Opolska. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

miasta, to zachodzące w nich przekształcenia doprowadziły do wykształcenia się tam wielu cech typowych dla miast. Jest to m.in. spójna zabudowa o typie miejskim, przeważający usługowo-przemysłowy charakter gospodarki, wzmożony ruch wahałowy mieszkańców do pracy, szkoły i usług w mieście. Tym samym w obrębie największych miast Wielkopolski można obecnie mówić o formowaniu się miejskich obszarów funkcjonalnych.

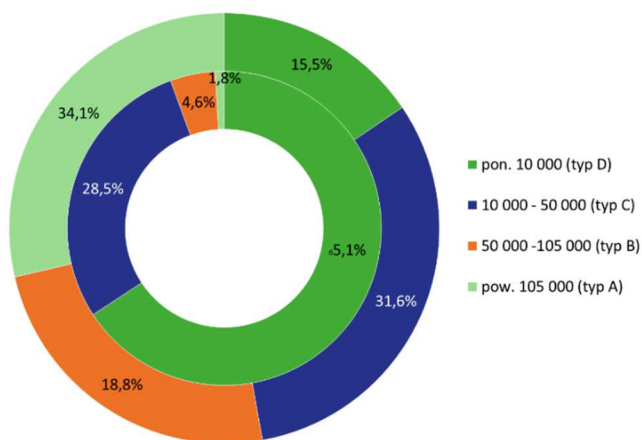
W województwie wielkopolskim szczególnie silne obszary tego typu wykształciły się w centralnej i południowej części regionu. Największy miejski obszar funkcjonalny regionu tworzy obecnie miasto Poznań wraz z gminami należącymi do pierwszego oraz drugiego pierścienia gmin je otaczających. Większość z tych gmin należy do Stowarzyszenia Metropolia Poznań, w ramach którego samorządy lokalne współpracują w realizacji wielu wspólnych zadań dla blisko 1 mln mieszkańców. Z kolei w części południowej wykrystalizował się drugi istotny organizm miejski – aglomeracja bipolarna skupiona wokół ośrodków Kalisza i Ostrowa Wlkp. (około 360 tys. ludności).

Obie aglomeracje stanowią najbardziej zurbanizowaną i zagęszczoną część regionu, skupiającą łącznie ponad 70,5% ludności miejskiej i 38,9% ludności województwa ogółem (2013 r.).

Sieć osadniczą Wielkopolski określić można jako stosunkowo dobrze wykształconą. Posiada ona cechy układu o relatywnie zhierarchizowanej strukturze pod względem funkcjonalno-przestrzennym. Układ najwyższych rangą ośrodków: Poznania, ośrodków subregionalnych i powiatowych, można uznać za dobrze równoważący dostęp mieszkańców do poszczególnych funkcji wyższego stopnia.

Mimo, iż występuje znacząca przewaga miasta Poznania i gmin skupionych wokół jego granic administracyjnych nad resztą sieci osadniczej regionu, to w przypadku Wielkopolski wydaje się słusznym stwierdzenie, że silne miasto Poznań jest zależne od regionu, a silny region od silnego ośrodka centralnego.

Ryc. 43. Udział ludności miejskiej zamieszkującej miasta danej wielkości (okrąg zewnętrzny) oraz udział miast danej wielkości w ogólnej liczbie miast (okrąg wewnętrzny) według typów miast

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

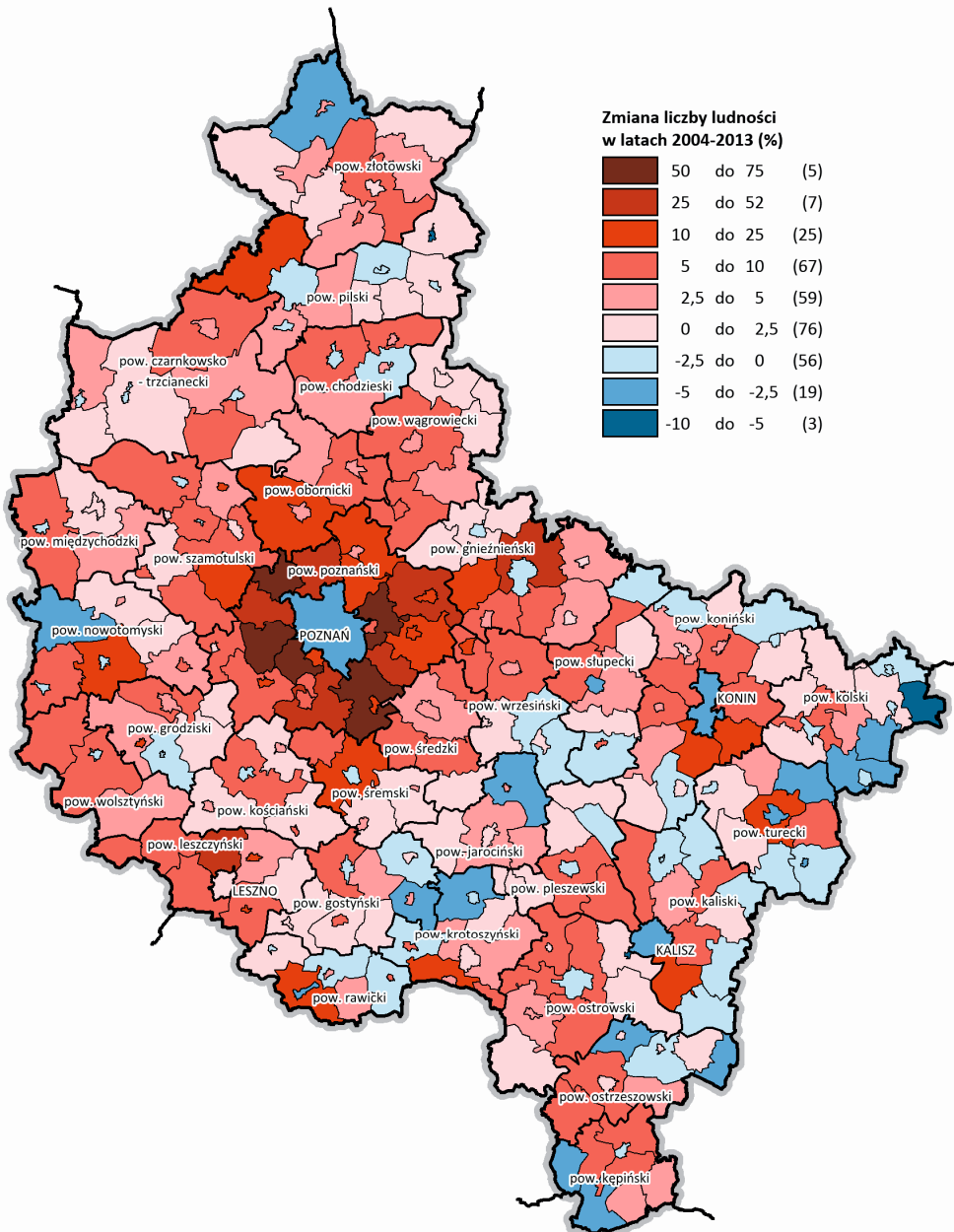
3.3. Rozwój ludnościowy miast

Potencjał demograficzny jednostek osadniczych uznaje się obecnie za jeden z podstawowych czynników determinujących poziom rozwoju danego terytorium²⁰. Wiele współczesnych problemów miast takich jak niewydolność systemu finansowego czy zapaść społeczna, przestrzenna i gospodarcza śródmieść spowodowane są głównie negatywnymi procesami demograficznymi, które w długofalowym

²⁰ Kaczmarek T., Łodyga B. 2012. Sytuacja demograficzna Poznania na tle krajowych i europejskich metropolii. Zeszyty naukowe 2012 (245). Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Poznań.

oddziaływaniu przyczyniają się do obniżenia konkurencyjności całego ośrodka miejskiego. W kontekście rozpatrywania rozwoju obszarów miejskich szczególnie istotne staje się zatem zbadanie procesów demograficznych dokonujących się na obszarach miejskich.

Ryc. 44. Zmiana liczby ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według gmin

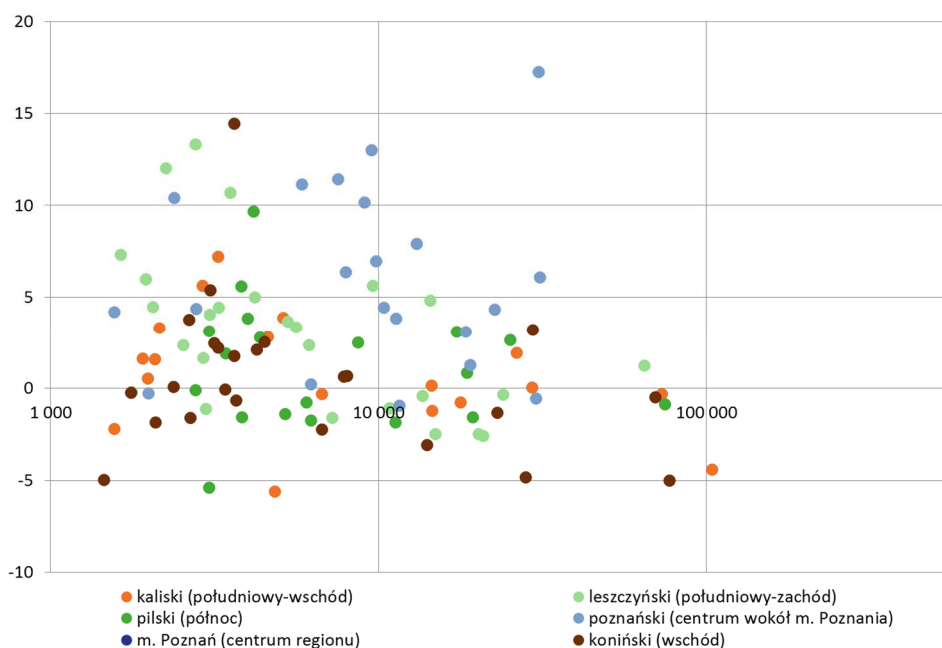
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Dokonane dla okresu 2004-2013 analizy zmian ludności pozwalają scharakteryzować pewne procesy osadnicze dokonujące się w miastach i na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego. Przeprowadzone badanie zmian procentowych ludności w podziale na różne kategorie miast pozwala

stwierdzić, że w tym aspekcie wraz z wielkością ośrodka nasilają się specyficzne procesy demograficzne. W zdecydowanej większości małych ośrodków zaobserwowano w 2013 roku wzrost liczby ludności w odniesieniu do 2004. W przypadku miast średniej wielkości wzrost liczby ludności nie jest już tak powszechny i wyraźny jak w przypadku miast małych. Z kolei w przypadku miast dużych (subregionalnych i miasta Poznania) w każdym z tych ośrodków, za wyjątkiem Leszna, zaobserwowano spadek liczby mieszkańców.

Analizując wzrost ludności w miastach w układzie przestrzennym, można zauważyć, że najdynamiczniej rozwinęły się ośrodki zlokalizowane w bliskim sąsiedztwie miasta Poznania, skupione w podregionie poznańskim. Relatywnie dużo mieszkańców zyskały także miasta położone w podregionie leszczyńskim. Stosunkowo duże ubytki mieszkańców zaobserwowano w miastach leżących na wschodzie regionu, skupionych w podregionie konińskim.

Ryc. 45. Zmiana procentowa ludności w miastach województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 w podziale na podregiony

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Badając procesy osadnicze w województwie wielkopolskim, można zauważyć, że są one bardzo zróżnicowane w układzie wewnątrzregionalnym. W celu zobrazowania tego zróżnicowania dokonano obserwacji zmiany liczby ludności w poszczególnych miastach i strefach podmiejskich regionu. Dokonane analizy procesów ludnościowych doprowadziły do wyróżnienia 4 typów obszarów pod kątem zmian ludnościowych.

Pierwszą i najbardziej rozpowszechnioną w Wielkopolsce grupą ośrodków są miasta, które wraz ze swoją strefą podmiejską odnotowały przyrost mieszkańców. Wykonane analizy pozwoliły stwierdzić, że zjawisko to obserwowane jest niemal w całym regionie i dotyczy głównie miast do około 30 tys. mieszkańców. Największym ośrodkiem, który wraz ze swoim obszarem podmiejskim odnotował wzrost liczby ludności było Leszno.

Drugi typ procesów o najszerszym zasięgu dotyczy wyludniania się ośrodka miejskiego, przy równoległym rozroście strefy podmiejskiej. Ten rodzaj procesów zdiagnozowano głównie w przypadku

większych miast takich jak Kalisz, Ostrów Wlkp., Gniezno, Piła i Poznań. Obserwowane zjawisko może dowodzić, iż obszary te wkroczyły w fazę bezwzględnej suburbanizacji²¹.

Trzecim typem zaobserwowanych miast są takie, które w wyniku zachodzenia procesu urbanizacji odnotowały wzrost liczby ludności przy jednoczesnym kurczeniu się stref podmiejskich. Zjawiska takie są obserwowane głównie we wschodniej i południowej części regionu i dotyczą w znacznej mierze małych miast.

Ostatnim typem zdiagnozowanych obszarów są miasta, które wraz z otaczającymi je obszarami wiejskimi zanotowały odpływ mieszkańców. Występują one w części wschodniej regionu i dotyczą głównie miast małych.

Tab. 20. Zmiany liczby ludności miast województwa wielkopolskiego w zależności od typu funkcjonalnego

Typ nr 1 ↓ obszary miejskie ↑ obszary wiejskie	Typ nr 2 ↓ obszary miejskie ↓ obszary wiejskie	Typ nr 3 ↑ obszary miejskie ↓ obszary wiejskie	Typ nr 4 ↑ obszary miejskie ↑ obszary wiejskie
Część północna regionu			
12 Chodzież, Czarnków, Klecko, Krzyż Wlkp., Łobżenica, Międzychód, Ostroróg, Piła, Ujście, Wieleń, Wronki, Wyrzysk	1 Wysoka	2 Okonek, Margonin	13 Gołańcz, Jastrowie, Krajenka, Oborniki, Obrzycko, Rogoźno, Sieraków, Skoki, Szamocin, Szamotuły, Trzcianka, Wągrowiec, Złotów
Część zachodnia regionu			
8 Bojanowo, Gostyń, Kościan, Krobia, Nowy Tomyśl, Śrem, Wolsztyn, Zbąszyń	1 Wielichowo	0 brak	13 Czempiń, Dolsk, Grodzisk Wlkp., Krzywiń, Leszno, Lwówek, Opalenica, Osieczna, Pniewy, Poniec, Rakoniewice, Rydzyna, Śmigiel
Część południowa regionu			
6 Kalisz, Kępno, Nowe Skalmierzyce, Ostrów Wlkp., Pleszew, Rawicz	1 Kozmin Wlkp.	7 Borek Wlkp., Grabów nad Prosną, Jutrosin, Kobylin, Miejska Górka, Mikstat, Pogorzela	8 Dobrzyca, Jarocin, Krotoszyn, Książ Wlkp., Odolanów, Ostrzeszów, Raszków, Zduny
Część wschodnia regionu			
8 Gniezno, Kłodawa, Koło, Konin, Słupca, Sompolno, Tuliszków, Turek	4 Dąbie, Dobra, Przedecz, Stawiszyn	4 Pyzdry, Rychwał, Zagórów, Żerków	10 Czarniejewo, Golina, Kleczew, Miłosław, Nekla, Ślesin, Środa Wlkp., Trzemeszno, Witkowo, Września
Część centralna regionu			
1 Poznań	0 brak	0 brak	10 Buk, Kostrzyn, Kórnik, Luboń, Mosina, Murowana Goślina, Pobiedziska, Puszczykowo, Stęszew, Swarzędz

Źródło: Opracowanie własne

W województwie zauważa się intensyfikację migracji z miast na obszary wiejskie względem innych typów migracji. Dla dokładnego zobrazowania zjawiska przedstawiono dane dotyczące różnych kierunków migracji w latach 2004-2013.

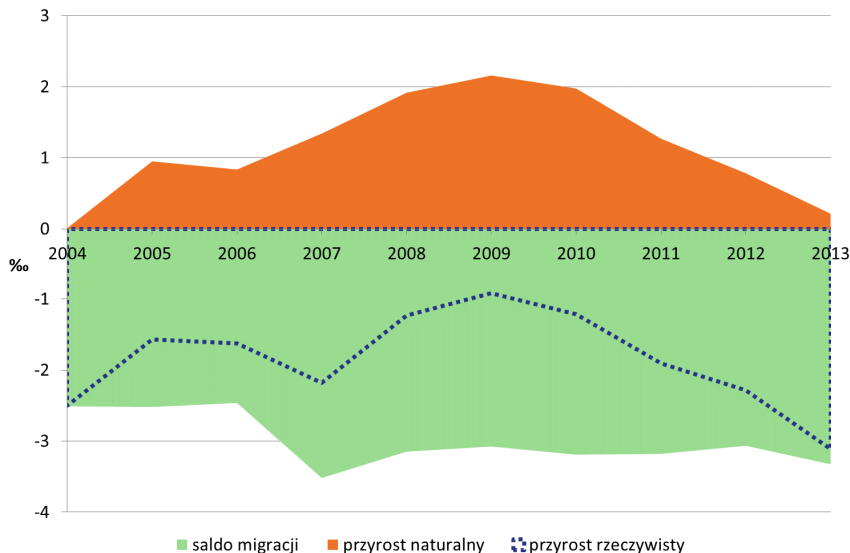
Przedstawione dane obrazują wyższy i wciąż wzrastający udział migracji z miast na wieś w relacji do kierunku ze wsi do miast. Tak silne trendy są jednak wynikiową procesów występujących wokół

²¹ Lisowski A., Grochowski M. 2008. Procesy suburbanizacji. Uwarunkowania, formy i konsekwencje. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Warszawa.

największych miast w regionie, z których spora część mieszkańców przeprowadza się na peryferia wyróżniające się wiejskim charakterem.

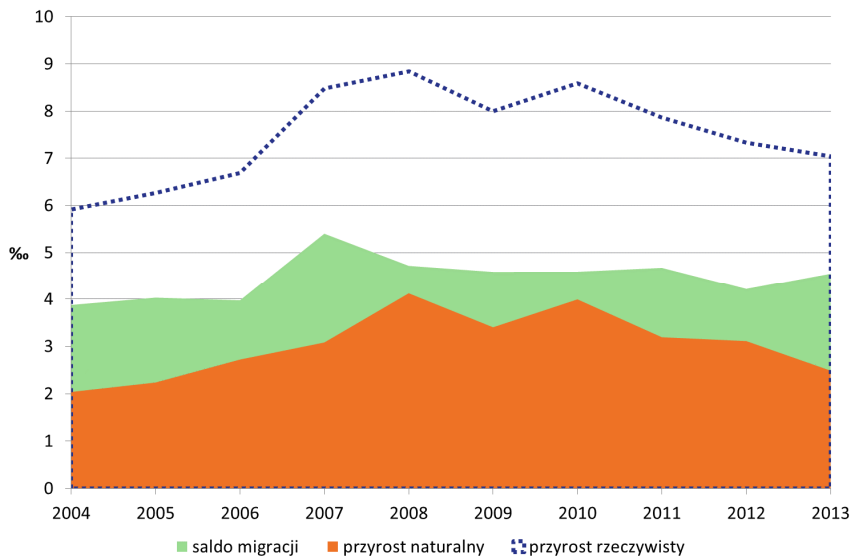
Warto jeszcze podkreślić zaobserwowany w miarę stabilny trend migracji ze wsi do wsi, ale już spadający udział migracji z miasta do miasta. Dane wskazują zatem generalnie na coraz silniejsze zainteresowanie osadnictwem na obszarach wiejskich w Wielkopolsce.

Ryc. 46. Saldo migracji, saldo ruchu naturalnego oraz wskaźnik przyrostu rzeczywistego na 1 000 mieszkańców w miastach województwa wielkopolskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 47. Saldo migracji, saldo ruchu naturalnego oraz wskaźnik przyrostu rzeczywistego na 1 000 mieszkańców na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego

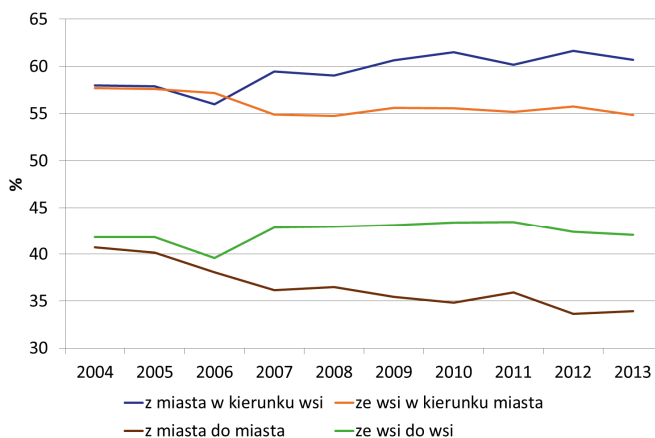

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Nieprzerwanie od 2004 roku wartości dodatnie przyjmuje wskaźnik przyrostu naturalnego zarówno na wsi, jak i w miastach. Niemniej jednak należy zauważyć, że na wsi przyjmuje on wartości dużo wyższe niż w mieście, średnio o 2%. Analizując zatem przyrost rzeczywisty przy współdziałaniu danych dotyczących przyrostu naturalnego i salda migracji, można zauważyć, że w przypadku miast nadwyżka urodzeń nad zgonami nie rekompensuje dużej straty ludności jaka powstaje w wyniku silnie ujemnego salda migracji mieszkańców tych obszarów. Dodatni bilans przyrostu naturalnego nie jest tutaj na tyle wysoki, aby pozwolił przezwyciężyć proces kurczenia się populacji miejskiej.

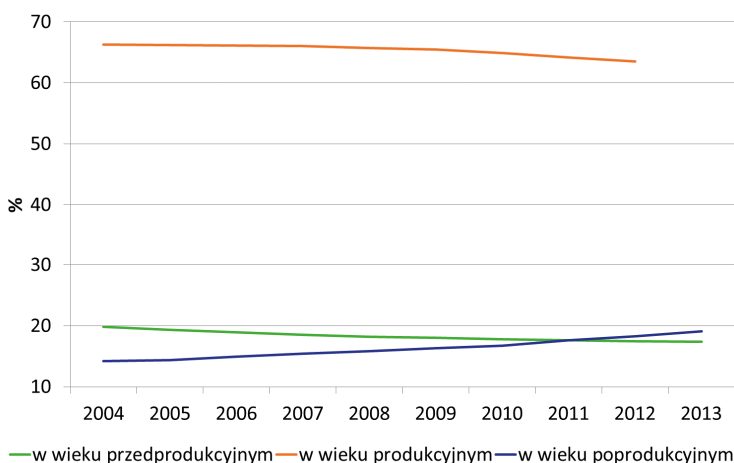
Z kolei w przypadku obszarów wiejskich od 2004 roku obserwowane jest stałe, dodatnie saldo migracji oraz dodatni przyrost naturalny, które to procesy wspólnie składają się na dodatni bilans ogólny rozwoju ludnościowego tych obszarów.

Ryc. 48. Migracje ludności miast województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 w zależności od kierunku w przekroju miasto-wieś

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

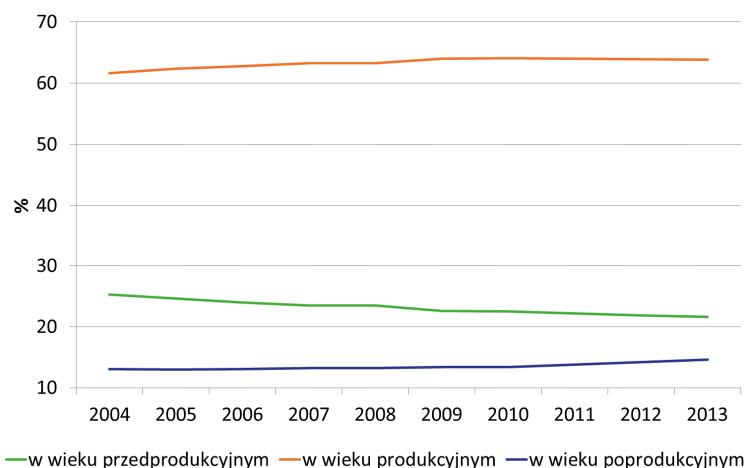
Ryc. 49. Zmiany udziału ludności w danych grupach wiekowych na obszarach miejskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ważnym aspektem analizy rozwoju ludnościowego miast i wsi są zmiany struktury wieku, które rzutują na dalsze prognozy stanu ludności danych obszarów. Na podstawie zestawionych danych prezentujących zmiany udziału grup wiekowych dla miast i wsi, można przedstawić następujące wnioski. W miastach województwa wielkopolskiego systematycznie spada udział osób w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym, a wzrasta udział osób w wieku poprodukcyjnym. We wsiach jest za to obserwowany wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym oraz spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym. Wobec przytoczonych już wcześniej badań, z których wyłania się ogólny obraz kurczenia się miast (szczególnie dużych) w województwie wielkopolskim, można dodatkowo zauważyć, że w ośrodkach miejskich populacja ludności starzeje się. Z kolei w przypadku wsi, można zauważyć, że mimo napływu nowych mieszkańców z miast, głównie w wieku produkcyjnym, ludność w wieku przedprodukcyjnym maleje. Może być to jednak spowodowane emigracją młodych mieszkańców wsi do miast na studia oraz do pracy zarobkowej za granicę.

Ryc. 50. Zmiany udziału ludności w danych grupach wiekowych na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

3.4. Potencjał gospodarczy miast w Wielkopolsce

Interesująca z punktu widzenia określenia potencjału i przemian gospodarczych dokonujących się w miastach Wielkopolski jest analiza struktury zatrudnienia. Z pozyskanych danych można zauważyć, że w wielkopolskich miastach zdecydowanie dominuje zatrudnienie w sektorze usług. W 2013 roku pracowało w nim blisko 64,4% zatrudnionych, co oznacza wzrost o 1,8 p.proc na przestrzeni 4 lat. W przemyśle w 2013 roku trudniło się 35,1% ludności, co wskazuje na spadek zatrudnienia w tym sektorze o 1,8 p.proc. w relacji do 2009 roku.

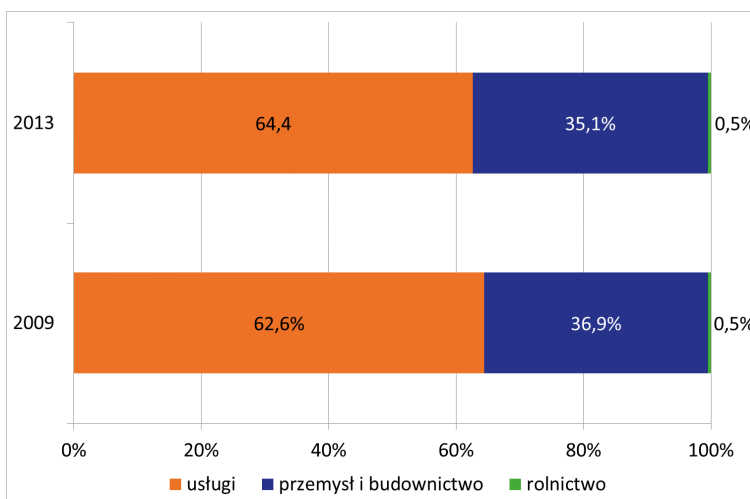
W małych miastach, dla których udało się pozyskać dane²², dominuje zatrudnienie w sektorach przemysłowym i usługowym, przy czym ciężko jest wskazać generalną regułę co do dominacji któregoś z sektorów. W części miast, jak np. w Borku Wlkp., Bojanowie, Krobi, Sompolnie, dominują usługi, podczas gdy na drugim miejscu znajduje się przemysł. Z kolei w takich miastach jak: Jastrowie, Lwówek, Ujście przeważa zatrudnienie w przemyśle.

²² Dane uzyskano dla grupy 45 miast województwa wielkopolskiego z czego 15 to miasta małe do 10 tys. mieszkańców. Dane obejmują podmioty gospodarcze zatrudniające powyżej 9 pracowników.

W przypadku miast średniej wielkości, a więc pełniących funkcje powiatowe, zdecydowanie dominują ośrodki o przeważającej liczbie zatrudnionych w usługach. Wartości te nie przekraczają jednak 50-70%. Niemniej sporą grupę stanowią także ośrodki, w których największa część pracujących trudni się w sektorze przemysłu. Można tutaj wymienić takie ośrodki jak Kłodawa (69,8%), Murowana Goślina (63,9%) czy Ujście (61,8%).

W największych miastach województwa wielkopolskiego wyraźnie dominuje zatrudnienie w sektorze usług. Waha się ono od 60,4% w Kaliszu do 78,0% w Poznaniu. W tej kategorii miast rolnictwo nie odgrywa istotnej roli. Największe zatrudnienie w sektorze rolnym wśród dużych miast wystąpiło w Kaliszu, gdzie udział zatrudnionych w tej gałęzi wyniósł około 1%. W pozostałych ośrodkach wartości te nie przekroczyły 0,25% zatrudnionych.

Ryc. 51. Zmiany udziału zatrudnionych w sektorach usług, przemysłu i budownictwa oraz rolnictwa na obszarach miejskich i wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013

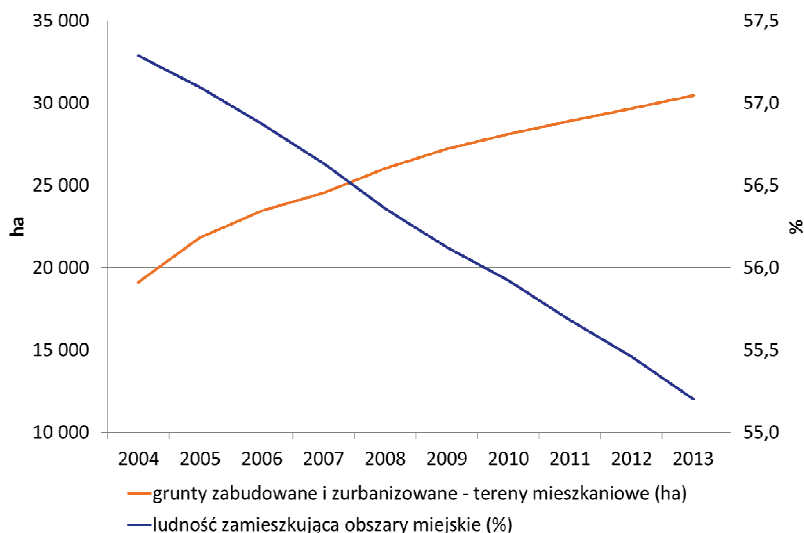

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Suburbanizacja

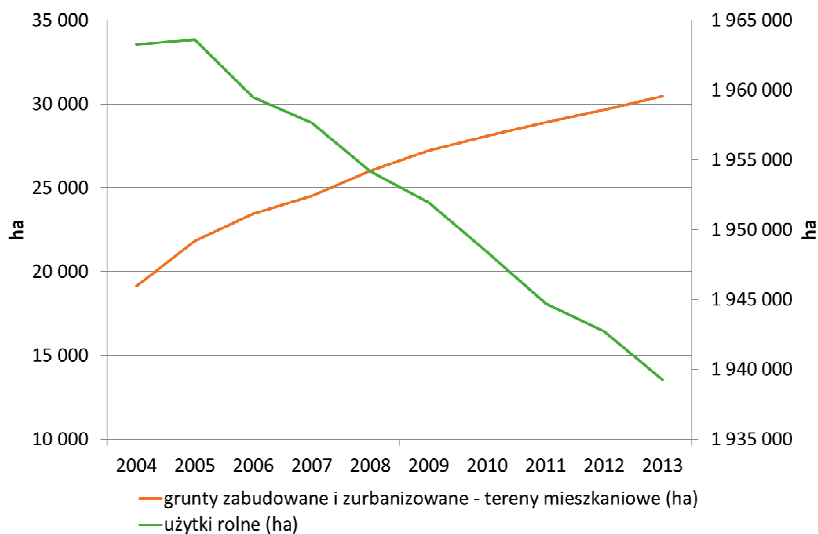
Przemiany społeczno-gospodarcze dokonujące się od początku lat 90. w Polsce, doprowadziły do odwrócenia dotychczasowego przeważającego kierunku migracji ludności ze wsi do miast na migrację z ośrodków miejskich na obszary wiejskie, głównie do stref podmiejskich. Jak już wskazano, obserwuje się w Wielkopolsce wzrost ludności ogółem przy równoczesnym spadku ludności zamieszkującej miasta. Należy ponadto zauważyć, że rokrocznie wzrasta liczba gruntów zabudowanych w Wielkopolsce i równolegle zmniejsza się liczba użytków rolnych. Zjawiska te dowodzą, że w Wielkopolsce postępuje osadnictwo na obszarach wiejskich, szczególnie kosztem kurczenia się miast największych. Pochodną tego procesu jest rozpraszanie się zabudowy mieszkaniowej, która coraz częściej lokalizowana jest na obszarach pełniących dotychczas funkcje rolnicze. Dostępne dane wskazują również, że proces odralniania gruntów przebiega znacznie szybciej i na większą skalę niż proces ich zabudowywania. Może to wskazywać iż coraz więcej terenów, pełniących dotychczas funkcję rolniczą, jest gotowych pod zabudowę, w wyniku czego suburbanizacja może się jeszcze bardziej nasilać w najbliższych latach.

Ryc. 52. Zmiany powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych pod kątem zabudowy mieszkaniowej (ha) na tle udziału ludności zamieszkującej obszary miejskie (%) w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 53. Zmiany powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych pod kątem zabudowy mieszkaniowej (ha) na tle zmian powierzchni gruntów rolnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Tezę o wzmożonym kierunku migracji z miast do wsi potwierdzają również dane dotyczące salda migracji w największych miastach i ich strefach podmiejskich. W Wielkopolsce trend ten jest szczególnie zauważalny w strefie gmin skupionych wokół dwóch pierścieni powiatów przyległych do miasta Poznania oraz najbliższych gmin przy duopolu Kalisz-Ostrów Wlkp. Analizując średnioroczne saldo migracji w okresie wyznaczonym latami 2004-2013, dostrzega się wyraźne zjawisko wyludniania się największych miast na rzecz przyływu mieszkańców do gmin otaczających te miasta.

W analizowanym okresie dla miasta Poznania notowano średnioroczne ujemne saldo migracji na poziomie -5 ‰, podczas gdy w gminach podmiejskich osiągało ono wysokie wartości dodatnie. Przykładowo w Dopiewie meldujący się przeważali rokrocznie nad wyprowadzającymi się o średnio 49 osób na każde 1 000 mieszkańców tej gminy. Podobne wysokie wartości odnotowano również w Komornikach (49 ‰), Rokietnicy (46 ‰) i Kostrzynie (26 ‰). Dane te świadczą o bezwzględnym charakterze suburbanizacji, w której miasto centralne traci ludność, a strefa podmiejska intensywnie ją zyskuje.

Zbliżone zjawisko, lecz o znacznie mniejszej sile jest dostrzegane również w obrębie bliskiego oddziaływania Kalisza i Ostrowa Wlkp. W okresie wyznaczonym latami 2004-2013 w obu miastach odnotowuje się systematyczny ubytek ludności na skutek migracji, podczas gdy w każdej gminie otaczającej te ośrodki (gminy aglomeracji kalisko-ostrowskiej) wskaźniki te przyjęły wartości dodatnie. Analizując poziom tego zjawiska, tj. średnioroczny ubytek ludności na skutek migracji o 3 ‰ w Kaliszu i 2 ‰ w Ostrowie Wlkp., a także dodatnie wartości analogicznych wskaźników w gminach sąsiednich na poziomie od 3 do 6‰, można potwierdzić, iż suburbanizacja ma tutaj charakter umiarkowany.

Tak kształtujące się procesy migracyjne nie pozostają obojętne dla struktur przestrzennych województwa. Rozlewanie się miast generuje duże problemy i wyzwania dla jednostek samorządu terytorialnego. Przede wszystkim opuszczanie ośrodków miejskich i przeprowadzki na obszary wiejskie, które nie powodują równoczesnej redukcji ruchu samochodowego w miastach. Co więcej, ludność opuszczająca miasta nie rezygnuje z pracy na tych obszarach, co wiąże się ze spotęgowanym codziennym ruchem wahadłowym pojazdów. Generuje to wzmożone zanieczyszczenia powietrza, wzmacnia potrzebę częstszych remontów dróg i intensyfikuje kongestię²³, co utrudnia ruch w miastach. Dużym problemem są również inne konsekwencje suburbanizacji w postaci wysokich kosztów budowania wszelkiej infrastruktury technicznej na wielu obszarach o niższym niż w miastach stopniu zagęszczenia zabudowy.

W przypadku miasta Poznania pozyskane dla 2013 roku dane statystyczne wskazują, że w odniesieniu do 2004 roku miasto skurczyło się o 4% mieszkańców, głównie poprzez ich odpływ na tereny podmiejskie²⁴. Sytuację pogarsza fakt, że grupą wyprowadzającą się z miasta jest przeważnie ludność w wieku produkcyjnym o ponadprzeciętnym statusie majątkowym, co może skutkować dalszymi problemami demograficznymi i w konsekwencji problemami natury finansowej dla miasta²⁵. Oprócz migracji ludności z miasta na tereny podmiejskie przenoszą się również podmioty gospodarcze, dla których oferta podmiejska w stosunku do oferty miasta Poznania jest atrakcyjniejsza finansowo i bardziej perspektywiczna w kontekście ewentualnego dalszego rozwoju. Jeszcze w 1998 roku funkcjonowało w Poznaniu i powiecie poznańskim łącznie 27 przedsiębiorstw notowanych na Liście 500 największych firm przemysłowych i usługowych w Polsce²⁶. Zdecydowana większość – 25 podmiotów zlokalizowana była w Poznaniu, a tylko 2 w powiecie poznańskim. Według danych dla 2012 roku nastąpiły istotne zmiany w rozkładzie przestrzennym funkcjonowania największych firm w tym obszarze. O ile liczba przedsiębiorstw ogółem wzrosła do 30, to liczba podmiotów spadła w Poznaniu z 25 do 17, a w powiecie wzrosła z 2 do 13²⁷.

Problemy podobnej natury obserwowane są na obszarze aglomeracji kalisko-ostrowskiej. Tutaj suburbanizacja przebiega jednak mniej dynamicznie i dotyczy głównie migracji mieszkańców Kalisza i Ostrowa Wlkp. na tereny otaczających gmin. Rozwija się tam rynek mieszkaniowy powodując przyrost liczby mieszkań w blokach oraz domów jednorodzinnych na terenach podmiejskich. W konsekwencji

²³ Chroniczne zjawisko większego natężenia ruchu środków transportu od przepustowości wykorzystywanej przez nie infrastruktury. Występuje na niektórych odcinkach sieci i węzłach transportowych, szczególnie na obszarach wysoko zurbanizowanych lub na trasach łączących ze sobą ośrodki o dużej sile wzajemnego ciężenia (za: Słownik pojęć Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku z perspektywą do 2030 roku. Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej).

²⁴ Kierunki migracji mieszkańców Poznania. Urząd Miasta Poznania. Poznań. 2009; Churski P., Konecka-Szydłowska B., Perdał R. 2009. Rola aglomeracji miejskiej Poznania w kształtowaniu spójności regionu wielkopolskiego. W: Churski P. Spójność i konkurencyjność regionu wielkopolskiego. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Warszawa.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Lista 500 Polityki – Ranking największych polskich firm w 2012 r. Tygodnik „Polityka” (<http://www.lista500.polityka.pl/rankings/show>). Warszawa.

ośrodki miejskie stopniowo wyludniają się i jednocześnie wzrasta ruch samochodowy. Zmniejsza się także zainteresowanie potencjalnych deweloperów rozwojem tkanki miejskiej wewnątrz miast, co może skutkować dalszą wyprowadzką mieszkańców, szczególnie młodego pokolenia, dla którego istniejąca, niedoinwestowana tkanka miejska i brak nowych zasobów będzie czynnikiem do poszukiwania atrakcyjniejszej lokalizacji poza miastami²⁸.

²⁸ Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla rozwoju Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej. Urząd Miejski w Kaliszu. Kalisz-Ostrów Wlkp. 2014.

4. System transportowy

Teorie rozwoju gospodarczego regionów mocno akcentują bezpośrednią lub pośrednią rolę wyposażenia obszaru w infrastrukturę transportową i jej wpływu na wzrost gospodarczy. Wysokie koszty inwestycji prowadzą jednak do ograniczania wydatków publicznych na jej rozbudowę, co w warunkach dynamicznego rozwoju motoryzacji skutkuje kongestią uciążliwą zarówno dla mieszkańców i przedsiębiorców, jak i dla środowiska przyrodniczego. Niewątpliwie inwestycje realizowane w międzynarodowych korytarzach transportowych mogą przyczynić się do poprawy konkurencyjności regionów w skali europejskiej. Kluczowe w tym zakresie jest zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej (przestrzennej i czasowej) całego województwa, zarówno w kontekście powiązań zewnętrznych (w tym infrastruktury o wysokich parametrach eksploatacyjnych, tj. autostrady, drogi ekspresowe, koleje dużych prędkości), jak i wewnętrznych (infrastruktura o znaczeniu regionalnym i lokalnym). W odróżnieniu od sytuacji gospodarczej z początku XX wieku, kiedy w klasycznych teoriach lokalizacji gospodarczej przeważały czynniki rozwoju oparte głównie na kosztach transportu, obecnie większe znaczenie posiada czas dojazdu/dowozu oraz kooperacja przedsiębiorstw i sieciowanie współpracy. Słaba dostępność komunikacyjna może być przyczyną utrudnień w sprawnym przepływie towarów i osób, a tym samym może rzutować na słabszy rozwój gospodarczy regionów.

4.1. Powiązania zewnętrzne Wielkopolski w układzie międzynarodowym

Wielkopolska charakteryzuje się korzystnym położeniem w układzie najważniejszych europejskich korytarzy transportowych stymulujących rozwój regionalnych powiązań transportowych.

Zgodnie z ustaleniami Paneuropejskich Konferencji Transportu (Kreta 1994 r., Helsinki 1997 r.) przez obszar Wielkopolski przebiegają dwa z 10 transeuropejskich korytarzy transportowych,

- Korytarz nr II: Berlin – Poznań – Warszawa – Mińsk – Moskwa – Niżnyj Nowograd, w tym linia kolejowa E20 (nr 3) o docelowej maksymalnej prędkości 160 km/h i nacisku 225 kN/oś oraz autostrada A2,
- Korytarz nr VIa: Grudziądz – Świecie – Gniezno – Poznań, będący odgałęzieniem korytarza nr VI Gdańsk – Katowice – Żylin, w tym droga krajowa nr 5 na odcinku Bydgoszcz – Gniezno – Poznań (docelowo o parametrach drogi ekspresowej) oraz linia kolejowa nr 353 Poznań Wschód – Inowrocław – Skandawa.

Sieć TEN-T

Przez Polskę, a jednocześnie Wielkopolskę, przebiegają dwa z dziewięciu korytarzy TEN-T (Trans European Network-Transport):

- Korytarz Morze Północne – Bałtyk, który łączy porty wschodnie wybrzeża Morza Bałtyckiego z portami Morza Północnego poprzez Finlandię, Estonię Litwę, Łotwę, Polskę, Niemcy, Holandię i Belgię.
- Korytarz Bałtyk-Adriatyk, który łączy Bałtyk z Adriatykiem poprzez uprzemysłowane obszary m.in. Górny Śląsk, Wiedeń, Bratysławę, północno-wschodnie Włochy.

Transeuropejska sieć transportowa obejmuje różne rodzaje transportu, w tym na terenie Wielkopolski: drogi, linie kolejowe, śródlądowe drogi wodne, terminale lotnicze. Wspieranie rozwoju sieci w ramach programu pomocowego Unii Europejskiej TEN-T może być kierowane na duże projekty wspólnego zainteresowania, których głównym celem jest rozwój wspólnego rynku Unii Europejskiej poprzez wspomaganie m.in.: zrównoważonego rozwoju sieci transportowych, interoperacyjności systemu transportowego i jego spójności z innymi rodzajami transportu, ochrony środowiska i wzrostu standardów bezpieczeństwa, jako warunku inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzrostu gospodarczego.

Zmiana wytycznych dla sieci transeuropejskich TEN-T, obowiązująca od stycznia 2014 roku, opracowana na podstawie Białej Księgi Komisji Europejskiej z 2011 roku pt. „Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu”, wprowadziła konieczność wzmocnienia podstawowej sieci transportowej, głównie poprzez prowadzenie działań zmierzających do wyeliminowania transgranicznych tzw. „wąskich gardeł” oraz radzenia sobie z ogólnym wzrostem mobilności.

Sieć TEN-T składa się obecnie z dwóch poziomów:

- sieci kompleksowej – multimodalnej sieci transportowej o stosunkowo dużej gęstości, która zapewnia dostępność wszystkich regionów europejskich (w tym regionów peryferyjnych). Łączna długość sieci kompleksowej wynosi: 138 072 km linii kolejowych, 136 706 km dróg, 23 506 km śródlądowych dróg wodnych. Do sieci kompleksowej na terenie Wielkopolski zalicza się (z wyłączeniem odcinków sieci bazowej):
 - drogę nr 11 (docelowo S11) relacji Kołobrzeg – Koszalin – Piła – Poznań – Ostrów Wlkp. - Tarnowskie Góry – droga A1,
 - drogę nr 5 (docelowo S5) relacji droga A1 (Grudziądz) – Bydgoszcz – Gniezno – Poznań – Leszno – droga A8 (Wrocław),
 - drogę nr 10 (docelowo S10) relacji droga A6 (Szczecin) – Piła – Bydgoszcz – Toruń – droga S7 (Płońsk),
 - linie kolejową nr 353 relacji Poznań Wschód – Inowrocław – Skandawa,
 - linię kolejową nr 131 relacji Chorzów Batory – Tczew (jako ciąg pasażerski),
- sieci bazowej – będącej kluczową częścią sieci kompleksowej, obejmującej połączenia o znaczeniu strategicznym dla największych europejskich i światowych przepływów transportowych. Łączna długość sieci szkieletowej wynosi: 68 915 km linii kolejowych, 59 630 km dróg kołowych oraz 23 506 km śródlądowych dróg wodnych. Do sieci bazowej na terenie Wielkopolski zalicza się:
 - drogę A2 (Berlin) relacji granica państwa – Świecko – Poznań – Łódź – Warszawa – Biała Podlaska – granica państwa (Mińsk),
 - drogę nr S8 relacji Wrocław – Kępno – Sieradz – A1 – Warszawa – Choroszcz (S19),
 - linię kolejową nr 3 relacji Warszawa Zachodnia – Poznań – Kunowice,
 - linię kolejową nr 271 relacji Wrocław Główny – Poznań Główny,
 - linię kolejową nr 351 relacji Poznań Główny – Szczecin Główny,
 - linię kolejową nr 131 relacji Chorzów Batory – Tczew (jako ciąg towarowy),
 - planowaną linię kolei dużych prędkości relacji Warszawa – Łódź – Poznań/Wrocław (tzw. „Y”) wraz z połączeniem w kierunku Berlina,
 - węzeł miejski Poznań,
 - Port Lotniczy Poznań-Ławica.

Rozszerzenie sieci TEN-T na terenie Wielkopolski daje szansę pozyskania znaczących środków na jakościową i ilościową poprawę stanu i funkcjonalności całego systemu komunikacyjnego regionu.

Europejskie ciągi komunikacyjne wynikające z umów międzynarodowych

W europejskiej sieci komunikacyjnej wyróżnia się dodatkowo połączenia oznakowane jednolitą numeracją, zachowaną przy przekraczaniu granic państw, w tym drogi kołowe, linie kolejowe i drogi wodne, pokrywające się z przebiegiem ww. korytarzy transportowych i sieci TEN-T.

Umowa europejska o głównych drogach ruchu międzynarodowego (AGR), sporządzona w Genewie dnia 15 listopada 1975 roku (Dz. U. z 1985 roku Nr 10 poz. 35) określa na terenie Wielkopolski:

- drogę nr E30 będącą drogą główną w kategorii A, obejmującą autostradę A2,
- drogę nr E261 zaliczoną do kategorii B – odgałęzień, odnóg i łączników, obejmującą drogę krajową nr 5.

Umowa europejska o głównych międzynarodowych liniach kolejowych (AGC), sporządzona w Genewie dnia 31 maja 1985 roku określa na terenie Wielkopolski:

- linię kolejową nr E20 obejmującą linię nr 3,
- linię kolejową nr E59 obejmującą linie nr 351 i 271.

Umowa europejska o ważnych międzynarodowych liniach transportu kombinowanego i obiektach towarzyszących (AGTC), sporządzona w Genewie dnia 1 lutego 1991 roku określa na terenie Wielkopolski:

- linię kolejową nr CE20 obejmującą linię nr 3,
- linię kolejową nr CE65 obejmującą linię nr 131.

Wielkopolska nie posiada dróg wodnych ujętych w Umowie europejskiej o głównych drogach wodnych międzynarodowego znaczenia (AGN). Dokument określa sieć dróg wodnych o jednolitej strukturze przy spełnieniu kryteriów dróg wodnych o parametrach klasy IV. Brak możliwości spełnienia powyższego kryterium jest podstawową barierą uniemożliwiającą podpisanie przez Polskę porozumienia w odniesieniu do drogi wodnej nr E70. Skutkiem ratyfikacji umowy byłaby konieczność zapewnienia parametrów technicznych właściwych dla klasy IV, co wiązałoby się ze zbyt wysokimi kosztami.

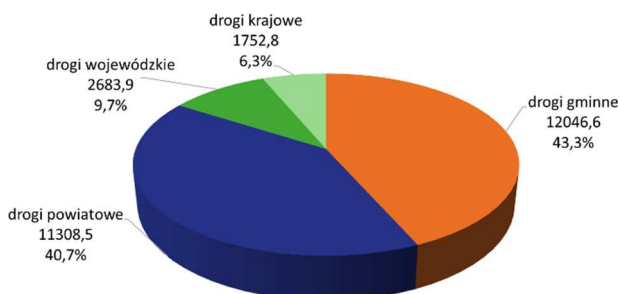
4.2. Infrastruktura drogowa

Sieć dróg ogółem

Sieć dróg w województwie wielkopolskim jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Podstawowy układ sieci drogowej Wielkopolski, obejmujący drogi krajowe i wojewódzkie, zapewnia dostępność stolicy regionu z miast o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym, w tym z województw sąsiednich, oraz miast powiatowych.

Łączna długość dróg publicznych o twardej nawierzchni w Wielkopolsce zwiększa się corocznie o 0,9% – 2,4% (w latach 2004-2013). Tempo przyrostu dróg publicznych w porównaniu do innych województw prezentuje poziom przeciętny. Od 2004 roku długość dróg o twardej nawierzchni w Wielkopolsce zwiększyła się o 2 965 km (tj. 11,9%), osiągając w 2013 roku długość 27 791 km, co stanowiło 9,7% łącznej długości dróg w kraju. W Polsce w latach 2004-2013 łączna długość dróg publicznych o twardej nawierzchni uległa zwiększeniu o 13,2%. Skala przyrostu długości dróg w województwie wielkopolskim jest zatem mniejsza niż w kraju.

Ryc. 54. Drogi o nawierzchni twardej (km) według kategorii w województwie wielkopolskim w 2013 roku

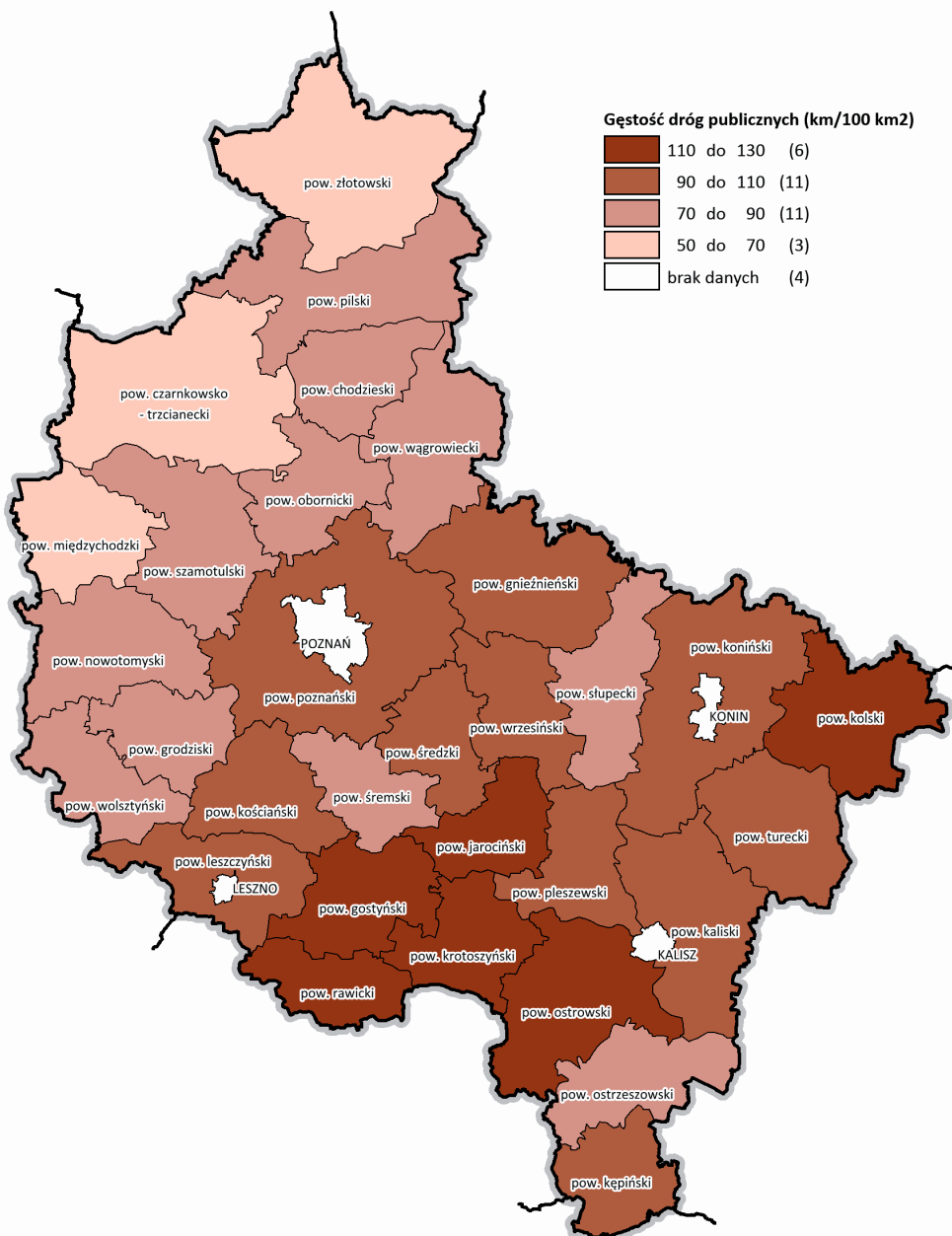

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2013 roku w województwie wielkopolskim drogi na terenach miast stanowiły 17,2% wszystkich dróg w Polsce. Około 92% dróg posiadało nawierzchnię twardą ulepszoną. Wskaźnik ten był nieznacznie niższy od średniej krajowej.

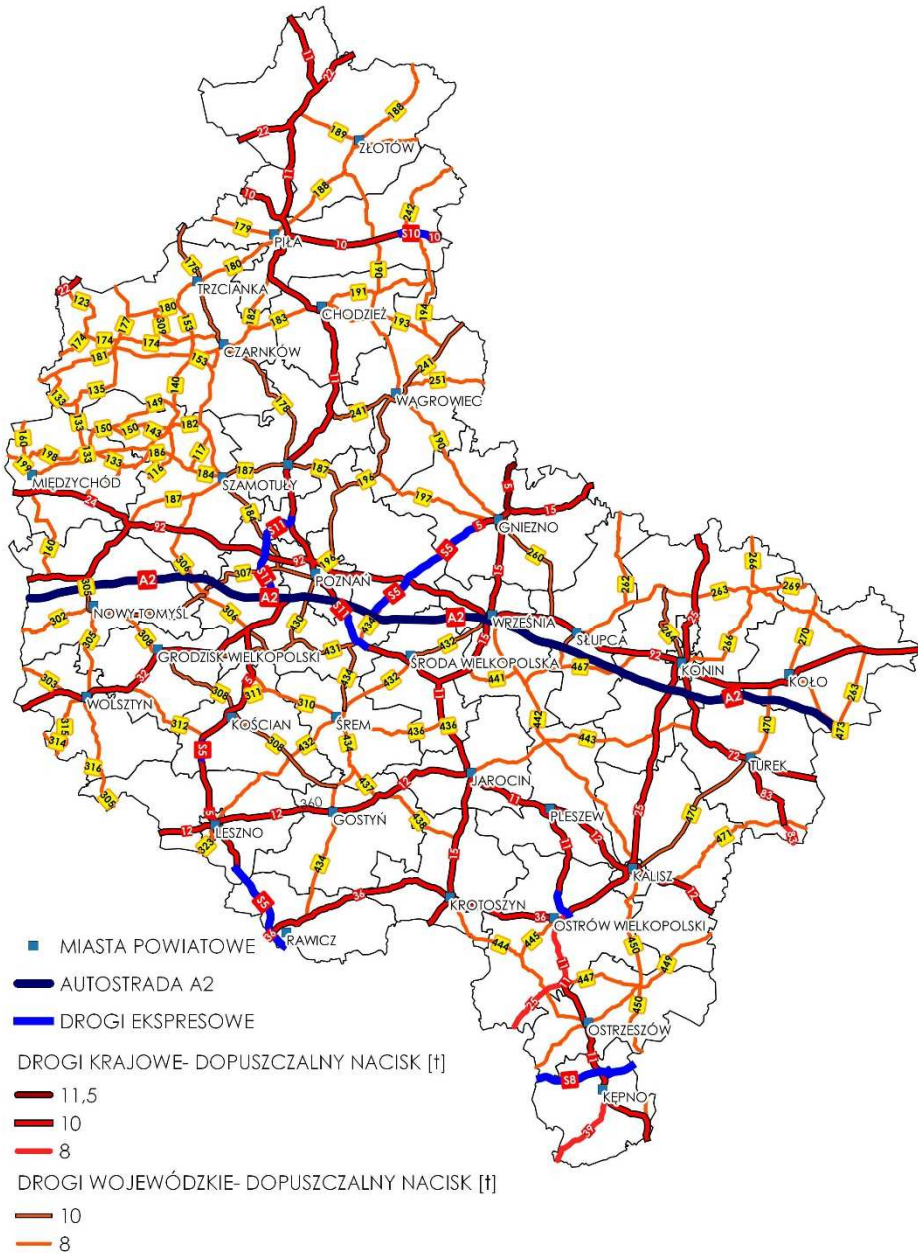
Zdecydowanie największy udział w sieci drogowej posiadały drogi lokalne – powiatowe (40,7% długości dróg) i gminne (43,3% długości dróg). Powyższa klasyfikacja dróg nie objęła dróg wewnętrznych, tj. nie posiadających statusu dróg publicznych. Drogami wewnętrznymi mogą być drogi stanowiące nieruchomości własności publicznej (np. samorządu gminnego, powiatowego, czy wojewódzkiego) lub własność prywatną.

Ryc. 55. Gęstość dróg publicznych w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 56. Sieć drogowa na terenie województwa wielkopolskiego (bez dróg powiatowych i gminnych) wg nośności w 2014 roku

Źródło: Beim M., Mazur B., Soczówka A., Zajdler R. Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju. Poznań. 2014.

Województwo wielkopolskie jest regionem o średniej gęstości sieci drogowej. Wskaźnik gęstości dróg publicznych o twardej nawierzchni w województwie w roku 2013 wyniósł 93,2 km/100 km² (w 2004 roku – 83,2 km/100 km²) i był nieznacznie wyższy od wskaźnika dla całego kraju, którego wartość wyniosła 91,2 km/100 km². Również pod względem gęstości autostrad i dróg ekspresowych Wielkopolska nie odbiega znacząco od średniej dla kraju. W 2013 roku wyniosła ona odpowiednio 1,1 km/100 km² w województwie oraz 0,9 km/100 km² w kraju. Wartości powyższych wskaźników są

około dwa razy niższe od wartości najwyższych, charakteryzujących w obu przypadkach województwo śląskie.

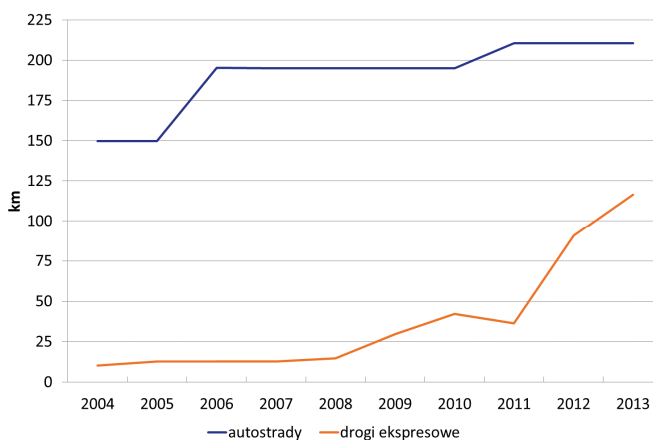
Na koniec 2013 roku w Wielkopolsce w ciągach dróg publicznych znajdowało się ogółem 2 056 obiektów mostowych i wiaduktów, w tym 5 tymczasowych. W miejscach, gdzie brakuje mostów, zorganizowane są przeprawy promowe. W regionie funkcjonowało najwięcej przepraw – w liczbie 14 z 65 w całym kraju. Najwięcej przepraw promowych znajdowało się na rzece Warcie.

Drogi krajowe

Ze względu na funkcje pełnione w sieci drogowej największe znaczenie mają drogi krajowe. W 2013 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało 16 dróg krajowych o łącznej długości 1 752,8 km. Z powodu tranzytowego położenia Wielkopolski w układzie europejskich korytarzy transportowych, istotne znaczenie odgrywa autostrada A2 przebiegająca w kierunkach zachód-wschód. Najważniejsze kierunki ruchu osobowego oraz wymiany towarowej obsługują także drogi krajowe ujęte w docelowym układzie dróg ekspresowych.

Autostrada wpływa na atrakcyjność inwestycyjną terenów w jej sąsiedztwie, szczególnie wokół węzłów drogowych, np. w gminach Stare Miasto i Września, czy w rejonie Poznania. W 2011 roku ukończono połączenie autostradowe od Nowego Tomysła w kierunku zachodniej granicy państwa, a w 2012 roku do Warszawy (brakujący odcinek Warszawa – wschodnia granica państwa znajduje się w przygotowaniu). Tym samym w Wielkopolsce przebieg autostrady A2 jest kompletny, a region został włączony w europejską sieć dróg najwyższej kategorii. Dodatkowo ograniczone zostały uciążliwości tranzytu przez obszary miejskie zlokalizowane do tej pory na przebiegu dawnej drogi krajowej nr 2. Łącznie długość autostrady A2 na terenie Wielkopolski wynosi 210,4 km. W województwie nie planuje się innych niż A2 odcinków autostrad. Funkcją uzupełniającą i alternatywną w stosunku do autostrady A2 pełni równoległy do niej ciąg komunikacyjny drogi krajowej nr 92.

Ryc. 57. Długość autostrad i dróg ekspresowych województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów określającym docelową sieć autostrad i dróg ekspresowych, w województwie wielkopolskim zostaną zrealizowane cztery drogi ekspresowe:

- S5 relacji: droga A1 (Grudziądz) – Bydgoszcz – Gniezno – Poznań – Leszno – droga A8 (Wrocław),
- S8 relacji: Wrocław – Wrocław – Kępno – Sieradz – droga A1 – Warszawa – Choroszcz (droga S19),
- S10 relacji: droga A6 (Szczecin) – Piła – Bydgoszcz – Toruń – droga S7 (Płońsk),

- S11 relacji: Kołobrzeg – Koszalin – Piła – Poznań – Ostrów Wlkp. – Tarnowskie Góry – droga A1.

Całkowita długość dróg ekspresowych na koniec 2013 roku wyniosła 116,4 km, co stanowiło 14,2% dróg tej klasy w kraju. Obecnie zrealizowane odcinki to:

- obwodnica Wyrzyska (w ciągu drogi nr 10),
- obwodnica Śmigła (w ciągu drogi nr 5),
- część obwodnicy Ostrowa Wlkp. (w ciągu drogi nr 11),
- wschodnia obwodnica Poznania na odcinku Poznań – Gniezno (w ciągu drogi nr 5),
- zachodnia obwodnica Poznania od węzła Złotkowo do węzła Poznań Zachód (w ciągu drogi nr 11),
- odcinek Poznań – Kórnik (w ciągu drogi nr 11),
- droga nr 8 na całym przebiegu w Wielkopolsce (odcinek Syców – Kępno – Wieruszów).

W dalszym etapie planowane są:

- II fragment obwodnicy Ostrowa Wlkp. w ciągu drogi nr 11,
- obwodnica Jarocina, Kępna, Piły i Ujścia w ciągu drogi nr 11,
- kontynuacja S5 w kierunku Bydgoszczy i Wrocławia.

Tab. 21. Wykaz dróg krajowych w zarządzie GDDKiA (stan na czerwiec 2015 roku)

Nr drogi	Trasa przebiegu
A2	Konin – Dąbie – /Stryków/
5 (S5)	/Świecie/ – Gniezno – Poznań – Stęszew – Kościan – Leszno – /Wrocław/, S5: – obwodnica Śmigła, – obwodnica wschodnia Poznania
8 (S8)	/Piotrków Trybunalski/ – Kępno – /Warszawa/
10 (S10)	/Szczecin/ – Piła – /Płońsk/, S10: – obwodnica Wyrzyska
11 (S11)	/Podgaje/ – Piła – Ujście – Chodzież – Oborniki – Poznań – Kórnik – Jarocin – Pleszew – Ostrów Wlkp. – Ostrzeszów – Kępno – /Kluczbork/, S11: – Poznań – Kórnik – obwodnica Ostrowa Wlkp. – obwodnica zachodnia Poznania
12	/Wschowa/ – Leszno – Gostyń – Jarocin – Pleszew – Kalisz – /Błaszki/
15	/Milicz/ – Krotoszyn – Jarocin – Miąskowo – Miłosław – Września – Gniezno – /Trzemeszno/
22	/Gorzów Wlkp./ – /Elbląg/
24	Pniewy – Gorzyń – /Skwierzyna/
25	/Strzelno/ – Ślesin – Konin – Kalisz – Ostrów Wlkp. – Antonin – /Oleśnica/
32	Stęszew – Grodzisk Wlkp. – /Sulechów/
36	/Lubin/ – Załęcze – Rawicz – Krotoszyn – Ostrów Wlkp.
39	/Namysłów/ – Kępno
72	Konin – Tuliszków – Turek – /Łódź/
83	Turek – Dobra – /Sieradz/
92	/Trzciel/ – Nowy Tomyśl – Pniewy – Poznań – Września – Stupca – Golina – Konin – /Kutno/

* z wyjątkiem odcinków dróg ekspresowych, których nośność może wynosić do 11,5 kN/oś

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GDDKiA Oddział w Poznaniu

Z uwagi na rozciągłość przestrzenną województwa wielkopolskiego na osi północ-południe, strategiczne znaczenie dla regionu posiada droga ekspresowa S11, nazywana „drogą życia dla Wielkopolski”. Realizacja drogi w pełnym przebiegu w parametrach drogi ekspresowej znacznie polepszy dostępność do stolicy regionu oraz autostrady A2 ze skrajnie położonych obszarów Wielkopolski, oraz w znaczący sposób zmniejszy uciążliwość tranzytu w rejonie Poznania na osi północ-południe. Droga S11 w pełnym przebiegu przewidziana jest do realizacji dopiero po 2020 roku.

Drogi krajowe realizowane są na podstawie Programu Budowy Dróg Krajowych, z wykorzystaniem środków Krajowego Funduszu Drogowego oraz budżetu państwa, a wsparcie unijne pochodzi głównie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Prognoza wartości wybranych projektów w sieci dróg krajowych przewidywała wykorzystanie następujących środków:

- budowa drogi S5 odcinki: Żnin – Gniezno, Poznań – Wrocław, odpowiednio: 702 549,2 tys. zł, 3 143 137,1 tys. zł,
- budowa obwodnicy Ostrowa Wlkp. w ciągu drogi S11 – II etap – 556 510,2 tys. zł,
- wzmocnienie drogi nr 15 na odcinku Gniezno – Września – 53 000,0 tys. zł.

Drugi wojewódzkie

W układzie drogowym Wielkopolski istotne znaczenie odgrywają drogi wojewódzkie, którymi administruje Samorząd Województwa przy pomocy Wielkopolskiego Zarządu Dróg Wojewódzkich w Poznaniu (WZDW). W 2013 roku długość dróg wojewódzkich wyniosła 2 683,9 km. Drogi te łączą wszystkie ważniejsze ośrodki miejskie województwa oraz uzupełniają podstawowy układ dróg krajowych.

Tab. 22. Wykaz dróg wojewódzkich w zarządzie WZDW w Poznaniu (stan na czerwiec 2015 roku)

Nr drogi	Trasa przebiegu
116	Bobulczyn – Binino – Orliczko – Nojewo
117	Obrzycko – Pęckowo – Ostroróg
118	Droga 309 – Zielonowo – Nowe Dwory
123	Huta Szklana (Droga 174) – Kuźnica Żelichowska – Przesieki – Droga 22
133	Chełst – Borzysko Młyn – Sieraków – Ryżyn – Chrzypsko Wielkie (Droga 186)
135	Wieleń – Miały – Piłka – Borzysko Młyn
140	(Droga 182) Wronki – Jasionna – Krucz – Ciszkowo (Droga 181)
143	Wartosław – Pierwoszewo – Droga 182
145	Chojno – Biezdrowo – Droga 182
149	Droga 150 – Rzecin – Smolary – Droga 140
150	Wronki – Chojno – Bukowce – Sieraków
153	Siedlisko (Droga 180) – Runowo – Gajewo – Ciszkowo – Goraj – Lubasz
160	Suchań – Piasecznik – Choszczno – Dreddenko – Międzychód – Gorzyń – Lewice – Miedzichowo
174	Nowe Dreddenko – Kosin – Stare Bielice – Nowe Bielice – Krzyż – Lubcz Mały – Wieleń Północny – Nowe Dwory – Gajewo – Kuźnica Czarnkowska – Droga 178
177	Czaplinek – Mirosławiec – Człopa – Wieleń
178	Wałcz – Trzcianka – Czarnków – Oborniki
179	Rusinowo – Piła
180	Kocień Wielki – Trzcianka – Piła
181	Dreddenko – Wieleń – Czarnków
182	Międzychód – Wronki – Piotrowo – Czarnków – Ujście
183	Sarbia – Chodzież
184	Wronki – Ostroróg – Szamotuły – Przeźmierowo
185	Piotrowo – Szamotuły
186	Kwilcz – Wróblewo – Dobrojewo
187	Pniewy – Szamotuły – Oborniki – Murowana Goślina
188	Człuchów – Debrzno – Złotów – Piła
189	Jastrowie – Złotów – Więcbork
190	Krajenka – Szamocin – Margonin – Wągrowiec – Gniezno
191	Chodzież – Szamocin – Lipa
193	Chodzież – Margonin – Gołańcz
194	Wyrzysk – Gołańcz – Morakowo
195	(Droga 198) Zatom Nowy – Rzeka Warta (prom) – Zatom Stary (Droga 182)
196	Poznań – Murowana Goślina – Wągrowiec
197	Sławica – Rejewiec – Kiszkowo – Gniezno
198	Radgoszcz (Droga 160) – Kaplin – Mokrzec – Zatom Nowy – Kobyłarnia – Sieraków – Piaski
199	Skwierzyna – Świniary – Wiejce – Międzychód
241	/Tuchola – Sępólno Krajeńskie – Więcbork – Nakło nad Notecią/ – Wągrowiec – Rogoźno
242	Więcbork – Łobżenica – Falmierowo
251	Kaliska – Damasławek – /Żnin – Barcin – Pakość – Inowrocław/
260	Gniezno – Witkowo – Wólka
262	Kwieciszewo – Gębice – Orchowo – Szyszłowo

263	Słupca – Ślesin – Sompolno – Kłodawa – Dąbie
264	Kleczew – Konin
266	/Ciechocinek – Służewo – Radziejów/ – Sompolno – Konin
269	Szczerkowo – /Izbica Kujawska – Chodecz – Choceń/ – Kowal
270	/Brześć Kujawski – Izbica Kujawska/ – Koło
302	/Brudzewo/ – Zbąszyń – Nowy Tomyśl
303	/Świebodzin – Brudzewo – Babimost/ – Powodowo
305	Bolewice – Nowy Tomyśl – Wolsztyn – Wschowa – Wroniniec
306	Lipnica – Wilczyzna – Buk – Stęszew – Nowe Dymaczewo
307	Poznań – Buk – Opalenica – Bukowiec
308	Nowy Tomyśl – Grodzisk Wielkopolski – Kościan – Kunowo
309	Droga 180 – Średnica – Jędrzejewo
310	Głuchowo – Czempień – Śrem
311	Kawczyn – Czempień
312	Rakoniewice – Czacz
313	Babimost – Kargowa – Klenica
314	Kargowa – Świętno
315	Wolsztyn – /Konotop – Nowa Sól/
316	Sławocin – Ciosaniec – Kaszczor
323	Leszno – Góra – Studzionki – Rudna – Rynarcice – Droga 3 /Lublin/
324	/Szlichtyngowa – Góra/ – Załęcze
430	Poznań – Mosina
431	Granowo – Nowe Dymaczewo – Mosina – Kórnik
432	Leszno – Krzywiń – Śrem – Środa Wielkopolska – Września
433	Swarzędz – Gądk
434	Łubowo – Iwno – ... – Kostrzyn – Kórnik – Śrem – Kunowo – Gostyń – Rawicz
436	Pyszczka – Książ Wielkopolski – Nowe Miasto Nad Wartą
437	Dołsk – Koszkowo
438	Borek Wielkopolski – Koźmin
441	Miłosław – Borzykovo
442	Września – Pyzdry – Gizałki – Kalisz
443	Jarocin – Gizałki – Rychwał – Tuliszków
444	Krotoszyn – Odolanów – Ostrzeszów
445	Odolanów – Ostrów Wielkopolski
447	Antonin – Grabów Nad Prosną
449	Syców – Ostrzeszów – Błaszki
450	Kalisz – Grabów Nad Prosną – /Wyszanów – Wieruszów – Opatów/
466	Słupca – Ciążeń – Pyzdry
467	Ciążeń – Golina
470	Kościelec – Marulew – Turek – Kalisz
471	Opatówek – Koźminek – Lisków – Rzymisko
473	Koło – Dąbie – /Uniejów ... Balin – Szadek – Łask/
478	Rzymisko – /Księża Wólka – Krępa/

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WZDW w Poznaniu

Działania w ramach sieci dróg wojewódzkich w ostatnich kilku latach obejmowały budowy, przebudowy i bieżące remonty dróg oraz obiektów mostowych, mające na celu utrzymanie właściwego ich stanu, jak również sukcesywną poprawę pod względem płynności i bezpieczeństwa ruchu, w tym:

- budowę obwodnicy: Murowanej Gośliny w ciągu drogi nr 196 (9,3 km), Kleczewa w ciągu drogi nr 264 (0,89 km), Opalenicy w ciągu drogi nr 307,
- przebudowy dróg: droga nr 194 Wyrzysk – Morakowo (9,3 km), droga nr 306 Lipnica – Dymaczewo – ul. Św. Rocha i ul. Wielkowiejska w Buku (0,13 km), droga Nr 188 Człuchów – Piła odcinek Piła – Lipka – I etap (3,43 km), droga nr 180 Kocień Wlkp. – Piła ul. H. Siemiradzkiego (3,40 km), droga nr 434 odcinek od drogi nr 36 do Śremu (42,79 km), droga nr 178 Wątcz – Oborniki na odcinku Niekursko – granica województwa (3,87 km),
- rozbudowy dróg: droga nr 187 Pniewy – Murowana Goślina na odcinku Pniewy – Otorowo (15,85 km), droga nr 307 Poznań – Buk na odcinku Poznań – Zakrzewo (4,64 km), droga nr 187 Pniewy – Murowana Goślina na odcinku Otorowo – Szamotuły (9,42 km), droga nr 470 Kościelec – Ceków-Kolonia (30,28 km), droga nr 184 odcinek Pamiątkowo – Przeźmierowo (11,79 km), droga nr 445 (ul. Odolanowska w Ostrowie Wlkp.) wraz z przebudową wiaduktu nad linią PKP,

- przebudowę wiaduktu nad linią PKP w Złotowie w ciągu drogi nr 189,
- budowę wiaduktu w miejscowości Herburtowo w ciągu drogi wojewódzkiej nr 174,
- przebudowę mostu przez rzekę Bukowa (Bukówka) w miejscowości Herburtowo w ciągu drogi wojewódzkiej nr 174,
- zmianę przebiegu drogi wojewódzkiej nr 433 Swarzędz – Gądki w miejscowości Żerniki (0,60 km).

W roku 2014 realizowane były następujące inwestycje:

- budowa obwodnic: Czarnkowa w ciągu drogi wojewódzkiej nr 178 Wałcz – Trzcianka – Czarnków – Oborniki, Wągrowca w ciągu drogi wojewódzkiej nr 241 wraz z remontem istniejących odcinków obwodnicy Wągrowca,
- rozbudowy: droga nr 433 Swarzędz – Gądki na odcinku Swarzędz – Garby, drogi nr 140 Wronki – Jasionna, drogi nr 150 Wronki – Szklarnia we Wronkach (ul. Myśliwska), drogi nr 185 Piotrowo – Zielonagóra, drogi nr 188 w miejscowości Zakrzewo, drogi nr 196 Poznań – Murowana Goślina – Wągrowiec, drogi nr 443 Jarocin – Tuliszków w miejscowości Grodziec, drogi nr 449 wraz z przebudową mostu w Grabowie nad Prosną.

Wskazane wyżej inwestycje w ramach sieci dróg wojewódzkich realizowane były w dużej części na podstawie „Wieloletniego programu inwestycyjnego dróg wojewódzkich”, którego celami były m.in.: poprawa dostępności komunikacyjnej dla terenów inwestycyjnych, poprawa mobilności i warunków podróżowania, skrócenie czasu podróży oraz poprawa bezpieczeństwa w ruchu poprzez podniesienie parametrów technicznych. Przewidywał on realizację przedsięwzięć o łącznej wartości 463 727 762 zł, przy wykorzystaniu następujących środków finansowych: środki własne województwa w kwocie 133 333 474 zł oraz środki Unii Europejskiej (głównie z WRPO) w kwocie 330 394 288 zł.

W kolejnej perspektywie finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020 WZDW planuje realizację inwestycji mostowych: 11 inwestycji związanych z budową remontem lub przebudową mostów (także w ramach innych przedsięwzięć) oraz budowę wiaduktu nad linią kolejową w ciągu drogi nr 260 w Gnieźnie. W ramach przebudowy układu komunikacyjnego Wronki – autostrada A2 ma zostać zrealizowana rozbudowa dróg nr 184, 116, 185 oraz budowa obwodnic Wronek, Pniew i Szamotuł. Planuje się dodatkowo realizację obwodnic miast i miejscowości takich jak: Chocz (droga nr 442), Gostyń (droga nr 434), Łowycy (droga nr 160), Mosina (droga nr 431), Oborniki (droga nr 178), Ostrzeszów (droga nr 449), Rogoźno (droga nr 241), Świeca (droga nr 444).

Ponadto przewiduje się (wg stanu na koniec 2014):

- rozbudowę dróg nr 123 Huta Szklana – Przesieki, nr 160 odc. Sowia Góra – Miedzichowo, nr 182 odc. Ujście – Piotrowo, nr 188 odc. Piła – Lipka, nr 194 odc. Wyrzysk – Osiek, nr 263 odc. Kłodawa – Dąbie, nr 269 odc. Sompolinek – Lubotyń, nr 305 odc. od mostu na południowym kanale Obry do granicy województwa, nr 306 odc. Buk – droga nr 431, nr 308 odc. Grodzisk Wlkp. – Kunowo, nr 431 odc. Kórnik – droga nr 32, nr 432 odc. Leszno – Jerka i Zaniemyśl – Środa Wlkp. nr 432 Środa Wlkp. – Września, nr 441 odc. Miłosław – Borzykowo, nr 443 odc. Tuliszków – Gizatki, nr 447 odc. Grabów n/Prosną – droga nr 11, nr 473 odc. Powiercie – Dąbie,
- przebudowę dróg nr 178 odc. droga nr 174 – Czarnków, nr 180 odc. Trzcianka – Piła, nr 181 odc. Niegosław – Wielen, nr 190 odc. Krajenka – Miłosławice, nr 193 odc. Margonin – Gołańcz, nr 197 odc. Rejowiec – Pawłowo Skockie, odc. Kiszkowo – Komorowo, nr 241 Morakowo – Wągrowiec, nr 241 Rogoźno rz. Mała Wełna, nr 251 odc. Kaliska – Niemczyn, nr 305 odc. Boruja Kościelna – Karpicko, nr 307/308 odc. Nowy Tomyśl – Buk, nr 315 odc. Obra – gr. woj., nr 444 odc. droga nr 25 – Ostrzeszów, nr 449 Zajączki – Giżyce, nr 450 Ołobok – Smolniki, nr 466 odc. Słupca – Pyzdry.

Tab. 23. Sieć drogowa województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 na tle kraju

Zmienna	Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Autostrady (km)	Polska	551,7	551,7	662,7	662,5	765,2	849,4	857,4	1 069,6	1 365,1	1 481,8
	Wielkopolska	149,7	149,7	195,3	195,1	195,1	195,1	195,1	210,4	210,4	210,5
Drogi ekspresowe (km)	Polska	232,7	257,7	297,2	329,9	451,6	521,5	674,7	737,6	1 052,4	1 244,3
	Wielkopolska	10,3	12,8	12,8	12,8	14,8	29,6	42,3	36,3	90,6	116,4
Autostrady i drogi ekspresowe (km/100 km ²)	Polska	-	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,8	0,9
	Wielkopolska	-	0,5	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	1,0	1,1
Drogi publiczne o twardej nawierzchni (km)	Polska	252 018,5	253 781,4	255 542,5	258 909,7	261 232,9	268 372,2	273 759,8	280 400,5	280 719,1	285 165,1
	Wielkopolska	24 826,9	25 122,2	25 396,3	25 791,5	26 208,9	26 767,5	26 944,6	27 193,0	27 380,5	27 791,8
Drogi publiczne o twardej nawierzchni (km/100 km ²)	Polska	80,6	81,2	81,7	82,8	83,5	85,8	87,6	89,7	89,8	91,2
	Wielkopolska	83,2	84,2	85,1	86,5	87,9	89,7	90,3	91,2	91,8	93,2
Drogi wojewódzkie (km)	Polska	28 368,3	28 405,5	28 441,3	28 455,0	28 474,4	28 410,2	28 399,3	28 412,6	28 361,7	28 423,6
	Wielkopolska	2 696,5	2 705,2	2 693,4	2 695,8	2 693,4	2 693,3	2 693,0	2 695,4	2 685,0	2 683,9
Drogi wojewódzkie (km/100 km ²)	Polska	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1
	Wielkopolska	9,0	9,1	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0
Samochody osobowe na 1 000 ludności	Polska	314	323	351	383	422	432	447	470	486	504
	Wielkopolska	386	374	403	438	484	493	506	531	546	564
Ofiary śmiertelne w wypadkach drogowych na 100 tys. ludności	Polska	134	126	123	130	129	116	101	104	96	93
	Wielkopolska	146	127	133	144	144	117	85	87	74	76

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Natężenie ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich

Drogi krajowe oprócz znaczenia tranzytowego, pełnią również funkcję „szkieletu”, na którym opiera się układ drogowych powiązań wewnątrzregionalnych Wielkopolski. System transportowy w przypadku całego kraju, jest jednak niewystarczający dla obecnego natężenia ruchu i wzrastającej liczby pojazdów. Potwierdza to badanie wykonane przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad nt. średniego dobowego natężenia ruchu. Według ostatnich badań z roku 2010, średni dobowy ruch na drogach krajowych w Wielkopolsce wyniósł 10 918 poj./dobę. W stosunku do ostatniego badania z 2005 nastąpił wzrost ruchu o 18%. Średnie dobowe natężenie ruchu na drogach międzynarodowych wyniosło 16 835 poj./dobę w 2010 roku, wzrastając w omawianym okresie o 22%.

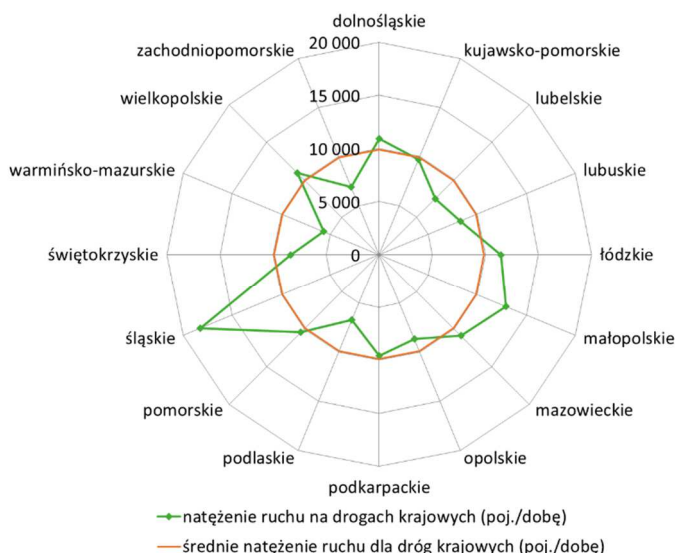
Badania prowadzone na drogach wojewódzkich regionu w 2010 roku wskazały również znaczne obciążenie średnim ruchem dobowym tego rodzaju dróg w Wielkopolsce. Na drogach wojewódzkich wskaźnik ten wyniósł średnio 4 007 poj./dobę i wzrósł w stosunku do roku 2005 o 26%. Jest to jeden z najwyższych wzrostów w kraju.

W 2010 roku – w stosunku do badań w 2005 roku – wzrósł zdecydowanie udział w ruchu samochodów ciężarowych. Ruch samochodów osobowych i dostawczych zdecydowanie przeważał na drogach wojewódzkich. Łączny udział w ruchu pojazdów osobowych wyniósł 79% na drogach krajowych i 90% na drogach wojewódzkich. Udziały w ruchu pozostałych kategorii pojazdów silnikowych były znacznie mniejsze. Utrzymała się prawidłowość z roku 2005 wskazująca na to, że drogi wojewódzkie są w mniejszym stopniu wykorzystywane przez ciężki ruch towarowy niż drogi krajowe.

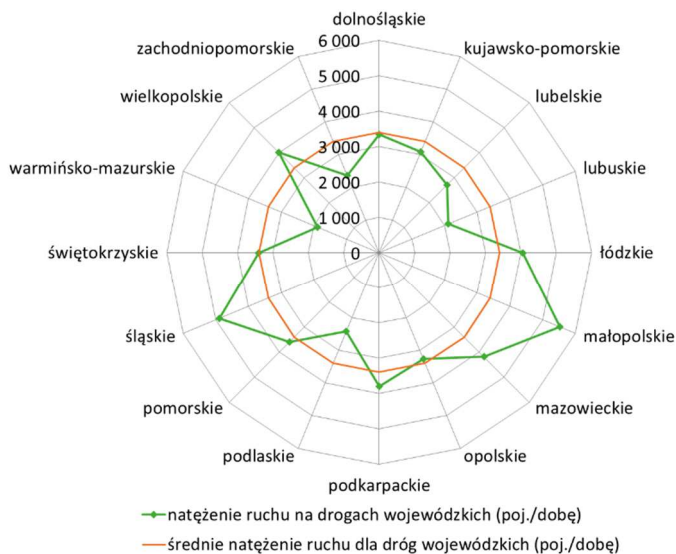
Wielkość natężenia ruchu może być utożsamiana z ważnością połączeń komunikacyjnych w województwie. Jest również podstawą do ustalania priorytetów inwestycyjnych w sieci dróg krajowych i wojewódzkich.

Najwyższe natężenie ruchu występowało na odcinkach dróg krajowych w rejonie miasta Poznania (20 000 – 40 000 poj./dobę), w tym: na autostradzie A2 na odcinku miejskim, a także w rejonie Konina i Wrześni oraz na drodze nr 92 w kierunku Swarzędza i Tarnowa Podgórnego, jak również w centrach lub na obwodnicach innych miast tj. Swarzędz, Gniezno, Ostrów Wlkp. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że liczba codziennych dojazdów do miast z obszarów ich przedmieść będzie nadal rosła, w tym najszybciej w rejonie Poznania, gdzie zjawiska towarzyszące suburbanizacji są widoczne najbardziej.

Ryc. 58. Natężenie ruchu na drogach krajowych według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Generalnego Pomiaru Ruchu z 2010 roku (Transprojekt-Warszawa Sp. z o.o.)

Ryc. 59. Natężenie ruchu na drogach wojewódzkich według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Generalnego Pomiaru Ruchu z 2010 roku (Transprojekt-Warszawa Sp. z o.o.)

Natężenie ruchu powyżej średniej wojewódzkiej dla dróg krajowych występowało na odcinkach pozostałych dróg krajowych nr: 11, 25, 5 (także na odcinku Poznań – Gniezno, będącym drogą krajową do momentu oddania do użytkowania alternatywnego odcinka drogi S5), 12, S8, 24, w szczególności w rejonach miast: Kostrzyn, Oborniki, Krotoszyn, Piła, Kępno, Gostyń, Czarnków.

Poniżej średniej dla dróg krajowych, ale powyżej wartości przeciętnego natężenia ruchu na drogach wojewódzkich, znalazły się odcinki dróg nr 10, 12, 15, 24, 25, 32, 36, 72, 83, a także pozostałe odcinki ww. dróg.

Natężenie ruchu niższe od średniej dla dróg wojewódzkich charakteryzuje pozostałe odcinki ww. dróg tj. nr 12, 36, 72, a także dróg nr 22, 83.

Drogi powiatowe i gminne

Województwo wielkopolskie dysponuje rozbudowaną siecią dróg powiatowych i gminnych, odgrywających bardzo istotną rolę w dostępie ludności i podmiotów gospodarczych do ośrodków ponadlokalnych i sieci dróg wyższego rzędu.

W 2013 roku w województwie istniało 11 309 km dróg powiatowych oraz 12 046,6 km dróg gminnych o twardej nawierzchni. Gęstość dróg lokalnych w województwie wielkopolskim (78,3 km/100 km²) była zbliżona do średniej krajowej (75,9 km/100 km²). Największą gęstością dróg lokalnych charakteryzowały się województwa: śląskie i małopolskie, gdzie wartość wskaźnika kształtowała się na poziomie 100-150 km/100 km².

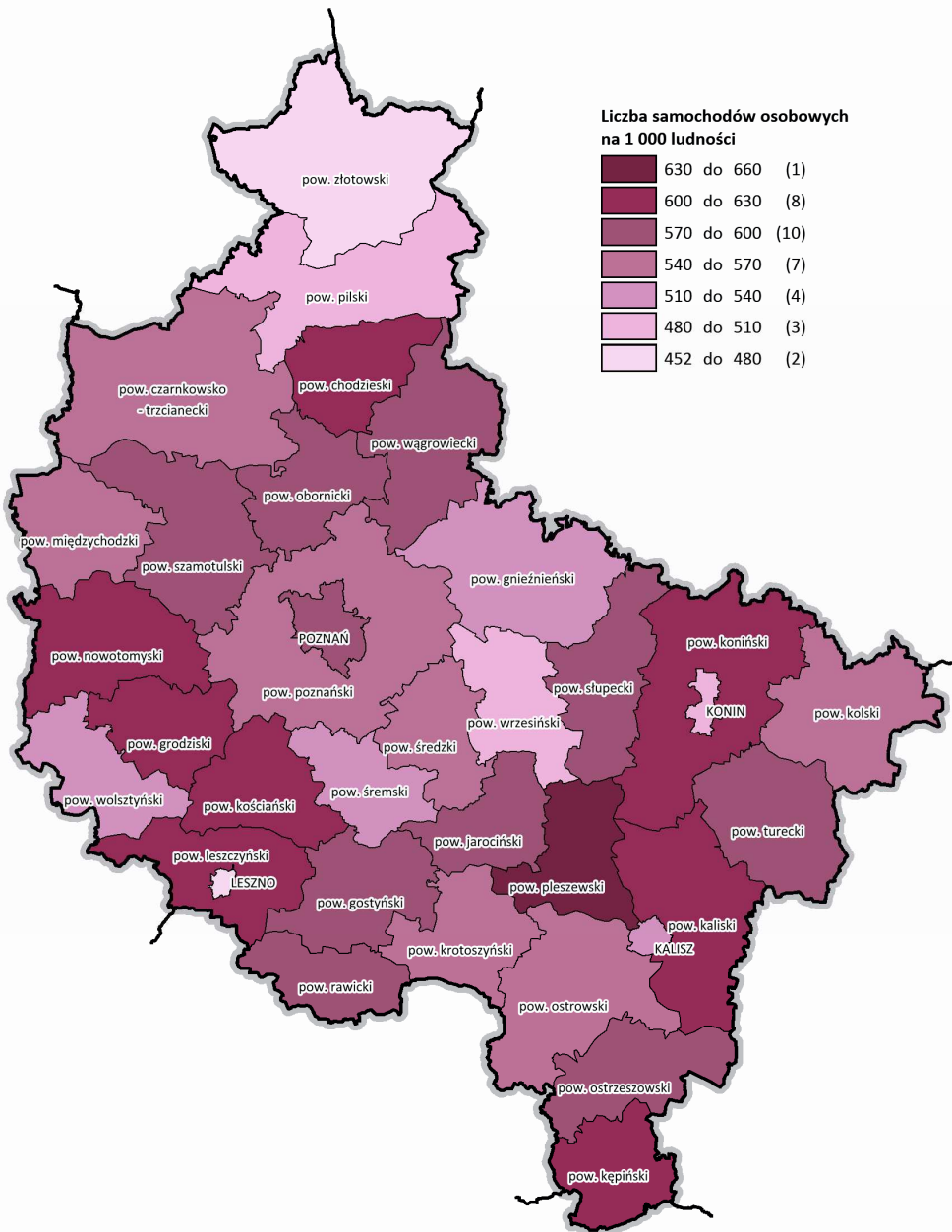
Długość tych dróg zmienia się nieznacznie z każdym rokiem w wyniku nadania lub pozbawienia ich kategorii oraz budowy nowych odcinków. Stan techniczny znacznej części tych dróg jest zły, choć ulega systematycznej poprawie m.in. dzięki wykorzystaniu środków z Unii Europejskiej oraz programów krajowych, jednak skala prowadzonych inwestycji jest nadal niewystarczająca w stosunku do zapotrzebowania. Wiele samorządów zgłasza też potrzeby uzupełnienia istniejącej sieci dróg powiatowych i gminnych o kolejne odcinki.

Należy zwrócić uwagę na problem kategoryzacji dróg. Niektóre z dróg nie spełniają definicji ustawowych. Dotyczy to zarówno dróg wyższego (np. w wyniku realizowanych obwodnic miast w klasie ekspresowej), jak i niższego rzędu – lokalnych.

Wskaźnik motoryzacji

W 2013 roku w województwie wielkopolskim w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców było zarejestrowanych 564 pojazdów osobowych (w 2004 roku – 386 pojazdów na 1 000 ludności), a wartość wskaźnika była najwyższa wśród innych województw w kraju. Taka sytuacja utrzymuje się w Wielkopolsce od wielu lat. Liczba pojazdów zarejestrowanych w regionie rośnie z każdym rokiem – od 2004 roku średnio o 4,4%, jednak tempo to jest najniższe w kraju.

Ryc. 60. Wskaźnik motoryzacji w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Pod względem liczby pojazdów ciężarowych na 1 000 mieszkańców Wielkopolska znajdowała się na drugim miejscu w kraju (razem z województwem świętokrzyskim) – 97 pojazdów na 1 000 mieszkańców (za województwem mazowieckim). Jednocześnie przekroczona została średnia wartość wskaźnika w kraju, która wyniosła w Polsce w 2013 roku 84 pojazdy na 1 000 mieszkańców.

Układ infrastruktury drogowej Wielkopolski nie jest przystosowany w sposób dostateczny do wzrastającej liczby pojazdów. Jest to związane m.in. z brakiem obwodnic miast, oddzielających ruch lokalny od tranzytowego ciężarowego. Dodatkowo duże miasta borykają się z problemem ograniczenia przepustowości istniejących dróg, w szczególności w godzinach porannego i popołudniowego szczytu komunikacyjnego. Jest to wynikiem prowadzenia polityki przestrzennej na terenach podmiejskich skutkującej tym, że rozbudowa infrastruktury nie postępuje równoległe z dynamicznym rozwojem nowych funkcji, w tym głównie zabudowy mieszkaniowej.

Wypadki drogowe

W 2013 roku w Wielkopolsce odnotowano 2 633 wypadków drogowych, w których 289 osób poniosło śmierć. Należy zauważyć, że od 2007 roku liczba wypadków na terenie województwa wielkopolskiego systematycznie maleje, podobnie jak liczba ofiar.

Liczba ofiar śmiertelnych w przeliczeniu na 1 wypadek drogowy w Wielkopolsce w 2013 roku kształtowała się na średnim poziomie od 0,10 do 0,14 (średnio 0,11). Wyższy wskaźnik dotyczył takich województw jak: podlaskie, lubelskie, kujawsko-pomorskie i mazowieckie. W układzie wewnątrzregionalnym największa liczba wypadków, w tym z największym udziałem ofiar śmiertelnych wystąpiła w powiatach: poznańskim wraz z miastem Poznaniem oraz ostrowskim, a wartości wskaźnika kształtowały się na poziomie od 352 do 145 wypadków z liczbą ofiar od 23 do 12. Zupełnie inaczej kształtowała się sytuacja zobrazowana przez wskaźnik liczby ofiar śmiertelnych na 1 wypadek drogowy - najwyższe wartości od 0,24 do 0,33 osiągnęły powiaty, w których bezwzględna liczba wypadków jest najmniejsza.

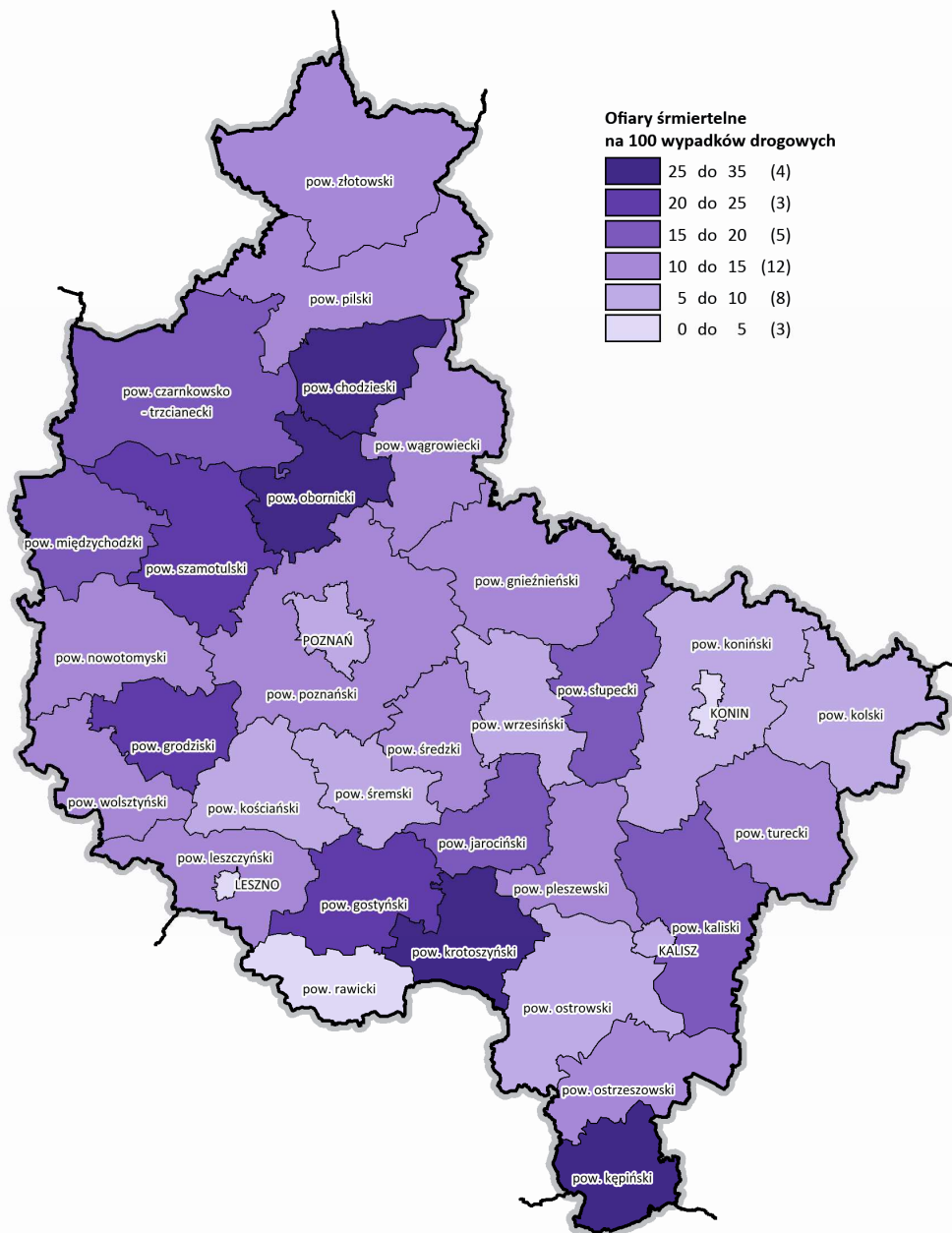
Powyższe dane wskazują na wagę problemu zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego. Znaczna liczba ofiar wypadków spowodowana jest w dużej mierze ponadprzeciętnym natężeniem ruchu, złym stanem technicznym i nieodpowiednimi parametrami technicznymi dróg. Bardzo często przyczyną jest również zły stan techniczny pojazdów oraz nadmierna prędkość jazdy kierowców.

Ryc. 61. Liczba wypadków i liczba ofiar śmiertelnych na terenie województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 62. Śmiertelność w wypadkach drogowych w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Komunikacja zbiorowa – autobusowa

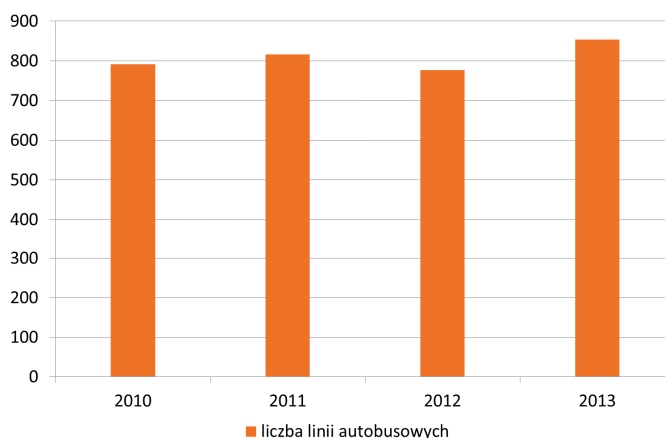
Regularna komunikacja autobusowa w województwie wielkopolskim odbywa się po następujących rodzajach linii:

- międzyregionalnych dalekobieżnych, tj. powyżej 160 km, obejmujących swoim zasięgiem obszar co najmniej dwóch regionów, które łączą miasta wojewódzkie oraz inne ważniejsze ośrodki aglomeracyjne,
- regionalnych, tj. w granicach 50-160 km, dokonywanych na obszarze kilku sąsiednich województw, łączących mniejsze miasta z dużymi ośrodkami w regionie,
- podmiejskich, tj. do 50 km, łączących osiedla wiejskie z ośrodkami gminnymi, powiatowymi i wojewódzkimi,
- miejskich, tj. funkcjonujących w obrębie miast oraz w strefie 5-10 km poza jego granicami.

Liczba linii regularnych oraz wielkość przewozów osób wynika ze zgłaszanego popytu na przewozy osób, o którym decyduje charakter obsługiwanego obszaru w tym liczba zamieszkałej ludności, gęstość zaludnienia i rozmieszczenie osiedli oraz ośrodków przemysłowych, naukowych i administracyjnych. Najwięcej takich linii występuje w powiatach: poznańskim, konińskim, kaliskim. Na tych obszarach funkcjonuje też najwięcej przewoźników.

W ostatnich latach obserwuje się ustabilizowanie liczby linii komunikacyjnych. Od 2010 roku liczba linii komunikacyjnych regularnych w województwie oscyluje w okolicach 800. W 2013 roku złożono 527 wniosków o udzielenie/zmianę zezwolenia na wykonywanie przewozu osób w krajowym transporcie drogowym, w tym tylko 36 wniosków dotyczyło udzielenia nowego zezwolenia. Regularne przewozy autobusowe wykonywane są przez przewoźników zatrudniających w zdecydowanej większości powyżej 9 osób. Największymi przewoźnikami w Wielkopolsce są, podobnie jak w latach ubiegłych, Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej (8 przedsiębiorstw) o różnym statusie własnościowym. Istotne znaczenie w przypadku przewozów autobusowych miała m.in. prywatyzacja państwowych Przedsiębiorstw Komunikacji Samochodowej, funkcjonujących na zasadach rynkowych, szczególnie w części dotyczącej świadczenia usług na liniach, które są najbardziej dochodowe. W dużej mierze spowodowało to rezygnację przedsiębiorstw z obsługi linii, które okazują się nierentowne, nie uwzględniając w pełni potrzeb społeczności lokalnych.

Ryc. 63. Liczba funkcjonujących regularnych linii autobusowych w Wielkopolsce, dla których zezwolenie wydał Marszałek Województwa Wielkopolskiego, w latach 2010-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu Departamentu Transportu pt. „Transport publiczny w Wielkopolsce”, 2014 r.

Tab. 24. Liczba przewiezionych pasażerów przez Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej na terenie województwa wielkopolskiego w latach 2012-2013

Rok	Kalisz	Turek	Piła	Konin	Leszno	Poznań	Gniezno	Ostrów Wlkp.
2013	2 451 840	2 158 973	2 300 000	4 753 524	3 107 881	2 649 151	2 235 000	2 774 386
2012	3 074 901	2 279 623	2 500 000	5 323 245	2 908 386	2 951 459	2 282 000	2 854 802

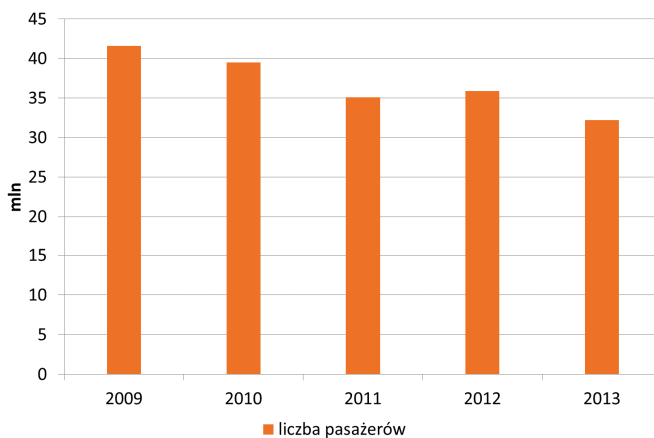
Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu Departamentu Transportu pt. „Transport publiczny w Wielkopolsce” z 2014 roku

W ostatnich latach obserwuje się nieznaczną tendencję do zmniejszania ogólnej liczby autobusów w regionie. Przyczyną jest głównie zaawansowany wiek i znaczne przebiegi pojazdów, powoli wycofywanych z eksploatacji. Liczba pojazdów nowszych nie pokrywa w pełni liczby wycofywanych autobusów.

Liczba przewiezionych pasażerów przez 8 największych wielkopolskich przewoźników w 2013 roku wyniosła 22,4 mln osób. W stosunku do roku poprzedniego zanotowano spadek przewiezionych pasażerów o 174 661, co stanowiło 7,9%. Pozostali przewoźnicy obsłużyli w 2013 roku 9,8 mln pasażerów (około 8,1 mln pasażerów w roku 2012). Z powyższych danych wynika, że w ostatnim czasie następuje zmiana struktury przewozów: liczba pasażerów większych przewoźników zmniejsza się na rzecz małych przedsiębiorców, którzy coraz częściej stają się konkurencyjni pod względem ceny świadczonych usług, oraz oferty nowocześniejszego taboru.

W ciągu 3 ostatnich lat popyt oraz podaż na przewozy pasażerskie w krajowym transporcie drogowym utrzymują się na zbliżonym poziomie. Istotna jest wspomniana zmiana struktury przewozów: intensywny rozwój małych, lokalnych przewoźników.

Ryc. 64. Liczba przewiezionych pasażerów w transporcie autobusowym na terenie województwa wielkopolskiego w latach 2009-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu Departamentu Transportu pt. „Transport publiczny w Wielkopolsce”, 2014 r.

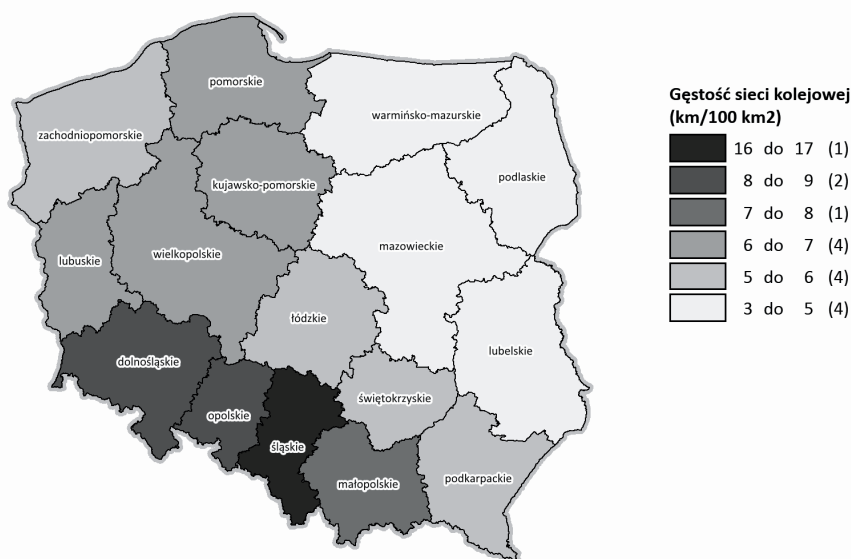
4.3. Infrastruktura kolejowa

Całkowita długość eksploatowanych linii kolejowych w regionie w 2013 roku wyniosła 1 976 km (w tym 1 906 km będących w zarządzie PKP Polskich Linii Kolejowych S.A.), co stanowiło 10,2% ogólnej długości linii kolejowych w Polsce. Wielkopolska posiadała najdłuższą sieć kolejową, zaraz za województwem śląskim. Aż 57,9% stanowiły linie dwutorowe (w kraju 45,0%), natomiast udział długości linii zelektryfikowanych stanowił 63,7% całej sieci regionu i był zbliżony do średniej krajowej – 61,4%. Linie znaczenia państwowego stanowiły niespełna 60% sieci, będącej w zarządzie PKP Polskich Linii Kolejowych S.A.

Wskaźnik gęstości sieci kolejowej w 2013 roku wyniósł w Wielkopolsce 6,6 km/100 km² i był zbliżony do średniej w kraju – 6,2 km/100 km². Był to wynik wyższy od wskaźnika dla krajów UE, gdzie wyniósł około 5,0 km/100 km².

W Wielkopolsce w 2013 roku eksploatowano także 69,0 km linii wąskotorowych. Na liniach wąskotorowych odbywają się głównie przewozy turystyczne, a częściowo także towarowe.

Ryc. 65. Gęstość sieci kolejowej w Polsce w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 66. Kategorie linii kolejowych na terenie województwa wielkopolskiego w 2013 roku

Źródło: Komunikat prasowy PKP PLK S.A., Inwestycje kolejowe w województwie wielkopolskim w czerwcu 2014 roku, Warszawa, 17 lipca 2014 roku

Tab. 25. Sieć kolejowa województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 na tle kraju

Zmienna	Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Linie kolejowe (km)	Polska	20 250	20 253	20 176	20 107	20 196	20 360	20 228	20 228	20 094	19 328
	Wielkopolska	2 146	2 066	2 071	2 057	2 058	2 115	2 131	2 091	2 061	1 976
Linie kolejowe (km/100 km ²)	Polska	6,5	6,5	6,5	6,4	6,5	6,5	6,5	6,5	6,4	6,2
	Wielkopolska	7,2	6,9	6,9	6,9	6,9	7,1	7,1	7,0	6,9	6,6
Linie kolejowe wąskotorowe (km)	Polska	344	410	413	310	189	189	139	115	115	69
	Wielkopolska	124	124	128	92	93	93	93	69	69	69

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Tab. 26. Podstawowe informacje o liniach kolejowych lub ich odcinkach z priorytetem ruchu pasażerskiego na terenie województwa wielkopolskiego

Nr	Kategoria	Elektryfikacja	Liczba torów	Stacja początkowa	Stacja końcowa
3	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Warszawa Zachodnia	Kunowice
14	państwowa	zelektryfikowana na odcinku Krotoszyn – Łódź kaliska	dwutorowa	Łódź Kaliska	Tuplice
18	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Kutno	Piła Główna
131	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Chorzów Batory	Tczew
181	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Herby Nowe	Oleśnica
203	-	niezelektryfikowana	dwutorowa na odcinku Piła - Kostrzyn	Tczew	Kostrzyn
271	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Wrocław Główny	Poznań Główny
272	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Kluczbork	Poznań Główny
281	-	zelektryfikowana na odcinku Gniezno – Oleśnica	dwutorowa na odcinku Gniezno – Jarocin	Oleśnica	Chojnice
351	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Główny	Szczecin Główny
353	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Wschód	Skandawa
354	-	zelektryfikowana	dwutorowa na odcinku Poznań POD – Oborniki i Dziembówko – Piła Główna	Poznań Główny POD	Piła Główna
355	państwowa	zelektryfikowana	jednotorowa	Ostrów Wlkp.	Grabowno Wielkie
356	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Wschód	Bydgoszcz Główna
357	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Sulechów	Luboń
359	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Leszno	Zbąszyń
403	państwowa	niezelektryfikowana	jednotorowa	Piła Północ	Ulikowo
405	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Piła Główna	Ustka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKP PLK S.A.

Wśród czynnych linii kolejowych, 9 przebiega przez Poznań lub bierze początek w tym mieście. Status linii państwowej w granicach województwa posiada 10 linii. Pozostałe linie tworzą układ sieć o znaczeniu regionalnym lub lokalnym. Większość linii (13) jest zelektryfikowanych, w tym 2 jedynie częściowo. Brak elektryfikacji wymaga wykorzystania taboru spalinowego. Dwa tory ruchu posiada 11 linii, w tym 3 linie na wybranych odcinkach.

Dodatkowo w województwie funkcjonuje 19 linii (głównie łącznic) o znaczeniu towarowym. Do istotnych połączeń wchodzących w skład międzynarodowych tranzytowych tras kolejowych należą linie: nr 3, 131, 272 (odcinek Gądky – Poznań) oraz 394, po których mogą kursować pociągi tranzytowe.

Tab. 27. Podstawowe informacje o liniach kolejowych z priorytetem ruchu towarowego na terenie województwa wielkopolskiego

Nr	Kategoria	Elektryfikacja	Liczba torów	Stacja początkowa	Stacja końcowa
352	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Swarzędz	Poznań Starołęka
394	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Krzesiny	Kobylnica
395	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Zieliniec	Kiekrz
801	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Starołęka PSK	Poznań Górczyn
802	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Starołęka	Luboń
803	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Piątkowo	Suchy Las
804	państwowa	zelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Antoninek	Nowa Wieś Poznańska
805	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Swarzędz	Stary Młyn
806	państwowa	zelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Franowo PFD	Nowa Wieś Poznańska
807	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Sokołowo Wrzesińskie	Września
808	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Września	Podstolice
811	państwowa	zelektryfikowana	jednotorowa	Stary Staw	Franklinów
812	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Kępno (R5)	Hanulin (R39)
813	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Kępno (KP1)	Hanulin (R5)
814	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Kępno (R38)	Hanulin (R2)
815	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Durzyn	Krotoszyn
816	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Krotoszyn	Osusz
823	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Franowo PFD	Stary Młyn
824	-	zelektryfikowana	dwutorowa	Pokrzywno	Poznań Franowo PFD
984	-	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Franowo PFB	Poznań Franowo PFA

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKP PLK S.A.

W województwie wielkopolskim w 2014 roku prowadzono przewozy pasażerskie na 18 liniach kolejowych. Na pozostałych liniach nie prowadzi się obecnie przewozów kolejowych, jednak ich parametry techniczne pozwalają na ich uruchomienie. Dostęp do sieci kolejowej posiada zdecydowana większość miast powiatowych. Miasta: Czarnków, Międzychód, Gostyń, Śrem pomimo dostępu do sieci kolejowej, pozostają z niej wyłączone z uwagi na zawieszenie przewozów pasażerskich w ich rejonie, natomiast przez powiat turecki nie przebiega żadna linia kolejowa. Województwo wielkopolskie dysponuje dość gęstą siecią kolejową – z wyjątkiem środkowo-wschodniej części regionu.

O znaczeniu linii kolejowych w województwie może świadczyć ich wykorzystanie oraz generowany ruch pasażerski. Od wielu lat do najbardziej obciążonych połączeń należą linie przebiegające przez miasto Poznań. Największe potoki pasażerskie, powyżej 4 mln w ciągu roku, występowały na liniach: nr 271 w kierunku Wrocławia, nr 272 w kierunku Katowic oraz nr 353 w kierunku Torunia. Liczbę pasażerów od 2 do 4 mln obsługiwały linie: nr 3 z Poznania zarówno w kierunku Warszawy, jak i zachodniej granicy państwa, nr 14 i 355 na kierunku Łódź – Ostrów Wlkp. – Wrocław oraz linie regionalne nr 354, 356 i 357.

Najmniejszy ruch pasażerski obserwowany był na liniach nr 403 i 181 (poniżej 100 tys. osób w ciągu roku), położone przy północnej i południowej granicy województwa.

W rozkładzie jazdy na lata 2012/2013 obciążenie linii kolejowych pociągami pasażerskimi w województwie wynosiło:

- powyżej 90 pociągów/dobę na linii:
 - nr 3 na odcinku Poznań – Warszawa,
- od 60 do 80 pociągów/dobę na liniach:
 - nr 351 na odcinku Szczecin – Poznań,
 - nr 353 Poznań – Gniezno – Inowrocław,
 - nr 3 na odcinku Poznań – Rzepin,

- od 40 do 60 pociągów/dobę na liniach:
 - nr 271 na odcinku Poznań – Wrocław,
 - nr 272 Poznań – Ostrów Wlkp. – Kępno,
- od 10 do 40 pociągów/dobę na pozostałych liniach regionalnych.

Ryc. 67. Czynna sieć kolejowa na terenie województwa wielkopolskiego z wykazem klas linii w 2014 roku

Źródło: Beim M., Mazur B., Soczówka A., Zajdler R. Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju. Poznań. 2014.

Wymienione linie tworzą szkielet powiązań międzyregionalnych Wielkopolski. Pozostałe połączenia posiadają znaczenie regionalne. Modernizacja linii regionalnych oraz wyższy standard przewozów (nowy tabor, wyższa częstotliwość połączeń), a także krótszy czas dojazdu, mają znaczący wpływ na wzrost zainteresowania transportem kolejowym i tym samym rosnącą liczbę pasażerów. Przykładem jest efekt modernizacji regionalnych linii kolejowych nr 356 i 357 z Poznania w kierunku Wągrowca i Wolsztyna, które przyczyniły się do znacznego wzrostu liczby pasażerów na tych odcinkach.

Linie kolejowe łączą główne ośrodki miejskie województwa ze stacjami węzłowymi w regionach sąsiednich. Dobra dostępność kolei umożliwia większości mieszkańców województwa dojazdy do miejsc pracy i nauki, zlokalizowanych w ośrodkach ponadlokalnych i subregionalnych.

Stan techniczny i standard sieci

Stan techniczny infrastruktury kolejowej ma wpływ na prędkość przejazdową pociągów, ich częstotliwość kursowania oraz czas podróży i bezpieczeństwo ruchu. Zmniejszenie standardów utrzymania sieci kolejowej pogłębia jej dekapitalizację. W Wielkopolsce przez wiele lat najlepiej utrzymane były linie o znaczeniu międzynarodowym. Niemniej zauważalna jest stopniowa modernizacja linii kolejowych o znaczeniu regionalnym, przy współudziale Samorządu Województwa Wielkopolskiego.

Standard sieci kolejowej w Wielkopolsce ocenia się jako wyższy od średniej krajowej. Sieć kolejowa w stanie dobrym i dostatecznym stanowiła w czerwcu 2014 roku odpowiednio 59% i 21% ogólnej długości linii. W stanie niezadowolającym znajdowało się 20% sieci. Problem ten dotyczy wielu odcinków torów, podtorzy i rozjazdów, w tym wymagających natychmiastowej naprawy lub wymiany. Także inne elementy infrastruktury kolejowej, takie jak: mosty, wiadukty, tunele, przepusty czy ściany oporowe, często wymagają wymiany konstrukcji nośnej oraz bieżącej konserwacji, mającej na celu zmniejszenie ich postępującej degradacji. W wielu przypadkach przestarzałe są urządzenia sterowania ruchem.

Do zwiększania bezpieczeństwa ruchu oraz likwidacji zagrożeń eksploatacyjnych przyczyniają się zarówno kompleksowe modernizacje, bieżące prace eksploatacyjne, jak i remonty budowli w ciągach linii kolejowych. Odpowiedzią na potrzeby przebudowy sieci kolejowej, wraz z wyposażeniem w nowoczesne systemy zarządzania ruchem kolejowym, są realizowane projekty modernizacji linii kolejowych. Konieczne są ponadto realizacje bezkolizyjnych przejazdów kolejowo-drogowych, w szczególności w ciągach głównych dróg o dużym natężeniu ruchu.

Czynnikiem negatywnie wpływającym na poziom i warunki obsługi podróżnych oraz na wizerunek polskiego kolejnictwa jest zły stan części dworców wraz z przyległymi do nich terenami. W ostatnich latach (2010-2013) PKP S.A. zainicjowała szeroko zakrojony program modernizacji dworców kolejowych. Zmodernizowano dworce w następujących lokalizacjach: Chodzież, Koło, Leszno, Luboń, Ostrów Wlkp., Poznań Główny i Dworzec Letni, Puszczykówko, Swarzędz, Jarocin, Kępno, Wronki, Kościan, Środa Wlkp. W trakcie realizacji pozostaje modernizacja dworców w Gnieźnie, Kaliszu, Pile i Rawiczu.

Ponadto, w szczególności na liniach regionalnych realizowany jest program przekazywania budynków dworcowych samorządom w celu ich rewitalizacji. Szczególnie intensywnie proces ten przebiega na linii nr 356 z Poznania w kierunku Wągrowca. Odnowione budynki dworcowe mogą pełnić funkcje centrów obsługi podróżnych, punktów informacji turystycznej, czy też świetlic, bibliotek, restauracji, kawiarni, zaś dawne linie kolejowe mogą być wykorzystywane np. pod budowę ścieżek rowerowych i dróg, tworzenie wąskotorowych szlaków turystyczno-rekreacyjnych itp..

Modernizacje linii kolejowych

Na terenie województwa od kilku lat prowadzone są intensywne prace modernizacyjne, zarówno na głównych ciągach kolejowych, jak i na liniach regionalnych. Inwestycje te pozwalają na zwiększenie liczby kursujących pociągów w ciągu doby oraz skrócenie czasu dojazdu.

Doceniając znaczenie komunikacji kolejowej dla prawidłowego funkcjonowania regionu, Zarząd Województwa zdecydował o realizacji dwóch projektów modernizacyjnych linii kolejowych w ramach

Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, jako projektów kluczowych dla rozwoju Wielkopolski. Odpowiednio do 2012 i 2013 roku ukończono modernizacje regionalnych niezelektryfikowanych linii kolejowych nr 357 i 356 w kierunku Wolsztyna i Wągrowca. Ważnym elementem przedsięwzięcia na linii nr 356 była budowa dwóch nowych przystanków kolejowych: Czerwonak Osiedle (gmina Czerwonak) oraz Zielone Wzgórza (gmina Murowana Goślina). W ramach przebudowy linii nr 357 wybudowano nowe perony na stacjach Stęszew, Szreniawa i Wiry oraz nowy przystanek kolejowy w Kotowie (gmina Granowo).

Do inwestycji planowanych do realizacji współfinansowanych ze środków WRPO na lata 2014-2020, których inicjatorem był Samorząd Województwa Wielkopolskiego, należą:

- do 2019 roku – wykonanie studium wykonalności dla projektu modernizacji linii kolejowej nr 354 Poznań Główny POD – Piła Główna oraz, w dalszym etapie – modernizacja linii wraz z budową nowych przystanków kolejowych,
- do 2020 roku – kolejne etapy modernizacji regionalnych linii kolejowych: nr 356 na odcinku Wągrowiec – Gołańcz oraz linii kolejowej nr 357 na odcinku Drzymałowo – Wolsztyn, mających duże znaczenie w obsłudze połączeń małych miejscowości z aglomeracją poznańską,
- do 2016 roku – budowa rozjazdu kolejowego we Wrześni na linii nr 281 Oleśnica – Chojnice.

Ze środków pomocy technicznej WRPO 2007-2013 współfinansowane będzie dodatkowo opracowanie dokumentacji technicznej na rozbudowę zaplecza technicznego do obsługi taboru spółki Koleje Wielkopolskie Sp. z o.o. Spółka dysponuje niewystarczającym zapleczem obsługi, dostępnym obecnie jedynie w Zbąszynku (do obsługi elektrycznych zespołów trakcyjnych). Pełna baza obsługi, uwzględniająca tabor zarówno spalinowy, jak i elektryczny, oraz usługi właściwe dla danego typu pojazdów, będzie obejmować takie lokalizacje jak: Wągrowiec (trakcja spalinowa), Zbąszynek i Leszno (trakcja spalinowa i elektryczna), Gniezno (trakcja elektryczna). Z uwagi na systematyczne zwiększanie udziału spółki Koleje Wielkopolskie w rynku przewozów regionalnych oraz zwiększoną ilość niezbędnego taboru w związku z przewidywanym rozwojem kolei metropolitalnej usytuowanie punktu obsługi powinno być rozpatrywane także w Poznaniu (w rejonie stacji Poznań Dębiec, Luboń k/Poznań lub Poznań Franowo).

Projekty infrastrukturalne realizowane będą także przez oddział regionalny PKP PLK S.A. Centrum Realizacji Inwestycji w Poznaniu (Region Zachodni), który planuje w najbliższych latach dwie inwestycje finansowane z innych źródeł niż WRPO (środki własne, fundusz kolejowy, obligacje), w tym:

- do końca 2015 roku – wymianę nawierzchni z robotami towarzyszącymi na linii kolejowej nr 272 Kluczbork – Poznań (odcinek Kórnik – Poznań Główny) wraz z przebudową mostu stalowego na rzece Warcie przy stacji Poznań Starołęka,
- do końca 2016 roku – wymianę nawierzchni wraz z robotami towarzyszącymi na stacjach i szlakach w torze nr 1 linii kolejowej nr 272 Kluczbork – Poznań.

Ponadto rozwój sieci kolejowej (głównie o znaczeniu państwowym) odbywać się będzie poprzez realizację projektów przewidzianych w Wieloletnim Programie Inwestycji Kolejowych PKP PLK S.A. (aktualizacja z marca 2015 roku), w tym:

- Opracowanie dokumentacji projektowej dla robót budowlanych przy modernizacji linii kolejowej E20 na odcinku Sochaczew – Swarzędz, przewidzianych do realizacji po 2014 roku (POIiŚ 7.1-8). Okres realizacji – lata 2011-2015.
- Wyposażenie infrastruktury kolejowej w system GSM-R/ERTMS w ciągu linii nr E20/C-E20 na odcinku Kunowice – Terespol (POIiŚ 7.1-25). Projekt jest inwestycją o charakterze punktowo-liniowym. Do 2020 roku w Europie większość linii konwencjonalnych oraz wszystkie linie dużych prędkości będą wyposażone w system ERTMS, który ma zapewnić interoperacyjność transportu kolejowego. Okres realizacji – lata 2012-2016.
- Modernizację linii kolejowej E59 na odcinku Czempin – Poznań z budową Lokalnego Centrum Sterowania LCS Poznań II (POIiŚ 7.1-5.1). Okres realizacji – lata 2012-2015.

- Rewitalizację linii kolejowej nr 272 na odcinku Ostrzeszów – Ostrów Wlkp. Okres realizacji 2014-2015.
- Wykup gruntów na cele modernizacji linii kolejowej E59 na odcinku od granicy województwa dolnośląskiego do Czempina. Okres realizacji – lata 2013-2015.
- Modernizację infrastruktury kolejowej w obrębie peronów stacji Poznań Główny po stronie zachodniej. Okres realizacji – lata 2014-2016.
- Prace na liniach nr 353, 206, 544 Poznań Wschód – Dziemowo – Inowrocław Rąbinek oraz Zamków – Borysławice. Okres realizacji – 2015 rok.
- Wykonanie dokumentacji projektowej i uzyskania decyzji administracyjnych dla linii kolejowej E59 na odcinku Poznań Główny – Szczecin Dąbie. Okres realizacji – lata 2015-2017.
- Zwiększenie przepustowości wybranych linii kolejowych poprzez optymalizację urządzeń sterowania ruchem kolejowym i układów stacyjnych. Okres realizacji – 2015 rok.
- Przywrócenie do eksploatacji linii kolejowej nr 181 na odcinku Kępno – Oleśnica. Okres realizacji – 2015 rok.

Zestawienie inwestycji transportowych, które będą realizowane w latach 2014-2020 przy wsparciu środków UE zawiera również Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 r.), przyjętej w dniu 22 stycznia 2013 roku przez Radę Ministrów. Dokument implementacyjny stanowi uszczegółowienie kierunków interwencji określonych w SRT2020, która wyznacza najważniejsze cele i kierunki interwencji do podjęcia w perspektywie średniookresowej, niezbędne dla wzmocnienia całego systemu transportowego kraju i podniesienia konkurencyjności gospodarki. Środki finansowe na inwestycje pochodzić będą z Funduszu Spójności oraz nowego instrumentu finansowego – CEF („Łącząc Europę”, ang. *Connecting Europe Facility*), powołanego do życia w 2011 roku na mocy rozporządzenia Rady i Parlamentu Europejskiego KOM (2011) 665, przeznaczonego na realizację projektów w zakresie rozwoju, budowy lub modernizacji istniejącej infrastruktury, w dziedzinach transportu, energetyki i telekomunikacji (sieci TEN).

Lista projektów zawarta w Dokumencie Implementacyjnym ma charakter rankingowy, a projekty będą realizowane do momentu wyczerpania dostępnych środków. Do inwestycji priorytetowych w ramach sieci bazowej TEN-T, wybranych według ustalonych kryteriów wyboru projektów, które będą współfinansowane z CEF, zaliczono:

- prace na linii kolejowej E59 na odcinku Poznań Główny – Szczecin Dąbie,
- prace na linii kolejowej E59 na odcinku Wrocław – Poznań, etap IV granica województwa dolnośląskiego – Czempin,
- prace na towarowej obwodnicy Poznania w ciągu linii C-E20,
- prace na linii kolejowej E20 na odcinku Warszawa – Poznań, pozostałe roboty na odcinku Sochaczew Swarzędz.

Do pozostałych projektów, przewidzianych do wsparcia finansowego z Funduszu Spójności należą:

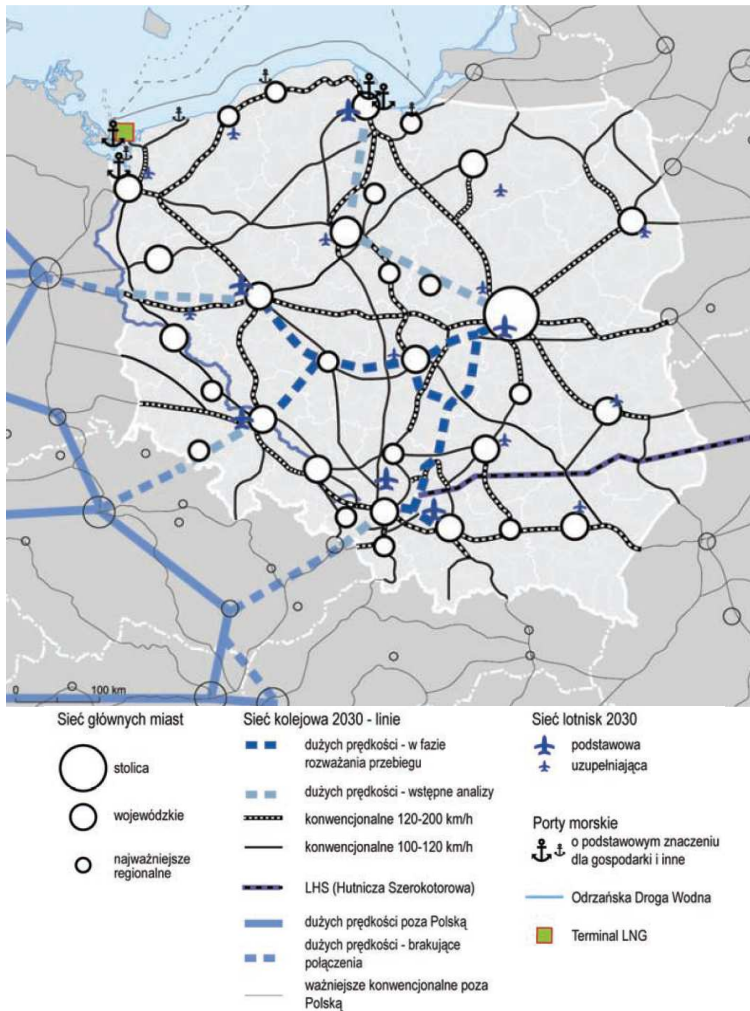
- prace na liniach kolejowych nr 14, 811 na odcinku Łódź Kaliska – Zduńska Wola – Ostrów Wlkp.,
- prace na liniach kolejowych nr 14, 815, 816 na odcinku Ostrów Wlkp. – Krotoszyn – Leszno – Głogów wraz z elektryfikacją odcinka (Krotoszyn) Durzyn – Leszno – Głogów (projekt ujęty w POIS na lata 2014-2020, okres realizacji 2019-2021),
- prace na liniach kolejowych nr 281, 766 na odcinku (Oleśnica) Łukanów – Krotoszyn – Jarocin – Września – Gniezno (projekt ujęty w POIS na lata 2014-2020, okres realizacji 2018-2020),
- prace na liniach kolejowych nr 18, 203 na odcinku Bydgoszcz Główna – Piła Główna – Krzyż, etap II prace na odcinku Piła Główna – Krzyż wraz z elektryfikacją.

Kolej Dużych Prędkości

Obok modernizacji istniejących linii kolejowych na szczeblu krajowym toczą się prace nad projektem nowej linii kolei dużych prędkości (KDP), która ma połączyć cztery ważne aglomeracje w Polsce. Projekt obejmuje również wydłużenie linii w kierunku zachodniej i południowej granicy państwa w celu włączenia w europejski system kolejowy o wysokim standardzie.

Projekt realizowany przez PKP PLK S.A. pt. „Analiza kierunków rozwoju sieci kolejowej w Polsce z uwzględnieniem ograniczeń w węzłach kolejowych”, w ramach finansowania z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, obejmuje opracowanie dokumentacji przedprojektowej, prace analityczne i przygotowawcze wraz z propozycją rozwiązań technicznych oraz analizy prawne, środowiskowe, ekonomiczne i finansowe dla: budowy linii dużych prędkości Warszawa – Łódź – Poznań/Wrocław z przedłużeniem linii do granicy państwa.

Ryc. 68. Wizja kształtowania podstawowych elementów sieci kolejowej, w tym kolei dużych prędkości*

* realizacja poszczególnych inwestycji będzie zależeć od polityki transportowej Rządu

Źródło: *Konceptja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*
– dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 roku

W ramach projektu opracowano analizę rozwoju kolei dużych prędkości w Polsce w perspektywie do roku 2050 oraz Studium Wykonalności dla budowy linii dużych prędkości Warszawa – Łódź – Poznań/Wrocław. Projekt obejmował także opracowanie studiów wykonalności dla przystosowania łódzkiego, poznańskiego i wrocławskiego węzła kolejowego do obsługi kolei dużych prędkości oraz zapewnienia ich intermodalności z innymi środkami transportu. W realizacji jest natomiast wstępne studium wykonalności dla przedłużenia linii do granicy z Niemcami w kierunku Berlina oraz do granicy z republiką Czeską w kierunku Pragi.

Nowa linia w układzie tzw. „Y” ma przebiegać z Warszawy do Łodzi i dalej poprzez rozgałęzienie w rejonie Nowych Skalmierzyc – do Poznania i Wrocławia. Na terenie Wielkopolski planowana jest dodatkowa stacja KDP w rejonie Jarocina. Pociągi na tej trasie będą mogły jeździć z prędkością do 350 km/h.

Aktualnie brak jest ostatecznej decyzji o realizacji inwestycji. Wstępnie zaakceptowany przez zamawiającego – Zarząd PKP PLK S.A. został jeden z wariantów przebiegu, jednak z uwagi na brak mocy prawnej „Studium wykonalności...” wprowadzenie przebiegu do dokumentów planistycznych pozostaje bardzo problematyczne. Rozpoczęcie prac towarzyszących i poprzedzających budowę linii „Y” przewiduje się po 2020 roku.

Powyższa sytuacja rodzi negatywne konsekwencje głównie w sferze planistycznej. Brak możliwości rezerwacji terenu pod przyszłą linię kolejową skutkuje niedostosowaniem regionalnych i lokalnych polityk przestrzennych do przebiegu trasy i dalszy rozwój przestrzenny w oparciu o aktualne dokumenty planistyczne. Wydłużanie w czasie decyzji o budowie linii spowoduje również wzrost zakładanych pierwotnie nakładów finansowych na realizację inwestycji. Prawdopodobne jest również przedawnienie się wydanych decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach dla przedmiotowego przedsięwzięcia.

Linia KDP jest wpisana do sieci bazowej TEN-T, co stwarza dodatkowe możliwości finansowania przedsięwzięcia.

Komunikacja zbiorowa – kolejowe przewozy regionalne

Podstawą prawną określającą zasady organizacji i funkcjonowania regularnego przewozu osób w publicznym transporcie zbiorowym, w tym kolejowym, jest Ustawa z dnia 16 grudnia 2010 roku o publicznym transporcie zbiorowym (Dz. U. z 2011 roku Nr 5 poz. 13 z późn. zm.). Zgodnie z ustawą, jednostki samorządu terytorialnego stały się organizatorem publicznego transportu zbiorowego odpowiedzialnego za jego organizowanie i funkcjonowanie na obszarze swojej właściwości. Wykonawcą zadań zamówionych przez organizatora w ramach swoich kompetencji stał się natomiast, zgodnie z ustawą, operator publicznego transportu zbiorowego.

Podstawą organizowania przewozów uwzględniających w szczególności potrzeby społeczności lokalnej stają się „Plany zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego” (tzw. plany transportowe) opracowywane przez gminy, związki międzygminne, powiaty, związki powiatów, województwa oraz właściwego Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej.

Do przewoźników wykonujących przewozy w ramach służby publicznej na terenie województwa wielkopolskiego należą:

- Przewozy Regionalne Sp. z o.o., w kapitale której udział Województwa Wielkopolskiego wynosi 9,7%,
- Koleje Wielkopolskie Sp. z o.o., będące spółką samorządową ze stuprocentowym udziałem Samorządu Województwa Wielkopolskiego, powołane na mocy Uchwały Sejmiku Województwa Wielkopolskiego nr XXXIX/542/09 z dnia 28 września 2009 roku.

W 2013 roku spółka Przewozy Regionalne przewiozła na terenie Wielkopolski ponad 15,2 mln pasażerów (o 1,4 mln osób mniej niż w 2012 roku), natomiast spółka Koleje Wielkopolskie 5,4 mln pasażerów (o 2,0 mln osób więcej niż w roku poprzednim). W wyniku modernizacji regionalnych linii kolejowych nr 356 i 357, spółka Koleje Wielkopolskie notuje systematyczny wzrost liczby pasażerów.

Samorząd Województwa Wielkopolskiego posiada odpowiedni tabor do obsługi całej pracy przewozowej na regionalnych liniach niezelektryfikowanych. Od rozkładu jazdy 2012/2013 spółka Koleje Wielkopolskie prowadzi przewozy również na części linii zelektryfikowanych, za pomocą nowych oraz używanych elektrycznych zespołów trakcyjnych zakupionych przez Województwo Wielkopolskie w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013; Priorytet II – Infrastruktura komunikacyjna, Działanie 2.4 – Tabor kolejowy dla regionalnych przewozów pasażerskich, ze współfinansowaniem budżetu państwa, środków własnych Samorządu Województwa oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Aktualnie Samorząd Województwa Wielkopolskiego jest właścicielem:

- 22 autobusów szynowych o napędzie spalinowym,
- 12 elektrycznych zespołów trakcyjnych EN57,
- 22 elektrycznych zespołów trakcyjnych serii EN76 „Elf”,
- 3 elektrycznych zespołów trakcyjnych serii SA 139 „Link”.

Przewozy regionalne prowadzone są na większości linii kolejowych województwa wielkopolskiego. Spółka Przewozy Regionalne obsługuje 13 relacji: Łódź – Ostrów Wlkp. – Wrocław, Kutno – Poznań – Zbąszynek, Poznań – Mogilno, Poznań – Ostrów Wlkp. – Kluczbork, Kępno – Krzepice, Jarocin – Oleśnica, Poznań – Leszno – Wrocław, Poznań – Piła – Szczecinek, Gorzów Wlkp. – Krzyż – Piła, Piła – Chojnice, Poznań – Krzyż, Piła – Wałcz, Piła – Nakło n/Notecią.

Spółka Koleje Wielkopolskie obsługuje połączenia z Poznania i z Leszna w następujących kierunkach: z Poznania do Kutna (przez Konin), Zbąszynka, Wolsztyna, Gołańczy, Mogilna (przez Gniezno) oraz z Leszna do Ostrowa Wlkp. i Zbąszynka.

Integracja transportu zbiorowego i kolej metropolitalna

Obecnie formułowane cele polityk transportowych ukierunkowane są m.in. na rozwój zrównoważonego transportu zbiorowego, w celu minimalizacji negatywnego oddziaływania rosnącego ruchu drogowego. Rozwój komunikacji zbiorowej powinien być ukierunkowany przede wszystkim na integrację transportu publicznego w punktach przesiadkowych. Role tą na terenie miast mogą pełnić dworce i pętle komunikacyjne, natomiast na pozostałych terenach – dworce kolejowe lub autobusowe (w przypadku braku kolei).

Szczególnie istotne jest wykorzystywanie dworców jako punktów przesiadkowych integrujących różne rodzaje transportu, w tym kolejowego, autobusowego, miejskiego, samochodowego i rowerowego.

Bazując na założeniu zintegrowania różnych form komunikacji zbiorowej oraz indywidualnej w oparciu o kolej, powstają obecnie koncepcje rozwoju poznańskiej kolei metropolitalnej. Według przeprowadzonych analiz kolej ta powinna charakteryzować się dużą częstotliwością i cyklicznością przewozów oraz krótkim czasem przejazdu, a zasięg jej funkcjonowania powinien uwzględniać uwarunkowania przestrzenne, ekonomiczne i techniczne.

4.4. Transport lotniczy

Lotniska i lądowiska

Na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonuje Port Lotniczy Poznań-Ławica im. Henryka Wieniawskiego o znaczeniu regionalnym, realizujący połączenia międzynarodowe o zasięgu europejskim. Lotnisko obsługuje przede wszystkim ruch pasażerski, ale także ruch towarowy.

Ponadto w regionie znajdują się inne lotniska cywilne wpisane do rejestru lotnisk cywilnych Urzędu Lotnictwa Cywilnego (2014 r.), w tym w: Kobylnicy k. Poznania, Michałkowie k. Ostrowa Wlkp., Strzyżewicach k. Leszna. Są to lotniska należące przeważnie do aeroklubów i stanowiące bazę sportowo-treningową oraz obsługujące cywilne przeloty prywatne. Oprócz tego funkcjonują także samolotowe lądowiska cywilne wpisane do ewidencji Urzędu Lotnictwa Cywilnego: Kazimierz Biskupi, Radzewice k. Poznania, Sowiniec (gm. Mosina), Powodowo (gm. Wolsztyn), Poznań-Bednary (gm.

Pobiedziska), Debrzno, Jaryszewo (gm. Obrzycko), Krępsko (gm. Szydłowo), Piła, Śmiłowo (gm. Kaczory), Zakrzewo (gm. Dopiewo), Zborowo (gm. Dopiewo), Żerniki (gm. Kórnik).

Przy kilku większych szpitalach zlokalizowano lądowiska dla śmigłowców transportu sanitarnego. Tego typu lądowiska znajdują się w następujących miastach: Jarocin, Kalisz, Konin, Krotoszyn, Leszno, Międzychód, Nowy Tomyśl, Ostrów Wlkp., Piła, Pleszew, Poznań (2 lądowiska), Puszczykowo, Śrem, Środa Wlkp., Trzcianka, Złotów. Do pozostałych lądowisk śmigłowcowych o charakterze prywatnym zalicza się: Clip Logistics (gm. Swarzędz), Piła Motylewo, PRH Stawnica (gm. Złotów), Sobota (gm. Rokietnica).

Na terenie województwa zlokalizowane są także dwa czynne lotniska wojskowe: w Powidzu oraz w Poznaniu-Krzesinach.

Port Lotniczy Poznań-Ławica

Port Lotniczy Poznań-Ławica to najważniejsze lotnisko regionu. Długość drogi startowej wynosi 2 504 m, a jej szerokość 50 m. Rezultatem rozbudowy infrastruktury lotniskowej i terminalowej Portu, zakończonej w 2013 roku są:

- nowa równoległa droga kołowania, połączona z pasem startowym ścieżkami szybkiego zjazdu,
- powiększona o nowe stanowiska płyta postojowa dla samolotów,
- nowa strefa przylotów,
- hala główna ze stanowiskami check-in,
- powiększona i zmodernizowana część komercyjna,
- zmodernizowana strefa odlotów.

Rozbudowany terminal posiada około 23 000 m² powierzchni użytkowej i przepustowość 3 mln pasażerów rocznie.

W terminalu cargo znajdują się: magazyn eksportowy, importowy i krajowy oraz boksy załadunku i wyładunku. Port Lotniczy w Poznaniu został wpisany do książki kodowej Lufthansy Cargo, co oznacza, że przesyłki do Poznania można nadawać z każdego lotniska na świecie.

Liczba i kierunki połączeń Portu Lotniczego Poznań-Ławica ulegają zmianom i są zależne od aktualnej sytuacji rynku lotniczego oraz preferencji podróżnych. Obecnie z lotniska Ławica odbywają się regularne loty do 24 portów lotniczych Europy (2014 rok), w tym do siedmiu stolic krajów Unii Europejskiej takich jak: Dublin, Kopenhaga, Londyn, Oslo, Paryż, Rzym, Sztokholm oraz do kilku ważnych portów przesiadkowych, jak Frankfurt n/Menam, Monachium, Barcelona czy Edynburg. Najwięcej regularnych połączeń lotniczych (od 14 do 23) wykonywanych jest w ciągu tygodnia do: Warszawy, Londynu, Monachium, Kopenhagi i Frankfurtu. Do pozostałych portów lotniczych liczba połączeń wynosi mniej niż 4.

Loty czarterowe odbywają się do kilkunastu państw w 33 kierunkach do portów lotniczych zlokalizowanych na wybrzeżu Morza Śródziemnego, Morza Czarnego, Morza Czerwonego i Oceanu Atlantyckiego.

Od wielu lat, w tym także w 2013 roku, województwo wielkopolskie plasuje się na 6. miejscu w kraju pod względem obsługi pasażerów w portach lotniczych. Corocznie obserwowany jest wzrost liczby pasażerów obsługiwanych w Porcie Lotniczym Poznań-Ławica, jednak w 2013 roku w stosunku do roku 2012 zanotowano spadek z 1 595 221 do 1 355 056 osób, tj. o 15,1%. W 2013 roku w Porcie Lotniczym Poznań-Ławica obsłużono 1 022 095 pasażerów w ruchu regularnym, 326 636 w ruchu czarterowym oraz 6 325 w ruchu General Aviation, co obejmowało w sumie 20 602 operacje lotnicze.

Od 2004 roku ruch pasażerski w porcie lotniczym zwiększył się o 256% (w kraju o 181%), przy czym wartość wskaźnika prezentowała poziom przeciętny w porównaniu do wyników innych województw. W 2013 roku udział ruchu lotniczego w Poznaniu stanowił 5,4% ruchu lotniczego w całym kraju i był niższy w stosunku do lat 2008-2012, w których osiągał maksymalne wartości i wynosił od 6,1% do 6,7%.

Tab. 28. Ruch pasażerów w portach lotniczych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju (os.)

Zmienna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska										
Przyjazdy	4 410 432	5 730 024	7 588 684	9 517 453	10 354 231	9 503 886	10 219 742	10 827 799	11 794 172	12 453 784
Wyjazdy	4 470 128	5 784 047	7 730 141	9 610 482	10 362 473	9 586 826	10 327 919	10 938 072	11 883 239	12 607 376
Tranzyt	79 898	52 535	125 746	117 373	54 468	150 586	161 002	121 552	133 982	97 344
Wielkopolska (Port Lotniczy Poznań-Ławica)										
Przyjazdy	171 586	199 960	319 001	439 353	637 372	614 011	696 737	708 460	773 013	659 471
Wyjazdy	174 103	198 133	332 826	431 620	626 088	628 118	693 888	725 051	794 315	676 492
Tranzyt	34 987	20 475	18 875	25 964	0	29 628	28 496	29 945	27 893	19 093

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 69. Ruch pasażerów w portach lotniczych w latach 2004-2013

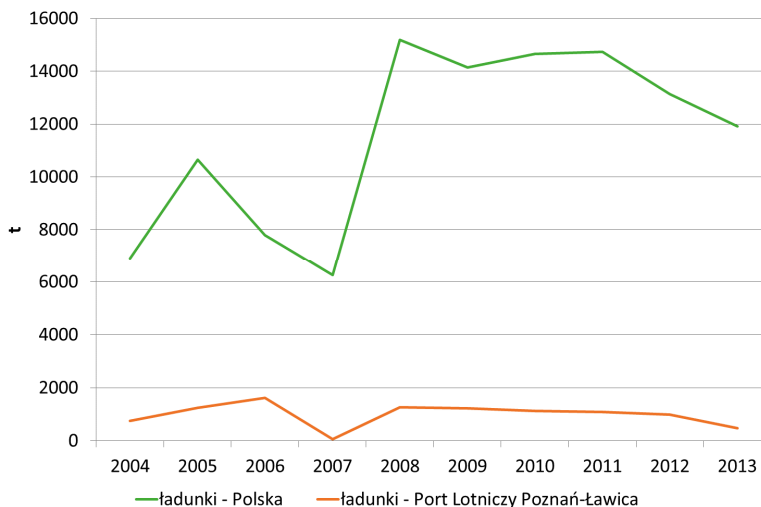

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Udział transportu lotniczego w przewozach towarowych w Polsce jest niewielki, a ilość przewożonych towarów oraz poczty w poszczególnych latach ulega częstym zmianom. Wyniki przewozów cargo są najbardziej czułym wskaźnikiem światowej koniunktury gospodarczej. Przewozy lotnicze stanowią najdroższy środek transportu, dlatego w konsekwencji niekorzystnych zmian gospodarczych przedsiębiorstwa ograniczają koszty transportu a ruch lotniczy cargo odczuwa to najbardziej. Załamanie tego sektora miało miejsce w 2007 roku, co miało swoje konsekwencje także w Polsce i Wielkopolsce. Ponadto w skali kraju występują znaczne różnice regionalne w ilości przewożonych ładunków²⁹ w ruchu krajowym i zagranicznym w poszczególnych portach lotniczych, z dominującą pozycją województwa mazowieckiego obsługującego 73,5% rynku. W latach 2004-2013 notowane były również spadki przeładunku towarów, w tym w województwie wielkopolskim aż o 66,5%, przy ogólnym wzroście o 39,9% w kraju. W 2013 roku w Porcie Lotniczym Poznań-Ławica załadunek i wyładunek towarów wyniósł 512 t, co stanowiło 0,8% ogólnej wielkości przeładunków

²⁹ Według GUS wielkość przewozów ładunków ustala się jako sumę wagi brutto przesyłek towarowych, pocztowych i bagażu płatnego.

w Polsce. Niski udział przewozów cargo na lotnisku w Poznaniu związany jest z ukierunkowaniem obiektu na obsługę pasażerską.

Ryc. 70. Przeladunek towarów w portach lotniczych w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Tab. 29. Przeladunek towarów w portach lotniczych w latach 2004-2013 (t)

Zmienna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska										
Wyladunek	36 323	40 307	47 419	50 313	45 034	40 099	45 362	47 170	44 777	46 903
Zaladunek	26 210	28 324	31 687	34 071	35 423	29 152	35 682	38 911	35 942	40 601
Wielkopolska (Port Lotniczy Poznań-Ławica)										
Wyladunek	969	918	1201	300	624	561	657	535	505	252
Zaladunek	558	797	1043	269	742	735	566	603	526	261

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Transport – wyniki działalności w 2013 r.

Port lotniczy Poznań-Ławica znajduje się około 5 km od centrum Poznania. Położenie lotniska w granicach miasta rodzi zarówno pozytywne jak i negatywne konsekwencje. Do pozytywnych aspektów lokalizacji portu lotniczego można zaliczyć możliwość zapewnienia dobrej dostępności komunikacyjnej i szybkiego połączenia z centrum miasta w tym np. z Dworcem Głównym w Poznaniu. Dostępność lotniska polepszyła się w wyniku rozbudowy ul. Bukowskiej w Poznaniu do drogi dwujezdniowej (zakończony w 2011 roku). Dodatkowo port lotniczy zyskał szybkie połączenie z autostradą A2 w wyniku budowy zachodniej obwodnicy Poznania w ciągu drogi S11 na odcinku od węzła Tarnowo Podgórne do węzła Poznań Zachód. Dodatkowo w dalszej perspektywie uwzględniana jest możliwość kolejowego połączenia lotniska z Dworcem Głównym w Poznaniu.

Przebiegiem konsekwencją lokalizacji Ławicy jest ograniczenie wysokości zabudowy na ścieżkach podejścia i zejścia samolotów. Od strony wschodniej tor lotu samolotów przebiega nad centrum miasta, uniemożliwiając budowę budynków i budowli powyżej określonego pułapu wysokości. Negatywnym aspektem położenia lotniska Ławica jest generowanie ponadnormatywnego hałasu i jego negatywne oddziaływanie na sąsiadującą z portem zabudowę. Dodatkowo Uchwała nr XVIII/302/12 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 30 stycznia 2012 roku, w sprawie utworzenia obszaru

ograniczonego użytkownika dla lotniska Poznań-Ławica w Poznaniu, zawiera wymagania techniczne dotyczące budynków w określonym typie zabudowy oraz ograniczenia w lokalizacji budynków o danej funkcji, w tym szpitali, domów opieki społecznej i budynków związanych ze stałym lub czasowym pobytem dzieci i młodzieży.

Z uwagi na uciążliwość lokalizacji lotniska w granicach miasta, zgodnie z zapisem zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020., nie można wykluczyć konieczności budowy regionalnego portu lotniczego w innej lokalizacji.

Rola małych lotnisk w rozwoju subregionów (Kalisz, Piła, Leszno, Konin)

Zasadniczo lotniska i lądowiska subregionalne wpływają na konkurencyjność regionu, jednak nie wypracowano do tej pory jednego modelu rozwoju tego typu obiektów gwarantującego sukces. Lokalne lotniska nie wpływają na poprawę mobilności przestrzennej siły roboczej i nie wpisują się znacząco w wewnętrzny rozwój dostępności komunikacyjnej. Ich działalność związana jest głównie z obsługą wysoko wykwalifikowanych kadr lub dysponentów kapitału, a nie masowego klienta. Wpływ na to na m.in. brak regularnej siatki połączeń.

Małe lotniska i lądowiska zlokalizowane w subregionach Wielkopolski (Leszno, Piła, Ostrów Wlkp., Kazimierz Biskupi k. Konina), prowadzą przede wszystkim działalność szkoleniową i sportową oraz w niewielkim zakresie obsługują ruch General Aviation. Generalnie nie przewiduje się fundamentalnych zmian w funkcjonowaniu przedmiotowych obiektów, a jedynie zachowanie funkcji istniejącej z jednoczesną intensyfikacją ruchu General Aviation oraz ewentualne rozszerzenie o nieregularny ruch cargo. Rozwój małych lotnisk jest uzasadniony pomimo małej skali ich działalności i ograniczonym wpływem na rozwój lokalny. Każde lotnisko powinno wykorzystywać swój potencjał w sposób unikatowy. Do potencjalnych funkcji, które po części są realizowane lub mogłyby być dodatkowo rozwijane należą m.in.: wysokiej klasy, intensywne działalności szkoleniowa i sportowa, rozwój działalności technicznej/lokalnego biznesu, rozwój lotnisk jako produktów turystycznych (w oparciu atrakcyjną lokalizację)³⁰.

4.5. Żegluga śródlądowa

Klasyfikacja dróg wodnych i infrastruktura transportu śródlądowego

Największe rzeki stanowiące jednocześnie drogi wodne na terenie Wielkopolski to Warta, przepływająca przez centrum regionu, wraz z jej dopływem – Notecią. Układ dróg wodnych śródlądowych jest bardzo korzystny - zapewnia połączenie ze zlokalizowanymi na rzece Odrze portami w Szczecinie i Świnoujściu oraz w Gdańsku poprzez Wisłę. Jednocześnie Warta i Noteć tworzą Wielką Pętlę Wielkopolski – międzyregionalny szlak o istotnym znaczeniu turystycznym dla Wielkopolski.

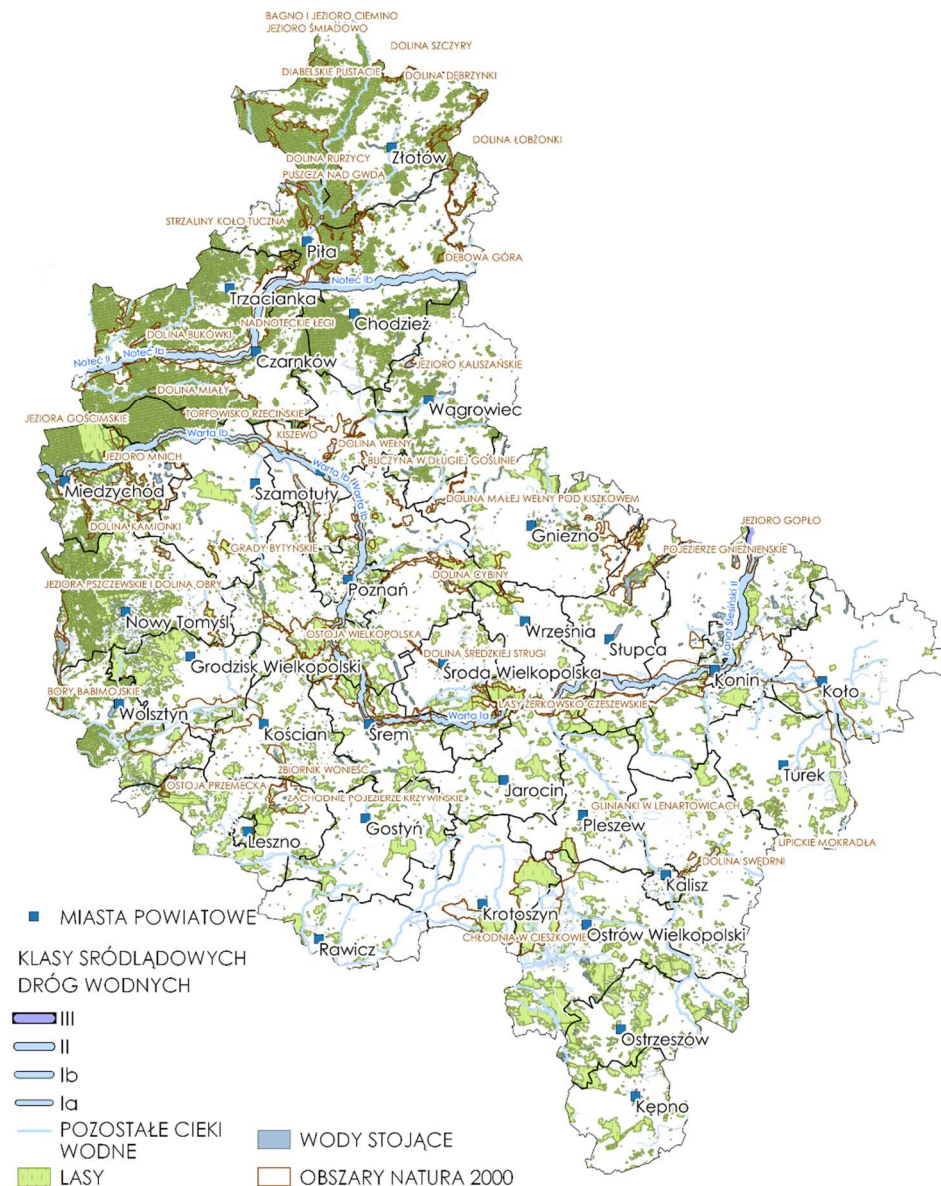
Najważniejszą drogą wodną dla żeglugi w regionie jest szlak Wisła – Odra (planowana międzynarodowa droga wodna E70), łączący systemy żeglugowe Europy Zachodniej i Wschodniej, obejmujący na terenie Wielkopolski rzekę Noteć.

Transport wodny śródlądowy odgrywa mało istotną rolę w systemie transportowym oraz gospodarce regionu – obecnie odbywają się jedynie przewozy incydentalne. Wpływ na to ma przede wszystkim silna konkurencja ze strony transportu drogowego i kolejowego, a także niskie parametry techniczne dróg wodnych oraz zły stan infrastruktury żeglugowej i urządzeń hydrotechnicznych (lub ich brak). Śródlądowe drogi wodne klasyfikowane są, zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 maja 2002 roku w sprawie klasyfikacji śródlądowych dróg wodnych (Dz. U. z 2002 roku Nr 77 poz. 695), według wielkości statków lub zestawów pchanych (długości, szerokości), jakie mogą być dopuszczone do żeglugi na określonej drodze wodnej oraz parametrów szlaku takich jak: minimalna głębokość szlaku czy minimalny prześwit pod mostami, rurociągami i innymi urządzeniami krzyżującymi

³⁰ Analiza potencjałów i kierunków wykorzystania lotnisk o znaczeniu lokalnym zlokalizowanych na obszarze Wielkopolski. BBSG Baca Gościńiarek i Wspólnicy Doradztwo Gospodarcze Sp. z o.o. Poznań. 2014.

się z droga wodną. Do dróg wodnych o znaczeniu regionalnym zalicza się drogi klasy Ia, Ib, II i III. Drogi o znaczeniu międzynarodowym to drogi klasy IV, Va i Vb.

Ryc. 71. Drogi wodne województwa wielkopolskiego na tle obszarów Natura 2000 w 2014 roku

Źródło: Beim M., Mazur B., Soczówka A., Zajdler R. Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju. Poznań. 2014.

Drogi wodne w Wielkopolsce posiadają następujące klasy:

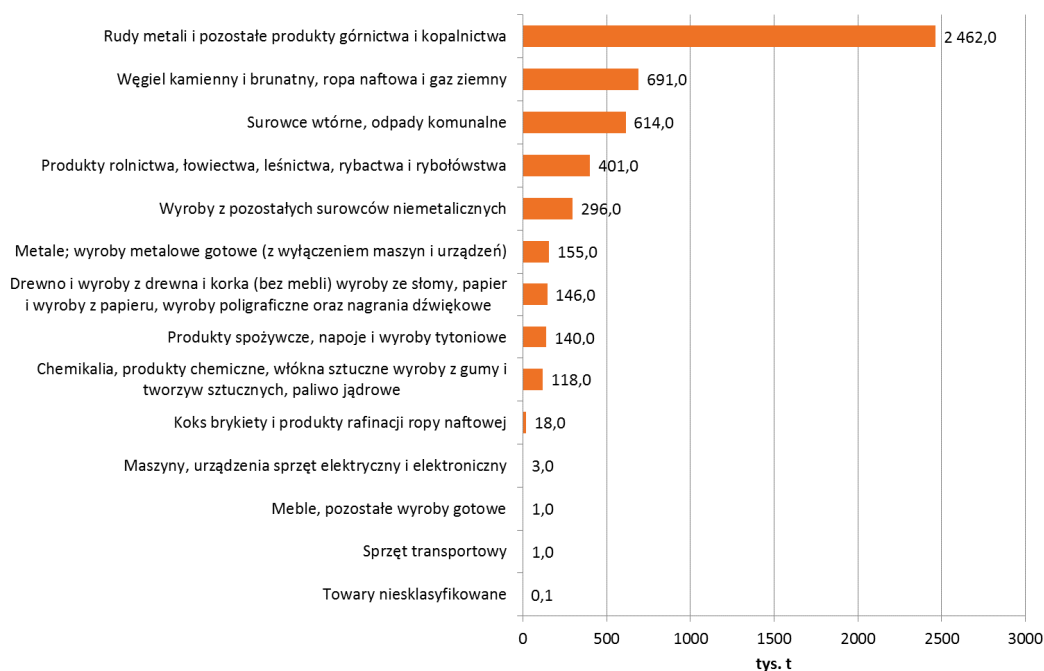
- Kanał Ślesiński:
 - II od połączenia z Wartą do Jeziora Gopło (32,0 km),
 - III Jezioro Gopło (27,5 km).
- Rzeka Warta:
 - Ia od kanału Ślesińskiego do Lubonia (154,6 km),

- Ib od Lubonia do ujścia Noteci (183,8 km),
- II od ujścia Noteci do ujścia do Odry (68,2 km).
- Rzeka Noteć:
 - Ia od Jeziora Gopło (przez Kanał Górnonotecki) do połączenia z Kanałem Bydgoskim (87,1 km),
 - Ib od połączenia z Kanałem Bydgoskim do ujścia Drawy (138,3 km),
 - II od ujścia Drawy do ujścia do Warty (48,9 km).

Udział transportu śródlądowego w przewozie ładunków ogółem w Polsce jest znikomy i od 2010 roku utrzymuje się na poziomie 0,3%. Śródlądowe szlaki żeglugowe na terenie województwa wielkopolskiego nie odgrywają obecnie żadnej roli gospodarczej – według GUS w 2013 roku nie organizowano tu przewozów ładunków.

Niezadowalający jest poziom wyposażenia dróg wodnych w urządzenia techniczne, niezbędne dla prowadzenia prawidłowej gospodarki transportowej. Istniejące porty rzeczne są w bardzo złym stanie technicznym i nie spełniają swojego zadania. Na rzece Noteć są to m.in.: porty w Krzyżu, Czarnkowie, Ujściu, oraz nabrzeża przeładunkowe poza województwem (w Gorzowie Wlkp., Nakle n/Notecią). Na rzece Warcie są to m.in.: porty we Wronkach i w Poznaniu oraz nabrzeża przeładunkowe w Obrzycku, Czerwonaku, Poznaniu, Luboniu i Koninie.

Ryc. 72. Przewozy ładunków żeglugą śródlądową według grup ładunkowych w Polsce w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Transport wodny śródlądowy w Polsce w 2012 r.

Wykorzystanie transportowe Warty i Noteci w większej skali uwarunkowane jest relatywnie wysokimi nakładami finansowymi na regulację dróg wodnych, pogłębienie, modernizację urządzeń i budowli hydrotechnicznych, przebudowę i rewitalizację portów rzecznych oraz odnowę i zakup nowego taboru żeglugowego. Z drugiej strony transport śródlądowy posiada niewątpliwe zalety w porównaniu z innymi gałęziami transportu. Jest jedną z najbardziej przyjaznych dla środowiska gałęzi, m.in. ze względu na:

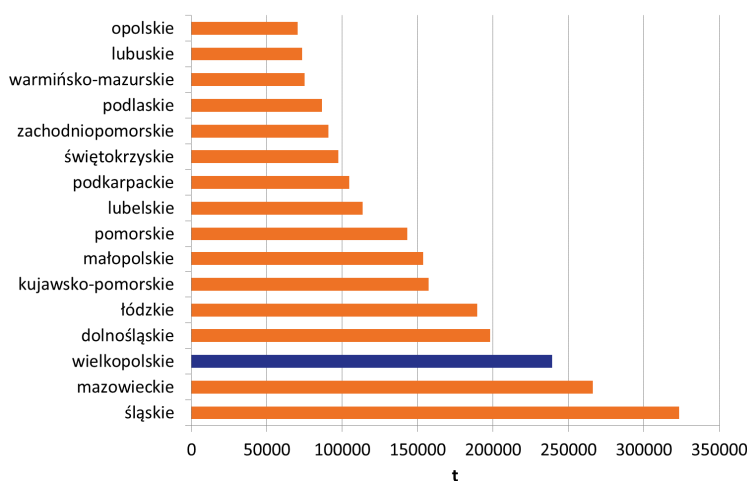
- relatywnie małe zużycie energii (5 litrów paliwa pozwala przemieścić 1 tonę ładunku na odległość: 500 km drogą wodną śródlądową, 333 km transportem kolejowym, 100 km samochodem ciężarowym, jedynie 6,6 km samolotem),
- niską emisję zanieczyszczeń powietrza (emisja CO₂ w żegludze śródlądowej jest prawie 5-krotnie mniejsza aniżeli w transporcie samochodowym i 1,5-razy mniejsza niż w transporcie kolejowym),
- relatywnie niewielkie zanieczyszczenie wód,
- możliwość znacznego zmniejszenia kongestii na drogach w wyniku przejścia przewozów transportu samochodowego,
- niższe koszty zewnętrzne,
- niższe koszty transportu.
- Główne sfery zastosowania transportu wodnego śródlądowego w miastach to kontynuacja tradycyjnych sfer zastosowania, takich jak: przewozy kruszywa dla budownictwa i przewozy surowców energetycznych, oraz nowe sfery zastosowania: codzienne zaopatrzenie sklepów z centrów dystrybucyjnych, w tym zwłaszcza marketów wielkopowierzchniowych, wywóz śmieci, dostawy papieru i wywóz makulatury do recyklingu.

4.6. Transport towarów i działalność logistyczna

Przewozy ładunków

Gospodarka w Polsce przechodzi intensywne zmiany. Spowolnienie gospodarcze będące wynikiem światowego kryzysu gospodarczego, zapoczątkowanego w 2007 roku, miało swoje skutki także w transporcie. Przewóz towarów w kraju zmalał, jednak od 2012 roku widać jego ponowny wzrost. W 2013 roku w Polsce przewieziono ogółem 1 848,3 mln ton ładunków, tj. o 3,3% więcej niż przed rokiem i wykonano pracę przewozową na poziomie 347,9 mld tonokilometrów, tj. o 6,8% większą niż przed rokiem. Zaobserwowano wzrost masy przewożonych ładunków w transporcie kolejowym, samochodowym oraz żegludze śródlądowej. Wzrost pracy przewozowej nastąpił w transporcie kolejowym i samochodowym.

Ryc. 73. Przewozy ładunków transportem samochodowym w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Transport – wyniki działalności w 2013 r.

Działalność logistyczna w Polsce rozwija się bardzo dynamicznie i koncentruje się głównie w lokalnych, branżowych centrach logistycznych. Rzadkością w kraju jest budowa dużych wielofunkcyjnych centrów jak w przypadku krajów Europy Zachodniej.

Obsługa transportowa ładunków jest zróżnicowana w poszczególnych województwach w zależności od położenia i innych uwarunkowań przestrzennych, w tym dostępu do infrastruktury transportowej. Województwo wielkopolskie znajduje się w grupie województw obsługujących największe masy ładunków, za województwami śląskim, mazowieckim i pomorskim. Głównym kierunkiem międzynarodowej wymiany towarowej Wielkopolski są Niemcy (prawie 40% wymiany towarowej ogółem), a następnie Czechy, Holandia, Francja, Wielka Brytania, Chiny i Ukraina.

Struktura towarowa eksportu województwa wielkopolskiego nie zmienia się znacznie. Najważniejsze grupy towarowe w eksporcie to wyroby branży maszynowej (motoryzacyjnej), meblowej oraz tworzyw sztucznych. Na kolejnych miejscach znajdują się wyroby przemysłu metalowego, farmaceutycznego, spożywczego (mięso i podroby jadalne) oraz drzewno-papierniczego. W strukturze produktowej eksportu od lat przeważają te same produkty. Eksport województwa wielkopolskiego rozwija się wolno. Dynamika wzrostu eksportu jest niższa niż dynamika dla całego kraju.

Podobnie jak w kraju, zdecydowanie dominujący udział w strukturze przewozu ładunków w poszczególnych gałęziach transportu posiada transport drogowy. Odległości przewozów nie są jednak duże i ograniczają się głównie do obszaru regionu. Województwo wielkopolskie w 2013 roku plasowało się na trzecim miejscu w kraju pod względem przewiezionej masy ładunkowej transportem samochodowym, co stanowiło 10% ogólnej masy ładunków w kraju.

Kolejowe przewozy towarowe na terenie województwa wielkopolskiego wykonuje głównie PKP CARGO S.A. poprzez Zakłady Przewozów Towarowych w Poznaniu i Jarocinie oraz kilkanaście innych podmiotów gospodarczych. Podstawowym segmentem towarów przewożonym przez PKP CARGO S.A. są paliwa stałe, w tym głównie węgiel kamienny. Kolejnym co do wielkości segmentem towarów są kruszywa i materiały budowlane oraz metale i rudy.

Towary nadawane z terenu województwa (dane PKP S.A.) to przede wszystkim: metale i wyroby metalowe, drewno i wyroby drewniane, płody rolne, przesyłki kombinowane i pozostałe ładunki. W odbiorach dominującą rolę odgrywają ładunki masowe, takie jak: węgiel, cement, ropa naftowa i wyroby naftowe oraz kamienie wszelkie. W przewozach kolejowych znaczny udział odgrywają także samochody osobowe i ich części oraz wyroby meblarskie. Największy udział w nadaniach towarów w regionie mają takie miejscowości jak Kłodawa, Konin, Swarzędz, Szamotuły i Ostrów Wlkp.

Tab. 30. Kierunki potoków ładunkowych województwa wielkopolskiego

Export			Import		
kierunek	masa(tys. ton)	udział %	kierunek	masa (tys. ton)	udział %
ogółem	6 057	100,0	ogółem	4 467	100
Niemcy	2 348	38,8	Niemcy	1 559	34,9
Holandia	303	5,0	Czechy	358	8,0
Francja	294	4,9	Chiny	163	3,6
Czechy	280	4,6	Holandia	154	3,5
Wielka Brytania	271	4,5	Ukraina	145	3,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Centrum Analitycznego Administracji Celnej (za: Potencjalne korzyści i kierunki wymiany towarowej dla kreowania impulsów rozwojowych regionów korytarza Bałtyk-Adriatyk w Polsce. 2013 r.)

Tab. 31. Obsługa transportowa przewozów towarowych w województwie wielkopolskim

Export			Import		
rodzaj transportu	masa (tys. ton)	udział %	rodzaj transportu	masa (tys. ton)	udział %
ogólnie	6 057	100,0	ogólnie	4 467	100,0
transport drogowy	2 758	45,5	transport drogowy	3 428	76,7
transport morski	429	7,1	transport morski	803	18,0
transport kolejowy	269	4,4	transport kolejowy	236	5,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Centrum Analitycznego Administracji Celnej (za: Potencjalne korzyści i kierunki wymiany towarowej dla kreowania impulsów rozwojowych regionów korytarza Bałtyk-Adriatyk w Polsce. 2013 r.)

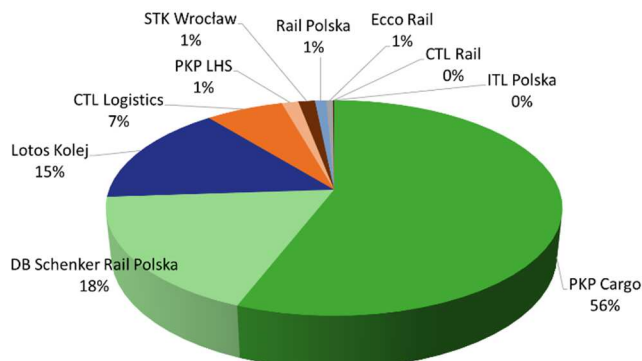
Tab. 32. Wojewódzki bilans przewozów ładunków transportem samochodowym w 2013 roku (t)

Kierunek	Export		Import	
	Polska	Wielkopolska	Polska	Wielkopolska
ogółem	1 179 878	117 825	1 170 700	121 255
wewnątrz województwa	782 134	77 115	782 134	77 115
do innych województw	334 867	33 293	334 867	37 834
za granicę	62 877	7 417	53 699	6 306

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania GUS – Transport – wyniki działalności w 2013 r.

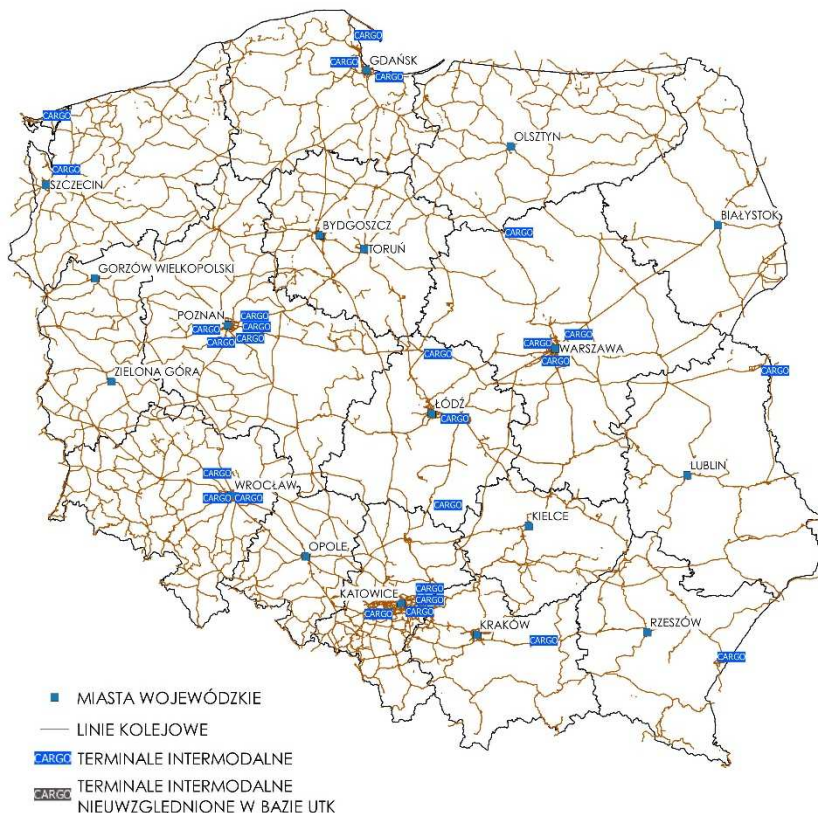
Transport intermodalny

Jednym z ważniejszych czynników kształtowania konkurencyjności Wielkopolski w kraju i za granicą jest rozwój transportu intermodalnego. Rozwój gospodarczy związany jest współcześnie ze sprawną wymianą różnej postaci dóbr. Szczególne znaczenie w zakresie wykorzystywania potencjałów rozwojowych w ujęciu regionalnym mają zagadnienia związane z transportem i dostępnością komunikacyjną już nie tylko w kontekście kosztów transportu i czasu, ale coraz częściej w kwestii bezpieczeństwa i ochrony środowiska. Podejście do transportu mocno ewoluuje w kierunku zagadnień związanych z transportem intermodalnym, czyli transportem wykorzystującym co najmniej dwie różne gałęzie.

Ryc. 74. Udział przewoźników w przewożonej masie ładunków w transporcie intermodalnym w Polsce w 2013 roku

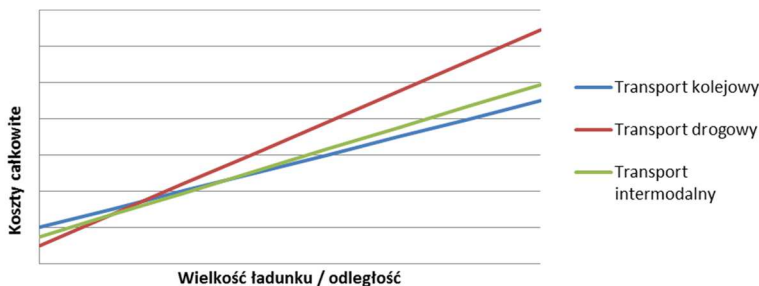
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UTK

Ryc. 75. Lokalizacja terminali intermodalnych w Polsce według danych Urzędu Transportu Kolejowego w 2014 roku

Źródło: Beim M., Mazur B., Soczówka A., Zajdler R. *Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju*. Poznań. 2014.

Ryc. 76. Wpływ zastosowania transportu intermodalnego na układ kosztów w transporcie

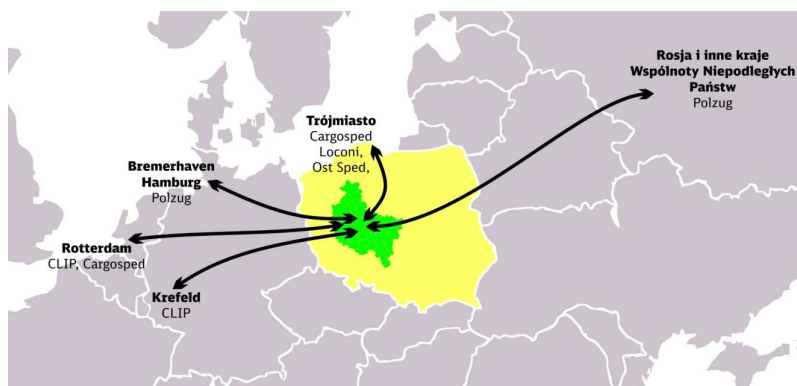
Źródło: Beim M., Mazur B., Soczówka A., Zajdler R. *Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju*. Poznań. 2014.

Transport intermodalny jest punktem wyjścia dla kształtowania zrównoważonej polityki transportowej (w Europie podmiotem szczególnie zaangażowanym w dyskusję nad rolą, znaczeniem i promocją transportu intermodalnego jest Unia Europejska) oraz takiego kształtowania podziału gałęziowego zadań w transporcie, który generowałby najmniejsze oddziaływanie na środowisko przyrodnicze. Pomimo, że udział transportu intermodalnego w bilansie przewozów ładunków w Polsce nie jest najwyższy, a jego rozwój napotyka na wiele ograniczeń, województwo wielkopolskie posiada

cechy, pozwalające przyjąć funkcję jednego z liderów w zakresie rozwoju rodzaju transportu w kraju³¹.

Do barier rozwoju przewozów intermodalnych należy zaliczyć³²: wysoki poziom stawek dostępu do infrastruktury, słabą jakość infrastruktury kolejowej, brak dofinansowania przewozów intermodalnych przez Państwo, wysokie koszty inwestycji terminalowych, małą liczbę terminali i punktów przeładunkowych oraz utrudnienia w dostępie do nich, a także brak wyspecjalizowanego taboru czy poziomu konkurencji na rynku kolejowych przewozów intermodalnych.

Ryc. 77. Główne kierunki przewozów intermodalnych w relacjach z terminalami na terenie województwa wielkopolskiego w 2014 roku

Źródło: Beim M., Mazur B., Soczówka A., Zajdler R. *Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju*. Poznań. 2014.

Centra logistyczne i centra magazynowe

Obiekty realizujące działalność logistyczną obejmują zarówno centra logistyczne, centra magazynowe, jak i obiekty magazynowe. Wyróżnikiem podziału ww. obiektów jest przede wszystkim infrastruktura oraz zakres świadczonych usług.

Centrum logistyczne tworzy przestrzennie funkcjonalną całość wraz z infrastrukturą i organizacją. Usługi logistyczne związane są z przyjmowaniem, magazynowaniem, rozdziałem i wydawaniem towarów. Charakterystyczną cechą centrów logistycznych jest skupianie się wokół nich wielu różnych inwestorów oraz oferta usług dodatkowych np. usługi finansowe, hotelowe, gastronomiczne, sprzedaż paliw, świadczonych przez niezależne w stosunku do nadawcy lub odbiorcy podmioty gospodarcze. Znaczenie centrów logistycznych przejawia się przede wszystkim na wykorzystaniu dostępności znacznych obszarów inwestycyjnych, wspólnego potencjału użytkowników i ich kooperacji, redukcji kosztów eksploatacyjnych poprzez wspólne użytkowanie niektórych zasobów, jak np. infrastruktury transportowo-technicznej.

W Polsce istnieją cztery centra logistyczne, odpowiadające standardom zachodnioeuropejskim, z czego w województwie wielkopolskim zlokalizowane są dwa: CLIP Logistic w Swarzędzu oraz Centrum Logistyczne Konin-Stare Miasto. Realizacja tych centrów była inicjatywą lokalnych przedsiębiorców i pozbawiona systemowego wsparcia ze strony władz.

W Wielkopolsce dobrze rozwinięty jest także rynek powierzchni magazynowych, stanowiących podstawowy element punktowej infrastruktury logistycznej. Duża koncentracja ww. obiektów występuje w rejonie Poznania. Do największych powierzchniowo centrów magazynowych (powyżej 70 tys. m²) można zaliczyć:

- Panattoni Park Poznań I i II w Gądkach (o łącznej powierzchni około 300 tys. m²),

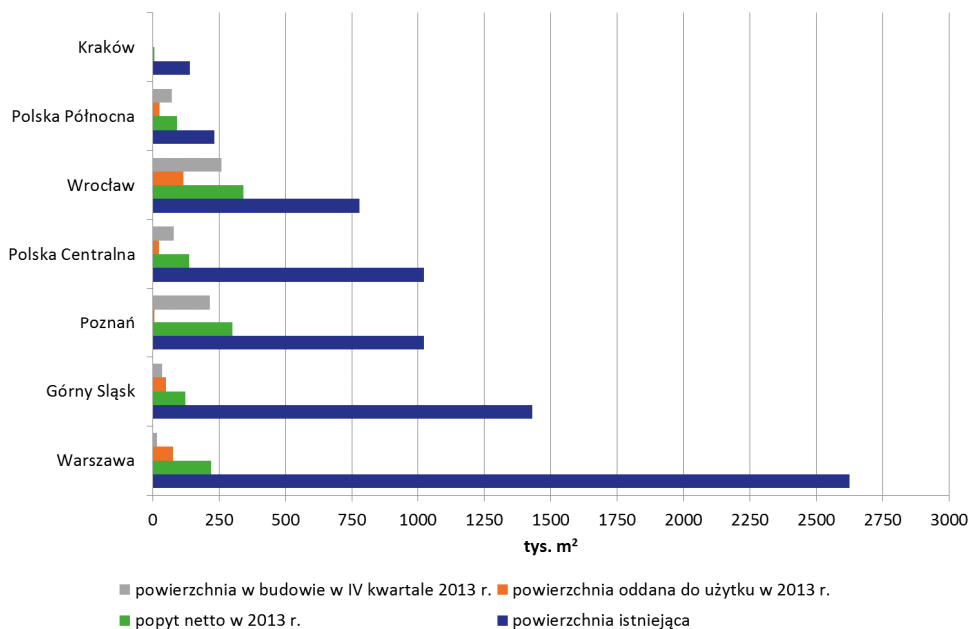
³¹ Beim M., Mazur B., Soczówka A., Zajdler R. *Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju*. Ekspertyza wykonana na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego. Poznań. 2014.

³² Foltyski M. *Centra logistyczno-dystrybucyjne a rozwój regionalny w Polsce*. Instytut Logistyki i Magazynowania. Gdańsk. 4 lutego 2011 r.

- Prologis Park Poznań II w Sadach (120,7 tys. m²),
- CLIP w Swarzędzu (73,8 tys. m²),
- Tulipan Poznań Park I w Komornikach (73,8 tys. m²).

Rozwój rynku magazynowego jest mocno powiązany z przebiegiem autostrady A2 oraz z samym Poznaniem, będącym relatywnie dużą i zamożną aglomeracją miejską. Dodatkowo takie czynniki jak: bliskość granicy z Niemcami oraz obecność fabryki Volkswagena, uczyniły z regionu interesującą lokalizację dla przedstawicieli sektorów motoryzacyjnego, logistycznego i handlowego. Do największych konkurentów Poznania należy obecnie region Polski Centralnej (Łódź), mający korzystniejsze położenie dla części firm logistycznych z uwagi na powiązanie dwóch autostrad – A1 i A2, oraz Wrocław – rywalizujący o najemców zainteresowanych rozwojem działalności logistycznej w Polsce w oparciu o niższe koszty operacyjne.

Ryc. 78. Rynek powierzchni magazynowych w największych aglomeracjach Polski w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *On Point Rynek powierzchni magazynowych w Polsce w 2013 r.* Jones Lang LaSalle, 2014 r.

5. Infrastruktura techniczna

Zagadnienia związane z infrastrukturą techniczną obejmują cztery podstawowe elementy: infrastrukturę energetyczną, ciepłowniczą, infrastrukturę komunalną (sanitarną) oraz infrastrukturę łączności (komunikacji), którą omówiono w innych częściach niniejszej Diagnozy. Poziom wyposażenia obszaru w odpowiednie media odgrywa istotną rolę w realizacji podstawowych potrzeb życia ludności i jest wyznacznikiem standardu i jakości życia. Dostępność infrastruktury technicznej jest jednym z kluczowych czynników rozwoju gospodarczego regionów i gmin.

5.1. Infrastruktura energetyczna

Bilans energetyczny

Analizując obszar województwa wielkopolskiego pod względem potencjału energetycznego, sformułować należy stwierdzenie, że znajduje się tutaj strategiczny w skali kraju potencjał w zakresie produkcji energii elektrycznej. Udział wytworzonej w regionie energii w 2013 roku (13 565 GWh) wyniósł 8,2% produkcji krajowej, co plasowało województwo na 4. miejscu, tuż za województwami: łódzkim (22,6%), śląskim (18,9%) i mazowieckim (14,0%). Szczegółowa analiza ilości wytwarzanej energii elektrycznej pozwala jednak zauważyć, że choć na przestrzeni lat 2004-2013 jej produkcja utrzymywała się na poziomie średnio około 13 400 tys. GWh, to udział energii wytworzonej w Wielkopolsce nieznacznie zmalał w produkcji krajowej (o 0,7 p.proc.). W tym samym okresie wzrost udziału w produkcji energii w kraju wystąpił w województwach: łódzkim (o 2,8 p.proc.), zachodniopomorskim (o 1,6 p.proc.) i mazowieckim (o 1,4 p.proc.).

Obecny potencjał energetyczny Wielkopolski zaspokaja potrzeby mieszkańców oraz sektora gospodarki. Bilans energetyczny regionu mierzony przyrównaniem energii wyprodukowanej w jego granicach w relacji do konsumpcji jest dodatni, a w 2013 roku kształtował się na poziomie 118,6%. Niemniej warto zauważyć, że jeszcze w 2004 roku bilans ten wyniósł 141,8%, co w przypadku utrzymania się stałego wolumenu produkcji energii oznacza, że potrzeby energetyczne Wielkopolski systematycznie zwiększają się w stosunku do możliwości wytwórczych elektrowni.

Tab. 33. *Produkcja energii elektrycznej w województwie wielkopolskim i w Polsce oraz udział Wielkopolski w produkcji ogólnokrajowej w latach 2004-2013*

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska (GWh)	15 416	156 936	161 743	159 348	155 305	151 720	157 658	163 548	162 139	164 557
Wielkopolska (GWh)	13 929	13 531	14 069	13 704	13 571	13 169	12 641	12 949	13 113	13 565
Udział Wielkopolski w produkcji krajowej	9,0%	8,6%	8,7%	8,6%	8,7%	8,7%	8,0%	7,9%	8,1%	8,2%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 34. *Zużycie energii elektrycznej w województwie wielkopolskim i w Polsce oraz udział Wielkopolski w zużyciu ogólnokrajowym w latach 2004-2013*

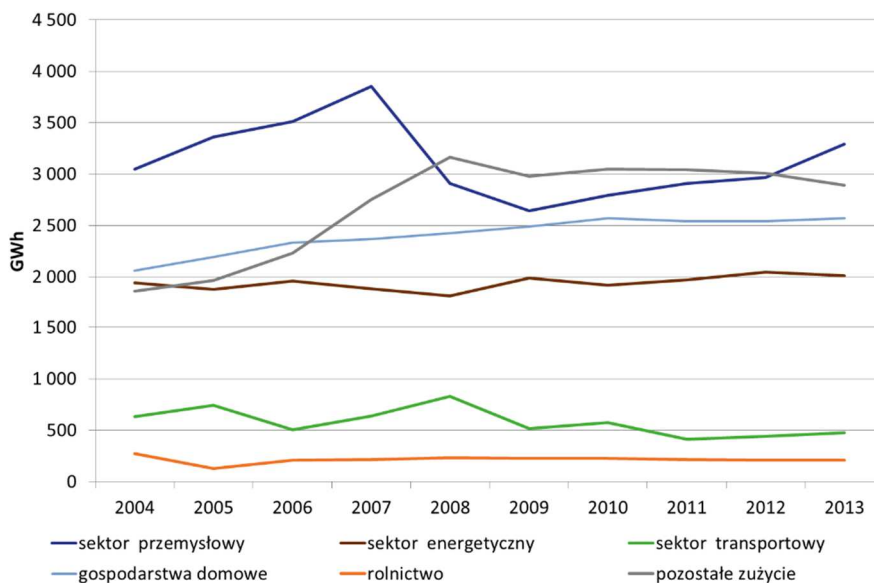
Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska (GWh)	130 435	131 187	136 736	139 583	143 700	136 996	144 453	147 668	148 415	149 789
Wielkopolska (GWh)	9 820	10 267	10 744	11 702	11 368	10 838	11 137	11 088	11 213	11 436
Udział Wielkopolski w zużyciu krajowym	7,5%	7,8%	7,9%	8,4%	7,9%	7,9%	7,7%	7,5%	7,6%	7,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W przypadku analizy wskaźników konsumpcji energii elektrycznej należy stwierdzić, że w Wielkopolsce obserwuje się systematyczny wzrost jej zużycia. Od 2004 roku zużycie energii województwie wielkopolskim wzrosło o 16,5%. Jest to jednak zjawisko o umiarkowanym nasileniu, nieznacznie przewyższające średnią krajową na poziomie 14,8%. Podkreślić należy, że zmiany w zakresie konsumpcji energii nie są zjawiskiem o dużym nasileniu w poszczególnych latach.

Obecnie dominującym pod względem zużycia energii sektorem ekonomicznym w województwie wielkopolskim jest sektor przemysłu, który w 2013 roku konsumował 28,8% całości energii elektrycznej wykorzystywanej w regionie. Tuż za nim uplasował się sektor usług, który zużywał 25,4% energii, a także sektor gospodarstw domowych (22,4%), a także energetyka (17,6%). Zdecydowanie najmniej energii wykorzystywano w dziedzinie transportu (4,2%) i rolnictwa (1,8%).

Ryc. 79. Zużycie energii elektrycznej według sektorów ekonomicznych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Analizując trendy konsumpcji energii elektrycznej w regionie, należy zauważyć, że sektor usług oraz sektor gospodarstw domowych generują najsilniejszy wzrost zapotrzebowania na energię. Od 2004 roku sektory te wygenerowały wzrosty konsumpcji energii odpowiednio o 55,2% i 24,6%. Istotny spadek zanotowano z kolei w sektorze rolnictwa, gdzie zużycie spadło w stosunku do 2004 roku o 25,0%. Istotne przemiany w zakresie konsumpcji energii w regionie dotknęły sektor przemysłu. O ile w latach 2004-2007 obserwowano pośród tej grupy wzrost poboru energii, to od 2007 roku nastąpiło załamanie tego trendu. Zjawisko to tłumaczyć można ogólnoświatowym kryzysem gospodarczym, który spowodował ograniczenie produkcji przemysłowej i tym samym zużycia energii w tym sektorze (nawet o 24,5% w 2007 roku i 9,0% w 2008 roku). Począwszy od 2009 roku obserwowany jest już trend wzrostowy.

Obiekty wytwarzające energię elektryczną

W województwie wielkopolskim działa 7 obiektów o kluczowym w skali kraju znaczeniu, wytwarzających energię elektryczną. Funkcjonują one w oparciu o paliwa konwencjonalne, w tym głównie węgiel brunatny i węgiel kamienny. Z roku na rok rośnie także liczba obiektów wykorzystujących alternatywne (odnawialne) źródła energii.

Największe obiekty energetyczne na terenie województwa wielkopolskiego stanowią elektrownie: Konin, Pątnów I, Pątnów II i Adamów, tworzące Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin (ZE PAK). Obiekty zlokalizowane są we wschodniej części regionu, przy granicy z województwem łódzkim, w okolicach eksploatowanych złóż węgla brunatnego. ZE PAK jest piątym pod względem mocy wytwórcą energii w Polsce. Obiekty je tworzące dysponują łączną mocą 2 462 MWe, co w 2013 roku stanowiło 6,4% łącznej mocy wszystkich polskich elektrowni. Dodatkowo ZE PAK dysponuje mocą 452 MWt w zakresie wytwarzania ciepła, które powstaje w procesie kogeneracji. Dostarcza je do zespołów miejskich: Konina i Turka, a także do okolicznych miejscowości i zakładów produkcyjnych. Choć głównym paliwem wykorzystywanym do produkcji energii w obiektach ZE PAK są paliwa konwencjonalne, w tym aż w 97% wydobywany z pobliskich złóż węgiel brunatny³³, to sukcesywnie wzrasta tutaj wykorzystywanie paliw odnawialnych. Obecnie możliwość pozyskiwania energii ze spalania biomasy pochodzenia rolnego i leśnego posiadają Elektrownia Konin, Elektrownia Pątnów I i Elektrownia Adamów. Należy zaznaczyć, że zasoby węgla brunatnego, wokół których umiejscowione zostały wszystkie elektrownie, ulegają stopniowemu wyczerpaniu. Według różnych badań zasoby węgla zostaną wyczerpane na przestrzeni najbliższych 20-30 lat³⁴. Otwiera to szeroką dyskusję na temat dalszego procesu wytwarzania energii na obecnym poziomie. Do 2017 roku zarząd spółki ZE PAK planuje zamknięcie Elektrowni Adamów o mocy 600 MWe, a w jej miejsce wybudowanie obiektu gazowo-parowego, który mógłby dysponować mocą 400 MW³⁵. Nowy blok gazowy o mocy 120 MW ma do 2016 lub 2017 roku powstać również w Koninie³⁶.

Drugi istotny, lecz znacznie mniejszy zespół prądotwórczy regionu tworzą dwie poznańskie elektrociepłownie: Poznań-Karolin i Poznań-Garbary, zarządzane przez spółkę Veolia Energia Poznań ZEC S.A. (dawniej Dalkia). Dysponują one łącznie mocą elektryczną 270 MWe i ciepłą 908 MWt. Wytwarzana energia elektryczna i ciepło dostarczane są mieszkańcom Poznania, a także do największego miasta aglomeracji poznańskiej – Swarzędza. Zdiagnozowany stan utrzyma się jednak tylko do końca 2015 r. kiedy to Elektrociepłownia Poznań-Garbary zostanie ostatecznie zamknięta. Nie wiąże się to jednak z żadnymi konsekwencjami natury bezpieczeństwa energetycznego. Elektrociepłownia już od wielu lat stanowiła obiekt o charakterze rezerwowym, uzupełniając w zależności od potrzeb moce prądotwórcze Elektrociepłowni Karolin. Podobnie jak w przypadku obiektów ZE PAK, Elektrociepłownia Poznań-Karolin jest poddawana różnego rodzaju modernizacjom. W wyniku tego procesu już około 20% energii pozyskiwane jest tutaj z biomasy, zaś w przyszłości udział ten będzie systematycznie wzrastał³⁷.

Kolejnym ważnym generatorem energii w województwie wielkopolskim jest Energa Elektrociepłownia Kalisz należąca do firmy Energa-Kogeneracja. Obiekt posiada moc elektryczną 8 MWe oraz moc ciepłą około 116 MWt, co pozwala na dostarczanie ciepła do mieszkańców miasta Kalisza, lokalnych zakładów przemysłowych oraz do sieci. Elektrownia jest opalana węglem kamiennym i obecnie nie wykorzystuje paliw odnawialnych.

Energia odnawialna

Choć głównym źródłem wykorzystywanym do produkcji energii w Wielkopolsce są węgiel brunatny i węgiel kamienny, to obserwuje się wzrastające znaczenie źródeł odnawialnych. Ich udział w całości produkowanej energii wzrósł z 0,7% w 2004 roku do 9,4% w 2013 roku i był zbliżony do średniej w kraju. Prym w zestawieniu pod względem udziału i wzrostu udziału energii odnawialnej w całkowitej produkcji energii wiodą województwa: podlaskie i warmińsko-mazurskie.

³³ Paliwem uzupełniającym wykorzystywanym w elektrowni jest również olej opałowy.

³⁴ Węgiel brunatny - wojna o nową kopalnię. Newsweek Polska. Dostępny on-line: <http://biznes.newsweek.pl/kopalnia-węgla-brunatnego-konin-newsweek-pl,artykuly,342904,1.html>

³⁵ Wywiad z Panią Katarzyną Muszkat, prezes zarządu ZE PAK. Dostępny on-line: http://energetyka.wnp.pl/ze-pak-zamknie-elektrownie-adamow,182405_1_0_0.html

³⁶ Raport: Sektor gazowy a energetyka. PwC, ING. 2012.

³⁷ Na podstawie wywiadu z Panem Bogdanem Świątkiem, wiceprezesem Veolia Energia Poznań S.A. Dostępny on-line: http://epoznan.pl/news-news-55358-Zamiast_Dalki_jest_Veolia._Elektrociepownia_Karolin_będzie_bardziej_ekologiczna

Tab. 35. Liczba instalacji i moc obiektów wykorzystujących odnawialne źródła energii w roku 2014 według województw

Przekrój terytorialny	Typ odnawialnych źródeł energii											Razem (BM, BG, PV, WO, WIL)	
	Biomasa (BM)		Biogazy (BG)		Promieniowanie słoneczne (PV)		Siła wód (WO)		Siła wiatrów (WIL)		Elektrownie realizujące technologie współspalania (liczba)		
	Liczba instalacji OZE	Moc instalacji (MW)	Liczba instalacji OZE	Moc instalacji (MW)	Liczba instalacji OZE	Moc instalacji (MW)	Liczba instalacji OZE	Moc instalacji (MW)	Liczba instalacji OZE	Moc instalacji (MW)		Liczba instalacji OZE	Moc instalacji (MW)
Polska	35	1 003,3	251	184,4	72	3,6	784	937,6	902	3 669	45	2044	5 797,9
dolnośląskie	1	100,0	23	17,9	3	0,1	99	70,3	10	162	3	136	350,3
kujawsko-pomorskie	4	97,4	15	14,9	1	0,0	55	210,9	241	320	3	316	643,3
lubelskie	1	2,6	10	7,4	3	0,1	21	1,5	5	2	1	40	13,5
lubuskie	0	0,0	6	3,5	0	0,0	56	27,7	7	57	0	69	88,2
łódzkie	1	48,0	10	10,0	2	0,0	44	10,1	183	350	2	240	418,1
małopolskie	0	0,0	14	7,0	10	1,2	53	188,8	12	3	4	89	200,0
mazowieckie	3	102,6	35	22,7	6	0,1	24	22,1	75	226	5	143	373,5
opolskie	0	0,0	5	3,3	3	0,0	38	30,3	9	104	2	55	137,6
podkarpackie	4	33,4	12	4,7	1	0,0	15	209,1	25	84	3	57	331,2
podlaskie	1	78,5	6	5,4	5	0,4	12	0,8	20	123	0	44	208,1
pomorskie	3	3,3	19	19,3	2	0,0	108	118,6	40	424	3	172	565,2
śląskie	6	101,7	31	20,7	21	1,2	31	3,4	22	20	13	111	147,2
świętokrzyskie	3	213,6	4	2,1	1	0,0	36	2,3	17	9	1	61	227,0
warmińsko-mazurskie	2	25,2	17	12,9	2	0,1	88	16,0	30	252	1	139	306,3
wielkopolskie	4	121,4	24	19,4	8	0,1	35	12,2	145	461	3	216	614,1
zachodniopomorskie	2	75,7	20	13,0	4	0,1	69	13,4	61	1072	1	156	1174,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Regulacji Energetyki

Należy jednak pamiętać, że województwa te nie posiadają znaczących elektrowni bazujących na paliwach konwencjonalnych, przez co łatwiej im osiągać wysokie wartości udziału energii odnawialnej w całkowitej produkcji energii

Niemniej, zestawiając energię uzyskiwaną wyłącznie z energii odnawialnej (stan na początek 2014 roku), należy zauważyć, że Wielkopolska plasowała się na 3. miejscu wśród wszystkich województw pod względem mocy zainstalowanej urządzeń wykorzystujących paliwa niekonwencjonalne. Całkowita moc wytwarzana za pomocą spalania biomasy, biogazu, wykorzystywania siły wiatru oraz wód wyniosła 614 MW.

Największa zainstalowana moc dotyczy urządzeń opartych na wykorzystaniu siły wiatru – aż 461 MW, którą generowało 145 obiektów (2014 rok), położonych głównie w północnej i wschodniej części regionu. Wyższą mocą dysponowało w tym zakresie jedynie województwo zachodniopomorskie, gdzie 61 obiektów generowało aż 1 072 MW energii.

Istotny udział w produkcji zielonej energii, dzięki dobrze rozwiniętej produkcji rolniczej posiada również biomasa i biogazy. W województwie funkcjonowało łącznie 28 instalacji spalania tych paliw, dzięki czemu uzyskano dodatkowo 141 MW energii, co plasowało województwo na 2. miejscu w kraju (za województwem świętokrzyskim).

Pozostałe odnawialne źródła energii, takie jak siła lub termika wód, czy promieniowanie słoneczne, nadal odgrywają ograniczoną rolę w produkcji energii w regionie. Wymienniki ciepła do wykorzystywania termiki wód geotermalnych lub panele fotowoltaiczne są głównie wykorzystywane w indywidualnych gospodarstwach domowych lub budynkach użyteczności publicznej. Obserwuje się jednak coraz większą popularyzację tego typu rozwiązań, szczególnie na polu wykorzystania energii słonecznej. W 2014 roku rozpoczęła się budowa farm fotowoltaicznych: dwóch w okolicach Ostrzeszowa (w tym jedna o mocy 2 MW), w Słonawach (gm. Oborniki) i Dąbrowie k. Poznania.

Znaczącym obiektem w zakresie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii, będzie Instalacja Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych (ITPOK) dla miasta Poznania i sąsiednich gmin. Inwestycja będzie największym i najdroższym obiektem tego typu w Polsce (koszty szacowane na około 725 mln zł). Choć głównym celem ITPOK jest ulepszenie wydajności gospodarki odpadami, to obiekt będzie również pełnił istotną rolę związaną z wytwarzaniem energii elektrycznej i ciepłej. Budowa spalarni będzie realizowana w formie partnerstwa publiczno-prywatnego i potrwa do 2016 roku. Obiekt będzie wytwarzać energię elektryczną przekształcając termicznie około 210 tys. t odpadów rocznie, co pozwoli dodatkowo na znaczne ograniczenie ilości odpadów deponowanych na składowiskach.

Sieć elektroenergetyczna

Województwo wielkopolskie jest obszarem o dużej koncentracji linii elektroenergetycznych najwyższych napięć. Przez obszar regionu przechodzą linie o napięciu:

- 400 kV i 220 kV Poznań-Plewiska – Kromolice – Konin,
- 400 kV Poznań-Plewiska – Ostrów Wlkp. (dalej również jako 400 kV w kierunku Wrocławia do miejscowości Pasikowice, w kierunku Częstochowy do miejscowości Rogowiec i w kierunku na Bełchatowa do miejscowości Trębaczew),
- 400 kV Poznań-Plewiska – Kraśnik w kierunku Szczecina.

Ponadto szereg ważnych linii o napięciu 220 kV prowadzi z Zespołu Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin w kierunku Poznania, Bydgoszczy, Włocławka, Płocka, Sochaczewa i Łodzi, oraz z Poznania w kierunku południowo-zachodnim do miejscowości Żukowice, a także północnym – do Piły (Piła-Krzewina) i dalej do Bydgoszczy. Według planów rozwoju Polskich Sieci Elektroenergetycznych do 2025 roku powinny powstać następujące linie wysokich napięć: 2x 400kV Ostrów Wlkp. – Kalisz i Zielona Góra – Poznań-Plewiska, 400 kV Poznań – Kromolice i Kromolice – Ostrów Wlkp., 400 kV z Kromolic w kierunku Konina (z 220 kV do 400 kV), 2x 400 kV z Kromolic w kierunku Piły i Bydgoszczy.

Uzupełnieniem powyższej sieci przesyłowej są linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia (110 kV) oraz infrastruktura punktowa w formie stacji elektroenergetycznych i transformatorowych.

Dla gospodarstw domowych i podmiotów gospodarczych ważną rolę odgrywa sieć dystrybucyjna – średnich i niskich napięć. Od stanu technicznego sieci zależy ciągłość dostaw energii elektrycznej, co wiąże się z kwestią zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego. W przypadku niemalże każdej sieci jej jakość jest powiązana z ekonomiką. Odpowiednia modernizacja sieci elektroenergetycznych na obszarach o dużym zagęszczeniu ludności oraz podmiotów gospodarczych jest dla przedsiębiorstw energetycznych dużo bardziej opłacalna niż modernizacja urządzeń na obszarach wiejskich, gdzie rozległa infrastruktura zaopatruje jedynie pojedyncze gospodarstwa. Wielkopolska jest regionem o relatywnie dużym rozproszeniu ludności, dlatego potrzeby w zakresie zapewnienia odpowiedniej jakości infrastruktury elektroenergetycznej wydają się być tutaj potencjalnie wysokie.

Ponadto coraz częściej obserwuje się występowanie bardzo poważnych awarii wywołanych anomaliami pogodowymi. Tylko z powodu huraganu Ksawery, który nawiedził Wielkopolskę pod koniec 2013 roku awaria sieci elektrycznej spowodowała wyłączenie dostaw prądu dla aż 264 miejscowości³⁸. Prognozy zmian klimatycznych przewidują nasilenie i większa częstość występowania ekstremalnych zjawisk atmosferycznych w przyszłości.

Niestety w obszarze sieci elektroenergetycznych, szczególnie niskich napięć, identyfikuje się istotne braki wiedzy na temat stanu technicznego infrastruktury oraz potrzeb w zakresie jej modernizacji. Ogranicza to ocenę potencjalnego jej wpływu na jakość życia i rozwój gospodarczy poszczególnych obszarów województwa.

5.2. Produkcja ciepła

Pod względem produkcji ciepła dostarczanego w sposób systemowy województwo wielkopolskie w 2013 roku plasowało się na 9. miejscu w kraju. Według raportu Urzędu Regulacji Energetyki pt. „Energetyka ciepła w liczbach – 2013”, który przeprowadził badania na grupie 451 z 455 przedsiębiorstw posiadających koncesję na działalność związaną z zaopatrzeniem w ciepło, w Wielkopolsce wytworzono 21 213 teradzuli (Tj) ciepła, z czego blisko 54,2% w wyniku kogeneracji. Najwięcej ciepła wytworzono w województwie mazowieckim, gdzie wyprodukowano 82 071 Tj (72,8% w wyniku kogeneracji) i śląskim – 46 851 Tj (56,8% w wyniku kogeneracji).

Jeszcze w 2007 roku całkowita długość sieci ciepłowniczej w Wielkopolsce wynosiła 1 097 km. W 2013 roku wielkość ta wzrosła do 1 277 km, co stanowiło jeden z najwyższych wzrostów długości sieci – o 16,4%, wobec średniej krajowej 8,7%.

Relatywnie niską produkcję ciepła systemowego w regionie oraz długość sieci ciepłowniczej należy tłumaczyć rozkładem sieci osadniczej. Ciepło systemowe (w postaci gorącej wody lub pary wodnej) jest zazwyczaj opłacalne dla rejonów o dużym zagęszczeniu ludności, w tym dużych aglomeracji miejskich, gdzie straty powstające w wyniku przesyłu są relatywnie niskie. Z kolei sieć osadnicza Wielkopolski, którą tworzą głównie małe i średniej wielkości miasta oraz wsie, nie sprzyja dostarczaniu ciepła w ten sposób.

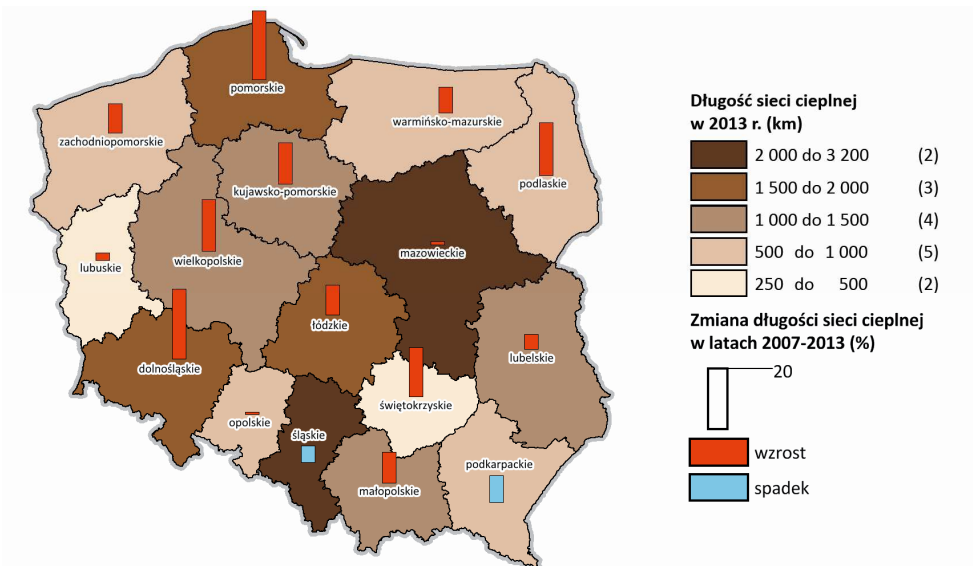
Analizowane dane wskazują, że zmniejsza się sprzedaż ciepła w całym kraju. W 2013 roku w relacji do 2012 roku sprzedaż ciepła spadła o 1,9%. Powyższe zjawisko tłumaczyć można występowaniem coraz cieplejszych miesięcy w porze zimowej, za sprawą czego spada popyt na zakup ciepła. Wraz ze spadkiem sprzedaży ciepła nie odnotowuje się jednak spadku cen za jego zakup. W skali kraju przychody ze sprzedaży ciepła wzrosły o 5,1%. W latach 2004-2012 podobny przypadek wystąpił tylko raz w 2008 roku. W pozostałych przypadkach obserwowano trendy: wzrostu sprzedaży ciepła i równoległego wzrostu przychodów lub spadku sprzedaży ciepła i spadku przychodów. Wpływ miały na to podwyżki cen URE o blisko 7% za wytworzenie ciepła i ponad 7% za przesył.

Wzrost cen ciepła w ostatnich latach w Wielkopolsce był relatywnie niski w porównaniu do innych regionów. Jeszcze w 2008 roku średnia jednostkowa cena ciepła wynosiła tutaj 34,78 zł,

³⁸ <http://www.gloswielkopolski.pl/artyku/1061190,wielkopolska-264-miejscowosci-nadal-bez-pradu,id,t.html>

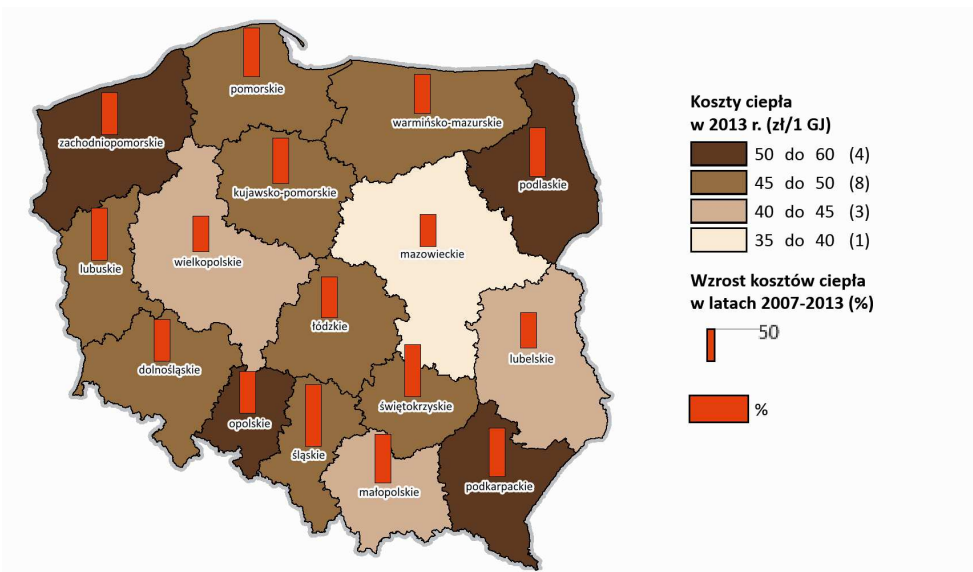
podczas gdy w 2013 roku koszt ciepła wyniósł już 44,42 zł, co oznaczało wzrost o 27,7% na przestrzeni zaledwie 5 lat. Był to jednak jeden z najniższych wzrostów na poziomie kraju. Niższą wartość zanotowano tylko w województwie małopolskim, gdzie ceny wzrosły o 26,4%. Średnia podwyżka w tym okresie dla wszystkich województw wyniosła 36%. Obecna cena ciepła w województwie wielkopolskim jest 4. najniższą ceną w kraju (2013 r.).

Ryc. 81. Długość sieci ciepłej w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 82. Koszty ciepła w 2013 roku według województw

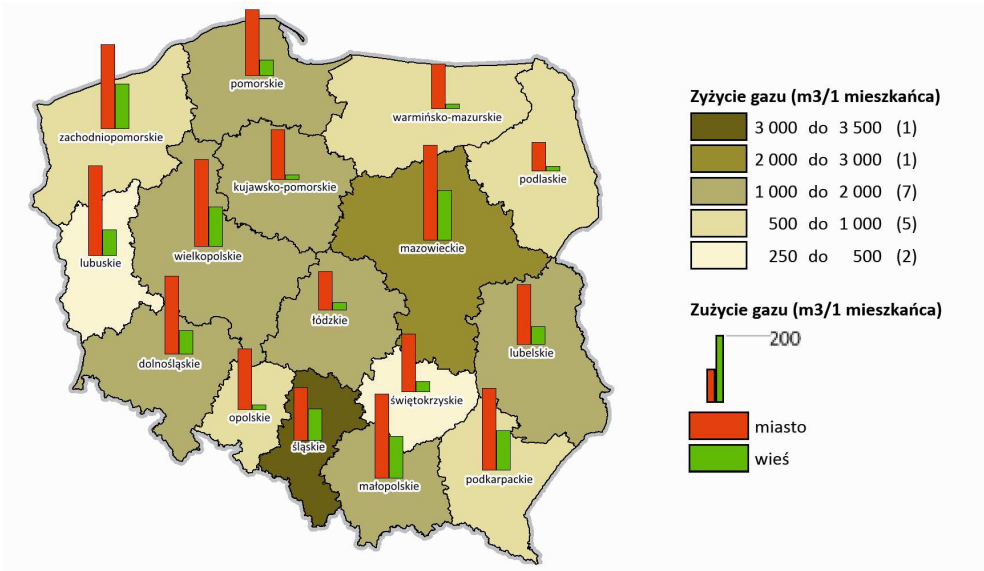

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

5.3. Infrastruktura gazownicza

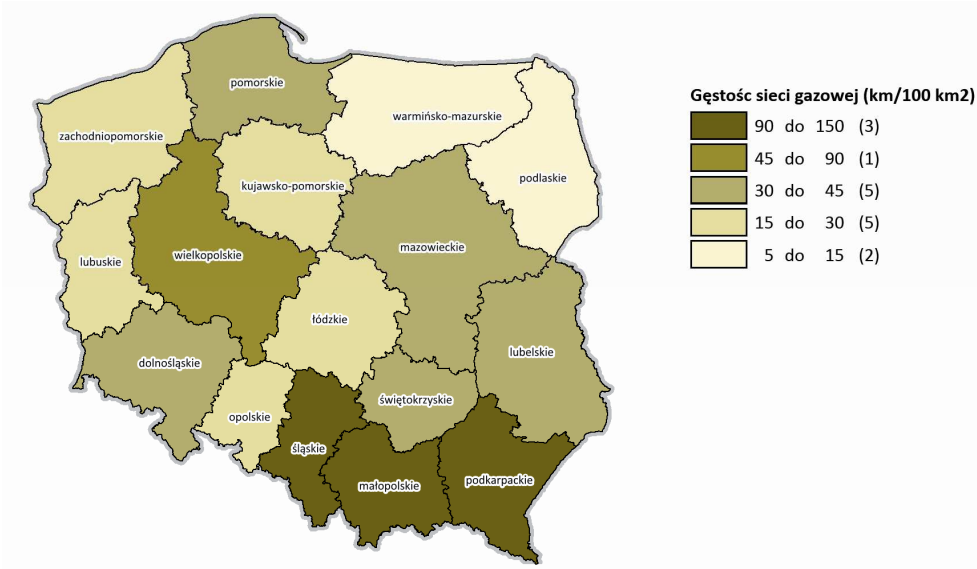
Gaz w przeciwieństwie do innych surowców konwencjonalnych, takich jak np. węgiel uznaje się za paliwo o znacznie mniejszej szkodliwości dla środowiska. Z tego też względu jako korzystne i pożądane uznać można wszelkie procesy mające na celu zastąpienie w możliwie największym stopniu wykorzystywania węgla kopalnych gazem ziemnym.

Ryc. 83. Zużycie gazu w 2013 roku według województw w przekroju miasto-wieś

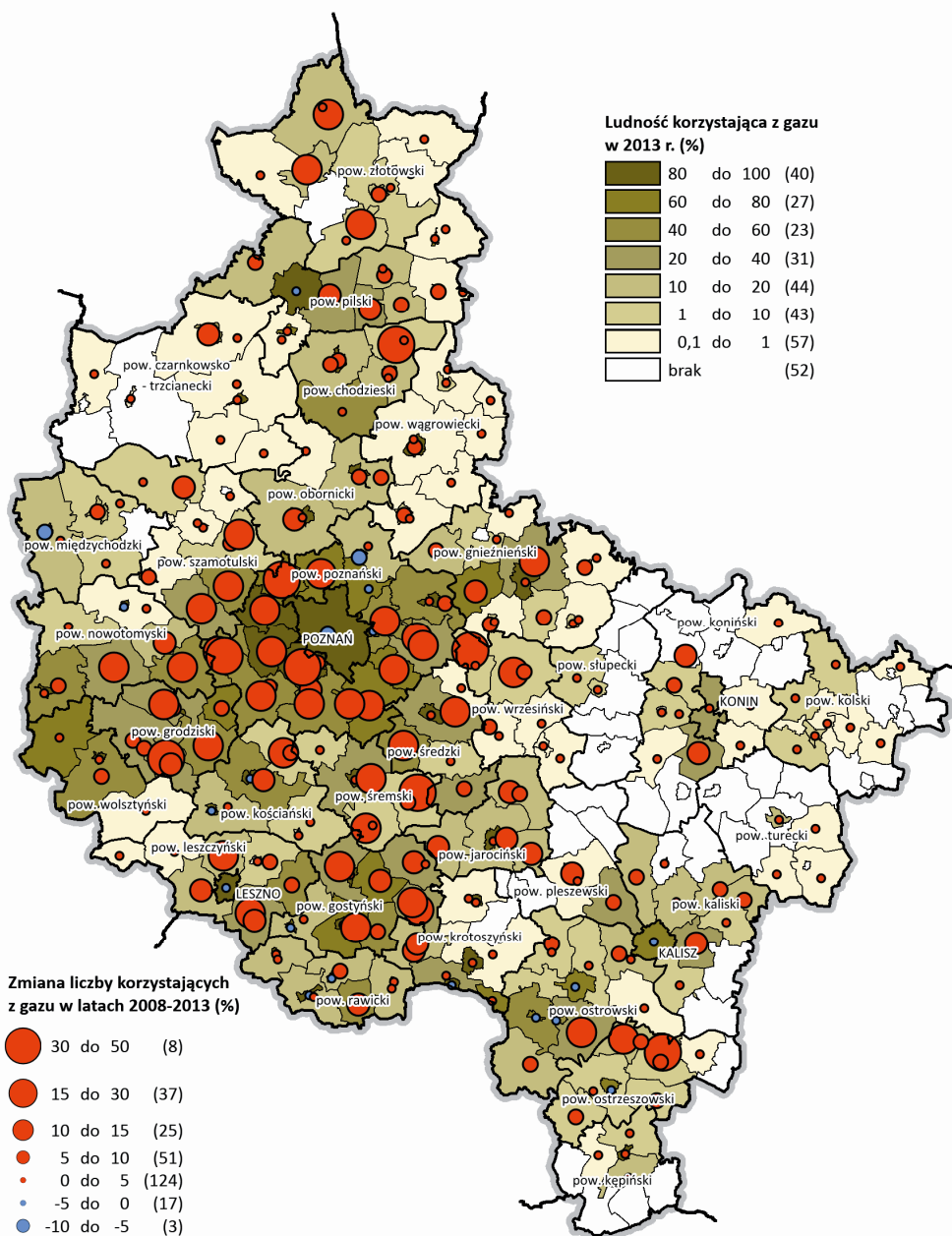
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 84. Gęstość sieci gazowej w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 85. Ludność korzystająca z gazu w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 według gmin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Gaz ziemny odgrywa istotne znaczenie w gospodarstwach domowych i gospodarce województwa wielkopolskiego. Bezpośrednio na obszarze Wielkopolski w jej południowo-zachodniej części oraz w sąsiadujących województwach: lubuskim i dolnośląskim, znajdują się strategiczne dla kraju zasoby tego surowca. Województwo wielkopolskie z racji swojego położenia względem państw Europy Zachodniej i Wschodniej odgrywa również kluczową rolę dla lokalizacji strategicznej gazowej infrastruktury tranzytowej o charakterze międzynarodowym. Przez województwo wielkopolskie przebiega wybudowany w latach 1992-1999 kluczowy europejski gazociąg Jamał – Europa o średnicy 1 400 mm, którym dostarczany jest gaz z półwyspu Jamał w Rosji do Polski i tranzytem do Niemiec.

Wielkopolska mimo rozproszonej struktury osadniczej, niesprzyjającej budowie sieci technicznych, jest w skali kraju regionem o relatywnie dobrze rozwiniętej sieci gazowej. Na 100 km² powierzchni województwa przypada tutaj 46,9 km sieci gazowej, co jest wartością wyższą od średniej dla kraju i plasuje województwo na 4. pozycji w zestawieniu wszystkich regionów.

Obecnie Wielkopolanie konsumują jeden z najwyższych wolumenów gazu tj. 131,2 m³ gazu ziemnego na osobę. Wartość ta sukcesywnie wzrasta, szczególnie na obszarach wiejskich, gdzie w 2013 roku w stosunku do 2004 roku zużycie gazu wzrosło o 33,8%. Obecny (2013 r.) udział ludności korzystającej z sieci gazowej (47,5%) jest nadal nieznacznie niższy od średniej dla kraju, gdzie 52,4% ludności zaopatrywanych jest z sieci gazowych. W przekroju miasto-wieś rysuje się wyraźna przewaga ludności korzystającej z gazu w miastach (69,1%). Zwiększa się jednak odsetek korzystających z gazu na wsi, który wzrósł z 12,3% w 2004 roku do 20,8% w 2013 roku i zbliżył się do średniej w kraju – 22,0%.

W układzie terytorialnym uwidacznia się niski poziom gazyfikacji głównie wschodniej i północnej Wielkopolski. Występują też gminy, w których z sieci gazowej korzystają pojedynczy odbiorcy. Są to głównie obszary wiejskie, charakteryzujące się rozproszoną zabudową, co znacznie ogranicza opłacalność budowy gazociągów przez zakłady gazownicze. Największy wzrost ludności korzystającej z sieci gazowej jest z kolei obserwowany w gminach aglomeracji poznańskiej. Przyczyn tego stanu należy upatrywać w postępującej suburbanizacji, która sprzyja budowie instalacji gazowych. Warto również przytoczyć przypadek miasta Poznania, gdzie ludność korzystająca z sieci gazowej zmniejszyła się o 6,9%, co można tłumaczyć kolejnymi przyłączeniami do sieci ciepłowniczej tego miasta, ale również trendem panującym w nowym budownictwie, związanym z nieprzyłączeniem nowowytbudowanych budynków do sieci gazowej.

5.4. Infrastruktura sanitarna

Infrastruktura wodociągowa

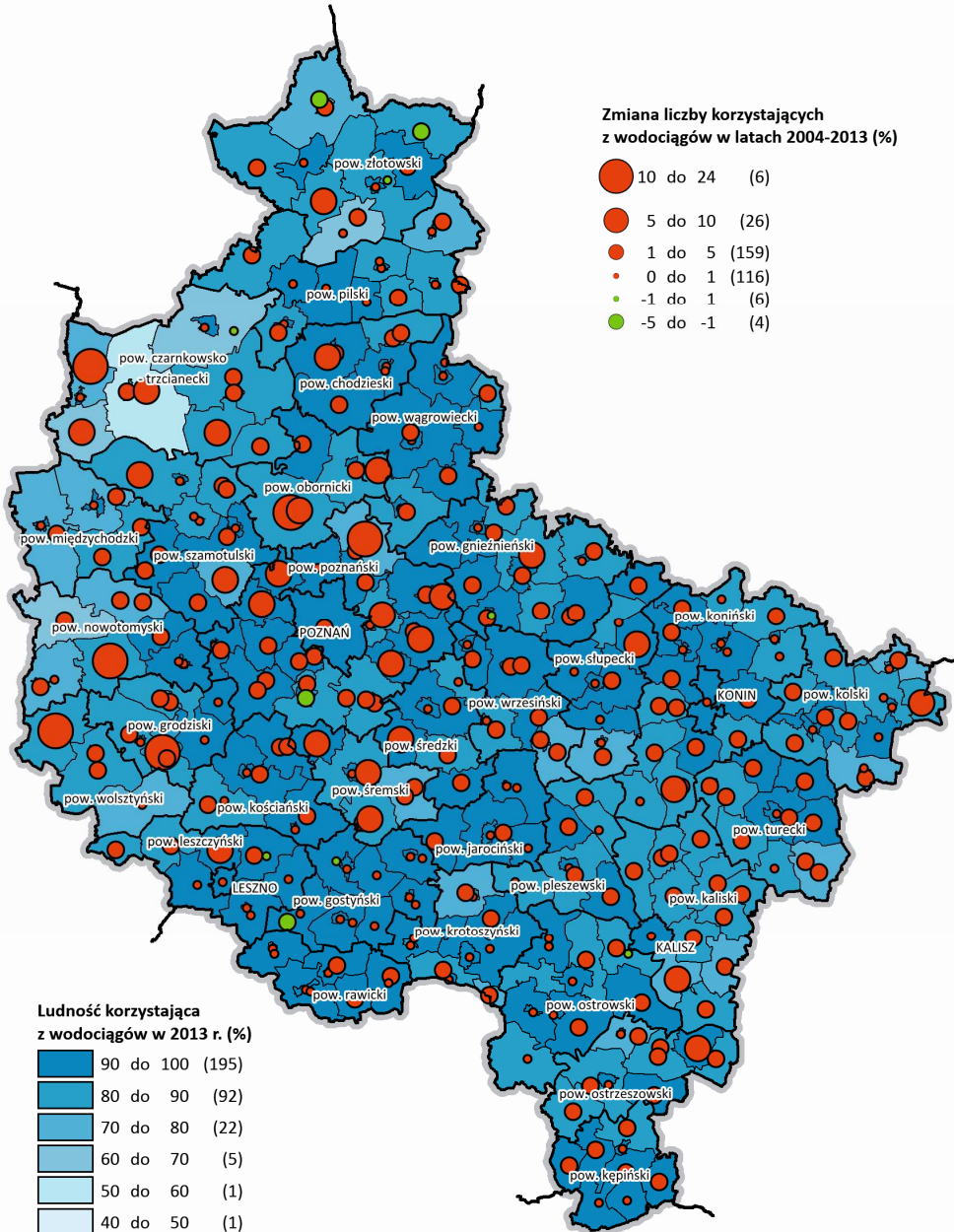
Wielkopolska należy do grona województw o największym zużyciu wody w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Domniemywać można, że przyczyną tego zjawiska jest silnie rozwinięty przemysł energetyczny. Należy jednak podkreślić, że ogólne zużycie wody w regionie ulega ograniczeniu. W relacji do 2004 roku zmniejszyło się o 10%, podczas gdy w kraju średnio o 4%.

Rozpatrując system infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w województwie wielkopolskim, można określić jego obecny stan jako dobry. Dostęp do wody dostarczanej siecią wodociągową posiada 93,1% ludności Wielkopolski. To wartość wyższa od średniej w kraju wynoszącej 88,0%, plasująca region w czołówce polskich województw. Największy udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej (96,8%) odnotowuje się na obszarze miast, gdzie doprowadzenie kosztownej infrastruktury technicznej jest najbardziej uzasadnione ekonomicznie, jednak często trudne z uwagi na zagęszczenie zabudowy. Należy jednak wskazać na relatywnie dobrą, w porównaniu do innych województw, sytuację zaobserwowaną na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego. Z przeprowadzonych analiz wynika, że 88,5% mieszkańców tych obszarów korzystało z sieci wodociągowej. Jest to druga najwyższa wartość wśród wszystkich województw w kraju, zaraz za województwem opolskim, gdzie 91,5% mieszkańców wsi korzysta z wody doprowadzanej siecią wodociągową.

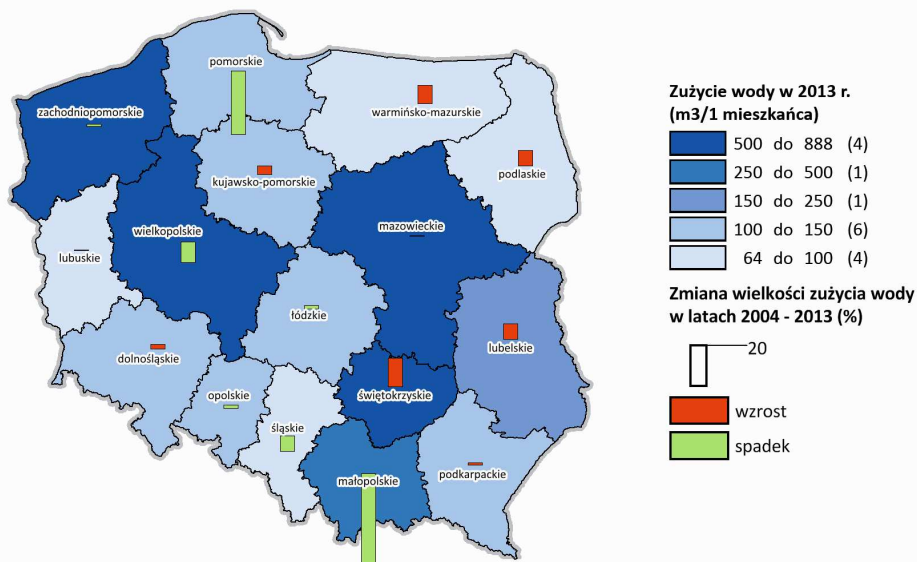
Dostęp do sieci wodociągowej nie wykazuje silnego zróżnicowania wewnątrzregionalnego. W województwie występują pojedyncze gminy wiejskie charakteryzujące się bardzo rozproszoną zabudową, w których z wodociągu korzysta zaledwie 60%-80% ludności (13 gmin). Niemniej w ujęciu terytorialnym wszystkie części regionu za wyjątkiem miasta Poznania charakteryzuje podobny udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej od 90,8% w podregionie pilskim do 93,5% w podregionie poznańskim.

Szczególnym zjawiskiem jest duży przyrost odsetka osób korzystających z sieci wodociągowej w aglomeracji poznańskiej (poza miastem Poznaniem), co może mieć związek z pozytywnymi efektami suburbanizacji. Napływ mieszkańców do podpoznańskich gmin skutkuje zwiększeniem potrzeb sanitarnych, ale również jednoczesnym wzrostem możliwości finansowych gmin, które aktywnie realizują szereg inwestycji związanych z gospodarką wodno-ściekową.

Ryc. 86. Ludność korzystająca z wodociągów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według gmin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 87. Zużycie wody w latach 2004-2013 według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

5.5. Infrastruktura kanalizacyjna

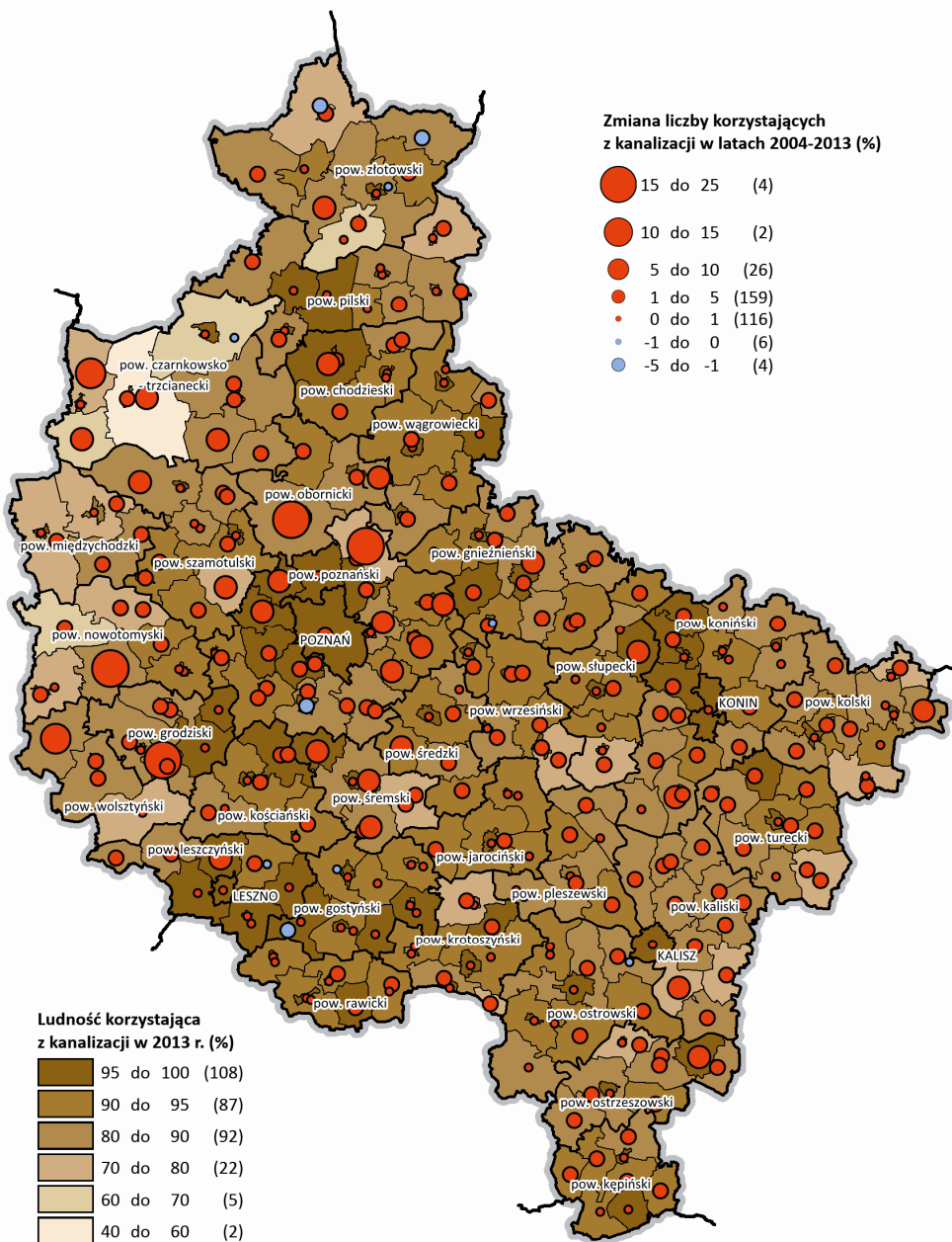
W 2013 roku w regionie funkcjonowało 346 komunalnych oczyszczalni ścieków, w tym 246 biologicznych i 100 z podwyższonym usuwaniem biogenów, które posiadały przepustowość projektową odpowiednio 99,2 tys. m³ i 657,9 tys. m³ na dobę. Mimo tak liczego zasobu obiektów, nadal relatywnie niski jest odsetek korzystających z oczyszczalni. Ludność korzystająca z oczyszczalni w liczbie 2 290,4 tys. stanowiła 67,8% mieszkańców Wielkopolski, a w stosunku do roku 2004 wzrosła o 8,7 p.proc. W miastach z oczyszczalni korzystało 91,5% ludności, natomiast na wsi 38,5% ludności. Od 2004 roku liczba ludności obsługiwana przez oczyszczalnie wzrosła w szczególności na obszarach wiejskich o 17,3 p.proc., a na obszarach miejskich o 4,1 p.proc. Pod względem udziału ludności korzystającej z oczyszczalni województwo wielkopolskie plasowało się na 12. miejscu w kraju, a wartość zbliżona była do średniej dla Polski, która wyniosła 70,3%. Dynamika wzrostu liczby ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie w kraju była większa niż w województwie.

Ponadto w województwie funkcjonowało 96 oczyszczalni ścieków przemysłowych, w tym 28 mechanicznych, 6 chemicznych, 59 biologicznych i 3 z podwyższonym usuwaniem biogenów, o łącznej przepustowości projektowej 724,4 tys. m³ oraz wykorzystaniu na poziomie około 40%. Dodatkowo na terenie Wielkopolski w 2013 roku znajdowały się 54 podczyszczalnie przemysłowe, podczyszczające 31,2 tys. m³ ścieków.

W województwie zwiększa się liczba mieszkańców korzystających z kanalizacji choć poziom ten jest nadal zróżnicowany przede wszystkim w układzie miasto-wieś. Jeszcze w 2004 roku kanalizacją objętych było 56,6% ludności województwa, podczas gdy w 2013 roku korzystało z niej już 64,6% Wielkopolan. Województwo przybliżyło się znacznie do średniej krajowej (65,1%).

Największą wartością tego wskaźnika (88,0%) charakteryzowały się obszary miejskie województwa wielkopolskiego, w których występuje relatywnie duże zagęszczenie ludności sprzyjające budowie sieci kanalizacyjnych.

Ryc. 88. Ludność korzystająca z kanalizacji w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według gmin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Na obszarach wiejskich jeszcze w 2004 roku z kanalizacji korzystało 20,1% ludności, jednak w wyniku wielu inwestycji poczynionych w ostatnich latach odsetek ten wzrósł do 35,8% w roku 2013. Wartość ta stanowi obecnie znacznie wyższy poziom od średniej krajowej wynoszącej 29,4%. Niemniej nadal w regionie występują gminy, w których żaden mieszkaniec nie korzysta z kanalizacji (4 gminy). Należy również podkreślić, że w kontekście kanalizacji obszarów województwa wielkopolskiego nadal prowadzona jest realizacja ważnych projektów inwestycyjnych. Po ich ukończeniu spodziewany jest dalszy wzrost liczby osób korzystających z tej infrastruktury. Dotychczas jednymi z największych

beneficjentów w tym zakresie były obszary centralnej i południowo-wschodniej Wielkopolski. Tylko w mieście Poznaniu i okolicach zrealizowano przy wsparciu funduszy unijnych perspektywy UE na lata 2007-2013 projekty warte blisko 1,9 mld zł.

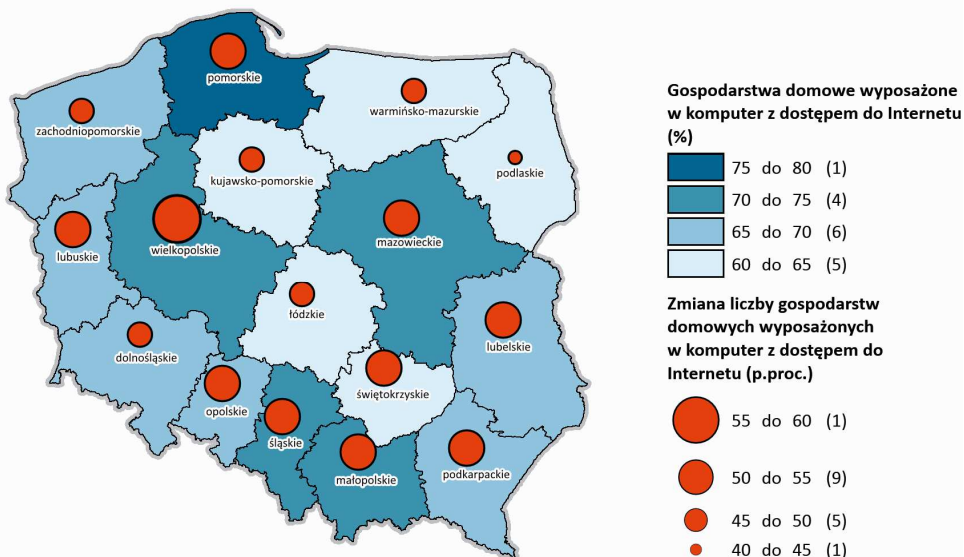
6. Społeczeństwo informacyjne

Współcześnie dostępne rozwiązania technologiczne stwarzają coraz więcej możliwości szybkiego i łatwego kontaktu oraz dostępu do zasobów wiedzy i informacji. Obecny rozwój cyfrowych kanałów informacji coraz silniej oddziałuje na liczne aspekty życia codziennego, stając się istotnym czynnikiem wpływającym na poziom i jakość życia ludności. W ostatnich latach upowszechnieniu uległ termin społeczeństwo informacyjne, tj. takie dla którego nowoczesne technologie stanowią istotne narzędzie w codziennym życiu, pracy i edukacji. Nowoczesne technologie odgrywają również ważną rolę w sferze gospodarki. Obserwuje się ich wzrastającą rolę dla rozwoju innowacyjnej i konkurencyjnej przedsiębiorczości. Znaczenie dokonującej się cyfryzacji dla rozwoju cywilizacyjnego, społecznego i gospodarczego wydaje się być zatem coraz wyższe, co istotnie wzbudza zainteresowania badawcze nad uwarunkowaniami i konsekwencjami tego procesu.

Dostęp do komputera i Internetu w gospodarstwach domowych

Stopień wykorzystania nowoczesnych technologii w gospodarstwach domowych można uznać za jedno z kluczowych pól badawczych w kontekście analizy rozwoju społeczeństwa informacyjnego w województwie wielkopolskim. W regionie obserwuje się stale wzrastającą liczbę gospodarstw domowych wyposażonych w komputer i posiadających dostęp do Internetu. Dane zgromadzone w systemie STRATEG wskazują, iż w 2013 roku 71,7% wielkopolskich gospodarstw domowych było wyposażonych w komputer z dostępem do Internetu, wobec średniej krajowej na poziomie 68,8%. Plasowało to województwo na 5. miejscu w kraju, gdzie liderem było województwo pomorskie (76,1%). Należy jednak podkreślić istotny postęp, który dokonał się na tym polu w województwie wielkopolskim w porównaniu do 2004 roku, kiedy to jedynie 14,1% gospodarstw posiadało komputer z przyłączem internetowym. Województwo było wówczas jednym z najstabilniej rozwiniętych regionów, odbiegając istotnie od średniej w kraju na poziomie 16,9%.

Ryc. 89. Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer z dostępem do Internetu w latach 2004-2013 według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 36. *Odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do Internetu w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju*

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska	16,9	22,5	28,4	36,6	45,7	53,4	59,6	62,3	64,7	68,8
Wielkopolska	14,1	20,4	26,7	36,5	42,9	51,0	59,4	64,3	68,5	71,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu STRATEG

Według ankietowanych gospodarstw domowych w województwach w ramach ogólnopolskiej Diagnozy Społecznej dla 2013 roku³⁹, Wielkopolska jest drugim za województwem pomorskim regionem pod względem udziału gospodarstw domowych z dostępem do Internetu w strukturze wszystkich gospodarstw. Aż 71,2% respondentów z Wielkopolski zadeklarowało posiadanie przyłącza. Należy zauważyć, że edycja badania z 2007 roku wskazała jedynie 38,9% takich gospodarstw.

Okres ostatnich lat spowodował również równoległy rozwój zaawansowanych usług teleinformatycznych, takich jak Internet szerokopasmowy, stanowiący podstawę do szybkiego i pełnego wykorzystywania zasobów sieci. W regionie obserwuje się stale zwiększającą się liczbę gospodarstw domowych z dostępem do tej technologii. Rozpoczęte z początkiem 2011 roku badania (dane z systemu STRATEG) wskazały, iż ponad połowa (52,8%) wielkopolskich gospodarstw posiadała taki dostęp, podczas gdy obecnie (2013 r.) osiągnięta została wartość 63,1%. Jest to wartość wyższa od średniej dla kraju (55,4%) plasująca województwo na 4. miejscu w zestawieniu wszystkich regionów.

Według dostępnych badań najbardziej powszechny dostęp do Internetu posiadają mieszkańcy obszarów zurbanizowanych, choć różnice pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi systematycznie zacierają się. Podstawową przyczyną braku nowych technologii w gospodarstwach domowych są względy motywacyjne oraz brak umiejętności korzystania z technologii. Dość wysoki jest udział osób, które twierdzą, że Internet jest im niepotrzebny, a przeważającą grupą która nie korzysta z sieci, stanowią niezmiennie osoby starsze. Nadal dość ważny jest czynnik finansowy, choć jego znaczenie jest coraz mniejsze.

Dostęp do komputera i Internetu w szkołach

W kontekście rozwoju społeczeństwa informacyjnego pozytywne trendy można zauważyć również na polu usług oświatowych. Dostępne dane statystyczne pokazują, iż w latach 2007-2012 zmniejszyła się w regionie liczba uczniów szkół podstawowych i gimnazjów przypadająca na 1 komputer z szerokopasmowym dostępem do Internetu (zjawisko pozytywne). Na koniec 2012 roku na 1 komputer przypadło około 17 uczniów, tj. o około 10 uczniów mniej niż jeszcze w 2007 roku. Niestety jest to nadal wartość wyższa od średniej krajowej, gdzie na 1 komputer w placówce przypadło 16 uczniów.

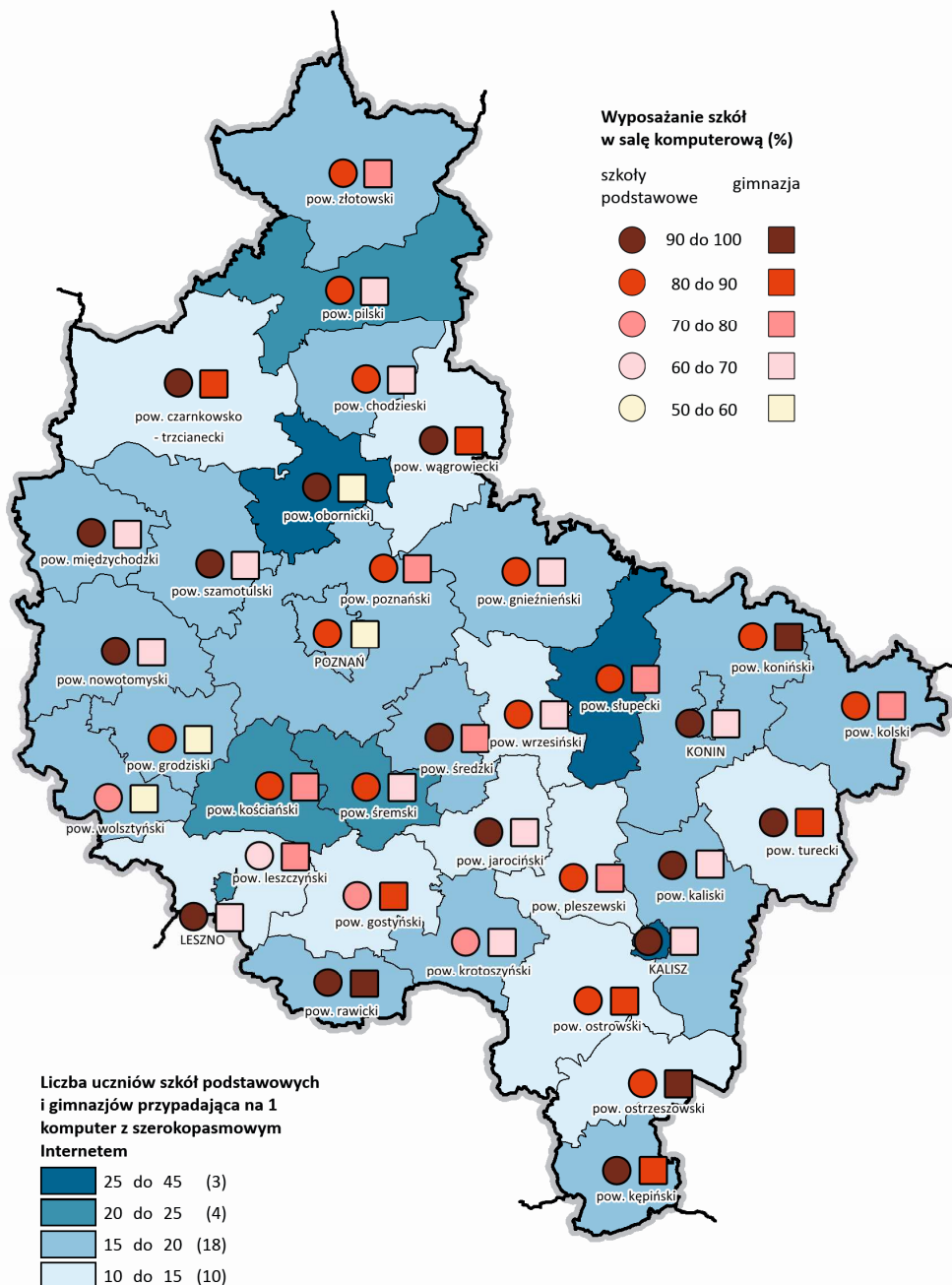
Tab. 37. *Liczba uczniów szkół podstawowych i gimnazjów przypadająca na 1 komputer z szerokopasmowym dostępem do Internetu w województwie wielkopolskim w latach 2007-2012 na tle kraju*

Przekrój terytorialny	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Polska	26,6	21	19,2	18,1	17,1	16
Wielkopolska	27,1	22,1	20,7	19	17,9	17,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu STRATEG

³⁹ Czapieński J., Panek T. 2013. *Diagnoza Społeczna 2013 – warunki i jakość życia Polaków*. Rada Monitoringu Społecznego. Projekt sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki. Warszawa.

Ryc. 90. Dostępność sprzętu komputerowego w szkołach, w tym wyposażonego w Internet szerokopasmowy, w województwie wielkopolskim w 2012 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://www.mojapolis.pl/>

Analizując sytuację wewnątrz województwa w podziale na powiaty, można dostrzec wciąż znaczne zróżnicowanie w zakresie dostępności technologii informacyjnych w wielkopolskich placówkach oświatowych. Jedynie w 10 powiatach województwa, głównie w południowej jego części, w 2013 roku na 1 komputer w szkołach podstawowych i gimnazjach przypadają 15 lub mniej uczniów. W zdecydowanej większości tych jednostek było to jednak około 15-20 uczniów. Najniższą sytuację,

tj. powyżej 20 uczniów przypadających na 1 komputer, zaobserwowano w powiatach: kościańskim, śremskim, słupeckim, obornickim i pilskim.

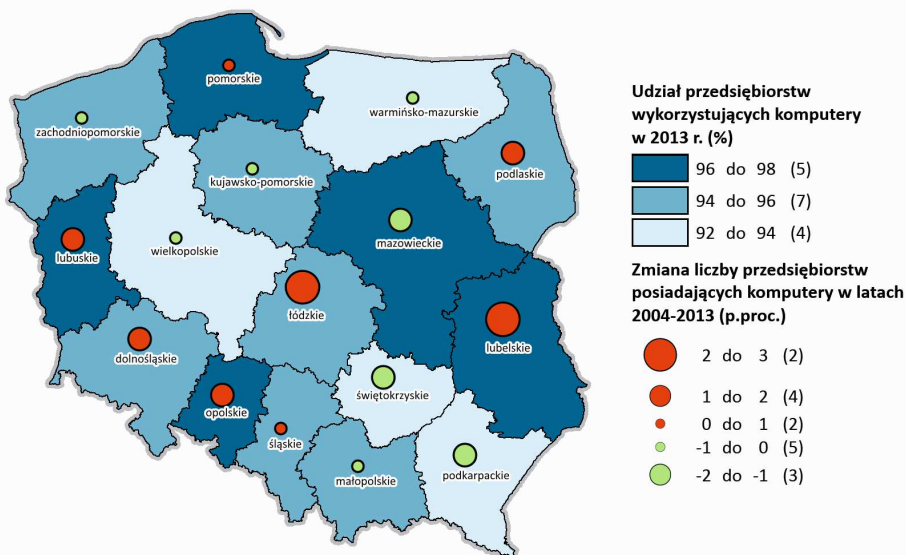
Na polu wyposażenia szkół podstawowych, jak i gimnazjów w sale komputerowe można zauważyć, że istnieją powiaty, w których jedynie połowa szkół posiada sale komputerowe. Ciekawym przykładem jest powiat obornicki oraz miasto Leszno, które w 2012 roku posiadały blisko 100% szkół podstawowych wyposażonych w pracownie komputerowe i z drugiej strony relatywnie mało wyposażonych w taki sprzęt gimnazjów (blisko połowa). Najlepsza sytuacja, tj. największy udział skomputeryzowanych szkół podstawowych i gimnazjalnych (około 90%), występował w powiecie konińskim, ostrzeszowskim i rawickim.

Wykorzystywanie komputerów i Internetu przez podmioty gospodarcze

Wskaźniki obrazujące absorpcję technologii informatycznych przez podmioty gospodarcze w województwie wielkopolskim wskazują na średni poziom w porównaniu do innych regionów w kraju. Na przestrzeni lat 2008-2013 udział przedsiębiorstw wykorzystujących komputery w swojej działalności przybierał wartości zmienne, średniorocznie 94,3%, nie odbiegając jednak znacząco od tej wartości, za wyjątkiem 2010 roku (97,1%). Niemniej w 2013 roku, w relacji do 2004 roku, zanotowano lekki spadek wartości wskaźnika o 0,7 p.proc. Z udziałem 93,6% przedsiębiorców wykorzystujących komputery województwo plasowało się w drugiej połowie zestawienia wszystkich regionów w kraju, gdzie najwyższe wartości (blisko 97%) osiągnęły województwa: lubelskie i opolskie.

Na polu wykorzystania Internetu przez przedsiębiorstwa województwo plasowało się również na dalszym miejscu w rankingu województw. W latach 2008-2013 średniorocznie Internet wykorzystywało 92,8% przedsiębiorców. Mimo zaobserwowanego wzrostu odsetka przedsiębiorstw korzystających z Internetu (o 0,5 p.proc.), Wielkopolsce z wartością 92,8% (2013 r.) nadal daleko do lidera – województwa opolskiego, w którym Internet jest obecny w 96,5% firm.

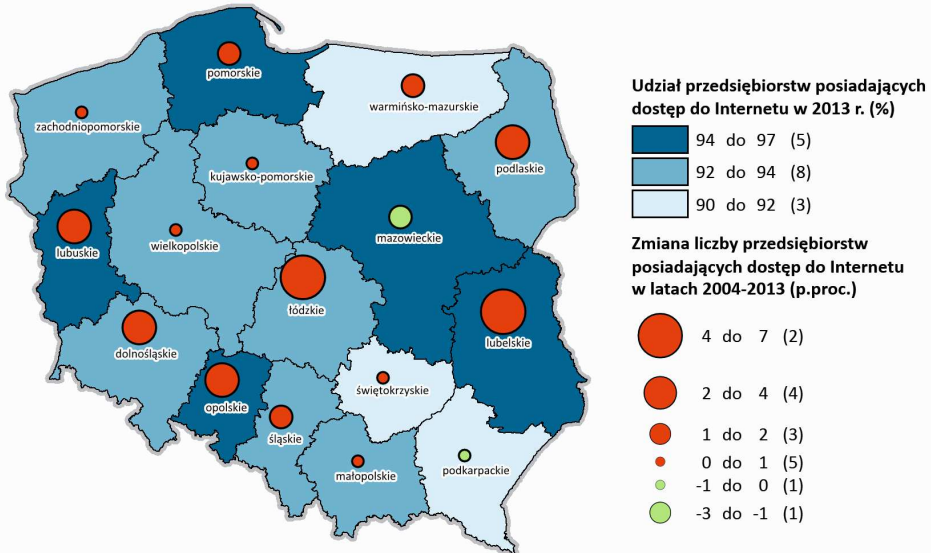
Ryc. 91. Przedsiębiorstwa wykorzystujące komputery w latach 2004-2013 według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

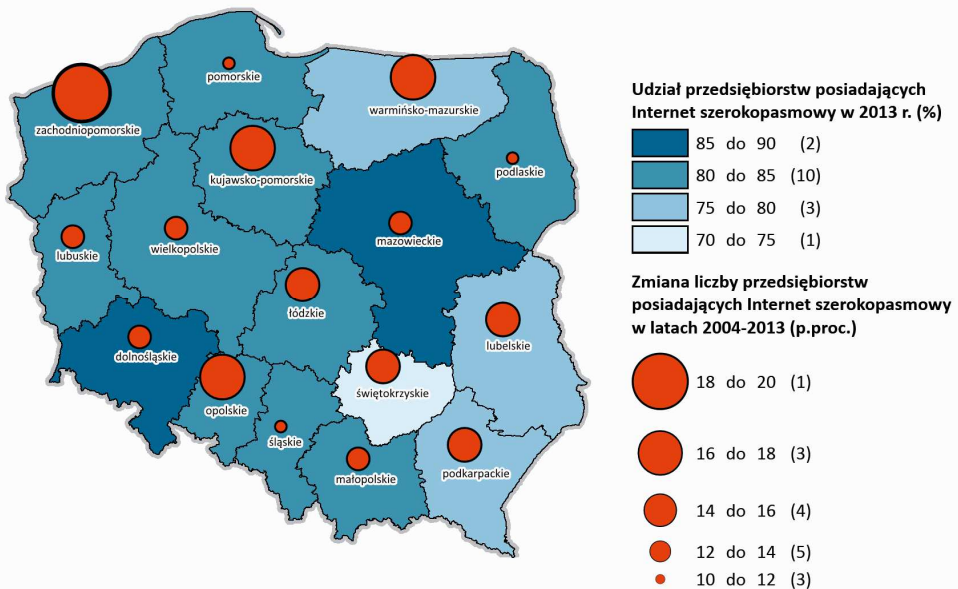
Na tym polu obserwuje się jednak postępujące zmiany idące w dobrym kierunku, głównie w kontekście rozwoju szerokopasmowego dostępu do Internetu. Udział przedsiębiorstw przyłączonych do sieci Internet za pomocą szybkich łączy w relacji do ogółu przedsiębiorstw regionu dynamicznie wzrasta (z 68,4% w 2010 roku do 82,0% w 2013 roku), a obecnie osiąga wartość zbliżoną do średniej krajowej (82,6%).

Ryc. 92. Przedsiębiorstwa posiadające dostęp do Internetu w latach 2004-2013 według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

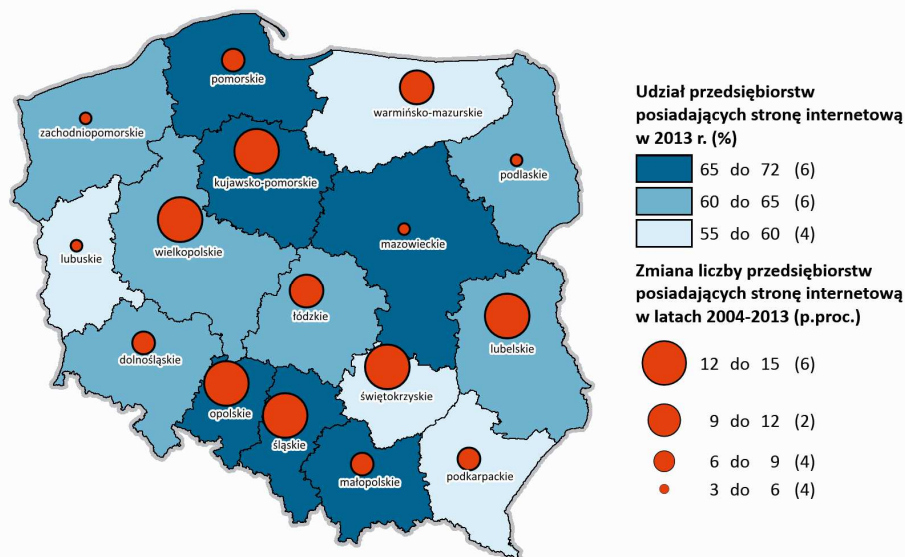
Ryc. 93. Przedsiębiorstwa posiadające dostęp do Internetu szerokopasmowego w latach 2004-2013 według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Podmioty gospodarcze województwa wielkopolskiego coraz chętniej zakładają i prowadzą strony internetowe. Na przestrzeni lat 2008-2013 odsetek przedsiębiorstw posiadających własną witrynę wzrósł z 50,2% do 64,6% co uplasowało Wielkopolskę na pozycji zamykającej pierwszą połowę województw w Polsce. Najwyższe wartości w 2013 roku osiągnęły województwa: mazowieckie i śląskie (powyżej 70%).

Ryc. 94. Przedsiębiorstwa posiadające stronę internetową w latach 2004-2013 według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Powyższa analiza wskaźników w zakresie rozwoju społeczeństwa informacyjnego wśród podmiotów gospodarczych działających w regionie wskazuje na raczej umiarkowane w skali kraju wykorzystanie nowoczesnych technologii, w tym usług internetowych. Należy jednak zauważyć, iż województwo wielkopolskie jest regionem bardzo rozległym przestrzennie i relatywnie słabo zurbanizowanym, co powoduje, iż nadal duża część regionu nie jest dobrze pokryta siecią teletechniczną umożliwiającą szybki i przystępny cenowo dostęp do Internetu. Wynika to głównie z nieopłacalności inwestycji w usieciowienie obszarów o małej gęstości zaludnienia.

Uwarunkowania technologiczne. Projekt: Wielkopolska Sieć Szerokopasmowa

Województwo wielkopolskie, ze względu na opisaną specyfikę funkcjonalno-przestrzenną, jest obszarem o zróżnicowanych uwarunkowaniach w zakresie dostępu do Internetu. W przypadku dużych ośrodków miejskich dostęp do Internetu jest dobrze rozwinięty, a ewentualny rozwój usług dotyczy kwestii jego szybkości. W 2011 roku firma Pando Networks przygotowała raport na temat szybkości przesyłu danych w kraju i w 100 największych miastach Polski. W rankingu znalazło się 5 największych miast Wielkopolski, które plasowały się odpowiednio na miejscach: 11. – Piła (4,8 Mbit/s), 36. – Poznań (3,6 Mbit/s), 47. – Konin (3,4 Mbit/s), 80. – Leszno (2,7 Mbit/s), 89. – Ostrów Wlkp. (2,4 Mbit/s). O ile w przypadku miast, nie identyfikuje się problemu dostępu do Internetu szerokopasmowego, a co najwyżej porównuje jego szybkość, to w przypadku obszarów o charakterze wiejskim, nadal identyfikowane są miejsca, gdzie usług w oparciu o technologie przewodową lub radiową nie świadczy żaden operator.

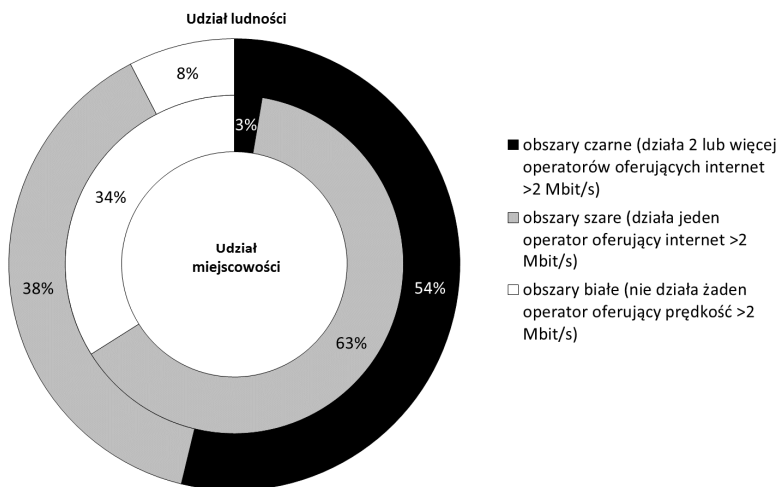
Zarząd Województwa Wielkopolskiego, świadomy występowania wielu obszarów o słabo rozwiniętej infrastrukturze teleinformatycznej, podjął starania, aby przy pomocy interwencji publicznej, wykorzystując środki unijne, uzupełnić sieć dostępu do Internetu w regionie. W 2011 roku

przeprowadzono badania w celu identyfikacji obszarów, które wymagają interwencji na rzecz poprawy infrastruktury. W wyniku badania wyodrębniono tzw. białe plamy, tj. obszary, na których nie działa żaden operator oferujący podstawowy dostęp do Internetu (o prędkości powyżej 2 Mbit/s). Obszar ten objął aż 34% miejscowości regionu, zamieszkiwanych przez 260 tys. ludności (około 7,6% ludności regionu), przy czym najwięcej w północnej i wschodniej części regionu, w takich powiatach jak: gnieźnieński, czarnkowsko-trzcianecki i koniński. Relatywnie słabą dostępność sieci zaobserwowano również w powiecie poznańskim. O ile w przypadku większości obszarów, stan ten wynikał z nieopłacalności budowy sieci dla wielu operatorów, to w przypadku powiatu otaczającego przestrzennie miasto Poznań, rozwój infrastruktury teletechnicznej prawdopodobnie nie nadążał za suburbanizacją.

Wskazane badania pozwoliły również zidentyfikować obszary, których użytkownicy mogą być narażeni na wysokie ceny z powodu niskiej konkurencji międzyoperatorskiej. W aż 63% miejscowości zamieszkiwanych przez 1,3 mln Wielkopolan (około 38,6% mieszkańców regionu), Internet o prędkości powyżej 2 Mbit/s może być dostarczany do użytkowników końcowych tylko przez jednego operatora. Z kolei w 145 miejscowościach zamieszkiwanych przez 1,8 mln ludności (53,8% mieszkańców Wielkopolski) szerokopasmowy Internet jest świadczony przez 2 lub więcej operatorów.

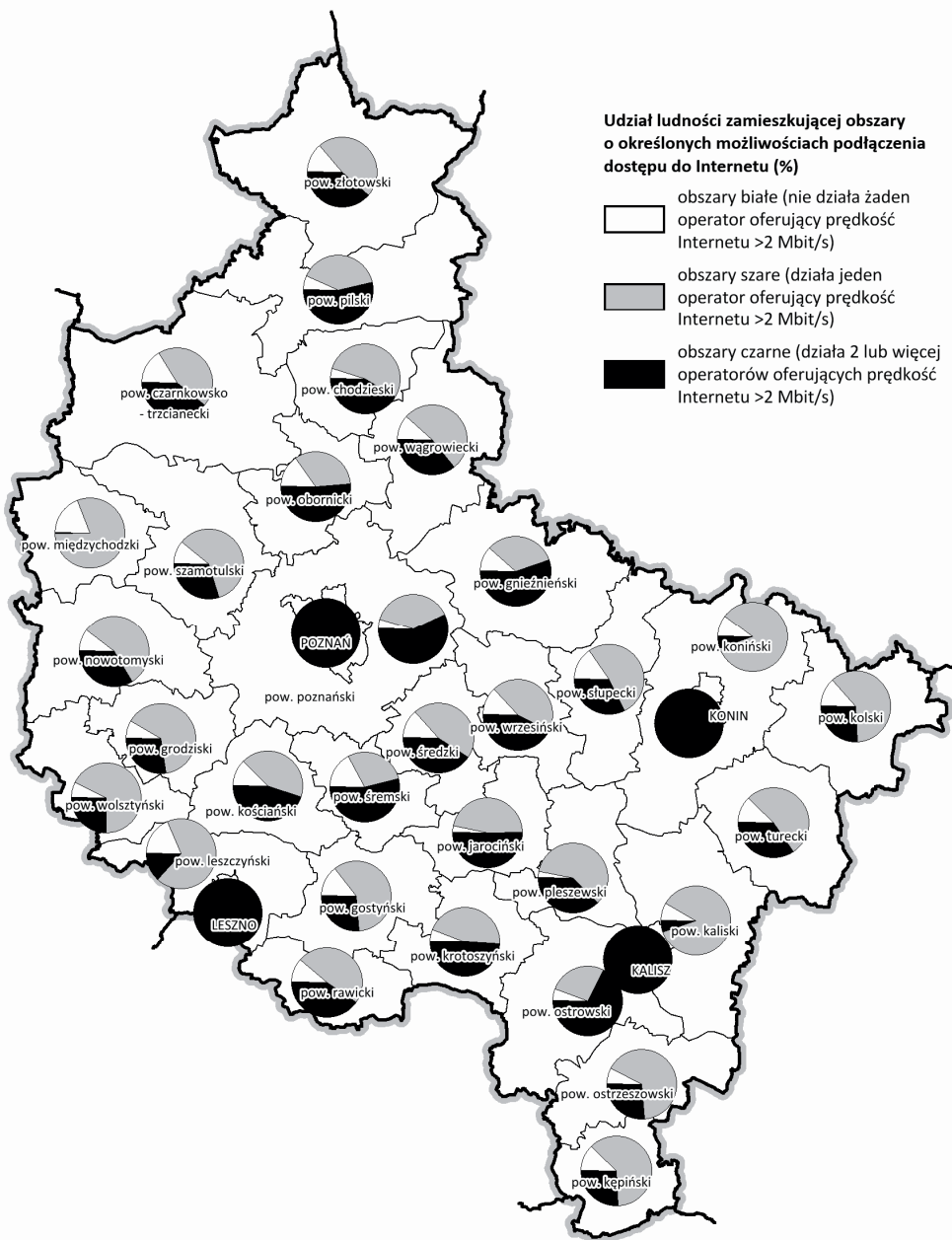
W celu zapewnienia dostępu do szybkiego Internetu na obszarach pozbawionych tej możliwości, a także na obszarach gdzie usługi te mogą być nadal relatywnie kosztowne, powołano spółkę Wielkopolska Sieć Szerokopasmowa, która realizuje aktualnie projekt budowy sieci szkieletowej w regionie. Po zakończeniu realizacji projektu 73% mieszkańców regionu znajdzie się w zasięgu sieci NGA (nowej generacji), co zagwarantuje możliwość korzystania z usług o wysokich wymaganiach dotyczących przepływności (minimum 30 Mbit/s).

Ryc. 95. *Udział ludności (okrąg zewnętrzny) oraz udział miejscowości (okrąg wewnętrzny) zakwalifikowanych przez badania na potrzeby projektu Wielkopolska Sieć Szerokopasmowa w województwie wielkopolskim w 2011 roku*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportu z inwentaryzacji istniejącej infrastruktury oraz planów inwestycyjnych. WSS 2011 r.

Ryc. 96. Ludność zamieszkująca obszary w określonych możliwościach podłączenia dostępu do Internetu w województwie wielkopolskim w 2011 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportu z inwentaryzacji istniejącej infrastruktury oraz planów inwestycyjnych. WSS 2011 r.

W ramach projektu rozpoczęto budowę ponad 4 500 km sieci światłowodowej wraz z węzłami dystrybucyjnymi, które znajdują się w każdej gminie w województwie, tworząc punkty dostępowe. Tym samym, dzięki połączonym środkom publicznym, prywatnemu kapitałowi oraz dofinansowaniu unijnemu, możliwym będzie zapewnienie szybkiego dostępu do Internetu na wielu obszarach województwa ludności, która pozbawiona była dotychczas takiej możliwości.

Warto również zauważyć, że bez względu na działania WSS, parametry dostępu do Internetu w Wielkopolsce ulegają polepszeniu. Według danych Urzędu Komunikacji Elektronicznej w 2013 roku w odniesieniu do 2012 roku w województwie wielkopolskim spadła liczba miejscowości bez węzłów telekomunikacyjnych. Jeszcze w 2012 roku ponad 4 500 miejscowości nie posiadało węzłów telekomunikacyjnych, podczas gdy w 2013 roku liczba ta zmalała do 1 298. Równolegle wzrosła liczba miejscowości, w obrębie których działa jeden, dwa oraz od 3 do 9 przedsiębiorców świadczących dostęp do Internetu. Rośnie również udział miejscowości posiadających dostęp do Internetu szerokopasmowego.

Rozwiązania w zakresie telefonii komórkowej

Za obszar telekomunikacji cechujący się szczególnie szybkim rozwojem technologicznym uznać można telefonię komórkową. Dostęp do Internetu jest obecnie możliwy bez konieczności posiadania przyłączy stacjonarnych. Jeszcze do niedawna dostęp taki charakteryzował się niską dostępnością i jakością, czego konsekwencją była relatywnie słaba stabilność połączenia, a także jego niska prędkość. Uniemożliwiało to pełne korzystanie z dobrodziejstw i funkcjonalności sieci Internet. Współczesny rozwój techniki spowodował, że Internet mobilny staje się doskonałym uzupełnieniem, a w wielu wypadkach (obecnie głównie w miastach) może być ewentualnym substytutem dla infrastruktury przewodowej.

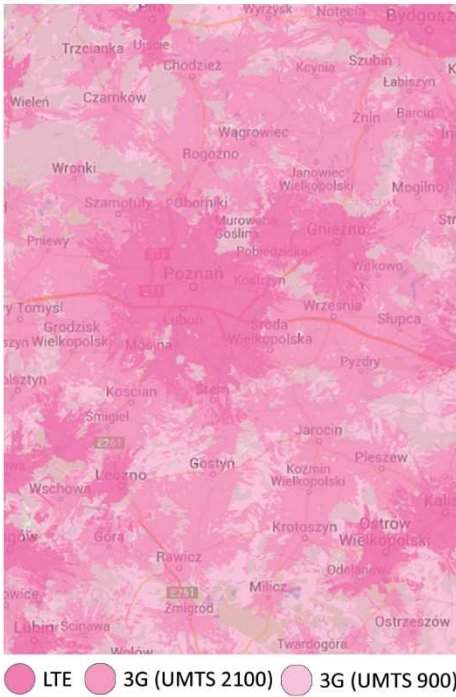
Analizując oferty największych operatorów działających w Polsce (PlusGSM, Orange, T-Mobile i Play), można zauważyć, że dostępem do sieci 2. i 3. generacji pokryte jest niemalże całe województwo wielkopolskie. Nieznaczne problemy z zasięgiem mogą występować jedynie na zachodnich krańcach województwa w obrębie Puszczy Noteckiej. Analizując dostępność usług internetowych za pomocą technologii LTE (ang. Long Term Evolution), które stanowią obecnie najnowocześniejszy standard transmisji danych pozwalający na pobór danych z prędkością nawet 50 Mbit/s i więcej, ich zasięg zależy jednak od oferty poszczególnych operatorów.

Podsumowując dostępne oferty sieci komórkowej, można stwierdzić, że standard LTE rozwija się najsilniej w centralnej oraz południowo-zachodniej części regionu, głównie wokół obszarów zurbanizowanych. LTE dostępny jest również w pozostałych częściach Wielkopolski – są to jednak przeważnie obszary miejskie. Należy jednak pamiętać, że z uwagi na specyfikę rynku telekomunikacyjnego – zasięgi dostępności usług, szczególnie w zakresie korzystania z Internetu nie są powszechnie współdzielone przez wszystkie sieci. Oznacza to, iż dostępność, np. do LTE, w sieci jednego operatora nie jest równoznaczna z dostępnością usługi dla klientów innego operatora.

Niemniej, za sprawą zaobserwowanych inwestycji w zakresie budowy infrastruktury społeczeństwa informacyjnego (zarówno stacjonarnej i mobilnej), a także trenów w zakresie jej wykorzystywania, należy spodziewać się, że na przestrzeni najbliższych 2-3 lat upowszechnienie dostępu i tym samym wykorzystania Internetu wśród wielkopolskich gospodarstw domowych, a także podmiotów gospodarczych, zwiększy się w sposób znaczący.

Ryc. 97. Zasięg LTE według dostępnych operatorów (stan na kwiecień 2015 roku)

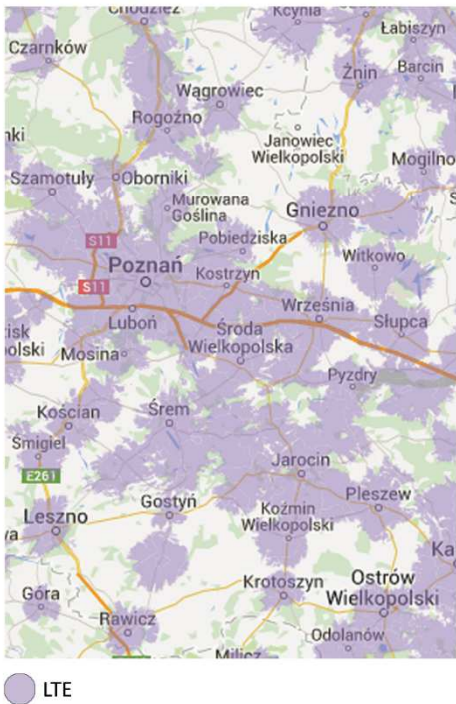
Sieć Orange Polska

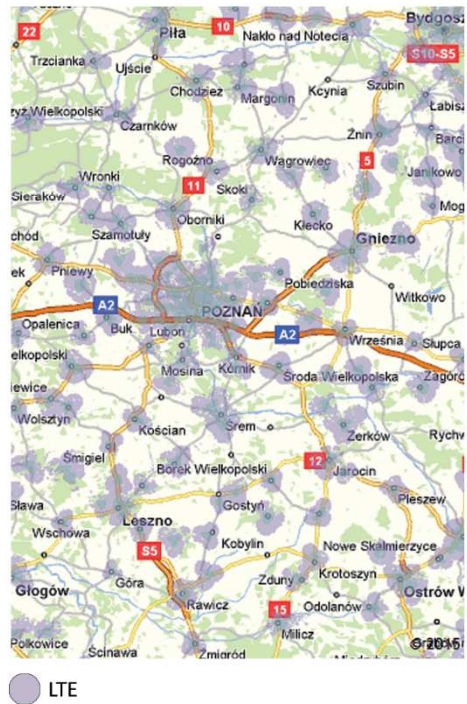
Sieć T-Mobile Polska

Sieć Play

Sieć Plus

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych operatorów sieci

7. Demografia

Wypadkową dokonujących się obecnie i w przeszłości przemian demograficznych jest struktura osadnicza regionu, ukształtowana historycznie, jednak podlegająca ciągłym zmianom. Aktualne trendy demograficzne takie jak: migracje ludności (do miast, za granicę), starzenie się społeczeństwa, zmiany modelu rodziny, mają wpływ na wiele dziedzin życia m.in. na rynek pracy, rynek mieszkaniowy, system ochrony zdrowia i opieki społecznej, system edukacji, czy system transportowy.

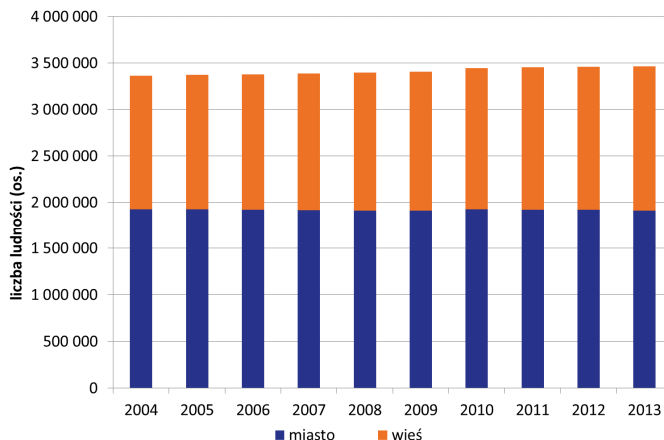
Szczególnie istotnym problemem w niedalekiej przyszłości będą konsekwencje postępującego starzenia się ludności. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w innych tendencjach demograficznych, jak np.: w niskiej dzietności, która wynika m.in. z warunków bytowych czy popularyzacji konsumpcyjnego stylu życia, a także zmiany modelu rodziny i postrzegania dzieci jako źródła inwestycji (zjawisko przechodzenia od „ilości do jakości” posiadanych dzieci), czy dynamicznego rozwoju gospodarczego, społecznego oraz medycznego, który skutkuje m.in. przedłużeniem się przeciętnego trwania życia.

Sam proces zmniejszania się populacji stanowi w chwili obecnej bardzo duży problemu rozwojowy, jednak o wiele większym wydaje się być jej niewłaściwa struktura (kwestia powiązana z depopulacją), tj. niewystarczająca liczba osób w wieku przed i produkcyjnym. Skala oraz natężenie obserwowanych w ostatnich latach problemów ludnościowych i społecznych, w związku z napiętrzeniem się negatywnych tendencji, skłania do stosowania różnego rodzaju form wspierania dzietności wśród obywateli oraz lepszego monitorowania zachodzących zjawisk.

7.1. Podstawowe charakterystyki demograficzne

W 2013 roku województwo zamieszkiwało 3 467 016 osób, tj. o 4 820 osób więcej niż w roku poprzednim. Pod względem liczby ludności Wielkopolska zajmuje niezmiennie 3. lokatę w kraju, za województwem mazowieckim (5 316 840) i śląskim (4 599 447). Podobnie jak rok wcześniej województwo znalazło się w grupie dziesięciu regionów, które odnotowały przyrost liczby mieszkańców. Mieszkańcy Wielkopolski w 2013 roku stanowili 9,0% ogółu ludności w kraju, a ich udział w latach 2004-2013 systematycznie wzrastał. W analizowanym okresie liczba ludności zwiększyła się o 101,7 tys. osób (3%).

Ryc. 98. Liczba ludności w województwie wielkopolskim w przekroju miasto-wieś w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Stolica województwa – Poznań – skupia największy potencjał demograficzny regionu. W 2013 roku zamieszkiwało go 548 028 mieszkańców, co stanowiło około 15,8% ogólnej liczby ludności województwa. W ośrodkach subregionalnych, tzn. w Kaliszu, Koninie, Lesznie i Pile oraz Gnieźnie i Ostrowie Wlkp., w 2013 roku zamieszkiwało łącznie 463 192 osoby, tj. 13,4% ogółu ludności województwa. Najwyższy przyrost ludności wystąpił w powiatach województwa wielkopolskiego skupionych wokół dużych ośrodków miejskich. Świadczy to m.in. o coraz częstszym osiedlaniu się mieszkańców miast na terenach gmin podmiejskich, ale również o wzrastającej atrakcyjności miast na prawach powiatu, w wyniku której na atrakcyjności w charakterze „sypialni” zyskują także powiaty je otaczające (migracje zewnętrzne). Od 2004 roku największy wzrost liczby ludności wystąpił w powiecie poznańskim (o 71,5 tys. osób), konińskim (o 5,7 tys. osób) oraz gnieźnieńskim (o 4,7 tys. osób).

W 2013 roku tereny miejskie zamieszkiwało 1 913 866 osób, co stanowiło 55,2% populacji województwa. Ludność obszarów wiejskich liczyła 1 553 150 osób, tj. 44,8% mieszkańców Wielkopolski. W latach 2004-2013 przewaga ludności miejskiej systematycznie malała, tj. o 0,3% mniej niż w 2012 roku i o 2,1% mniej niż w 2004 roku. Poszczególne powiaty województwa wielkopolskiego cechują się dużym zróżnicowaniem udziału ludności miejskiej w liczbie mieszkańców ogółem. Obszarami najbardziej zurbanizowanymi (około 60% ludności miejskiej), poza miastami na prawach powiatu, były powiaty: pilski i krotoszyński. Wysokim udziałem i bezwzględnie największą liczbą ludności wiejskiej, cechowały się powiaty: leszczyński (91%) i kaliski (98%), co po części wynika ze specyfiki tych jednostek jako powiatów okalających miasta na prawach powiatu.

W 2013 roku na 1 km² powierzchni ogólnej województwa wielkopolskiego przypadało przeciętnie 116 osób (w Polsce 123 osoby). W analizowanym okresie (2004-2013), średnia gęstość zaludnienia w regionie wzrosła o 3 osoby na km². Wskaźnik gęstości zaludnienia lokował Wielkopolskę w środkowej części listy województw.

Ludność województwa rozmieszczona jest nierównomiernie w przestrzeni. W regionie istnieją obszary o dużej koncentracji ludności, do których należą miasta na prawach powiatu oraz powiat poznański, ostrowski i jarociński. Najstąbiej zaludnione tereny to powiaty położone w północnej części Wielkopolski. W województwie występują duże dysproporcje pod względem liczby ludności między największymi miastami a pozostałymi obszarami. Niemal 35% ludności województwa zamieszkuje cztery największe powiaty (miasto Poznań – 548 028 osób, powiat poznański – 352 395 osób, ostrowski – 161 216 osób oraz gnieźnieński – 144 955 osób). Z tego 26,0% ludności skoncentrowane jest w rejonie Poznania, a dokładniej 15,8% ludności zamieszkuje miasto Poznań, a 10,2% powiat poznański.

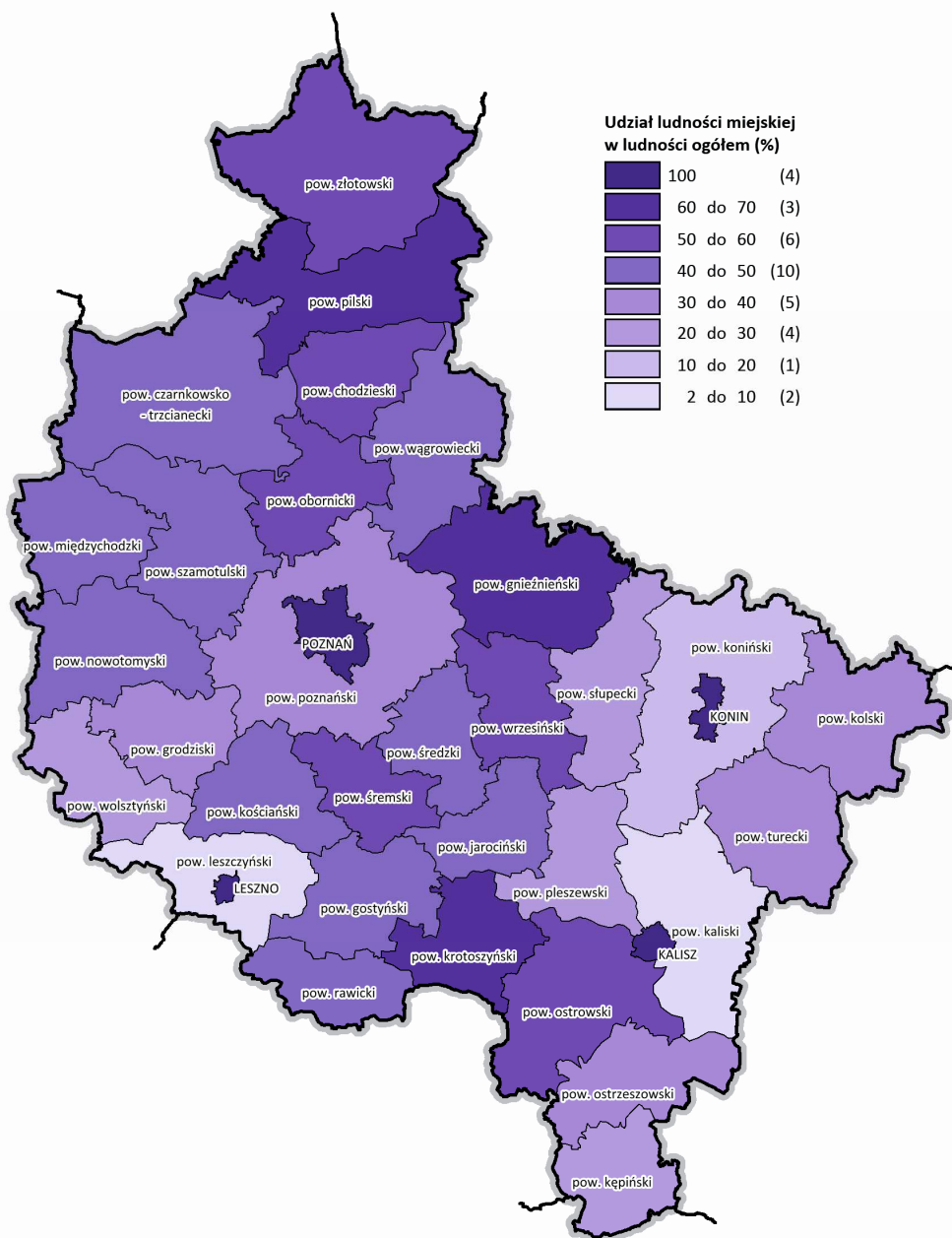
W latach 2004-2013 największy przyrost liczby mieszkańców wystąpił w powiecie poznańskim (wzrost o 71,5 tys. osób, tj. o 25%) oraz w powiecie leszczyńskim (4,5 tys. osób, tj. o 9%), obornickim (3,4 tys. osób, tj. o 6%) i konińskim (5,7 tys. osób, tj. o 5%). Główną przyczyną pozytywnych tendencji występujących na tych obszarach jest stale utrzymujące się dodatnie saldo migracji oraz dodatni przyrost naturalny. W analizowanym okresie do powiatu poznańskiego napłynęło około 82,8 tys. osób, do leszczyńskiego 6,8 tys. osób, obornickiego 3,9 tys. osób i konińskiego 10,8 tys. osób, co było skutkiem napływu nowych mieszkańców z obszarów miejskich. Przyrost naturalny wyniósł natomiast 1 626 osób w powiecie poznańskim, 183 osoby w leszczyńskim, 127 osób w obornickim i 192 osoby w konińskim.

Ubytek liczby mieszkańców na przestrzeni ostatnich 9 lat cechował powiaty usytuowane w północnej oraz w zachodniej części Wielkopolski. W największym stopniu widoczny był w największych miastach województwa, w tym w mieście Poznaniu (o 22,8 tys. mieszkańców, tj. o 4,0%), Kaliszu (o 4,8 tys. mieszkańców, tj. o 4,4%) oraz Koninie (o 4,0 tys. mieszkańców, tj. 5%). W analizowanym okresie z Poznania odpłynęło 83,8 tys. osób, z Konina 11,4 tys. osób, zaś z Kalisza 10,4 tys. Jednocześnie Kalisz cechował się stałym ujemnym przyrostem naturalnym (odpowiednio od -169 osób w 2004 roku do -292 osób w 2013 roku), przyjmując największe ujemne wartości w regionie.

Zjawisko suburbanizacji w szczególny sposób jest zauważalne w powiecie poznańskim. Poprawa infrastruktury oraz rozwój inwestycji na tych obszarach sprawiły, że w ostatnich latach znacznie zwiększyła się liczba osób zamieszkujących tereny podpoznańskich gmin, zmieniając ich dotychczasowy rolny charakter. Poznań wraz z przyległymi gminami utworzył typowy obszar aglomeracyjny, który stał

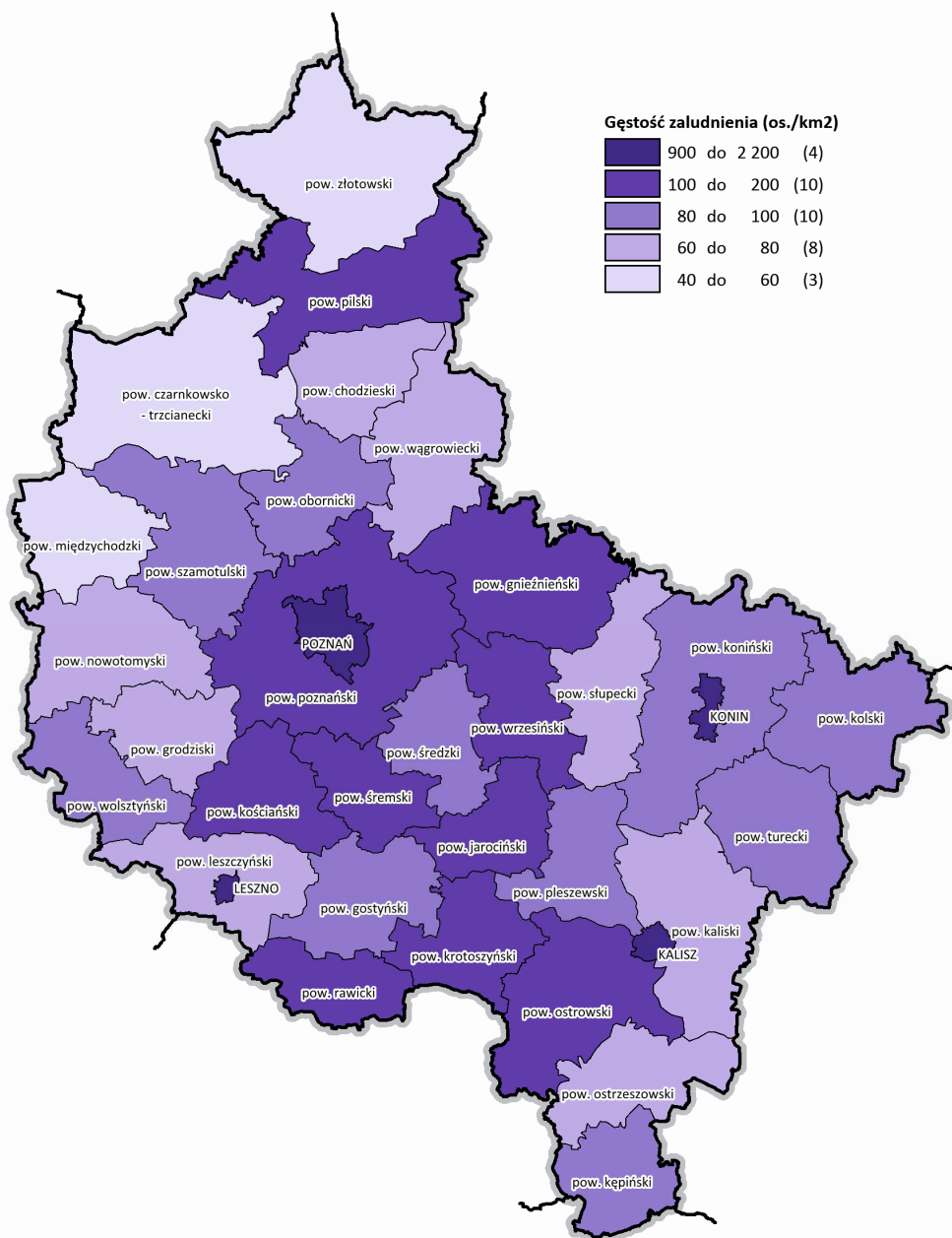
się miejscem do współpracy między terenami o wykształconych więziach funkcjonalnych w sferze społecznej i gospodarczej, połączonych infrastrukturą i komunikacją.

Ryc. 99. Wskaźnik urbanizacji w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

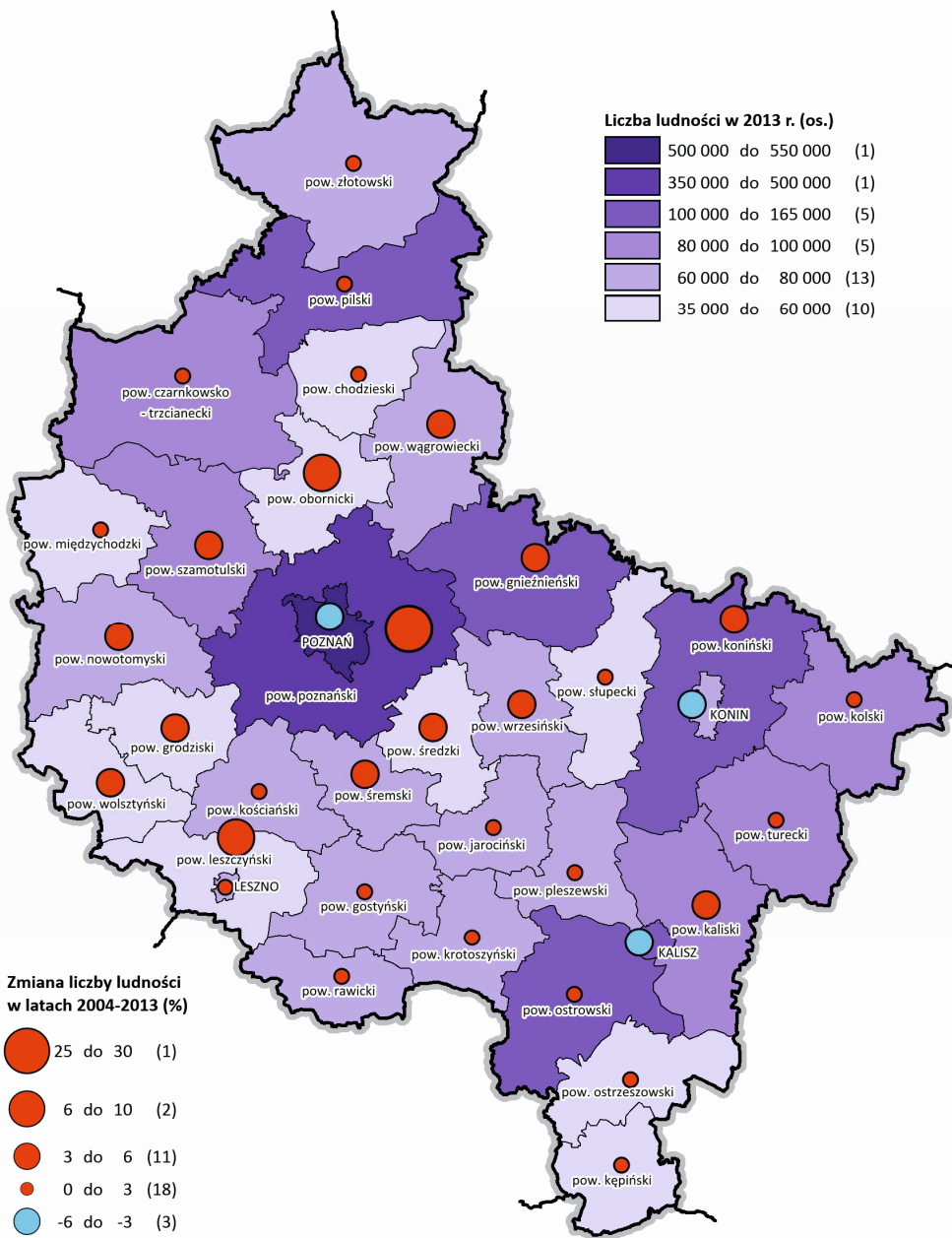
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 100. Gęstość zaludnienia w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 101. Liczba ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według powiatów

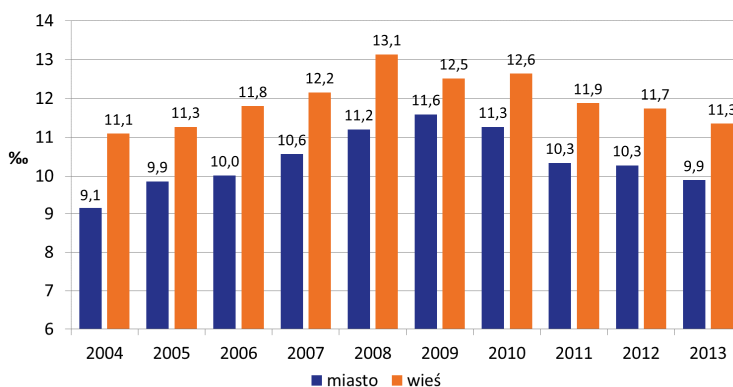

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W ostatnich latach obserwowane są zmiany w modelu rodziny, które znajdują swoje odzwierciedlenie w liczbie urodzeń. W Wielkopolsce w porównaniu z latami 80. liczba urodzeń jest niższa o około 40%. Osoby urodzone w tym okresie późno decydują się na założenie rodziny, chcąc w pierwszej kolejności osiągnąć odpowiedni poziom wykształcenia oraz stabilizację ekonomiczną, by potem założyć i powiększyć rodzinę. Obserwowane w ostatnich latach korzystne zmiany związane ze zwiększaniem się liczby urodzeń trudno uznać za oznakę trwałej tendencji – zjawisko to można w dużej mierze tłumaczyć faktem, iż na zakładanie rodzin decydują się osoby z wyżu demograficznego lat 80.

W badanym okresie dziewięciu lat największy wzrost liczby urodzeń nastąpił w latach 2004-2010 (z 33,6 tys. do 41,0 tys. dzieci – wzrost o 21,8%). W 2013 roku w województwie wielkopolskim urodziło się 36 561 dzieci. Zwiększanie się liczby urodzeń dotyczyło zarówno rodzin zamieszkałych w miastach, jak i rodzin wiejskich. W Wielkopolsce współczynnik urodzeń (liczba urodzeń żywych na 1 000 ludności) w latach 2004-2013 wynosił średnio 11,1‰, przy czym na wsi – 12,0‰, a w miastach – 10,4‰.

Ryc. 102. Liczba urodzeń żywych na 1 000 ludności w podziale na miasto i wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

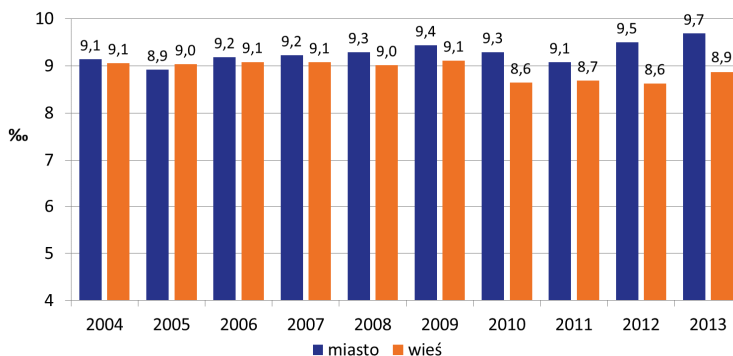
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Od 2004 roku w województwie wielkopolskim obserwowany jest systematyczny wzrost liczby zgonów. Jest to efekt umierania populacji powojennego wyżu demograficznego. Z analizy danych wynika, że w 2013 roku współczynnik zgonów kształtował się na poziomie 9,3‰. Zmarło 32,3 tys. osób, tj. o 1,7 tys. osób więcej niż w 2004 roku. W ogólnej liczbie osób zmarłych 48,6% stanowiły kobiety. Przez cały badany okres utrzymywała się przewaga liczby zgonów w miastach nad liczbą zgonów na obszarach wiejskich (wyjątek stanowił 2005 rok). Współczynnik zgonów w miastach najwyższą wartość, tj. 9,7 ‰, osiągnął w 2013 roku. W Wielkopolsce, podobnie jak w kraju, największą liczbę zgonów powodują choroby określane mianem cywilizacyjnych (choroby układu krążenia, nowotwory złośliwe), a także wypadki, urazy i zatrucia.

Na przestrzeni analizowanych lat w Wielkopolsce systematycznie spadała natomiast liczba zgonów niemowląt. W 2013 roku odnotowano 163 zgony niemowląt, tj. o 75 mniej niż w 2004 roku. W latach 2004-2006 zaobserwowano przewagę zgonów niemowląt na obszarach miejskich nad zgonami niemowląt na obszarach wiejskich, natomiast od 2007 roku nastąpiło odwrócenie trendu. Najczęstszą przyczyną zgonów wśród noworodków były choroby oraz stany chorobowe okresu okołoporodowego. Współczynnik zgonów niemowląt (na 1 000 urodzeń żywych) w latach 2004-2013 najwyższą wartość przyjął w 2004 roku (7,1‰), a najniższą w 2011 roku (3,7‰). W województwie wielkopolskim, podobnie jak w kraju, w ostatnich latach obserwowany jest pozytywny trend obniżania się wskaźnika umieralności niemowląt, co wynika głównie ze wzrostu jakości świadczonych usług medycznych, w szczególności wobec noworodków i małych dzieci. Kobiety coraz częściej znajdują się pod profesjonalną opieką dobrze wyposażonych szpitali ginekologiczno-położniczych, co pozwala

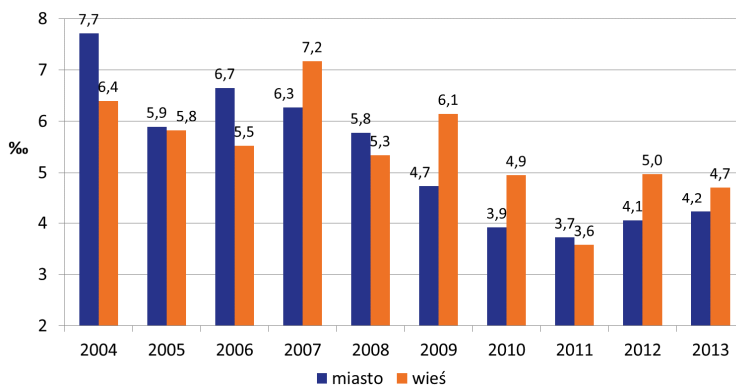
wykryć ewentualne wady u jeszcze nienarodzonych dzieci. W Poznaniu znajduje się najnowocześniejszy szpital ginekologiczno-położniczy w Wielkopolsce (Ginekologiczno-Położniczy Szpital Kliniczny Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, zlokalizowany przy ul. Polnej). Świadczy on bardzo wysoki poziom usług medycznych w zakresie położnictwa oraz patologii ciąży. Szpital jako jedyny w regionie świadczy wysokospecjalistyczną opiekę nad noworodkami.

Ryc. 103. Liczba zgonów na 1 000 ludności w przekroju miasto-wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

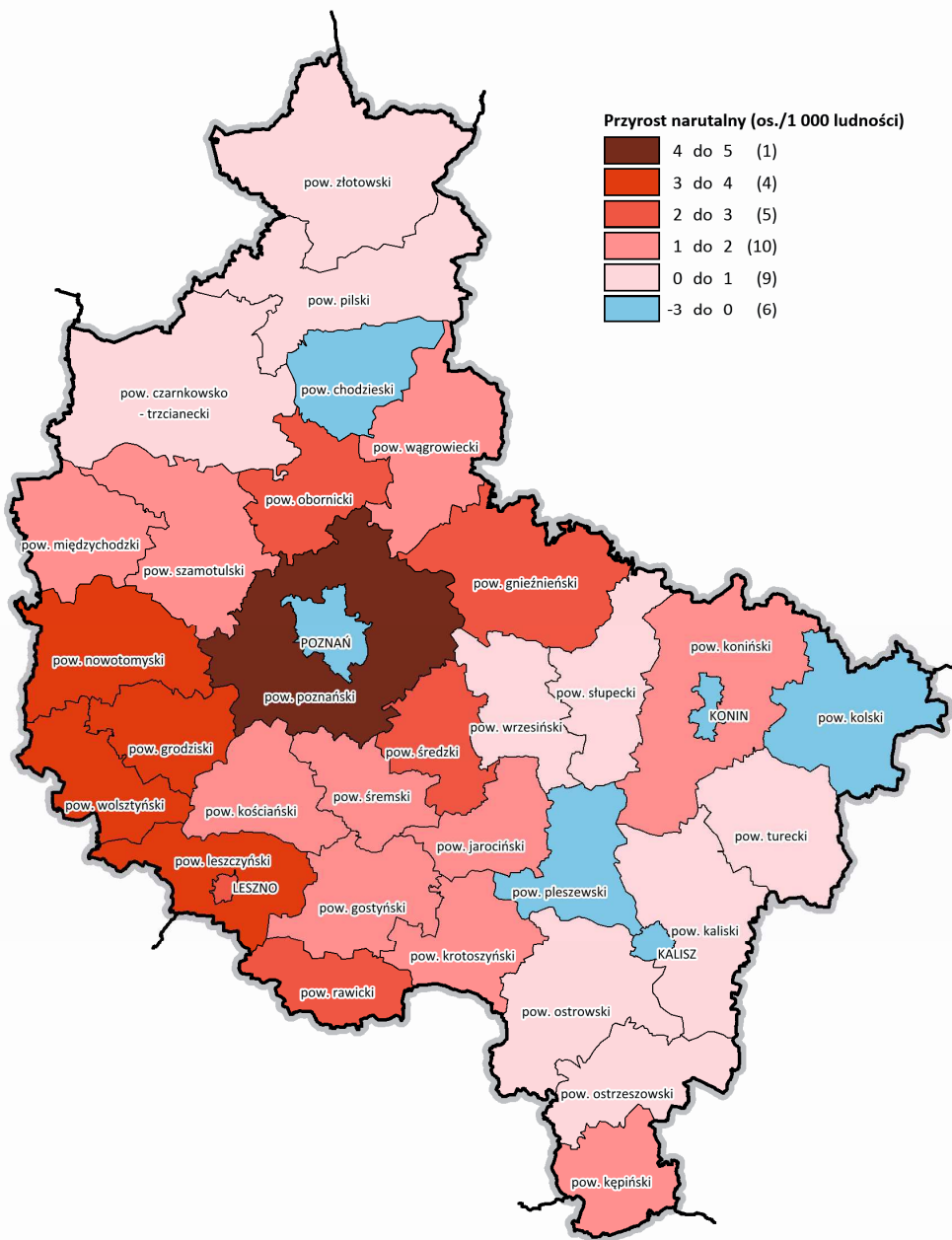
Ryc. 104. Współczynnik zgonów niemowląt na 1 000 urodzeń żywych w przekroju miasto-wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

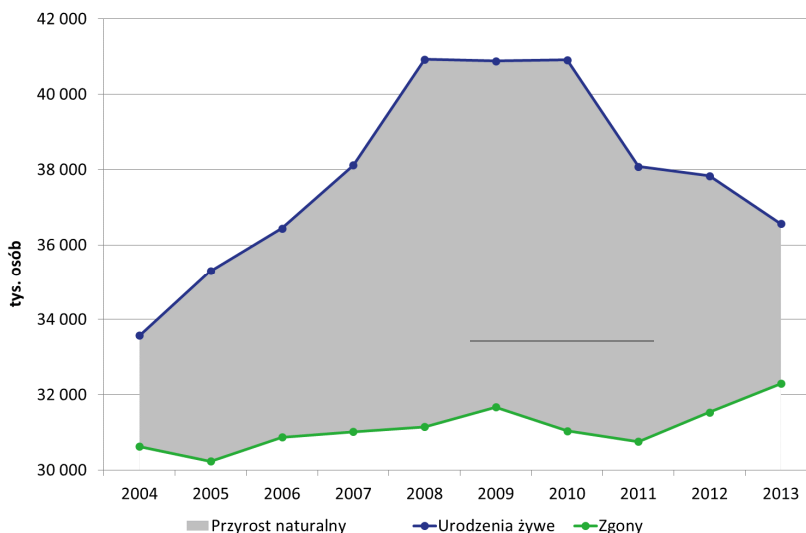
W latach 2004-2013 w województwie wielkopolskim odnotowano dodatni przyrost naturalny. Różnica między liczbą urodzeń żywych i zgonów kształtowała się na poziomie 3,0 tys. w 2004 roku i wzrosła do 4,3 tys. w 2013 roku. Współczynnik przyrostu naturalnego w 2013 roku osiągnął wartość 1,2‰ i był niższy niż w roku poprzednim (1,8‰), ale wyższy niż w pierwszym roku badanego okresu (0,9‰). Omawiany wskaźnik dla kraju przyjmował wartości ujemne (-0,2‰ w roku 2004, -0,5‰ w roku 2013).

Ryc. 105. Przyrost naturalny na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

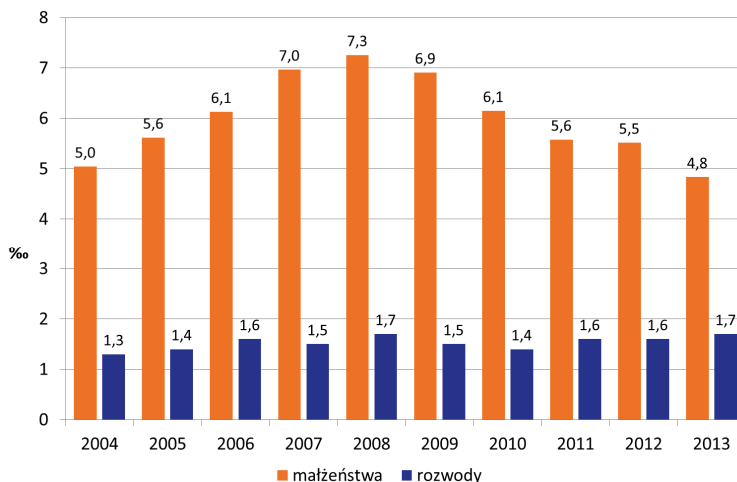

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W województwie wielkopolskim przyrost naturalny w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców przyjmował w większości przypadków wartości dodatnie. Najwyższe wartości współczynnika przyrostu naturalnego odnotowano w powiecie poznańskim (4,6% w 2013 roku). Natomiast w czterech miastach na prawach powiatu: Kaliszu, Koninie, Lesznie oraz Poznaniu przyrost naturalny przyjmował wartości ujemne (w 2013 roku kolejno, -2,8%, -1,0%, -0,3%, -0,2%). W 2013 roku ujemne wartości przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców występowały również w powiecie kolskim (-0,1%) oraz chodzieskim (-0,3%).

Ryc. 106. Ruch naturalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 107. Małżeństwa i rozwody na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W 2013 roku w województwie wielkopolskim zarejestrowano 16,7 tys. nowo zawartych małżeństw. Było to o 2,3 tys. mniej niż przed rokiem i aż o 7,9 tys. mniej niż w 2010 roku, w którym zawarto ich najwięcej. Niższy niż w 2012 roku był również współczynnik małżeństw (przypadających na 1 000 ludności), który w ostatnim roku analizowanego okresu wyniósł 4,8‰ (wobec 5,5‰ w 2012 roku i 7,3‰ w 2010 roku). W latach 2004-2013 w Wielkopolsce liczba nowo zarejestrowanych małżeństw w przeliczeniu na 1 000 ludności była wyższa niż średnio w Polsce.

W Wielkopolsce w latach 2004-2013 wzrosła liczba rozwodów. W 2004 roku zanotowano 4,3 tys. rozwodów, a w 2013 roku już 5,7 tys. W województwie w 2013 roku rozpadło się 1,7 małżeństw na 1 000 ludności. Do głównych powodów rozpadu małżeństw zaliczono niezgodność charakterów, nadużywanie alkoholu (zazwyczaj w połączeniu z innymi przyczynami), niedochowanie wierności małżeńskiej, a także problemy na tle finansowym.

Na przestrzeni analizowanych lat wpływ na zmiany liczby ludności miały również migracje wewnętrzne i zagraniczne. Począwszy od wejścia Polski do Unii Europejskiej emigracja Wielkopolan za granicę stale wzrasta. Zdecydowana większość emigrantów przebywa w Europie. Najbardziej znaczący wzrost emigracji z Wielkopolski na pobyt stały odnotowano w 2006 roku, kiedy wyjechało 2,3 tys. mieszkańców regionu (według danych statystyki publicznej). Od 2007 do 2010 roku miał miejsce spadek liczby wyjazdów za granicę. Wystąpiło wówczas nasilenie powrotów osób mieszkających na stałe poza granicami kraju – z Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemiec oraz z USA. Zjawisko to mogło mieć związek ze światowym kryzysem finansowym, jednak już od 2010 roku w województwie zaobserwować można ponownie trend zwiększenia się LICZBY wyjazdów Wielkopolan za granicę. Niezmiennie celem wyjazdów dla emigrantów z Wielkopolski były i są kraje Unii Europejskiej, w tym głównie Wielka Brytania, Niemcy, Holandia oraz Irlandia.

Wielkopolska jest województwem o stosunkowo dużej skali natężenia ruchów migracyjnych. Obserwowane migracje nie wywołują jednak istotnego wpływu na zmiany sytuacji demograficznej w regionie. Głównym ograniczeniem migracyjnym w województwie wielkopolskim są przeciętnie niskie, w stosunku do kosztów utrzymania, dochody ludności. Bariery związane z kosztem zakupu mieszkania, jak i koniecznością przemieszczania się do innej lokalizacji, są niemożliwe do pokonania dla zdecydowanej większości mieszkańców regionu. W ostatnich latach największa migracja odbywała się w ramach województwa, natomiast w migracjach międzywojewódzkich celem migracyjnym były głównie województwa: dolnośląskie, mazowieckie oraz kujawsko-pomorskie.

Tab. 38. Migracje ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w liczbach bezwzględnych										
Polska	-9 382	-12 878	-36 134	-20 485	-14 865	-1 196	-2 114	-4 334	-6 617	-19 904
Wielkopolska	2 453	2 301	527	1 872	1 128	1 568	1 273	1 405	634	166
Podregiony										
kaliski	-190	-326	-773	-689	-268	-409	-544	-480	-533	-835
koniński	-431	-735	-1 159	-982	-657	-597	-757	-618	-949	-1 104
leszczyński	-4	-69	-250	-192	-262	-110	-3	-251	-453	-480
piłski	-401	-455	-962	-651	-590	-561	-611	-758	-748	-1 014
poznański	5 500	5 961	6 095	7 444	6 026	6 116	6 193	6 005	5 627	6 177
m. Poznań	-2 021	-2 075	-2 424	-3 058	-3 121	-2 871	-3 005	-2 493	-2 310	-2 578
Saldo migracji stałej na 1 000 ludności										
Polska	-0,25	-0,34	-0,95	-0,54	-0,39	-0,03	-0,05	-0,11	-0,17	-0,52
Wielkopolska	0,73	0,68	0,16	0,55	0,33	0,46	0,37	0,41	0,18	0,05
Podregiony										
kaliski	-0,29	-0,49	-1,16	-1,03	-0,4	-0,61	-0,81	-0,71	-0,79	-1,24
koniński	-0,66	-1,13	-1,78	-1,51	-1,01	-0,91	-1,15	-0,94	-1,44	-1,67
leszczyński	-0,01	-0,13	-0,46	-0,35	-0,48	-0,2	-0,01	-0,46	-0,82	-0,87
piłski	-0,99	-1,12	-2,37	-1,6	-1,44	-1,37	-1,47	-1,83	-1,8	-2,45
poznański	10,28	10,98	11,07	13,29	10,59	10,58	10,43	9,97	9,22	9,98
m. Poznań	-3,54	-3,65	-4,29	-5,45	-5,6	-5,18	-5,41	-4,5	-4,19	-4,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

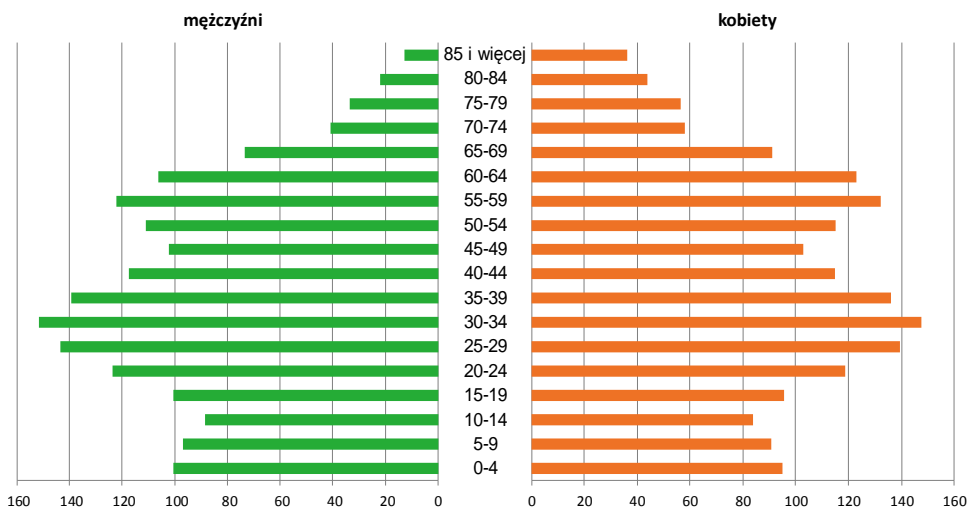
Województwo wielkopolskie cechuje dodatnie saldo migracji stałej. Oznacza to, że w latach 2004-2013 liczba osób zameldowanych na pobyt stały przewyższała liczbę osób wymeldowanych (o 166 osób w 2013 roku). Pod tym względem wydaje się, iż Wielkopolska na tle pozostałych województw w Polsce postrzegana jest jako region atrakcyjny do zamieszkania. Należy jednak mieć na uwadze fakt, że dodatnie saldo migracji zaobserwowano głównie na wsi. W miastach odpływ ludności nasila się z każdym rokiem.

Średnie saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały w latach 2004-2013 na 1 000 mieszkańców w województwie wielkopolskim wyniosło 0,4 i było zróżnicowane w układzie podregionów. W całym badanym okresie osiągało najwyższe wartości w podregionie poznańskim (10,6), natomiast najniższe w podregionie miasto Poznań (-4,7). Na wysoką wartość salda migracji stałej w podregionie poznańskim istotny wpływ miały tendencje migracyjne ludności z miasta Poznania na tereny okolicznych gmin. W Wielkopolsce obserwowany jest również wzrost migracji wewnętrznych, z obszarów słabiej rozwiniętych gospodarczo, na tereny o silnej dynamice i potencjale rozwoju.

7.2. Struktura ludności

W badanym okresie w Wielkopolsce nie wystąpiły zmiany w strukturze ludności według płci. W regionie od początku analizy, podobnie jak w Polsce, występuje nieznaczna przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn. W 2013 roku odsetek kobiet wyniósł 51,4% (w Polsce 51,6%). Współczynnik feminizacji w Wielkopolsce w latach 2004-2013 utrzymywał się na stałym poziomie. W badanym okresie w województwie wielkopolskim na 100 mężczyzn przypadało 106 kobiet (w Polsce 107).

Ryc. 108. Ludność województwa wielkopolskiego według płci i wieku w 2013 roku w tys. osób

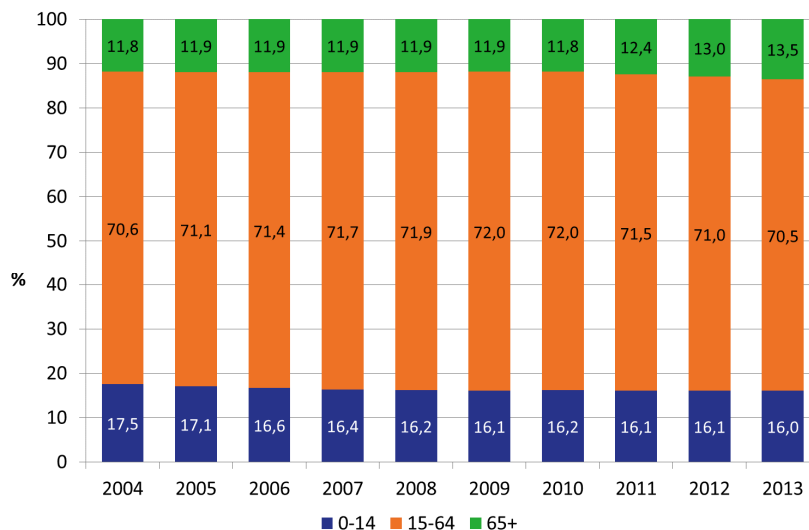
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W ujęciu przestrzennym najwyższym wskaźnikiem feminizacji w 2013 roku w województwie charakteryzowały się obszary miejskie, w których na 100 mężczyzn przypadało 110 kobiet (w kraju 111). W analizowanym okresie na wsi zarówno w regionie, jak i w kraju pod względem statystycznym obserwowano równowagę płci (100 kobiet na 100 mężczyzn). Najniższym wskaźnikiem feminizacji charakteryzował się podregion pilski z wartością 103 kobiet na 100 mężczyzn, natomiast najwyższym podregion miasto Poznań, gdzie współczynnik ten wyniósł 115 kobiet. Przewaga liczby kobiet nad mężczyznami w miastach (głównie w Poznaniu) jest związana z większą migracją młodych kobiet, które

poszukując zatrudnienia (m.in. w usługach, administracji, oświacie, służbie zdrowia), wyjeżdżają do dużych ośrodków miejskich.

Obserwacja zmian w strukturze ludności Wielkopolski według biologicznych grup wieku potwierdza znaczny spadek liczby dzieci, przy dużym wzroście liczby osób w wieku starszym. W latach 2004-2013 nastąpił spadek liczby dzieci w wieku 0-14 lat (o 34,5 tys. osób, tj. 1,5 p.proc.). Jednocześnie widoczny jest wzrost udziału liczby osób w przedziale wiekowym 15-64. Ich udział w ogólnej liczbie ludności wzrósł z 70,6% w 2004 roku do 71,0% w 2013 roku. W analizowanym okresie największym tempem zmian charakteryzowała się populacja osób w wieku powyżej 65 lat. Jej liczebność w okresie 2004-2013 zwiększyła się o 70,7 tys. osób, tj. o 1,7 p.proc.

Ryc. 109. Struktura ludności województwa wielkopolskiego według biologicznych grup wieku w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W latach 2004-2013 w Wielkopolsce odnotowano przesunięcia w strukturze ludności według grup ekonomicznych. Systematycznie zmniejszała się liczba dzieci i młodzieży (od 0 do 17 lat), trend ten występował zarówno w kraju, jak i w województwie. W latach 2004-2013 odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym zmniejszył się o 2,9 p.proc. (z 22,2% do 19,3%, w Polsce z 21,2% do 18,3%). Spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym jest m.in. rezultatem przemian procesów demograficznych, które były efektem depresji urodzeniowej w latach 90.

Na przestrzeni analizowanego okresu nastąpił spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym, który był widoczny we wszystkich podregionach województwa. Najwyższy spadek odsetka osób młodych zanotowano w podregionie konińskim (o 3,9 p.proc.). Największym odsetkiem ludzi młodych w analizowanym okresie charakteryzował się natomiast podregion leszczyński (21,8%), poznański (21,7%) oraz pilski (21,7%), a najmniejszym miasto Poznań (15,5%).

Ludność w wieku produkcyjnym (kobiety pomiędzy 18. a 60. rokiem życia oraz mężczyźni pomiędzy 18. a 65. rokiem życia) charakteryzowała się najbardziej stabilną strukturą. W latach 2004-2013 udział tej grupy obniżył się o 0,5 p.proc. do 63,6% (w Polsce do 63,4%). Przy występujących przesunięciach w strukturze ludności nie zmienił się istotnie współczynnik obciążenia demograficznego. W 2013 roku w województwie wielkopolskim na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 57,1 osób w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym). Podobna tendencja występowała w kraju - 57,6 osób w wieku produkcyjnym na 100 osób w wieku nieprodukcyjnym.

Liczba oraz struktura ludności w wieku produkcyjnym warunkuje podaż zasobów ludzkich na rynku pracy w województwie wielkopolskim. W ostatnich latach w Wielkopolsce występuje zjawisko znaczącej emigracji mieszkańców regionu za granicę w poszukiwaniu miejsc pracy. Tendencja ta dotyczy w szczególności osób zdolnych do podjęcia pracy (w wieku produkcyjnym). Osoby te, pomimo czasowego wyemigrowania za granicę, nadal posiadają stałe zameldowanie na terenie regionu i są uwzględniane w danych statystycznych jako mieszkańcy Wielkopolski. W układzie podregionów w latach 2004-2013 największy udział ludności w wieku produkcyjnym odnotowano w mieście Poznaniu (65,9%) oraz podregionie poznańskim (65,5%). Niepokojący jest natomiast fakt, iż od kilku lat w Poznaniu rejestruje się największy spadek udziału osób zdolnych do pracy, który to udział w analizowanym okresie zmniejszył się o 4,1 p.proc.

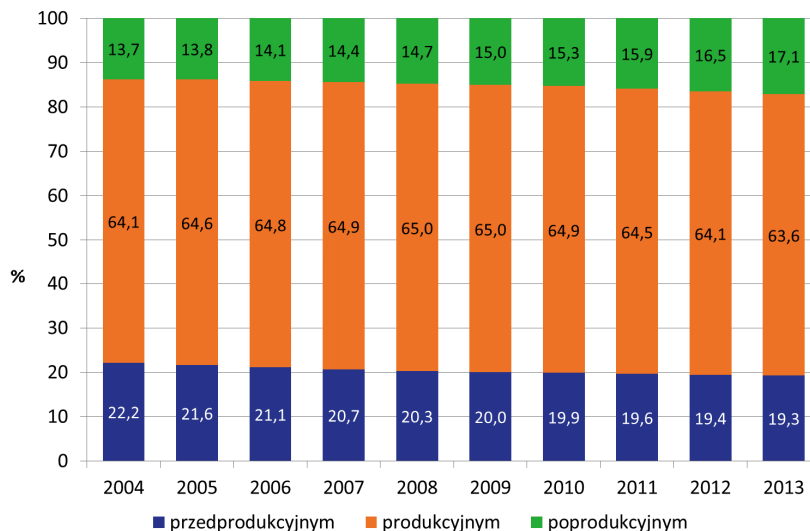
Obecne zmiany w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku w Wielkopolsce potwierdzają postępowanie procesu starzenia się mieszkańców województwa. Poza systematycznym zmniejszaniem się liczby dzieci, na przestrzeni analizowanych lat uwidocznili się również wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym (o 3,3 p.proc.). W latach 2004-2013 udział osób w wieku poprodukcyjnym wynosił średnio 18,6%. Najwięcej osób w tym przedziale wiekowym mieszkało w podregionie miasto Poznań.

Tab. 39. *Struktura ludności województwa wielkopolskiego według ekonomicznych grup wieku w latach 2004-2013 według podregionów*

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ludność w wieku przedprodukcyjnym w % ogółu ludności										
Polska	21,2	20,6	20,1	19,6	19,3	18,9	18,8	18,5	18,3	18,3
Wielkopolska	22,2	21,6	21,1	20,7	20,3	20,0	19,9	19,6	19,4	19,3
Podregiony										
kaliski	22,9	22,3	21,7	21,2	20,7	20,3	20,0	19,7	19,5	19,2
koniński	23,4	22,7	22,1	21,6	21,2	20,8	20,4	20,0	19,7	19,4
leszczyński	23,9	23,3	22,7	22,2	21,7	21,3	21,1	20,8	20,5	20,3
pilski	23,9	23,2	22,6	22,2	21,7	21,4	21,0	20,6	20,3	20,1
poznański	23,2	22,6	22,1	21,7	21,5	21,3	21,4	21,3	21,2	21,2
m. Poznań	16,2	15,9	15,6	15,4	15,3	15,2	15,3	15,3	15,4	15,5
Ludność w wieku produkcyjnym w % ogółu ludności										
Polska	63,5	64,0	64,2	64,4	64,5	64,5	64,4	64,2	63,9	63,4
Wielkopolska	64,1	64,6	64,8	64,9	65,0	65,0	64,9	64,5	64,1	63,6
Podregiony										
kaliski	62,9	63,4	63,6	63,8	64,0	64,2	64,1	63,8	63,5	63,2
koniński	63,1	63,6	63,8	64,0	64,1	64,2	64,3	64,1	63,9	63,6
leszczyński	63,1	63,8	64,1	64,4	64,6	64,7	64,7	64,4	64,0	63,6
pilski	63,6	64,2	64,5	64,7	64,8	64,8	64,8	64,7	64,4	64,0
poznański	64,9	65,5	65,8	66,0	66,0	66,0	65,7	65,3	64,9	64,4
m. Poznań	67,2	67,4	67,2	66,9	66,5	66,1	65,6	64,9	64,0	63,2
Ludność w wieku poprodukcyjnym w % ogółu ludności										
Polska	15,3	15,4	15,7	16,0	16,2	16,5	16,8	17,3	17,8	18,4
Wielkopolska	13,7	13,8	14,1	14,4	14,7	15,0	15,3	15,9	16,5	17,1
Podregiony										
kaliski	14,3	14,3	14,7	15,0	15,3	15,5	15,9	16,5	17,0	17,6
koniński	13,6	13,7	14,1	14,4	14,7	15,0	15,3	15,9	16,4	17,0
leszczyński	12,9	12,9	13,2	13,5	13,7	14,0	14,3	14,9	15,5	16,1
pilski	12,5	12,6	12,9	13,2	13,5	13,8	14,1	14,7	15,3	15,9
poznański	11,9	11,9	12,1	12,3	12,5	12,7	12,9	13,4	13,9	14,4
m. Poznań	16,5	16,7	17,2	17,7	18,2	18,7	19,0	19,8	20,6	21,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 110. Struktura ludności województwa wielkopolskiego według ekonomicznych grup wieku w latach 2004-2013

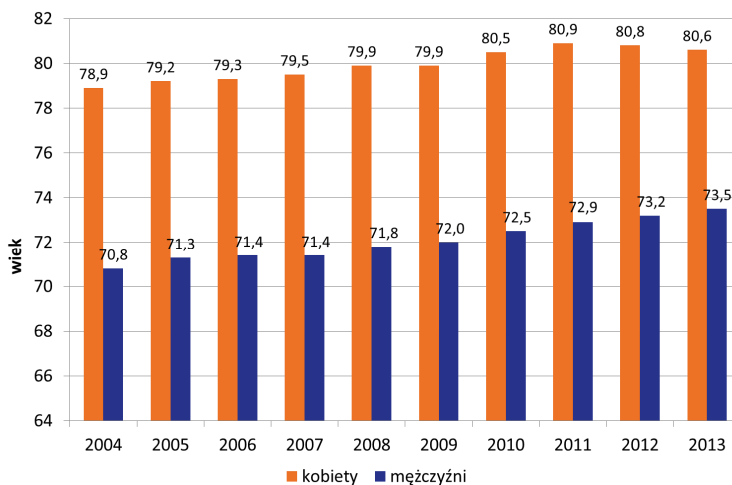

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W latach 2004-2013 wzrosła przeciętna długość trwania życia mieszkańców Wielkopolski. W 2013 roku wyniosła 73,5 lat (w Polsce 73,1 lat), przy czym średnia długość życia kobiet to 80,6 lat, a mężczyzn 73,5 lat. W stosunku do 2004 roku przeciętna długość trwania życia kobiet zwiększyła się o 1,7 lat, zaś mężczyzn o 2,7 lat.

W województwie wielkopolskim, podobnie jak w całej Polsce, obserwowana jest większa umieralność mężczyzn. Zjawisko nadumieralności mężczyzn zauważalne jest we wszystkich grupach wiekowych. W 2013 roku przeciętne trwanie życia chłopca w wieku 15 lat wynosiło 58,9 lat, natomiast dziewczynki w tym samym wieku – 66,0 lat, natomiast dla osoby w wieku 45 lat – 30,6 lat w przypadku mężczyzn i 36,7 lat w przypadku kobiet.

Ryc. 111. Przeciętna długość życia w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 40. Przeciętne dalsze trwanie życia według grup wieku w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Lata	Mężczyźni					Kobiety				
	0-15	15-30	30-45	45-60	60 i więcej	0-15	15-30	30-45	45-60	60 i więcej
2004	70,8	56,6	42,2	28,6	17,1	78,9	64,6	49,8	35,4	22,2
2005	71,3	57,0	42,6	29,0	17,6	79,2	64,8	50,1	35,7	22,5
2006	71,4	57,0	42,6	28,9	17,4	79,3	64,9	50,2	35,7	22,6
2007	71,4	57,1	42,8	29,1	17,7	79,5	65,1	50,3	35,9	22,6
2008	71,8	57,4	43,1	29,3	17,9	79,9	65,5	50,7	36,2	22,9
2009	72,0	57,5	43,2	29,4	18,0	79,9	65,5	50,7	36,3	23,0
2010	72,5	58,0	43,6	29,8	18,1	80,5	65,9	51,2	36,7	23,2
2011	72,9	58,3	43,9	30,1	18,4	80,9	66,3	51,5	37,0	23,6
2012	73,2	58,7	44,3	30,4	18,7	80,8	66,3	51,5	36,9	23,5
2013	73,5	58,9	44,5	30,6	18,7	80,6	66,1	51,3	36,7	23,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

7.3. Prognoza zmiany liczby mieszkańców

Prognoza ludności Głównego Urzędu Statystycznego na lata 2008-2035, która wskazywała na stopniowy ubytek liczby ludności Polski, przestała być aktualna. Zaktualizowana prognoza ludności na lata 2014-2050 zakłada dalszy spadek liczby ludności oraz negatywne zmiany w strukturze ludności według wieku. Obok ujemnego przyrostu naturalnego prognozuje się także zmniejszanie się liczby kobiet w wieku rozrodczym. W 2050 roku populacja Polski ma wynieść 34,0 mln. W porównaniu do roku 2013 oznacza to spadek liczby ludności o 4,5 mln tj. o 12%.

Według prognozy ludności dla Wielkopolski liczba mieszkańców ma wzrastać do 2023 roku. W porównaniu ze stanem w roku bazowym 2013 wzrost liczby mieszkańców województwa ma wynieść 14,4 tys. osób, tj. 0,4%. Po okresie wzrostu liczba ludności ma stopniowo zmniejszać się do końca okresu objętego prognozą. Spodziewany spadek populacji Wielkopolski ma wynieść 200 tys. osób tj. 6,1%. Tak jak w poprzednich prognozach przewiduje się zróżnicowane zmiany liczby ludności miejskiej i wiejskiej.

W latach 2013-2050 liczba ludności zamieszkała na obszarach miejskich ma zmniejszyć się o 377,5 tys. osób (19,7%), podczas gdy na terenach wiejskich będzie można obserwować powolny, regularny wzrost populacji (o 187,9 tys. w stosunku do 2013 roku). Przewiduje się, że generalnie w 2050 roku liczba mieszkańców województwa wielkopolskiego będzie mniejsza o 5,4%, tj. 188 tys. osób (o 19,5% mniej w miastach i o 10,7% więcej na wsi). Trend ten wynika głównie z odmiennych zachowań demograficznych mieszkańców miast i wsi, w tym m.in. odrębności procesów wymierania populacji, różnicy średniego wieku rodzenia dzieci i liczby rodzonych dzieci, czy procesów migracyjnych. Jest to związane z migracjami z terenów wiejskich do miast w celach edukacji lub pracy oraz migracji z miasta na wieś spowodowanych chęcią podniesienia jakości życia. Obserwowany w ostatnich latach systematyczny odpływ ludności na tereny wiejskie widoczny jest zwłaszcza na obszarze aglomeracji poznańskiej. W kolejnych latach skala i kierunki suburbanizacji występujących na obszarze Wielkopolski będą znacznie bardziej intensywne.

Zgodnie z prognozą ludności w Wielkopolsce spadek liczby mieszkańców nastąpi we wszystkich podregionach województwa za wyjątkiem podregionu poznańskiego. W 2050 roku w podregionie poznańskim, w porównaniu do 2013 roku liczba ludności wzrośnie o 194,5 tys. osób tj. 23,7%. W przypadku podregionu miasto Poznań prognoza demograficzna zakłada spadek liczby mieszkańców w porównaniu z rokiem 2013 o 142,9 tys. (o 10,7%), w podregionie konińskim o 80,8 tys. (12,2%), kaliskim o 72,2 tys. (o 10,7%), pilskim o 54,2 tys. (o 13,1%) oraz leszczyńskim o 28,5 tys. (o 5,2%). Efektem tych zmian będzie stopniowy ubytek liczby ludności do 2050 roku. Miasto Poznań liczyć będzie

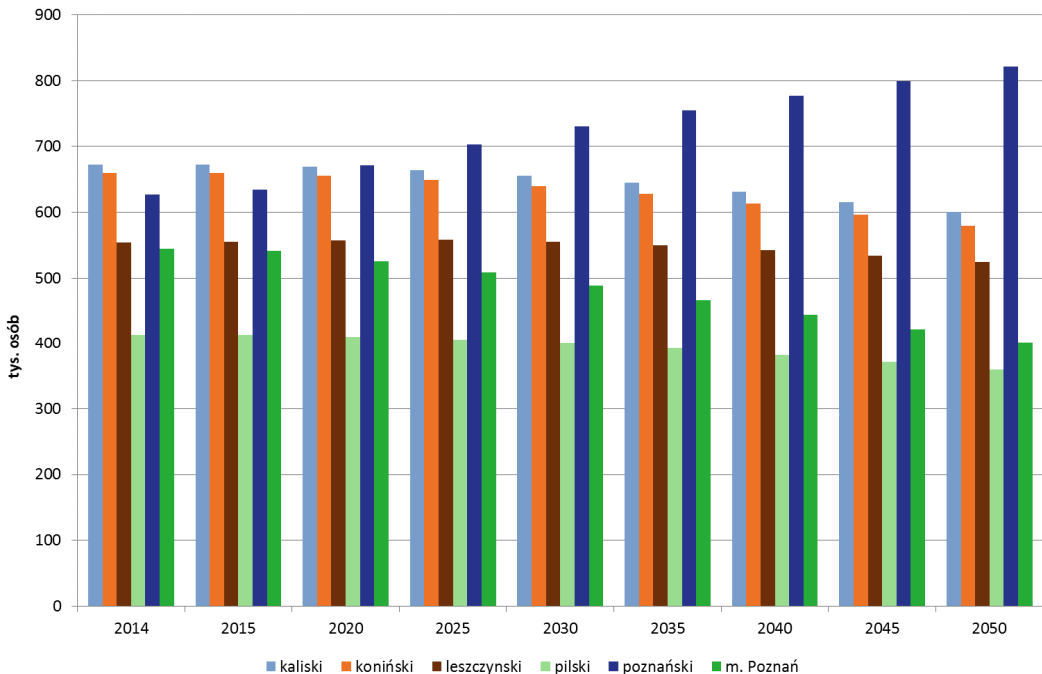
wówczas szacunkowo 402 tys. osób, podczas gdy podregion poznański 821,4 tys., kaliski 600,3 tys., koniński 579,7 tys., leszczyński 524,9 tys., a pilski 359,6 tys.

Tab. 41. Prognoza ludności dla województwa wielkopolskiego na lata 2014-2050 (tys. osób)

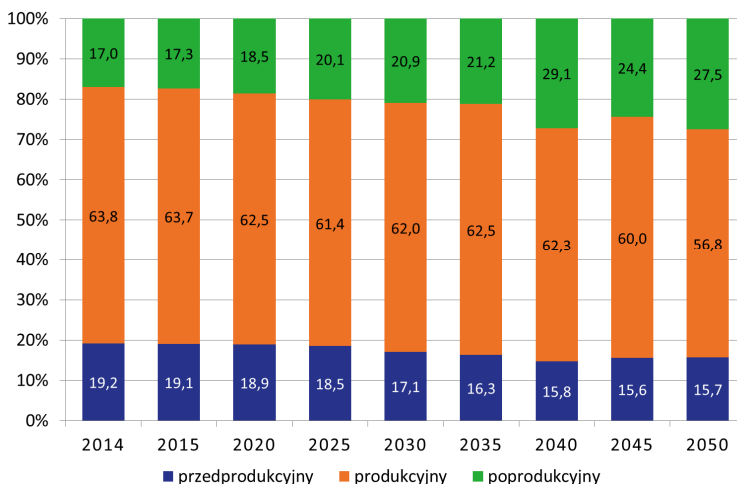
Lata	Polska			Wielkopolska		
	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś
2013	38 495,7	23 271,8	15 223,9	3 467,0	1 917,1	1 549,9
2014	38 461,8	23 202,5	15 259,2	3 472,0	1 911,6	1 560,4
2015	38 419,0	23 129,5	15 289,5	3 476,2	1 905,8	1 570,4
2016	38 369,4	23 052,1	15 317,3	3 479,8	1 899,7	1 580,1
2017	38 315,5	22 972,0	15 343,5	3 482,9	1 893,4	1 589,5
2018	38 259,5	22 890,1	15 369,5	3 485,8	1 886,9	1 598,8
2019	38 200,6	22 805,0	15 395,5	3 488,3	1 880,2	1 608,1
2020	38 137,8	22 716,6	15 421,2	3 490,4	1 873,2	1 617,2
2025	37 741,5	22 216,3	15 525,1	3 490,4	1 832,3	1 658,1
2030	37 185,1	21 618,4	15 566,7	3 470,9	1 781,8	1 689,1
2035	36 476,8	20 945,4	15 531,4	3 434,7	1 723,9	1 710,8
2040	35 668,2	20 234,5	15 433,7	3 389,0	1 662,6	1 726,5
2045	34 817,4	19 522,2	15 295,2	3 339,6	1 600,7	1 738,9
2050	33 950,6	18 825,8	15 124,8	3 287,9	1 539,6	1 748,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Prognozy ludności na lata 2014-2050 GUS

Ryc. 112. Prognoza ludności dla województwa wielkopolskiego według podregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Prognozy ludności na lata 2014-2050 GUS

Ryc. 113. Prognoza udziału ludności województwa wielkopolskiego według ekonomicznych grup wieku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Prognozy ludności na lata 2014-2050 GUS

Analiza prognozy liczby ludności w województwie wielkopolskim do 2050 roku według ekonomicznych grup wieku wskazuje na występowanie tendencji do ciągłego ubytku ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat) oraz produkcyjnym (od 18 lat do wieku emerytalnego⁴⁰). W prognozowanym okresie nadal obserwowany będzie wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (powyżej wieku emerytalnego). Szacuje się, że liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym w 2050 roku spadnie do 514,7 tys. osób, będzie zatem o 23,1% mniejsza niż w 2013 roku. Podobną tendencją zmian potencjału demograficznego będzie charakteryzowała się ludność w wieku produkcyjnym. Przewiduje się, że w 2050 roku liczba ludności w tej grupie wiekowej wyniesie 1 868,0 tys. mieszkańców, a prognozowany ubytek w porównaniu z 2013 rokiem stanowić będzie 15,8%. W województwie wielkopolskim najbardziej dynamiczne zmiany będą występowały w grupie ludności w wieku poprodukcyjnym. Prognoza przewiduje systematyczny wzrost liczby ludności w wieku emerytalnym. Z szacunków Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że liczebność tej grupy wzrośnie o 35,9%, zwiększając się zatem o 325,2 tys. osób.

Podobnie jak w całym kraju również i w województwie wielkopolskim będzie postępować proces starzenia się ludności. Zjawisko to o coraz bardziej dynamicznym przebiegu, stanowi istotne wyzwanie dla polityki społecznej państwa oraz samorządów lokalnych, które muszą uwzględnić nowe uwarunkowania społeczne i ekonomiczne, szczególnie w zakresie systemu ubezpieczeń społecznych oraz poprawy dostępności do usług medycznych. Jednocześnie w kolejnych latach prognozuje się zmniejszenie udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, co zapewne wywoła znaczące zmiany w systemie edukacyjnym.

Według prognozy GUS do 2050 roku w Wielkopolsce wystąpią zmiany w poszczególnych funkcjonalnych grupach wiekowych. Dotyczyć one będą m.in. edukacyjnych grup wiekowych, tj.: dzieci w wieku żłobkowym (0-2 lat), w wieku przedszkolnym (3-6 lat) oraz dzieci i młodzieży objętej obowiązkiem nauki według obowiązującego w Polsce systemu kształcenia podstawowego (7-12 lat), gimnazjalnego (13-15 lat), ponadgimnazjalnego (16-18 lat), a także szkolnictwa wyższego (19-24 lata).

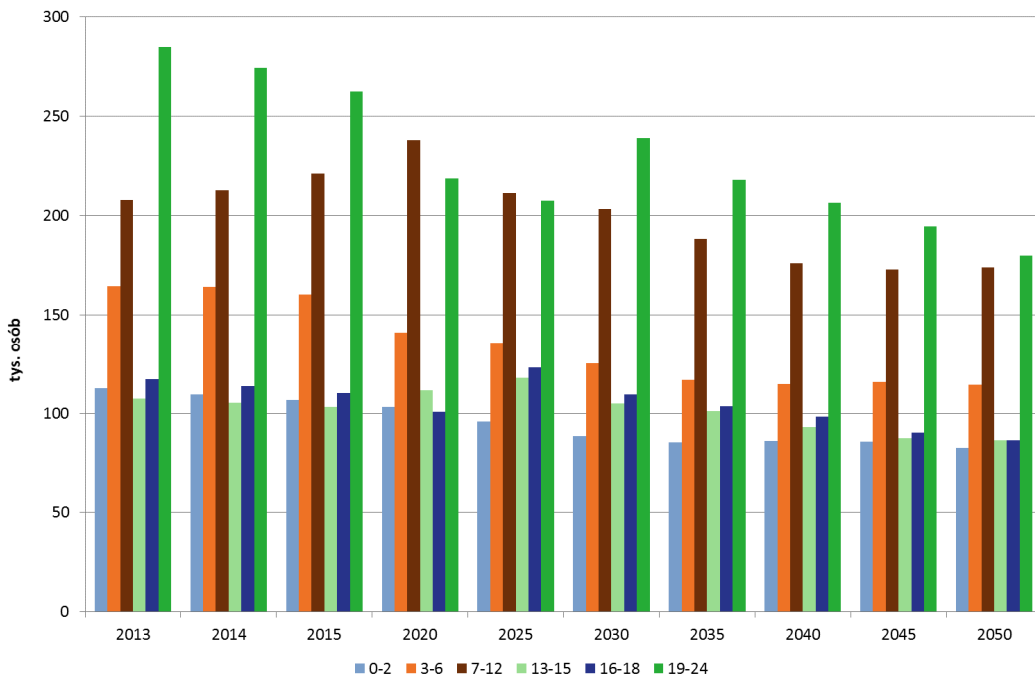
Według dokonanych prognoz dotyczących Wielkopolski populację dzieci w wieku od 0 do 2 lat cechować będzie tendencja malejąca aż do końca horyzontu prognozy, co będzie pokłosiem systematycznego spadku liczby urodzeń wskutek zmian zachowań ludności w wieku prokreacyjnym. Konsekwencją tego procesu będą zmiany liczebności dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Wskazana grupa

⁴⁰ Wyniki prognozy wg. ekonomicznych grup wieku zostały oszacowane zgodnie z zapisami Ustawy o zmianie Ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2012 poz. 637), która od 1 stycznia 2013 r. wprowadza stopniowe podwyższanie wieku emerytalnego do 67 roku życia.

wiekowa ulegać będzie systematycznemu zmniejszaniu do 2050 roku, w którym osiągnie 69,6% stanu z 2013 roku (spadek o 50 tys. dzieci). Z kolei liczba dzieci objęta szkolnictwem podstawowym (7-12 lat) ma wzrastać do 2020 roku. W grupie tej prognozowany jest wzrost liczby ludności o 12,5%, tj. 29,8 tys. osób, a w kolejnych latach systematyczny spadek. Przewiduje się, że w 2050 roku spadek może wynieść 16,3%, tj. o 34 tys. osób. W sposób niejednorodny mają przebiegać zmiany liczby młodzieży w wieku 13-15 lat. W latach 2013-2015 wystąpi spadek liczebności tej grupy. Kolejny przedział czasowy (lata 2020-2024) to wzrost jej liczebności. Natomiast od 2025 roku przewiduje się już regularny, ponowny, ubytek liczebności tej grupy (w 2050 roku o 26,7% w porównaniu z rokiem bazowym 2013). Zbliżona tendencja zmian liczebności prognozowana jest dla młodzieży realizującej obowiązek nauki w szkołach ponadgimnazjalnych (do 2020 roku nastąpi ubytek osób w tej grupie wiekowej o 14,1%, czyli o ponad 16,6 tys. osób w stosunku do 2013 roku). Natomiast w okresie 2021-2026 liczba osób w wieku od 16 do 18 lat ulegnie zwiększeniu do 124,7 tys. osób, by w 2050 roku osiągnąć 93,5% liczebności z roku 2030. Do 2035 roku w skali całego województwa ma nastąpić spadek liczby ludności w wieku od 19 do 24 lat o 16,2%, tj. z 262,1 tys. osób do 237,8 tys. Największa tendencja spadkowa przewidywana jest w okresie od 2013 do 2025 roku (o 78,1 tys. osób, tj. 27,4%). Natomiast w okresie 2025-2035 liczba osób w tej grupie wiekowej wzrośnie o 15,5%.

O poprawności i trafności dokonanej prognozy świadczą dane rzeczywiste za pierwsze lata jej obowiązywania. W latach 2012-2013 rozbieżność między rzeczywistymi, a przewidywanymi stanami ludności była stosunkowo nieduża. Faktyczna liczba ludności województwa wielkopolskiego według stanu na dzień 31 grudnia 2013 roku jest o 28,2 tys. osób niższa od wartości prognozowanej.

Ryc. 114. Prognoza ludności województwa wielkopolskiego według edukacyjnych grup wieku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Prognozy ludności na lata 2014-2050 GUS

8. Rynek pracy

Rynek pracy charakteryzuje się zmiennością i zależnością od wielu czynników społeczno-gospodarczych, w tym głównie od kondycji gospodarki i przedsiębiorstw w relacji do wysokości przeciętnego wynagrodzenia oraz trendów demograficznych (np. starzenia się społeczeństwa, ruchu naturalnego ludności, specyfiki migracji). Nerozerwalnie związany jest także z poziomem edukacji i kierunkami kształcenia ludności. Współczesny rynek pracy jest wymagający dla pracujących pod względem posiadanych kwalifikacji zawodowych. Istotną kwestią są zatem możliwości doksztalcenia się lub przekwalifikowania, w szczególności w odniesieniu do wybranych grup ludności. Największym problemem rynku pracy pozostaje bezrobocie i jego konsekwencje nie tylko dla jakości życia ludności, ale dla całej gospodarki regionu czy kraju.

Pomimo różnorodnych fluktuacji, w Wielkopolsce wzrasta poziom zatrudnienia a poziom bezrobocia rejestrowanego pozostaje stabilny z tendencją malejącą. W Wielkopolsce notuje się także spadek obciążenia osób pracujących ludnością niepracującą.

8.1. Pracujący

W latach 2010-2013 nastąpił wzrost liczby osób pracujących na wielkopolskim rynku pracy. W 2013 roku województwo skupiało 9,8% ogółu pracujących w kraju. Podobnie jak w poprzednich latach zajmowało 3. miejsce za województwami: mazowieckim (16,7% w 2013 roku) i śląskim (13,6% w 2013 roku). Według stanu na koniec grudnia 2013 roku w województwie wielkopolskim pracowało 1 367,2 tys. osób (według faktycznego miejsca pracy). Liczba pracujących w poszczególnych latach nie ulega dużym zmianom – w porównaniu z poprzednim rokiem wzrosła o 9,2 tys. osób, tj. o 0,7%. W 2013 roku większość ludności województwa wielkopolskiego pracowała w usługach (53,6%) oraz w przemyśle i budownictwie (30,8%). Najmniejszy udział pracujących odnotowano w rolnictwie i leśnictwie (15,6%).

Tab. 42. Pracujący według sektorów ekonomicznych (według faktycznego miejsca pracy) w województwie wielkopolskim w latach 2010-2013

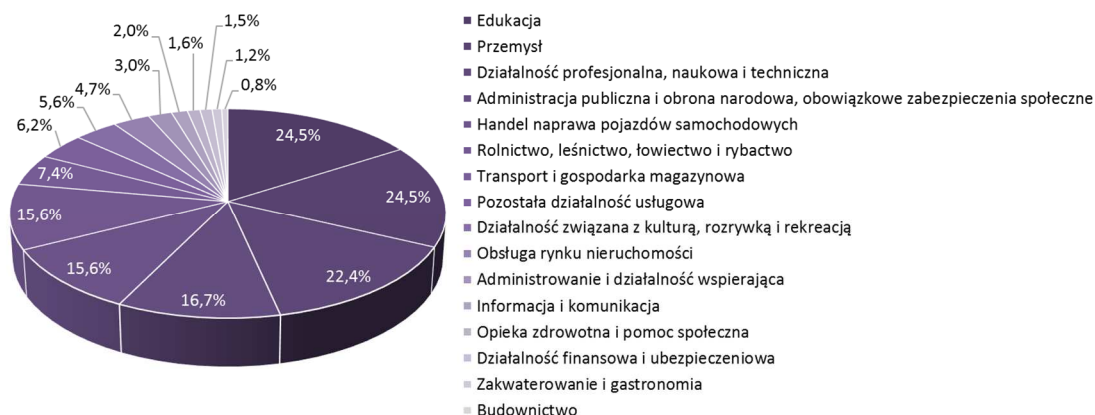
Zmienna (tys. osób)	Jednostka terytorialna	2010	2011	2012	2013
OGÓŁEM	Polska	14 106,9	14 232,6	14 172,0	14 244,3
	Wielkopolska	1 327,8	1 350,2	1 358,0	1 367,2
Rolnictwo⁴¹, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Polska	2 376,1	2 376,7	2 378,0	2 379,0
	Wielkopolska	212,9	212,2	212,8	213,6
Przemysł	Polska	2 909,5	2 915,3	2 867,8	2 872,2
	Wielkopolska	330,6	335,1	332,8	335,5
w tym: przetwórstwo przemysłowe	Polska	2 436,5	2 443,6	2 406,8	2 421,1
	Wielkopolska	299,5	303,9	302,0	305,7
Budownictwo	Polska	865,2	909,2	867,0	810,5
	Wielkopolska	92,1	94,7	91,7	85,4
Handel; naprawa pojazdów samochodowych	Polska	2 189,1	2 158,8	2 122,9	2 121,9
	Wielkopolska	227,4	224,5	226,8	228,3
Transport i gospodarka magazynowa	Polska	701,4	727,9	730,0	730,0
	Wielkopolska	69,9	73,1	75,4	76,6
Zakwaterowanie i gastronomia	Polska	237,4	237,5	246,4	244,7
	Wielkopolska	19,6	19,8	21,1	20,9
Informacja i komunikacja	Polska	237,8	249,4	259,1	270,8

⁴¹ Dla gospodarstw indywidualnych - dane szacunkowe.

	Wielkopolska	17,7	21,1	21,5	21,9
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	Polska	337,9	346,3	349,4	352,2
	Wielkopolska	25,5	27,1	27,3	27,8
Obsługa rynku nieruchomości	Polska	196,0	198,2	195,2	199,2
	Wielkopolska	15,6	15,9	16,0	16,6
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	Polska	481,3	518,2	531,4	553,3
	Wielkopolska	44,1	46,8	48,4	50,0
Administrowanie i działalność wspierająca	Polska	411,7	413,9	425,4	443,2
	Wielkopolska	35,4	38,1	40,1	40,8
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	Polska	970,1	951,9	958,2	963,0
	Wielkopolska	48,9	48,4	48,3	49,6
Edukacja	Polska	1 079,9	1 084,7	1 086,0	1 100,3
	Wielkopolska	98,5	101,5	101,7	101,4
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	Polska	764,4	775,4	790,6	804,7
	Wielkopolska	60,1	61,3	63,5	64,5
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	Polska	148,4	153,3	147,0	140,0
	Wielkopolska	11,2	11,4	11,0	10,7
Pozostała działalność usługowa	Polska	200,7	215,9	217,6	259,3
	Wielkopolska	18,5	19,3	19,4	23,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2013. GUS. Warszawa. 2014 r.; Rocznika Statystycznego Województwa Wielkopolskiego 2013. Urząd Statystyczny w Poznaniu. 2014 r.

Ryc. 115. Pracujący według sektorów ekonomicznych w województwie wielkopolskim w 2013 roku (według faktycznego miejsca pracy)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2013. GUS. Warszawa. 2014 r.; Rocznika Statystycznego Województwa Wielkopolskiego 2013. Urząd Statystyczny w Poznaniu. 2014 r.

Podobnie jak w kraju, w województwie wielkopolskim w 2013 roku niezmiennie najwięcej osób zatrudnionych było w takich sekcjach jak: przemysł – 335,5 tys. osób (w stosunku do 2012 roku wzrost o 0,6%), handel wraz z naprawą pojazdów samochodowych – 228,3 tys. osób (w stosunku do 2012 roku wzrost o 0,6%) oraz rolnictwo, rybactwo i łowiectwo – 213,6 tys. osób (w stosunku do 2012 roku wzrost o 0,4%). W strukturze pracujących w 2013 roku największy wzrost zanotowano niemal w tych samych, co w poprzednim roku, sekcjach o znaczącym udziale w zatrudnieniu⁴². W ciągu roku liczba pracujących zwiększyła się w takich sekcjach jak: pozostała działalność usługowa (o 19,2%), działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (o 4,1%), obsługa rynku nieruchomości (o 3,3%), administracja

⁴² Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2013 i 2014. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014, 2015.

publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne (o 2,6%) oraz informacja i komunikacja (o 2,1%). Zmniejszenie udziału pracujących wobec 2012 roku odnotowano natomiast w takich sekcjach jak: budownictwo oraz działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją (odpowiednio o 6,9% i 3,3%).

8.2. Przeciętne zatrudnienie

W 2013 roku przeciętne zatrudnienie w województwie wielkopolskim wyniosło 976,7 tys. osób i w porównaniu do roku poprzedniego zmniejszyło się o 2,2 tys. osób, tj. 0,2%. Większość zatrudnionych skupiały sekcje związane z przemysłem i budownictwem (372,4 tys. osób, tj. 38,1%) oraz handlem hurtowym i detalicznym, naprawą pojazdów samochodowych (213,8 tys. osób, tj. 21,9%). W 2013 roku najmniejsze przeciętne zatrudnienie występowało w działalności związanej z kulturą, rozrywką i rekreacją (8,7 tys. osób, tj. 0,9%).

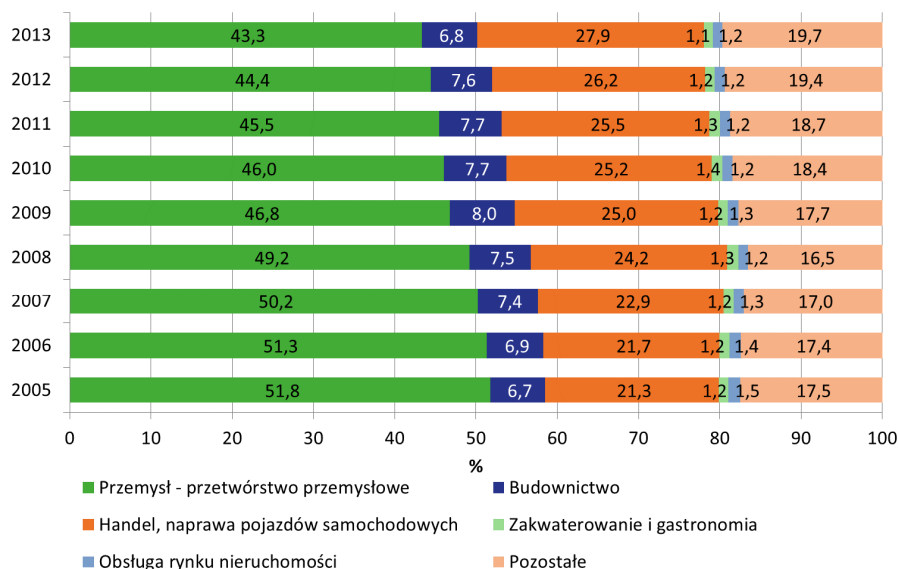
Tab. 43. Przeciętne zatrudnienie według sekcji PKD 2007 w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ogółem									
Polska	8 786 712	8 965 869	9 387 718	9 850 748	9 768 013	9 744 815	9 801 877	9 719 559	9 566 039
Wielkopolska	856 114	883 891	933 916	976 993	959 081	956 847	978 477	978 874	976 653
Sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo									
Polska	153 012	152 500	155 343	149 701	148 331	143 934	143 961	142 888	142 459
Wielkopolska	24 420	24 862	24 718	24 220	25 081	24 929	24 702	24 452	24 639
Sekcja B C D E – Przemysł									
Polska	2 619 171	2 673 642	2 798 367	2 890 717	2 725 353	2 696 107	2 714 192	2 674 204	2 627 205
Wielkopolska	307 068	313 065	327 972	338 313	319 726	314 837	323 424	316 293	314 125
Sekcja F – Budownictwo									
Polska	518 082	546 925	615 064	671 164	706 606	674 414	705 235	670 869	604 352
Wielkopolska	49 689	53 946	62 723	68 680	71 725	68 639	68 774	65 775	58 299
Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle									
Polska	1 379 829	1 416 198	1 508 826	1 633 504	1 611 479	1 598 741	1 580 341	1 559 330	1 529 365
Wielkopolska	151 323	159 388	175 947	193 699	193 806	197 323	201 812	207 537	213 771
Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa									
Polska	507 465	524 131	550 784	602 380	581 794	582 492	589 320	591 060	585 212
Wielkopolska	35 451	39 752	43 201	48 135	39 842	41 145	44 533	47 017	48 676
Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi									
Polska	147 472	152 398	162 530	182 345	180 892	175 663	173 722	174 811	170 061
Wielkopolska	10 980	11 342	12 024	13 149	12 641	12 237	11 882	12 109	11 532
Sekcja J – Informacja i komunikacja									
Polska	155 501	155 755	166 086	189 626	195 653	195 296	198 172	204 145	207 438
Wielkopolska	11 498	13 124	13 683	10 937	11 185	10 075	11 366	12 097	12 368
Sekcja K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa									
Polska	244 010	250 471	260 754	282 644	278 924	281 681	280 529	285 751	279 188
Wielkopolska	17 131	16 988	17 287	17 239	15 939	16 165	15 659	15 842	15 695
Sekcja L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości									
Polska	133 572	133 423	137 494	138 699	139 984	142 011	146 714	142 106	138 428
Wielkopolska	10 333	9 836	10 073	10 294	10 613	10 548	11 084	10 991	10 717

Sekcja M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna									
Polska	270 499	277 730	294 184	313 860	326 318	328 354	339 346	346 074	350 035
Wielkopolska	20 964	22 311	23 309	24 440	24 811	25 898	26 838	27 830	27 731
Sekcja N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca									
Polska	262 885	277 158	297 357	320 033	320 795	353 781	359 245	355 844	365 964
Wielkopolska	19 211	19 702	20 177	20 388	22 747	23 448	24 496	24 605	26 332
Sekcja O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne									
Polska	551 763	559 929	574 426	586 342	629 585	642 800	630 290	629 434	623 872
Wielkopolska	43 278	44 111	44 733	45 623	47 969	48 807	48 078	47 827	47 209
Sekcja P – Edukacja									
Polska	1 018 270	1 017 867	1 020 904	1 022 204	1 038 946	1 035 861	1 039 751	1 044 718	1 027 494
Wielkopolska	91 940	91 703	92 337	93 399	94 728	93 919	96 812	97 893	94 828
Sekcja Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna									
Polska	621 729	623 793	632 190	641 434	656 525	667 841	667 957	666 555	664 599
Wielkopolska	45 933	46 610	47 695	49 363	50 522	51 352	51 474	51 125	51 114
Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją									
Polska	113 627	116 320	120 680	124 007	128 483	130 265	131 658	129 473	119 567
Wielkopolska	8 626	8 772	8 921	9 240	9 165	9 160	9 104	9 024	8 680
Sekcja S – Pozostała działalność usługowa									
Polska	89 825	87 629	92 729	102 088	98 345	95 574	101 444	102 297	130 803
Wielkopolska	8 269	8 379	9 116	9 874	8 581	8 365	8 439	8 457	10 938

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Ryc. 116. Struktura przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw według sekcji PKD 2007 w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportu o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa wielkopolskiego w 2013 r. Urząd Statystyczny w Poznaniu. 2014 r.

W latach 2005-2013 odnotowano wzrost przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw⁴³. W 2013 roku w Wielkopolsce kształtowało się ono na poziomie 607,3 tys. osób. W porównaniu do 2005 roku wskaźnik ten był aż o 23,3% wyższy, natomiast w odniesieniu do 2012 roku nastąpił spadek o 1,7%. W skali kraju w 2013 roku zanotowano spadek przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw w porównaniu z rokiem poprzednim o 1,0%.

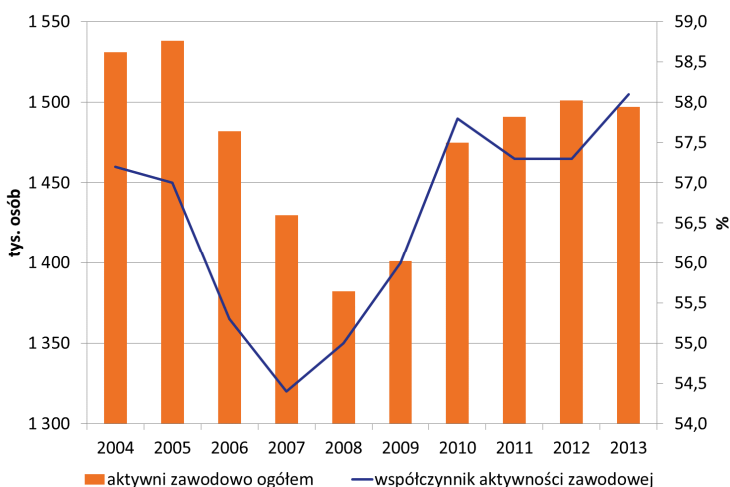
Największą grupę stanowiły osoby zatrudnione w przetwórstwie przemysłowym – 263,1 tys. osób w 2013 roku, tj. o 8,2 tys. osób więcej niż w na początku analizowanego okresu. Osoby te w 2013 roku stanowiły 43,3% ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw, jednak ich udział w całej zbiorowości w porównaniu do 2005 roku sukcesywnie maleje.

W latach 2005-2013 nastąpił wzrost przeciętnego zatrudnienia w takich sekcjach jak: handel, naprawa pojazdów samochodowych (o 61,2% w 2013 roku w stosunku do 2005 roku), budownictwo (24,5%), zakwaterowanie i gastronomia (9,4%), przetwórstwo przemysłowe (3,2%) oraz obsługa rynku nieruchomości (1,0%).

8.3. Struktura rynku pracy

Analizując sytuację na rynku pracy w województwie wielkopolskim, można zauważyć, że od 2008 roku następuje niewielki wzrost niekorzystnych zjawisk wpływających na liczbę oraz strukturę osób pozostających bez pracy. W latach 2004-2013 nastąpił wzrost wskaźnika zatrudnienia przy jednoczesnym wzroście stopy bezrobocia. Wyniki analizy aktywności zawodowej mieszkańców Wielkopolski wskazują, że w 2013 roku liczba osób pracujących w stosunku do roku poprzedniego zmniejszyła się o 4 tys. osób, tj. o 0,3%. Wielkość wskaźnika zatrudnienia (relacja liczby pracujących do ludności w wieku 15 lat i więcej) w województwie wielkopolskim w 2013 roku kształtowała się średnio na poziomie 58,1% (55,9% w kraju). Wskaźnik ten w całym analizowanym okresie kształtował się powyżej średniej krajowej. W Wielkopolsce znacznie wyższa aktywność zawodowa występowała wśród mężczyzn (68,1%) niż kobiet (48,2%).

Ryc. 117. Aktywność ekonomiczna mieszkańców województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013

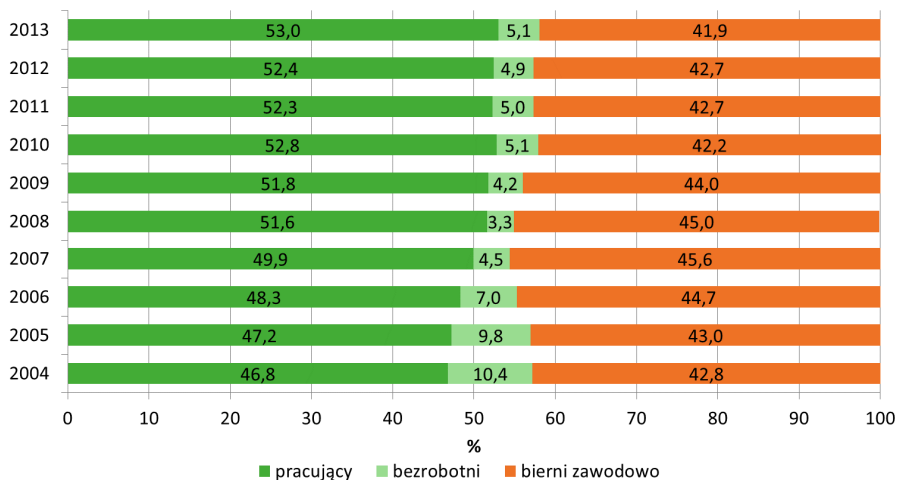
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

⁴³ Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw obejmuje osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy w pełnym wymiarze czasu pracy oraz niepełnym, w przeliczeniu na pełnozatrudnionych.

Osoby w wieku produkcyjnym stanowią potencjał możliwych do zaktywizowania zasobów pracy w Wielkopolsce. W 2013 roku jedynie 74,6% mieszkańców województwa w wieku produkcyjnym wykazywało się aktywnością zawodową. Współczynnik ten był nieco wyższy niż w kraju, gdzie wyniósł 73,5%. Grupę potencjalnych możliwych do zaktywizowania osób można zatem teoretycznie szacować na nieco ponad 25% populacji w wieku produkcyjnym.

W latach 2004-2013 nastąpiły przesunięcia w strukturze ludności według statusu na rynku pracy. W 2013 roku w odniesieniu do 2004 roku zwiększył się udział liczby pracujących (o 6,2 p.proc.), przy jednoczesnym spadku udziału bezrobotnych (5,3 p.proc.) i osób biernych zawodowo (0,9 p.proc.).

Ryc. 118. Struktura ludności w wieku 15 lat i więcej według statusu na rynku pracy w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Pod względem wykształcenia największy współczynnik aktywności zawodowej w 2013 roku w województwie występował w grupie osób z wyższym wykształceniem (81,3% w Wielkopolsce wobec 80,1% w kraju). W grupie osób z wykształceniem policealnym oraz średnim zawodowym było 69,1% osób aktywnych zawodowo, wobec 65,8% w kraju. W grupie z wykształceniem zasadniczym zawodowym 64,4% osób było aktywnych zawodowo wobec 61,3% na poziomie kraju. W pozostałych grupach wskaźnik aktywności zawodowej wyniósł mniej niż 50%. Jedynie w przypadku osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym odsetek ten był niższy w województwie wielkopolskim wobec średniej dla Polski i wyniósł 48,1% (49,1% w kraju).

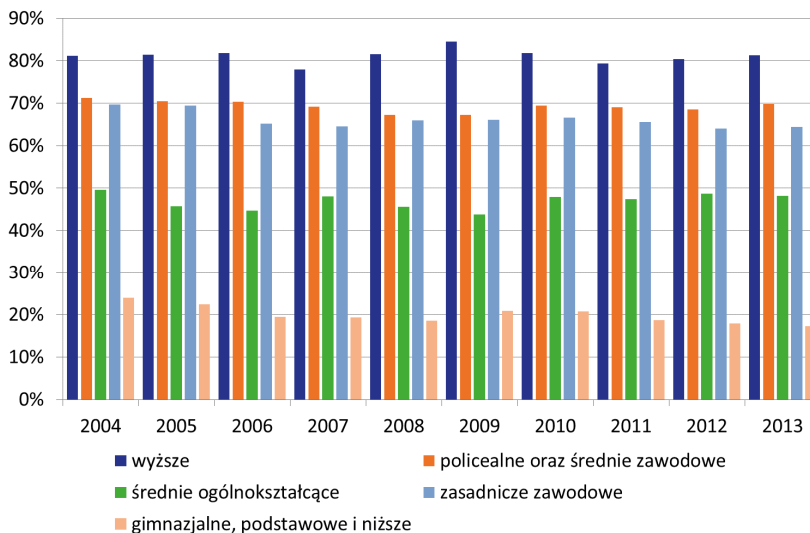
W województwie wielkopolskim w 2013 roku wśród osób aktywnych zawodowo odnotowano 91,2% pracujących (89,7% w kraju) oraz 8,8% osób pozostających bez pracy (10,3% w kraju). Osoby bierne zawodowo stanowiły 37,1% ludności w wieku 15 lat i więcej. Główną przyczyną bierności zawodowej była emerytura, ale w Wielkopolsce odsetek ten był niższy niż w kraju (44,5%, wobec 47,2%). Do pozostałych przyczyn zaliczyć można naukę i uzupełnianie kwalifikacji (20,7% wobec 21,8% w kraju) oraz chorobę i niepełnosprawność (15,3% wobec 13,9%). Niewiele osób biernych zawodowo jako przyczynę podawało natomiast długotrwałe poszukiwanie pracy.

Województwo wielkopolskie cechuje wysoki poziom mobilności przestrzennej pracowników w obrębie regionu. W 2011 roku na obszarze województwa do pracy dojeżdżało 296,7 tys. pracowników⁴⁴, natomiast poza granice regionu wyjeżdżało 23,6 tys. osób. Zdecydowanie najwięcej osób dojeżdżających do pracy kierowało się w stronę dużych ośrodków miejskich oraz gmin o relatywnie bogatej infrastrukturze gospodarczej (najczęściej były to gminy sąsiadujące z dużymi

⁴⁴ Dojazdy do pracy w 2011 roku. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań. GUS. Warszawa. 2011.

miastami). Miastem, do którego przyjeżdżało do pracy najwięcej osób (tj. 73,5 tys. osób) był Poznań, gdzie wskaźnik udziału dojeżdżających do pracy (do miasta Poznania) w ogólnej liczbie zatrudnionych wyniósł 31%.

Ryc. 119. Aktywność zawodowa ludności według wykształcenia w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

8.4. Wynagrodzenie i świadczenia emerytalno-rentowe

Poziom wynagrodzeń w województwie wielkopolskim, pomimo że systematycznie rośnie, kształtuje się poniżej średniej dla Polski. Od 2005 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100) kształtowało się na podobnym poziomie, a w 2013 roku wynosiło 90,7%. W 2013 roku wynosiło średnio 3 512,3 zł i było o 118,1 zł (tj. 3,4%) wyższe niż w 2012 roku. W latach 2004-2013 średnia płaca w województwie wielkopolskim wzrosła o 59,5%, przy średnim wzroście w Polsce o 60,9%. Pomimo utrzymującej się od kilku lat tendencji do stałego wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w Wielkopolsce, średnie roczne tempo przyrostu jest nadal niższe niż na poziomie kraju.

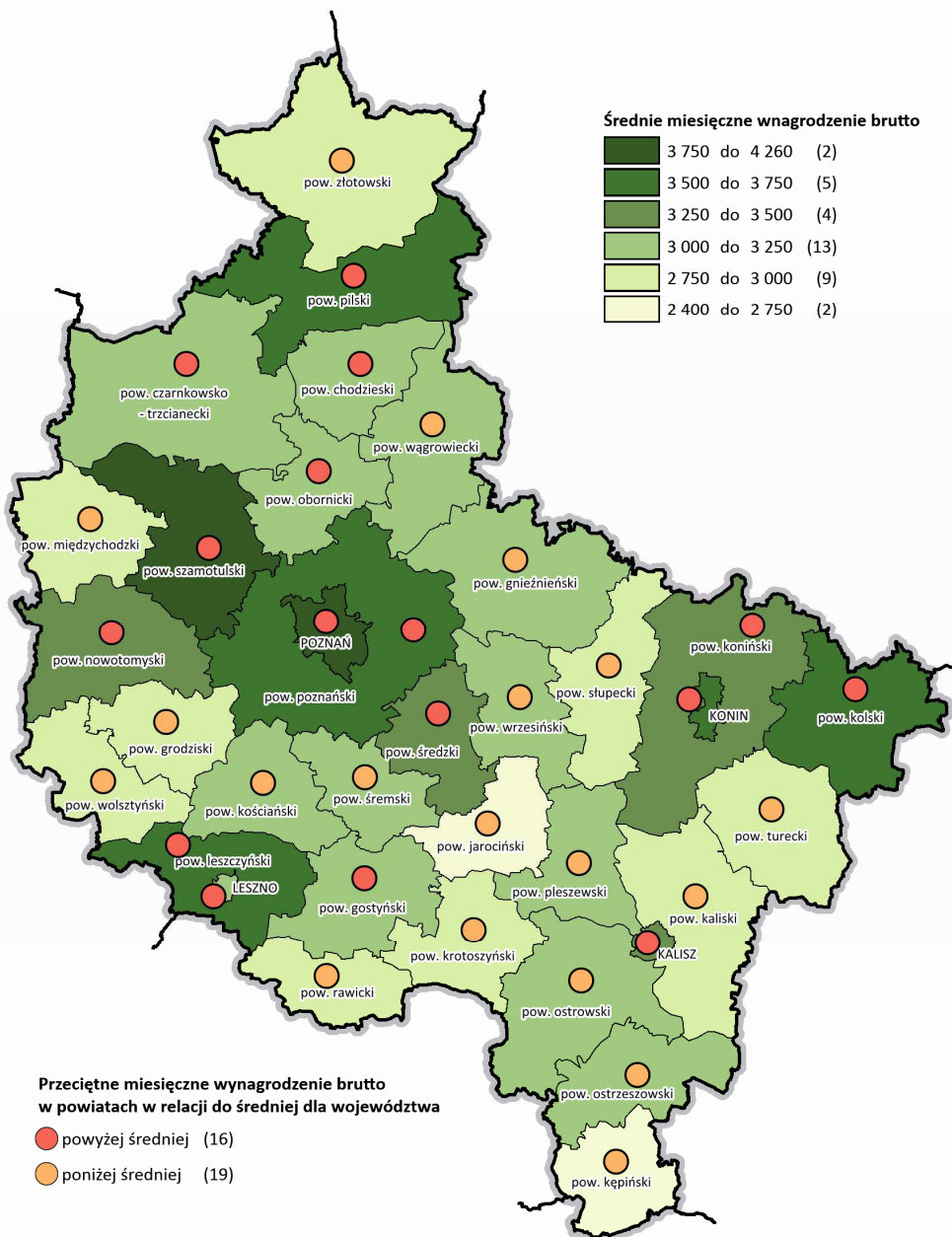
Tab. 44. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia i świadczenia emerytalno-rentowe w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny /zmienna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (zł)										
Polska	2 409,7	2 506,9	2 636,8	2 866,0	3 158,5	3 315,4	3 435,0	3 625,2	3 744,4	3 877,4
Wielkopolska	2 204,3	2 263,6	2 389,0	2 610,8	2 868,8	2 976,3	3 126,4	3 284,4	3 397,3	3 515,3
Polska=100	91,5	90,3	90,6	91,1	90,8	89,8	91,0	90,6	90,7	90,7
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych (zł)										
Polska	1 140,9	1 170,7	1 260,8	1 298,8	1 418,7	1 542,6	1 642,9	1 727,3	1 821,0	1 921,3
Wielkopolska	1 034,1	1 064,2	1 149,4	1 184,6	1 298,5	1 418,1	1 514,3	1 591,8	1 678,9	1 770,7
Polska=100	90,6	90,9	91,2	91,2	91,5	91,9	92,2	92,2	92,2	92,2

Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto rolników indywidualnych (zł)										
Polska	747,3	758,1	802,5	813,9	857,9	911,0	954,7	986,2	1 054,6	1 121,5
Wielkopolska	747,1	759,7	803,1	812,7	855,9	906,5	946,3	975,6	1 041,5	1 112,0
Polska=100	100,0	100,2	100,1	99,8	99,8	99,5	99,1	98,9	98,8	99,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 120. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

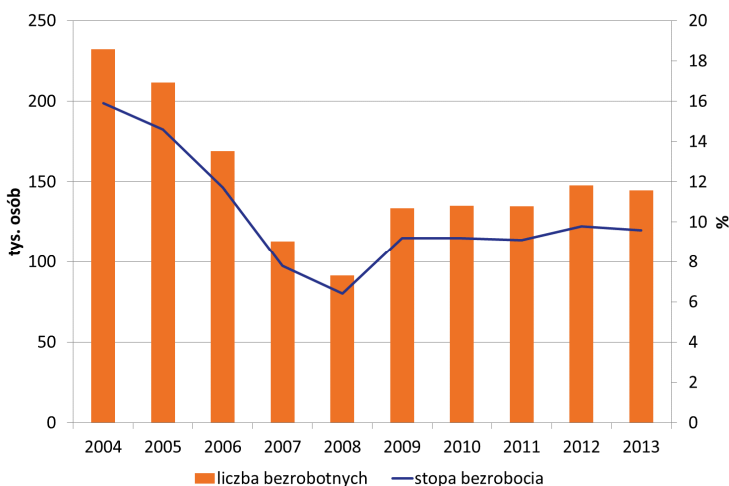
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W 2013 roku przeciętne miesięczne świadczenie emerytalno-rentowe z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych wyniosło 1 770,7 zł, podczas gdy w Polsce 1 121,5 zł (tj. o 7,8% mniej niż przeciętnie w kraju) i wzrosło o 91,7 zł, tj. 5,2% w stosunku do roku poprzedniego. Na zbliżonym poziomie do krajowego kształtowały się natomiast przeciętne miesięczne emerytury i renty brutto rolników indywidualnych, które w 2013 roku wynosiły średnio 1 112,0 zł, i były o 0,8% mniejsze niż przeciętnie w Polsce.

8.5. Bezrobocie

Analizując okres od 2004 do 2013 roku, województwo wielkopolskie charakteryzował stały spadek bezrobocia do 2008 roku. Korzystna sytuacja gospodarcza oraz prowadzona aktywna polityka na rynku pracy sprawiła, że pod koniec 2008 roku liczba osób bezrobotnych w województwie wyniosła 91,4 tys. osób, a stopa bezrobocia rejestrowanego⁴⁵ spadła do 6,4% (9,5% w Polsce). Po 2008 roku dotychczasowa pozytywna tendencja odwróciła się i, podobnie jak w kraju, zarówno liczba bezrobotnych, jak i stopa bezrobocia zaczęły rosnąć, co można utożsamiać po części z wpływem ogólnoswiatowego osłabienia gospodarczego. Według stanu na koniec 2009 roku w wielkopolskich urzędach pracy zarejestrowanych było 133,6 tys. osób bezrobotnych, tj. o 31,6% więcej niż w roku 2008. W kolejnych latach liczba osób bezrobotnych nadal sukcesywnie rosła, aż do poziomu 147,9 tys. osób w 2012 roku. Od tego momentu obserwowany jest ponowny spadek liczny zarejestrowanych bezrobotnych do poziomu 144,8 tys. osób w 2013 roku (116,4 tys. osób na koniec 2014 roku).

Ryc. 121. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

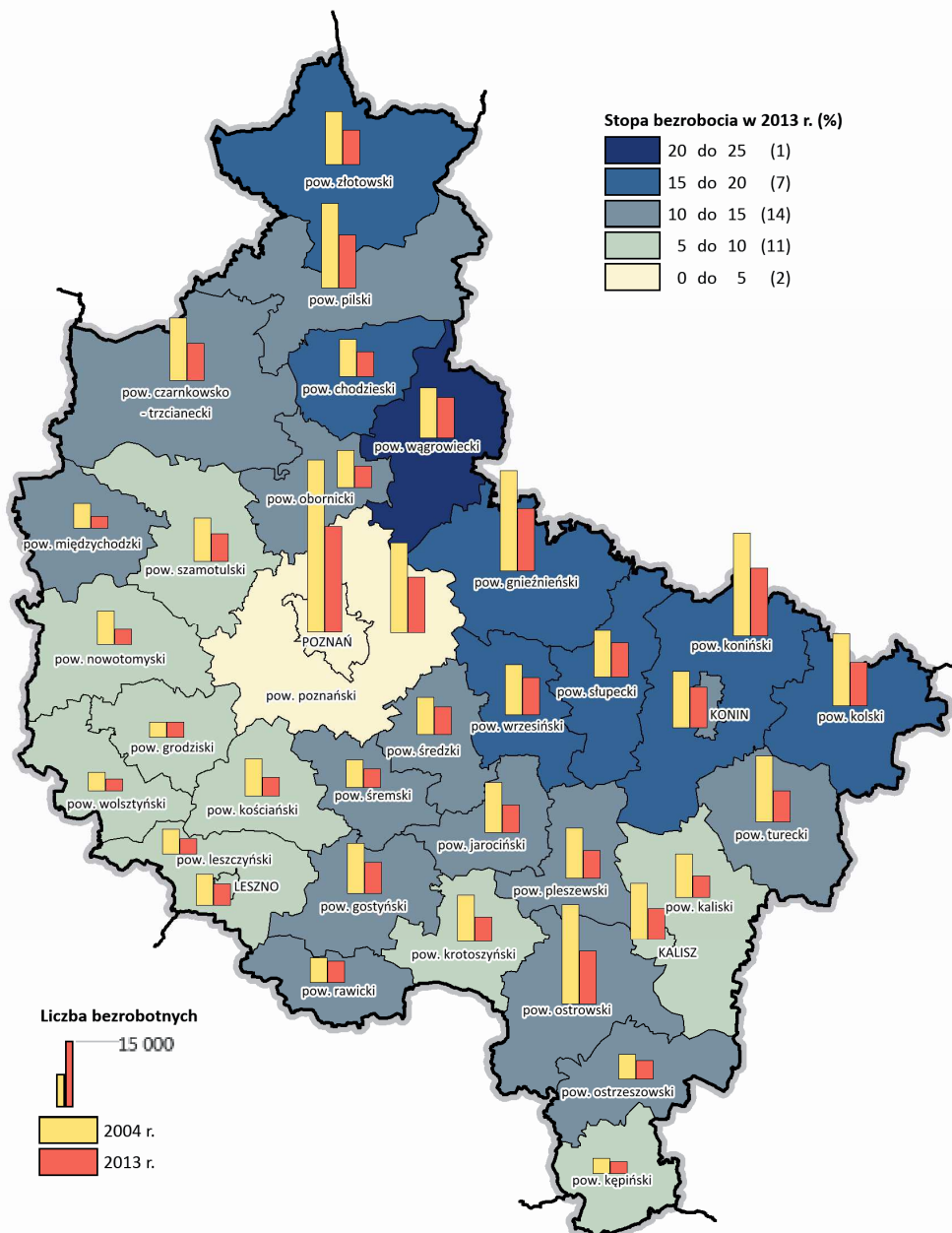
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Na koniec 2013 roku stopa bezrobocia w Wielkopolsce wyniosła 9,6% i była najniższa wśród województw. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w regionie wyniosła 144,8 tys. osób i była o 3,1 tys. (tj. o 2,1%) mniejsza niż w poprzednim roku (w kraju liczba bezrobotnych wzrosła o 1%, tj. o 21,1 tys. osób w stosunku do roku poprzedniego). Niski poziom bezrobocia w województwie wynikał m.in. z obserwowanego w ostatnich latach ożywienia na rynku pracy, które przełożyło się

⁴⁵ Stopa bezrobocia rejestrowanego – według GUS – jest to wskaźnik obliczony jako stosunek liczby bezrobotnych zarejestrowanych do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo (ogółem oraz danej grupy), tj. bez osób odbywających czynną służbę wojskową oraz pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

na większą liczbę ofert w urzędach pracy; z intensywnych działań aktywizujących osoby bezrobotne (często finansowanych ze środków unijnych); a także ze zmniejszenia ilości zwolnień grupowych. W okresie tym w Wielkopolsce pojawiło się również kilku ważnych pracodawców o dużych potrzebach zatrudnieniowych (m.in. z branży usług wspólnych BPO, ICT, czy B+R), co w powiązaniu z równoczesnym wzrostem przedsiębiorczości, stanowiło istotny impuls dla poprawy sytuacji na rynku pracy.

Ryc. 122. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Rozkład liczby bezrobotnych jest odwzorowaniem rozkładu liczby ludności. Oznacza to, że na obszarach o dużym zaludnieniu występuje równoczesne duże natężenie tego zjawiska. Mimo wyraźnego spadku liczby bezrobotnych w latach 2004-2013, w ostatnim roku analizowanego okresu w mieście Poznaniu bez pracy pozostawało 13,5 tys. osób. Poza stolicą największą liczbę osób bezrobotnych zarejestrowano w powiecie konińskim (8,7 tys. osób), gnieźnieńskim (7,8 tys. osób), poznańskim (7,2 tys. osób) oraz pilskim (6,8 tys. osób).

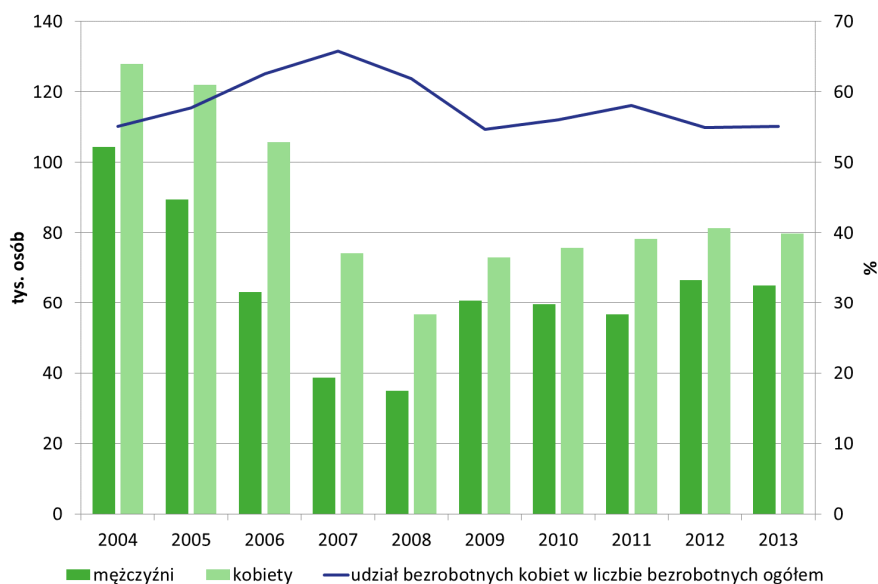
Natężenie stopy bezrobocia jest zróżnicowane w poszczególnych powiatach (od 4,2% – miasto Poznań do 20,9% – powiat wągrowiecki). Jest to wynik zarówno nierównomiernego rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów, jak i ich położenia geograficznego. Najwyższe wartości wskaźnika notuje się niezmiennie w północnej i wschodniej części Wielkopolski. Wysokim poziomem bezrobocia wyróżniają się powiaty: koniński (18,9% wobec 18,7% w 2012 roku), słupecki (17,9% wobec 17,5% w 2012 roku) i złotowski (16,7% wobec 18,2% w 2012 roku).

Powiat miasto Poznań oraz powiat poznański, w których od lat notuje się najniższe wartości stopy bezrobocia rejestrowanego w Wielkopolsce, są także najlepiej rozwinięte gospodarczo. Skupiają bowiem dużą liczbę podmiotów gospodarczych, które oferują największą i najbardziej zróżnicowaną liczbę miejsc pracy. W analizowanym okresie niskim poziomem stopy bezrobocia charakteryzował się również powiat kępiński (5,0% wobec 5,8% w 2012 roku), w którym funkcjonuje dobrze rozwinięty przemysł stolarsko-meblarski (kępińskie zagłębie meblowe należy do największych w Polsce), a także powiat wolsztyński (5,9% wobec 6,7% w 2012 roku).

Wśród osób bez zatrudnienia na wielkopolskim rynku pracy dominowały kobiety (55,1% ogółu bezrobotnych w 2013 roku). W porównaniu z mężczyznami kobiety znacznie częściej traciły pracę oraz miały większe trudności przy ponownym zatrudnieniu. W latach 2004-2007 zdecydowanie szybciej zmniejszała się liczba bezrobotnych mężczyzn niż kobiet, co miało swoje odzwierciedlenie we wzroście odsetka kobiet w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych (z 55,1% w końcu 2004 roku do 65,8% w końcu 2007 roku). W kolejnych dwóch latach wskaźnik ten wykazywał tendencję malejącą.

W 2013 roku, w urzędach pracy zarejestrowanych było 79,8 tys. bezrobotnych kobiet (tj. o 1,5 tys. osób mniej niż w 2012 roku) oraz 65,0 tys. mężczyzn (spadek o 1,6 tys. osób). Przy spadku o 2,1% liczby bezrobotnych ogółem udział liczby bezrobotnych kobiet zwiększył się nieznacznie (o 0,1 p.proc.).

Ryc. 123. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych kobiet i mężczyzn w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

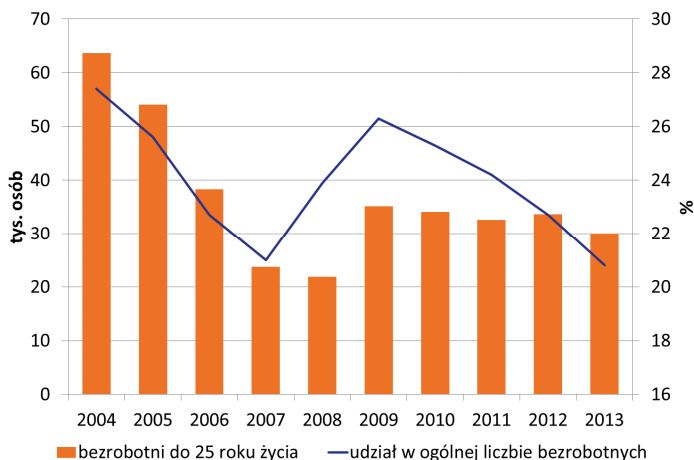
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Istotnymi czynnikami przesądzającymi często o możliwości uzyskania zatrudnienia poza samą sytuacją na rynku pracy są: wiek, wykształcenie, posiadanie doświadczenia zawodowego, czy też kwalifikacje zawodowe. Dlatego też w art. 49 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, wyodrębniono grupy osób, uważane za będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy, do których powinny być kierowane różnego rodzaju działania wspierające ich aktywizację. W szczególności wyróżniono m.in. bezrobotnych do 25 roku życia i powyżej 50 roku życia, długotrwale bezrobotnych, kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka oraz bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego. W 2013 roku status osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy posiadało w Wielkopolsce 131,7 tys. osób (90,9% ogółu bezrobotnych). Warto zauważyć, że jedna osoba może spełniać takie kryteria, aby jednocześnie być zakwalifikowaną do kilku grup będących w szczególnej trudnej sytuacji.

Bezrobocie wśród osób młodych jest w dużej mierze podatne na aktualną sytuację gospodarczą. W czasie kryzysu wzrasta jako pierwsze, a gdy sytuacja stabilizuje się, młodzi odczuwają poprawę jako ostatni. Osoby do 25 roku życia, wkraczając na rynek pracy po skończeniu edukacji, zazwyczaj nie mogą wykazać się bogatym doświadczeniem zawodowym, które często stanowi dla pracodawców największą wartość (podstawowe kryterium przyjęcia do pracy). Bariery wejścia osób młodych na rynek pracy powodują, że trafiają oni do grupy długotrwale bezrobotnych, co często prowadzi do ich bierności zawodowej. Udział osób bezrobotnych w wieku do 25 lat w całej populacji bezrobotnych w latach 2004-2013 w województwie wielkopolskim nie przekroczył 30%. W 2013 roku liczba osób młodych bez pracy wyniosła 30,1 tys., a w odniesieniu do 2004 roku odnotowano spadek o 52,8%.

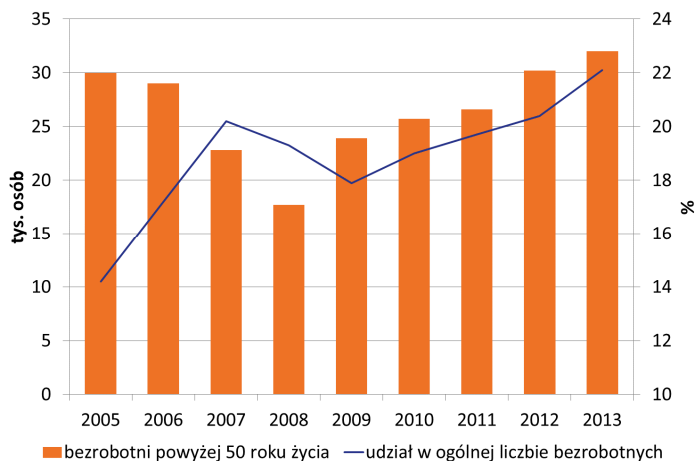
Osoby w wieku 50 lat i więcej, podobnie jak osoby młode (do 25 roku życia), zaliczane są do zbiorowości osób będącej w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Osoby ze starszych grup wiekowych narażone są na „wyłączenie” z rynku pracy, ponieważ uznawane są za nieprzystosowane do dynamicznie zmieniających się warunków na rynku pracy, a także wolniej przyswajają najnowsze technologie i są najmniej mobilne. Odsetek osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia zwiększył się z 14,2% w końcu 2005 roku (pierwszy dostępny rok analizy) do 22,1% w końcu 2013 roku.

Ryc. 124. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych do 25 roku życia i ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

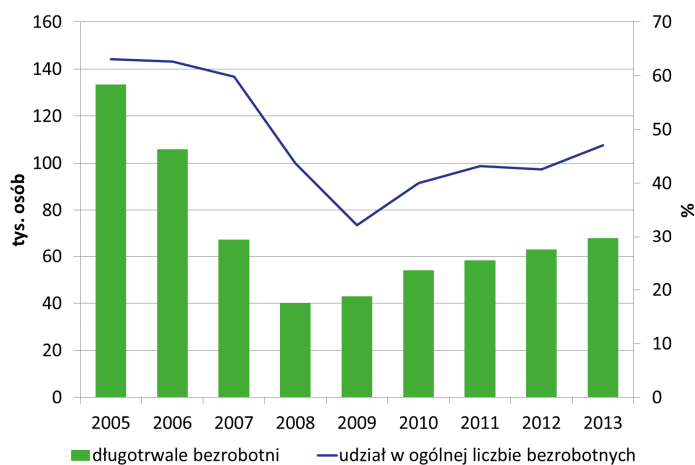
Ryc. 125. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych powyżej 50 roku życia i ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Wielkopolski rynek pracy w liczbach (za lata 2000-2008); Biuletyn Informacyjny Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Poznaniu (za lata 2009-2013); Rynek pracy w województwie wielkopolskim (za lata 2005-2008). Urząd Statystyczny w Poznaniu.

Długotrwałe pozostawanie bez zatrudnienia jest jednym z najgroźniejszych zjawisk na rynku pracy. Odsetek osób pozostających bez pracy co najmniej przez rok w 2013 roku wyniósł 47,1%. Od 2009 roku obserwuje się systematyczny wzrost zarówno długotrwałe bezrobotnych⁴⁶, jak i ich udziału w ogólnej liczbie osób bezrobotnych w Wielkopolsce. Pod koniec 2013 roku w województwie wielkopolskim było blisko 68,2 tys. osób długotrwałe bezrobotnych.

Ryc. 126. Liczba długotrwałe bezrobotnych (powyżej 12 miesięcy) i ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013

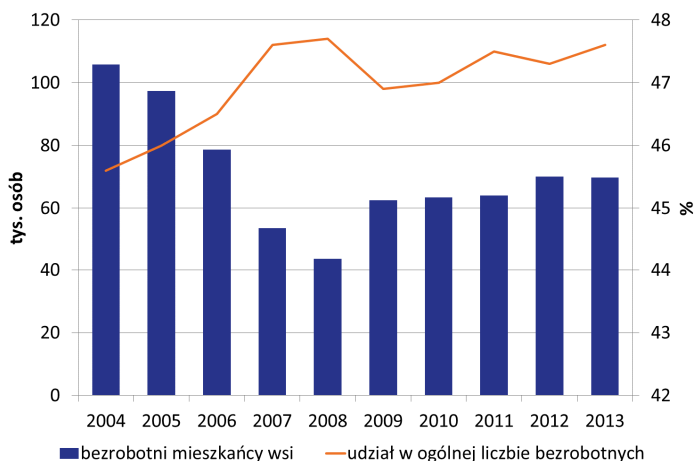
Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Wielkopolski rynek pracy w liczbach (za lata 2000-2008); Biuletyn Informacyjny Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Poznaniu (za lata 2009-2013); Rynek pracy w województwie wielkopolskim (za lata 2005-2008). Urząd Statystyczny w Poznaniu.

⁴⁶ Długotrwałe bezrobotny – bezrobotny pozostający w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy t.j. Dz. U. z 2008 r. Nr 69 poz. 415 z późn. zm.).

Niekorzystna sytuacja na rynku pracy dotyczy ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich. Bezrobocie na wsi ma inną postać niż w mieście, jest bardziej trwałe, a rynek pracy mniej elastyczny⁴⁷. W latach 2004-2013 w województwie wielkopolskim zaobserwowano spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych wśród mieszkańców obszarów wiejskich. Od 2004 roku, kiedy bezrobocie na wsi wynosiło 105,8 tys. osób, nastąpił spadek liczby osób pozostających bez pracy do poziomu 69,0 tys. w 2013 roku. Pomimo zmniejszania się populacji osób bez pracy zamieszkujących tereny wiejskie, systematycznie zwiększa się ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych (47,6% w 2013 roku, tj. wzrost o 2,1 p.proc. w stosunku do 2004 roku). W układzie przestrzennym najczęściej mieszkańców wsi pozostających bez pracy zamieszkiwało powiat kaliski (97,6% w 2013 roku) oraz powiat leszczyński (91,9% w 2013 roku). Sytuacja ta wynika głównie z istniejącej struktury administracyjnej i występowania powiatów skupiających gminy wiejskie (zlokalizowane głównie wokół miast na prawach powiatu), a zgodnie z aktualną tendencją obszary wiejskie cechuje zdecydowanie wyższy poziom bezrobocia. Najmniej osób bezrobotnych zamieszkałych na wsi wyróżniało powiat krotoszyński (od 33,7% do 34,1%) oraz pilski (od 35,9% do 38,0%).

Duże zróżnicowanie struktury bezrobocia na obszarach wiejskich wynika m.in. z możliwości pracy w innych sektorach niż rolnictwo. Gminy znajdujące się w sąsiedztwie aglomeracji poznańskiej zyskują cechy obszarów wielofunkcyjnych o różnych formach aktywności gospodarczej, natomiast gminy położone w większej odległości cechuje niższy stopień uprzemysłowienia oraz mniejsze możliwości zarobkowe poza rolnictwem. Osoby mieszkające na wsi często posiadają niższy poziom wykształcenia oraz cechują się słabszą mobilnością i gotowością do zmiany swoich kwalifikacji. Na stosunkowo wysokie bezrobocie na obszarach wiejskich wpływa również niewystarczająca dostępność komunikacyjna dużej części Wielkopolski.

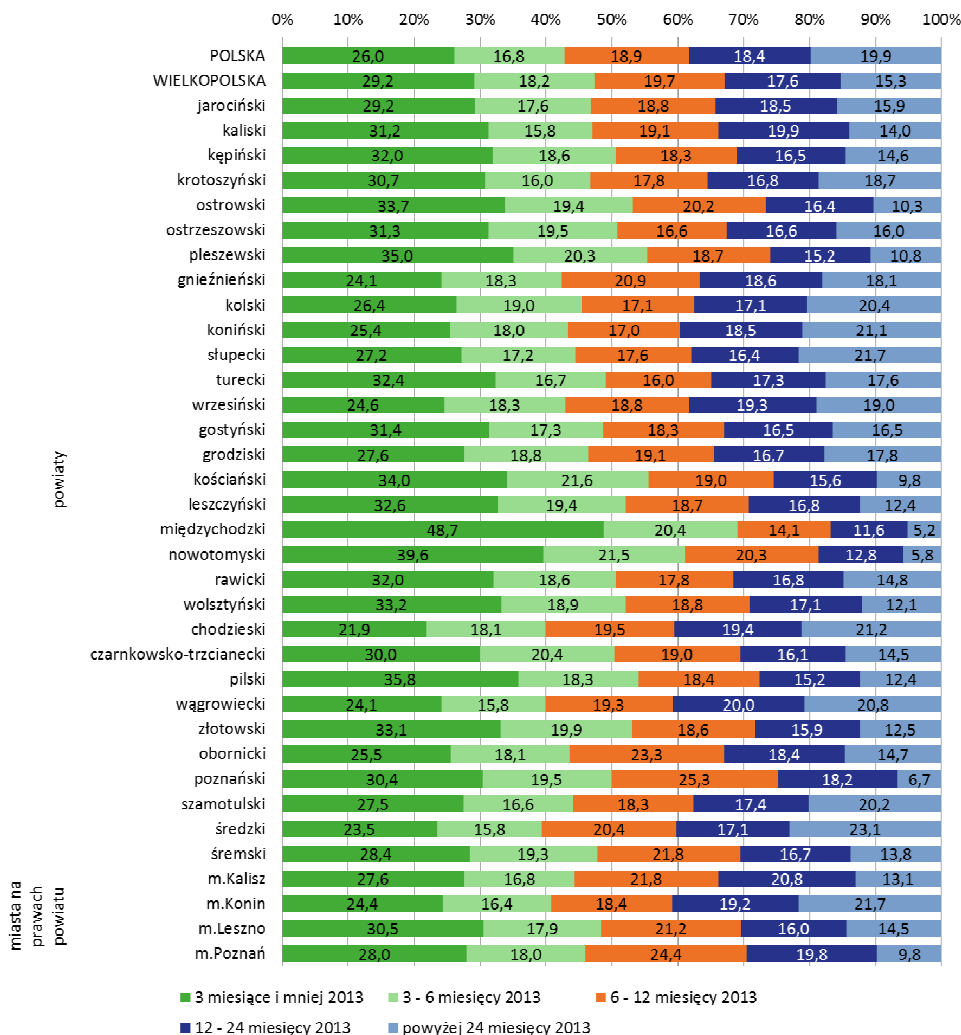
Ryc. 127. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców obszarów wiejskich i ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Wielkopolski rynek pracy w liczbach (za lata 2000-2008); Biuletyn Informacyjny Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Poznaniu (za lata 2009-2013); Rynek pracy w województwie wielkopolskim (za lata 2005-2008). Urząd Statystyczny w Poznaniu.

⁴⁷ Stan i struktura bezrobocia rejestrowanego na wsi w 2012 roku. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Departament Rynku Pracy. 2013.

Ryc. 128. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych według czasu pozostawania bez pracy w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

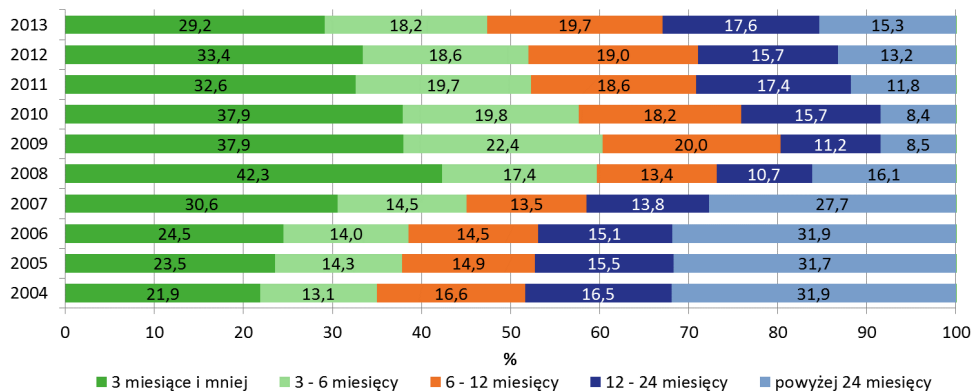
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Analiza struktury bezrobocia w województwie wielkopolskim pod względem czasu pozostawania bez pracy w latach 2004-2013 wykazała, że od roku 2007 najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią osoby pozostające bez pracy do 3 miesięcy. W 2013 roku było to 42,2 tys. osób, tj. 29,2% ogółu bezrobotnych. Udział tej grupy w porównaniu z 2012 rokiem zmniejszył się o 4,2 p.proc. Osoby pozostające bez pracy od 3 do 6 miesięcy stanowiły z kolei 26,4 tys. osób, tj. 18,2% ogółu bezrobotnych. Osoby długo pozostające bez pracy (ponad 12 miesięcy) stanowiły w 2013 roku łącznie 32,9% wszystkich bezrobotnych (o 4 p.proc. mniej niż w roku poprzednim). Niższy odsetek w tej grupie cechował pozostających bez pracy dłużej niż 24 miesiące (15,3%, tj. 22,2 tys. osób), a wyższy osoby bezrobotne od 12 do 24 miesięcy (17,6%, tj. 25,5 tys. osób).

Osoby pozostające bez pracy przez okres do 3 miesięcy to najliczniejsza grupa we wszystkich powiatach w województwie. W 2013 roku wśród miast na prawach powiatu najwięcej takich osób zarejestrowanych było w Poznaniu (3,8 tys. osób, tj. 28,0%), a wśród pozostałych jednostek – w powiecie międzychodzkiem (48,7%, tj. 711 osób). Najmniej liczną grupę bezrobotnych w układzie powiatów reprezentowały osoby pozostające bez pracy powyżej 24 miesięcy. Najwyższy udział

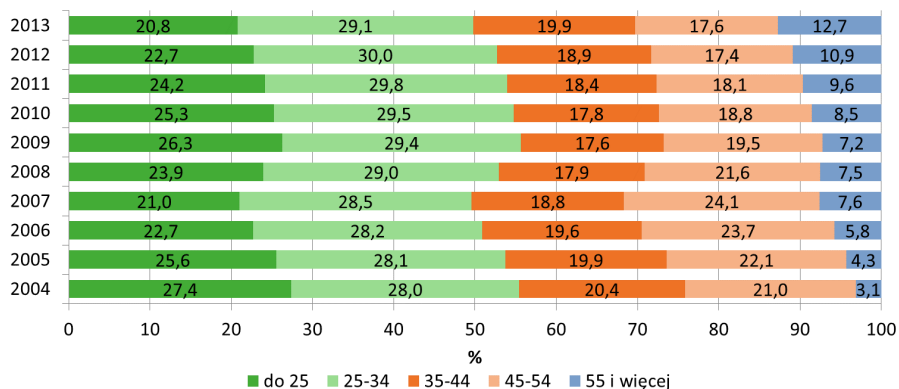
bezrobotnych powyżej 24 miesięcy odnotowano w powiecie średzkim (23,1%, tj. 798 osób), a najniższy w powiecie poznańskim (6,7%, tj. 476 osób).

Ryc. 129. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych według czasu pozostawania bez pracy w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 130. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych według wieku w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

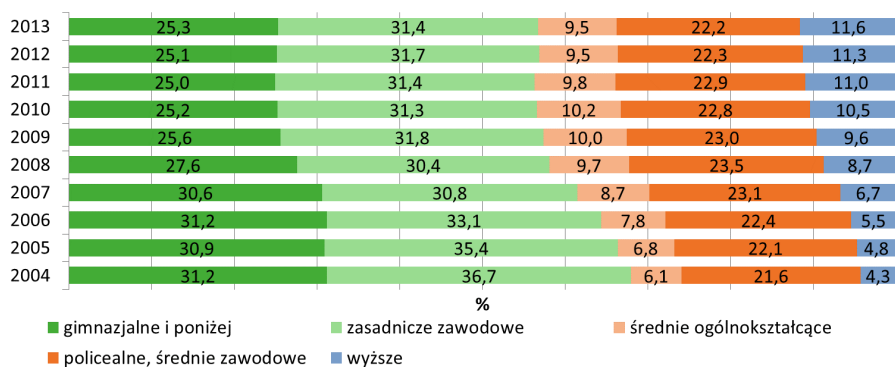
Podobnie jak pod względem czasu pozostawania bez pracy, także w strukturze bezrobotnych według grup wieku przeważa udział ludzi młodych od 25 do 34 lat. Osoby te stanowiły od 28,0% ogółu bezrobotnych w 2004 roku do 29,1% w 2013 roku. Pozytywna tendencja dotyczyła osób do 25 roku życia, gdzie od 2004 roku nastąpił spadek odsetka osób w tym przedziale wiekowym z 27,4% do 20,8% w 2013 roku. Odsetek osób bezrobotnych w przedziale wiekowym od 35 do 44 lat w 2013 roku wyniósł 19,9%, tj. o 0,5 p.proc. mniej niż w 2004 roku, natomiast odsetek osób w wieku od 45 do 54 lat osiągnął wartość 17,6% (o 3,4 p.proc. mniej w stosunku do 2004 roku). Najmniejszy udział zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły osoby powyżej 55. roku życia. Odsetek tej grupy bezrobotnych w Wielkopolsce wyniósł 12,7%, jednak w odniesieniu do 2004 roku zanotowano jego znaczny wzrost – o 9,6 p.proc.

Najwięcej osób bezrobotnych w województwie wielkopolskim zarejestrowanych w latach 2004-2013 posiadało wykształcenie zasadnicze zawodowe. Ich udział procentowy wahał się od 36,7% w 2004 roku do 31,4% w 2013 roku. Podobną liczebnie grupę stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym. Udział procentowy tej grupy w zbiorowości

bezrobotnych ogółem w 2013 roku wyniósł 25,3%. Wynika z tego, że dwie wymienione wyżej grupy o najniższym poziomie wykształcenia stanowiły w ostatnich latach niemal 60% wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych. Osoby bezrobotne, które ukończyły szkoły zawodowe i posiadają kwalifikacje rzemieślnicze, są niedoceniane przez polskich pracodawców. Wysoki odsetek osób bezrobotnych legitymujących się wykształceniem zawodowym wynika z niedostatecznego przygotowania szkół, a także rosnących wymogów postępu technicznego i technologicznego. Trzecią grupę bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym, ich udział procentowy w analizowanym okresie wahał się w przedziale od 21,6% do 22,2%. Szczególną uwagę zwraca stabilny, a jednocześnie stosunkowo niski (9,5% w 2013 roku) udział bezrobotnych z wykształceniem ogólnokształcącym.

W analizowanym okresie (2013 r.) odsetek osób z wykształceniem wyższym w województwie wielkopolskim zwiększył się w stosunku do 2004 roku o 7,3 p.proc. Wynik ten przełożył się bezpośrednio na liczbę osób z tego rodzaju wykształceniem wśród bezrobotnych, który w 2013 roku osiągnął poziom 16,8 tys. osób, tj. o 6,8 tys. więcej niż w 2004 roku. Jedną z kluczowych przyczyn rosnącego bezrobocia w grupie osób z wyższym wykształceniem (poza faktem równoczesnego wzrostu liczby osób z wyższym wykształceniem ogółem) był m.in. brak dostatecznych kwalifikacji technicznych oraz nadwyżka absolwentów kierunków takich jak: pedagogika, politologia, ekonomia, administracja oraz zarządzanie i marketing, w ramach których trudniej o znalezienie pracy.

Ryc. 131. Struktura wykształcenia osób bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

9. Edukacja i szkolnictwo wyższe

W obecnej dobie przemian gospodarczych nastąpił wzrost znaczenia wiedzy jako niematerialnego zasobu determinującego rozwój. Jej nośnikiem są ludzie, którzy postrzegani są już nie jako zasób pracy, ale wartość, która generuje kapitał intelektualny. Wiedza stała się strategicznym zasobem kreującym konkurencyjność podmiotów gospodarczych, ale także regionów i miast. Dążąc do uzyskania przewagi konkurencyjnej podmioty skupiają się na generowaniu zasobów wiedzy oraz jej efektywnym wykorzystaniu poprzez kapitał ludzki. Obecny model edukacji zrodził się z potrzeby adaptacji kulturowej, społecznej i zawodowej ludzi, która wynika z stale zmieniających się warunków życia ludzi we współczesnym świecie, w szczególności uwzględniając zmiany demograficzne, potrzebę dostosowań do wymagań rynku pracy oraz zmiany gospodarczej, dynamiczny rozwój technologii informatycznych, czy postępującą globalizację. Edukacja jest ważnym etapem wprowadzenia młodzieży do aktywności społeczno-zawodowej. W Polsce edukacja podlega Ministerstwu Edukacji Narodowej (MEN) oraz Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNIŚW). Polski system oświaty to kilka etapów kształcenia oraz szereg instytucji, w tym przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne (zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące, technika, szkoły policealne oraz szkoły specjalne). Młodzież coraz chętniej decyduje się także na kontynuowanie nauki w szkołach wyższych. Niestety niedopasowanie struktury wykształcenia absolwentów do potrzeb rynku pracy skutkuje wzrostem bezrobocia wśród młodych osób. Ważne jest zatem, aby system edukacji systematycznie dostosowywał się zmian popytu na pracę.

1 września 1999 roku rozpoczęto wielopłaszczyznową reformę edukacji w kraju. Zmianie uległ m.in. program nauczania, struktura szkół oraz wiek rozpoczęcia edukacji. Proces przeobrażeń w polskich szkołach jest bardzo długi, trwa już bowiem kilkanaście lat, a wszelkie zmiany demograficzne, społeczne i gospodarcze powodują konieczność dalszego dostosowywania do nich systemu edukacji. W wyniku reformy ustroju szkolnego większość szkół i placówek oświatowych kierowana jest przez jednostki samorządu terytorialnego. I tak do zadań gminnych należy m.in. zakładanie i prowadzenie przedszkoli publicznych (wraz ze specjalnymi), szkół podstawowych oraz gimnazjów dla dzieci i młodzieży (bez szkół specjalnych). Na terenie każdej gminy znajdują się placówki tego typu, dzięki czemu dostęp do edukacji poziomu podstawowego i gimnazjalnego jest powszechny. W gestii powiatów pozostaje natomiast zakładanie i prowadzenie specjalnych szkół podstawowych i gimnazjalnych, szkół ponadgimnazjalnych oraz szkół sportowych i szkół mistrzostwa sportowego.

9.1. Przedszkola

Wychowanie przedszkolne jest pierwszym etapem kształcenia w systemie oświaty. Do placówek wychowania przedszkolnego uczęszczają dzieci w wieku od 3 roku życia do czasu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej. Od roku szkolnego 2008/2009 edukacja przedszkolna prowadzona jest również w zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych. Obiekty te przeznaczone są dla dzieci w wieku od 3 do 5 lat, a w oddziałach przedszkolnych w obrębie szkół podstawowych edukują się głównie dzieci sześciolatnie. Edukacja realizowana na tym etapie jest dobrowolna, jednakże ze względu na zmianę Ustawy z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty, od września 2011 roku dzieci w wieku 5 lat są zobowiązane do odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego (tzw. „zerówki”) w przedszkolu lub w oddziale przedszkolnym zorganizowanym w szkole podstawowej, bądź w innej formie wychowania przedszkolnego. Obowiązek szkolny dzieci sześciolatnich rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6 lat i trwa do ukończenia gimnazjum (jednak nie dłużej niż do 18 roku życia)⁴⁸.

W 2013 roku w Wielkopolsce wychowanie przedszkolne prowadziły 1 892 placówki, w tym 1 086 przedszkoli, 704 oddziały przedszkolne, 100 punktów przedszkolnych i 2 zespoły wychowania

⁴⁸ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572), art. 14-15.

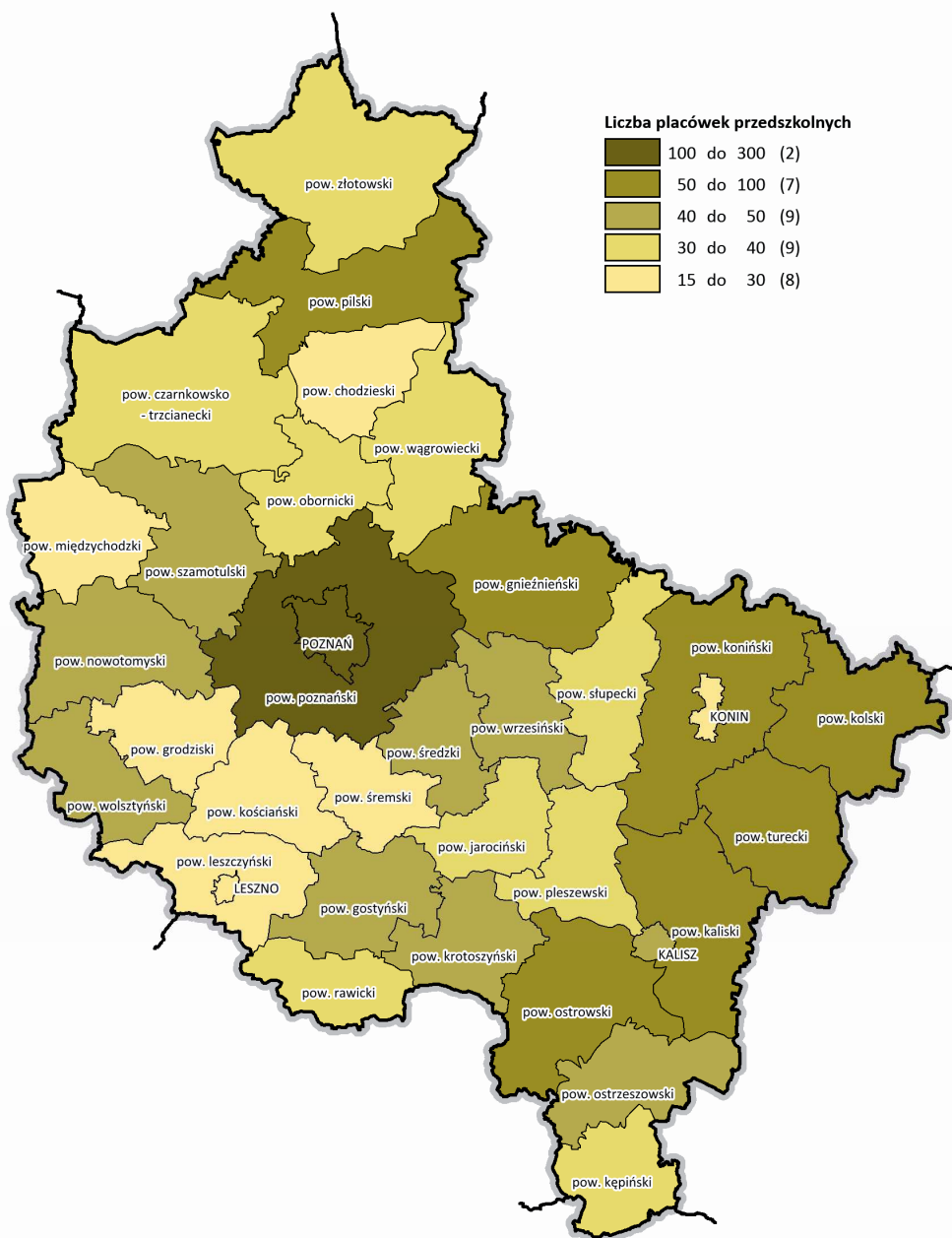
przedszkolnego. Przedszkola stanowiły aż 57,4% wszystkich placówek wychowania przedszkolnego w regionie. W porównaniu z 2004 rokiem (1 580 placówek) liczba placówek wychowania przedszkolnego ogółem zwiększyła się o 312.

Tab. 45. Placówki wychowania przedszkolnego w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Przedszkola										
Polska	7 746	7 738	7 811	7 844	8 038	8 441	8 808	9 351	9 823	10 436
Wielkopolska	811	800	803	818	857	880	912	976	1 027	1 086
Podregiony										
kaliski	192	189	186	186	186	191	195	201	207	213
koniński	113	113	112	110	119	121	126	131	141	158
leszczyński	144	138	137	134	135	134	140	153	161	168
piłski	97	96	91	101	103	99	93	104	106	110
poznański	102	103	113	121	131	151	163	190	206	223
m. Poznań	163	161	164	166	183	184	195	197	206	214
Oddziały										
Polska	28 452	28 699	29 357	30 282	31 696	33 804	35 857	38 329	40 419	43 110
Wielkopolska	769	766	750	714	726	717	719	727	707	704
Podregiony										
kaliski	185	191	188	178	176	174	176	178	177	175
koniński	225	221	217	201	203	192	192	191	175	172
leszczyński	77	78	77	74	82	87	92	96	96	98
piłski	71	71	69	63	62	64	64	63	60	61
poznański	150	141	135	135	136	131	132	133	133	132
m. Poznań	61	64	64	63	67	69	63	66	66	66
Punkty przedszkolne bez specjalnych										
Polska	-	-	-	-	126	707	1 121	1 405	1 623	2 021
Wielkopolska	-	-	-	-	3	71	48	65	70	100
Podregiony										
kaliski	-	-	-	-	1	22	10	11	7	11
koniński	-	-	-	-	0	24	13	22	25	40
leszczyński	-	-	-	-	0	4	7	9	5	13
piłski	-	-	-	-	1	5	2	3	7	11
poznański	-	-	-	-	1	14	12	11	14	15
m. Poznań	-	-	-	-	0	2	4	9	12	10
Zespoły wychowania przedszkolnego bez specjalnych										
Polska	-	-	-	-	83	112	113	106	102	110
Wielkopolska	-	-	-	-	1	7	2	6	7	2
Podregiony										
koniński	-	-	-	-	0	3	1	5	5	1
leszczyński	-	-	-	-	1	0	0	0	1	0
poznański	-	-	-	-	0	4	1	1	1	1
Wielkopolska razem	1 580	1 566	1 553	1 532	1 587	1 675	1 681	1 774	1 811	1 892

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 132. Placówki wychowania przedszkolnego w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

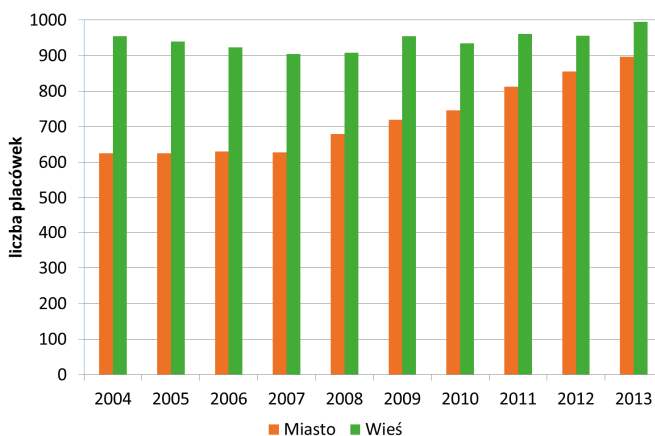
W 2013 roku najwięcej przedszkoli funkcjonowało w podregionie poznańskim (223), a najmniej w podregionie pilskim (110). Największa liczba oddziałów przedszkolnych usytuowana była w podregionie kaliskim (175) oraz konińskim (172), a najmniejsza ponownie w podregionie pilskim.

W 2013 roku w województwie wielkopolskim większość placówek wychowania przedszkolnego, tj. 53%, znajdowała się na obszarach wiejskich (995 na wsi wobec 897 w miastach). Mimo tego dzieci zamieszkujące tereny wiejskie stanowiły zaledwie 37% ogółu wielkopolskich przedszkolaków. Na

terenach wiejskich najwięcej placówek wychowania przedszkolnego znajdowało się przy szkołach podstawowych, w których wprowadzono obowiązkową edukację dla dzieci w wieku 6 lat.

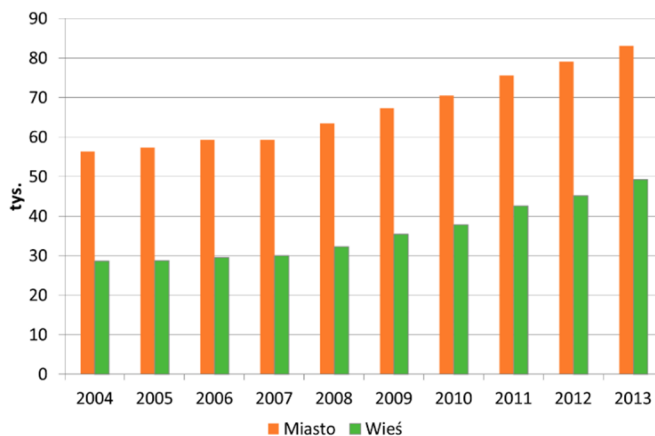
W roku szkolnym 2013/2014 wychowaniem przedszkolnym w Wielkopolsce objętych było 132,2 tys. dzieci (w tym 129,3 tys. dzieci w wieku 3-6 lat), tj. o 6,4% więcej niż przed rokiem. Dzieci w wieku sześciu lat stanowiły 24,4% ogółu przedszkolaków, a dzieci pięcioletnie 30,5%.

Ryc. 133. Placówki wychowania przedszkolnego w przekroju miasto – wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 134. Dzieci w wieku przedszkolnym objęte wychowaniem przedszkolnym w przekroju miasto – wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

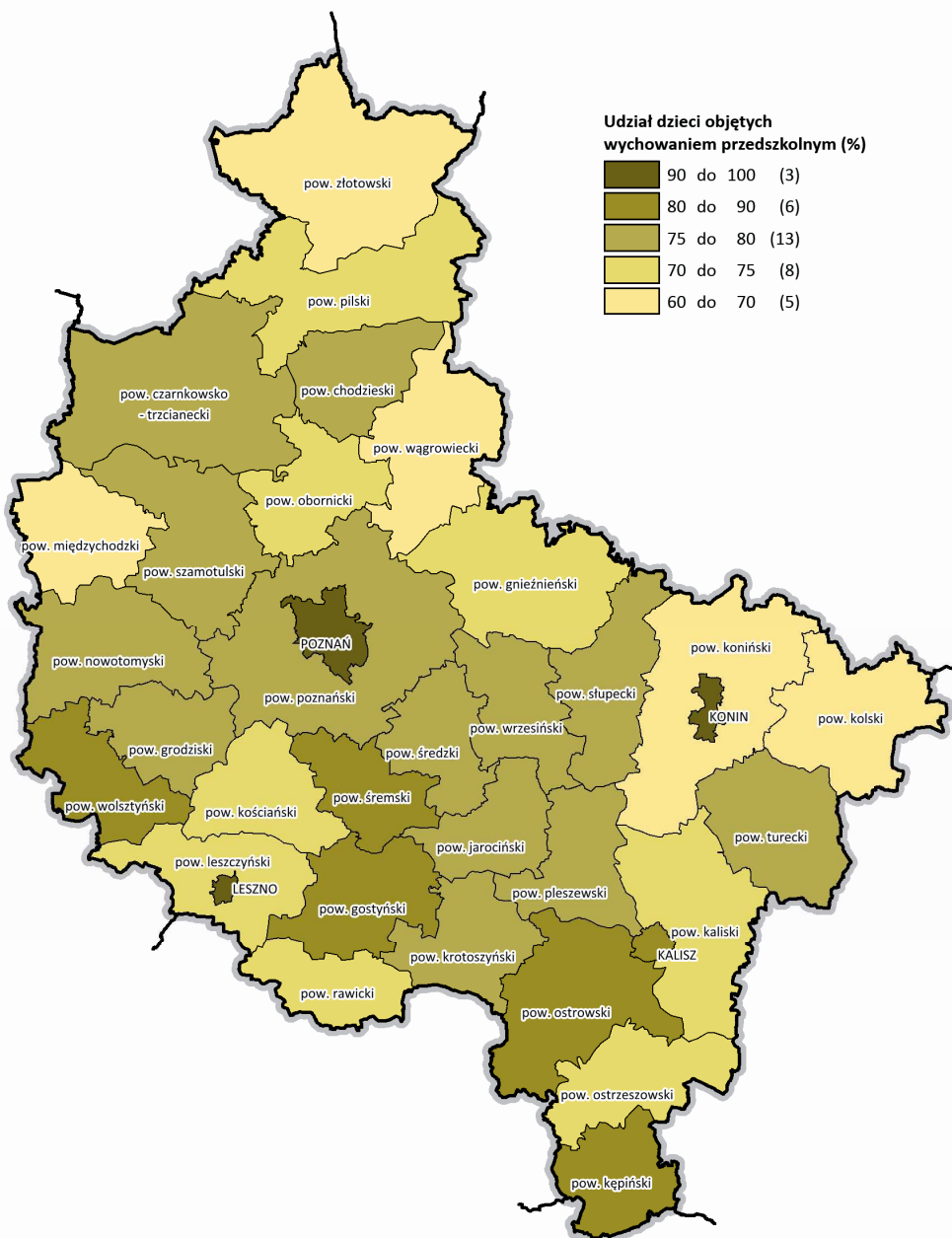

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W województwie wielkopolskim widoczne są dysproporcje w dostępie do edukacji przedszkolnej. Zdecydowanie więcej dzieci uczęszcza do placówek wychowania przedszkolnego zlokalizowanych na terenach miejskich – są to głównie miasta powiatowe. Na obszarach wiejskich w 2013 roku było 49,2 tys. przedszkolaków, a w miastach 82,9 tys. Średnia liczba dzieci w wieku przedszkolnym przypadających na jedną placówkę wychowania przedszkolnego w badanym momencie wyniosła 70 przedszkolaków (93 w mieście i 49 na wsi). Warto zauważyć, że w ostatnich kilku latach widoczny jest stabilny wzrost liczby oddziałów wychowania przedszkolnego w miastach (o 271

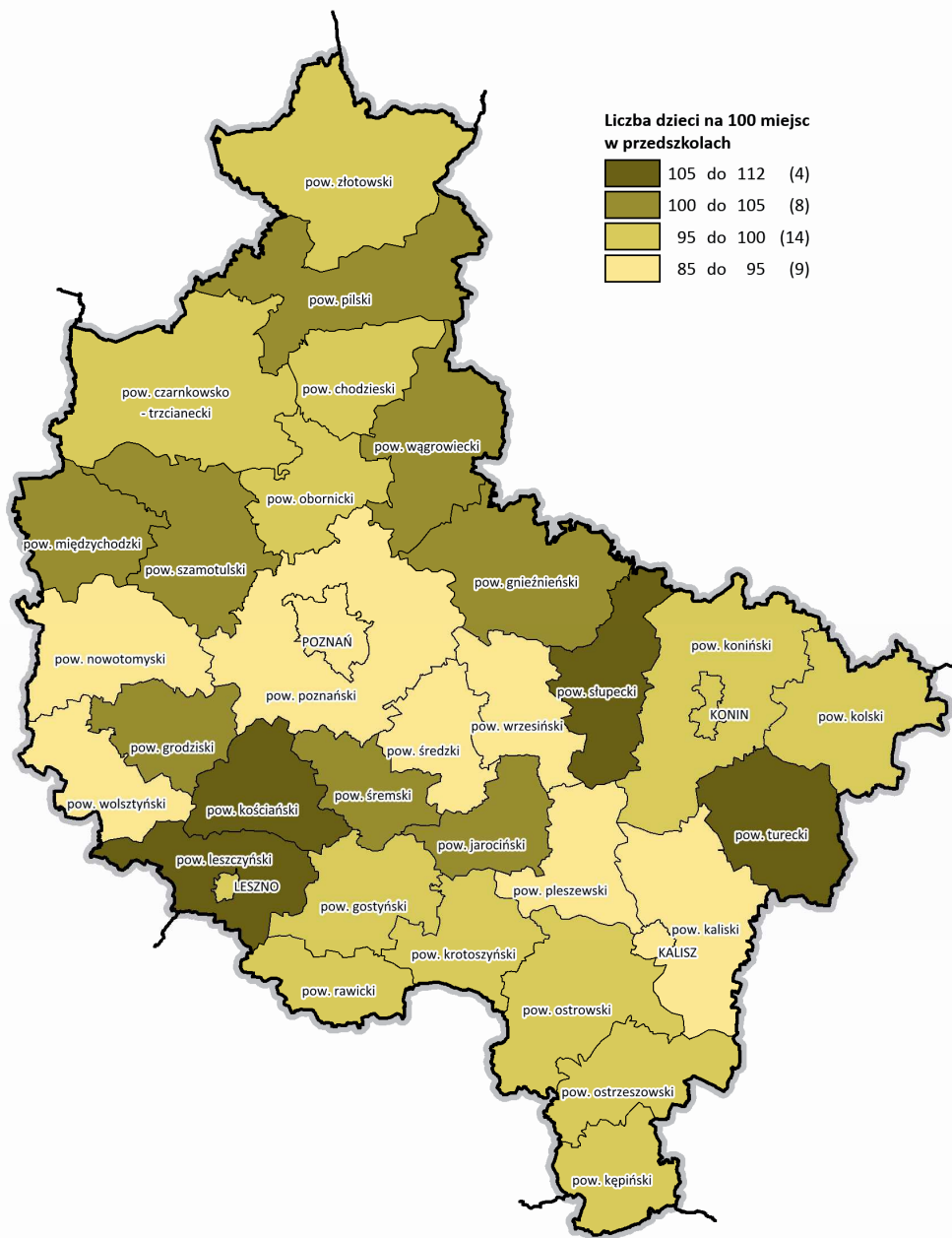
placówek, tj. 43,3% w 2013 roku w stosunku do roku 2004) oraz nieco powolniejszy na wsi (41 placówek, wzrost o 4,3%).

Ryc. 135. Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

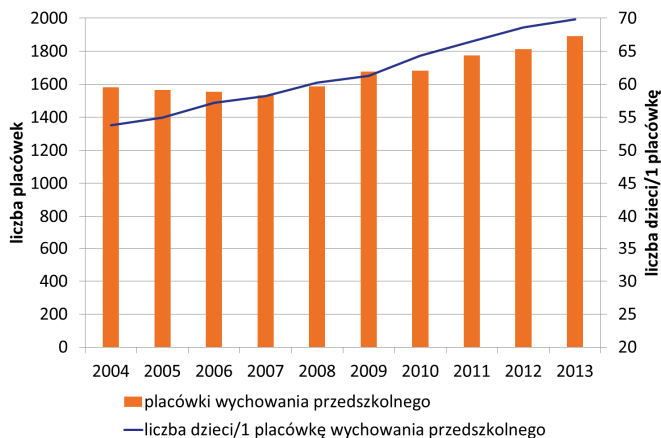
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 136. Liczba dzieci przypadająca na 100 miejsc w przedszkolach w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 137. Liczba placówek oraz liczba dzieci przypadających na 1 placówkę wychowania przedszkolnego w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

9.2. Szkoły podstawowe i gimnazjalne

Do placówek kształcących na poziomie podstawowym należą szkoły filialne, szkoły podstawowe sportowe, szkoły podstawowe mistrzostwa sportowego oraz szkoły specjalne. Są to placówki sześciolletniej edukacji (obejmują klasy I-VI), w których nauka jest obowiązkowa. Edukacja na etapie podstawowym kończy się sprawdzianem z wiedzy ogólnej, pozwalającym ocenić wiedzę i umiejętności uczniów w zakresie czytania, pisania, rozumowania, korzystania z informacji oraz wykorzystania wiedzy w praktyce. Podejście do sprawdzianu jest jednym z warunków niezbędnych do ukończenia szkoły.

W 2013 roku na obszarze województwa wielkopolskiego działalność prowadziło 1 213 szkół podstawowych (o 14 mniej niż rok wcześniej). Placówki te są systematycznie likwidowane (od 2004 ubyło 112 obiektów). Powodem tej sytuacji jest niż demograficzny, w wyniku którego maleje liczba dzieci w wieku szkolnym. Tendencję zmniejszania się liczby placówek kształcenia podstawowego obserwuje się we wszystkich podregionach z wyjątkiem miasta Poznania (wzrost ze 100 szkół podstawowych w 2004 roku do 111 w 2013 roku). W latach 2004-2013 zauważalny był jednoczesny spadek liczby dzieci w wieku od 7 do 12 lat uczących się w szkołach podstawowych w stosunku do liczby osób w tej grupie wiekowej. W województwie wielkopolskim współczynnik skolaryzacji netto⁴⁹ przyjął wysoką wartość – 96,5% w 2013 roku (w kraju 94,5%) i plasował region na drugim miejscu w kraju zaraz za województwem mazowieckim (98,0%).

W latach 2004-2013 w województwie wielkopolskim nastąpił spadek liczby uczniów przypadających na jedną szkołę, który wynikał głównie z aktualnych procesów demograficznych. W efekcie sytuacja taka może rzutować na efektywność zarządzania placówkami szkolnymi. Zmniejszająca się liczba dzieci i młodzieży w wieku szkolnym sprawiła, że w 2013 roku w stosunku do 2004 roku na jedną szkołę podstawową przypadało o 18 uczniów mniej. Spadek liczby uczniów był również widoczny w gimnazjach, w których na jedną szkołę przypadało o 84 uczniów mniej.

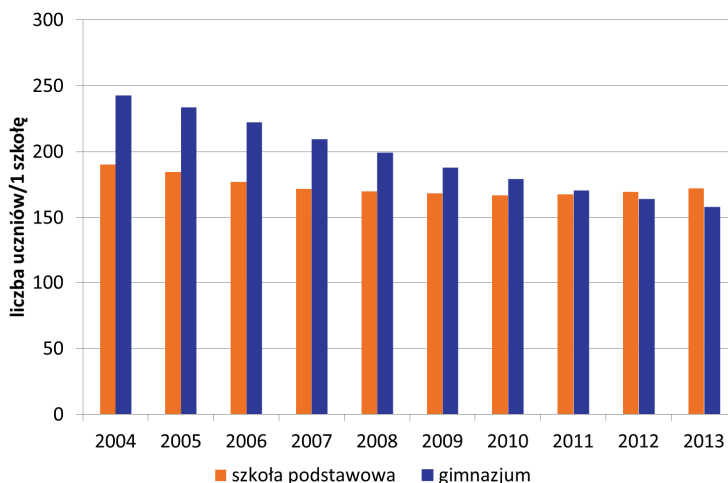
W 2013 roku w Wielkopolsce na jedną szkołę podstawową (bez szkół specjalnych) przypadało 172 uczniów. Liczba ta była zdecydowanie większa w miastach (311 osób), niż na wsi (105 osób). Na jedno gimnazjum dla dzieci i młodzieży (bez szkół specjalnych) w województwie przypadało średnio 158 osób, przy czym w miastach do jednej szkoły uczęszczało średnio 196 uczniów, a na wsi 117.

⁴⁹ Współczynnik skolaryzacji netto - relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

Tab. 46. Szkoły podstawowe i gimnazja w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

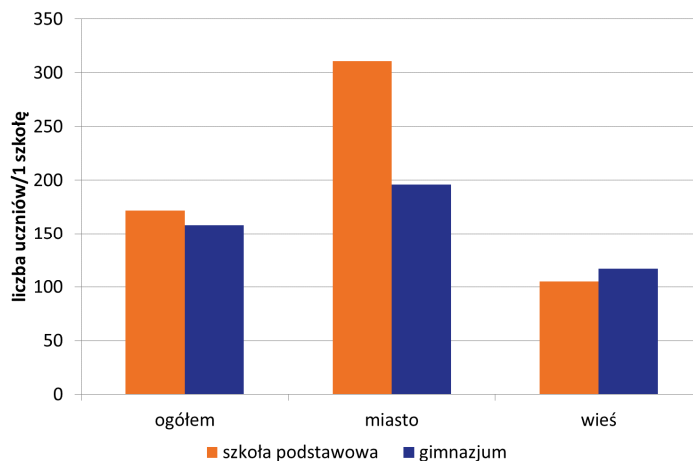
Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Szkoły podstawowe										
Polska	14 774	14 582	14 511	14 336	14 072	13 972	13 927	13 777	13 555	13 446
Wielkopolska	1 325	1 310	1 311	1 301	1 279	1 263	1 258	1 251	1 227	1 213
Podregiony										
kaliski	333	326	328	327	322	319	318	317	310	303
koniński	311	308	306	297	291	284	282	275	266	261
leszczyński	217	216	216	215	214	214	214	212	209	207
piłski	167	166	165	166	161	156	153	152	148	149
poznański	197	191	189	188	185	183	185	185	185	182
m. Poznań	100	103	107	108	106	107	106	110	109	111
Gimnazja										
Polska	7 100	7 161	7 213	7 264	7 334	7 392	7 442	7 510	7 573	7 612
Wielkopolska	637	642	647	653	656	665	673	682	688	690
Podregiony										
kaliski	133	134	130	136	136	138	139	142	147	146
koniński	125	123	125	124	127	131	131	131	133	136
leszczyński	116	118	117	117	117	118	121	123	123	123
piłski	77	78	82	81	83	84	86	86	87	86
poznański	104	104	105	105	104	106	107	108	108	109
m. Poznań	82	85	88	90	89	88	89	92	90	90

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 138. Liczba uczniów w województwie wielkopolskim przypadających na 1 szkołę według ich typów w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 139. Liczba uczniów przypadających na 1 szkołę w przekroju miasto – wieś w województwie wielkopolskim w 2013 roku

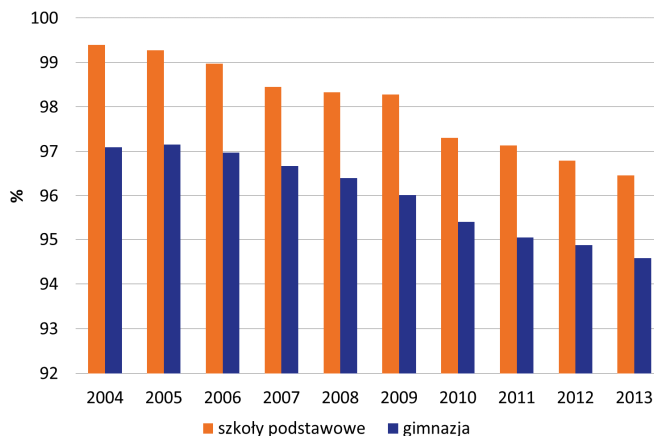

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Jakość kształcenia w szkołach podstawowych, mierzona wynikiem sprawdzianu szóstoklasistów w Wielkopolsce, wskazuje na niesatysfakcjonujący poziom edukacji na tym etapie w regionie w odniesieniu do innych województw – uczniowie osiągają coraz niższe wyniki. W 2004 roku średnia liczba punktów uzyskanych na sprawdzianie szóstoklasistów w województwie wielkopolskim wyniosła 25,0 punktów (przy maksymalnym wyniku 40 punktów), natomiast w 2013 roku już tylko 23,4 punkty, przy średniej dla kraju 25,6 w 2004 roku i 24,0 w roku 2013⁵⁰.

Do szkół na poziomie gimnazjalnym zalicza się: gimnazja, gimnazja dwujęzyczne, gimnazja sportowe i gimnazja mistrzostwa sportowego, gimnazja specjalne oraz gimnazja z oddziałami przysposabiającymi do pracy. W analizowanym okresie nastąpił spadek wskaźnika liczby uczących się dzieci w wieku od 13 do 15 lat w gimnazjach w stosunku do ogółu osób w tej grupie wiekowej. W Wielkopolsce, podobnie jak przeciętnie w całym kraju, współczynnik skolaryzacji netto obniżył się z 97,1% w 2004 roku (95,8% w kraju) do poziomu 94,6% w 2013 roku (92,6% w Polsce).

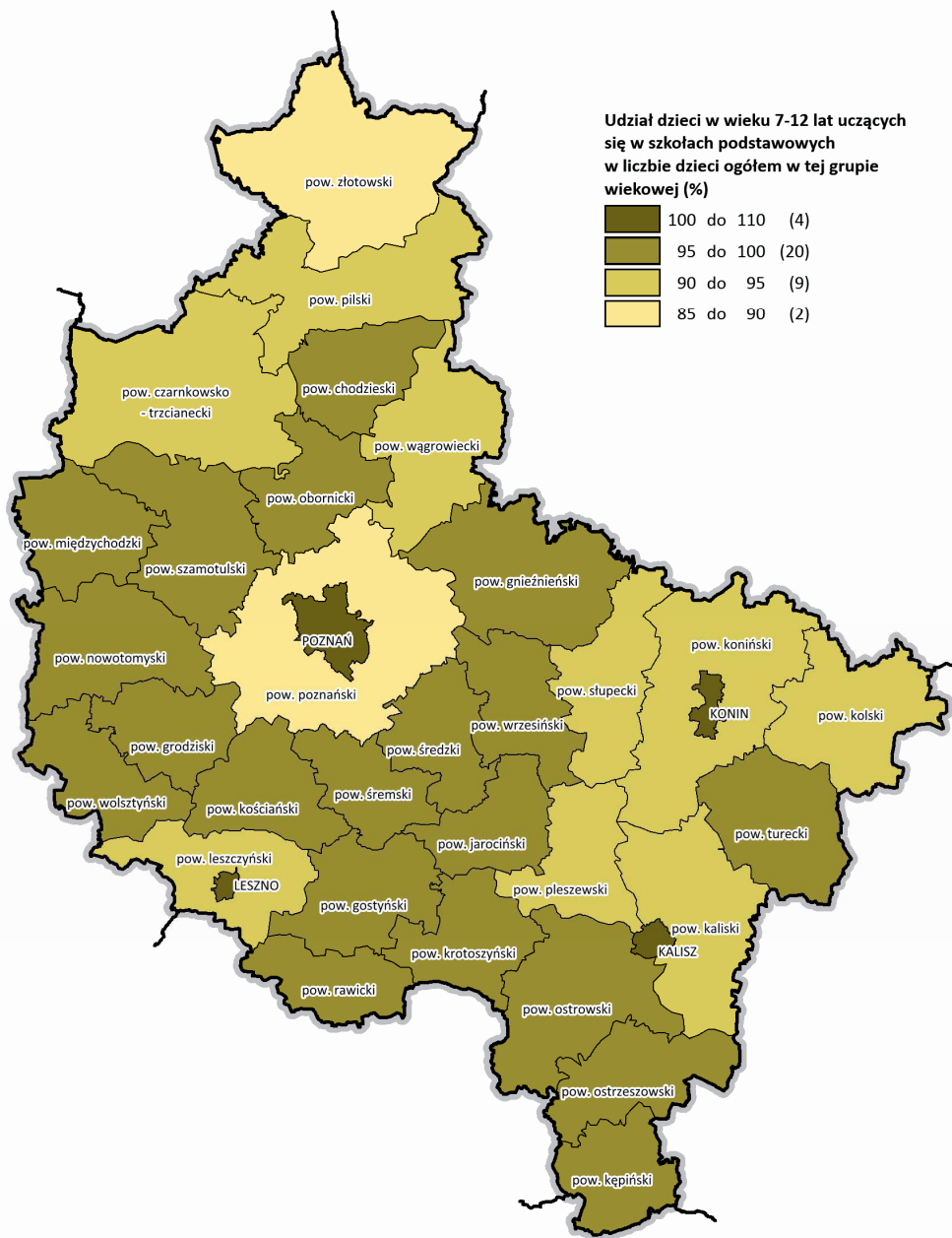
Ryc. 140. Współczynnik skolaryzacji netto w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

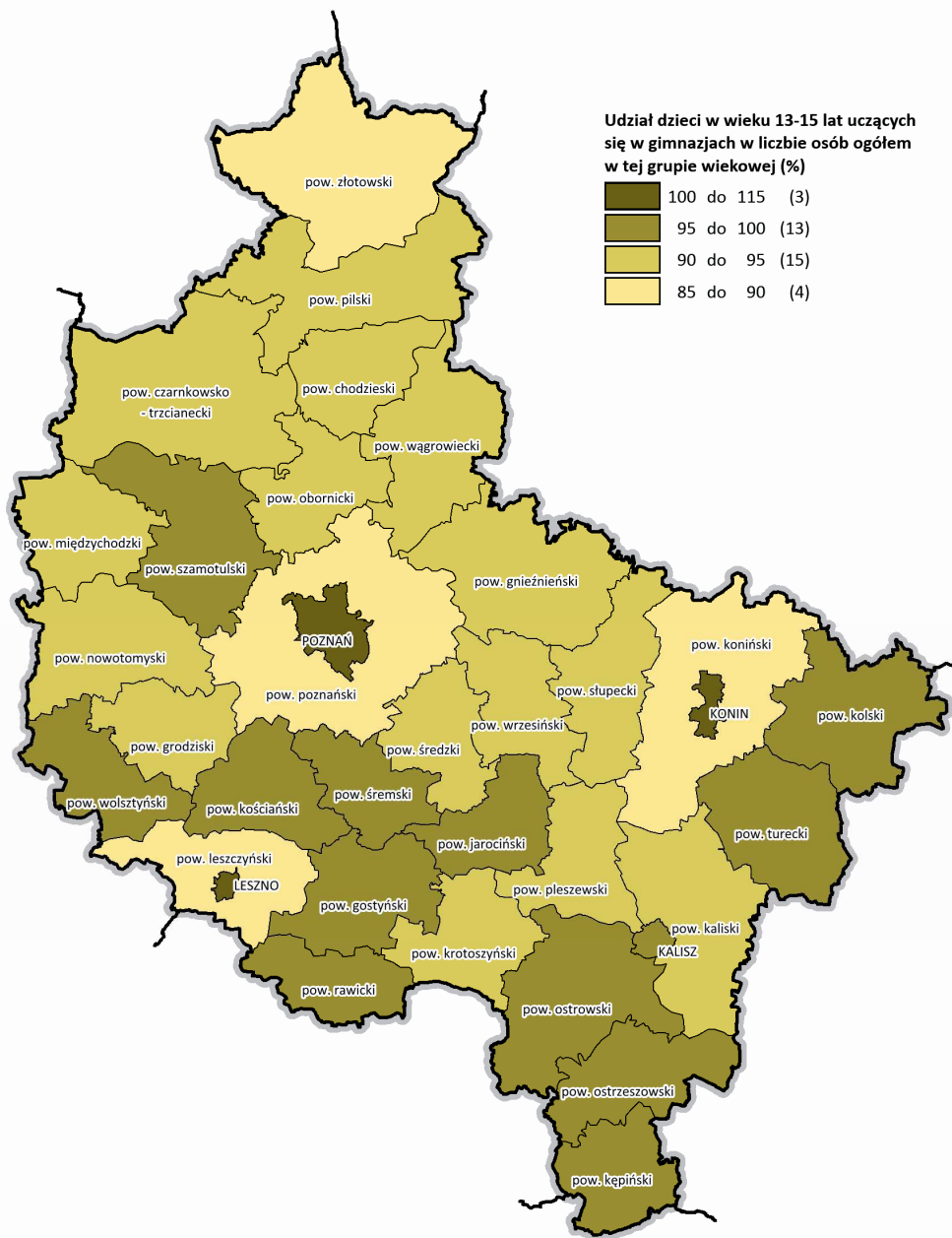
⁵⁰ Okręgowa Komisja Edukacyjna w Poznaniu

Ryc. 141. Współczynnik skolaryzacji netto – szkoły podstawowe w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 142. Współczynnik skolaryzacji netto – gimnazja w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W układzie powiatowym współczynnik skolaryzacji netto był zróżnicowany. Na poziomie szkolnictwa podstawowego w 2013 roku współczynnik ten przyjął najwyższe wartości w Koninie (108,7%), Poznaniu (108,1%), Lesznie (103,3%) i Kaliszu (101,3%). Wartość współczynnika powyżej 100% wynikała z uczęszczania do szkół dzieci i młodzieży z innych powiatów, często o niższym poziomie edukacji. Tym sposobem w powiatach sąsiadujących z dużymi miastami wartość wskaźnika była jedną z najniższych w regionie. Najniższa wartość współczynnika, poniżej 95%, charakteryzowała powiaty: pleszewski (94,0%), koniński (90,8%), kaliski (90,4%), leszczyński (90,3%), złotowski (89,7%) oraz poznański (87,1%). Największe ośrodki miejskie cechują również najwyższe wartości współczynnika skolaryzacji na poziomie gimnazjum. Wartość powyżej 100% charakteryzowała natomiast Konin (113,0%), Leszno (105,5%) i Poznań (103,7%).

Liczba uczniów przypadających na jedno pomieszczenie w wielkopolskich szkołach była większa w gimnazjach niż w szkołach podstawowych. Na jedno pomieszczenie przypadało 15 uczniów w gimnazjach i 13 uczniów w szkołach podstawowych. Lepsze warunki nauczania panowały zatem w szkołach objętych podstawowym poziomem nauczania.

Problem z dostępem do usług edukacyjnych w Wielkopolsce występuje zwłaszcza w obszarze dużych aglomeracji miejskich, w których powszechnie widoczne jest zjawisko zwane „free riding”⁵¹. Wiąże się ono z tym, że mieszkańcy strefy podmiejskiej, korzystają z usług zlokalizowanych w mieście centralnym. Generuje to koszty społeczne, które związane są w dużej mierze z koniecznością utrzymania placówek, z których korzystają mieszkańcy również spoza obszaru danej gminy. Wśród osób zamieszkujących tereny podmiejskie powszechnie uznaje się, że miasta prezentują wyższy poziom i standard kształcenia, a w konsekwencji umożliwiają młodemu osobom lepszy rozwój i start w dorosłe życie. Kluczowym problemem jest również fakt, że gminy podmiejskie (w szczególności wiejskie) nie są w stanie nadążyć z rozbudowywaniem się infrastruktury edukacyjnej na terenach, w których w ostatnich latach nastąpił gwałtowny wzrost liczby ludności.

Od roku szkolnego 2011/2012 wprowadzone zostały nowe zasady przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego. Obecnie składa się on z trzech części: humanistycznej (w zakresie języka polskiego, historii oraz wiedzy o społeczeństwie), matematyczno-przyrodniczej (obejmującej biologię, chemię, fizykę oraz geografę) oraz dotyczącej języka nowożytnego na poziomie podstawowym lub rozszerzonym (angielskiego, niemieckiego, francuskiego, rosyjskiego, hiszpańskiego lub włoskiego). Gimnazjaliści w Wielkopolsce w części humanistycznej najlepiej radzili sobie z języka polskiego, natomiast z zakresu matematyczno-przyrodniczego wyższe wyniki uzyskiwali z przedmiotów przyrodniczych. Najczęściej wybieranymi przez gimnazjalistów językami nowożytnymi były angielski i niemiecki na poziomie podstawowym.

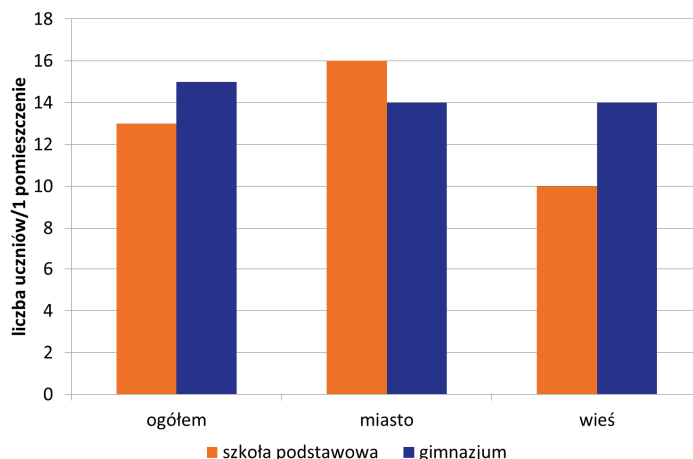
Tab. 47. Wyniki poszczególnych części egzaminu gimnazjalnego w województwie wielkopolskim w latach 2012-2014

Przedmioty		Średni wynik procentowy		
		2012	2013	2014
Część humanistyczna	język polski	63	60	65
	historia i wiedza o społeczeństwie	60	57	58
Część matematyczno-przyrodnicza	matematyka	49	48	47
	przedmioty przyrodnicze	46	58	51
Języki nowożytne (poziom podstawowy)	angielski	62	62	65
	niemiecki	56	57	53

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu

⁵¹ Walaszek M. Dostępność żłobków, szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego w aglomeracji poznańskiej na tle przemian demograficznych. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. 2013.

Ryc. 143. Liczba uczniów przypadających na 1 pomieszczenie szkolne w przekroju miasto – wieś w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa wielkopolskiego 2014 GUS

9.3. Szkoły ponadgimnazjalne

Działalność szkół ponadgimnazjalnych rozpoczęła się w 2002 roku w wyniku wdrażania II etapu reformy systemu nauczania. Szkoły ponadgimnazjalne są trzecim, przy czym nieobowiązkowym poziomem kształcenia. Uczniowie rozpoczynają w nich naukę po ukończeniu gimnazjum. Do szkół ponadgimnazjalnych zalicza się⁵²:

- Zasadnicze szkoły zawodowe (ZSZ) – których ukończenie potwierdzone jest dyplomem potwierdzającym kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminie potwierdzającym kwalifikacje w danym zawodzie (czas trwania nauki obejmuje dwa lub trzy lata),
- Licea ogólnokształcące – których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego (po 3 latach nauki),
- Technika – ich ukończenie umożliwia otrzymanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie oraz uzyskaniu świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminie maturalnym (okres trwania nauki to cztery lata),
- Szkoły policealne – przeznaczone są dla osób posiadających wykształcenie średnie, umożliwiają uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe (czas nauczania nie przekracza dwóch i pół roku),
- Szkoły specjalne przysposabiające do pracy – obejmują uczniów z upośledzeniem umysłowym (umiarkowanym lub znacznym) oraz osoby z niepełnosprawnościami sprzężonymi (okres nauki trwa trzy lata).

W Wielkopolsce zlokalizowanych jest blisko 1 000 szkół ponadgimnazjalnych o różnych typach kształcenia. Większość z nich stanowią licea ogólnokształcące – 46%, natomiast 28% to technika, a 17% to zasadnicze szkoły zawodowe. Lokalizacja szkół ponadgimnazjalnych w województwie wskazuje na stosunkowo dobrą dostępność przestrzenną tego typu placówek.

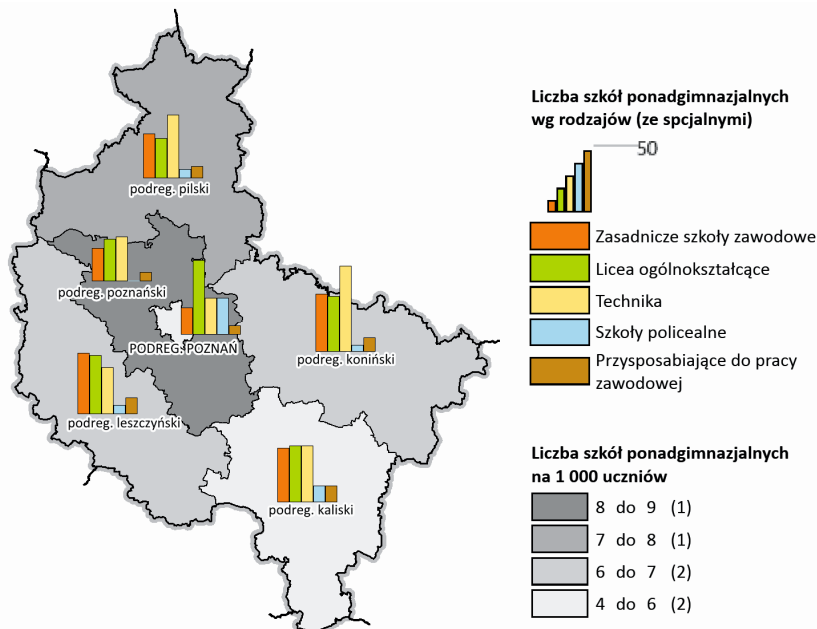
Od roku szkolnego 2012/2013 Ministerstwo Edukacji Narodowej zlikwidowało licea profilowane, uzupełniające licea ogólnokształcące oraz technika uzupełniające. Placówki te zostały zastąpione przez licea ogólnokształcące dla dorosłych⁵³.

⁵² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572).

⁵³ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 205, poz. 1206).

Absolwenci zasadniczych szkół zawodowych (ZSZ), którzy chcą dalej kontynuować naukę, rozpoczynają dalsze kształcenie od drugiej klasy liceum ogólnokształcącego dla dorosłych. Natomiast absolwenci liceów ogólnokształcących oraz techników, mogą kontynuować naukę w szkołach policealnych, a w przypadku zdanego egzaminu maturalnego mogą ubiegać się o przyjęcie do szkoły wyższej.

Ryc. 144. Szkoły ponadgimnazjalne w województwie wielkopolskim w 2013 roku według podregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W Wielkopolsce zdecydowana większość uczniów kształci się w szkołach dla młodzieży. W roku szkolnym 2013/2014 w województwie wielkopolskim zlokalizowanych było około 618 szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży (z czego 45 stanowiły szkoły specjalne), w których kształciło się łącznie 118,8 tys. uczniów. W porównaniu z 2012 rokiem ubyło 18 szkół, przy czym największy spadek dotyczył liceów profilowanych (8 szkół).

Najwięcej uczniów wśród szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży kształciło się w liceach ogólnokształcących (39,1% ogółu uczniów) oraz w technikach (39,1%), a także w zasadniczych szkołach zawodowych (19,1%). Zmniejszająca się liczba młodzieży w wieku szkolnym sprawiła, że w 2013 roku w stosunku do 2004 roku było o około 14 tys. mniej licealistów, a na jedno liceum ogólnokształcące przypadało o 71 uczniów mniej. Spadek liczby uczniów był również widoczny w zasadniczych szkołach zawodowych (o 4,6 tys. osób), w których na jedną szkołę przypadało o 30 uczniów mniej. Równoczesnym zjawiskiem jest tu rosnąca liczba uczniów przypadających na jedno technikum, wynikająca głównie z likwidacji części tego typu szkół w województwie w ostatnich latach.

W technikach dla młodzieży⁵⁴ (łącznie ze specjalnymi) uczniowie najczęściej kształcili się na następujących kierunkach (2013 r.): z dziedziny usług dla ludności (21,2% ogółu uczniów), inżynierjno-technicznych (18,3% uczniów), informatycznych (15,0% uczniów) i ekonomiczno-administracyjnych (12,6%). W zasadniczych szkołach zawodowych (łącznie ze specjalnymi) najwięcej osób wybierało

⁵⁴ łącznie z technikami uzupełniającymi, liceami profilowanymi oraz szkołami ogólnokształcącymi, szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe.

kierunki inżynieryjno-techniczne (39,7% ogółu uczniów), a także w zakresie usług dla ludności (21,3%). Uczniowie równie chętnie wybierali kierunki związane z produkcją i przetwórstwem (15,2%).

Tab. 48. Szkoły ponadgimnazjalne dla młodzieży w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zasadnicze szkoły zawodowe										
Polska	1 426	1 375	1 372	1 400	1 414	1 411	1 388	1 376	1 378	1 334
Wielkopolska	128	122	127	129	129	129	127	126	127	124
Podregiony										
kaliski	28	28	29	32	29	28	28	28	28	24
koniński	21	20	23	23	24	25	25	24	24	25
leszczyński	28	26	26	26	26	26	25	26	28	27
piłski	20	19	19	19	20	20	19	19	19	20
poznański	15	15	16	16	17	17	17	16	16	16
m. Poznań	16	14	14	13	13	13	13	13	12	12
Licea ogólnokształcące (bez specjalnych)										
Polska	2 507	2 529	2 416	2 358	2 343	2 334	2 313	2 298	2 293	2 250
Wielkopolska	184	186	189	181	183	185	182	181	183	180
Podregiony										
kaliski	33	33	34	32	33	32	31	32	32	31
koniński	27	27	30	29	30	29	29	28	32	31
leszczyński	30	30	29	29	28	30	29	30	29	29
piłski	25	26	26	23	24	24	24	24	24	23
poznański	25	25	25	24	24	25	26	23	24	24
m. Poznań	44	45	45	44	44	45	43	44	42	42
Technika										
Polska	2 234	2 201	2 190	2 213	2 190	2 112	2 081	2 038	1 978	1 995
Wielkopolska	225	225	224	218	213	207	201	197	189	186
Podregiony										
kaliski	31	33	33	34	34	33	33	33	30	30
koniński	46	51	51	46	49	53	54	52	48	49
leszczyński	63	62	63	44	40	32	27	27	27	26
piłski	34	33	30	43	42	40	39	36	37	36
poznański	28	26	27	30	27	26	26	27	27	25
m. Poznań	23	20	20	21	21	23	22	22	20	20
Szkoły policealne										
Polska	747	824	739	514	445	411	402	411	421	404
Wielkopolska	69	77	70	38	34	39	42	41	42	41
Podregiony										
kaliski	11	13	12	9	9	10	11	12	11	9
koniński	8	10	9	4	4	5	5	5	5	4
leszczyński	7	7	6	2	3	4	4	4	3	4
piłski	6	9	9	7	3	5	5	5	5	5
poznański	2	3	2	0	0	0	0	0	0	0
m. Poznań	35	35	32	16	15	15	17	15	18	19
Szkoły specjalne										
Polska	478	478	463	446	448	457	463	467	487	484
Wielkopolska	51	50	48	47	47	47	47	47	48	45

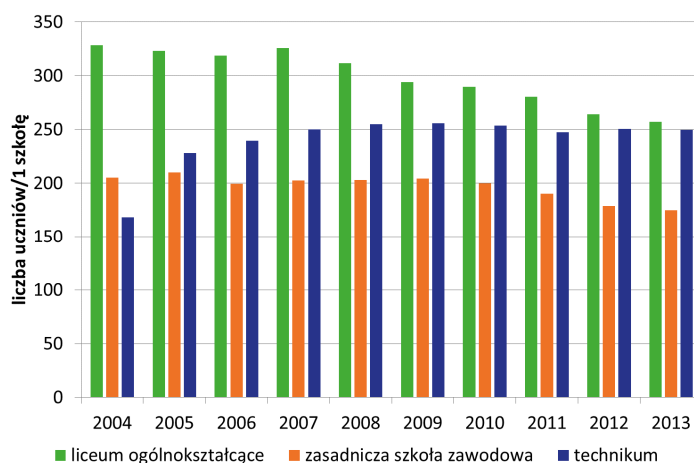
Podregiony										
kaliski	9	8	7	4	6	7	7	8	9	8
koniński	8	8	8	9	9	8	8	8	8	8
leszczyński	8	8	9	10	10	10	10	9	9	9
piłski	10	9	8	7	7	7	7	6	6	5
poznański	5	5	4	5	3	3	3	5	4	4
m. Poznań	11	12	12	12	12	12	12	11	12	11
Szkoły przysposabiające do pracy zawodowej specjalne										
Polska	166	286	338	370	400	418	428	448	461	469
Wielkopolska	19	30	34	36	38	38	39	40	40	42
Podregiony										
kaliski	3	7	9	9	9	9	9	9	9	9
koniński	3	6	6	6	6	6	7	7	7	8
leszczyński	3	5	5	6	7	7	7	8	8	9
piłski	3	4	5	6	6	6	6	6	6	6
poznański	3	3	4	4	5	5	5	5	5	5
m. Poznań	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Szkoły policealne umożliwiają dopełnienie edukacji na poziomie średnim zawodowym. W polskim systemie edukacji są one przeznaczone dla absolwentów szkół średnich. Aby móc kształcić się w szkole policealnej, konieczne jest posiadanie wykształcenia średniego, przy czym matura nie jest wymagana. W województwie wielkopolskim w 2013 roku funkcjonowało 208 placówek tego typu, w tym 164 szkoły dla dorosłych oraz 3 szkoły specjalne. Łącznie w szkołach policealnych w 2013 roku kształciło się 22,4 tys. uczniów, spośród których 2,7 tys. uczyło się w szkołach dla młodzieży. W porównaniu z 2012 rokiem liczba słuchaczy szkół policealnych zmniejszyła się o 12,4%.

W 2013 roku najwięcej słuchaczy szkół policealnych, tj. 67,6% ogółu uczniów, wybierało kierunki medyczne. Uczniowie wybierali także kierunki artystyczne (8,2%) oraz związane z usługami dla ludności (7,8%)⁵⁵.

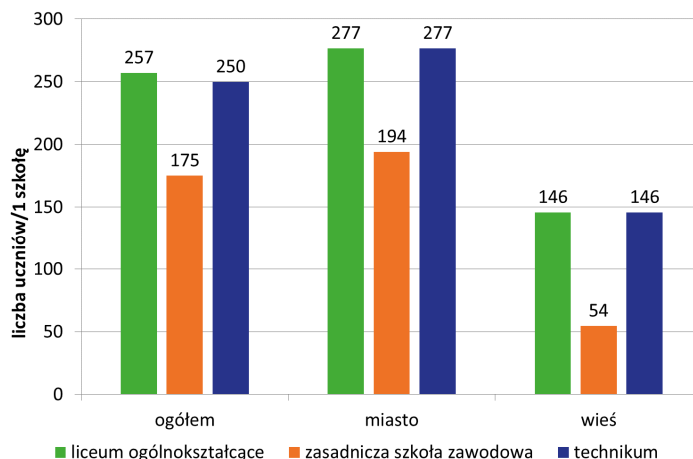
Ryc. 145. Liczba uczniów w województwie wielkopolskim przypadających na 1 szkołę wg typów szkół ponadgimnazjalnych w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

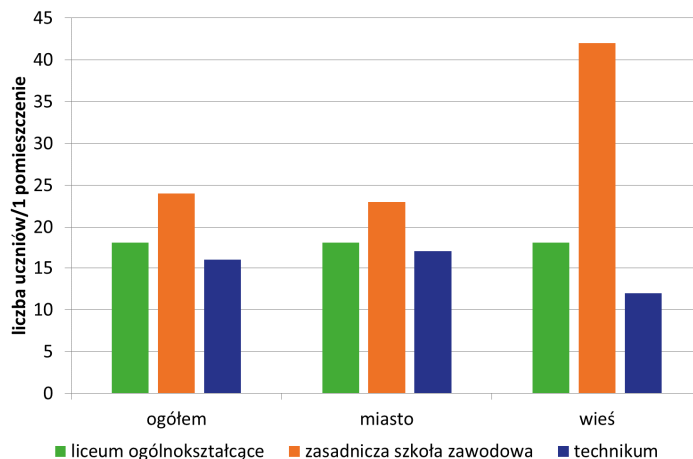
⁵⁵ Edukacja i wychowanie w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2013/2014. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014 r.

Ryc. 146. Liczba uczniów przypadających na jedną szkołę w województwie wielkopolskim w przekroju miasto – wieś w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 147. Liczba uczniów przypadających na jedno pomieszczenie w województwie wielkopolskim w 2012 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W Wielkopolsce występuje zróżnicowanie w dostępie do edukacji ponadgimnazjalnej, widoczne głównie w podziale na miasto i wieś. W 2013 roku na jedno liceum ogólnokształcące dla młodzieży przypadało 257 uczniów. W zasadniczych szkołach zawodowych wskaźnik ten wyniósł 175 uczniów, a w technikach 250 uczniów.

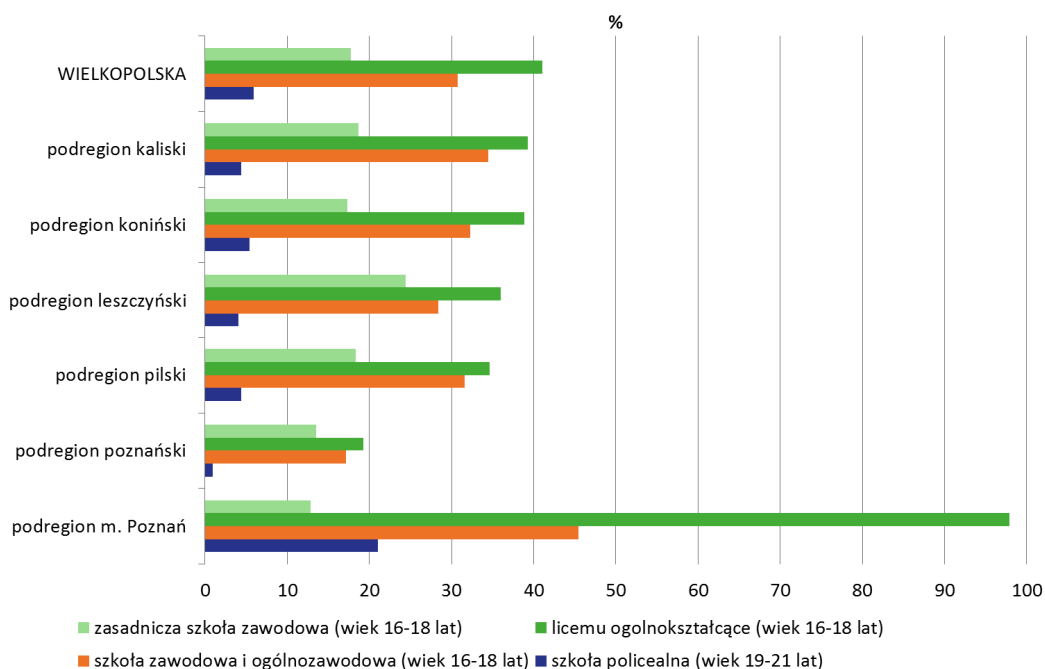
W Wielkopolsce lepsze warunki nauczania w szkołach ponadgimnazjalnych posiadali uczniowie techników, gdzie na jedno pomieszczenie szkolne przypadało 16 uczniów, podczas gdy w liceach ogólnokształcących wskaźnik ten wyniósł 18 uczniów. Najgorsze warunki nauczania panowały w zasadniczych szkołach zawodowych, gdzie na jedno pomieszczenie przypadało 24 uczniów.

Większość szkół ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolskim zlokalizowana jest w dużych ośrodkach miejskich. Fakt ten powinien być jak najbardziej zrozumiały, tym bardziej, że taka sytuacja prowadzi do koncentracji nakładów w danej konkretnej lokalizacji, pozwalając na lepszy jakościowo i bardziej efektywny rozwój placówki. Kluczowym elementem staje się w związku z tym

rozwój komunikacji i polepszenie dostępności przestrzennej obiektów dla uczniów, którzy często zmuszeni są do dojazdów do wybranych przez siebie szkół.

Najwyższy wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie ponadpodstawowym w Wielkopolsce w 2013 roku odnotowano w przypadku liceów ogólnokształcących (41,1%). Wartość ta była jednak niższa od średniej dla kraju, która wyniosła 44,1% (10. miejsce wśród województw). Znacznie wyższy niż na poziomie kraju był natomiast współczynnik skolaryzacji netto zasadniczych szkół zawodowych, który dla województwa wielkopolskiego był najwyższy w kraju (17,8%) i przekroczył znacznie średnią dla całej Polski (12,9%). Pod względem współczynnika skolaryzacji w grupie szkół zawodowych i ogólnozawodowych dla osób w wieku od 16 do 18 lat Wielkopolska znalazła się na 11. miejscu (30,8%) z wartością niższą od średniej dla Polski (31,5%). Współczynnik w grupie osób w wieku od 19 do 21 lat uczących się w szkołach policealnych w 2013 roku w województwie wielkopolskim przyjął wartość 6,0%, co uplasowało województwo na 6. lokacie w kraju (przy średniej dla Polski 6,3%).

Ryc. 148. Współczynnik skolaryzacji netto na poziomie szkół ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Edukacja dla osób dorosłych, którzy z różnych względów pragną kontynuować naukę, co w wielu przypadkach okazuje się kluczem do aktywizacji na rynku pracy, w Polsce realizowana jest na poziomie podstawowym, gimnazjalnym oraz ponadgimnazjalnym. W województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2013/2014 sieć szkół dla dorosłych obejmowała 1 szkołę podstawową, 14 gimnazjów, oraz 267 szkół ponadgimnazjalnych⁵⁶. W porównaniu z rokiem szkolnym 2012/2013 sieć szkół dla dorosłych zmniejszyła się aż o 100 placówek. Ograniczona została szczególnie liczba uzupełniających liceów ogólnokształcących i uzupełniających techników (odpowiednio: o 105 i o 11 placówek)⁵⁷. Zwiększyła

⁵⁶ W tym 2 szkoły zasadnicze zawodowe, 169 liceów ogólnokształcących, 16 uzupełniających liceów ogólnokształcących, 5 liceów profilowanych, 9 techników oraz 66 techników uzupełniających.

⁵⁷ Edukacja i wychowanie w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2013/2014. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014 r.

się natomiast liczba liceów ogólnokształcących (o 24 placówki). W roku szkolnym 2013/2014 w szkołach dla dorosłych kształciło się łącznie 23,1 tys. osób (z czego 9,7 tys. stanowiły kobiety), tj. o 11% mniej niż w poprzednim roku szkolnym.

9.4. Zdawalność egzaminów

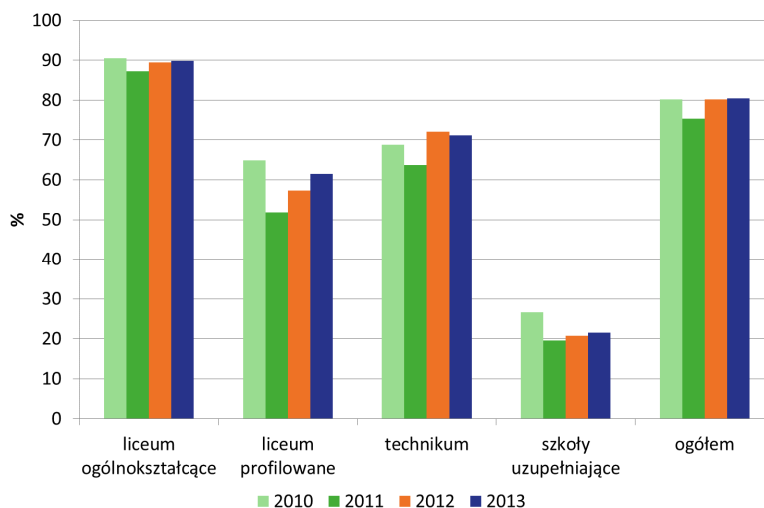
Egzamin maturalny po reformie edukacji po raz pierwszy został przeprowadzony w liceach w 2005 roku (a w technikach w 2006 roku), zastępując dotychczasowy egzamin dojrzałości (tzw. „stara matura”). Nowa matura wprowadziła możliwość porównywania wyników i efektów nauczania między różnymi placówkami edukacyjnymi w całej Polsce. Od 2010 roku w skład przedmiotów obowiązkowych przeprowadzanych na poziomie podstawowym zalicza się język polski, matematykę oraz wybrany język obcy nowożytny. Ponadto uczniowie mają możliwość wyboru dodatkowego dowolnego przedmiotu lub kilku na poziomie podstawowym lub rozszerzonym, które będą brane pod uwagę przy ubieganiu się o przyjęcie na studia na konkretnym kierunku. Aby otrzymać świadectwo dojrzałości trzeba uzyskać co najmniej 30% maksymalnej liczby punktów.

W 2013 roku w województwie wielkopolskim do egzaminu maturalnego przystąpiło 28,6 tys. osób. Zdawalność egzaminu maturalnego odnosi się do osób, które przystąpiły do pięciu egzaminów obowiązkowych. W województwie wielkopolskim egzamin maturalny w 2013 roku zdało 80,5% maturzystów, a zdawalność egzaminu była porównywalna do zdawalności w kraju (81,0%). Najlepszy wynik osiągnęli absolwenci w województwie małopolskim, tj. 84,0%. Najwyższą zdawalność w Wielkopolsce osiągnęli absolwenci liceów ogólnokształcących (89,8%), natomiast najślabi okazali się absolwenci szkół uzupełniających (21,6%).

W części pisemnej maturzyści najlepiej poradzili sobie z językami obcymi, spośród których najczęściej wybierali język angielski (78,8%) oraz język niemiecki (19,1%). Wyniki części pisemnej matur z 2013 roku w Wielkopolsce dla przedmiotów obowiązkowych (języka polskiego, języka obcego nowożytnego i matematyki) pokazują, że na egzaminie najlepiej wypadli absolwenci liceów ogólnokształcących. Uczniowie ci w większości planują kontynuować naukę na studiach wyższych, na których rekrutacja odbywa się na podstawie uzyskanych wyników z egzaminu maturalnego. Dla absolwentów liceów ogólnokształcących ważny jest zatem nie tylko fakt samego zdania matury, ale także uzyskanie możliwie jak najwyższego wyniku. Dla absolwentów techników dużo ważniejsze znaczenie ma natomiast egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe, który upoważnia ich do posługiwania się tytułem technika oraz zwiększa szanse na znalezienie zatrudnienia i prowadzenie działalności zawodowej tuż po ukończeniu szkoły średniej. Stąd też wiele osób, które kończą technika nie przystępuje do egzaminu maturalnego, bądź też przystępuje bez przygotowania.

Egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe zwany także egzaminem zawodowym jest zewnętrznym egzaminem państwowym, który ocenia poziom opanowania wiadomości i umiejętności z zakresu danego zawodu⁵⁸. Od 1 września 2012 roku nowe przepisy wprowadziły wiele zmian w szkolnictwie zawodowym, w tym m.in. dotyczących egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Osobami, które mogą przystąpić do egzaminu, są uczniowie lub absolwenci szkół ponadgimnazjalnych, którzy uczyli się w zasadniczych szkołach zawodowych, technikach, technikach uzupełniających i w szkołach policealnych, jak również osoby, które posiadają świadectwa szkolne uzyskane za granicą. Świadectwa te muszą być jednak uznane za równorzędne do świadectw ukończenia odpowiednich szkół ponadgimnazjalnych lub ponadpodstawowych w Polsce. Osoby, które ukończyły kwalifikacyjny kurs zawodowy, mogą również przystąpić do egzaminu. Egzamin zawodowy może być przeprowadzany w formie eksternistycznej dla osób, które ukończyły gimnazjum lub ośmioletnią szkołę podstawową i co najmniej przez dwa lata kształciły się lub pracowały w zawodzie, w którym wyodrębniono daną kwalifikację.

⁵⁸ <http://www.cke.edu.pl/>

Ryc. 149. Zdawalność egzaminu maturalnego w województwie wielkopolskim w latach 2010-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Edukacyjnej w Poznaniu

Tab. 49. Zdawalność egzaminu maturalnego w 2013 roku według województw

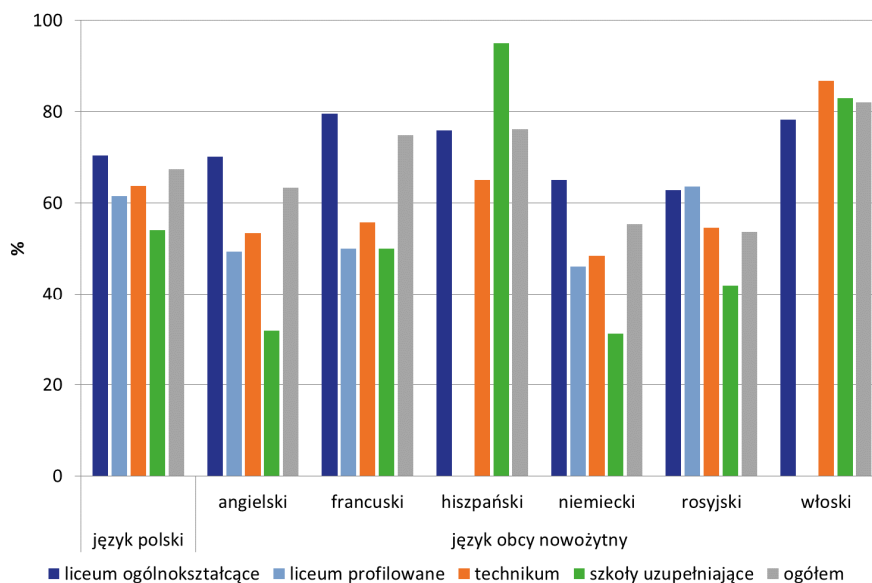
Województwo	Liczba zdających	Zdawalność (%)
dolnośląskie	20 134	81%
kujawsko-pomorskie	16 554	82%
lubelskie	20 542	80%
lubuskie	7 343	83%
łódzkie	20 119	81%
małopolskie	30 255	84%
mazowieckie	44 222	81%
opolskie	7 407	81%
podkarpackie	20 362	81%
podlaskie	11 735	82%
pomorskie	17 555	81%
śląskie	35 041	82%
świętokrzyskie	11 561	79%
warmińsko-mazurskie	11 516	80%
wielkopolskie	27 732	81%
zachodniopomorskie	12 407	79%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OKE w Poznaniu

Tab. 50. Zdawalność egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe w zakresie najpopularniejszych zawodów w województwie wielkopolskim w 2013 roku

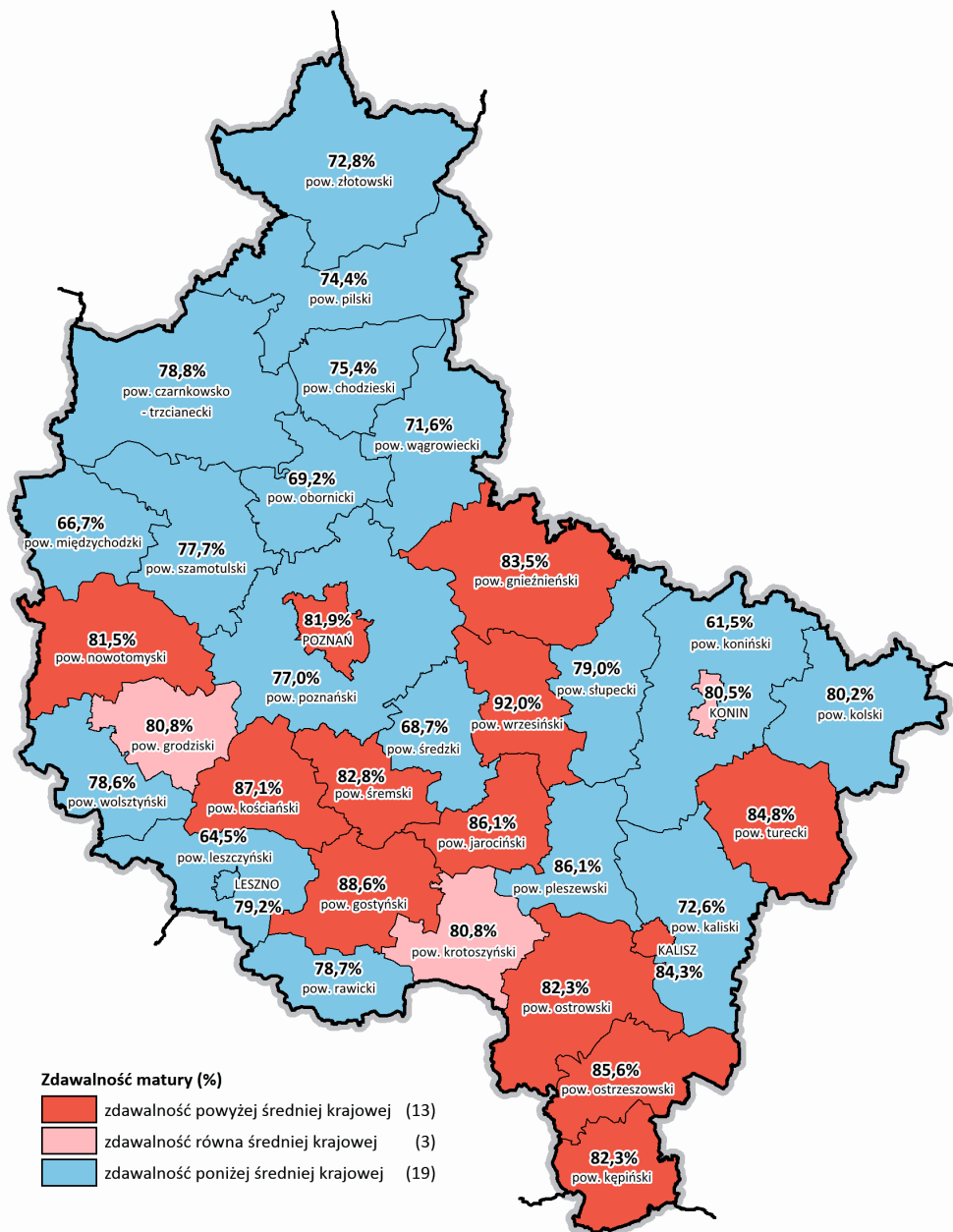
Nazwa kwalifikacji (zawód)	Liczba absolwentów, którzy przystąpili do egzaminu	Zdawalność (%)
Wykonywanie zabiegów kosmetycznych twarzy (Technik usług kosmetycznych)	512	42,64
Świadczenie usług opiekuńczych osobie chorej i niesamodzielnej (Opiekun medyczny)	430	74,88
Wykonywanie kompozycji florystycznych (Florysta)	291	54,30
Montaż i eksploatacja komputerów osobistych oraz urządzeń peryferyjnych (Technik informatyk)	235	41,70
Asystowanie lekarzowi dentyście i utrzymanie gabinetu w gotowości do pracy (Asystentka stomatologiczna)	167	73,05
Prowadzenie chowu, hodowli i inseminacji zwierząt (Technik weterynarii)	134	20,15
Wykonywanie działań ratowniczych (Technik pożarnictwa)	125	100,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OKE w Poznaniu

Ryc. 150. Przeciętny wynik egzaminu maturalnego z obowiązkowej części pisemnej w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Edukacyjnej w Poznaniu

Ryc. 151. Zdawalność egzaminu maturalnego w województwie wielkopolskim 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Edukacyjnej w Poznaniu

9.5. Szkoły wyższe

Wielkopolskę cechuje duży potencjał akademicki, który opiera się na wysoko wykwalifikowanej kadrze naukowo-badawczej oraz lokalizacji dużej liczby szkół wyższych o różnym profilu kształcenia, oferujących wiele kierunków nauki (głównie w Poznaniu). Szkolnictwo wyższe odgrywa ważną rolę w dynamicznym rozwoju województwa. Uczelnie wyższe w znacznej mierze decydują o jakości kształcenia przyszłej kadry specjalistów. W 2013 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało 39 uczelni wyższych (o jedną mniej niż w 2012 roku), spośród których 13 szkół stanowiły uczelnie państwowe. Województwo wielkopolskie, podobnie jak pozostałe regiony Polski, charakteryzuje monocentryczność struktury szkolnictwa wyższego. Centrum akademickie stanowi miasto Poznań, w którym swoją siedzibę ma 26 uczelni wyższych – spośród nich 8 to uczelnie państwowe: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Uniwersytet Ekonomiczny (dawniej Akademia Ekonomiczna), Uniwersytet Medyczny (dawniej Akademia Medyczna), Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego, Uniwersytet Przyrodniczy (dawniej Akademia Rolnicza), Uniwersytet Artystyczny (dawniej Akademia Sztuk Pięknych), Akademia Wychowania Fizycznego i Politechnika Poznańska. Pozostałe szkoły wyższe (głównie państwowe wyższe szkoły zawodowe) zlokalizowane są w Kaliszu, Koninie, Lesznie, Pile, Gnieźnie, Jarocinie oraz w Środzie Wlkp.

Państwowe wyższe szkoły zawodowe, zlokalizowane w ośrodkach subregionalnych województwa wielkopolskiego, prowadzą edukację na różnych kierunkach, począwszy od edukacji artystycznej w zakresie sztuki muzycznej, przez ekonomię i zarządzanie, aż po kierunki techniczne (np. elektrotechnika). Bazę uczelni wyższych w Wielkopolsce uzupełniają wydziały zamiejscowe szkół wyższych z Łodzi, Olsztyna, Szczecina, Warszawy oraz Wrocławia, które, podobnie jak ośrodki zamiejscowe poznańskich uczelni wyższych, dają mieszkańcom województwa możliwość podjęcia studiów w mniejszych ośrodkach miejskich. Działalność edukacyjna wielkopolskich szkół wyższych wykracza również poza granice województwa: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza razem z Uniwersytetem Europejskim Viadrina we Frankfurcie n/Odrą prowadzi wspólnie placówkę naukowo-dydaktyczną w Słubicach. Z kolei Uniwersytet Ekonomiczny ma swoją filię w Bydgoszczy i Zielonej Górze, a Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości wydział zamiejscowy we Wrocławiu.

W 2013 roku na uczelniach wyższych w województwie wielkopolskim kształciło się 143,3 tys. studentów (w tym 84,3 tys. studentów stacjonarnych i 59,0 tys. studentów niestacjonarnych), spośród których 1,6% stanowili cudzoziemcy. W ostatnich siedmiu latach w województwie wielkopolskim nastąpił spadek liczby studentów o 18,8%. Tendencja ta obserwowana jest również w całym kraju, gdzie od 2005 roku liczba studentów zmniejszyła się o 20,2%.

Pomimo znacznego wzrostu liczby szkół wyższych w województwie w latach 2004-2013, na skutek przemian demograficznych i zmniejszającej się liczby studentów, rozpoczął się powolny proces zamykania niektórych uczelni wyższych. Zbyt duża liczba miejsc w stosunku do liczby kandydatów sprawiła, że w Wielkopolsce w 2013 roku jedna uczelnia wyższa zmuszona była zamknąć swoją siedzibę. Proces ten był również widoczny na poziomie kraju, gdzie zamknięto 15 szkół wyższych. Kluczowym problemem, z jakim w najbliższych latach będą musiały się zmierzyć wielkopolskie uczelnie jest permanentnie malejąca liczba studentów.

W 2013 roku liczba studentów na 10 tys. ludności w województwie wielkopolskim wynosiła 413 osób. Pod tym względem Wielkopolska zajęła 7. lokatę w kraju za województwami: mazowieckim, małopolskim, dolnośląskim, zachodniopomorskim, łódzkim i lubelskim. W analizowanym okresie nastąpił spadek wartości wskaźnika (479 osób w 2004 roku, 413 osoby w 2013 roku), który był również widoczny na poziomie kraju. Pod względem liczby nauczycieli akademickich przypadających na 10 tys. mieszkańców, od 2008 roku wskaźnik ten niezmiennie wynosi 28 osób (przy średniej dla kraju 26 osób). W latach 2004-2013 roku liczba studentów przypadających na jednego nauczyciela akademickiego spadła z 20 osób do 15 osób.

W 2013 roku najwięcej studentów, tj. 40,7 tys. osób (28,4%), studiowało na uniwersytetach oraz na uczelniach niepaństwowych o profilu uniwersyteckim i państwowych wyższych szkołach zawodowych (36,8 tys. osób, tj. 25,7%) – utworzonych na podstawie Ustawy z dnia 26 lipca 1997 roku

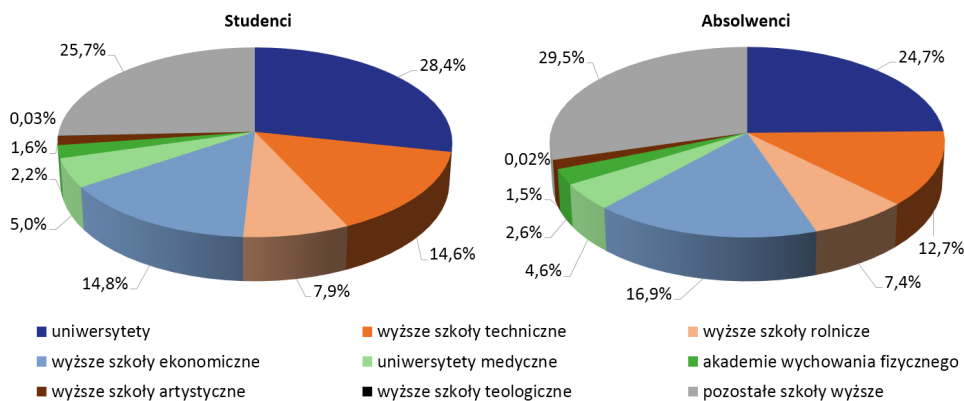
o wyższych szkołach zawodowych. Naukę na wyższych szkołach ekonomicznych i wyższych szkołach technicznych pobierało odpowiednio 21,2 tys. osób (14,8%) i 21 tys. osób (14,6%). Najmniej – tylko 39 studentów (0,03%), kształciło się w wyższych szkołach teologicznych.

Tab. 51. Studenci szkół wyższych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba studentów (tys.)										
Polska	1 912,8	1 939,9	1 927,7	1 922,7	1 911,5	1 880,2	1 817,5	1 736,6	1 675,8	1 548,7
Wielkopolska	161,0	170,5	172,6	176,5	173,9	169,4	164,2	159,7	153,0	143,3
Liczba absolwentów (tys.)										
Polska	381,5	388,5	391,7	408,1	418,5	436,5	474,6	492,6	485,0	455,0
Wielkopolska	32,7	32,6	34,4	37,2	39,3	43,0	46,4	46,2	44,2	42,1
Liczba studentów na 10 000 ludności										
Polska	501	508	506	504	501	493	472	451	435	402
Wielkopolska	479	506	511	521	512	497	476	462	442	413
Liczba studentów na 1 nauczyciela akademickiego										
Polska	20,9	19,9	19,6	19,4	19,1	18,5	17,9	17,2	16,6	15,7
Wielkopolska	19,9	19,3	19,1	19,0	18,6	17,6	17,0	16,5	15,9	15,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 152. Studenci i absolwenci szkół wyższych w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W Wielkopolsce w 2013 roku dyplom ukończenia studiów pierwszego stopnia (z tytułem licencjata bądź inżyniera), drugiego stopnia (z tytułem magistra), jak również jednolitych studiów magisterskich, uzyskało 42,1 tys. absolwentów, w tym 27,3 tys. kobiet. Najlicniejsza grupa absolwentów (22,2 tys. osób, tj. 52,7%) studiowała w trybie stacjonarnym. W okresie tym w Wielkopolsce uczelnie ukończyło 440 obcokrajowców⁵⁹. W porównaniu z 2012 rokiem liczba absolwentów z zagranicy zmniejszyła się o 4,8%.

Do dnia 31 listopada 2013 roku⁶⁰ najwięcej absolwentów kończących studia w roku akademickim 2012/2013 (23,7%) odebrało dyplom ukończenia studiów na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, 12,1% na Politechnice Poznańskiej, 7,8% na Uniwersytecie Ekonomicznym, 7,6%

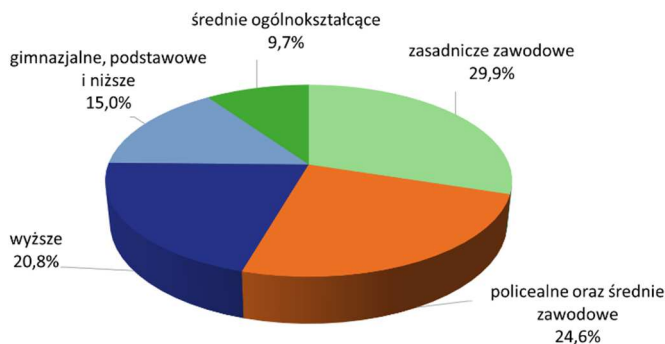
⁵⁹ Dane według stanu na koniec listopada 2013 r., Edukacja i wychowanie w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2013/2014. Wielkopolski Ośrodek Badań Regionalnych - Dział Opracowań Zbiorczych, US Poznań.

⁶⁰ Edukacja i wychowanie w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2013/2014. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014 r.

w Wyższej Szkole Bankowej, 7,2% na Uniwersytecie Przyrodniczym, 5,0% w Wyższej Szkole Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I, 4,4% na Uniwersytecie Medycznym im. Karola Marcinkowskiego i 3,2% w Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego. Najwięcej obcokrajowców zdobyło dyplom ukończenia studiów wyższych na Uniwersytecie Medycznym im. Karola Marcinkowskiego (210 absolwentów).

W ostatnich latach w Polsce znacznie zwiększyła się liczba osób z wyższym wykształceniem. W 2004 roku posiadało je 11,3% mieszkańców Wielkopolski, podczas gdy w 2013 roku już 20,8% mieszkańców województwa, przy średniej dla kraju 22,6%. Przyrost ten w dużej mierze wiązał się z decyzją władz na szczeblu krajowym, które z przyczyn społecznych oraz gospodarczych skoncentrowały się na rozwinięciu edukacji na poziomie wyższym. Należy jednak zauważyć, że w systemie edukacji na poziomie wyższym widoczne są pewne negatywne zjawiska. Uczelnie wyższe rzadko współpracują z podmiotami prywatnymi, natomiast budowa społeczeństwa opartego na wiedzy wymaga od nich otwarcia na kooperację z gospodarką. Pomimo znacznego zwiększenia się liczby studentów w regionie widoczny jest niedobór inwestycji w bazę materialną uczelni. Na niektórych uczelniach, zwłaszcza niepublicznych, prowadzi się kierunki, których uruchomienie nie wiąże się z potrzebą poniesienia dużych nakładów finansowych oraz posiadania kosztownego zaplecza laboratoryjnego i wyposażenia dydaktycznego. W rezultacie na rynek pracy trafiają absolwenci studiów o profilu humanistycznym, ekonomicznym i społecznym, nieprzygotowani do warunków rynkowych w sytuacji dużego nasycenia specjalistami z danej dziedziny. W Wielkopolsce brakuje natomiast wykształconej kadry w innowacyjnych i nowoczesnych branżach. Analizując pozostałe poziomy wykształcenia, wśród osób w wieku 15-64 lat w Wielkopolsce w 2013 roku wykształcenie policealne oraz średnie zawodowe posiadało 24,6% mieszkańców (w kraju 24,2%), wykształcenie średnie ogólnokształcące – 9,7% mieszkańców województwa (10,9% w Polsce), wykształcenie zasadnicze zawodowe 29,9% (w kraju 26,1%), zaś wykształcenie gimnazjalne, podstawowe lub niższe 15,0% mieszkańców regionu (16,2% w kraju).

Ryc. 153. Odsetek ludności w wieku 15-64 lata według poziomu wykształcenia w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Wykształcenie odgrywa niezmiernie ważną rolę w tworzeniu wysokiej jakości kapitału ludzkiego. Od najwcześniejszych etapów życia dokonane wybory rzutują na przyszłe sukcesy i umiejętności. Województwo wielkopolskie, a zwłaszcza Poznań, cechuje duży potencjał edukacyjny na różnych poziomach kształcenia, skupiając jedne z najlepszych szkół i uczelni wyższych. Sprzyja temu nieustanny rozwój oferty uczelni wyższych, pozwalający na podnoszenie kwalifikacji mieszkańców Wielkopolski. Należy przy tym zauważyć, że częstym zarzutem wobec rodzimej edukacji jest pewne niedopasowanie oferowanych kierunków do potrzeb przedsiębiorców. W związku z powyższym ważnym zadaniem, zarówno szkół, jak i uczelni wyższych, powinno być nieustanne śledzenie trendów panujących na rynku pracy.

10. Ochrona zdrowia

Służba zdrowia jest jednym z obszarów, w którym Polska znacząco odbiega poziomem od najbardziej rozwiniętych państw świata. O jej nienajlepszej jakości świadczą nie tylko opinie samych pacjentów i różnego rodzaju ekspertów, ale również różne zestawienia, w których na tle innych krajów wypadamy przeciętnie. Dla przykładu – w 2013 roku, w corocznym zestawieniu EHCI (Euro Health Consumer Index – Europejski Konsumencki Indeks Zdrowia), na 35 badanych państwach europejskich Polska zajęła dopiero 31. miejsce (w porównaniu do roku poprzedniego oznaczało to spadek o 4 pozycje). Na pozycję w rankingu wpływ ma wiele czynników, sam indeks nie jest pod tym względem doskonały (np. preferowane są kraje, w których zalegalizowano aborcję względem państw, w których obowiązuje jej zakaz), jednak obrazuje pewne procesy i trendy występujące w służbie zdrowia. W czasach kryzysu uwidocznił on trend wzmocnienia pozycji państw bogatszych, w których obowiązuje model ubezpieczeń zdrowotnych wprowadzony przez Bismarcka. Ranking wskazuje także, iż model dotowania ochrony zdrowia bezpośrednio z budżetu państwa sprawdza się tylko w przypadku małych, dobrze rozwiniętych państw (Dania, Islandia). Polska, pomimo wzrostu gospodarczego obserwowanego w ostatnich latach oraz podjęciu wielu działań naprawczych, nie może jak dotąd zbudować satysfakcjonującego systemu opieki zdrowotnej (choć zauważalne są pozytywne tendencje dotyczące jej poszczególnych sektorów).

Opieka zdrowotna jest jednym z podstawowych zadań sektora publicznego – zgodnie z artykułem 68 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, każdy ma prawo do ochrony zdrowia. Polega ona na odpowiednim rozpoznaniu potrzeb zdrowotnych, zorganizowaniu możliwości i zaangażowania środków na działania w zakresie ochrony zdrowia obywateli (w 2013 roku z budżetu centralnego przeznaczono na opiekę zdrowotną ponad 75 mln zł).

W kształtowaniu systemu duży udział mają jednostki samorządu terytorialnego. Samorządy województw mogą prowadzić własne samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej (SPZOZ). Do ich kompetencji należy prowadzenie wojewódzkich ośrodków medycyny pracy, zakładów opiekuńczo-leczniczych i opiekuńczo-pielęgniacyjnych, czy zakładów psychiatrycznej opieki zdrowotnej, a także realizacja zadań w zakresie: ochrony zdrowia psychicznego (w szczególności dzieci i młodzieży), profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych (w postaci programu wojewódzkiego), ochrony przed następstwami używania tytoniu oraz promocji zdrowia i profilaktyki zdrowotnej (w ramach programów polityki zdrowotnej).

Pomimo realizacji powyższych działań, dostępność służby zdrowia w Wielkopolsce w zakresie liczby lekarzy oraz liczby łóżek w szpitalach i innych ośrodkach opieki zdrowotnej jest najniższa w kraju. Jest to bardzo istotny problem dla województwa a zarazem wyzwanie dla prowadzonej polityki związanej z ochroną zdrowia ludności.

Można również przypuszczać, że w związku z coraz wyższym poziomem zachorowalności na choroby przewlekłe, psychiczne i zawodowe, w warunkach postępującego procesu starzenia się społeczeństwa, w ciągu kolejnych kilkunastu lat wzrośnie liczba osób z niesprawnością.

Placówki ochrony zdrowia

Zakłady opieki zdrowotnej dzielą się na dwa podstawowe rodzaje. Pierwszy to zakłady świadczące stacjonarną opiekę zdrowotną, tj. jednostki, w których świadczona opieka nad pacjentem ma charakter całodobowy, bądź całodzienny, w tym: szpitale, hospicja, zakłady leczenia uzdrowiskowego, zakłady opiekuńczo-lecznicze, czy ośrodki leczenia. Drugim rodzajem świadczonej opieki jest ambulatoryjna opieka zdrowotna polegająca na udzielaniu świadczeń osobom, które nie wymagają jej w formie całodobowej bądź całodziennych wizyty, w tym: poradnie specjalistyczne, pomoc w domu pacjenta, itp. Ambulatoryjne świadczenia są udzielane na podstawie skierowania. Podmiotami realizującymi tę formę opieki zdrowotnej są zakłady opieki zdrowotnej oraz praktyki lekarskie.

W ramach stacjonarnej opieki zdrowotnej w Wielkopolsce, według stanu na 2013 rok, działały 64 szpitale ogólne i 3 psychiatryczne. Ponad 2/3 szpitali to szpitale publiczne, przy czym ich liczba

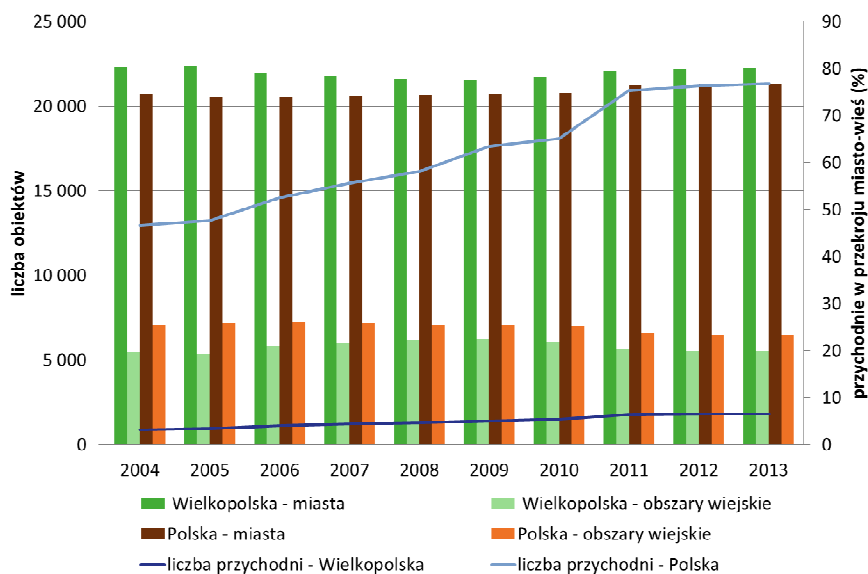
maleje na rzecz szpitali niepublicznych. W wielkopolskich szpitalach w 2013 roku leczycy się ogółem 698 370 pacjentów, a w szpitalach psychiatrycznych 22 364 osób. Placówki dysponowały liczbą 14 659 łóżek. Wartość ta była zmienna w poprzednich latach, od 2004 roku oscylowała wokół 15 500, a w porównaniu do 2012 roku spadła o 9,1%. Na 1 łóżko w szpitalu w Wielkopolsce w 2013 roku przypadało 237 osób, co plasowało województwo na 15. miejscu w kraju (jedynie przed województwem pomorskim), znacznie poniżej średniej dla Polski (205 os./1 łóżko). Bardzo niekorzystnym zjawiskiem jest systematyczny wzrost tego wskaźnika, oznaczający pogorszenie dostępu mieszkańców do opieki zdrowotnej.

Tab. 52. Stacjonarna opieka zdrowotna w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Zmienna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Szpitale ogólne	69	69	64	63	60	61	66	65	67	64
Liczba łóżek	15 976	15 698	15 479	15 402	16 041	15 923	15 633	15 617	16 118	14 659
Pacjenci	604 488	606 897	630 669	655 534	673 924	692 619	695 592	717 701	726 827	698 370
Hospicja	-	-	-	-	-	-	3	4	5	4
Liczba łóżek	-	-	-	-	-	-	119	51	69	61
Pacjenci	-	-	-	-	-	-	312	468	698	690
Zakłady opiekuńczo-lecznicze	-	-	-	-	-	-	17	20	16	13
Liczba łóżek	-	-	-	-	-	-	749	863	783	660
Pacjenci	-	-	-	-	-	-	1 851	2 039	1 728	1 583
Zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze	-	-	-	-	-	-	6	5	9	9
Liczba łóżek	-	-	-	-	-	-	417	390	500	578
Pacjenci	-	-	-	-	-	-	625	610	909	1 218

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 154. Liczba przychodni lekarskich z wyróżnieniem obszarów miejskich i wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W regionie w ostatnich latach wzrosła liczba pacjentów hospicjów (z 312 w 2010 roku do 660 w 2013), co nie wiązało się jednak ze wzrostem liczby dostępnych miejsc (61 w 2013 roku) i obiektów (4 w 2013 roku). W ramach zakładów opiekuńczo-leczniczych usługi świadczone w 13 obiektach, których liczba systematycznie maleje (17 w roku 2010) wraz z liczbą łóżek – z 749 w 2010 roku do 660 w 2013 roku. Mniejsza liczba miejsc oznaczała także mniejszą liczbę pacjentów. Względem 2010 roku znacząco wzrosła liczba zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych i w 2013 roku wyniosła 9 obiektów. Liczba łóżek wzrosła jednocześnie o 38%. Dwukrotnie zwiększyła się także liczba pacjentów.

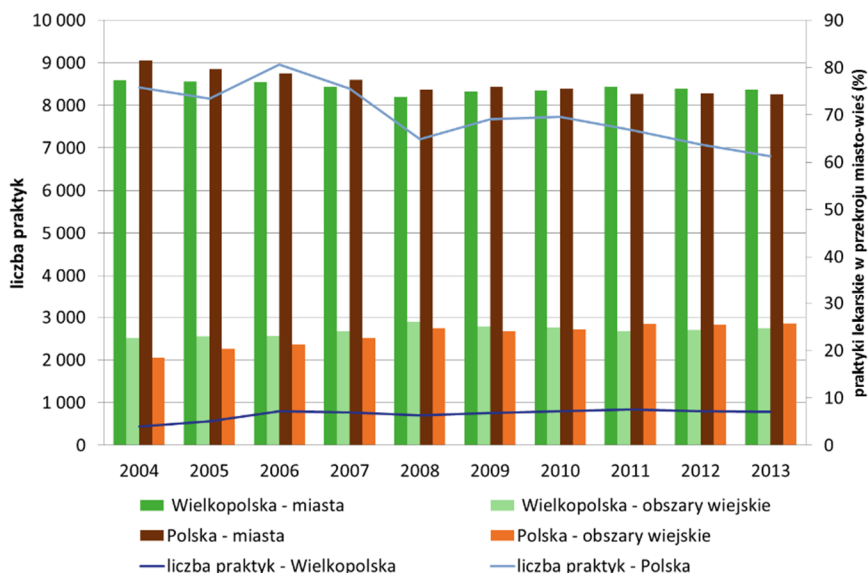
W województwie dostępne są również ośrodki walczące z uzależnieniami (zwłaszcza na tle alkoholowym oraz narkotycznym).

Na terenie Wielkopolski ambulatoryjną opiekę zdrowotną świadczyło 1 807 zakładów opieki zdrowotnej (2013 r.). Aż 1 447 z nich (ponad 80%) prowadziło działalność w miastach. Na terenach wiejskich liczba ta wyniosła zaledwie 360. W 2013 roku ogólna liczba przychodni w przeliczeniu na 10 tys. ludności wyniosła 5. W porównaniu do 2004 roku wskaźnik wzrósł o 2 punkty.

Dostępność praktyk lekarskich, tak jak w przypadku przychodni, jest bardzo zróżnicowana. W 2013 roku na 785 praktyk ogółem, 591 dotyczyło miast, a jedynie 194 terenów wiejskich (niecałe 25%). W 2013 roku w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w Wielkopolsce udzielono ponad 23,5 mln porad lekarskich (liczba porad spadła względem 2010 roku, kiedy to wyniosła 24,5 mln).

Należy nadmienić, że zdecydowany wpływ na stan ochrony zdrowia w regionie ma efektywne pozyskiwanie środków europejskich, dzięki którym wzrasta liczba profesjonalnych placówek, a także zwiększa się jakość i ilość specjalistycznego sprzętu i wyposażenia. Wsparcie dotyczy również infrastruktury służby zdrowia, w tym budynków, które są rozbudowywane, a niektóre termomodernizowane, co znacząco obniża koszty związane z ich energochłonnością⁶¹.

Ryc. 155. Liczba praktyk lekarskich z wyróżnieniem obszarów miejskich i wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

⁶¹ Nasz Region 3/2014 - wywiad z Panem Mateuszem Klemenskim – Członkiem Zarządu Województwa Wielkopolskiego.

Wśród samorządowych wojewódzkich placówek ochrony zdrowia na terenie Wielkopolski funkcjonuje:

- 7 szpitali, w tym Szpital Wojewódzki w Poznaniu, Wojewódzki Szpital Zespolony w Koninie, Wojewódzki Szpital Zespolony w Lesznie, Wojewódzki Szpital Zespolony im. Ludwika Perzyny w Kaliszu, Szpital Rehabilitacyjno-Kardiologiczny w Kowanówku k. Obornik, Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychiczenie Chorych im. Aleksandra Piotrowskiego „Dziekanka” w Gnieźnie, Wojewódzki Szpital Neuropsychiatryczny im. Oskara Bielawskiego w Kościanie (SPZOZ),
- 1 centrum medycyny pracy (Wielkopolskie Centrum Medycyny Pracy w Poznaniu),
- 2 zakłady opiekuńcze (Zakład Opiekuńczo-Leczniczy w Poznaniu, Zakład Pielęgnacyjno-Opiekuńczy (SPZOZ) w Śremie),
- 11 pozostałych obiektów związanych z realizacją zadań publicznych na poziomie województwa, odpowiadających na zapotrzebowanie ludności w zakresie ochrony zdrowia, w tym Wielkopolskie Centrum Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Poznaniu, Wielkopolskie Centrum Pulmonologii i Torakochirurgii im. Eugenii i Janusza Zeylandów w Poznaniu, Wojewódzki Specjalistyczny Zespół ZOZ Chorób Płuc i Gruźlicy w miejscowości Godziesze Małe Wolica k. Kalisza, Specjalistyczny Zespół Opieki Zdrowotnej nad Matką i Dzieckiem w Poznaniu (SPZOZ), Poznański Ośrodek Reumatologiczny (SPZOZ), Ośrodek Rehabilitacyjny dla Dzieci w Poznaniu, Centrum Rehabilitacji im. Prof. Mieczysława Walczaka w Osiecznej, Rejonowa Stacja Pogotowia Ratunkowego w Poznaniu (SPZOZ), Poznański Ośrodek Zdrowia Psychicznego, Zakład Leczenia Uzależnień w Chrzypsku Wielkim oraz Regionalne Centrum Profilaktyki Uzależnień dla Dzieci i Młodzieży w Rogoźnie.

Apteki

Ważny element systemu instytucjonalnego ochrony zdrowia stanowią apteki i punkty apteczne. Apteki zdefiniowane są jako placówki zajmujące się sprzedażą leków i produktów medycznych, podczas gdy punkty apteczne spełniają podobne funkcje, jednak mogą być tworzone jedynie na obszarach wiejskich (jeśli w danej wsi nie jest prowadzona żadna ogólnodostępna apteka).

W Wielkopolsce z każdym kolejnym rokiem wzrasta liczba ogólnodostępnych aptek (identyczna tendencja panuje w odniesieniu do poziomu całego kraju) – w 2013 roku było ich 1 155 (w całej Polsce zlokalizowanych było 12 221 aptek). Ponadto na terenie województwa działało 114 punktów aptecznych (w Polsce – 1 284). Region wypada korzystnie na tle kraju w kwestii dostępności placówek. Na 1 aptekę przypadały tu 3 002 osoby, podczas gdy wartość tego wskaźnika dla Polski wyniosła 3 150 osób.

Tab. 53. Apteki i punkty apteczne w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Apteki										
Polska	9 758	10 012	10 334	10 625	10 623	10 817	11 297	11 713	11 999	12 221
Wielkopolska	799	832	926	994	976	1 013	1 027	1 053	1 137	1 155
Punkty apteczne										
Polska	815	941	1 042	1 114	1 103	1 154	1 161	1 185	1 220	1 284
Wielkopolska	73	74	80	95	92	104	109	103	116	114

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ratownictwo medyczne

Od 2007 roku w Polsce działa system ratownictwa medycznego uregulowany Ustawą z dnia 8 września 2006 roku o Państwowym Ratownictwie Medycznym. Podstawą jego działania są zespoły ratownictwa medycznego. W 2013 roku w Wielkopolsce funkcjonowało 113 takich zespołów, z czego 46 o charakterze specjalistycznym, a 67 podstawowym. W całym kraju działały 1 472 zespoły ratownictwa medycznego, w tym 607 zespołów specjalistycznych. W regionie oprócz zespołów ratunkowych działają również 22 szpitalne oddziały ratunkowe oraz 13 izb przyjęć (w całej Polsce odpowiednio 217 i 148). Wielkopolskie zespoły ratownictwa medycznego w 2013 roku zrealizowały ponad 188 tys. wyjazdów na miejsce zdarzenia, podczas których udzieliły pomocy 190,5 tys. osób – z roku na rok te liczby rosną przy jednoczesnym spadku ilości zespołów ratunkowych.

Kadra medyczna

Oprócz odpowiedniej infrastruktury technicznej, najbardziej istotnym elementem systemu ochrony zdrowia jest dostępność wykwalifikowanej kadry medycznej. Choć w skali kraju wzrasta ogólna liczba lekarzy, wciąż niski jest współczynnik pracowników służby zdrowia przypadających na 100 tys. ludności (jeden z najniższych wśród wszystkich państw Unii Europejskiej⁶²), który w 2011 roku w Polsce wyniósł 219, a w Wielkopolsce 144. Na 1 pracownika służby zdrowia w Polsce przypadało średnio 458 potencjalnych pacjentów, natomiast w Wielkopolsce analogiczny wskaźnik był niezmiennie na najniższym poziomie w kraju – 695 osób.

W latach 2005-2013 w Polsce wzrosła liczba lekarzy oraz lekarzy dentyistów. Inaczej było w przypadku Wielkopolski, gdzie liczba lekarzy w 2013 roku w porównaniu do 2005 roku spadła z poziomu 5 662 do 5 058, a liczba lekarzy dentyistów z 558 do 369. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku liczby położnych. Natomiast w analizowanym okresie jedynie liczba farmaceutów oraz pielęgniarek wzrosła zarówno w województwie, jak i w całym kraju.

W regionie w odniesieniu do 2005 roku spadła również liczba lekarzy specjalistów. W 2005 roku było ich 3 804 (67,2% ogółu lekarzy), w 2010 roku 3 476 (69,7%), a w 2011 roku już tylko 3 267 (66,9%). Jedynie w 2012 roku liczba lekarzy specjalistów wzrosła względem lat poprzednich (ale nie w porównaniu do 2005 roku) i wyniosła 3 631, co stanowiło 72,5% wszystkich lekarzy w regionie.

W przypadku liczby lekarzy w przeliczeniu na 10 tys. ludności województwo wielkopolskie pozostaje na ostatnim miejscu w kraju i sytuacja ta nie ulega poprawie w ostatnim czasie.

Tab. 54. Kadra medyczna (według podstawowego miejsca pracy) w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013 na tle kraju

Zmienna	Przekrój terytorialny	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lekarze	Polska	76 046	77 479	78 229	78 086	79 015	79 337	80 358	85 025	85 246
	Wielkopolska	5 662	5 582	5 529	5 532	5 026	4 984	4 882	5 007	5 058
Lekarze dentyści	Polska	11 881	12 187	12 930	12 765	11 855	12 326	12 797	12 491	12 322
	Wielkopolska	558	649	638	681	499	483	336	402	369
Farmaceuci	Polska	21 971	22 442	22 962	23 441	24 140	25 120	26 215	26 843	27 446
	Wielkopolska	1 901	2 030	2 193	2 101	2 250	2 287	2 338	2 515	2 552
Pielęgniarki	Polska	178 790	178 781	182 404	182 778	185 893	184 748	186 566	211 628	200 587
	Wielkopolska	13 918	13 850	13 461	13 620	12 782	13 442	13 354	15 132	14 026
Położne	Polska	20 832	20 919	21 445	21 808	21 999	22 193	22 301	24 378	22 833
	Wielkopolska	1 875	1 853	1 816	1 906	1 907	2 116	1 952	2 768	2 317

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

⁶² Eurostat Regional Yearbook 2014: Health.

Stan zdrowia ludności

Na przestrzeni lat 2004-2013 w Wielkopolsce, podobnie jak w całej Polsce, wzrosła wartość wskaźnika urodzeń żywych na 1 000 ludności (w skali kraju z poziomu 9,3 do 9,6; w województwie z 10,0 do 10,6). Należy jednak zaznaczyć, że najwyższą wartość ten wskaźnik osiągnął w 2008 roku (10,9 dla Polski i 12,1 dla Wielkopolski).

W porównaniu do roku 2010 w Polsce zwiększył się współczynnik zgonów na 1 000 ludności (z 9,8 do 10,1 w 2013 roku). Identyfikacyjny trend występuje w odniesieniu do województwa wielkopolskiego, gdzie zanotowano wzrost z poziomu 9,0 w 2010 roku do 9,3 w 2013 roku. Warto tu jednak dodać, że wydłuża się średnia długość życia ludności (zarówno kobiet, jak i mężczyzn), a wzrost współczynnika zgonów może pośrednio wynikać z procesów starzenia się społeczeństwa.

Sytuacja zdrowotna mieszkańców Wielkopolski jest determinowana głównie przez choroby układu krążenia i nowotworowe. Wysoki stopień zachorowalności dotyczy także chorób układu mięśniowo-kostnego i tkanki łącznej oraz chorób układu oddechowego. Często przyczyną zwolnień lekarskich⁶³ są zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania. Na szczególną uwagę zasługuje natomiast wzrastająca wartość wskaźnika zapadalności na choroby zakaźne.

Pomimo priorytetowego traktowania przez instytucje służby zdrowia kwestii ograniczenia umieralności na choroby układu krążenia, wartość tego wskaźnika w ostatnich latach wzrasta (do 2010 roku notowano systematyczny spadek). W 2013 roku liczba zgonów z powodu chorób układu krążenia na 100 tys. ludności w Wielkopolsce wyniosła 392, a wskaźnik wskazywał na korzystniejszą sytuację w porównaniu do średniej w kraju (461). W porównaniu do 2004 roku współczynnik zgonów w regionie zmniejszył swoją wartość o 31 na 100 tys. ludności, podczas gdy w kraju wzrósł o 19 punktów.

W Polsce w 2012 roku zanotowano 18,5 zgonów z powodu cukrzycy na 100 tys. ludności i wartość ta jest mniejsza niż w Wielkopolsce, gdzie z tej przyczyny umiera więcej osób (20,1 zgonów na 100 tys. ludności).

W okresie 2004-2013 wzrosła liczba zgonów z powodu nowotworów, jednak zarówno wartość wskaźnika, jak i dynamika zmian była większa w kraju niż w województwie wielkopolskim. Na 100 tys. ludności w Polsce w 2013 roku z tej przyczyny zmarło 257 osób (względem 2004 roku nastąpił wzrost o 16,4 punkty), natomiast w Wielkopolsce 245 osób (wzrost o 4,5 na 100 tys. ludności).

W całym kraju w latach 2010-2013 zmniejszyła się liczba zgonów wśród niemowląt i noworodków – odpowiednio z poziomu 5,0 na 1 000 ludności do 4,6 i z 3,5 do 3,1. W Wielkopolsce liczba zgonów wśród noworodków w tym samym czasie spadła z 3,2 do 3,1. Wzrósł jednak współczynnik zgonów niemowląt na 1 000 ludności – z 4,4 do 4,5.

W ostatnich latach spadła ogólna liczba osób chorych na gruźlicę (w Polsce liczba chorych spadła z 7 509 w 2010 roku do 7 250 w 2013 roku, zaś w Wielkopolsce z 441 osób do 343). Powyższy trend wynika z systematycznego podnoszenia się poziomu życia ludności i poprawy jakości przede wszystkim podstawowych usług zdrowotnych świadczonych na terenie całego kraju.

Na przestrzeni lat 2005-2012 w Wielkopolsce zanotowano spadek liczby osób z zaburzeniami psychicznymi i zaburzeniami zachowania z 101 625 osób w 2005 roku do 86 432 w 2012 roku. W całej Polsce, w tym samym okresie, liczba osób z wymienionymi zaburzeniami wzrosła z 1 178 853 osób w 2005 roku do 1 322 146 w 2012 roku. Rośnie natomiast liczba nowych zachorowań na choroby weneryczne. W Polsce w 2013 roku wyniosła 1 892, podczas gdy w Wielkopolsce w tym samym roku nowych zachorowań było 96 (dla porównania w 2004 roku było ich odpowiednio 1 374 w całym kraju i 81 w regionie, w 2010 roku – 1 246 i 51).

Wydatki na ochronę zdrowia

Ochrona zdrowia jest jednym z priorytetów rozwoju województwa wielkopolskiego. Zarówno w aspekcie zwiększenia dostępności do usług, jak i poprawy ich jakości. Należy przy tym zwrócić szczególną uwagę na kwestię dostępności usług na terenach wiejskich oraz na problem starzenia się

⁶³ Zdrowie i ochrona zdrowia w województwie wielkopolskim. Opracowanie diagnostyczne na potrzeby WRPO 2014+. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2014.

społeczeństwa – są to istotne wyzwania, przed którym stoi region. Rozwój usług zdrowotnych w Wielkopolsce przejawia się w rozbudowie infrastruktury, promocji zdrowego stylu życia oraz wsparciu usług medycznych dla osób starszych⁶⁴. Powstają również programy, których realizacja ma pomóc w budowie skutecznego systemu ochrony zdrowia ludności w województwie, takie jak chociażby: Regionalny Program Ochrony Zdrowia Psychicznego czy Program Profilaktyki i Promocji Zdrowia dla Województwa Wielkopolskiego na lata 2014-2020. Kluczowe jest, aby wszelkie podejmowane działania w zakresie ochrony zdrowia w województwie cechowała spójność i komplementarność z działaniami podejmowanymi na szczeblu krajowym, ale także z regulacjami i ogólnie rozumianą polityką państwa.

Tab. 55. Wydatki województw na ochronę zdrowia w 2013 roku

Województwo	zł	zł/1 mieszkańca
dolnośląskie	58 462 529,68	20,09
kujawsko-pomorskie	14 177 075,32	6,77
lubelskie	69 818 676,76	32,38
lubuskie	111 958 081,79	109,60
łódzkie	35 790 139,36	14,24
małopolskie	48 869 086,34	14,54
mazowieckie	138 601 601,82	26,07
opolskie	16 248 309,95	16,18
podkarpackie	50 820 082,17	23,87
podlaskie	59 554 933,13	49,84
pomorskie	90 505 797,26	39,42
śląskie	109 417 560,27	23,79
świętokrzyskie	37 645 595,42	29,68
warmińsko-mazurskie	8 531 168,12	5,90
wielkopolskie	45 104 133,27	13,01
zachodniopomorskie	31 840 294,70	18,52

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Wydatki na poziomie budżetu województwa w Wielkopolsce przeznaczane na ochronę zdrowia wynoszą obecnie 45 mln zł. Dane za 2013 roku względem 2004 roku pokazują na pewne zmniejszenie ich poziomu, co raczej nie wyróżnia województwa w porównaniu do innych regionów. W Polsce najczęściej na ten cel przeznaczają samorzady w województwach: mazowieckim (138 mln zł), śląskim (109 mln zł) oraz lubuskim (111 mln zł). Istnieją jednak obszary, na których wydatkowane są znacznie mniejsze kwoty, przykładowo w województwie warmińsko-mazurskim na ochronę zdrowia przeznaczono w 2013 roku 8 mln zł. W przeliczeniu łącznych wydatków na ochronę zdrowia na 1 mieszkańca w 2013 roku Wielkopolska plasowała się na jednym z ostatnich miejsc w kraju.

Na przestrzeni lat 2004-2013 statystycznie zmniejszyła się kwota wydatków z budżetu województwa, podczas gdy rosły nakłady ponoszone przez powiaty i gminy. Ogólna suma wydatków jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli w Wielkopolsce, poniesionych w zakresie ochrony zdrowia ludności, wzrosła względem 2004 roku z poziomu 151,7 mln zł do 248,1 mln zł (choć najwyższą wartość osiągnęła w 2009 roku, kiedy to na ochronę zdrowia wydano w sumie 303 mln zł).

⁶⁴ Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2012.

Tab. 56. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę zdrowia w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Wydatki (mln zł) według JST	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Województwo	53,0	56,0	42,9	50,1	90,2	82,8	53,7	43,9	41,7	45,1
Miasta na prawach powiatu	29,0	28,9	45,9	53,6	66,6	82,5	80,9	59,4	33,4	36,2
Powiaty	35,5	50,3	93,3	53,6	61,7	90,4	104,8	122,8	110,3	116,5
Gminy	34,2	37,5	38,8	40,1	43,0	47,3	45,1	45,8	47,7	50,3
Razem	151,7	172,7	220,9	197,4	261,5	303,0	284,5	271,9	233,1	248,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

11. Opieka społeczna i włączenie społeczne

Opieka społeczna, obok opieki zdrowotnej, jest jednym z podstawowych zadań administracji publicznej świadczonym wobec obywateli. Pomoc społeczna jest systemem działań, mających na celu umożliwienie przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych osobom potrzebującym, do których zaliczyć można między innymi: osoby wykluczone, ubogich, bezrobotnych, niepełnosprawnych, rodziny wielodzietne, osoby z terenów wiejskich, bezdomnych, czy osoby starsze. Zadania te świadczone są w ramach prowadzonej polityki społecznej, przez którą rozumie się zorganizowane, kompleksowe działania mające na celu poprawę jakości życia i warunków życiowych, bezpieczeństwa oraz rozwój społeczności⁶⁵.

System instytucjonalny polityki społecznej w Wielkopolsce

W Wielkopolsce działaniami z zakresu polityki społecznej będącymi w kompetencji samorządu województwa koordynuje w imieniu Marszałka Województwa Wielkopolskiego Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS) z siedzibą w Poznaniu. Do jego zadań należy w szczególności: opracowywanie, aktualizowanie i realizacja strategii polityki społecznej tworzonej na poziomie regionu, opracowywanie i realizacja programów wsparcia (np. programy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu), promowanie pomocy społecznej, wsparcie merytoryczne i finansowe organizacji społecznych, gospodarowanie środkami Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON), współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie polityki społecznej. W ramach ROPS na terenie województwa realizowane są następujące programy⁶⁶:

- Program Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych,
- Program Systemu Pieczy Zastępczej,
- Program Przeciwdziałania Przemocy,
- Program Ekonomii Społecznej,
- Program Współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- Program „Wielkopolska Karta Rodziny”,
- Wielkopolski Program na rzecz Osób Starszych,
- Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego.

W części dotyczącej kompetencji administracji rządowej działania z zakresu polityki społecznej na terenie Wielkopolski nadzoruje Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu. Jednostka ta w szczególności zajmuje się sprawami dotyczącymi zabezpieczenia społecznego oraz polityką rodzinną.

Na poziomie powiatowym pomoc społeczną sprawują Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, w miastach na prawach powiatu są to Miejskie Ośrodki Pomocy Rodzinie, zaś na szczeblu gminnym zadania związane z opieką społeczną pełnią Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej. System instytucjonalny pomocy społecznej uzupełniają Domy Opieki Społecznej, Ośrodki Wsparcia (pomoc półstacjonarna) oraz Ośrodki Interwencji Kryzysowej.

Tab. 57. Placówki stacjonarnej opieki społecznej w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba placówek	106	111	112	116	122	125	126	126	129	137

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

⁶⁵ Strategia Polityki Społecznej Województwa Wielkopolskiego. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu. Poznań. 2010.

⁶⁶ Według <http://www.rops.poznan.pl/>

W Wielkopolsce działa 68 domów pomocy społecznej oraz 9 noclegowni dla bezdomnych. Ogółem w województwie działa 137 placówek stacjonarnej opieki społecznej (jest to wzrost liczby placówek w porównaniu do lat poprzednich), w których jest 8 874 miejsc i około 8,4 tys. mieszkańców (dane na 2013 rok).

Żłobki

Funkcja opiekuńcza państwa względem obywateli realizowana jest na różnych polach. Istotnym elementem polityki społecznej, wpływającym na organizowanie przez mieszkańców życia rodzinnego i zawodowego jest zapewnienie instytucjonalnej opieki nad dziećmi.

W kwietniu 2011 roku weszła w życie Ustawa o opiece nad dziećmi do lat 3, która określa zasady tworzenia i funkcjonowania placówek opieki nad najmłodszymi dziećmi. Zasadniczą zmianą systemową, jaką wprowadza powyższy akt prawny jest powstanie nowego rodzaju jednostek pełniących funkcje opiekuńcze, stąd oprócz żłobków, które jak dotąd były podstawową formą tego typu działalności, zaczęto tworzyć również kluby dziecięce. Do żłobków mogą uczęszczać dzieci, które ukończyły 20. tydzień życia, natomiast do klubów dziecięcych dzieci, które ukończyły 1. rok życia (opieka w takich jednostkach świadczona jest maksymalnie do 5 godzin dziennie). Ponadto, obok wymienionych podmiotów, system opieki nad dziećmi do lat 3 tworzą nianie (rodzice przy zatrudnieniu nie ponoszą kosztów ich ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego) i opiekunowie dzienni.

Nie bez wpływu na liczbę żłobków i innych instytucji opieki mają działania podejmowane w ramach kształtowania polityki społecznej państwa. Od 2011 roku w całej Polsce, w ramach programu rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do 3 lat „MALUCH”, realizowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, można uzyskać dofinansowanie w ramach rozbudowy infrastruktury żłobków, klubów dziecięcych oraz na wsparcie działalności dziennych opiekunów. Formy pomocy dotyczą działań związanych z: wyposażeniem i pracami wykończeniowymi w budynkach, adaptacją lokali oraz budową lub zakupem nowych budynków z przeznaczeniem na organizację miejsc opieki nad małymi dziećmi⁶⁷. Efektem realizacji programu jest znaczący wzrost od 2011 roku liczby żłobków i innych placówek opieki nad małymi dziećmi w całym kraju. Zmiany w ustawie wprowadzone w 2013 roku pozwalają na ubieganie się o dotacje również innym podmiotom niż gminy. W latach 2011-2013 na rozbudowę infrastruktury opieki nad najmłodszymi w Polsce przeznaczono ponad 216 mln zł⁶⁸.

Przedstawione powyżej zmiany nie pozostały bez wpływu na sytuację w Wielkopolsce. W latach 2004-2011 w regionie, podobnie jak i w całej Polsce, zanotowano wzrost liczby żłobków (największy przyrost placówek przyniósł okres 2010-2011). Wartości te uległy dalszemu dynamicznemu zwiększeniu w latach 2012-2013, kiedy to pojawiły się dodatkowo kluby dziecięce.

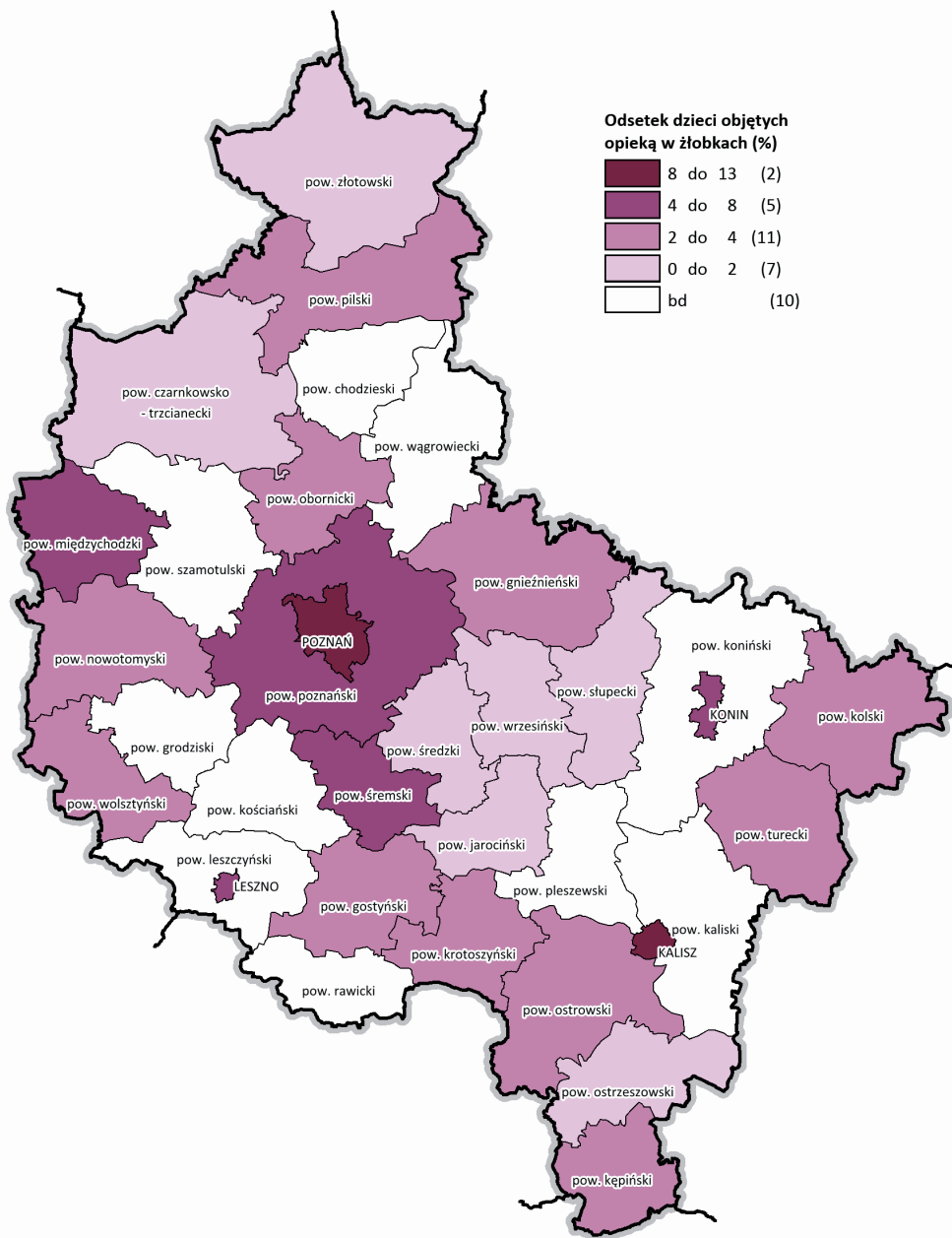
W Wielkopolsce w 2013 roku działało 110 żłobków i 28 klubów dziecięcych, z kolei na terenie całego kraju odpowiednio 1 112 i 238. Oznacza to znaczący wzrost liczby podmiotów opieki nad dziećmi do lat 3 w porównaniu do lat poprzednich. Najwięcej tego typu jednostek w województwie (około 70%) zlokalizowanych było na obszarze miasta Poznań i podregionu poznańskiego. Ogółem w wielkopolskich żłobkach dostępnych było 4 581 miejsc, a uczęszczało do nich 4 492 dzieci.

W Wielkopolsce udział dzieci objętych opieką w żłobkach w 2013 roku wyniósł 4,0% i był nieznacznie niższy od wskaźnika dla Polski – 4,8%. Zauważa się spore dysproporcje pomiędzy odsetkiem dzieci w żłobkach na terenach miast i na obszarach wiejskich. W Wielkopolsce było to odpowiednio 6,9% i 0,8%, a w kraju 7,8% i 0,5%.

⁶⁷ <http://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/art,5538,4609,otwarty-konkurs-ofert-programu-maluch-2011-r-.html>

⁶⁸ <http://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/swiadczenia-rodzinne/art,6611,startuje-maluch-2014.html>

Ryc. 156. Udział dzieci objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych w liczbie dzieci do 3 lat w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 58. Żłobki w województwie wielkopolskim w latach 2004-2011 według podregionów na tle kraju

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Polska	377	371	371	373	381	380	392	462
Wielkopolska	33	33	32	32	30	31	32	45
Podregiony								
kaliski	5	5	5	5	5	5	5	6
koniński	5	5	4	4	4	4	5	5
leszczyński	4	4	4	4	4	4	4	5
piłski	2	2	2	2	1	1	1	1
poznański	3	3	3	3	3	3	3	7
m. Poznań	14	14	14	14	13	14	14	21

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 59. Liczba żłobków i klubów dziecięcych w województwie wielkopolskim w roku 2012 i 2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2012		2013	
	Żłobki	Kluby dziecięce	Żłobki	Kluby dziecięce
Polska	699	162	1 112	238
Wielkopolska	79	19	110	28
Podregiony				
kaliski	10	2	12	1
koniński	10	0	11	4
leszczyński	8	2	8	2
piłski	1	1	1	3
poznański	22	5	33	10
m. Poznań	28	9	45	8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Wykluczenie społeczne

Opieka społeczna w dużej mierze skierowana jest również do osób wykluczonych społecznie. Wykluczenie społeczne występuje w sytuacji, gdy dana jednostka będąca częścią społeczeństwa nie może normalnie uczestniczyć w jego funkcjonowaniu z przyczyn zewnętrznych, niezależnych od jednostki, bądź też wewnętrznych wynikających bezpośrednio z jej problemów indywidualnych (uzależnienia itp.). Główną przyczyną wykluczenia jest brak dostępu do dóbr, usług, instytucji, czy też ograniczenie praw społecznych. Najbardziej narażonymi grupami na wykluczenie społeczne są w pierwszej kolejności osoby niepełnosprawne, osoby chore psychiczne, osoby uzależnione, długotrwale bezrobotni, osoby samotne, imigranci i członkowie mniejszości narodowych, osoby opuszczające zakłady karne i poprawcze, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych oraz kobiety samotnie wychowujące dzieci.

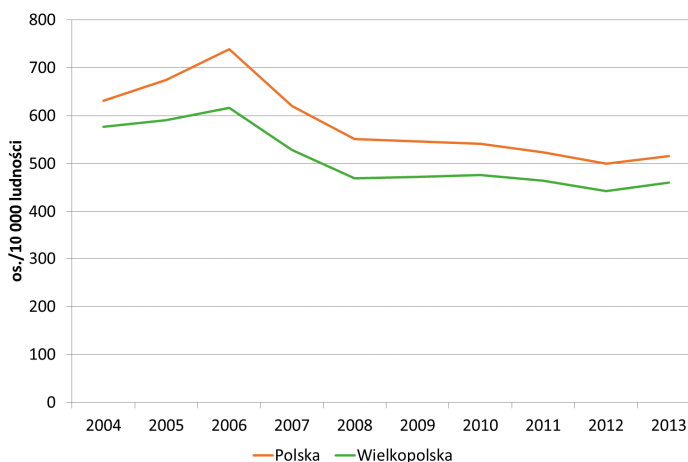
W całej Polsce sukcesywnie zmniejsza się współczynnik zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym, choć wciąż jest on bardzo wysoki i wynosi 25,8%. Odnosząc to do ważnego wskaźnika jakim jest liczba długotrwale bezrobotnych, to w 2013 roku w Wielkopolsce zanotowano 68 169 osób pozostających dłużej bez pracy (co stanowiło 47,1% ogółu bezrobotnych w regionie – dla porównania w skali kraju analogiczny wskaźnik wyniósł 53,7%).

W ramach przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu podejmuje się różnego typu działania mające na celu wyrównanie społecznych różnic oraz poprawę dostępu do rynku pracy dla wszystkich grup uczestniczących w życiu publicznym. Takie działania określa się mianem włączenia społecznego.

W Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, pomoc społeczna udzielana jest w formie pomocy pieniężnej i niepieniężnej. W ramach pomocy pieniężnej można wyróżnić zasiłki stałe, okresowe i celowe. Na pomoc niepieniężną składają się między innymi posiłki, udzielenie schronienia oraz przekazanie ubrań. W 2013 roku w Wielkopolsce na pomoc pieniężną przeznaczono 203,8 tys. zł, zaś w ramach pomocy niepieniężnej przekazano dobra o łącznej wartości 94,8 tys. zł.

W 2013 roku w Wielkopolsce liczba osób korzystających ze świadczeń wyniosła 159 581. W porównaniu do 2004 roku liczba ta w przeliczeniu na 10 tys. ludności uległa zmniejszeniu (w Polsce z 631,2 do 516,2 w 2013 roku, a w Wielkopolsce z 577,2 do 460,8). Spadła również liczba członków rodzin wielodzietnych objętych pomocą w województwie i na koniec 2013 roku wyniosła blisko 67,0 tys. W Wielkopolsce działało również 3,1 tys. rodzin zastępczych (w skali całego kraju było to ponad 38 tys. rodzin). Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w województwie był wyższy niż średnio w kraju i wyniósł 21,7% (podczas gdy ogółem w Polsce było to 20,9%).

Ryc. 157. Korzystający z różnych świadczeń pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ekonomia społeczna

W procesie włączenia społecznego szczególną rolę pełni ekonomia społeczna, która zdobywa coraz większą popularność. Ekonomia społeczna to działania wspomagające proces budowy społeczeństwa obywatelskiego, polegające na zaktywowaniu i wykorzystaniu zasobów ludzkich w sposób komplementarny do sektora publicznego i prywatnego, przeciwdziałające wykluczeniu społecznemu⁶⁹. Sektor ekonomii społecznej obejmuje działania podmiotów ekonomii społecznej i instytucji publicznych z zakresu aktywizacji zawodowej i polityki społecznej⁷⁰. Jest to działanie nakierowane na osiągnięcie celów społecznych za pomocą narzędzi o charakterze gospodarczym⁷¹. W zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020* zwrócono uwagę na dwojaką funkcję gospodarki społecznej – z jednej strony sektor ten buduje wzrost gospodarczy regionu, z drugiej przyczynia się do wzmacniania kapitału społecznego. Rozwój gospodarki społecznej w Wielkopolsce jest wskazany jako jeden z celów operacyjnych Strategii (6.11.) w ramach

⁶⁹ <http://www.ngo.pl/x/83813/>

⁷⁰ System monitoringu sektora ekonomii społecznej - podręcznik wdrożeniowy. Opracowanie w ramach projektu innowacyjnego testującego pn. „Wielkopolskie Centrum Ekonomii Solidarności – koordynacja na rzecz zapewnienia trwałości funkcjonowania instytucji ekonomii społecznej”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu. Poznań. 2013. str. 12.

⁷¹ Regionalny Plan Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Wielkopolskim na lata 2013-2020. Załącznik do Uchwały Nr 2878/2012 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2012 roku.

Celu strategicznego 6. – Wzmocnienie potencjału gospodarczego regionu. Podobnie swoje miejsce odnajduje również w regionalnych dokumentach strategicznych o charakterze sektorowym, jak chociażby w przyjętym w 2012 roku „Regionalnym Planie Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Wielkopolskim na lata 2013-2020”.

Do grupy podmiotów ekonomii społecznej zaliczane są: spółdzielnie socjalne, organizacje pozarządowe, centra integracji społecznej (CIS), kluby integracji społecznej (KIS), zakłady aktywności zawodowej (ZAZ), warsztaty aktywności zawodowej (WTZ), spółki non-profit, spółdzielnie, towarzystwa wzajemnościowe⁷². Pomimo wielu form prawnych wszystkie powyższe podmioty cechuje pierwszeństwo celów indywidualnych i zbiorowości ponad zyskiem⁷³.

Tab. 60. Podmioty ekonomii społecznej w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Podmioty	Liczba
Spółdzielnie socjalne*	69
Centra Integracji Społecznej	22
Kluby Integracji Społecznej**	8
Zakłady Aktywności Zawodowej	9
Warsztaty Terapii Zajęciowej	84
Spółdzielnie inwalidów	23
Organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą	270

* Zakładane zarówno przez osoby fizyczne jak i prawne.

** Szacuje się że jest ich około 20 – trudności z określeniem liczby KIS spowodowane są tym, iż nie ma obowiązku sprawozdawania ich działalności.

Źródło: Regionalny Plan Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Wielkopolskim na lata 2013-2020

Rola funduszy europejskich w rozwoju polityki społecznej regionu

Istotne wsparcie polityki społecznej w Wielkopolsce stanowią środki unijne pozyskiwane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. W unijnej perspektywie 2007-2013 na terenie województwa realizowany był komponent regionalny Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, którego jednym z czterech priorytetów była Promocja Integracji Społecznej (Priorytet VII POKL). Realizowano działania związane przede wszystkim z poprawą dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Udzielano pomocy w zakresie poradnictwa zawodowego, psychologicznego i psychospołecznego⁷⁴, poprawiając tym samym dostęp do rynku pracy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wzmacniając i poszerzając zakres działań sektora ekonomii społecznej w regionie (zgodnie z głównymi celami priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki).

Według stanu realizacji komponentu regionalnego POKL w Wielkopolsce na koniec 2013 roku w ramach prowadzonych działań dla Celu 1 („Poprawa dostępu do rynku pracy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”), odsetek klientów pomocy społecznej objętych kontraktami socjalnymi wyniósł 25,6%, natomiast odsetek klientów będących w wieku aktywności zawodowej, ale niepracujących, którzy zostali objęci wsparciem wyniósł 34,6%. Ponadto w ramach komponentu 1 533 pracowników instytucji pomocy społecznej podniosło swoje kwalifikacje, zrealizowano 271 projektów wspierających rozwój inicjatyw na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnych, zaś 21 517 klientów instytucji pomocy społecznej (w tym 9 536 z obszarów wiejskich) wzięło udział w projektach dotyczących aktywnej integracji.

⁷² System monitoringu sektora ekonomii społecznej - podręcznik wdrożeniowy. Opracowanie w ramach projektu innowacyjnego testującego pn. „Wielkopolskie Centrum Ekonomii Solidarności – koordynacja na rzecz zapewnienia trwałości funkcjonowania instytucji ekonomii społecznej”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu. Poznań. 2013. str. 12.

⁷³ <http://www.ngo.pl/x/83813/>

⁷⁴ <http://www.efs.wup.poznan.pl/strony/2789.php/>

W ramach Priorytetu (zwłaszcza w działaniach 7.1.1 „Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej” i 7.1.2 „Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez powiatowe centra pomocy rodzinie”) możliwe było realizowanie przez odpowiednie instytucje pomocy społecznej (OPS, PCPR) projektów systemowych, jednak nie wszystkie uprawnione jednostki ubiegały się o dofinansowanie z EFS, co znalazło odzwierciedlenie w osiąganych przez województwo wartościach wskaźników POKL⁷⁵: na 257 podmiotów projekty systemowe realizowało tylko 185 (154 OPS, 31 PCPR). Mniejsze zainteresowanie uczestnictwem w projektach niektórych podmiotów mogło w sposób pośredni wpłynąć na mniejszy dostęp do usług społecznych w różnych częściach regionu.

W ramach działań prowadzonych dla Celu 2 („Wzmocnienie i poszerzenie zakresu działań sektora ekonomii społecznej”), liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej wyniosła 10 114. W ramach wsparcia EFS utworzono 28 podmiotów ekonomii społecznej, co zgodne jest z tendencjami dotyczącymi rozwoju sektora instytucji otoczenia ekonomii społecznej w całej Polsce, zwłaszcza w aspekcie tworzenia spółdzielni socjalnych.

Poziom kontraktacji środków dla Priorytetu VII „Promocja integracji społecznej” (do dnia 31 grudnia 2013 roku) osiągnął 88,3% (w podziale na poszczególne działania w ramach Priorytetu odpowiednio: 7.1 – 93,6%, 7.2 – 87,2%, 7.3 – 99,9%, 7.4 – 31,3%). Niska kontraktacja dla działania 7.4 „Niepełnosprawni na rynku pracy” wyniknęła z faktu, iż dopiero od 2013 roku realizowano pierwsze konkursy⁷⁶. W ramach projektów udzielano wsparcia przede wszystkim osobom wykluczonym na rynku pracy.

Wydatki samorządu na pomoc społeczną

W 2013 roku na pomoc społeczną z budżetu państwa przeznaczono kwotę 41,2 mld zł. Z poziomu budżetu województwa wielkopolskiego wydatki na ten cel wyniosły ponad 11 mln zł, z poziomu budżetów powiatów – 318,3 mln zł, zaś miasta na prawach powiatu przeznaczyły 433,5 mln zł. Najwięcej – 1,2 mld zł wydatków poniosły gminy. Generalnie w 2013 roku jednostki samorządu terytorialnego w Wielkopolsce wydały na pomoc społeczną nieco ponad 2 mld zł, co jest kwotą większą niż w roku poprzednim. Wydatki przeznaczano przede wszystkim na świadczenia dla osób fizycznych, domy pomocy społecznej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, usługi opiekuńcze, realizację zadań przez Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, ośrodki adopcyjne, czy jednostki specjalistycznego poradnictwa.

Tab. 61. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na pomoc społeczną w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Wydatki (mln zł) według JST	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Województwo	18,4	38,7	45,7	48,8	66,6	138,1	60,1	75,5	9,4	11,1
Miasta na prawach powiatu	251,8	306,1	344,0	389,0	393,1	412,3	439,6	452,3	410,3	433,5
Powiaty	221,4	244,5	275,3	312,7	351,4	348,8	383,1	396,5	315,8	318,3
Gminy	569,6	782,7	1 075,5	1 077,0	1 130,0	1 103,3	1 226,0	1 239,5	1 225,9	1 274,4
Razem	1 061,2	1 372,0	1 740,5	1 827,5	1 941,1	2 002,5	2 108,8	2 163,8	1 961,4	2 037,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

⁷⁵ Należy tu jednak dodać, że gminy, które nie realizują projektów systemowych miały możliwość uczestnictwa w projektach konkursowych jako partnerzy dla innych jednostek.

⁷⁶ http://efs.wup.poznan.pl/att/aktualnosc/2014/04/Sprawozdanie_2013.pdf

12. Mieszkalnictwo

Mieszkanie jest jednym z podstawowych dóbr człowieka, które zaspokajają jego potrzeby społeczne, socjalizacyjne i ekonomiczne. Warunki zamieszkania związane są nierozdzielnie z organizacją życia społecznego. Wpływ na nie mają czynniki gospodarcze, polityczne i kulturowe.

Jednocześnie zmianie ulegają standardy mieszkaniowe – rośnie przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań, liczba izb, a także stopień wyposażenia w podstawowe instalacje sanitarne. Zasoby mieszkaniowe odnawiają się – przybywa nowych mieszkań, a stare zasoby podlegają odnowie lub rewitalizacji. Pomimo tego sytuacja mieszkaniowa ludności w ostatniej dekadzie poprawiła się tylko nieznacznie. Z roku na rok deficyt mieszkaniowy Wielkopolski, podobnie jak pozostałych województw w Polsce, pogłębia się. Wzrost cen mieszkań w ostatnich latach przyczynił się do zmniejszenia ich dostępności. Problem związany z sytuacją mieszkaniową województwa jest ważną kwestią społeczną.

12.1. Zasoby mieszkaniowe

Na obszarze województwa wielkopolskiego w 2013 roku znajdowało się 1 149,5 tys. mieszkań (8,3% krajowych zasobów mieszkaniowych), co uplasowało Wielkopolskę na 3. miejscu w kraju za województwami: mazowieckim (2 112,5 tys. mieszkań, tj. 15,4% w kraju) i śląskim (1 722,3 tys. mieszkań, tj. 12,4% w kraju).

W latach 2004-2013 w Wielkopolsce występował większy przyrost zasobów mieszkaniowych na wsi (o 12,6% w 2013 roku w stosunku do 2004 roku) niż w miastach (8,7%), który związany był głównie z inwestycjami ludności utrzymującej się ze źródeł pozarolniczych (efekt suburbanizacji).

Analiza zasobów mieszkaniowych w województwie wielkopolskim w 2013 roku w przekroju terytorialnym na poziomie powiatów wykazała różnice w liczbie i rozmieszczeniu mieszkań. Większość, tj. 31,2% zasobów mieszkaniowych województwa, zlokalizowana była w mieście Poznaniu (244,2 tys. mieszkań) oraz powiecie poznańskim (114,6 tys. mieszkań). Najmniejszymi zasobami mieszkaniowymi (tj. 1,1%) dysponował powiat międzychodzki (12,0 tys. mieszkań).

Odnosząc wielkość zasobów mieszkaniowych do liczby ludności, pozycja województwa wielkopolskiego od 2004 roku do 2013 roku spadła z 3. na 15. pozycję w kraju, a region znalazł się jedynie przed województwem podkarpackim. Jednocześnie liczba mieszkań przypadających na 1 000 ludności w tym samym okresie wzrosła o 24,6%, co świadczy o nieznacznej poprawie dostępności mieszkaniowej w regionie. W 2013 roku w Wielkopolsce na 1 000 ludności przypadało 331,5 mieszkań, podczas gdy w kraju 359,9. Najwięcej mieszkań na 1 000 ludności znajdowało się w mieście Poznaniu (445,5) oraz w mieście Kaliszu (410,6), natomiast najmniej – 264,7, w powiecie leszczyńskim.

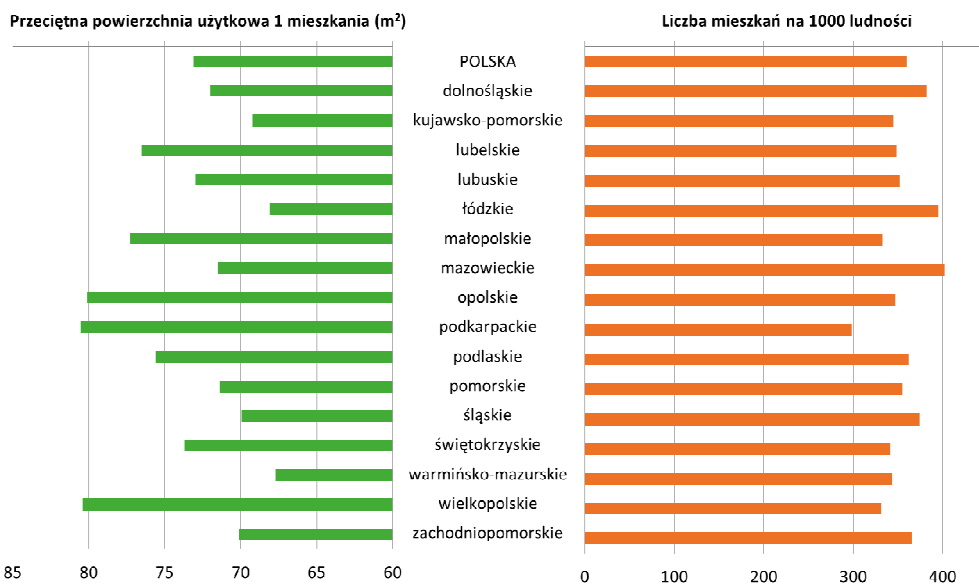
W 2013 roku przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w Wielkopolsce wyniosła 80,4 m². Warto jednak na wstępie zaznaczyć, że według definicji Głównego Urzędu Statystycznego mieszkaniem jest zarówno lokal mieszkalny, jak i dom jednorodzinny, co ma znaczący wpływ na wartość wskaźnika, zawiązując ją. Jest to wyraźnie widoczne w przekroju miasto-wieś. Na obszarach wiejskich dominujący typ zabudowy mieszkalnej stanowią domy jednorodzinne, natomiast w miastach – wielorodzinne. I tak mieszkania na obszarach wiejskich w 2013 roku charakteryzowały się większą przeciętną powierzchnią użytkową – 97,9 m² wobec 70,1 m², ale również większą liczbą izb niż w miastach – 4,5 wobec 3,8.

W okresie 2004-2013 przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w województwie wielkopolskim wzrosła o 4,2 m². Mieszkania o najlepszym standardzie pod względem powierzchni znajdowały się w zasobach powiatu leszczyńskiego (107,7 m²) oraz powiatu kaliskiego (102,2 m²). W przeliczeniu na 1 osobę w Wielkopolsce w 2013 roku przypadało przeciętnie 26,7 m² powierzchni użytkowej mieszkania (wzrost o 12,8% w stosunku do 2004 roku). Pod względem przeciętnej powierzchni użytkowej 1 mieszkania Wielkopolska uplasowała się na 2. pozycji w kraju.

Tab. 62. Zasoby mieszkaniowe⁷⁷ w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zasoby mieszkaniowe (tys.)										
Polska	12 683,4	12 776,1	12 876,7	12 993,7	13 150,3	13 302,4	13 470,4	13 587,4	13 722,8	13 852,9
Wielkopolska	1 032,7	1 042,1	1 050,4	1 061,9	1 077,1	1 090,6	1 111,9	1 124,1	1 137,2	1 149,5
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania										
Polska	69,0	69,3	69,5	69,8	70,2	70,5	72,3	72,6	72,8	73,1
Wielkopolska	76,2	76,5	76,8	77,1	77,5	77,9	79,5	79,8	80,1	80,4
Mieszkania na 1 000 ludności										
Polska	332,3	334,8	337,7	340,9	344,8	348,5	349,6	352,6	356,1	359,9
Wielkopolska	306,9	309,0	310,9	313,5	317,0	320,0	322,6	325,3	328,5	331,5
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę										
Polska	22,9	23,2	23,5	23,8	24,2	24,6	25,3	25,6	25,9	26,3
Wielkopolska	23,4	23,6	23,9	24,2	24,6	24,9	25,7	26,0	26,3	26,7
Przeciętna liczba izb w mieszkaniu										
Polska	3,68	3,69	3,69	3,7	3,7	3,71	3,81	3,81	3,81	3,82
Wielkopolska	3,94	3,94	3,94	3,95	3,95	3,96	4,04	4,05	4,05	4,05
Przeciętna liczba osób na 1 izbę										
Polska	0,82	0,81	0,8	0,79	0,78	0,77	0,75	0,74	0,74	0,73
Wielkopolska	0,83	0,82	0,82	0,81	0,8	0,79	0,77	0,76	0,75	0,74

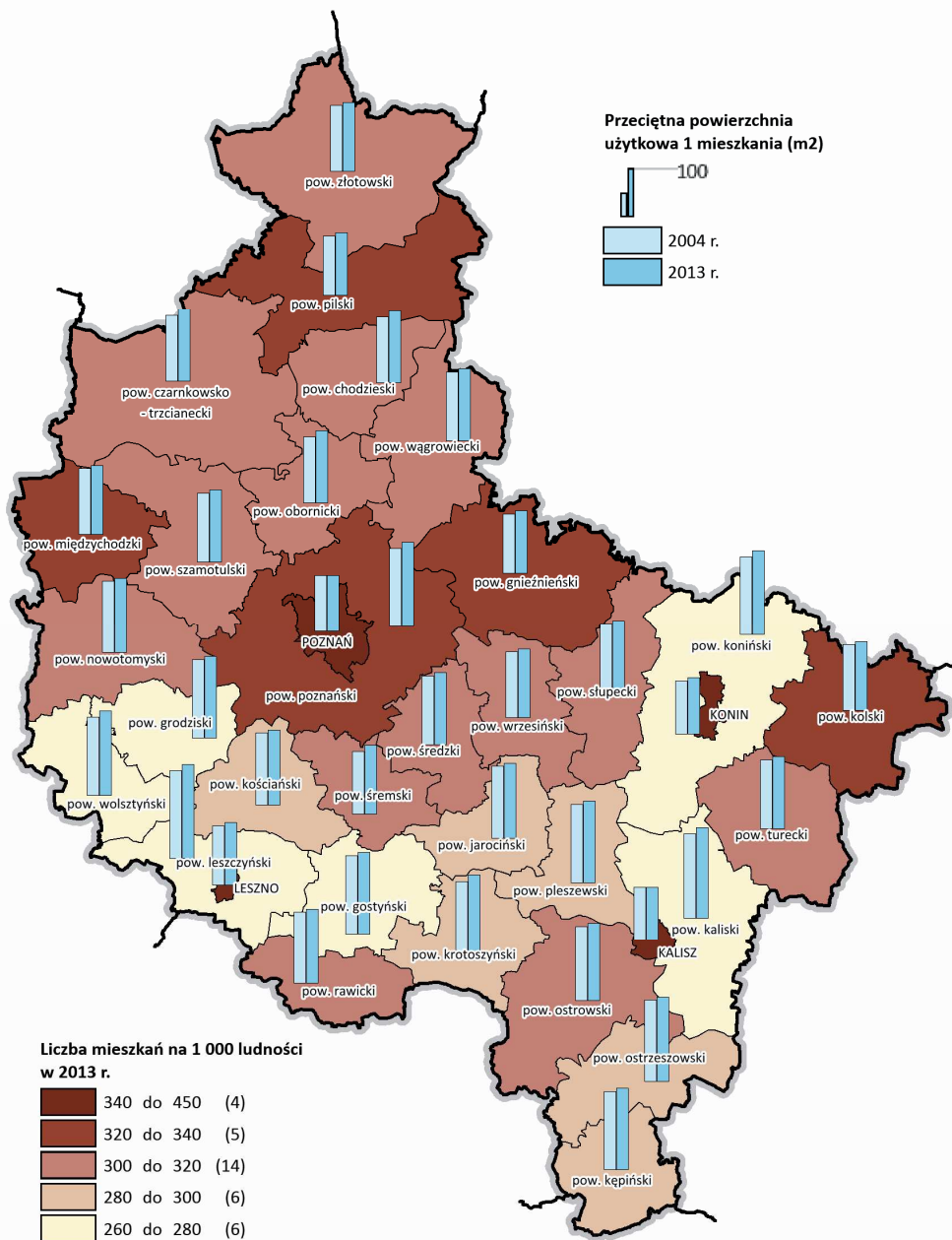
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS oraz Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2014 GUS

Ryc. 158. Zasoby mieszkaniowe w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

⁷⁷ Opracowano na podstawie bilansów uwzględniających wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2011

Ryc. 159. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

12.2. Mieszkania oddane do użytkowania

W 2013 roku w województwie wielkopolskim oddano do użytkowania 13,6 tys. mieszkań (tj. o 8,2% mniej niż w roku poprzednim), co stanowiło 9,4% nowych zasobów krajowych. Pod względem liczby oddanych do eksploatacji mieszkań Wielkopolska uplasowała się na 4. miejscu w kraju za województwami: mazowieckim (29,2 tys. mieszkań, przy udziale 20,1% w kraju), dolnośląskim (16,5 tys. mieszkań, przy udziale 11,3%) i małopolskim (15,5 tys. mieszkań, przy udziale 10,7%). Spośród budynków mieszkalnych oddanych do użytkowania w 2013 roku, ponad połowa, tj. 52,1% (7,1 tys.), mieszkań została wybudowana na wsi, co można tłumaczyć trendem przenoszenia się mieszkańców miast na tereny podmiejskie, w tym głównie wiejskie. W miastach województwa wielkopolskiego oddano do eksploatacji 6,5 tys. budynków mieszkalnych, tj. 47,9%.

W przeliczeniu na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w 2013 roku oddano do użytkowania średnio 3,9 mieszkania. Było to nieco więcej niż średnio w kraju (3,8 mieszkania), jednak mniej niż w województwach: dolnośląskim (5,6), mazowieckim (5,5), pomorskim (5,2) i małopolskim (4,6). Zdecydowanie najwięcej mieszkań oddano do eksploatacji w powiecie poznańskim, tj. 10,3 mieszkania na 1 000 ludności, natomiast najmniej w mieście Konin, gdzie wskaźnik ten wyniósł 1,2 mieszkania na 1 000 ludności.

Tab. 63. Mieszkania oddane do użytkowania w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba mieszkań oddanych do użytkowania										
Polska	108 117	114 066	115 353	133 698	165 189	160 002	135 835	130 954	152 904	145 136
Wielkopolska	11 093	11 913	10 549	14 226	16 345	14 282	13 494	13 803	14 811	13 591
Przeciętna liczba izb na rynku pierwotnym										
Polska	4,5	4,4	4,2	4,3	4,3	4,1	4,3	4,4	4,2	4,3
Wielkopolska	4,6	4,5	4,6	4,5	4,5	4,4	4,5	4,3	4,3	4,5
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań										
Polska	107,5	105,3	101,6	105,6	104,0	99,6	106,1	107,1	102,4	104,6
Wielkopolska	112,7	113,0	111,1	109,1	111,8	108,3	111,4	107,3	108,1	112,6
Mieszkania oddane do użytku na 1 000 ludności										
Polska	2,8	3,0	3,0	3,5	4,3	4,2	3,5	3,4	4,0	3,8
Wielkopolska	3,3	3,5	3,1	4,2	4,8	4,2	3,9	4,0	4,3	3,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

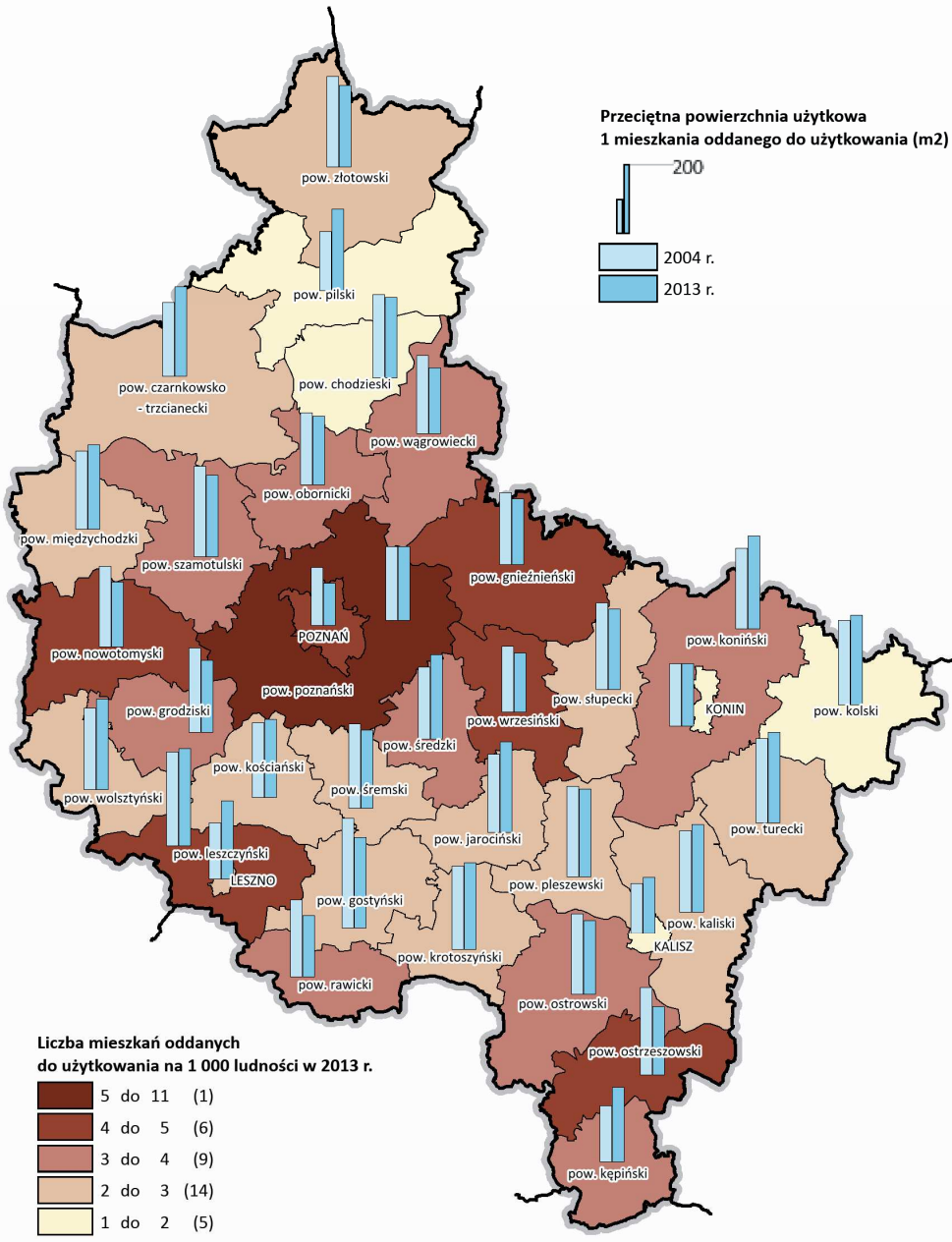
Przeciętna powierzchnia nowych mieszkań w województwie wielkopolskim w 2013 roku wyniosła 112,6 m² (o 4,5 m² więcej wobec poprzedniego roku), a w odniesieniu do przeciętnego mieszkania w Polsce mieszkanie w Wielkopolsce było większe o 8 m². Największe nowo budowane mieszkania w województwie można było znaleźć w powiatach: leszczyńskim (157,4 m²), konińskim (148,3 m²) i wolsztyńskim (147,4 m²), natomiast najmniejszą powierzchnię miały mieszkania wybudowane w mieście Poznaniu, tj. 71,2 m². Charakterystyczna dla dużych miast jest budowa osiedli o dużej koncentracji budynków wielorodzinnych na danym terenie, przy zachowaniu minimalnych standardów odległości zabudowy i zagospodarowania terenu. Taki sposób inwestowania jest atrakcyjny dla deweloperów (generuje większe zyski), ale może powodować odczucie mniejszego komfortu zamieszkania dla potencjalnych mieszkańców.

Utrzymująca się od kilku lat relatywnie duża powierzchnia mieszkań oddanych do użytkowania oraz niski przyrost naturalny powodują, że z roku na rok zwiększa się przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę. Statystyczny mieszkaniec województwa wielkopolskiego w końcu 2013 roku

miał do dyspozycji 30,8 m² powierzchni użytkowej mieszkania, tj. o 0,9 m² więcej w porównaniu do 2004 roku.

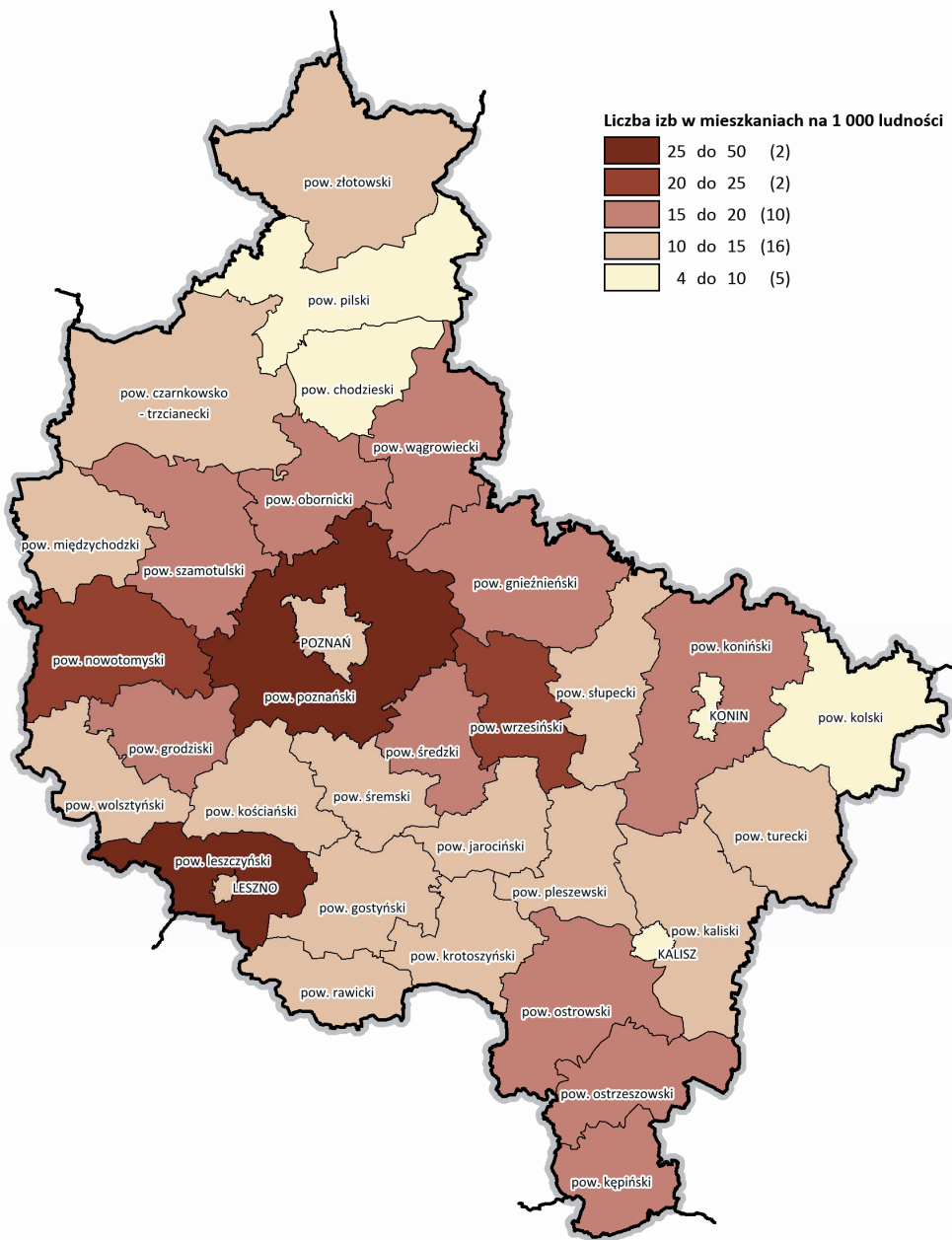
Wśród mieszkań oddanych do użytkowania na 1 000 ludności w 2013 roku przypadało średnio 18 izb. W porównaniu do 2004 roku wielkość przeciętnego mieszkania mierzona liczbą pomieszczeń wzrosła o 2 izby na 1 000 ludności.

Ryc. 160. Mieszkania oddane do użytkowania na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 161. Izby w mieszkaniach na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

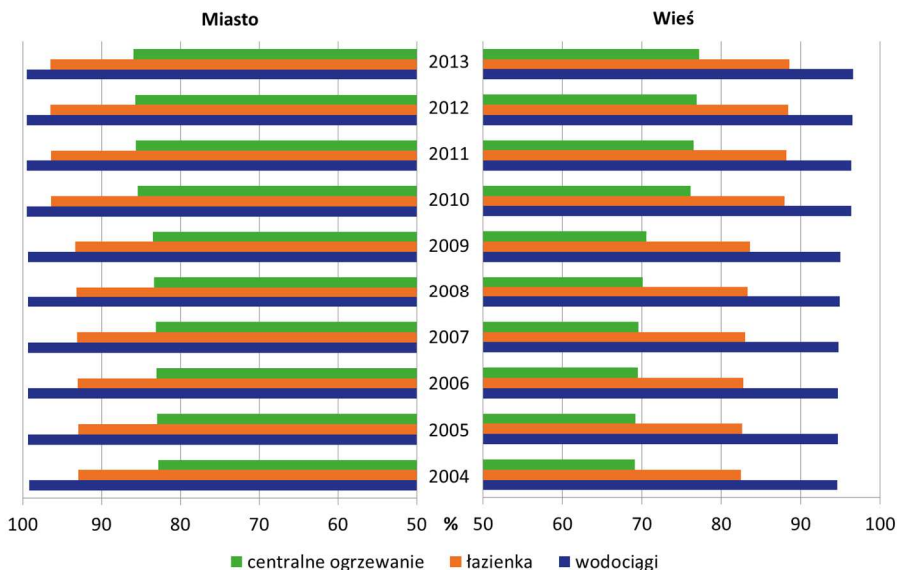
12.3. Wyposażenie zasobów mieszkaniowych w podstawowe instalacje

W województwie wielkopolskim zauważalne są pozytywne zmiany w wyposażeniu lokali mieszkalnych w podstawowe instalacje. Sytuacja regionu w tym zakresie jest lepsza niż średnia w kraju. W 2013 roku w Wielkopolsce odsetek mieszkań podłączonych do sieci wodociągowej wyniósł 98,4%. W ustęp splukiwany wyposażonych było 95,9% mieszkań, a łazienkę posiadało 93,6% mieszkań

(wzrost o 0,1 p.proc. wobec 2012 roku). Dostęp do centralnego ogrzewania posiadało 82,4% zasobów mieszkaniowych, natomiast gaz sieciowy posiadała ponad połowa (52,1%) mieszkań.

Lokale mieszkalne na terenach wiejskich cechowały się gorszym wyposażeniem niż w miastach. W latach 2004-2013 widoczna była poprawa wyposażenia zasobów mieszkaniowych w podstawowe instalacje na terenach wiejskich. Dysproporcje między terenami miejskimi i wiejskimi są nadal znaczące, ale dotyczą również wieku zabudowy. Obecne standardy dla nowych budynków mieszkalnych oddawanych do użytkowania zakładają wyposażenie lokali w podstawowe instalacje, takie jak: łazienka, ustęp spółkiwany, centralne ogrzewanie, wodociąg.

Ryc. 162. Mieszkania wyposażone w instalacje w zasobach mieszkaniowych województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 w przekroju miasto-wieś (w % ogółu mieszkań)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

13. Bezpieczeństwo publiczne

Poczucie bezpieczeństwa jest podstawą jakości ludzkiego życia. W wymiarze publicznym stan poczucia braku zagrożeń uważa się za jedną z istotnych determinant dla rozwoju regionalnego⁷⁸. Ludzkość od zawsze dąży do zaspokojenia potrzeby poczucia bezpieczeństwa, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i ogólnospołecznym. Ochrona obywateli przed zagrożeniami jest również jednym z podstawowych zadań administracji wszystkich szczebli.

Systemu zarządzania kryzysowego w Wielkopolsce

Istotnym dorobkiem polskiej polityki bezpieczeństwa w ostatnich latach jest zbudowanie spójnego systemu zarządzania kryzysowego. Jest to w dużej mierze zasługa wprowadzonej w 2007 roku Ustawy o zarządzaniu kryzysowym z 2007 roku (Dz. U. z 2007 roku Nr 89 poz. 590), która stanowi próbę uporządkowania rozbitych dotychczas zadań związanych z bezpieczeństwem publicznym. Przez zarządzanie kryzysowe rozumie się działalność organów administracji publicznej polegającą na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, reagowaniu w momencie pojawienia się zagrożeń, usuwaniu ich skutków i odtwarzaniu zasobów⁷⁹.

Na poziomie krajowym organami koordynującymi system zarządzania kryzysowego są: Prezes Rady Ministrów oraz Rada Ministrów. Jednostką doradczą jest Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego, a funkcję głównego Centrum Zarządzania Kryzysowego w kraju pełni Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. Analogiczny model istnieje w niektórych resortach rządowych.

Tab. 64. System zarządzania kryzysowego w Polsce

Szczebel administracyjny	Organ zarządzania kryzysowego	Organ opiniodawczo-doradczy	Centrum Zarządzania Kryzysowego
Krajowy	Rada Ministrów, Prezes Rady Ministrów	Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego	Rządowe Centrum Bezpieczeństwa
Resortowy	Minister kierujący działem administracji rządowej, Kierownik organu centralnego	Zespół Zarządzania Kryzysowego (ministerstwa, urzędu centralnego)	Centrum Zarządzania Kryzysowego (ministerstwa, urzędu centralnego)
Wojewódzki	Wojewoda	Wojewódzki Zespół Zarządzania Kryzysowego	Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego
Powiatowy	Starosta powiatu	Powiatowy Zespół Zarządzania Kryzysowego	Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego
Gminny	Wójt, Burmistrz, Prezydent miasta	Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego	Gminne (miejskie) centra zarządzania kryzysowego (brak obowiązku tworzenia)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie http://rcb.gov.pl/?page_id=489

Na poziomie województwa organem odpowiedzialnym za zarządzanie kryzysowe jest wojewoda, któremu doradza Wojewódzki Zespół Zarządzania Kryzysowego – w Wielkopolsce jego obsługą kancelaryjno-biurową zajmuje się Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu. Wydział realizuje zadania z zakresu zarządzania kryzysowego, obrony cywilnej, spraw obronnych, ratownictwa medycznego, ochrony przed kataklizmami i klęskami żywiołowymi, utrzymania bezpieczeństwa na drogach, jak również ochrony infrastruktury krytycznej w regionie. W regionach działają również Wojewódzkie Centra Zarządzania Kryzysowego. Zadania związane z bezpieczeństwem publicznym, o charakterze wojewódzkim, wykonuje również samorząd województwa (głównie poprzez działalność zarządu województwa)⁸⁰.

⁷⁸ Chrabkowski M. 2010. *Bezpieczeństwo publiczne jako ważny element rozwoju regionalnego*. W: teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju regionalnego. Uniwersytet Szczeciński. Zeszyty naukowe nr 582. Ekonomiczne problemy usług nr 48.

⁷⁹ <http://wzk.poznan.uw.gov.pl/zarzadzanie-kryzysowe>

⁸⁰ Zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. 2005.

Na szczeblu powiatowym zadania antykrzysowe koordynuje starosta, którego organem pomocniczym jest Powiatowy Zespół Zarządzania Kryzysowego. W powiatach działają również Powiatowe Centra Zarządzania Kryzysowego. W gminach takie działania koordynuje odpowiednio wójt, burmistrz bądź prezydent miasta. Organami doradczymi są Gminne Zespoły Zarządzania Kryzysowego. Na poziomie gminy mogą być tworzone (ale nie ma takiego obowiązku ustawowego) Gminne/Miejskie Centra Zarządzania Kryzysowego, ale tylko w przypadku gdy podmiot odpowiedzialny za zarządzanie kryzysowe na danym obszarze uzna to za konieczne.

Ryc. 163. Model organizacji powiadamiania i reagowania kryzysowego w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie - Rządowe Centrum Bezpieczeństwa (<http://rcb.gov.pl/>)

System bezpieczeństwa

W Polsce od 1995 roku w ramach systemu bezpieczeństwa funkcjonuje Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy. Podmiotem realizującym zadania w jego zakresie jest Państwowa Straż Pożarna (PSP). System stanowi integralną część bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, obejmując działania związane z ratowaniem życia, zdrowia lub mienia, ratowaniem środowiska, a także prognozowaniem i zwalczaniem pożarów, klęsk żywiołowych i innych zagrożeń. W ramach powyższych zadań prowadzone jest ratownictwo techniczne, medyczne oraz chemiczno-ekologiczne. System Ratowniczo-Gaśniczy zorganizowany jest na trzech szczeblach: najniższym – powiatowym, wojewódzkim i centralnym. Jednostkami wchodzącymi w skład systemu są oddziały Państwowej Straży Pożarnej, Ochotniczej Straży Pożarnej, Policji oraz Pogotowia Ratunkowego. Organem centralnym odpowiedzialnym za koordynację działań w ramach Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSR-G) jest Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej. Na poziomie wojewódzkim jest to właściwy Komendant Wojewódzki PSP, a na szczeblu powiatu Komendant Powiatowy PSP⁸¹.

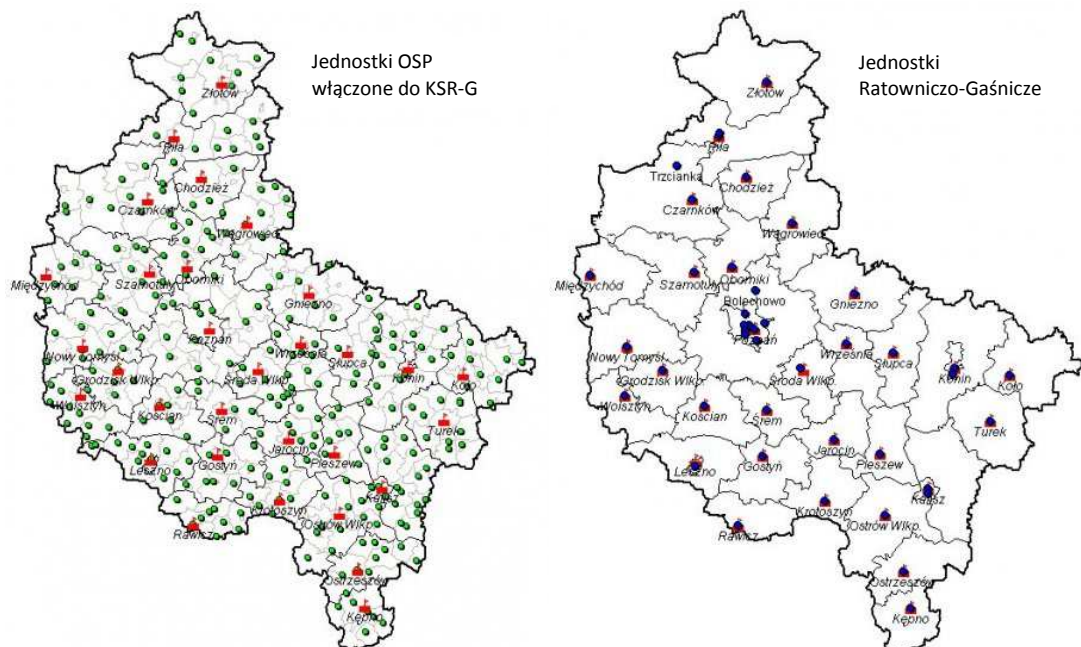
W Wielkopolsce na poziomie wojewódzkim system jest koordynowany przez Komendę Wojewódzką Państwowej Straży Pożarnej w Poznaniu. Szczebel powiatowy tworzą 4 Komendy Miejskie (w miastach na prawach powiatu) oraz 27 Komend Powiatowych. W tych strukturach działają 42 Jednostki Ratowniczo-Gaśnicze (JRG) – po jednej jednostce w powiecie oraz w niektórych powiatach: 8 w Poznaniu, 2 odpowiednio w Kaliszu, Koninie, Pile i Czarnkowie. Wydzielone siły i środki z powiatowych jednostek razem tworzą Wielkopolską Brygadę Odwodową, która wspomagana jest

⁸¹ http://www.strazwalcz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=67&Itemid=120

przez 310 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej (OSP) włączonych do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego i 1 978 jednostek niewłączonych do systemu⁸².

W 2013 roku w Wielkopolsce doszło w sumie do 29 878 zdarzeń wymagających interwencji straży pożarnej, z czego 7 517 stanowiły pożary, 1 398 fałszywe alarmy, a zdecydowanie najwięcej – 20 963 zdarzeń miało charakter miejscowego zagrożenia (z czego 1 posiadało znamiona kłęski żywiołowej)⁸³.

Ryc. 164. Lokalizacja jednostek OSP włączonych do KSR-G oraz lokalizacja jednostek Ratowniczo-Gaśniczych na terenie województwa wielkopolskiego

Źródło: Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej (<http://www.psp.wlkp.pl/>)

Na terenie województwa, oprócz straży pożarnej, działają również inne służby, inspekcje i straże, odpowiedzialne za bezpieczeństwo publiczne w regionie. Na poziomie województwa i w każdym powiecie działają stacje sanitarno-epidemiologiczne. Są odpowiedzialne za przeciwdziałanie zagrożeniom epidemiologicznym, stały monitoring jakości wód oraz inne działania zapewniające bezpieczeństwo sanitarne mieszkańcom regionu. Wojewódzki Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Poznaniu wraz z powiatowymi inspektoratami wykonuje między innymi zadania z zakresu nadzoru budowlanego, monitoringu stanu budynków, badania przyczyn katastrof budowlanych⁸⁴. Zadania związane z bezpieczeństwem obywateli na terenie Wielkopolski pełni również Wojewódzki Inspektorat Weterynarii w Poznaniu, wraz z inspektoratami na poziomie powiatowym⁸⁵.

W regionie funkcjonują również jednostki służby więziennej. Działalność w tym zakresie koordynuje Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Poznaniu, któremu podlega w sumie 9 aresztów śledczych (w Lesznie, w Lubsku, w Nowej Soli, w Ostrowie Wlkp., w Poznaniu, w Szamotułach, w Śremie, w Środzie Wlkp. i w Zielonej Górze) z czego 6 z terenów Wielkopolski. Dyrektor Okręgowej Służby

⁸² <http://www.psp.wlkp.pl/?art=48>

⁸³ Dane Komendy Głównej PSP z <http://www.straz.gov.pl/page/index.php?str=4465>

⁸⁴ http://winb.poznan.ibip.pl/public/get_file_contents.php?id=51549

⁸⁵ <http://www.wiw.poznan.pl/>

Więziennej w Poznaniu sprawuje również nadzór nad 6 zakładami karnymi (w Gębarzewie, w Kaliszu, w Koziegłowach, w Krzywańcu, w Rawiczu i we Wronkach)⁸⁶.

Działania policji na terenie Wielkopolski koordynuje Komenda Wojewódzka Policji w Poznaniu. W poszczególnych powiatach działają komendy powiatowe. Policja wykonuje zadania z zakresu bezpieczeństwa i utrzymania porządku publicznego. W ostatnim czasie w regionie Powstała Strategia Wielkopolskiej Policji na lata 2013-2017, której jednym z priorytetów jest zwiększenie bezpieczeństwa na drogach oraz walka z przestępczością.

W 2013 roku w województwie stwierdzono 95 922 przestępstwa, w tym 62 014 o charakterze kryminalnym oraz 14 532 o charakterze gospodarczym. Ogółem na 1 000 mieszkańców zanotowano 27,7 przestępstw. Wskaźnik wykrywalności przestępstw wyniósł natomiast 74%.

Tab. 65. Liczba przestępstw (tys.) według rodzajów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Zmienna	Obszar:	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Przestępstwa ogółem	Polska	1461	1380	1288	1153	1082	1130	1139	1160	1120	1064
	Wielkopolska	117	116	104	91	91	98	97	101	96	96
Przestępstwa kryminalne	Polska	-	-	-	794	735	764	779	794	781	730
	Wielkopolska	-	-	-	62	62	67	66	68	64	63
Przestępstwa gospodarcze	Polska	-	-	-	143	135	151	154	152	141	160
	Wielkopolska	-	-	-	11	11	12	13	14	11	15
Przestępstwa drogowe	Polska	177	196	198	168	168	168	157	165	156	141
	Wielkopolska	15	17	17	15	15	15	14	16	17	15
Wykrywalność sprawców (%)	Polska	56,2	58,6	62,4	64,6	65,9	67,1	67,9	68,7	67,8	67,1
	Wielkopolska	62,6	65,9	67,1	68,3	71,7	73,3	73,3	75,2	74,8	74,0
Liczba przestępstw na 1000 mieszkańców	Polska	56,2	58,6	62,4	64,6	65,9	67,1	67,9	68,7	67,8	67,1
	Wielkopolska	62,6	65,9	67,1	68,3	71,7	73,3	73,3	75,2	74,8	74,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Na terenie województwa funkcjonują jednostki wojskowe podległe Ministrowi Obrony Narodowej. Są to między innymi: 2 Skrzydło Lotnictwa Taktycznego w Poznaniu, 31 Baza Lotnictwa Taktycznego Poznań-Krzesiny, Leszczyński Dywizjon Przeciwlotniczy, 6. Batalion Chemiczny Sił Powietrznych w Śremie, Specjalistyczny Wojskowy Ośrodek Metrologii w Poznaniu. W Poznaniu znajdują się również: Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych im. Stefana Czarnieckiego oraz Wielkopolska Szkoła Podoficerska Wojsk Lądowych im. gen. bryg. Franciszka Seweryna Włada. W Wielkopolsce funkcjonuje 6 garnizonów wojskowych: Garnizon Piła, Garnizon Poznań, Garnizon Powidz, Garnizon Śrem, Garnizon Leszno oraz Garnizon Jarocin⁸⁷.

Zagrożenia bezpieczeństwa publicznego

Nie sposób opisywać zagadnień bezpieczeństwa publicznego w województwie nie podejmując diagnozy potencjalnych zagrożeń dla tego obszaru. Takie niebezpieczeństwa wynikają ze specyfiki regionu – między innymi ze zróżnicowanej koncentracji ośrodków przemysłu, rozłożenia sieci osadniczej, zalesienia i rolniczych tradycji. Jednym z głównych zagrożeń są pożary – szczególnie te występujące w ośrodkach miejskich, w starych obiektach mieszkalnych i produkcyjnych. Niebezpieczne są również pożary lasów i użytków rolnych. Kolejnym zagrożeniem są awarie przemysłowe, które mogą doprowadzić do skażenia chemicznego i ekologicznego (narażone na nie są zwłaszcza obiekty w zakładach stosujących toksyczne środki przemysłowe). Istotne na liście potencjalnych zagrożeń dla województwa są także awarie infrastruktury krytycznej – awarie rurociągów (gazowych, naftowych),

⁸⁶ <http://www.sw.gov.pl/pl/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-poznan/>

⁸⁷ Dane z <http://www.jednostki-wojskowe.pl/>

sieci przesyłowych, czy katastrofy budowlane. Problemem dla bezpieczeństwa mieszkańców są również wypadki drogowe i transportowe, w tym wypadki z udziałem niebezpiecznych substancji chemicznych (przez województwo przebiegają ważne szlaki transportowe, którymi przewozi się między innymi takie niebezpieczne substancje jak: gazy, kwas fosforowy, żywice, metale, wodorotlenki metali). Paletę potencjalnych zagrożeń dla Wielkopolski uzupełniają niebezpieczeństwa związane z działaniem sił przyrody, szczególnie niekorzystnie wpływające na rolnictwo – skrajne temperatury, susze, nawałnice i wichury, a przede wszystkim powódzie.

Potencjalne zagrożenie powodziowe w Wielkopolsce jest powiązane z rozbudowaną siecią rzeczną regionu. Jednostką realizującą zadania z zakresu ochrony przeciwpowodziowej jest Wielkopolski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Poznaniu, który wykonuje działania związane między innymi z: zapewnieniem odpowiedniej jakości stanu technicznego wałów przeciwpowodziowych, administracją magazynów przeciwpowodziowych, czy reagowaniem na stany powodziowe⁸⁸.

Tab. 66. Tereny zagrożone powodzią w województwie wielkopolskim

Rzeka	Tereny zagrożone
Warta	Powiaty: turecki, kolski, koniński, słupecki, wrzesiński, średzki, śremski, poznański, szamotulski
Proсна	Gminy: Gizałki, Grabów nad Prosną, Gołuchów, Godziesze, Sieroszewice, Kalisz, Stawiszyn
Noteć	Gminy: Czarnków, Chodzież, Białośliwie, Miasteczko Krajeńskie, Kaczory, Wyrzysk, Wieleń, Krzyż, Drawsko
Barycz	Gminy: Sośnie, Odolanów
Łużyca	Gminy: Czajków, Kraszewice
Pokrzywnica	Gmina Brzeziny
Swędrina	Miasto Kalisz
Kuroch i Złotnica	Gmina Przygodzice
Ner	Gmina Dąbie
Lutnia	Gmina Żerków
Orla	Gminy: Jutrosin, Pakosław

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Straży Pożarnej

Wśród potencjalnych zagrożeń dla województwa wielkopolskiego wymienia się również terroryzm. Zwraca się uwagę na zagrożenia obiektów użyteczności publicznej, środków lokomocji, ale też na inne jego wymiary, np. skażenie sieci wodociągowej wody pitnej, czy zagrożenia biologiczne⁸⁹.

W ramach zapobiegania wystąpieniu powyższych zagrożeń administracja publiczna podejmuje realne działania. Stworzono spójny system zarządzania kryzysowego obejmujący cały kraj, w ramach którego działa Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, obejmujący również wielkopolskie jednostki. Opracowywane i na bieżąco aktualizowane są plany kryzysowe dla gmin, powiatów i województwa, ponadto prowadzony jest bieżący monitoring zagrożeń (w Wielkopolsce: WIOŚ, Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, Powiatowe Centra Zarządzania Kryzysowego).

Istotnym elementem bezpieczeństwa publicznego jest ochrona infrastruktury krytycznej. Jest to system powiązanych ze sobą obiektów, urządzeń i instalacji kluczowych dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli. Służą one zapewnieniu prawidłowego funkcjonowania administracji publicznej i społeczeństwa⁹⁰. W Wielkopolsce infrastrukturę krytyczną tworzą między innymi: systemy produkcji i zaopatrzenia w energię, systemy łącznościowe i teleinformatyczne, systemy zaopatrzenia w wodę i żywność, placówki ochrony zdrowia, systemy transportowe i komunikacyjne, systemy ratownicze, sieci kanalizacyjne, rurociągi, systemy produkcji substancji chemicznych, urządzenia ochrony

⁸⁸ <http://wzmiuw.pl/>

⁸⁹ <http://www.psp.wlkp.pl/?art=46>

⁹⁰ <http://wzk.poznan.uw.gov.pl/zarzadzanie-kryzysowe>

powodziowej. Powstają specjalne plany ochrony infrastruktury krytycznej – tworzą je podmioty będące właścicielami powyższych typów obiektów, w porozumieniu z organami odpowiedzialnymi za zarządzanie kryzysowe. W województwie prowadzony jest rejestr ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej w zakładach. W 2013 roku w ewidencji znalazło się 14 zakładów zakwalifikowanych do grupy o dużym ryzyku wystąpienia awarii oraz 23 zakłady o zwiększonym ryzyku wystąpienia awarii⁹¹. W ciągu całego 2011 roku aż do połowy 2012 roku odnotowano jedynie 2 zdarzenia o znamionach poważnej awarii – w 2011 roku w Poznaniu (pożar hal magazynowych w jednym z zakładów chemicznych) i w Czempieniu (pożar hali magazynowo-produkcyjnej w zakładzie gospodarowania odpadami)⁹².

Wydatki na bezpieczeństwo publiczne

W 2013 roku z budżetu państwa na obronę narodową wydano 21,8 mld zł, a na zadania z zakresu bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości 28,1 mld zł⁹³. Z budżetu województwa na cele związane z bezpieczeństwem publicznym i ochroną przeciwpożarową w tym samym roku przeznaczono 4,1 mln zł, co jest wzrostem w porównaniu do roku poprzedniego (generalnie od 2008 roku wydatki na bezpieczeństwo na szczeblu województwa wzrosły ponad dwukrotnie). Wielkopolskie powiaty w 2013 roku na wskazane cele przeznaczyły około 119,9 mln zł, a gminy 79,2 mln zł. Z budżetów miast na prawach powiatu wydatkowano 94,5 mln zł (więcej wydatkowano w 2012 roku – było to 99 mln zł). Sumując wydatki jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, w województwie wielkopolskim na bezpieczeństwo wydano ponad 297,7 mln zł, co jest znaczącym wzrostem wydatków względem 2008 roku, kiedy kwota ta wyniosła 259,6 mln zł (przy czym najwięcej wydano w 2012 roku – 299,0 mln zł). Łączne wydatki wielkopolskich gmin i powiatów w przeliczeniu na mieszkańca wyniosły wówczas 85,17 zł (średnio w Polsce było to 94,17 zł).

Tab. 67. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w kategorii bezpieczeństwo publiczne w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013

Wydatki (mln zł) według JST	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Województwo	1,9	1,1	2,8	1,5	4,0	4,1
Miasta na prawach powiatu	88,1	103,2	103,4	97,3	99,0	94,5
Powiaty	102,3	110,5	108,9	112,5	116,1	119,9
Gminy	67,3	80,2	82,8	78,8	79,9	79,2
Razem:	259,6	295,0	297,9	290,1	299,0	297,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

⁹¹ Raport o stanie środowiska w Wielkopolsce w roku 2013. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2014.

⁹² <http://poznan.wios.gov.pl/dzialalnosc-inspekcyjna/rejestr-powaznych-awarii-w-2011-roku/>

⁹³ Fundacja republikańska - mapa wydatków państwa.

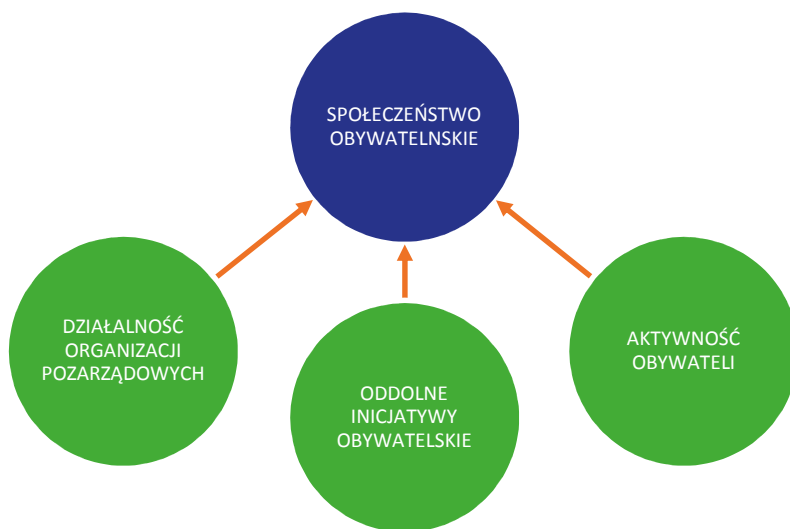
14. Społeczeństwo obywatelskie

Świadome i aktywne uczestnictwo obywateli w wielu płaszczyznach życia publicznego wzmacnia spójność społeczną regionu i jest jednym z czynników stymulujących jego rozwój. Społeczeństwo obywatelskie, tworzone w oparciu o budowanie wzajemnych relacji wewnątrz danej zbiorowości, staje się podstawowym źródłem kapitału społecznego, dzięki któremu może osiągać większe korzyści zarówno pod względem ekonomicznym, jak i społecznym.

Realizacja idei społeczeństwa obywatelskiego przejawia się w działalności społecznej, podejmowanej niezależnie od państwowych instytucji, gdzie główną rolę odgrywają organizacje pozarządowe, tworząc tzw. III sektor. Są to stowarzyszenia, fundacje i inne organizacje społeczne (organizacje związane z samorządem zawodowym oraz gospodarczym, koła łowieckie, komitety społeczne, kościelne jednostki organizacyjne pełniące działalność społeczną). Ponadto kapitał społeczny w Wielkopolsce tworzą różnego typu oddolne inicjatywy obywatelskie.

Budowaniu społeczeństwa obywatelskiego w regionie sprzyja stereotypowy wizerunek Wielkopolan. Przez innych mieszkańców Polski uważani są za pracowitych, aktywnych, gospodarnych oraz oszczędnych (niekiedy wręcz skąpych), podczas gdy sami siebie postrzegają jako przedsiębiorczych i gościnnych, szanujących tradycje lokalnych patriotów⁹⁴.

Ryc. 165. Społeczeństwo obywatelskie

Źródło: Opracowanie własne

Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne

W Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, systematycznie rośnie liczba organizacji pozarządowych, co odzwierciedla wskaźnik liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych przypadających na 10 tys. ludności oraz liczbę nowozarejestrowanych podmiotów na 10 tys. ludności. Generalnie na terenie województwa istnieje już ponad 10,2 tys.⁹⁵ organizacji III sektora (dla porównania, w 2004 było ich nieco ponad 6,7 tys.). Analizując powyższe dane, należy uwzględnić fakt, iż część podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON nie jest aktywna, a ich ewidencja wynika z tego, że nigdy nie zostały oficjalnie zlikwidowane.

⁹⁴ <http://www.jarocin.net/aktualnosci/felietony/1196-wielkopolan-portret-wlasny>

⁹⁵ Na podstawie danych z systemu STRATEG (GUS).

Tab. 68. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Zmienna	Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba podmiotów na 10 000 ludności	Polska	-	21	22	24	25	26	27	28	30	32
	Wielkopolska	-	22	24	25	26	27	28	30	31	33
Liczba nowozarejestrowanych podmiotów na 10 000 ludności	Polska	2	1	2	1	1	1	1	2	2	2
	Wielkopolska	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Najpopularniejszym profilem działalności organizacji jest wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej, turystyki i pogłębianie różnego rodzaju hobby. Podmioty III. sektora zajmują się również edukacją, kulturą, pomocą społeczną, ochroną zdrowia, działalnością wyznaniową, czy wreszcie ochroną środowiska.

Wielkopolanie, oprócz zrzeszania się w różnego rodzaju organizacjach i świadczenia usług wolontariatu, przekazują również 1% swojego podatku na podmioty pożytku publicznego. Z roku na rok w całej Polsce liczba osób przekazujących część swojego podatku na takie organizacje wzrasta. W 2013 roku ponad 11 milionów podatników przekazało w ten sposób 482 mln zł. W samej Wielkopolsce zebrano ponad 45 mln zł, co stanowi blisko 9% ogólnej sumy⁹⁶.

Udział samorządów w budowie społeczeństwa obywatelskiego

W budowie społeczeństwa obywatelskiego w Wielkopolsce swój udział ma również samorząd lokalny. Popularną formą współpracy z mieszkańcami są konsultacje społeczne, przeprowadzane na różnych szczeblach, dotyczące tematów związanych z rozwojem regionu. Choć powszechnie w społeczności panuje opinia, że takie działania są potrzebne, to jednak organizowane różnego rodzaju konsultacje społeczne znajdują małą liczbę zainteresowanych. Często wśród potencjalnych zainteresowanych brak jest poczucia, że poruszane sprawy dotyczą bezpośrednio danej osoby. Na niską frekwencję ludności w konsultacjach społecznych wpływ ma również mała liczba konsultacji, a także często słaba kampania informacyjna.

Kształtowane są także mechanizmy współpracy samorządu lokalnego z organizacjami pozarządowymi. Zgodnie z wymogami Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 roku Nr 96, poz. 873 z późn. zm.) jednostki samorządu terytorialnego są zobowiązane do tworzenia programów współpracy z organizacjami pozarządowymi, przy czym powinny być one konsultowane z zainteresowanymi podmiotami. Takie działania dotyczą również współpracy z innymi podmiotami ze sfery działalności pożytku publicznego⁹⁷. Naczelne cele takiej kooperacji to: podniesienie poziomu jakości życia mieszkańców i pełniejsze zaspokajanie ich potrzeb, budowanie partnerstwa między administracją publiczną a organizacjami pozarządowymi oraz kształtowanie demokratycznego ładu społecznego w środowisku lokalnym⁹⁸. W praktyce najczęściej przejawia się to w 2 aspektach: po pierwsze, organizacje są traktowane jako dostawcy usług świadczonych w ramach zadań publicznych, po drugie postrzegane są jako dodatkowe źródło finansowania tych działań⁹⁹. Pośród wielu dziedzin, które mogą być obszarem współpracy samorządu z sektorem pozarządowym, zdecydowanie najczęściej realizowane jest wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej. Jest to najpopularniejszy profil działalności organizacji – najczęściej przekazuje się w tym zakresie środki publiczne, a także prowadzi najwięcej debat podczas posiedzeń Rad Działalności Pożytku Publicznego

⁹⁶ Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2013 r. WWA 2014 - Ministerstwo Finansów.

⁹⁷ Przejawy obywatelskości Wielkopolan i rola władz lokalnych w ich wspieraniu - streszczenie wyników badania, ROPS.

⁹⁸ <http://www.pozytek.gov.pl/Zasady,tworzenia,programow,wspolpracy,402.html>

⁹⁹ Przejawy obywatelskości Wielkopolan i rola władz lokalnych w ich wspieraniu - streszczenie wyników badania, ROPS.

na poziomie lokalnym. Takie rady nie cieszą się jednak popularnością w Wielkopolsce (na szczeblu powiatowym działają 4 takie ciała, zaś na gminnym 7)¹⁰⁰.

W 2008 roku we współpracy Samorządu Województwa Wielkopolskiego z organizacjami pozarządowymi stworzono portal internetowy Wielkopolskie Wici (www.wielkopolskiewici.pl). Stanowi on miejsce promocji różnego rodzaju inicjatyw pochodzących od podmiotów III. sektora, realizowanych w regionie. Jest także bazą wiedzy dotyczącą wielkopolskich organizacji pozarządowych¹⁰¹.

Zapisy dotyczące rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i wzmocnienia kapitału społecznego pojawiają się w dokumentach strategicznych na poziomie gmin, powiatów i województwa. W opinii specjalistów mają one jednak jedynie charakter ogólnikowy i same w sobie nie stymulują konkretnych działań¹⁰².

Frekwencja wyborcza w Wielkopolsce

Jednym z podstawowych elementów kształtujących społeczeństwo obywatelskie jest aktywność obywateli w życiu publicznym. Przejawem takiej aktywności jest między innymi prawo do udziału we wszelkiego typu wyborach i referendach, organizowanych zarówno na poziomie lokalnym, jak i krajowym, czego najlepszą miarą jest frekwencja wyborcza.

W Polsce aktywność obywateli w życiu publicznym w porównaniu do innych krajów demokratycznych osiąga bardzo niski poziom. W literaturze pojawiają się nawet określenia, że partycypacja publiczna Polaków jest wręcz deficytowa¹⁰³. W Wielkopolsce poziom uczestnictwa we wszelkich wyborach właściwie nie odbiega od poziomu w całym kraju. Wyjątkiem jest obszar miasta Poznania i sąsiednich powiatów, gdzie notuje się wyraźnie wyższą frekwencję od średniej dla kraju (choć jest to trend występujący również w innych dużych miastach w Polsce). Poziom frekwencji zależy od rodzaju głosowania (dany poziom administracyjny) i zasięgu okręgów wyborczych. Władze wybierane są w ogólnopolskich wyborach prezydenckich, parlamentarnych oraz do Parlamentu Europejskiego, jak również w wyborach lokalnych do rad gmin, powiatów i sejmiku województwa i w wyborach na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

W wyborach prezydenckich, które odbyły się w 2005 roku, zarówno w pierwszej, jak i w drugiej turze, frekwencja wyborcza Wielkopolan była nieco wyższa od poziomu frekwencji w całej Polsce i wyniosła ponad 51%. Podobnie było w I. turze wyborów przeprowadzonych w 2010 roku, gdzie frekwencja w Wielkopolsce wyniosła niemal 56%. Natomiast w II. turze odsetek mieszkańców biorących udział w wyborach w całej Polsce był nieznacznie wyższy od odsetka biorących udział w wyborach w Wielkopolsce. Okręgiem wyborczym w wyborach prezydenckich jest obszar całego państwa.

Tab. 69. Frekwencja wyborcza w wyborach prezydenckich w województwie wielkopolskim w roku 2005 i 2010 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2005		2010	
	I tura	II tura	I tura	II tura
Polska	49,7%	51,0%	54,9%	55,3%
Wielkopolska	51,3%	51,4%	56,0%	54,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW

¹⁰⁰ Przejawy obywatelskości Wielkopolan i rola władz lokalnych w ich wspieraniu - streszczenie wyników badania, ROPS.

¹⁰¹ <http://wielkopolskiewici.pl/page.php/1/0/show/20/>

¹⁰² Przejawy obywatelskości Wielkopolan i rola władz lokalnych w ich wspieraniu - streszczenie wyników badania, ROPS.

¹⁰³ Olech A., P. Sobiesiak-Penszko. Partycypacja publiczna w Polsce. Diagnoza i rekomendacje. W: Analizy i opinie. Numer Specjalny 3. Luty 2013. „Decydujemy razem” s. 12.

W przypadku wyborów parlamentarnych, frekwencja wyborcza w Wielkopolsce jest nieznacznie wyższa niż frekwencja ogólnopolska. Powyższa sytuacja ma charakter powtarzalny i znajduje potwierdzenie w kolejnych wyborach do Sejmu i Senatu, jakie miały miejsce w Polsce w ostatnich latach (w 2005 r., 2007 r. i 2011 r.). Najwyższą frekwencję odnotowano w 2007 roku, kiedy to do urn poszła ponad połowa wszystkich uprawnionych do głosowania.

Tab. 70. Frekwencja wyborcza w wyborach do Sejmu i Senatu w województwie wielkopolskim w roku 2005, 2007 i 2010

Przekrój terytorialny	Sejm			Senat		
	2005	2007	2011	2005	2007	2011
Polska	40,6%	53,9%	48,9%	40,6%	53,9%	48,9%
Wielkopolska	40,9%	55,1%	49,2%	40,9%	55,1%	49,2%
Okręgi wyborcze w Wielkopolsce						
Kalisz	38,5%	50,9%	45,3%	38,5%	50,9%	46,2%
Konin	38,3%	50,8%	45,4%	38,3%	50,8%	44,1%
Piła	39,5%	51,8%	45,7%	39,5%	51,8%	45,7%
Poznań	39,5%	66,7%	60,2%	47,2%	66,7%	62,2%
Gniezno	-	-	-	-	-	46,8%
Leszno	-	-	-	-	-	44,2%
Ostrów Wlkp.	-	-	-	-	-	45,5%
Swarzędz	-	-	-	-	-	56,7%
Szamotuły	-	-	-	-	-	45,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW

W Wielkopolsce istnieją cztery okręgi wyborcze do Sejmu. Okręg wyborczy nr 36 z siedzibą Okręgowej Komisji Wyborczej w Kaliszu obejmuje następujące powiaty: gostyński, jarociński, kaliski, kępiński, kościański, krotoszyński, leszczyński, ostrowski, ostrzeszowski, pleszewski i rawicki. Ponadto w jego skład wchodzi również dwa miasta na prawach powiatu: Kalisz oraz Leszno. Z tego obszaru wybieranych jest 12 posłów. Okręg wyborczy nr 37 z siedzibą Okręgowej Komisji Wyborczej w Koninie obejmuje powiaty: gnieźnieński, kolski, koniński, słupecki, średzki, śremski, turecki oraz wrzesiński, a także jedno miasto na prawach powiatu – Konin. Na powyższym obszarze wybiera się 9 posłów. Okręg wyborczy nr 38 z siedzibą Okręgowej Komisji Wyborczej w Pile obejmuje powiaty: chodzieski, czarnkowsko-trzcianecki, grodziski, międzychodzki, nowotomyski, obornicki, pilski, szamotulski, wągrowiecki, wolsztyński oraz złotowski. Podobnie jak w Koninie, wybiera się tu 9 posłów. Okręg wyborczy nr 39 z siedzibą Okręgowej Komisji Wyborczej w Poznaniu składa się z powiatu poznańskiego oraz z miasta na prawach powiatu Poznań. Z tego okręgu wybieranych jest 12 posłów.

Do 2011 roku identyczne okręgi wyborcze obowiązywały w wyborach do Senatu. W wyniku zmian w polskim prawie wyborczym, przekształcono geografie wyborczą regionu. Wielkopolskę podzielono na 9 jednomandatowych okręgów do Senatu, każdy o podobnej liczbie potencjalnych wyborców (okręgi wyborcze do Sejmu pozostały bez zmian). Okręg nr 88, w którym największym miastem jest Piła, obejmuje powiaty: chodzieski, czarnkowsko-trzcianecki, pilski, wągrowiecki i złotowski. Okręg nr 89, w którym największym miastem są Szamotuły, obejmuje powiaty: grodziski, międzychodzki, nowotomyski, obornicki, szamotulski oraz wolsztyński. Okręg nr 90, gdzie największym miastem jest Swarzędz, obejmuje powiat poznański. Okręg nr 91 obejmuje teren miasta Poznań. Okręg nr 92, w którym największym miastem jest Gniezno, obejmuje powiaty: gnieźnieński, słupecki, średzki, śremski, a także wrzesiński. Okręg nr 93 składa się z miasta Konin oraz z powiatów: kolskiego, konińskiego i tureckiego. Okręg nr 94 obejmuje obszar miasta Leszno wraz z następującymi powiatami: gostyńskim, kościańskim, leszczyńskim oraz rawickim. Okręg nr 95, w którym największym miastem jest

Ostrów Wlkp., obejmuje powiaty: kępiński, krotoszyński, ostrowski i ostrzeszowski. Okręg nr 96 tworzą powiaty: jarociński, kaliski, pleszewski oraz miasto Kalisz.

Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Wielkopolsce była niższa niż frekwencja na terenie całego kraju. W przypadku tego typu głosowań frekwencja w Polsce znacząco odbiega od poziomu uczestnictwa w wyborach w innych państwach Unii Europejskiej. W 2004 roku średnia frekwencja w krajach Unii Europejskiej była dwukrotnie wyższa niż frekwencja w Polsce i osiągnęła wartość ponad 45%, natomiast w 2009 roku wyniosła 43%¹⁰⁴. W wyborach do Parlamentu Europejskiego na terenie Wielkopolski utworzono jeden okręg wyborczy, obejmujący całe województwo. Ilość przyznanych mandatów w danym okręgu zależy od poziomu frekwencji wyborczej. W 2004 roku z Wielkopolskich list wybrano sześciu europosłów, podczas gdy już w 2009 roku było ich pięciu.

Tab. 71. Frekwencja wyborcza w wyborach do europarlamentu w województwie wielkopolskim w roku 2004 i 2009 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2004	2009
Polska	20,9%	24,5%
Wielkopolska	21,2%	24,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW

Mieszkańcy Wielkopolski wybierają swoich przedstawicieli również w lokalnych wyborach samorządowych, w zakres których wchodzi wybór członków następujących organów prawodawczych: rady gminy, rady powiatu (bądź miasta na prawach powiatu), sejmiku województwa oraz wybór jednoosobowych organów wykonawczych: wójta, burmistrza czy prezydenta miasta¹⁰⁵. Porównując frekwencję wyborczą w kraju i w regionie, należy stwierdzić, iż jest ona na podobnym poziomie, przynajmniej w odniesieniu do I. tury głosowania. Gdy dochodzi do II tury wyborów, średnia frekwencja w całej Polsce jest wyższa niż w Wielkopolsce, co odzwierciedlają dane z głosowań, które odbyły się w 2006 i 2010 roku

Tab. 72. Frekwencja wyborcza w wyborach do samorządu w województwie wielkopolskim w roku 2006 i 2010 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2006		2010	
	I tura	II tura*	I tura	II tura*
Polska	46,0%	39,6%	47,3%	35,3%
Wielkopolska	47,1%	38,7%	47,1%	31,5%

* W przypadku wyborów jednoosobowych organów wykonawczych, w wypadku nie osiągnięcia przez żadnego kandydata wymaganej większości głosów, możliwe jest przeprowadzenie ponownego głosowania, tzw. II tury.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW

Udział w referendach lokalnych

Przejawem aktywności obywateli w życiu publicznym jest również udział w referendach lokalnych. Mogą dotyczyć one spraw merytorycznych istotnych dla danego obszaru, bądź też związane są z odwołaniem organów jednostek samorządu terytorialnego przed końcem ich kadencji. Wielkopolanie, podobnie jak mieszkańcy innych części kraju, niechętnie korzystają z odwoławczej

¹⁰⁴ <http://www.tvn24.pl/wybory-do-europarlamentu,97,m>

¹⁰⁵ W przypadku wyborów jednoosobowych organów wykonawczych, w wypadku nie osiągnięcia przez żadnego kandydata wymaganej większości głosów, możliwe jest przeprowadzenie ponownego głosowania, tzw. II tury.

formy referendum, dlatego ze względu na fatalnie niską frekwencję tylko niektóre z przeprowadzanych głosowań osiągają zamierzone rezultaty.

W latach 2006-2010 w Polsce przeprowadzono 87 takich głosowań, z czego tylko 14 okazało się ważnych (w tym 13 skutecznych). Zanotowano średnią frekwencję na poziomie 21%. W Wielkopolsce w tym okresie odbyły się 3 referenda odwoławcze, żadne z nich nie zostało uznane za ważne. Poziom frekwencji wahał się od 7,83% w Księżu Wielkopolskim do 18,28% w gminie Kościelec¹⁰⁶.

W latach 2010-2013 w Polsce podjęto 111 prób odwołania organów jednostek samorządu terytorialnego, z czego tylko 16 z nich uznano za ważne i zakończyły się one powodzeniem. Średnia frekwencja udziału w tego typu referendach wyniosła zaledwie 17,87%. Na terenie Wielkopolski przeprowadzono w tym czasie 12 referendów odwoławczych, jednakże tylko 1 z nich (dotyczące odwołania Burmistrza Kłodawy) zostało uznane za ważne (i okazało się skuteczne). Średnia frekwencja udziału we wszystkich wielkopolskich referendach osiągnęła poziom 18,21%¹⁰⁷.

Tab. 73. Referenda ogółem w Wielkopolsce w latach 2006-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2006-2010			2010-2013*		
	referenda	ważne referenda	skuteczne referenda	referenda	ważne referenda	skuteczne referenda
Polska	87	14	13	111	16	16
Wielkopolska	3	-	-	12	1	1

* stan na 6 września 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW

Mniej popularne wśród Polaków są referenda merytoryczne, które dotyczą określonych problemów lokalnych. Nie inaczej jest w Wielkopolsce. W latach 2006-2010 w całym kraju przeprowadzono 50 referendów merytorycznych. Tylko w 28 z nich frekwencja przekroczyła 30% i uznano je za ważne. W powyższym przedziale czasowym w województwie wielkopolskim odbyły się 2 referenda merytoryczne (w gminie Tuliszków, gdzie frekwencja wyniosła jedynie 20%, a referendum uznano za nieważne i w gminie Orchowo, gdzie zanotowano 35% frekwencji, głosowanie uznano za ważne, a wynik za rozstrzygający). W latach 2010-2013 w Polsce odbyły się 22 takie głosowania, z czego ważnych było tylko 9. W tym okresie w Wielkopolsce przeprowadzono 1 referendum, w 2011 roku, w sprawie lokalizacji elektrowni wiatrowych w gminie Lipno. Frekwencja wyniosła 38%, oddano 89,29% głosów przeciw¹⁰⁸.

Tab. 74. Referenda merytoryczne w Wielkopolsce w latach 2006-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2006-2010		2010-2013*	
	referenda	ważne referenda	referenda	ważne referenda
Polska	50	28	22	9
Wielkopolska	2	1	1	1

* stan na 6 września 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW

W regionie takie formy aktywności publicznej jak referenda nie cieszą się zainteresowaniem obywateli. Jeśli już zostaną zorganizowane i przeprowadzone, to problemem jest osiągnięcie wymaganej frekwencji wyborczej i uznanie ich za ważne. Większą popularnością cieszą się inne

¹⁰⁶ Referenda Lokalne, Raport KPRP, oraz <http://pkw.gov.pl/kadencja-2006-2010/informacja-o-zarządzonych-i-przeprowadzonych-referendach-w-sprawie-odwołania-organu-samorządu-terytorialnego-przed-upływem-kadencji-kadencja-rad-2006-2010-.html>

¹⁰⁷ Referenda Lokalne, Raport KPRP - stan na 6 września 2013 r.

¹⁰⁸ Ibidem.

przejawy aktywności w życiu publicznym, jak chociażby współdecydowanie o lokalnych sprawach w postaci budżetu obywatelskiego, który funkcjonuje w wielu Wielkopolskich miastach (w tym również w stolicy regionu, Poznaniu) oraz gminach. Taka aktywność dotyczy jednak tylko części mieszkańców.

Poziom uczestnictwa mieszkańców Wielkopolski w życiu publicznym, podobnie jak w przypadku obywateli całego kraju, jest na bardzo niskim poziomie. Sprawami społeczności lokalnej, w porównaniu do innych państw demokratycznych, wciąż interesuje się bardzo mała część społeczeństwa. Nawet najprostsze formy aktywności publicznej, jak na przykład udział w wyborach, nie pozostawiają żadnych złudzeń co do tego, że na terytorium Wielkopolski (jak i całej Polski) idea społeczeństwa obywatelskiego nie znalazła dotychczas pełnego odzwierciedlenia w praktyce. Jest to specyficzny obszar rozwoju którego nie przyspieszy się wyłącznie ogólnie narzuconymi działaniami systemowymi, lecz musi on pochodzić przede wszystkim z inicjatywy samych członków lokalnej społeczności.

15. Turystyka i aktywne formy spędzania wolnego czasu

Turystyka¹⁰⁹ związana jest z głównie z podróżowaniem i przebywaniem osób w celach wypoczynkowych, zawodowych (z wyłączeniem działalności zarobkowej) lub innych, w czasie nie dłuższym niż rok bez przerwy, poza swoim codziennym otoczeniem. Atrakcyjność terenu dla rozwoju turystyki i rekreacji związana jest przede wszystkim z występowaniem walorów krajoznawczo-przyrodniczych. Podstawowe znaczenie ma charakter rzeźby terenu, dostępność wód powierzchniowych i lasów, ale również rozbudowana infrastruktura turystyczna czy dostępność komunikacyjna. Turystyka to również ważny dział gospodarki zarówno dla samorządów terytorialnych jak i podmiotów, których działalność nakierowana jest na obsługę turystów.

Pod pojęciem rekreacji¹¹⁰ rozumie się z kolei wszelkie (czynne lub bierne) czynności podejmowane w celu regeneracji sił fizycznych i psychicznych, które przejawiają się w dobrowolnym spędzaniu czasu w godzinach wolnych od obowiązków służbowych, szkolnych i społecznych. Uznanie danej aktywności lub stanu organizmu za rekreację to kwestia subiektywnej oceny danej osoby. Rekreacja może być realizowana zarówno w wymiarze rozrywek kulturalnych, różnych form aktywności sportowej i turystycznej oraz innych.

Aktywność sportowa, mogąca mieć charakter rekreacyjny lub zawodowy, stanowi istotny element w życiu społecznym człowieka, wpływając na jego fizyczny i psychiczny rozwój. Sport od wieków niesie ze sobą określone idee i wartości, dostarcza społeczności wielu symboli i emocji oraz wzmacnia zbiorową tożsamość. Coraz głębsze są również związki sportu z biznesem. Ponadto w formie zorganizowanej, stanowi znakomity sposób dla promocji regionu, przydatny w budowaniu marki i kształtowaniu wizerunku.

Kultura jest z kolei obszarem życia publicznego, kształtującym charakter i tożsamość danej zbiorowości, zwłaszcza w odniesieniu do poziomu lokalnego. Zwiększa ponadto atrakcyjność turystyczną regionu, wpływając na jakość życia mieszkańców i przyciąga turystów. Kultura kształtuje również kapitał społeczny, przez co pośrednio przyczynia się do rozwoju społecznego regionu i do budowy jego konkurencyjności.

15.1. Turystyka i rekreacja

Atrakcyjność turystyczna i podstawowe kierunki rozwoju turystyki

Atrakcyjność turystyczna Wielkopolski nie należy do najwyższych w kraju, a region stereotypowo postrzegany jest jako tranzytowy. Szansą na zwiększenie przyjazdów turystów, w tym zagranicznych, jest promocja miejsc w Wielkopolsce, które mogą stanowić niszowe produkty turystyczne, oparte na unikatowych w skali międzynarodowej atrakcjach (kulturowo-historyczno-cywilizacyjnych i przyrodniczych).

Turystyka w Polsce jest postrzegana przede wszystkim przez pryzmat dużych miast. Stąd głównym celem podróży turystycznych w Wielkopolsce jest miasto Poznań z ofertami produktów turystycznych takich jak: kulturowy Poznań czy biznesowy Poznań¹¹¹. Dostępne zasoby przyrodnicze, kulturowe i walory Wielkopolski warunkują rozwój określonych kierunków rozwoju turystyki w regionie.

Potencjał rozwoju turystyki krajoznawczej, dla której podstawowe znaczenia mają zasoby kulturowe i przyrodnicze, stanowi przede wszystkim bogate dziedzictwo kulturowe Wielkopolski, w tym takie oferty jak:

- szlak zamków, pałaców i dworów,
- szlak budowli i kościołów drewnianych,

¹⁰⁹ Na podstawie definicji Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO).

¹¹⁰ Zajadacz A. 2010. Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom IV Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących w Polsce – zasady specyfiki problemu. Seria Turystyka I Rekreacja – studia i prace nr 4. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznań.

¹¹¹ Program rozwoju produktów turystycznych Wielkopolski. Wielkopolska Organizacja Turystyczna.

- zabytki wielkopolskich miast i miasteczek,
- muzea w obiektach zabytkowych,
- szlak zabytków techniki, w tym historyczne szlaki kolejowe, zabytkowymi obiektami i tabor kolejowy,
- Wielkopolska Piastowska – Szlak Piastowski,
- śladami Fryderyka Chopina po Wielkopolsce,
- Wielkopolska wybitnych Polaków,
- Szlak Cysterski – pętla wielkopolsko-lubuska,
- Wielkopolska wybitnych Europejczyków,
- szlak kultury żydowskiej w Wielkopolsce,
- Wielkopolska wybitnych Polaków,
- tradycje kulinarne.

Region jest dość atrakcyjny dla rozwoju turystyki wypoczynkowej, na co składa się korzystny obszar klimatyczny, duża jeziorność oraz połączenia między zbiornikami. Wielkopolska posiada stosunkowo dobre warunki do rozwoju:

- ekoturystyki, związanej głównie z odwiedzaniem terenów chronionych. Istotnym czynnikiem rozwoju jest znaczna ilość obszarów objętych prawną ochroną, przy stosunkowo małej lesistości ogółem i niezbyt wysokiej randze tych obszarów i obiektów.
- turystyki jeździeckiej, konkurencyjnej wobec oferty innych regionów, która odbywa się w oparciu o ośrodki jeździeckie, kluby, stajnie oraz ofertę gospodarstw agroturystycznych oraz oznakowane i zagospodarowane szlaki konne, m.in.:
 - szlak Dolina Baryczy (300 km),
 - szlak Wielkopolska Podkowa (125 km),
 - Trakt generała Dezyderego Chłapowskiego (120 km),
 - szlaki Przemęckiego Parku Krajobrazowego (117,5 km),
 - szlak Sapiehów (55 km).
- myślistwa, które można uznać za konkurencyjne w skali kraju i w stosunku do części regionów przyległych z uwagi na zasobność zwierzyny łownej.
- turystyki rowerowej, z uwagi na najlepiej rozwiniętą w kraju sieć szlaków rowerowych, na którą składają się:
 - Wielkopolski System Szlaków Rowerowych o znaczeniu wojewódzkim o łącznej długości około 1,5 tys. km, objęty jednolitym oznakowaniem i systemem śladów GPS, obejmujący: Transwielkopolską Trasę Rowerową – Północ, Transwielkopolską Trasę Rowerową – Południe, Ziemiański Szlak Rowerowy, Nadwarciański Szlak Rowerowy, Pierścień Rowerowy Dookoła Poznania, Rowerowy Szlak Stu Jezior, Piastowski Trakt Rowerowy,
 - międzynarodowe szlaki rowerowe, w tym: Euro Velo R-9 – szlak bursztynowy (1 930 km) prowadzący z Gdańska do Puli nad Morzem Adriatyckim, oraz EuroRoute R-1 prowadzący z Calais we Francji do Kaliningradu w Rosji, w Polsce (675 km) z Kostrzyna nad Odrą do Osieka nad Notecią,
 - inne rowerowe szlaki długodystansowe, w tym: Cysterski Szlak Rowerowy (147,5 km) z Poznania (Komandoria) w kierunku północnym – Owińska, Wągrowiec, Łęknio, Rowerowy Szlak Bursztynowy (140 km) z Sycowa (województwo dolnośląskie) przez Ostrzeszów, Mikstat, Kalisz, Russów do okolic Rychwała, przecina Wzgórza Ostrzeszowskie i Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Rzeki Prosną, Rowerowy Trakt Przyrodniczo-Kulturowy „Naszyjnik Północy”, który w Wielkopolsce obejmuje Złotów i Sypniewo, przecina parki krajobrazowe: Drawski, Zaborski i Wdzydzki oraz Park Narodowy Bory Tucholskie,
 - inne lokalne szlaki rowerowe.

- turystyki wodnej, mogącej rozwijać się dzięki dość licznym, ciekawym, ale nie najwyższej klasy szlakom wodnym oraz występowaniu na obszarze Wielkopolski kilku pojezierzy; do najpopularniejszych szlaków wodnych, na których panują sprzyjające warunki do rozwoju kajakarstwa, turystyki motorowodnej, windsurfingu, a także w pewnym stopniu żeglarstwa należą:
 - Wielka Pętla Wielkopolski (690 km),
 - Mała Pętla Wielkopolski (370 km),
 - szlak kajakowy Gwdy, Piławy i Rurzycy (241 km),
 - szlak kajakowy Proсны (150 km),
 - rzeka Wełna (118 km),
 - szlak kajakowy Obry (Konwaliowy Szlak Kajakowy – 37 km, Kajakowa Pętla Cysterska – 35 km).

Na szczególną uwagę zasługuje szlak wodny obejmujący obszar 3 województw (oprócz Wielkopolski także województwo lubuskie i kujawsko-pomorskie) – Wielka Pętla Wielkopolski, która ma stać się jednym z markowych produktów turystycznych regionu. Wielka Pętla obejmuje rzekę Wartę na odcinku Konin – Santok, rzekę Noteć na odcinku od ujścia rzeki Drawy przez Kanał Górnio-Notecki, Jezioro Gopło i Kanał Ślesieński, przebiegając m.in. przez Konin, Pызdry, Śrem, Poznań, Oborniki, Wronki, Sieraków, Międzychód, Krzyż Wlkp., Wieleń, Drawsko, Czarnków, Ujście i Ślesin. Układ dróg wodnych Wielkopolski pozwala jej skomunikowanie z systemem europejskich śródlądowych dróg wodnych poprzez dostęp do rzeki Odry, wpisując się jednocześnie w odcinek planowanej międzynarodowej drogi wodnej nr E70 łączącej Wisłę z Odrą przez Noteć. W ostatnich latach, głównie w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 zrealizowano szereg projektów polegających m.in. na zagospodarowaniu terenów nadbrzeżnych i budowie nowych przystani wodnych na rzece Warcie i Noteci.

- aeroturystyki, w tym lotów samolotowych, szybowcowych, balonowych, skoków spadochronowych, paralotniarstwa czy imprez lotniczych z wykorzystaniem sportowych lokalnych lotnisk i lądowisk, należących do aeroklubów, m.in. w Kazimierzu Biskupim k. Konina, Kobylnicy k. Poznania, Michałkowie k. Ostrowa Wlkp., Pile i Strzyżewicach k. Leszna.

Wielkopolska ma duże możliwości rozwoju turystyki biznesowej ze względu na największe w kraju centrum targowe w postaci Międzynarodowych Targów Poznańskich, dobrą bazę noclegową, w tym zaplecze hotelowe o wysokim standardzie, głównie w Poznaniu i okolicach.

Duże możliwości i szanse rozwoju w województwie wielkopolskim ma także turystyka pielgrzymkowa związana z dostępnością kilkudziesięciu miejsc pielgrzymowania, w tym m.in. w największym w kraju sanktuarium w Licheniu Starym (Bazylika Matki Boskiej Bolesnej Królowej Polski), bazyliką archikatedralną Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Gnieźnie, czy Ogólnopolskim Spotkaniu Młodych Lednica 2000 – wydarzeniem przyciągającym corocznie kilkadziesiąt tysięcy młodych ludzi.

Wzrost popularności, widoczny m.in. pod względem liczby oferowanych miejsc noclegowych, obserwowany jest w ofercie agroturystycznej regionu. Najwięcej gospodarstw agroturystycznych skupionych jest w powiatach obejmujących swoim obszarem rzekę Wartę oraz położonych przy północno-zachodniej granicy województwa.

Szczególnym rodzajem turystyki obserwowanym na obszarze województwa jest turystyka kolejowa rozwijana głównie w oparciu o zabytkowe obiekty kolejowe i tabor Parowozowni Wolsztyn, z którą związana jest coroczna Parada Parowozów oraz inne wydarzenia. Na terenie województwa funkcjonują również koleje wąskotorowe, kolejki dojazdowe i parkowe, w tym: Gnieźnieńska Kolej Wąskotorowa, Kaliska Kolej Dojazdowa, Pleszewska Kolej Lokalna (Krotoszyńska Kolej Dojazdowa), Śmigieńska Kolej Wąskotorowa, Średzka Kolej Powiatowa, Wyrzyska Kolej Powiatowa, Żnińska Kolej Powiatowa, Kolejka Parowa Maltanka w Poznaniu, Grodziska Kolej Drezynowa, Krzywińska Kolej

Dreznowa i kolejka parkowa w Cichowie. Przedsięwzięcia te podejmowane są głównie przez pasjonatów kolejnictwa, zaś oferta koncentruje się wokół zwiedzania infrastruktury kolejowej czy organizowaniu przejazdów zabytkowymi pojazdami.

Nie mniejszą rolę w województwie odgrywa turystyka piesza oraz wędkarstwo. Mieszkańcy województwa i turyści mają również okazję skorzystać z obiektów oferujących grę w golfa (okolice Poznania, Konina) oraz ze stoków narciarskich – całorocznego w Poznaniu i sezonowego w Chodzieży.

Produkty turystyczne

W ramach Programu rozwoju produktów turystycznych Wielkopolski opracowanego przez Wielkopolską Organizację Turystyczną określono 4 najważniejsze grupy produktów turystycznych województwa wielkopolskiego. Grupy wydzielono uwzględniając zasięg ich oddziaływania na rynku oraz udział w ogólnym spożyciu turystycznym Wielkopolski:

- Produkty wizerunkowe (markowe) posiadają walory o najwyższej rozpoznawalności i unikatowym charakterze oraz dużej wielkości i zasięgu rynku, na którym produkt jest komercjalizowany. Mają one decydujące znaczenie dla wizerunku regionu w odbiorze przez potencjalnych turystów, w tym zagranicznych. Do tego rodzaju produktów zaliczono: Biznesowy Poznań, Kulturowy Poznań, Wielkopolska Piastów wraz z Kaliszem – najstarszym miastem w Polsce, zabytkowe szlaki kolejowe, Sanktuarium w Licheniu Starym.
- Produkty podstawowe (w tym markowe) – przyciągające największą liczbę odwiedzających lub generujące największy wolumen dochodów z turystyki w regionie, decydujące o dominujących formach rozwoju turystyki. Do tego rodzaju produktów zaliczono produkty dla turystyki kulturowej, wodnej, rowerowej, konnej i konferencyjnej.
- Produkty niszowe – różniące się od produktów podstawowych liczbą osób korzystających, tworzone na niewielkich rynkach przez turystów charakteryzujących się specyficznymi lub wyjątkowymi upodobaniami, związane z miejscami unikalnymi. Do tego rodzaju produktów zaliczono produkty dla aeroturystyki oraz produkty dla turystyki łowieckiej.
- Produkty uzupełniające – będące uzupełnieniem głównej oferty turystycznej województwa, tworzone na regionalnym rynku wewnętrznym, jednak nie stanowiące o specyfice regionu na rynkach zewnętrznych, obejmujące dość zróżnicowane produkty charakterystyczne dla większych układów przestrzennych. Do tego rodzaju produktów zaliczono: produkty dla turystyki krajoznawczo-przyrodniczej i produkty dla turystyki wiejskiej, w tym produkty agroturystyczne.

Tab. 75. Grupa produktów wizerunkowych (markowych) Wielkopolski z uwzględnieniem wpływu na poprawę konkurencyjności regionu i stopniem ich innowacyjności

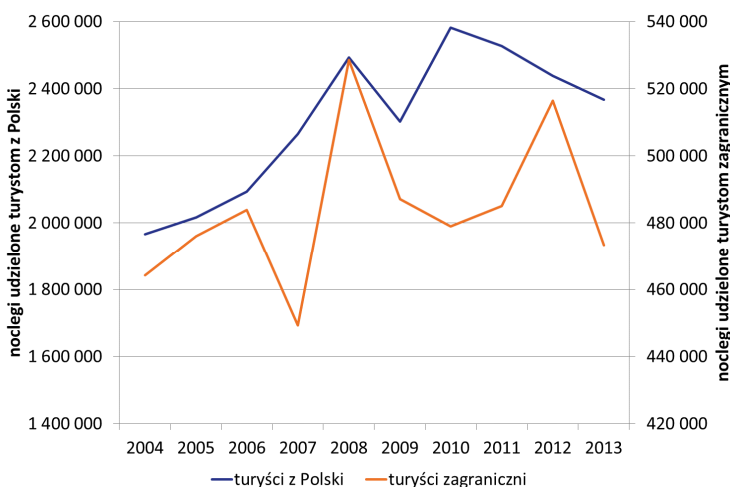
Produkty	Stopień unikalności	Wykorzystanie zasobów	Przydatność dla więzki produktowej	Wpływ na poprawę konkurencyjności	Możliwa innowacyjność
Biznesowy Poznań	znaczny	ograniczone	kluczowa	umiarkowany	bardzo duża
Kulturowy Poznań	znaczny	satisfakcjonujące	kluczowa	kluczowy	bardzo duża
Wielkopolska Piastów wraz z Kaliszem – najstarszym miastem w Polsce	wyjątkowo duży	bardzo duże	stanowi odrębną więzki produktową	kluczowy	bardzo duża
Zabytkowe szlaki kolejowe	średni	bardzo duże	ograniczona	bardzo ograniczony	niewielka
Sanktuarium w Licheniu Starym	duży	całkowite, ale jednostkowe	żadna	bardzo ograniczony bądź żaden	znikoma

Źródło: Program rozwoju produktów turystycznych Wielkopolski. Wielkopolska Organizacja Turystyczna.

Ruch turystyczny

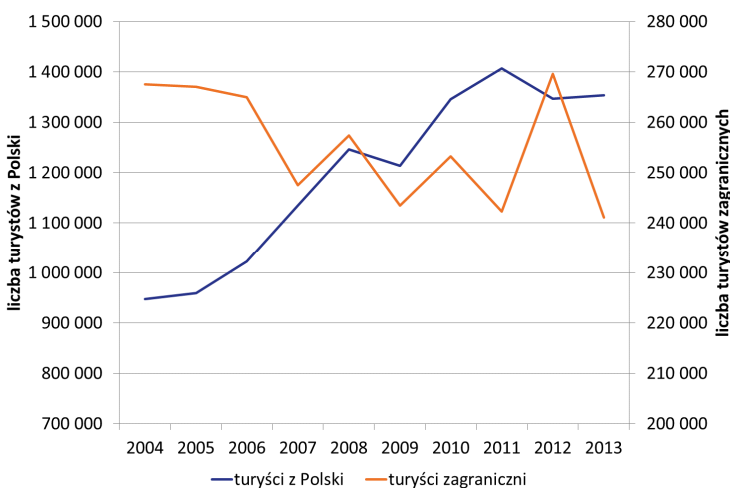
W roku 2013 w województwie wielkopolskim udzielono 2 688 275 noclegów, w tym 82,8% Polakom oraz 17,2% turystom zagranicznym. Liczba udzielonych noclegów w latach 2004-2010 systematycznie rosła, natomiast od 2010 roku następuje jej spadek. Liczba turystów, w szczególności zagranicznych, ulega znacznym wahaniom. Znaczący wzrost liczby gości z zagranicy związany jest z organizacją dużych imprez międzynarodowych, np. Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu (2008 r.), spotkanie Wspólnoty Taizé (2009 r.), Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej UEFA Euro 2012 (2012 r.). Wzrost liczby korzystających noclegów należy wiązać także ze stopniowym wzrostem zamożności społeczeństwa i pośrednio ze wzrostem atrakcyjności turystycznej Wielkopolski.

Ryc. 166. Udzielone noclegi turystom polskim i zagranicznym w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

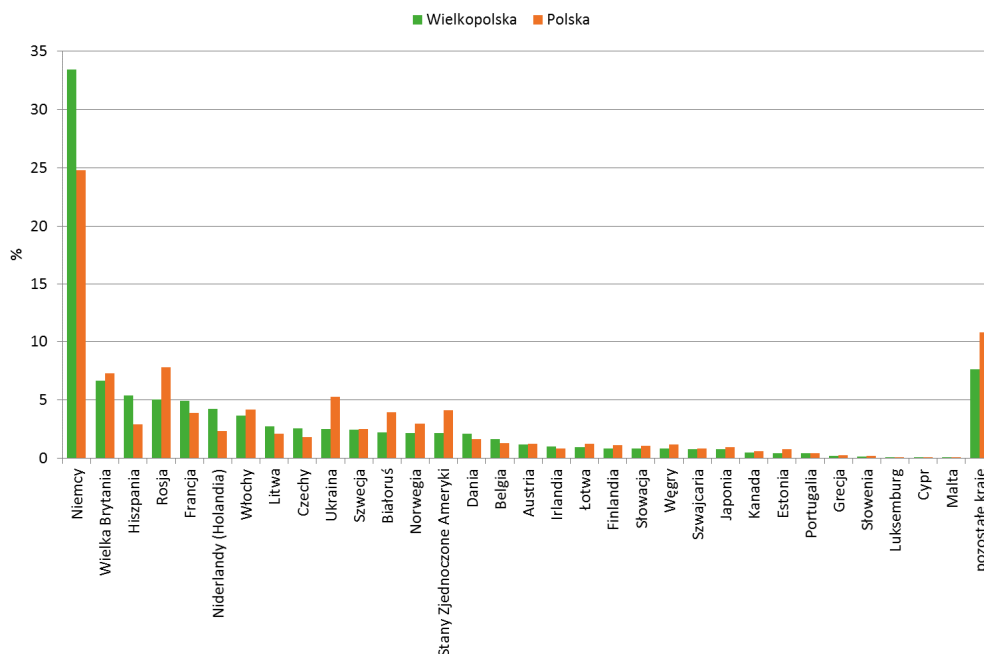
Ryc. 167. Liczba turystów polskich i zagranicznych korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Wśród turystów zagranicznych dominowali odwiedzający z Niemiec (35,5%). Kolejne miejsca pod względem liczby odwiedzających zajęli goście z Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, Rosji, Francji, Holandii, Włoch, Czech i Ukrainy (od 6,6% do 2,5%).

Ryc. 168. Turystycy zagraniczni korzystający z noclegów w województwie wielkopolskim według kraju pochodzenia w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Częstotliwość ruchu turystycznego

Aktualne trendy zmian w ruchu turystycznym uwzględniają większe zainteresowanie turystyką indywidualną niż masową. Dominować będą raczej wyjazdy krótkoterminowe niż dłuższe, przy jednoczesnym wzroście ich częstotliwości. Należy spodziewać się także większej dynamiki przyjazdów turystów krajowych. Na popularności zyskuje coraz bardziej ekoturystyka, związana z odwiedzaniem miejsc o wysokich walorach przyrodniczych. Także wśród odwiedzających Wielkopolskę przeważają przyjazdy krótkookresowe.

Z badań ruchu turystycznego w Wielkopolsce¹¹² wynika, że większość turystów z Polski odwiedzała już wcześniej Wielkopolskę od dwóch do pięciu razy, a długość pobytu wynosiła średnio od 3 do 5 noclegów. W przypadku turystów z zagranicy była to przeważnie pierwsza wizyta, natomiast pobyt był dłuższy i wynosił od 9 do 11 noclegów.

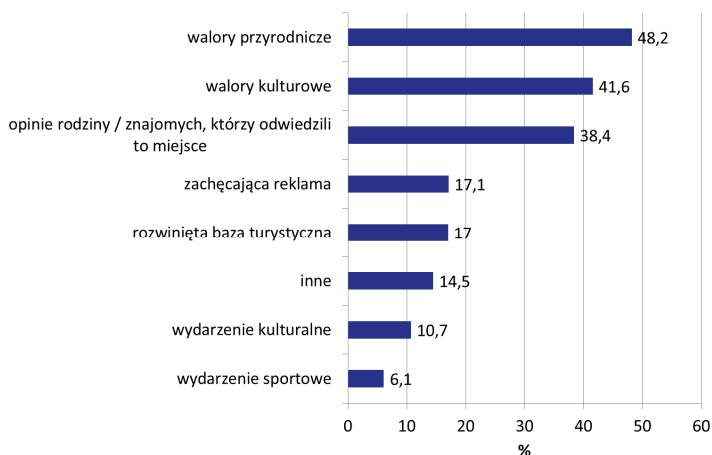
Czynniki wyboru Wielkopolski jako miejsca przyjazdu

Najczęstszy wybór Wielkopolski jako miejsca pobytu związany był z walorami przyrodniczymi regionu, na które wskazała niespełna połowa badanych. Czynnikiem wpływającym na wybór miejsca były również walory kulturowe (41,6%) oraz pozytywne opinie bliskich osób i znajomych (38,4%), którzy odwiedzili dane miejsce wcześniej. Jakość elementów infrastruktury turystycznej oraz pozostałych

¹¹² Badanie ruchu turystycznego w Wielkopolsce w roku 2011 i 2013 - wielkość, struktura oraz ocena jakości usług turystycznych i określenie turystycznego wizerunku Wielkopolski (opracowanie wyników dla I tury badania). Projekt współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007 - 2013 „Fundusze europejskie - dla rozwoju innowacyjnej Wielkopolski”. Wykonanie badania: BIOSTAT, listopad 2011.

usług została oceniona dobrze. Bardzo dobrze oceniono bazę noclegową oraz dostępność bazy gastronomicznej, a dobrze czystość, jakość obsługi i dostępność transportu lokalnego oraz czystość i jakość bazy gastronomicznej. Głównym celem podróży badanych były miasta, a w nich najczęstszą aktywnością – zwiedzanie i robienie zakupów. Atrakcyjne dla przyjezdnych były również tereny zielone.

Ryc. 169. Czynniki decydujące o wyborze miejsca przyjazdu do Wielkopolski

Źródło: Badanie ruchu turystycznego w Wielkopolsce w roku 2011 i 2013

Baza noclegowa

Wykorzystanie walorów przyrodniczych regionu zależy od dostępnej oferty turystycznej oraz stanu i jakości bazy noclegowej. W 2013 roku w województwie wielkopolskim oferowano łącznie 41 765 miejsc noclegowych w 710 turystycznych obiektach noclegowych, z czego 534 stanowiły obiekty całoroczne. W porównaniu do innych województw baza noclegowa pod względem liczby oferowanych obiektów i miejsc noclegowych w Wielkopolsce rozwinięta jest na średnim poziomie. Dość duża liczba turystycznych obiektów noclegowych (5. miejsce w kraju za województwami: pomorskim – 1 437 obiektów, małopolskim – 1 397, zachodniopomorskim – 1 293 i dolnośląskim – 909) nie przekłada się na wielkość ruchu turystycznego (7. miejsce w kraju pod względem liczby miejsc noclegowych oraz liczby korzystających z noclegów).

Największą bazą noclegową w regionie dysponuje podregion leszczyński – prawie 9 985 miejsc (23,9% ogółu miejsc noclegowych w regionie) w 170 obiektach. Najmniejszą bazę posiada podregion pilski – 3 164 (7,6%) miejsc w 75 obiektach. Na miasto Poznań i powiat poznański przypada 33,6% (14 030) miejsc noclegowych w województwie.

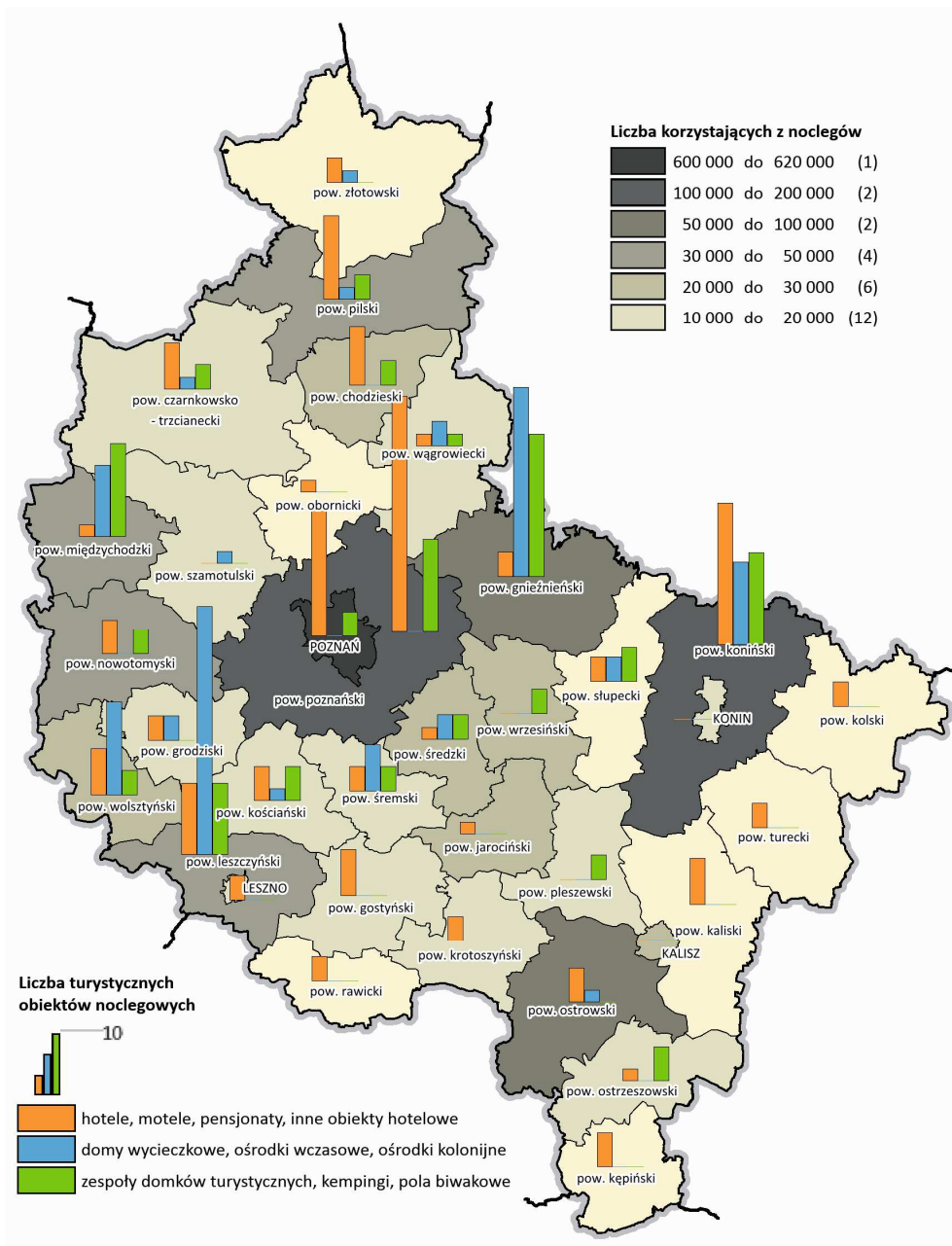
Województwo wielkopolskie posiada walory sprzyjające rozwojowi agroturystyki. W 2013 roku region plasował się na 5. miejscu w kraju pod względem liczby obiektów agroturystycznych (72 obiekty) oraz liczby miejsc noclegowych (1 150 miejsc), przy największej w kraju liczbie korzystających z noclegów turystów (12 380 osób). W porównaniu do innych województw Wielkopolska nie posiada z kolei szerokiej oferty pokoi gościnnych, zajmując dopiero 14. miejsce w kraju pod względem liczby osób korzystających oraz 8. pod względem liczby obiektów. Od 2007 roku w województwie obserwowany jest wzrost liczby noclegowych obiektów turystycznych oraz miejsc noclegowych¹¹³ – za wyjątkiem 2011 roku, w którym zanotowano spadek.

Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w Wielkopolsce w 2013 roku był najniższy w kraju (23,9%), co świadczy o zbyt dużej podaży miejsc noclegowych w stosunku do zapotrzebowania. Od

¹¹³ W związku ze zmianą treści formularza sprawozdawczego od 2012 r. liczba turystycznych obiektów noclegowych zawiera dodatkowo kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne (kwatery prywatne) oraz nie zawiera turystycznych obiektów noclegowych posiadających mniej niż 10 miejsc noclegowych.

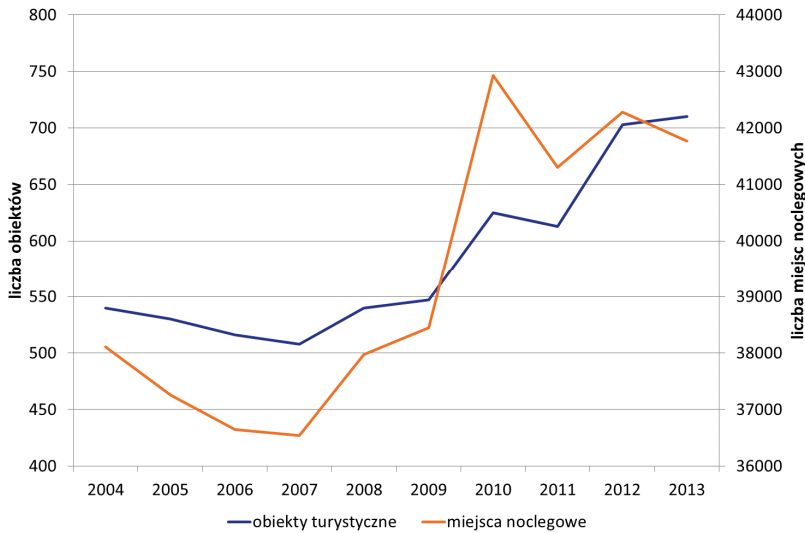
2011 roku widać jednocześnie zmniejszenie zainteresowania wyjazdami turystycznymi do Wielkopolski, przy zwiększającej się liczbie noclegowych obiektów turystycznych.

Ryc. 170. Obiekty noclegowe i korzystający z noclegów w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

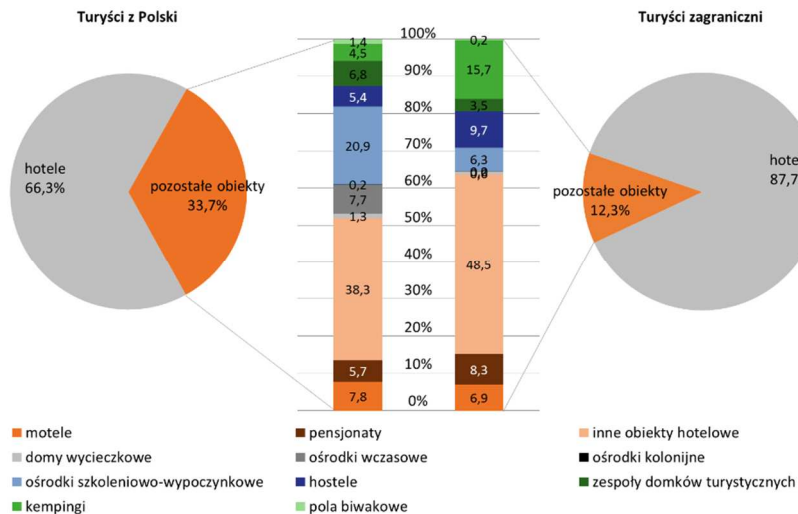
Ryc. 171. Liczba obiektów turystycznych i dostępne miejsca noclegowe w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W strukturze rodzajowej obiektów noclegowych zauważa się różnice w liczbie korzystających z noclegów turystów z Polski i turystów zagranicznych. Wśród obcokrajowców w 2013 roku znacznie większą popularnością cieszyły się noclegi w hotelach (różnica 21,4 p.proc.) niż w pozostałych typach obiektów. Turyści z Polski rzadziej wybierali obiekty noclegowe typu kemping (w tym: zespoły domków noclegowych, kempingi i pola biwakowe) oraz inne obiekty hotelowe i pensjonaty, niż turyści z innych krajów. Odwrotnie udział kształtował się w przypadku ośrodków i domów wczasowych, wycieczkowych i kolonijnych oraz moteli.

Ryc. 172. Korzystający z obiektów turystycznych turyści polscy i zagraniczni według rodzaju obiektu w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 76. Baza noclegowa i jej wykorzystanie w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba turystycznych obiektów noclegowych										
Polska	6 972	6 723	6 694	6 718	6 857	6 992	7 206	7 039	9 483	9 775
Wielkopolska	540	530	516	508	540	547	625	613	703	710
Podregiony										
kaliski	65	70	64	69	77	78	83	85	92	96
koniński	125	121	121	118	119	115	137	135	154	155
leszczyński	138	131	125	124	135	133	159	157	172	170
pilski	74	71	68	64	61	62	66	60	77	75
poznański	83	80	77	73	83	89	105	103	119	127
m. Poznań	55	57	61	60	65	70	75	73	89	87
Liczba miejsc noclegowych										
Polska	584 672	569 896	574 612	582 105	596 998	606 501	610 111	606 246	675 433	679 445
Wielkopolska	38 113	37 253	36 648	36 538	37 974	38 448	42 930	41 304	42 278	41 765
Podregiony										
kaliski	3 641	4 082	3 448	3 897	4 427	4 566	4 753	4 842	5 016	4 904
koniński	8 330	8 352	9 254	9 156	8 670	8 405	10 214	9 993	9 714	9 682
leszczyński	9 420	8 130	8 014	8 206	9 111	8 962	10 526	9 918	10 207	9 985
pilski	4 197	4 035	3 705	3 338	3 009	3 102	3 562	2 881	3 301	3 164
poznański	5 254	5 130	4 497	4 324	4 959	5 406	5 702	5 649	5 975	5 976
m. Poznań	7 271	7 524	7 730	7 617	7 798	8 007	8 173	8 021	8 065	8 054
Liczba obiektów hotelowych (hotele, motele, pensjonaty, inne)										
Polska	2 139	2 200	2 301	2 443	2 642	2 836	3 223	3 285	3 414	3 485
Wielkopolska	199	208	213	216	265	282	320	333	338	337
Podregiony										
kaliski	24	28	28	36	47	46	49	50	47	49
koniński	47	46	45	45	46	47	56	58	57	54
leszczyński	24	26	27	26	43	48	60	65	64	65
pilski	35	37	37	36	36	39	39	39	41	38
poznański	32	32	32	29	43	50	63	67	69	70
m. Poznań	37	39	44	44	50	52	53	54	60	61
Liczba zespołów domków turystycznych, kempingów i pól biwakowych										
Polska	746	698	684	676	668	671	679	679	711	710
Wielkopolska	73	68	68	63	62	59	70	64	66	72
Podregiony										
kaliski	10	8	7	5	5	5	4	5	5	5
koniński	20	20	22	21	21	19	24	23	21	25
leszczyński	18	17	17	16	16	16	20	20	21	21
pilski	11	10	9	8	7	6	8	4	6	7
poznański	10	9	9	9	9	11	12	10	11	12
m. Poznań	4	4	4	4	4	2	2	2	2	2
Liczba korzystających z obiektów noclegowych ogółem (tys.)										
Polska	15 746,5	16 597,2	17 512,1	18 947,2	19 556,1	19 353,7	20 461,5	21 476,6	22 635,4	23 401,1
Wielkopolska	1 214,6	1 226,7	1 287,6	1 382,9	1 503,5	1 457,3	1 598,9	1 649,6	1 616,5	1 595,2

Podregiony										
kaliski	264,0	272,6	275,7	306,2	302,0	301,5	304,3	304,0	288,8	284,2
koniński	162,8	150,1	159,2	155,9	191,8	191,2	215,8	221,4	197,9	204,7
leszczyński	105,6	110,5	104,4	104,1	114,5	115,7	116,2	113,2	104,6	99,4
piłski	155,9	143,8	143,0	148,2	195,6	194,0	220,8	231,1	237,7	228,4
poznański	402,6	434,0	482,2	524,2	532,7	496,3	583,0	605,3	621,8	615,2
m. Poznań	15 746,5	16 597,2	17 512,1	18 947,2	19 556,1	19 353,7	20 461,5	21 476,6	22 635,4	23 401,1
Liczba korzystających z obiektów noclegowych turystów zagranicznych (tys.)										
Polska	3 934,9	4 310,4	4 313,6	4 387,4	4 046,3	3 861,9	4 135,0	4 409,6	4 979,3	5 243,0
Wielkopolska	267,5	267,1	265,0	247,6	257,4	243,5	253,2	242,3	269,7	241,2
Podregiony										
kaliski	15,4	17,3	16,5	16,8	18,3	18,1	14,0	16,8	14,2	14,3
koniński	22,8	25,7	27,0	24,5	24,0	21,0	19,6	20,1	22,8	20,5
leszczyński	14,7	15,6	15,1	15,0	18,6	15,9	18,8	19,4	21,1	19,6
piłski	22,9	23,4	20,1	17,4	15,0	13,7	14,7	14,0	13,9	12,2
poznański	24,7	19,3	18,0	16,8	22,0	21,3	23,1	21,3	22,7	16,9
m. Poznań	167,0	165,7	168,3	157,0	159,5	153,5	163,1	150,8	175,0	157,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Turystyka jako dział gospodarki

Działania z zakresu kultury fizycznej i turystyki należą do zadań własnych gmin. Rolą samorządów lokalnych jest promocja turystyczna gminy oraz rozwijanie współpracy ze stowarzyszeniami i innymi podmiotami związanymi z turystyką i wypoczynkiem. Ustawowym obowiązkiem jest natomiast utrzymanie obiektów turystycznych, rozwijanie infrastruktury turystycznej oraz zapewnienie bezpieczeństwa odwiedzających. Do zadań gmin należy prowadzenie ewidencji działalności gospodarczej związanej ze świadczeniem usług turystycznych.

Największe wydatki na turystykę (według Działu 630 Klasyfikacji Budżetowej) poniosły gminy i miasta na prawach powiatu województwa wielkopolskiego w podregionie leszczyńskim oraz piłskim – odpowiednio 8,9 mln zł i 6,2 mln zł w 2013 roku, co świadczy o nastawieniu samorządów lokalnych w tych częściach województwa na rozwój tej branży. Wydatki powyższych jednostek systematycznie rosną, natomiast maleją w podregionie kaliskim i mieście Poznaniu. Miasto Poznań w 2013 roku poniosło najmniejsze wydatki na turystykę – 0,1 mln. W podregionie konińskim i poznańskim zaobserwowano znaczny wzrost wydatków w roku 2010, przy czym analogiczna sytuacja dotyczyła całego kraju. Związek ze zmianami wielkości wydatków i dochodów mogła mieć modyfikacja Ustawy o finansach publicznych dokonana w 2009 roku, dotycząca organizacji sektora finansów publicznych.

Średnia wysokość wydatków gmin i miast na prawach powiatu województwa na turystykę według poszczególnych podregionów nie różni się od zestawienia wydatków w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Gminy województwa wielkopolskiego nie należą do liderów w kraju pod względem łącznej sumy wydatków na turystykę, które w 2013 roku stanowiły 5,4% wydatków samorządów gminnych i miast na prawach powiatu ogółem.

Turystyka w Wielkopolsce ma szansę być rozwijającym się, przyszłościowym sektorem gospodarki. Obecnie dla ponad 20 000 osób stanowi miejsce pracy i jest źródłem dochodów. Zatrudnienie w branży turystycznej, do której zaliczono pracujących w sekcji I – działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi oraz sekcji R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, według PKD 2007, w województwie wielkopolskim było najniższe w kraju i wyniosło 2,1% pracujących ogółem w regionie (przy zatrudnieniu na poziomie 4,4% w województwie zachodniopomorskim). Bezpośredni wpływ na zmiany liczby pracujących w turystyce w poszczególnych latach, podobnie jak w przypadku liczby turystów, ma organizacja dużych imprez masowych, a w szczególności międzynarodowych.

Tab. 77. Wydatki na turystykę budżetów gmin i miast na prawach powiatu w województwie wielkopolskim w latach 2007-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydatki na turystykę budżetów gmin i miast na prawach powiatu (tys. zł)							
Polska	173 769,6	161 780,1	241 948,6	606 307,3	629 121,3	500 244,8	424 476,3
Wielkopolska	10 231,6	15 234,6	34 559,9	77 362,2	42 154,4	26 069,5	22 921,0
Podregiony							
kaliski	4 476,8	1 601,8	3 825,7	6 349,8	3 742,3	1 844,6	2 725,0
koniński	1 961,9	1 865,3	3 520,2	20 863,7	20 069,0	8 288,4	3 598,8
leszczyński	858,0	1 358,9	2 449,4	7 249,5	8 220,9	6 901,0	8 946,7
piłski	432,0	1 120,1	682,8	4 930,1	7 501,4	7 423,5	6 244,5
poznański	817,5	7 471,8	21 657,7	36 036,9	1 981,1	1 236,2	1 301,0
m. Poznań	1 685,4	1 816,6	2 424,2	1 932,2	639,8	375,9	105,0
Wydatki na turystykę budżetów gmin i miast na prawach powiatu (zł/10 000 ludności)							
Polska	45,6	4,2	6,3	15,7	16,3	13,0	11,0
Wielkopolska	3,0	4,5	10,1	22,4	12,2	7,5	6,6
Podregiony							
kaliski	67,1	24,0	57,2	94,4	55,6	27,4	40,5
koniński	30,2	28,6	53,9	316,0	303,7	125,4	54,5
leszczyński	15,9	25,0	44,9	131,8	149,1	124,9	161,7
piłski	10,6	27,4	16,7	119,0	181,0	179,1	150,9
poznański	14,6	131,3	374,5	607,1	32,9	20,2	21,0
m. Poznań	30,0	32,6	43,7	34,8	11,6	6,8	1,9

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

15.2. Sport i rekreacja

Infrastruktura sportowa i wydarzenia sportowe

W województwie nieustannie rozwija się infrastruktura sportowa. Budowane są nowe obiekty, trwa modernizacja już istniejących. Wśród najważniejszych obiektów sportowych (zlokalizowanych głównie w Poznaniu), gdzie ma miejsce wiele wydarzeń sportowych, zarówno o skali krajowej, jak i międzynarodowej, służących promocji całego regionu, należy wymienić:

- stadiony piłkarskie – w Poznaniu, zmodernizowany na potrzeby piłkarskich Mistrzostw Europy EURO 2012, przeznaczony na ponad 40 tys. widzów (całkowity koszt przedsięwzięcia wyniósł około 747 mln zł)¹¹⁴, oraz mniejsze – pomocnicze, w Grodzisku Wlkp. i Wronkach. W 2012 roku Poznań był jednym z miast gospodarzy Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej EURO 2012. W stolicy województwa odbywały się spotkania fazy grupowej turnieju. Obecnie stadion w Poznaniu wykorzystywany jest do organizacji meczów piłkarskich i treningów zespołu Lecha Poznań. Ponadto odbywają się tam imprezy o charakterze sportowym i kulturalnym;
- Tor Regatowy Malta w Poznaniu, będący jednym z najnowocześniejszych takich obiektów na świecie, na którym organizowane są wydarzenia związane ze sportami wodnymi, w tym między innymi zawody Pucharu Świata w wioślarstwie i kajakarstwie. Jezioro Maltańskie stanowi również znakomitą bazę rekreacyjną dla mieszkańców Poznania i okolic;
- Tor „Poznań”, będący jednym z niewielu w kraju obiektem sportowo-rekreacyjnym do organizacji wyścigów samochodowych, pełniący dodatkowo funkcje edukacyjne w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego;

¹¹⁴ <http://www.ineastadion.pl/informacje>

- Hipodrom Wola – nowoczesne centrum wyszkolenia jeździeckiego, na którym odbywają się liczne imprezy jeździeckie o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, oferujący również kompleksową obsługę jeźdźców i koni oraz naukę jazdy konnej;
- Termy Maltańskie w Poznaniu wraz z basenem olimpijskim, będące drugim co do wielkości tego typu obiektem w Europie (stan na koniec 2013 roku).

Baza sportowa Wielkopolski nie ogranicza się tylko do miasta Poznania. W rejonie Leszna, Konina, Ostrowa Wlkp. i Piły bardzo rozwinięty jest sektor sportów lotniczych, natomiast w Czarnkowie funkcjonuje skocznia narciarska (punkt konstrukcyjny wynosi 30 m¹¹⁵). Ponadto na terenie Wielkopolski funkcjonuje wiele innych obiektów sportowo-rekreacyjnych o znaczeniu lokalnym, w tym: hale i sale sportowe, stadiony żużlowe, aquaparki i pływalnie, kąpieliska, przystanie wodne, pola golfowe, ośrodki jeździeckie, obiekty narciarskie, korty tenisowe, strzelnice sportowe, parki linowe, sztuczne lodowiska, boiska do gier zespołowych, oraz inne obiekty oferujące kompleksowo różnorodności możliwości uprawiania sportów jak np. kręgielnie, ścianki wspinaczkowe, siłownie itp. Oprócz klasycznych, uprawiane są także niekonwencjonalne formy rekreacji, jak np. pochodzący z Francji *pétanque* (gra w bule). W regionie dużą popularnością cieszą się również wszelkiego rodzaju biegi długodystansowe, a organizowany cyklicznie Poznański Maraton uzyskał dużą popularność wśród biegaczy z różnych stron Polski.

Tab. 78. Obiekty sportowe w województwie wielkopolskim w latach 2007, 2010 i 2013

Rodzaj obiektu	2007	2010	2013
Stadiony sportowe	177/11*	181/20*	181/23*
Boiska piłkarskie	565/4*	552/7*	679/10*
Płyty piłkarskie	614/1*	332/2*	338/2*
Urządzenia lekkoatletyczne	873	758	772/141*
Kompleksy boisk sportowych	381	228/59*	247/73*
Boiska do gier zespołowych	2 531	1 491/211*	1 541/251*
Korty tenisowe	498	375/33*	377/50*
Hale widowiskowo-sportowe 44 m x 22 m i większe	113	144	156
Hale sportowe 36x18	175	181	200
Sale gimnastyczne 24 m x 12 m	463	471	474
Salki gimnastyczne 18 m x 9 m i mniejsze	750	737	732
Kryte pływalnie	41	42	49
Otwarte pływalnie	36	29	30
Kąpieliska strzeżone	69	85	101
Strzelnice sportowe	116	91	91

* obiekty, posiadające w swojej strukturze sztuczne nawierzchnie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Departamentu Sportu i Turystyki UMWW

Należy jednak pamiętać, że choć w całym województwie panuje pozytywna tendencja, to w jego obrębie pozostają rejony z niewystarczającą infrastrukturą sportową. Dla przykładu, według stanu na koniec 2012 roku w Wielkopolsce pozostawało 6 powiatów bez krytej pływalni (powiaty: słupecki, kolski, nowotomyski, kępiński, grodziski, czarnkowsko-trzcianecki), a 6 gmin nie posiadało podstawowej sali gimnastycznej o wymiarach 24x12 m (gminy: Mikstat, Rokietnica, Bralin, Zaniemyśl, Chrzypsko Wielkie, gmina miejska Sulmierzyce). Niektóre z wyżej wymienionych jednostek podjęły już kroki zmierzające do powstania nowych obiektów, inne natomiast nie posiadają ku temu ani odpowiednich planów, ani odpowiednich środków finansowych¹¹⁶.

¹¹⁵ http://www.czarnkow.pl/sit_main.php3

¹¹⁶ Raport o stanie sportu w województwie wielkopolskim 2013, s. 20.

Zmiany liczby wybranych obiektów sportowych w Wielkopolsce w kolejnych latach były związane z realizacją zadań inwestycyjnych, wynikających z dużych programów rządowych, tj.: „ORLIK 2013” – 300 kompleksów, „BLISKO – BOISKO” – 15 obiektów, „WIELOFUNKCYJNE BOISKO dla dzieci i młodzieży” – 65 obiektów, „ORZEŁ” – 1 obiekt (boisko piłkarskie 105 m x 68 m ze sztuczną nawierzchnią), na terenach już istniejących, w większości zniszczonych obiektów sportowych.

Poprawie ulega stan techniczny obiektów sportowych. Dzięki ciągłej modernizacji infrastruktury, region w wielu przypadkach osiąga wymagane standardy, zarówno pod względem bezpieczeństwa, jak i dostępności.

W latach 2008-2012 na terenie województwa realizowany był program „Moje boisko – Orlik 2012”, w wyniku którego łącznie w 202 (na 226 możliwych) wielkopolskich gminach powstało 300 boisk sportowych „Orlik”. Pod tym względem Wielkopolska okazała się liderem wśród wszystkich województw. Na całość obiektu typu „Orlik” składa się: boisko piłkarskie, boisko wielofunkcyjne oraz zaplecze szatniowo-sanitarne. Wybrane obiekty posiadają dodatkowo np.: bieżnie lekkoatletyczne, korty tenisowe, skocznie w dal i inne. Budowa „Orlików” w około 1/3 części została sfinansowana z budżetu samorządu województwa (blisko 95 mln zł.), 1/3 z budżetu państwa i w 1/3 z budżetu danej gminy (tylko 8 z 300 wielkopolskich „Orlików” zostało wybudowanych w całości z wkładu gmin). W Wielkopolsce na jeden „Orlik” przypada średnio 11,3 tys. mieszkańców¹¹⁷.

Tab. 79. Boiska typu Orlik w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów

Powiat	Liczba Orlików	Gminy bez Orlika w powiecie	Powiat	Liczba Orlików	Gminy bez Orlika w powiecie
chodzieski	5	nd	obornicki	4	nd
czarnkowsko-trzcianiecki	8	nd	ostrowski	13	Nowe Skalmierzyce, Raszków
gnieźnieński	13	nd	ostrzeszowski	9	nd
gostyński	7	nd	pilski	12	Kaczory
grodziski	5	Wielichowo	pleszewski	6	Czermin, Dobrzyca
jarociński	8	nd	miasto Poznań	13	nd
miasto Kalisz	3	nd	poznański	26	Suchy Las
kaliski	10	Godziesze Wielkie	rawicki	7	nd
kępiński	6	Bralin	śłupecki	8	Lądek, Ostrowite, Słupca (w)
kolski	12	Chodów, Grzegorzew, Osiek Mały	szamotulski	6	Obrzycko (w), Ostroróg
miasto konin	9	nd	średzki	4	Dominowo, Krzykosy
koniński	17	nd	śremski	4	nd
kościański	6	nd	turecki	17	nd
krotoszyński	6	Rozdrażew	wągrowiecki	5	Damasławek, Wapno
miasto Leszno	4	nd	wolsztyński	8	nd
leszczyński	11	nd	wrzesiński	8	Nekla
międzychodzki	5	nd	złotowski	8	Tarnówka
nowotomyski	7	nd	Razem	300	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Departamentu Sportu i Turystyki UMWW

W województwie wydatkowane są również środki z Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej. Dotychczas realizowany Program rozwoju bazy obiektów sportowych województwa wielkopolskiego (obejmujący lata 2000-2014) przyniósł efekty w postaci 212 obiektów sportowych (stan na 8 stycznia 2014 roku). Wybudowanych zostało 192 nowych obiektów, a zmodernizowano 20 kolejnych (w tym

¹¹⁷ http://www.umww.pl/departamenty_departament-sportu-i-turystyki_moje-boisko-orlik-2012

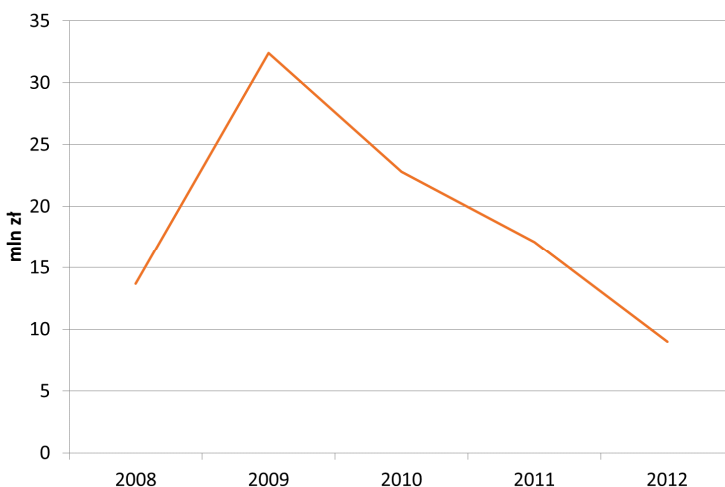
7 pływalni krytych). Wydatki poniesione w ramach programu osiągnęły wartość ponad 980 mln zł (z czego wartość dofinansowania z Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej wyniosła 203,9 mln zł)¹¹⁸.

Tab. 80. Nowe obiekty sportowe wybudowane ze środków „Programu rozwoju bazy obiektów sportowych województwa wielkopolskiego na lata 2000-2014”

Rodzaj obiektu	Liczba obiektów
hale widowiskowo-sportowe (44 m x 22 m i większe)	85
hala sportowa (36 m x 18/19 m)	64
sala gimnastyczna	20
pływalnia kryta	17
stadion lekkoatletyczny	2
boisko do hokeja na trawie	1
inne obiekty	3
Razem:	192

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Departamentu Sportu i Turystyki UMWW

Ryc. 173. Wydatki z budżetu województwa w ramach programu „Moje boisko – Orlik 2012” w województwie wielkopolskim w latach 2008-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Departamentu Sportu i Turystyki UMWW

Tab. 81. Liczba klubów i sekcji sportowych w Wielkopolsce w latach 2004-2012

Zmienna	2004	2006	2008	2010	2012
Kluby sportowe	921	1 118	1 254	1 323	1 374
Sekcje sportowe	1 979	2 605	2 558	2 516	2 540

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W Wielkopolsce rośnie liczba klubów sportowych – obecnie na terenie województwa działa ich niemal 1 400. W ramach klubów, mieszkańcy regionu uczestniczą w 2 540 różnego typu sekcjach, obejmujących szeroką paletę dyscyplin, w tym również sporty zimowe.

¹¹⁸ Uzasadnienie do uchwały nr XLIV/855/14 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z 28 kwietnia 2014.

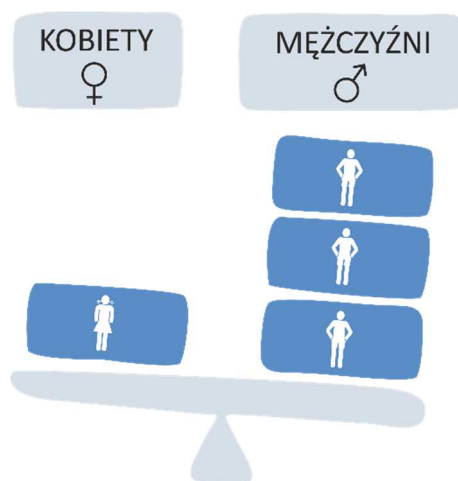
Pozytywnym zjawiskiem jest stały wzrost liczby trenujących w klubach sportowych – w 2012 roku ćwiczyło 79 363 osób, w tym 20 043 kobiet (przy czym liczba ćwiczących kobiet nieznacznie zmniejszyła się w porównaniu do lat poprzednich). W regionie utrzymuje się tendencja wzrostowa liczby trenerów i instruktorów sportowych.

Tab. 82. Liczba osób trenujących w klubach sportowych, trenerów i instruktorów sportowych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012

Zmienna	2004	2006	2008	2010	2012
Trenujący ogółem	61 755	73 711	76 097	78 386	79 363
Trenujący mężczyźni	45 498	53 939	54 980	57 964	59 320
Trenujące kobiety	16 257	19 772	21 117	20 422	20 043
Trenujący do lat 18 ogółem	46 548	55 197	56 879	56 814	56 084
Trenujący do lat 18 chłopcy	32 596	38 056	38 463	39 475	39 730
Trenujący do lat 18 dziewczęta	13 952	17 141	18 416	17 339	16 354
Trenerzy	778	940	1 049	1 247	1 315
Instruktorzy sportowi	1 472	1 803	2 086	2 240	2 373

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 174. Stosunek liczby trenujących w klubach sportowych kobiet do trenujących mężczyzn w Wielkopolsce w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Poza klubami sportowymi w Wielkopolsce działa również wiele organizacji, które zajmują się rozpowszechnianiem sportu wśród mieszkańców oraz rozbudową zaplecza treningowego i szkoleniowego. Istotnym elementem dla rozwoju sportu są zajęcia w szkołach, zarówno w formie lekcyjnej, jak i pozalekcyjnej. Ponadto istnieją wyspecjalizowane placówki edukacyjne, prowadzące szkolenia sportowe w różnych dyscyplinach. Do 141 wielkopolskich szkół tego typu uczęszcza ponad 10 tys. uczniów. Szkoły sportowe znajdują się prawie w każdym powiecie (oprócz powiatu jarocińskiego)¹¹⁹.

¹¹⁹ Raport o stanie sportu w Województwie Wielkopolskim 2013, s. 58.

Wydatki na kulturę fizyczną i sport

Największe wydatki związane ze sportem i rekreacją w Wielkopolsce ponoszone są na poziomie gmin. W ostatnich latach wartość tego wskaźnika ulega systematycznemu zmniejszeniu. Jeszcze w 2010 roku wielkopolskie gminy (w tym również miasta na prawach powiatu) przeznaczyły na rozwój sektora środki w wysokości niemal 760 mln zł. W 2011 roku było to już nieco ponad 532 mln zł, natomiast w 2012 roku suma wydatków spadła do 378 mln zł, by w 2013 roku osiągnąć 307 mln zł. W porównaniu do 2010 roku poziom wydatków spadł zatem o ponad połowę.

Na szczeblu powiatowym, wydatki związane ze sportem i rekreacją są znacznie mniejsze niż na poziomie gmin. W 2010 roku powiaty przeznaczyły na ten cel ponad 16 mln zł, w 2011 roku około 10 mln zł, w 2012 roku wartość ta spadła do 9,5 mln zł, natomiast w 2013 roku nieznacznie wzrosła w stosunku do poprzedniego roku i wyniosła ponad 12 mln zł.

Zmniejsza się również wysokość środków pochodzących z budżetu województwa. W 2010 roku region przeznaczył ponad 32 mln zł, w 2011 roku już 26 mln zł, w 2012 roku na sport i rekreację wydał nieco ponad 17 mln zł, natomiast w 2013 roku było to już tylko 7,5 mln zł.

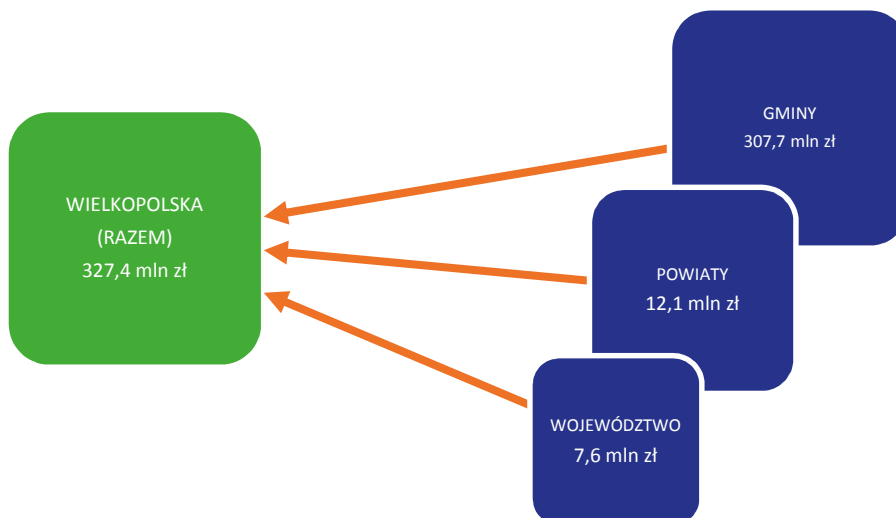
Łączne nakłady finansowe jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli w Wielkopolsce, przeznaczone na sport i rekreację w 2013 roku, wyniosły niespełna 328 mln zł (dla porównania, w 2009 roku było to prawie 800 mln zł).

Tab. 83. Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego na sport i rekreację w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Wydatki (mln zł) według JST	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Województwo	6,4	10,0	8,9	7,6	29,2	42,3	32,5	26,8	17,3	7,6
Powiaty	2,6	3,0	4,7	5,9	9,8	17,3	16,6	10,1	9,5	12,1
Gminy	114,1	157,7	203,8	236,4	377,7	738,7	758,7	532,0	378,8	307,7
Razem	123,1	170,7	217,4	249,9	416,7	798,3	807,8	568,9	405,6	327,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 175. Wydatki JST na sport i rekreację w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

15.3. Kultura i dziedzictwo kulturowe

Dziedzictwo kulturowe regionu

Wielkopolska posiada bogate dziedzictwo kulturowe. Jest najstarszą z dawnych dzielnic Polski, gdzie swój załazek miała polska państwowość. W Poznaniu, Gnieźnie, Kaliszu, Ostrowie Lednickim, czy Gieczu znajdują się pozostałości po pierwszych Piastach, którzy pochowani zostali w Katedrze Poznańskiej. W Gnieźnie, gdzie znajduje się z kolei grób św. Wojciecha – patrona Polski, odbywały się ich pierwsze koronacje. W wiekach późniejszych, tj. XIII-XV, w regionie nastąpił rozwój osadnictwa, budowano wiele miast, zamków, opactw. W czasach renesansu powstawały bogate rezydencje i ogrody, po których zostało jednak niewiele śladów. Styl epoki został w dużej mierze uchwycony na Starym Rynku w Poznaniu. Wiek XVI-XVII to czasy imigracji do Wielkopolski ludności wyznania protestanckiego (głównie z Czech, Moraw, Śląska i państw niemieckich). W związku z napływem nowych mieszkańców, tolerancyjni Wielkopolanie budowali dla nich nowe miasta bądź poszerzali o nowe dzielnice miasta już istniejące. To również czasy rozkwitu gospodarczego regionu. Wzniesiono wówczas dużo barokowych pałaców szlacheckich, kamienic i świątyń, z których wiele istnieje do dziś. W 1793 roku większa część Wielkopolski znalazła się pod zaborem pruskim, co zaowocowało między innymi przebudową infrastruktury miejskiej na styl pruski. Traktat wiedeński z 1815 roku podzielił Wielkopolskę na dwa zabory – zachodnia część znalazła się pod panowaniem Prus, zaś wschodnia pod panowaniem Rosji. To wtedy Kalisz otrzymał klasycystyczną zabudowę, a Poznań ufortyfikowano. Na początku XX wieku w Poznaniu wybudowano Zamek Cesarski, który odnowiony i do dziś stanowi jedną z głównych atrakcji turystycznych miasta (mieszczą się w nim różnego rodzaju instytucje kulturalne). W 1929 roku w Poznaniu, w ramach integracji ziem po zaborach, odbyła się Powszechna Wystawa Krajowa, ukazująca osiągnięcia odrodzonych struktur państwowych. W ostatnich latach, głównie za zasługą funduszy europejskich, w Wielkopolsce rozwija się infrastruktura kulturalna – odnawia się wiele zabytków, tworzone są szlaki kulturowe. W całym województwie znajduje się ponad 6,5 tys. zabytków¹²⁰.

Do najciekawszych obiektów krajoznawczych według Kanonu Krajoznawczego Polski¹²¹ na terenie województwa wielkopolskiego należą następujące obiekty¹²²:

- najciekawsze miasto – Poznań, w tym: bazylika archikatedralna Świętych Apostołów Piotra i Pawła, Cytadela, Góra Przemysła, Jezioro Maltańskie, kolegiata Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, św. Marii Magdaleny i św. Stanisława Biskupa, kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny na Ratajach, kościół pw. św. Jana Jerozolimskiego, Muzeum Instrumentów Muzycznych, Muzeum Miasta Poznania w ratuszu, Muzeum Narodowe, Nowy Ogród Zoologiczny, Palmiarnia, Plac Adama Mickiewicza, Stary Browar – Centrum Handlu, Sztuki i Biznesu, Wzgórze św. Wojciecha.
- główne obiekty krajoznawcze, w tym:
 - zabytki: pałac myśliwski (Antonin k. Ostrowa Wlkp.), zespół klasztorny Kamedułów (Bieniszew k. Konina), kościół Narodzenia NMP "Na półku" (Bralin k. Kępna), bazylika archikatedralna Wniebowzięcia NMP (Gniezno), zespół klasztorny Filipinów (Gostyń), pobernardyński zespół klasztorny (Górka Klasztorna), katedra św. Mikołaja (Kalisz), kościół NMP Wniebowziętej (Kościan), pocysterski zespół klasztorny (Łąd k. Konina), kościół św. Mikołaja (Leszno), zespół klasztorny Benedyktynów (Lubin k. Kościana), pocysterski zespół klasztorny (Obra k. Wolsztyna), zespół pałacowy (Pawłowice

¹²⁰ http://www.nid.pl/pl/Regiony/Wielkopolskie/Instytucje_ochrony_dziedzictwa/charakterystyka-dziedzictwa-kulturowego/

¹²¹ Kanon Krajoznawczy Polski został zrealizowany przez Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze w ramach projektu „Poznajemy Ojczyznę” współfinansowanego ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach rządowego programu „Fundusz Inicjatywy Obywatelskich”. Opracowanie zawiera opisy najważniejszych obiektów krajoznawczych w Polsce. Celem opracowania była promocja szeroko rozumianego dziedzictwa narodowego i kulturowego, w tym uaktywnienie i integracja środowisk lokalnych. Kanon posiada również funkcję edukacyjną w zakresie nadania należytej rangi kształceniu i wychowaniu regionalnemu, ma służyć lepszemu poznaniu własnej kultury oraz kształtować świadomość obywateli kraju i tzw. „małych ojczyzn”.

¹²² Na podstawie załącznika nr 1. do uchwały Prezydium Zarządu Głównego PTTK nr 27/XVII/2013 z dnia 15 maja 2013 r. w sprawie regulaminu Odnaki Krajoznawczej PTTK

- k. Leszna), kościół pocysterski (Przemęt k. Leszna), zespół urbanistyczny i zamek (Rydzyňa), kościół NMP Niepokalanie Poczętej (Sieraków), ratusz (Sulmierzyce k. Krotoszyna), kościół św. Mikołaja (Tarnowo Pałuckie k. Wągrowca), kościół NMP i św. Wojciecha (Trzemeszno), zespół pałacowo-parkowy (Turew k. Kościana), kościół św. Jakuba (Wągrowiec), zespół pałacowo-parkowy (Wąsowo k. Nowego Tomyśla), zespół klasztorny Franciszkanów (Woźniki k. Grodziska Wielkopolskiego)
- muzea: rezerwat archeologiczny (Giecz k. Środy Wlkp.), Muzeum Początków Państwa Polskiego (Gniezno), zamek – muzeum (Gołuchów), Muzeum Ziemi Kaliskiej (Kalisz), zamek – Muzeum Okręgowe (Konin-Gostawice), zamek – Muzeum Wnętrz Zamkowych, arboretum (Kórnik), Wielkopolski Park Etnograficzny (Lednica, Ostrów Lednicki), Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa (Rakoniewice k. Wolsztyna), zespół pałacowy – muzeum (Rogalin), Muzeum – Zamek Opalińskich (Sieraków), Muzeum – Zamek Górków (Szamotuły), Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego (Szreniawa k. Poznania), pałac – muzeum (Śmiełów k. Jarocina), skansen parowozów (Wolsztyn)
 - inne obiekty: głąz św. Jadwigi (Gołuchów k. Kalisza), skansen miniatur (Pobiedziska), sanktuarium maryjne z kościołem MB Bolesnej Królowej Polski (Stary Licheń k. Konina).

Tab. 84. Obiekty krajoznawcze w regionach według Kanonu Krajoznawczego Polski

Województwo	Miasta	Parki narodowe	Obiekty			ogółem
			zabytki	muzea	inne	
dolnośląskie	1	2	23	6	8	37
kujawsko-pomorskie	1	-	13	6	3	22
lubelskie	1	2	13	8	9	30
lubuskie	-	1	11	5	4	20
łódzkie	-	-	15	8	8	31
małopolskie	1	5	16	10	13	39
mazowieckie	1	1	13	13	11	37
opolskie	-	-	11	5	2	18
podkarpackie	1	2	12	11	6	29
podlaskie	-	4	7	6	9	22
pomorskie	1	2	5	12	7	24
śląskie	-	-	8	7	8	23
świętokrzyskie	1	1	10	6	8	24
warmińsko-mazurskie	-	-	9	6	11	26
wielkopolskie	1	1	23	14	3	40
zachodniopomorskie	1	2	10	2	9	21
Razem	10	23	199	125	119	443

Źródło: Kanon Krajoznawczy Polski (<https://www.pttk.pl/kznw/kanon.php#regiony>)

Zbiór charakterystycznych i godnych uwagi obiektów kulturowych uzupełniają obiekty wpisane na Listę Dziedzictwa Europejskiego¹²³. W obszarze Wielkopolski wpisem na listę wyróżniono Wzgórze Lecha w Gnieźnie wraz z katedrą p.w. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha, kościołem p.w. św. Jerzego, pałacem arcybiskupim, pałacem biskupim, zespołem kanonii i ogrodami.

Elementem ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z bogactwem różnych form krajobrazu oraz zabytkami charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej jest tworzenie parków kulturowych. Obecnie na obszarze województwa wielkopolskiego znajduje się jeden park kulturowy – Mickiewiczowski Park Kulturowy na terenie gminy Żerków.

¹²³ Lista uchwalona w Grenadzie w 2006 r., z inicjatywy Francji podczas Europejskich Spotkań Kulturalnych. Inicjatywa wzorowana jest na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO. Miejsca i obiekty istotne dla tożsamości europejskiej zgłaszają ministrowie kultury krajów Unii Europejskiej.

Zwiedzanie najbardziej wartościowych obiektów związanych z przeszłością, historią i kulturą danego regionu ułatwiają szlaki kulturowe. Charakterystyczne dla Wielkopolski są następujące szlaki:

- Szlak Piastowski (Ostrów Lednicki – Gniezno – Trzemeszno – Mogilno – Strzelno – Kruszwica – Inowrocław – Biskupin – Gniezno – Giecz) – związany jest z historią Państwa Polskiego i przemieszczaniem pierwszych Piastów,
- Szlak Cysterski – związany jest z przemieszczaniem się cystersów w województwie Wielkopolskim, obejmuje miejscowości – pozostałości opactw cysterskich: m.in. Owińska, Wągrowiec, Tarnowo Pałuckie, Łęčno, Słupca, Łąd, Pyzdry, Lubiń, Przemęt, Wieluń Zaobrzański, Kaczor, Obra, Gościkowo, Bledzew, Zemsko, Kamionna i Orzeszkowo,
- Szlak Romański o funkcjach kulturowo-oświatowych i religijnych (pielgrzymkowych), związany jest z powstawaniem polskiej państwowości, obejmuje miejsca i zabytki będące pozostałością monarchii piastowskiej, w tym: kościoły romańskie w Cieszynie, Gieczu, Gnieźnie, Koninie, Ostrowie Lednickim, Poznaniu, Trzemesznie i Tulcach,
- Szlak Św. Jakuba stanowiący historyczną trasę pielgrzymkową z wieloma budowlami sakralnymi (Gniezno – Ostrów Lednicki – Murowana Goślina – Poznań – Żabno – Lubiń – Święciechowa – Leszno – Wschowa – Głogów – Polkowice – Gromadka – Bolesławiec – Lubań – Zgorzelec – Santiago de Compostella).

Elementem dziedzictwa kulturowego regionu pozostaje również charakterystyczny krajobraz przestrzeni otwartych. W Wielkopolsce występuje dominacja krajobrazów równinnych, powiązanych najczęściej z tradycyjnie wysoką kulturą rolną. Urozmaicenie krajobrazu Wielkopolski stanowią historyczne aleje przydrożne, pasy zadrzewień śródpolnych oraz parki dworskie.

Elementami kulturowymi obszarów wiejskich w Wielkopolsce są ponadto układy ruralistyczne, tj. historyczne układy przestrzenne wsi (ulicówki, owalnice, wielodrożnice), z tradycyjną zabudową i obiektami sakralnymi, stanowiącymi najczęściej dominanty przestrzenne.

Wielkopolska jest także mozaiką różnych grup etnograficznych, które zachowały w mniejszym lub większym stopniu poczucie własnej odrębności. Kulturę ludową Wielkopolski tworzą najbardziej charakterystyczne grupy, tj. Bambrzy, Biskupianie, Chazacy, oraz Krajniacy, Mazurzy Wieleńscy, Ołędrzy, Pałuczanie i Tołstoki (w zachodniej Wielkopolsce).

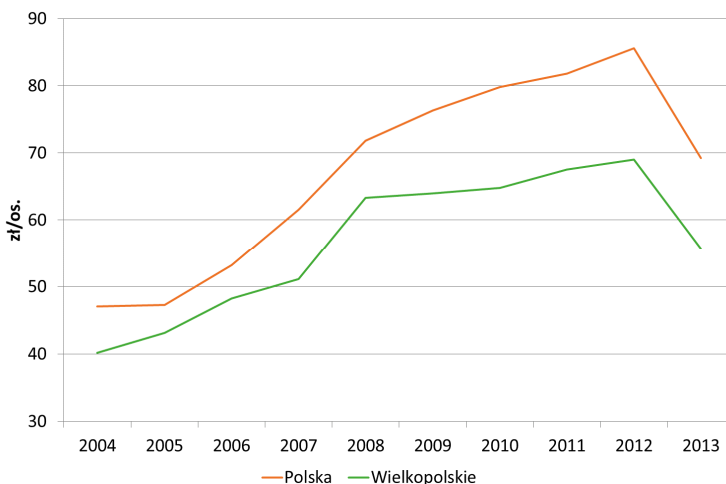
Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego

W 2013 roku z budżetu państwa, na kulturę i media wydano w sumie ponad 9,5 mld zł (dla porównania na kwestie stricte gospodarcze wydano w sumie około 9,4 mld zł)¹²⁴. Tak wysokie wydatki na kulturę, płynące z budżetu centralnego, uzupełniane są o wydatki jednostek samorządu terytorialnego. W województwie wielkopolskim przekazywane na ten cel środki, w porównaniu do 2004 roku znacznie wzrosły. W 2013 roku z budżetu województwa wydano 92,4 mln zł, z budżetów powiatów 12,8 mln zł, z budżetów gmin 315,4 mln zł, a z budżetów miast na prawach powiatu 154,3 mln zł. Ogółem wydatki na kulturę w Wielkopolsce wyniosły w 2013 roku 574,9 mln zł, co jest kwotą ponad dwukrotnie wyższą niż analogicznie przeznaczone środki w 2004 roku. Jest to swoistą miarą wzrostu poziomu jakości życia mieszkańców regionu, świadczącą o rozbudowie infrastruktury kulturalnej podległej samorządom, a także innym podmiotom.

Przeciętne wydatki na kulturę i rekreację w gospodarstwie domowym na osobę, względem roku 2004 uległy zwiększeniu zarówno na poziomie kraju, jak i województwa – obecnie (2013 rok) w Polsce wydaje się średnio 69,22 zł, natomiast w Wielkopolsce 55,70 zł. Oznacza to jednak znaczny spadek wartości wskaźnika względem 2012 roku, kiedy to kwoty były zdecydowanie najwyższe w badanym przedziale czasowym i wyniosły odpowiednio 85,55 zł w skali kraju i 68,99 zł w województwie.

¹²⁴ Mapa wydatków państwa 2013 r. - Fundacja Republikańska

Ryc. 177. Wydatki gospodarstw domowych na kulturę i rekreację w przeliczeniu na 1 osobę w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 85. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2004-2013

Wydatki (mln zł)	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Województwo	80,2	81,3	81,7	86,5	102,4	106,5	116,9	128,9	106,4	92,4
Miasta na prawach powiatu	55,7	60,1	72,3	85,5	96,8	93,8	110,0	145,7	138,8	154,3
Powiaty	7,7	7,4	8,2	8,2	10,5	10,6	11,9	11,1	11,8	12,8
Gminy	120,1	135,0	163,5	180,7	204,4	235,8	299,7	293,7	294,7	315,4
Razem	263,7	283,8	325,7	360,9	414,1	446,7	538,5	579,4	551,7	574,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Instytucje prowadzące działalność kulturalną

Działalność kulturalną w Wielkopolsce prowadzi wiele różnych podmiotów. Są to między innymi: instytucje publiczne, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, związki twórcze, szkoły i uczelnie wyższe, kościoły i związki wyznaniowe, firmy, osoby prywatne.

W Poznaniu działają uczelnie wyższe związane bezpośrednio z sektorem kultury – Uniwersytet Artystyczny oraz Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego, które są głównym elementem szkolnictwa artystycznego w regionie. W stolicy Wielkopolski zlokalizowanych jest również wiele innych instytucji artystycznych, takich jak: Muzeum Narodowe, Filharmonia Poznańska, Towarzystwo Muzyczne im. H. Wieniawskiego, Teatr Wielki im. S. Moniuszki, Teatr Muzyczny, Teatr Polski, Centrum Kultury „Zamek”, czy Estrada Poznańska.

Podmiotem koordynującym politykę kulturalną ze strony Samorządu Województwa jest Departament Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu. Do zadań jednostki należy przede wszystkim wspieranie kultury oraz działań na rzecz ochrony dziedzictwa narodowego w regionie. Ponadto Departament odpowiedzialny jest za: promocję kultury, koordynację działalności instytucji kulturalnych na terenie Wielkopolski, prowadzenie edukacji kulturalnej, działania na rzecz pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej i obywatelskiej w województwie.

Inicjatywy kulturalne

Ciekawą i wartą wyróżnienia inicjatywą (spośród wielu podejmowanych na terenie województwa) jest Sieć Dziedzictwa Kulinarnego Wielkopolska. Jest ona częścią Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarnego¹²⁵. Idea projektu opiera się na zwiększeniu współpracy pomiędzy małymi producentami lokalnej tradycyjnej żywności oraz na udostępnieniu jej turystom. Lista tradycyjnych produktów pochodzących z Wielkopolski jest najdłuższa wśród województw w Polsce¹²⁶.

Obiekty i wydarzenia kulturalne

Wielkopolanie chętnie spędzają swój wolny czas w różnego typu obiektach kulturalnych: w Wielkopolsce w 2013 roku znajdowało się 88 muzeów (najwięcej, bo aż 20 w podregionie kaliskim) i jest to wzrost w porównaniu do 2004 roku, kiedy to na terenie województwa funkcjonowało 77 takich obiektów. Odwiedziło je ponad 1 mln osób. Oznacza to spadek liczby zwiedzających w porównaniu do roku poprzedniego, który pod tym względem był rekordowy ze względu m.in. na Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej EURO 2012, jak i wobec roku 2004. W skali całego kraju zanotowano odwrotną tendencję, a rok 2013 był pod tym względem rekordowy – muzea odwiedziło ponad 29 mln osób.

Generalnie w województwie (choć nie we wszystkich podregionach) poprawiła się również dostępność kin. Wskaźnik liczby ludności na 1 miejsce w kinach stałych dla Wielkopolski w 2013 roku wyniósł 130,1 (w Polsce 141,6). Najlepszą dostępnością obiektów cechował się Poznań, gdzie na 1 miejsce w kinie stałym przypadają 34,6 osoby. W podregionach pilskim i poznańskim dostępność ta względem 2004 roku drastycznie spadła i wyniosła odpowiednio 204,7 i 947,6 osób. Wynika to z faktu, iż w podregionie pilskim zmniejszyła się w tym okresie ilość kin stałych, natomiast w podregionie poznańskim wzrosła ilość mieszkańców migrujących – głównie z podregionu miasto Poznań, gdzie obok ubytku ludności nastąpił jednoczesny wzrost liczby kin. Powyższe 2 czynniki najbardziej wpłynęły na tak wysoką wartość wskaźnika dla Poznania.

Tab. 86. Liczba ludności na 1 miejsce w kinach stałych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska	169,3	162,2	164,0	156,1	152,8	153,8	155,3	154,5	149,4	141,6
Wielkopolskie	152,3	145,5	145,4	132,8	142,2	136,2	140,0	135,0	143,1	130,1
Podregiony										
kaliski	237,7	254,0	254,2	277,3	302,8	308,3	280,1	280,2	342,6	208,0
koniński	237,5	237,4	194,4	195,7	209,6	210,2	247,4	229,4	214,5	214,4
leszczyński	367,9	592,7	593,9	649,1	931,8	934,8	943,4	667,5	639,4	306,3
pilski	145,6	155,5	146,3	146,0	178,5	196,8	188,6	227,4	233,4	204,7
poznański	644,9	666,1	718,7	731,2	1 103,1	885,6	909,0	922,4	935,0	947,6
m. Poznań	49,7	42,1	44,1	36,5	36,7	33,7	34,5	32,6	34,7	34,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Pomimo ogólnej poprawy dostępności kin względem 2004 roku, zmniejszyła się liczba kin stałych z 49 do 45 w 2013 roku (w całej Polsce liczba ta spadła z 545 w 2004 roku do 469 w 2013 roku). Obecnie najwięcej kin znajduje się w Poznaniu i w podregionie leszczyńskim (po 10), najmniej w podregionie poznańskim – 4. Pomimo spadku liczby kin stałych, w badanym okresie nastąpił wzrost liczby odwiedzających je widzów, na co wpływ miała zapewne poprawa jakości oferty świadczonej przez obiekty lokalne, które w wielu przypadkach wprowadziły nowe technologie, co umożliwiło wsparcie cyfryzacji kin w ramach WRPO 2007-2013. W 2013 roku w Wielkopolsce do kina wybrało się blisko

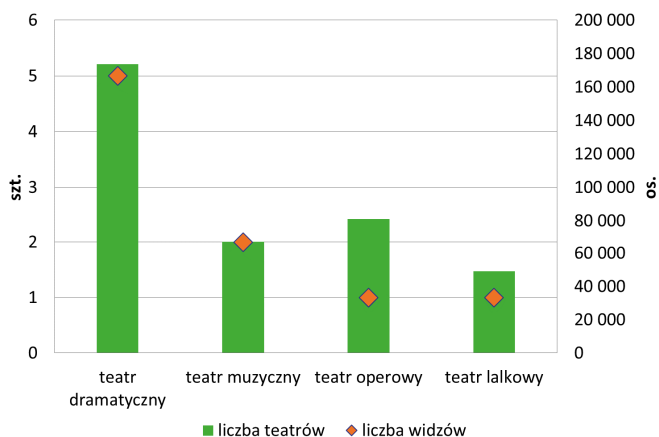
¹²⁵ Na podstawie: <http://www.culinary-heritage.com/>

¹²⁶ Na podstawie: <http://www.produkty-tradycyjne.pl/>

3,6 mln osób. W województwie wzrosła również ilość multipleksów (z 2 w 2004 roku do 5 w 2013 roku), spadła z kolei ich widownia – liczba widzów w 2013 roku wyniosła 1,9 mln osób.

W regionie od 2004 roku sukcesywnie spada liczba bibliotek (w 2013 roku wyniosła 693). Trend ten widoczny jest w całym kraju. W Wielkopolsce spada również liczba czytelników odwiedzających biblioteki, która w 2013 roku osiągnęła poziom 537,1 tys. osób. Wzrosła za to ilość ośrodków kultury (domów, klubów, świetlic). W 2013 roku tego typu jednostek w województwie było 326. W Wielkopolsce działają 1 302 zespoły artystyczne, skupiające ponad 24,3 tys. członków.

Ryc. 178. Teatry w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W przypadku instytucji muzycznych, w Wielkopolsce funkcjonują 2 filharmonie (w Poznaniu i Kaliszu). W 2013 roku wybrało się do nich ponad 56,8 tys. osób. W regionie znajduje się 5 teatrów dramatycznych, 2 teatry muzyczne, 1 teatr operowy, a także 1 teatr lalkowy. Większość z nich umiejscowiona jest w Poznaniu. W 2013 roku teatry odwiedziło ponad 370 tys. widzów.

W latach 2004-2013 wzrosła liczba galerii i salonów sztuki. W Polsce z 274 do 337, w Wielkopolsce z 11 do 19. Na terenie województwa z roku na rok wzrasta ogólna liczba wystaw (wystaw polskich jest więcej niż w 2004 roku, natomiast ilość wystaw zagranicznych spadła). W 2013 roku w Wielkopolsce zaprezentowano 179 polskich i 7 zagranicznych wystaw.

Tab. 87. Wybrane obiekty kulturalne w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Obiekty kultury	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
biblioteki i filie	742	736	732	724	720	718	714	709	704	693
kina stałe	49	46	47	49	42	41	38	44	42	45
muzea	77	79	79	79	85	86	86	86	83	88

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W Wielkopolsce odbywa się wiele wydarzeń o charakterze kulturalnym. Według danych GUS, w 2013 roku zorganizowano między innymi 138 koncertów, 14 festiwali, 12 większych występów kabaretowych i 3 widowiska cyrkowe. Generalnie we wszystkich wydarzeniach kulturalnych w regionie w 2013 roku wzięło udział łącznie 704 554 widzów. Ogółem najwięcej wydarzeń odbywało się w podregionie kaliskim, ale wiodącym pod względem liczby imprez był Poznań, gdzie kalendarz kulturalny jest zdecydowanie najbardziej rozbudowany. Najmniej imprez organizowano w podregionie poznańskim (obejmującym obszary położone wokół metropolii), jednak nie wpływa to istotnie na

dostępność tego typu rozrywek dla mieszkańców, ponieważ posiadają oni najlepszy dostęp do stolicy regionu.

W regionie odbywa się szereg imprez kulturalnych o zasięgu międzynarodowym, warto tu wymienić takie wydarzenia jak chociażby: Malta Festival Poznań, Transatlantyk Festival, Festiwal Animator w Poznaniu, Międzynarodowy Konkurs Skrzypcowy i Lutniczy im. H. Wieniawskiego w Poznaniu, Międzynarodowe Targi Inicjatyw Teatralnych w Pile, czy też Festiwal Teatralny Maski w Poznaniu.

Ryc. 179. Wybrane wydarzenia kulturalne w województwie wielkopolskim w 2013 roku według podregionów

Obszar	Koncerty	Festiwale	Kabarety	Widowiska cyrkowe
Polska	1208	197	95	7
Wielkopolskie	138	14	12	3
Podregiony				
kaliski	28	5	2	0
koniński	18	7	5	3
leszczyński	15	0	0	0
piłski	21	2	2	0
poznański	17	0	1	0
m. Poznań	39	0	2	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

16. Gospodarka

Wielkopolska od czasów reformy administracyjnej 1999 roku, tj. od momentu stworzenia 16 „dużych” regionów, zaliczana jest do grona najprężniej rozwijających się gospodarczo województw w Polsce. Zarówno pod względem wielkości produktu krajowego na mieszkańca oraz wytworzonej wartości dodanej, jak i dynamiki ich wzrostu, znajduje się w ścisłej czołówce, osiągając wyższe wskaźniki ekonomiczne w porównaniu do średnich wartości dla kraju. Gospodarka regionu wyróżnia się relatywnie wysokim poziomem rozwoju, konkurencyjnością w skali kraju, otwartością na rynki międzynarodowe i zdywersyfikowaniem. Charakteryzuje ją w pierwszej kolejności silnie rozwinięty i gałęziowo zróżnicowany przemysł, wysoce efektywne i wydajne wysokotowarowe rolnictwo oraz dynamicznie rozwijające się usługi, w tym przede wszystkim usługi finansowe i doradcze. Struktura gospodarki, mimo znacznego zróżnicowania, ze względu na znaczącą rolę rolnictwa oraz niedobory usług (w wielu częściach województwa), określana jest mianem tradycyjnej.

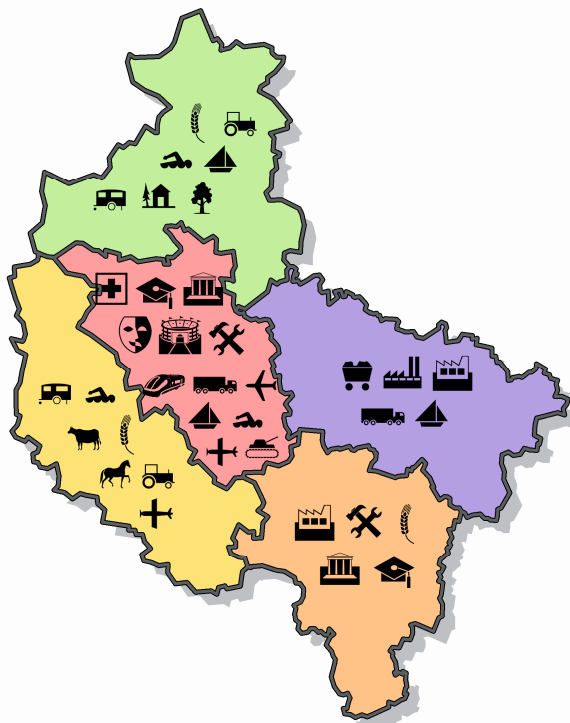
Istotnym elementem gospodarki regionu są jego mieszkańcy, charakteryzujący się kreatywnością, przedsiębiorczością i otwartością na wyzwania. Na tle całego kraju region wyróżnia się tzw. „wielkopolską gospodarnością”, opierającą się na koncentracji mieszkańców na podejmowaniu działań prorozwojowych, umożliwiających uzyskiwanie ponadprzeciętnych efektów działalności oraz maksymalizację uzyskiwanej wartości dodanej przy ograniczonych nakładach.

W ujęciu przestrzennym gospodarkę województwa cechuje występowanie znacznych dysproporcji rozwojowych. Wielkopolska to region zróżnicowany przestrzennie nie tylko pod względem społecznym, ale i gospodarczym. Poziom rozwoju poszczególnych jej części jest różny. Obok obszarów rozwiniętych znajdują się słabsze ekonomicznie, cechujące się niskim potencjałem społeczno-gospodarczym. Zdecydowanym biegunem wzrostu jest aglomeracja poznańska, będąca lokomotywą napędzającą rozwój gospodarczy województwa.

Koncentrując wokół siebie znaczną część aktywności gospodarczej regionu, aglomeracja dominuje przede wszystkim w sferach: produkcyjnej, usługowej – w tym szczególności związanej z usługami wyższego rzędu, instytucji otoczenia biznesu, administracyjnej, nauki i kultury, decydując o pozycji konkurencyjnej całej Wielkopolski. Pozostałe części województwa cechuje zdecydowanie niższy poziom rozwoju, czego odzwierciedleniem są niższe wartości poszczególnych wskaźników makroekonomicznych na poziomie podregionów (NUTS 3), w tym produktu krajowego brutto per capita oraz wartości dodanej brutto na 1 pracującego (tzw. wskaźnik wydajności pracy).

Obserwacje ostatnich kilkunastu lat potwierdzają jednoznacznie negatywne zjawisko pogłębiania się polaryzacji rozwoju regionu (za wyjątkiem lat 2010-2012, kiedy miała miejsce pewna stabilizacja stopnia zróżnicowania). Działalność gospodarcza poza jego stolicą skoncentrowana jest przede wszystkim w ośrodkach subregionalnych, skupiających podmioty bazujące

Ryc. 180. Specyfika podregionów województwa wielkopolskiego pod względem potencjałów rozwojowych

Źródło: Opracowanie własne

w szczególności na zasobach wykwalifikowanych kadr. Poszczególne części regionu wyróżnia pewna specyfika, stanowiąca podstawę budowania potencjałów na poziomie podregionów. Wielkopolskę południową i południowo-wschodnią, z takimi ośrodkami przemysłu jak Kalisz i Ostrów Wlkp. (tworzących aglomerację kalisko-ostrowską), wyróżnia rozwój przemysłu spożywczego, włókienniczego i odzieżowego oraz elektromaszynowego. Część południowo-zachodnią, z ośrodkiem w Lesznie cechuje rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego bazującego na wysokiej produktywności i wydajności rodzimego rolnictwa, a także handlu hurtowego i detalicznego. Część wschodnią, z ośrodkiem gospodarczym w Koninie, to przede wszystkim ośrodek przemysłu paliwowo-energetycznego na bazie węgla brunatnego, ale również obszar rozwoju rolnictwa i przetwórstwa przemysłowego. Z kolei Wielkopolska północna (stanowiąca tzw. „zielone płuca Wielkopolski”), z silnym ośrodkiem gospodarczym w Pile, wyróżnia się walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi, będącymi podstawą rozwoju turystyki aktywnej.

16.1. Czynniki rozwoju gospodarczego

Województwo wielkopolskie należy do grupy najsilniejszych gospodarczo regionów Polski, czego wyróżnikiem jest duży, choć nie w pełni wykorzystany potencjał do rozwoju społeczno-gospodarczego. Wśród podstawowych korzystnych czynników rozwoju/wzrostu gospodarczego wymienić można w pierwszej kolejności m.in.: dogodne położenie komunikacyjne, w tym obecność rozwiniętych szlaków tranzytowych na linii wschód-zachód i lotniska międzynarodowego Poznań-Ławica, rozwiniętą infrastrukturę społeczną i kapitału ludzkiego (przede wszystkim w centrum regionu – aglomeracji poznańskiej), bogactwo zasobów naturalnych, wysoki poziom przedsiębiorczości (również z zaangażowaniem kapitału zagranicznego), rosnącą rolę turystyki biznesowej, czy wreszcie wysokie kwalifikacje zasobów pracy przy jednoczesnym relatywnie niskim koszcie pracy. Wśród wyzwań rozwojowych można wyróżnić natomiast niewystarczający i niesatysfakcjonujący poziom innowacyjności, brak odpowiedniego wykorzystania potencjału badawczo-rozwojowego wielkopolskich uczelni, niedopasowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy (głównie szkolnictwa zawodowego), słabe skomunikowanie północnych i południowych rejonów województwa z jego stolicą, jak również wysoki stopień polaryzacji rozwoju poszczególnych części regionu.

Województwo dysponuje bogatym potencjałem dla dalszego rozwoju gospodarczego. Z racji swojego położenia geograficznego oraz powiązań komunikacyjnych z innymi regionami kraju i Europy, regionalna gospodarka Wielkopolski prezentuje duży potencjał rynkowy, będąc atrakcyjną również dla inwestorów zagranicznych. Szczególną rolę odgrywa tu układ transportowy, w tym korzystne położenie wobec ważnych europejskich szlaków tranzytowych wschód-zachód, z drogą międzynarodową E30 Berlin – Poznań – Warszawa – Mińsk – Moskwa (autostrada A2) oraz linią kolejową znaczenia paneuropejskiego E20 Berlin – Poznań – Warszawa – Moskwa. Jako ważny czynnik rozwoju województwa uznaje się również obecność szlaków tranzytowych na linii północ-południe, łączących południe Polski z aglomeracją poznańską i dalej z miejscowościami nadmorskimi, w tym w szczególności dróg krajowych nr 5 i nr 11, których dostosowanie do standardów dróg ekspresowych stanowi ważne wyzwanie na najbliższe kilka/kilkanaście lat. Istotna z punktu widzenia wzrostu potencjału regionu jest również obecność Portu Lotniczego Poznań-Ławica, obsługującego połączenia krajowe i międzynarodowe. W ślad za dynamicznym rozwojem gospodarczym aglomeracji poznańskiej i całej Wielkopolski, znaczenie poznańskiego lotniska z roku na rok permanentnie rośnie.

Wśród kluczowych elementów potencjału regionu, wymienić należy również m.in. bogactwo zasobów naturalnych (w tym przede wszystkim surowców energetycznych), ponadprzeciętną mobilność i kreatywność mieszkańców, duży potencjał produkcyjny (ze szczególną aktywnością MŚP), wysoką produktywność rolnictwa, dobrze rozwinięty sektor usługowy, wysoki poziom przedsiębiorczości (mimo niskiej innowacyjności), znaczący w skali kraju potencjał naukowo-badawczy, ważną rolę turystyki biznesowej bazującej na rozwiniętym ośrodku targowym (Międzynarodowe Targi Poznańskie), infrastrukturę instytucjonalną w postaci instytucji otoczenia biznesu dostosowaną

do warunków gospodarki rynkowej, a także atrakcyjność inwestycyjną wielu obszarów. Potencjał rozwojowy województwa w znacznej mierze wynika także ze zróżnicowania przyrodniczego z takimi walorami, jak zróżnicowany krajobraz, mnogość kompleksów leśnych, obszarów sieci Natura 2000 oraz bogactwa dziedzictwa kulturowego. Czynniki te tworzą warunki dla rozwoju turystyki, ale również dla innych dziedzin gospodarki, umożliwiając uruchomienie lokalnych potencjałów tkwiących w różnych częściach województwa.

16.2. Wskaźniki makroekonomiczne

Podstawowym wskaźnikiem makroekonomicznym ukazującym kondycję wielkopolskiej gospodarki jest wartość produktu krajowego brutto per capita w cenach bieżących. W 2012 roku region z wartością 44 567 zł¹²⁷ zajmował pod tym względem 3. lokatę w kraju (za województwami: mazowieckim i dolnośląskim). Wartość ta stanowiła 106,4% średniej wartości PKB per capita (PKB pc) dla kraju (PKB pc Polski to 41 934 zł) oraz około 70% średniej unijnej. Jeszcze w 2007 roku analogiczny wskaźnik stosunku do średniej UE wynosił 57%, co oznacza, iż dystans w poziomie rozwoju województwa wielkopolskiego względem Unii Europejskiej nadal pozostaje duży, ale ulega systematycznemu zmniejszaniu. Analizując wskaźnik PKB na mieszkańca na poziomie podregionów, to największa wartość wystąpiła w mieście Poznaniu – 82 311 zł (196,3% średniej dla kraju, 2. miejsce wśród wszystkich podregionów w Polsce) oraz w podregionie poznańskim – 49 369 zł (117,7% średniej). W każdym z pozostałych podregionów wartość PKB na mieszkańca okazała się zdecydowanie niższa od średniej krajowej (leszczyński – 88,0%, kaliski – 83,9%, koniński 78,2%, pilski – 75,1%), co potwierdza znaczne zróżnicowanie województwa pod kątem poziomu rozwoju.

Opublikowane w styczniu 2015 roku przez Główny Urząd Statystyczny wstępne szacunki produktu krajowego brutto według województw w 2013 roku (w cenach bieżących) wskazują na kontynuację trendu wzrostowego PKB pc również i w tym roku. Zgodnie z szacunkami w 2013 roku wielkość PKB per capita wyniosła w Wielkopolsce 46 626 zł, co stanowiło 108,0% średniej wartości dla kraju (3. miejsce wśród wszystkich województw za mazowieckim – 159,1% i dolnośląskim – 112,1%). Co ciekawe dynamika przyrostu wartości PKB pc wskazuje, iż gospodarka Wielkopolski w 2013 roku była najdynamiczniej rozwijającą się, z najwyższym wskaźnikiem wzrostu PKB w stosunku do 2012 roku na poziomie 4,8% (dalsze miejsca zajęły województwa: podkarpackie – 4,7%, podlaskie – 4,3% i kujawsko-pomorskie – 4,2%).

Potwierdzeniem wzrastającego potencjału gospodarczego Wielkopolski jest dynamika przyrostu PKB per capita. Pod tym względem, biorąc pod uwagę dostępną metodologię w oparciu o zasady „Europejskiego Systemu Rachunków (ESA 2010)”, możliwe jest przeanalizowanie wyłącznie okresu 2010-2012. Nie mniej, w niniejszych latach wyraźne są pewne prawidłowości. W porównaniu z 2010 rokiem wartość produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca wzrosła w 2012 roku o blisko 13,5%, co stawiało region na 3. miejscu wśród wszystkich województw w kraju (średni wzrost dla kraju – 12,4%, największy w województwie pomorskim – 14,5%). Uwzględniając wstępne szacunki GUS za 2013 rok, największy przyrost PKB pc wśród województw w okresie 3-letnim (2010-2013) nastąpił w Wielkopolsce (wzrost o 18,8%), tuż za którą uplasowały się województwa: podkarpackie (18,3%), lubelskie (17,9%), pomorskie (16,5%), małopolskie (16,4%) i łódzkie (16,3%). Dla porównania średni przyrost PKB pc dla Polski wyniósł w tym okresie 15,7%.

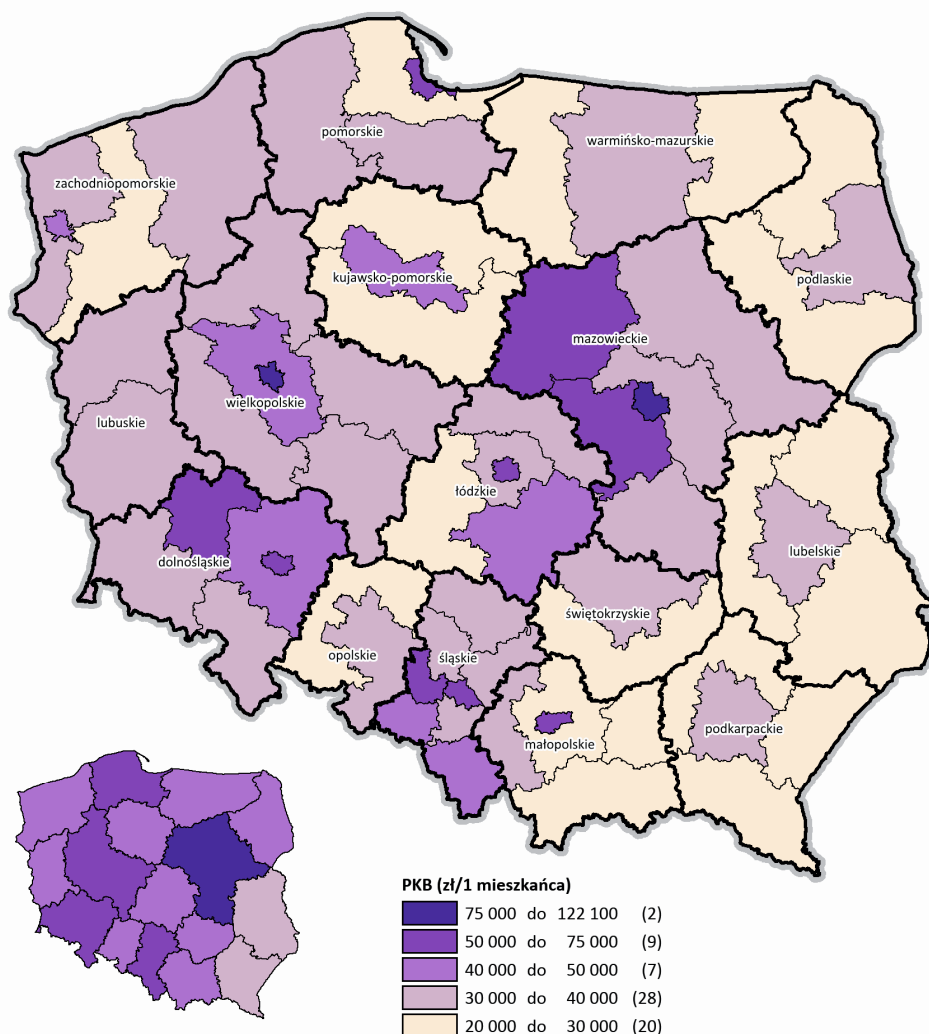
Zmiana wartości PKB per capita dla poszczególnych podregionów liczona dla lat 2010-2012 wskazuje na osłabienie polaryzacji rozwoju Wielkopolski, szczególnie, jeśli chodzi o przyrównanie tempa przyrostu PKB pc w mieście Poznaniu i w podregionach ościennych (przede wszystkim z jej południowej i wschodniej części). W 2012 roku w porównaniu z 2010 rokiem liderem z największym przyrostem PKB per capita był podregion kaliski (wzrost o 16,7%), za którym uplasowały się podregiony:

¹²⁷ Zgodnie z Bankiem Danych Lokalnych GUS, wyliczone w oparciu o zasady „Europejskiego Systemu Rachunków (ESA 2010)” wprowadzonego Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE L 174 z 26.06.2013 r.)

leszczyński (14,5%), poznański (14,3%) i koniński (14,0%). Najniższy przyrost wskaźnika PKB pc nastąpił w tym czasie w mieście Poznań (11,8%) i w podregionie pilskim (10,9%). Sytuacja północnej części Wielkopolski, cechującej się do tej pory najniższymi wskaźnikami rozwoju gospodarczego, jest tu szczególnie negatywna, czy wręcz dramatyczna, ze względu na powiększanie się dystansu rozwojowego wobec reszty województwa.

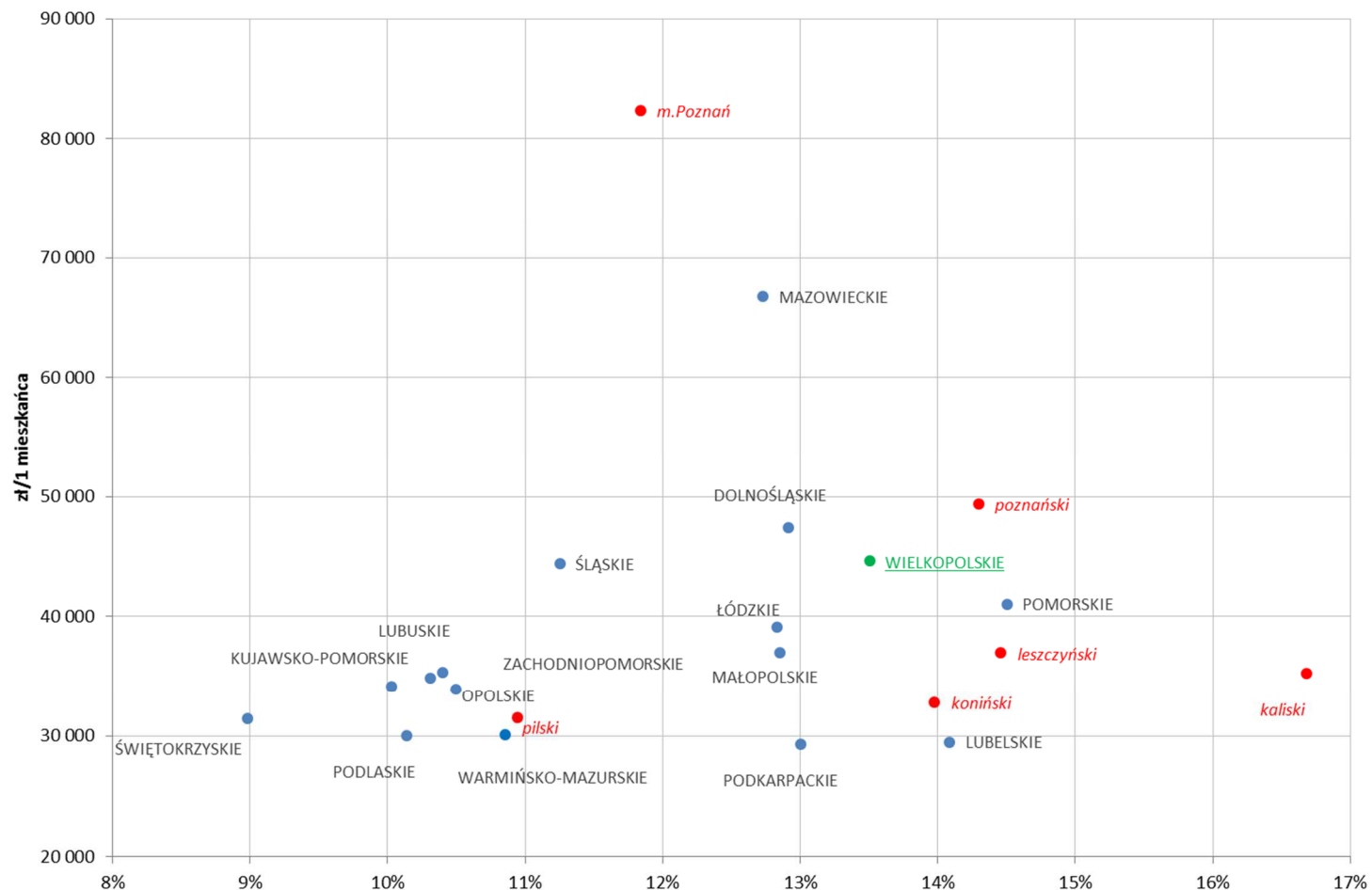
Łącznie w 2012 roku w regionie wytworzono PKB o wartości 154,2 mld zł (w cenach bieżących), co stanowiło 9,5% wartości dla całego kraju (1 662,1 mld zł; 3. miejsce za mazowieckim – 21,9% i śląskim – 12,7%). Blisko połowa PKB Wielkopolski została wytworzona w stolicy województwa i podregionie poznańskim (29,5% w Poznaniu i 19,4% w podregionie poznańskim), natomiast tylko nieco ponad 50% w czterech pozostałych podregionach, co potwierdza dysproporcje rozkładu potencjału gospodarczego na obszarze województwa (15,4% w podregionie kaliskim, 14,1% w konińskim, 13,2% w leszczyńskim i tylko 8,5% w pilskim). Zgodnie z opublikowanymi w styczniu 2015 roku szacunkami produktu krajowego brutto według województw w 2013 roku wartość PKB w Wielkopolsce wyniosła 161,5 mld zł, co stanowiło 9,7% wartości dla całego kraju (wzrost udziału w porównaniu z 2012 rokiem o 0,2 p.proc.).

Ryc. 181. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2012 roku w Polsce według podregionów i województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

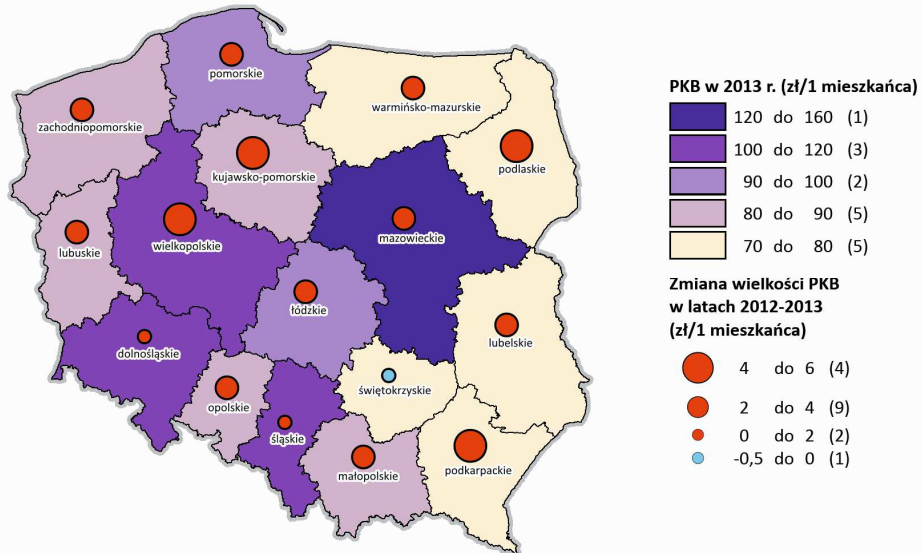
Ryc. 182. Wielkość PKB na 1 mieszkańca w 2012 roku i skala jego przyrostu w latach 2010-2012 w Polsce według województw i podregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Analiza dynamiki PKB z lat 2004-2013 (w tym w latach 2004-2009 z uwzględnieniem metodologii opartej na „Europejskim Systemie Rachunków (ESA 1995)” wskazuje na względnie niewielki wpływ na całą Wielkopolskę spowolnienia gospodarczego lat 2008-2009 oraz 2011-2012 (minimalny spadek dynamiki wzrostu PKB w ujęciu regionalnym – nieco większy w 2010 roku).

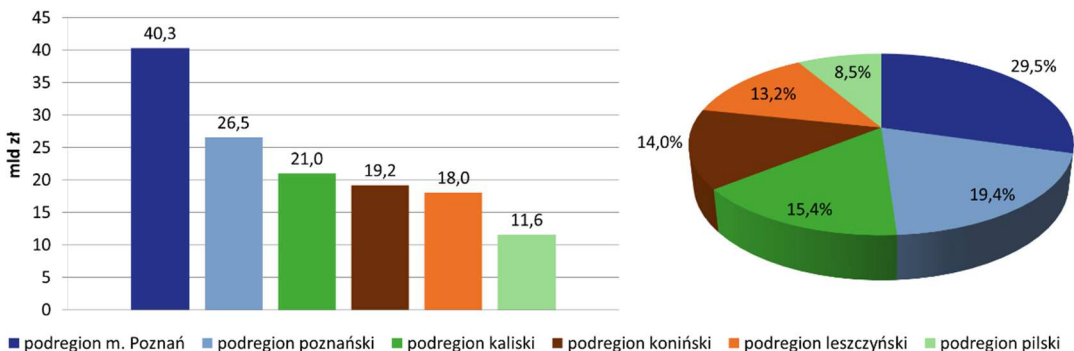
Ryc. 183. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2013 roku według województw w odniesieniu do średniej krajowej oraz zmiana wielkości wskaźnika w stosunku do roku 2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

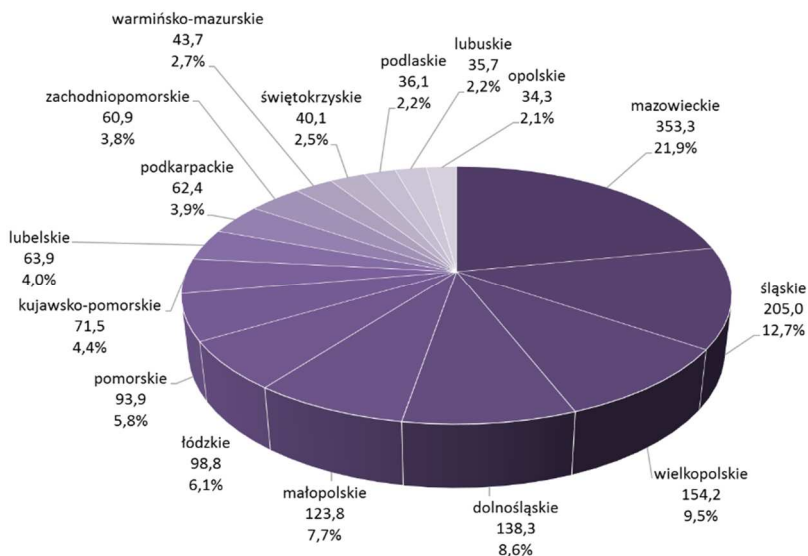
Ważnym wskaźnikiem makroekonomicznym ukazującym kondycję rodzimej gospodarki jest wartość dodana brutto. Ogółem w 2012 roku w Wielkopolsce wytworzono wartość dodaną brutto na poziomie 136,6 mld zł, co stanowiło 9,3% wartości dla całego kraju (1 431,9 mld zł). W wielkościach bezwzględnych największą wartość wytworzył podregion miasto Poznań (40,3 mld zł, tj. 29,5%) oraz powiat poznański (26,5 mld zł, tj. 19,4%). Pozostałe podregiony w 2012 roku wytworzyły następujące wartości WDB: kaliski – 21,0 mld zł, koniński – 19,2 mld zł, leszczyński – 18,0 mld zł i najmniejszą pilski – 11,6 mld zł.

Ryc. 184. Wartość dodana brutto województwa wielkopolskiego w 2012 roku według podregionów

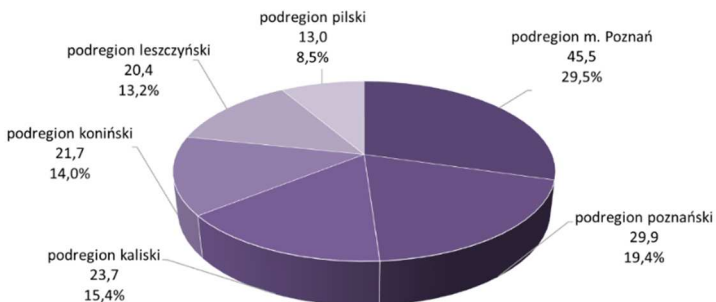
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 185. Produkt krajowy brutto Polski w 2012 roku według województw (mld zł; %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 186. Produkt krajowy brutto Wielkopolski w 2012 roku według podregionów (mld zł; %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

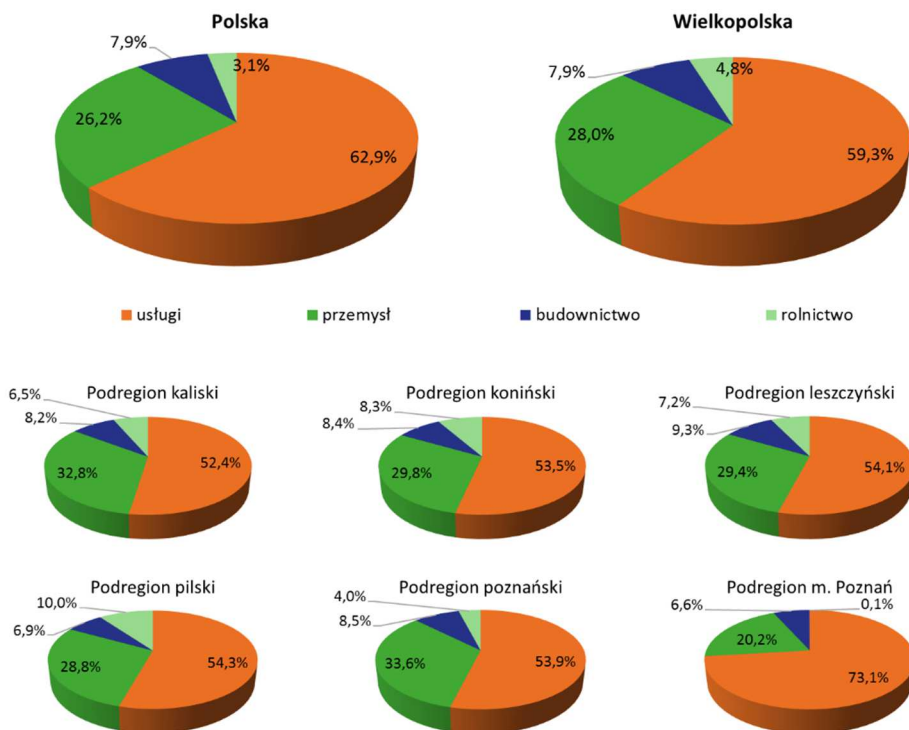
Struktura udziału poszczególnych sektorów w wytworzeniu wartości dodanej brutto, wskazuje, iż gospodarkę Wielkopolski zaliczyć można do grona gospodarek tradycyjnych – przede wszystkim ze względu na ponadprzeciętny, choć malejący, udział rolnictwa oraz ciągle zbyt niski udział usług. Rozkład wartości dodanej w województwie (łącna wartość: 136,6 mld zł) na poszczególne sektory gospodarki wskazuje, iż największą rolę przy jej wytworzeniu odgrywają usługi (59,3%), następnie przemysł (28,0%), budownictwo (7,9%) i rolnictwo (4,8%). W odniesieniu do wskaźników krajowych Wielkopolskę cechuje przy wytworzeniu wartości dodanej brutto zdecydowanie niższy udział usług (62,8% dla kraju), identyczny udział budownictwa (7,9% dla kraju) oraz nieznacznie wyższy udział pozostałych sektorów (przemysł – 26,2% dla kraju, rolnictwo – 3,1% dla kraju). Nawiązując do zmian udziałów poszczególnych sektorów w tworzeniu WDB w latach 2010-2012 w Wielkopolsce, można wskazać na pewne prawidłowości w zmianach struktury gospodarki: wzrasta udział przemysłu kosztem budownictwa, przy ustabilizowaniu się udziału usług i rolnictwa.

Struktura wytworzonej wartości dodanej w 2012 roku dla poszczególnych podregionów była dość zróżnicowana. Stosunkowo wysokim udziałem rolnictwa w wartości dodanej brutto cechowały się podregiony: piłski (10,0%) i koniński (8,3%), przy najniższym udziale miasta Poznań (0,1%) i podregionu

poznańskiego (4,0%). Przemysł wyróżniał podregion poznański (33,6% udziału) i kaliski (32,8%) przy najniższym udziale miasta Poznań (20,2%), zaś budownictwo podregion leszczyński (9,3%) – tu również najniższy udział w wytworzeniu wartości dodanej zanotował Poznań (6,7%), tuż za którym uplasował się podregion pilski (6,9%). Samo miasto Poznań wyróżniało się natomiast najwyższym udziałem usług (73,1%) i to o kilkadziesiąt punktów procentowych wyższym w porównaniu do pozostałych podregionów, gdzie udział tego sektora wahał się w granicach 52,4-54,3%. Świadczy to dobitnie o kluczowej roli Poznania jako centrum usług dla całego regionu Wielkopolski, w tym w szczególności usług wyższego rzędu, niedostępnych w innych częściach regionu.

Analiza struktury wartości dodanej według sektorów instytucjonalnych wskazuje na wpisywanie się Wielkopolski w ogólnopolskie trendy. W 2012 roku ponad połowa wytworzonej wartości dodanej brutto pochodziła z sektora przedsiębiorstw (50,8%), 1/3 z sektora gospodarstw domowych (33,6%) i pozostała część z sektora instytucji rządowych i samorządowych (12,6%) – analogiczne udziały na poziomie krajowym wyniosły odpowiednio: 50,4%, 30,8% i 14,4%. Analizując zakres lat 2010-2012 zauważalny jest powolny spadek udziału WDB w sektorze publicznym kosztem wzrostu udziału sektora przedsiębiorstw i przede wszystkim sektora gospodarstw domowych.

Ryc. 187. Wartość dodana brutto Polski, Wielkopolski i podregionów województwa wielkopolskiego w 2012 roku w podziale na sektory gospodarki

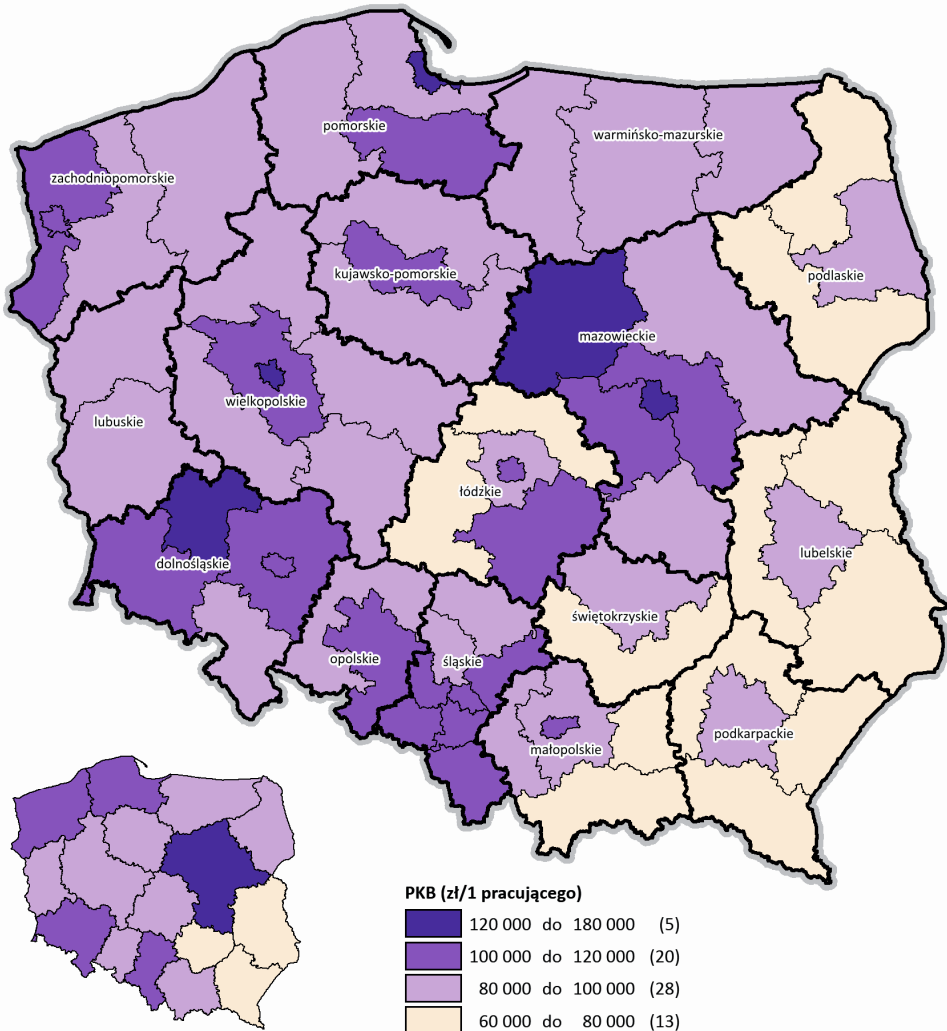

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 2012 roku wyniosła 99 697 zł, co stanowiło 96,8% średniej wartości dla kraju – świadczy to o niższej produktywności pracy w Wielkopolsce w stosunku do średniej dla Polski. Pośrednim powodem tego faktu był wysoki poziom zatrudnienia w Wielkopolsce nieprzekładający się proporcjonalnie na wielkość wytworzonej wartości dodanej brutto. Wśród poszczególnych podregionów wyróżnia się tu Poznań z wartością 120,8% średniej krajowej i podregion poznański z wartością 106,7%. Wśród pozostałych jednostek analogiczna wartość waha się w przedziale od 79,4% w podregionie kaliskim do 85,0% w pilskim. Pozytywnym zjawiskiem związanym

z produktywnością pracy jest dynamicznie rosnący wskaźnik WDB przypadający na 1 pracującego. W latach 2010-2012 wzrósł on z poziomu 88,5 tys. zł do poziomu 99,7, tj. o 12,7%.

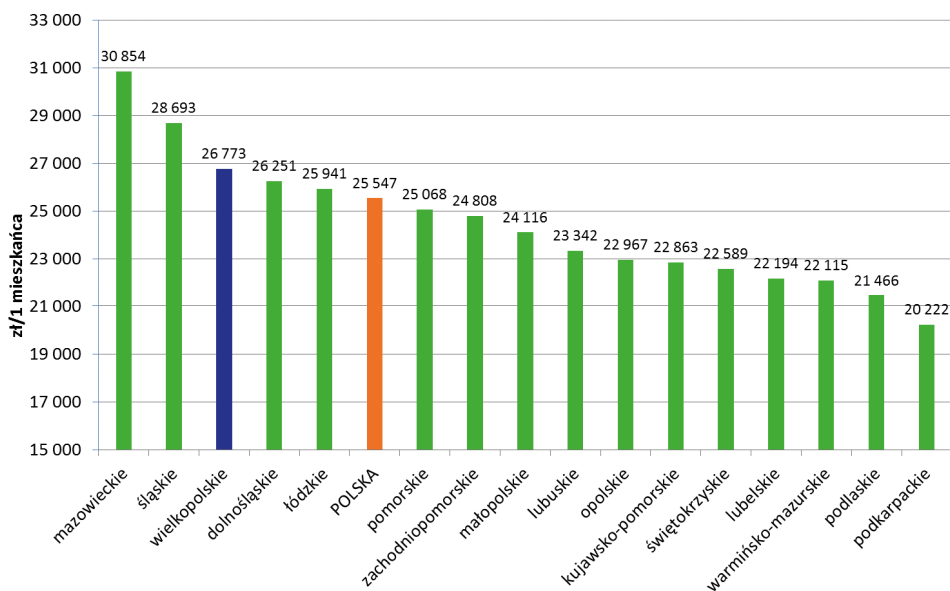
Ryc. 188. Wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 pracującego w 2012 roku w Polsce według podregionów i województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Wskaźnikiem o charakterze uzupełniającym dla powyższych, pokazującym aktualną sytuację gospodarki województwa wielkopolskiego, jest poziom dochodów do dyspozycji brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W 2012 roku, zgodnie z metodologią opartą o zasady „Europejskiego Systemu Rachunków (ESA 2010)”, wskaźnik ten wyniósł 26 773 zł, co stanowiło 104,8% średniej wartości dla Polski (25 547 zł). Dawało to Wielkopolsce 3. miejsce w kraju za mazowieckim (30 854 zł), śląskim (28 693), a tuż przed dolnośląskim (26 251 zł) i łódzkim (25,941). Analizując wielkość dochodów do dyspozycji ogółem, to w 2012 roku wyniosły one w Wielkopolsce 92,6 mld zł, co stanowiło 9,4% wartości dla kraju (3. miejsce w kraju, również za mazowieckim – 16,6% i śląskim – 13,5%).

Ryc. 189. Poziom dochodów do dyspozycji brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2012 roku według województw

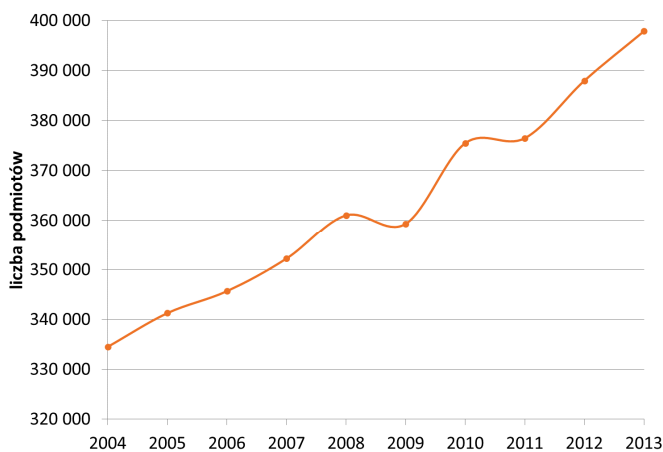
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

16.3. Przedsiębiorczość

Dynamicznie rozwijająca się przedsiębiorczość jest cechą wyróżniającą wielkopolską gospodarkę, którą charakteryzują zarówno zjawiska pozytywne, jak i negatywne. Wśród pozytywnych, które zdecydowanie przeważają w regionie, wyróżnić można m.in.: szybki i stabilny przyrost liczby podmiotów sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), korzystną strukturę rodzajową firm, ich rosnący potencjał ekonomiczno-wytwórczy, długotrwałe tradycje wielu branż i działalności, wysoką produktywność przedsiębiorstw (wzrost dynamiki), wysoki poziom nakładów inwestycyjnych związany m.in. z niemalejącym zainteresowaniem Wielkopolską ze strony firm dużej i średniej wielkości (w tym dalsze angażowanie kapitału zagranicznego), wysokie kwalifikacje pracowników przy relatywnie niskich kosztach pracy, stopniowy rozwój podmiotów sektora kreatywnego, wzrost zdolności przedsiębiorców do wykorzystania funduszy unijnych (w tym instrumentów zwrotnych typu JEREMIE), a także zwiększanie się zaangażowania samorządów w rozwój przedsiębiorstw (wzrost powierzchni terenów inwestycyjnych w ofercie JST oraz różnego rodzaju preferencje dla nowych inwestycji). Wśród zjawisk negatywnych na uwagę zasługują: niedostateczne wyposażenie kapitałowe dużej części firm (w tym istotny stopień dekapitalizacji ich majątku), mała liczba firm wysokiej technologii, niska innowacyjność przedsiębiorstw (niskie nakłady inwestycyjne na innowacje i B+R), słabe wykorzystanie miejscowego potencjału badawczo-rozwojowego, niewystarczające powiązania między przedsiębiorstwami oraz przedsiębiorstw z sektorem badawczo-rozwojowym, opór społeczny przed nowymi inwestycjami, a także słaby rozwój wyspecjalizowanych instytucji otoczenia biznesu (i nieefektywne wykorzystanie potencjału istniejących).

Pochodną wpływu powyższych czynników jest aktualny stan wielkopolskiej przedsiębiorczości. W 2013 roku na Wielkopolskę przypadało około 9,8% podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w całym kraju w rejestrze REGON (tj. 397,9 tys. jednostek, z czego około 190 tys.¹²⁸, tj. niecałe 50%, stanowiły tzw. przedsiębiorstwa aktywne). Sytuowało to region na 3. miejscu w Polsce. W całym analizowanym okresie 2004-2013 Wielkopolskę wyróżniał stały przyrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych z wyjątkiem lat 2009 i 2011, w których uwidoczniły się skutki ogólnosiwiatowego kryzysu. Wśród poszczególnych podregionów najwięcej podmiotów gospodarczych zarejestrowanych było w Poznaniu (105,1 tys. podmiotów, tj. 26,4% ogólnej liczby podmiotów w regionie), a także w podregionie poznańskim (79,3 tys., tj. 19,9%) i kaliskim (62,7 tys., tj. 15,7%), zaś najmniej w podregionie pilskim (35,1 tys., tj. 8,8%).

Ryc. 190. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

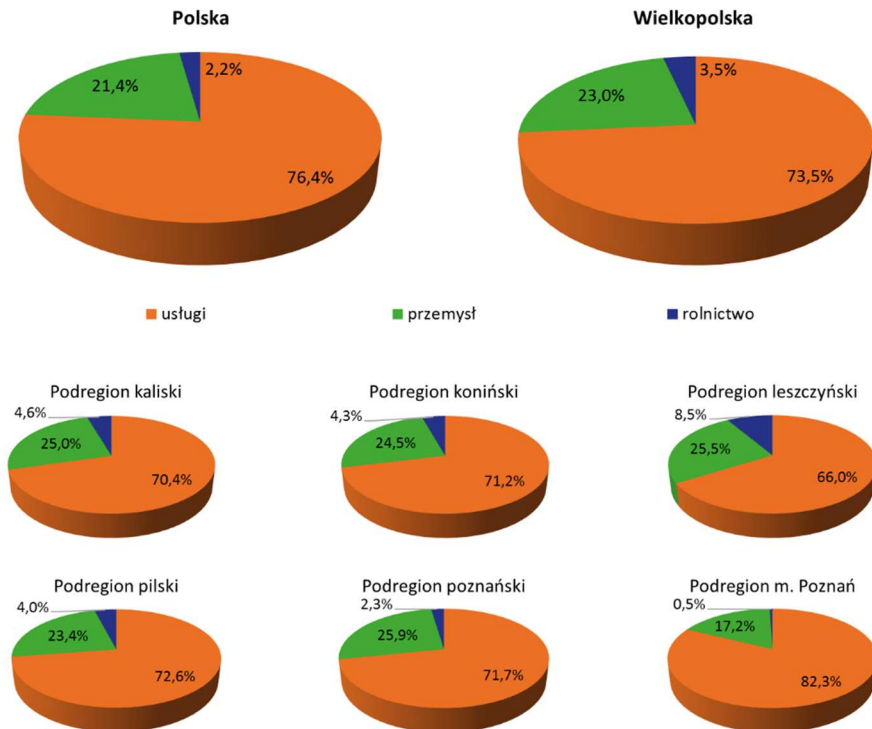
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Pod względem grup rodzajów działalności PKD 2007 w 2013 roku wśród podmiotów zarejestrowanych w REGON w Wielkopolsce najszerzej reprezentowany były usługi (294,2 tys. podmiotów, tj. 73,5% ogółu). W dalszej kolejności reprezentowane były przemysł i budownictwo (91,4 tys., tj. 23,0%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (14,1 tys., tj. 3,6%). Cechą charakterystyczną okresu 2009-2013 był stopniowy wzrost udziału podmiotów sektora usług kosztem podmiotów sektora przemysłu i budownictwa. Analizując strukturę udziału poszczególnych sektorów pod względem podmiotów gospodarczych według podregionów, rolnictwo wyróżnia się wysokim udziałem w podregionie leszczyńskim, przemysł i budownictwo wyróżnia podregion poznański, natomiast usługi dominują w mieście Poznaniu (zdecydowanie kosztem dwóch pozostałych grup). Potwierdza to tym samym wyniki wcześniejszych analiz dotyczących udziałów poszczególnych sektorów gospodarki w wytworzeniu wartości dodanej brutto.

Średnio na 10 tys. mieszkańców w województwie przypadało 1 148 podmiotów gospodarki narodowej, podczas gdy średnio w kraju 1 057 podmiotów. Wskaźnik ten świadczy o ponadprzeciętnym poziomie aktywności gospodarczej w regionie (5. miejsce wśród województw za mazowieckim, zachodniopomorskim, dolnośląskim i pomorskim), wyróżniającym go na tle Polski.

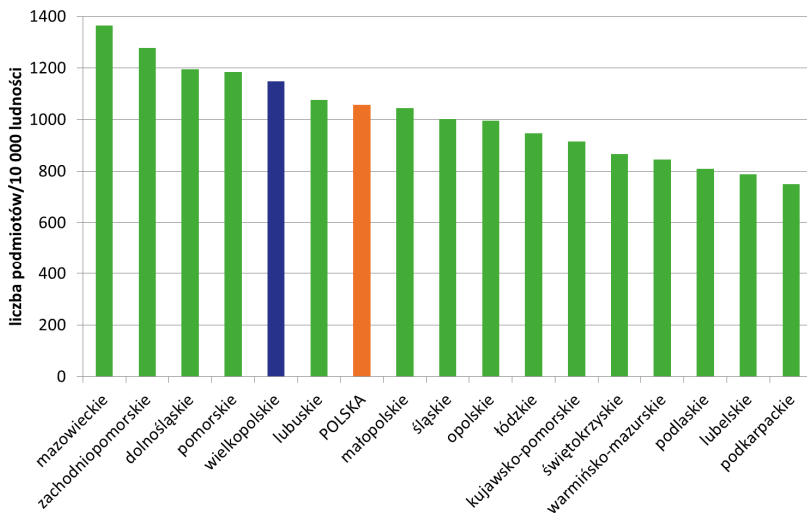
¹²⁸Nieć N., Orłowska J., Wasilewska M. *Profile regionalne sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*. Materiał opracowany w ramach Raportu o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2014.

Ryc. 191. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w województwie wielkopolskim w 2013 roku w podziale na sektory gospodarki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

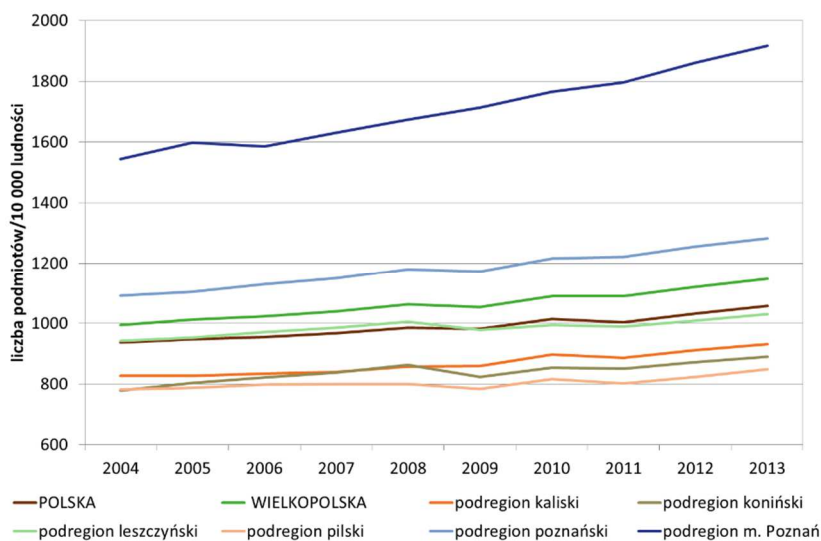
Ryc. 192. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 ludności w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Rozmieszczenie przedsiębiorstw na obszarze województwa cechuje duże zróżnicowanie. Najwięcej koncentruje się w mieście Poznaniu (1 917 jednostek/10 tys. mieszkańców) i podregionie poznańskim (1 282 jednostek), zaś zdecydowanie mniej w pozostałych podregionach – pilskim (848), konińskim (889), kaliskim (932) i leszczyńskim (1 030) – większość podmiotów skupiona jest w największych ośrodkach miejskich, przy czym najwięcej w Poznaniu (i gminach ościennych), stanowiącym kluczowy biegun wzrostu w regionie. W ostatnich latach zauważalne jest pogłębianie się prezentowanych dysproporcji. Analiza dynamiki liczby przedsiębiorstw w Wielkopolsce wskazuje na bardzo łagodny przebieg procesu spowolnienia gospodarczego, w którym minimalnemu zmniejszeniu uległ przyrost liczby przedsiębiorstw. Generalnie, w ostatnich latach przyrost liczby podmiotów gospodarczych następuje szybciej w Wielkopolsce w stosunku do całego kraju (wpływ spowolnienia na zmiany wartości wskaźnika okazał się istotniejszy na poziomie krajowym).

Ryc. 193. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

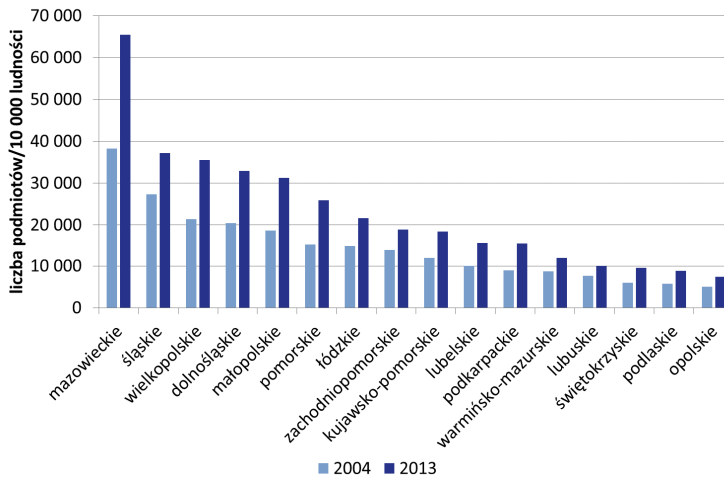
Charakterystyczna w przypadku wielkopolskiej przedsiębiorczości jest, podobnie jak w innych regionach, zdecydowana przewaga własności prywatnej (blisko 97,6% tego typu przedsiębiorstw). Na koniec 2013 roku ponad 75,4% przedsiębiorstw stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Ich liczba w dłuższej perspektywie rośnie, przy czym dynamika wzrostu jest w dużej mierze uzależniona od koniunktury gospodarczej, która w ostatnich latach odznaczała się pewnym osłabieniem.

Kluczowymi wskaźnikami pokazującymi aktualny stan wielkopolskiej przedsiębiorczości są wskaźniki związane z nowo zarejestrowanymi podmiotami gospodarczymi. Wśród nich wyróżnić należy liczbę nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON oraz liczbę podmiotów nowo zarejestrowanych przypadających na 10 tys. ludności. W 2013 roku w Wielkopolsce zarejestrowano 35,5 tys. nowych podmiotów gospodarczych, co stanowiło 9,7% nowo zarejestrowanych podmiotów w kraju (3. miejsce za mazowieckim – 17,9% i śląskim – 10,2%). W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2013 roku w regionie zarejestrowano 103 podmioty gospodarcze, co klasyfikowało go na 5. miejscu w kraju za województwami: mazowieckim (123), dolnośląskim (113), pomorskim (113) i zachodniopomorskim (110) – średnia dla Polski wyniosła 95 podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności. Analizując poszczególne podregiony, najwyższą

wartością wskaźnika wyróżniło się miasto Poznań (165) i podregion poznański (112), zaś najniższą podregiony kaliski i koniński (po 82 nowe podmioty na 10 tys. ludności).

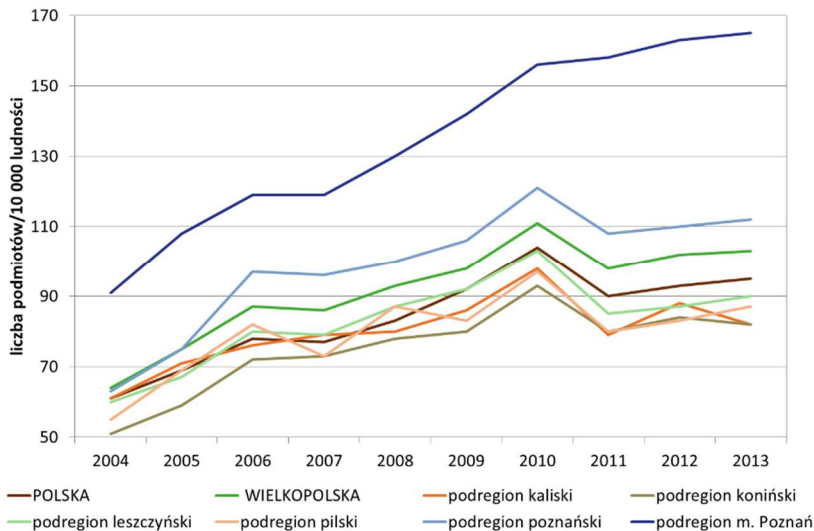
Pod względem dynamiki zmian obu wskaźników Wielkopolska charakteryzuje się z jednej strony pozytywnym trendem wzrostowym, a z drugiej względną stabilizacją osiąganych wartości. Na przestrzeni lat 2004-2013 dostrzegalny jest rok roczny wzrost liczby podmiotów nowo zarejestrowanych od poziomu 21,4 tys./rok w 2004 roku do poziomu 35,5 tys./rok w 2013 roku, co w przeliczeniu na 10 tys. ludności oznacza wzrost z 64 do 103 podmiotów. W całym analizowanym okresie tylko 2011 rok wyróżnił się pewnym spadkiem liczby nowo zarejestrowanych podmiotów, co mogło być pokłosiem ogólnoswiatowego osłabienia gospodarczego.

Ryc. 194. Nowozarejestrowane podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 ludności w 2013 roku według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 195. Nowozarejestrowane podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 196. Siedziby organizacji i inicjatyw klastrowych w województwie wielkopolskim

Źródło: Strykiewicz T., Dyba W. i in. 2014. *Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie klastrów w województwie wielkopolskim.*

O stanie wielkopolskiej przedsiębiorczości wiele mówi również ranking przedsiębiorczości w układzie wojewódzkim przygotowywany przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (w opracowaniu pn. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013), w którym kluczową rolę odgrywa wskaźnik syntetyczny rozwoju przedsiębiorczości oparty na kilkudziesięciu kategoriach uwzględniających podstawowe wskaźniki statystyczne z zakresu gospodarki i rynku pracy (również część zaprezentowanych w niniejszej Diagnozie). W rankingu tym w latach 2008-2012 Wielkopolska stanowiła trzecią siłę w kraju, ustępując tylko województwu

mazowieckiemu i pomorskiemu. Charakterystyczna w tym przypadku wydaje się stabilna pozycja regionu, który w analizowanym okresie 3-krotnie zajął 3. miejsce, raz 2. i raz 5. (w 2008 roku).

W regionie częstym zjawiskiem ostatnich lat jest podejmowanie przez wielu przedsiębiorców współpracy w ramach tzw. klastrów. Podmioty te, najczęściej konkurujące ze sobą w powiązanych branżach lub sektorach gospodarki, powiązane są ideą koncentracji geograficznej. Szeroka współpraca w ramach klastra służy poprawie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw dzięki wykorzystaniu wyspecjalizowanej infrastruktury, wykwalifikowanych pracowników i specjalistycznej wiedzy. Zgodnie z przygotowaną na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego ekspertyzą pn.: *Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie klastrów w województwie wielkopolskim*, w regionie w 2014 roku funkcjonowało 12 aktywnych różnego rodzaju klastrów i to zarówno z sektora przemysłu, usług, jak i rolnictwa.

Istotny impuls dla rozwoju wielkopolskiej przedsiębiorczości stanowiło w ostatnich latach wsparcie pochodzące ze środków unijnych w ramach okresu programowania 2007-2013, zarówno w ramach dotacji, w tym przede wszystkim Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 (kontynuacja wsparcia nastąpi w ramach WRPO 2014-2020) oraz Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, jak również w ramach instrumentów zwrotnych w ramach inicjatyw: JEREMIE i JESSICA. Szczególne znaczenie odegrało tu wsparcie dla przedsiębiorców w formie pożyczek, poręczeń i kredytów na preferencyjnych warunkach. Zgodnie z pracami programowymi prowadzonymi w 2014 roku wsparcie dotacyjne, jak i w postaci instrumentów zwrotnych, kontynuowane będzie w ramach perspektywy 2014-2020 za pośrednictwem Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 jak i „następcy” POIG 2007-2013 – Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój.

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw

Zdecydowanym walorem gospodarki regionu jest dynamicznie rozwijający się sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), wywierający znaczący wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą Wielkopolski. Cechą charakterystyczną sektora jest wysoka wydajność pracy, ponadprzeciętna produktywność, duża elastyczność i mobilność gospodarcza, wysoka kultura organizacyjna oraz wykorzystanie lokalnych zasobów, w tym w dużej mierze kapitału ludzkiego. Wśród cech negatywnych wyróżnić można niewielką innowacyjność (w przypadku większości firm), dużą energochłonność technologii produkcyjnych, a w ujęciu finansowym wysokie zadłużenie i koszty własne oraz niską rentowność. Ponadto częstą przeszkodą w dynamicznym rozwoju firm okazuje się brak wyspecjalizowanych instytucji otoczenia biznesu pośredniczących we współpracy nauki z biznesem, wynikający w dużej mierze z ich nierównomiernego rozmieszczenia na obszarze województwa. Wśród podstawowych barier rozwoju sektora MŚP wymienia się w pierwszej kolejności problemy związane z zakładaniem nowych firm, w tym¹²⁹:

- nieznanomość procedur związanych z zakładaniem działalności gospodarczej,
- trudności w pozyskaniu kapitału na rozpoczęcie działalności,
- brak informacji o rynku, brak wiedzy i umiejętności w zakresie badań rynku i środków na realizację takich badań, a w wielu przypadkach także świadomości konieczności ich przeprowadzenia,
- brak merytorycznego wsparcia dla przedsiębiorców rozpoczynających działalność w zakresie procedur i tworzenia dokumentacji,
- wysokie koszty doradztwa biznesowego (szczególnie z punktu widzenia nowo tworzonego przedsiębiorstwa),
- brak wytrwałości, który zniechęca część początkujących przedsiębiorców do kontynuacji procesu zakładania firmy, po pojawieniu pierwszych trudności.

¹²⁹ Znaczenie sektora MŚP dla rozwoju Wielkopolski. Raport z analizy oraz badania społecznego dotyczącego przedsiębiorstw sektora MŚP w województwie wielkopolskim. Wielkopolskie Obserwatorium Rynku Pracy. Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu. Poznań. 2012.

W 2013 roku w województwie zarejestrowanych było 397,4 tys. podmiotów gospodarczych sektora MŚP, co stanowiło 99,9% podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON. Wśród nich dominowały podmioty zatrudniające do 9 pracowników (378,7 tys. podmiotów, tj. 95,6%). Pozostałe, zatrudniające 10-49 osób, stanowiły 3,9% (15,7 tys.), a zatrudniające 50-249 osób – 0,8% (3,1 tys.).

W przeliczeniu na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym w Wielkopolsce przypadało 1 716 podmiotów najmniejszych zatrudniających do 9 pracowników, 71 podmiotów zatrudniających 10-49 osób oraz 14 podmiotów zatrudniających 50-249 osób (wobec 1 803 podmiotów ogółem przypadających na 10 tys. ludności).

Cechą specyficzną podmiotów gospodarczych (w okresie 2010-2013) był fakt, iż jedynie w grupie zatrudniającej do 9 pracowników permanentnie zwiększała się liczba podmiotów gospodarczych, podczas gdy w pozostałych grupach ich liczba systematycznie malała (przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych 10-49, 250-999, czy 1 000 i więcej), bądź była względnie stabilna (przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych 50-249). Tym sposobem w okresie 2004-2013 w bardzo szybkim tempie wzrastał udział podmiotów gospodarczych zatrudniających do 9 pracowników przy malejącym udziale wszystkich pozostałych grup. Zjawisko to potwierdza ponadprzeciętną dynamikę rozwoju sektora MŚP, w tym w szczególności najmniejszych przedsiębiorstw.

Tab. 88. Podmioty gospodarcze według klas wielkości w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Liczba pracujących /lata	0-9	10-49	50-249	250-1000	1000 i więcej	RAZEM
2004	316 129	14 932	2 992	381	71	334 505
2005	322 312	15 502	3 014	371	58	341 257
2006	326 417	15 791	3 025	375	61	345 669
2007	332 563	16 228	2 999	382	64	352 236
2008	340 881	16 601	3 108	384	72	361 046
2009	338 810	16 961	3 110	390	79	359 350
2010	354 808	17 120	3 085	389	80	375 482
2011	355 976	16 974	3 079	374	80	376 483
2012	368 601	15 832	3 104	366	74	387 977
2013	378 656	15 667	3 101	361	70	397 855

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W sektorze MŚP w 2013 roku pracowało 58,2% ogółu zatrudnionych w regionie (tj. 513,5 tys. osób), z czego około 30,0% w przedsiębiorstwach mikro i małych (do 49 osób) i 28,2% w średnich (50-249 osób)¹³⁰. Jeśli chodzi natomiast o podmioty aktywne, to najnowsze dostępne dane dotyczą 2012 roku¹³¹. W roku tym przedsiębiorstwa aktywne sektora MŚP w łącznej liczbie około 183,5 tys. skupiały 70,7% pracujących w Wielkopolsce, z czego 39,0% stanowiło podmioty mikro (do 9 osób), 13,4% małe (10-49 osób), zaś 18,3% średnie (50-249 osób). W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w podmiotach aktywnych mikro pracowało 107 osób, w podmiotach małych 37 osób, w podmiotach średnich 50, przy wartości 81 osób pracujących na 1 000 mieszkańców w podmiotach największych.

Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto poszczególnych grup przedsiębiorstw aktywnych cechowało się dużym zróżnicowaniem. Wobec ogólnej średniej 3 213 zł (7. miejsce w Polsce) przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w grupie zatrudniającej 0-9 pracowników wyniosło 2 112 zł¹³², w grupie 10-49 – 2 567 zł, w grupie 50-249 pracowników – 3 400, natomiast w grupie podmiotów

¹³⁰ Dane na podstawie: Pracujący w gospodarce narodowej w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.

¹³¹ Nieć N., Orłowska J., Wasilewska M. *Profile regionalne sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*. Materiał opracowany w ramach Raportu o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2014.

¹³² Ibidem.

największych 3 719 zł. W ostatnich latach zauważalny jest systematyczny wzrost poziomu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto we wszystkich grupach podmiotów.

Bez względu na przynależność do wskazanych grup, sektor MŚP w Wielkopolsce cechuje nierównomierne rozmieszczenie przedsiębiorstw – ponad 1/4 wszystkich podmiotów zlokalizowana jest w mieście Poznaniu, 1/5 w podregionie Poznańskim, a np. tylko niecałe 9% w podregionie pilskim (udział pozostałych podregionów, tj. kaliskiego, konińskiego i leszczyńskiego, waha się w przedziale 14-16%). W ostatnich latach obserwowany jest wzrost przedstawionych dysproporcji, wynikający w pierwszej kolejności ze wzrostu udziału podmiotów MŚP podregionu poznańskiego i w mniejszym stopniu miasta Poznań.

Stan sektora MŚP w pewnym stopniu uzależniony jest od systemu instrumentów i instytucji wspierających rozwój przedsiębiorczości. W gospodarce Wielkopolski szczególnie odczuwany jest brak odpowiedniej liczby dobrze przygotowanych instytucji otoczenia biznesu (w tym głównie działających na zasadach non profit, zakładanych przez samorządy oraz organizacje pozarządowe), a także instytucji finansowych zajmujących się funduszami pożyczkowymi, poręczeniowymi, gwarancyjnymi, kapitału początkowego i podwyższonego ryzyka (pozytywnym zjawiskiem jest tu możliwość skorzystania przez przedsiębiorstwa z instrumentów finansowych typu JEREMIE i JESSICA, dostępnych w ramach wdrażanego Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego). Wśród instytucji istniejących dostrzegalne jest niedopasowanie ofert do potrzeb rynkowych (dominacja podstawowych usług doradczych przy ograniczonej ofercie usług specjalistycznych). Podobnie niewystarczająca jest oferta instytucji świadczących usługi szkoleniowe, doradcze, marketingowe, finansowe itp. oraz instytucji pośredniczących we współpracy nauki z biznesem. Innym problemem jest lokalizacja instytucji otoczenia biznesu (IOB) i instytucji finansowych funkcjonujących w Wielkopolsce – w większości skupiona w Poznaniu, co dodatkowo pogłębia dysproporcje w rozwoju przedsiębiorstw w poszczególnych częściach województwa. Pewnym wyjątkiem są tu ośrodki regionalne (Kalisz z Ostrowem Wlkp.) oraz subregionalne (Gniezno, Konin, Leszno, Piła), w których jednak ulokowana jest tylko niewielka część tego typu instytucji.

Ważną formą wsparcia rozwoju sektora MŚP jest działalność samorządów lokalnych, które w ramach swojej działalności na terenie Wielkopolski stworzyły podstrefy specjalnych stref ekonomicznych (de facto same specjalne strefy ekonomiczne funkcjonują w innych województwach). Na wskazanych obszarach obok inwestycji w infrastrukturę stosowane są proinwestycyjne instrumenty polityki finansowej, jak obniżanie stawek podatków lokalnych, okresowe zwolnienia z podatku od nieruchomości, inne ulgi, czy też instrumenty pozafinansowe (więcej o SSE w części „Inwestycje”).

Największe przedsiębiorstwa

Znaczenie sektora małych i średnich przedsiębiorstw przyczynia się w dużej mierze do rozwoju regionu, jednak sprawne i dynamiczne funkcjonowanie dużych przedsiębiorstw, zatrudniających powyżej 250 pracowników lub powyżej 1 000 osób, jest cechą dojrzałej gospodarki. Małe i średnie przedsiębiorstwa cechuje pewien stopień innowacyjności, jednak dopiero w połączeniu z dużymi firmami mogą realizować projekty, które związane są z nieporównywalnie większymi rezultatami gospodarczymi. Rola dużych korporacji rośnie, mimo iż wszystkie duże przedsiębiorstwa w regionie stanowią jedynie 0,1% wszystkich podmiotów gospodarczych w województwie. Przedsiębiorstwa te osiągają najwyższe zyski z rosnącej produktywności oraz zatrudniają 35,9% osób w regionie (w porównaniu z 2004 rokiem liczba zatrudnionych w tych podmiotach wzrosła o 1/3)¹³³. W 2012 roku przeciętne przychody w przedsiębiorstwach kształtowały się na poziomie 564 mln zł¹³⁴. Współcześnie duże przedsiębiorstwa powinny być zatem uznawane za jeden z podstawowych czynników wzrostu gospodarczego. Duży rozmiar firmy oraz posiadanie własnych ośrodków badawczych pozwala na wykorzystywanie efektu skali w rozwoju technologii. Duże przedsiębiorstwa mają także większą

¹³³ Pracujący w gospodarce narodowej w 2013 r. GUS. Warszawa. 2014.

¹³⁴ Nieć N., Orłowska J., Wasilewska M. *Profile regionalne sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*. Materiał opracowany w ramach Raportu o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2014.

zdolność do przyciągania talentów oraz najlepiej wykwalifikowanych pracowników, co przyczynia się do rozwoju wewnętrznych potencjałów firmy oraz cennych, rzadkich i trudnych do imitacji zasobów. Duże przedsiębiorstwa są także kotwicami gospodarki, tzn. głównymi dostawcami wspólnego zasobu wyspecjalizowanych dostawców oraz umiejętności i kwalifikacji.

Tab. 89. Największe podmioty gospodarcze według klas wielkości zarejestrowane w rejestrze REGON w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 w podregionach

Przekrój terytorialny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba podmiotów gospodarczych (250 – 999 pracujących)										
Polska	4 009	3 896	3 863	3 911	3 996	4 057	4 033	3 922	3 779	3 736
Wielkopolska	381	371	375	382	384	390	389	374	366	361
Podregiony										
kaliski	59	55	53	55	49	48	47	45	47	45
koniński	54	53	54	53	56	54	51	49	45	43
leszczyński	65	62	64	64	52	51	51	47	49	53
piłski	30	27	30	29	26	26	27	25	27	26
poznański	51	49	54	55	64	69	67	66	64	62
m. Poznań	122	125	120	126	137	142	146	142	134	132
Liczba podmiotów gospodarczych (1 000 i więcej pracujących)										
Polska	863	796	812	804	804	827	811	814	790	775
Wielkopolska	71	58	61	64	72	79	80	80	74	70
Podregiony										
kaliski	8	4	3	3	4	6	7	7	7	5
koniński	12	10	10	10	8	9	10	9	9	9
leszczyński	2	2	3	3	3	7	7	8	8	7
piłski	4	4	4	4	5	6	6	6	5	5
poznański	7	7	8	10	14	14	13	14	14	14
m. Poznań	38	31	33	34	38	37	37	36	31	30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

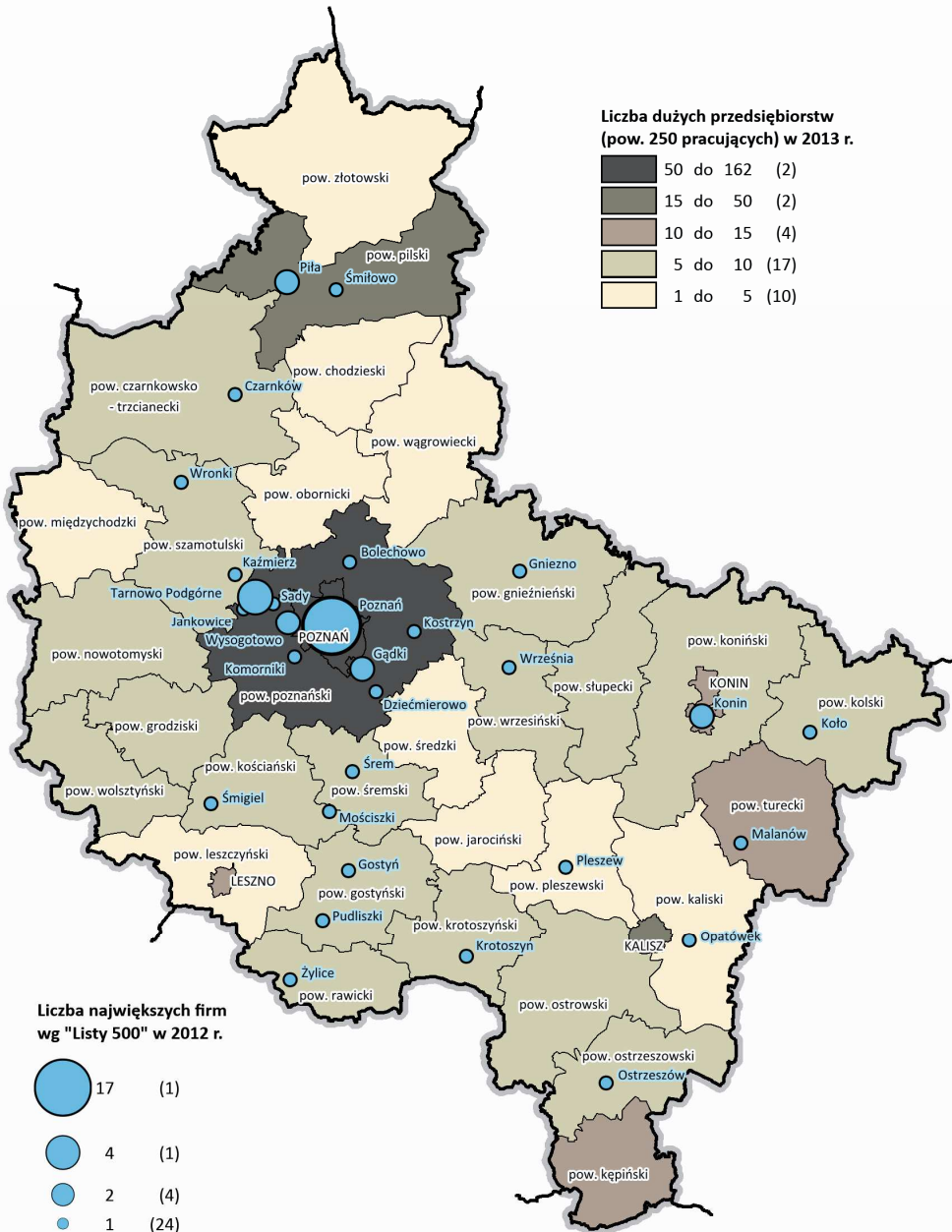
Województwo od dawna przyciąga zagranicznych oraz polskich inwestorów, którzy zauważają potencjał zgromadzony w regionie. W województwie wielkopolskim w 2013 roku funkcjonowało 431 dużych podmiotów gospodarczych (9,6% dużych przedsiębiorstw ogółem w kraju), spośród których 325 stanowiły przedsiębiorstwa niefinansowe. Rozkład liczebności firm na terenie regionu jest jednak nierównomierny, w szczególności w ujęciu powiatowym. Największe przedsiębiorstwa chętnie wybierają stolicę regionu i jej okolice ze względu na dostęp do wykwalifikowanej kadry pracowników, dobrze rozwiniętą infrastrukturę gospodarczą i społeczną, a także liczący się w kraju potencjał naukowo-badawczy. Ponad połowa dużych przedsiębiorstw zlokalizowana jest na terenie Poznania (162 firmy w 2013 roku) oraz powiatu poznańskiego (53 firmy), natomiast najmniej w podregionie piłskim (31 podmiotów).

W latach 2004-2013 nastąpił nieznaczny spadek liczby dużych przedsiębiorstw – o 4,6%. W stosunku do roku poprzedniego liczba dużych podmiotów w województwie wielkopolskim zmniejszyła się z kolei o 2,0%. Największy spadek wystąpił w podregionie kaliskim (7,4%) oraz konińskim (3,7%). Wzrost zanotowano wyłącznie w podregionie leszczyńskim (5,3%).

W sektorze dużych przedsiębiorstw największy udział posiadają przedsiębiorstwa przemysłowe (46,4% w 2013 roku), w tym przede wszystkim działające na polu przemysłu: motoryzacyjnego, farmaceutycznego, meblarskiego, sprzętu oświetleniowego i gospodarstwa domowego, chemicznego, piwowarskiego, paliwowego i energetycznego oraz telekomunikacyjnego. Przedsiębiorstwa te wytwarzały produkty dobrze znane zarówno w Polsce, jak i na rynkach zagranicznych. Należą do nich

m.in.: silniki okrętowe i samolotowe, wagony osobowe i ich wyposażenie, autobusy i elementy motoryzacyjne (opony, akumulatory itp.), baterie, żarówki i sprzęt oświetleniowy, preparaty farmaceutyczne, meble, artykuły wyposażenia mieszkań, wyroby czekoladowe i inne artykuły spożywcze. Istotne znaczenie dla wielkopolskiej gospodarki miała także prowadzona działalność handlowa i detaliczna.

Ryc. 197. Największe przedsiębiorstwa w województwie wielkopolskim w latach 2012-2013 według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz Listy 500 Polityki – Rankingu największych polskich firm w 2012 r. Tygodnika „Polityka”

W sektorze dużych przedsiębiorstw w 2013 roku zatrudnionych na umowę o pracę było około 368,1 tys. osób (41,8%)¹³⁵. Wśród wszystkich zatrudnionych największy odsetek pracował w przemyśle (38,9%) oraz w handlu, naprawie pojazdów samochodowych, transporcie i gospodarce magazynowej, zakwaterowaniu i gastronomii, informacji i komunikacji (35,2%).

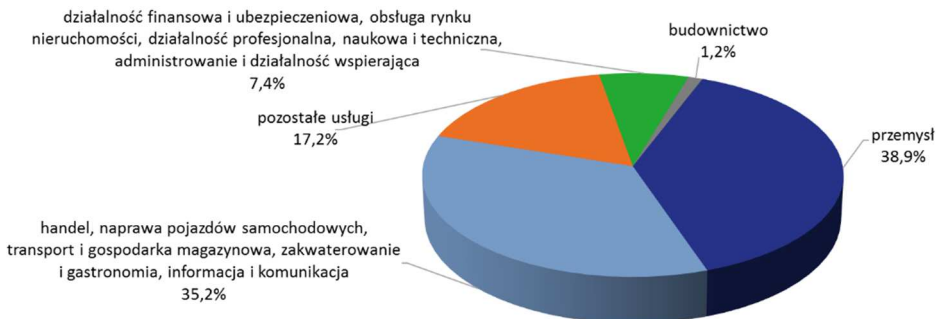
Grupa największych i najbardziej znanych przedsiębiorstw zlokalizowanych w Wielkopolsce według rankingu 500 przeprowadzonego przez tygodnik „Polityka”, w 2012 roku stanowiła 54 podmioty, tj. 10,8% ogółu przedsiębiorstw z „listy 500”. Ich działalność skupia się przede wszystkim w Poznaniu oraz w powiecie poznańskim.

Ryc. 198. Struktura sektora dużych przedsiębiorstw (powyżej 250 pracujących) według sekcji PKD w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Poznaniu

Ryc. 199. Liczba zatrudnionych w dużych przedsiębiorstwach (powyżej 250 pracujących) w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Poznaniu

Istotne znaczenie dla wielkopolskiej gospodarki ma prowadzona działalność handlowa i detaliczna. Jedne z największych sieci handlowych mają swoje centra zarządzania lub ośrodki księgowo zlokalizowane na terenie województwa. Region jest ważnym punktem na mapie m.in. dla rozwoju firmy Jeronimo Martins Polska, która w 2012 roku zajęła 4. lokatę wśród największych przedsiębiorstw w Polsce, osiągając przychody ze sprzedaży na poziomie 28 908 mln zł. Spółka prowadzi ogólnopolską sieć sklepów pn. Biedronka, która obejmuje ponad 2 200 placówek w 800 miejscowościach w całej Polsce. Jeronimo Martins Polska rozwija także sieć drogerii pn. Hebe. Drugie miejsce na podium na liście 500 spośród podmiotów z Wielkopolski pod względem przychodów ze sprzedaży zajęła Grupa Eurocash (przychody ze sprzedaży: 16 576 mln zł), a trzecie GK Enea (10 096 mln zł).

¹³⁵ Dane na podstawie opracowania: Pracujący w gospodarce narodowej w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.

Bazę eksportową województwa wielkopolskiego stanowią w dużej mierze największe przedsiębiorstwa. Prowadzona przez nie polityka proeksportowa pozwala przedsiębiorstwom rozszerzać skalę produkcji, stanowiąc bodziec do inwestowania oraz wdrażania innowacji produktowych, procesowych i nowoczesnych strategii marketingowych oraz innych działań wpływających na podnoszenie ich konkurencyjności. W 2012 roku największym eksporterem w regionie był Volkswagen Poznań Sp. z o.o. z przychodami z eksportu wynoszącymi 9 116,4 mln zł i 99,7% udziałem eksportu w sprzedaży. Do grona największych eksporterów w województwie wielkopolskim zaliczyć należy również następujące przedsiębiorstwa: Philips Lighting Poland S.A. (3 890,4 mln zł, 88,2%), GK GlaxoSmithKline Pharmaceuticals S.A. (3 066,4 mln zł, 68,2%), Man Bus Sp. z o.o. (1 353,8 mln zł, 97,6%), Konimpex Sp. z o.o. (1 137,6 mln zł, 87,8%), GK Amica Wronki S.A. (1 015,9 mln zł, 64,9%), Solaris Bus&Coach S.A. (832,7 mln zł, 62,2%), Sun Garden Polska Sp. z o.o. Sp. k. (591,9 mln zł, 91,9%), Exide Technologies S.A. (581,9 mln zł, 69,4%)¹³⁶. Firmy te najczęściej eksportują swoje produkty na rynki europejskie, w tym w szczególności do Niemiec, Holandii, Francji, Szwecji oraz Wielkiej Brytanii. Są to głównie wyroby przemysłu elektromaszynowego (w tym samochody), farmaceutycznego, chemicznego oraz drzewno-papierniczego.

Tab. 90. Ranking największych firm w województwie wielkopolskim w 2012 roku

Pozycja na Liście 500	Miejsce w 2007 roku	Nazwa	Branża	Lokalizacja siedziby	Przychody ze sprzedaży w mln zł	Zatrudnienie
4	8	Jeronimo Martins Polska S.A.	handel	Kostrzyn	28 908	39 341
8	22	Grupa Eurocash S.A.	handel	Komorniki	16 576	12 055
15	21	GK Enea S.A.	energetyka i ciepłownictwo	Poznań	10 096	10 110
17	17	Volkswagen Poznań Sp. z o.o.	motoryzacja	Poznań	9 141	6 899
20	x	Lidl Polska Sklepy Spożywcze Sp. z o.o. Sp. k.	handel	Jankowice	8 500	12 500
33	x	Imperial Tobacco Polska S.A.	przemysł spożywczy	Tarnowo Podgórne	5 824	881
42	61	Grupa Muszkietierów	handel	Poznań	4 650	11 000
45	49	GK GlaxoSmithKline Pharmaceuticals S.A.	farmaceutyki i kosmetyki	Poznań	4 498	1 502
46	46	Philips Lighting Poland S.A.	przemysł elektrotechniczny	Piła	4 409	4 617
47	x	GK Kompania Piwowarska S.A.	piwowarska	Poznań	4 403	3 200
74	60	Selgros Sp. z o.o.	handel	Poznań	3 375	3 984
79	117	Żabka Polska Sp. z o.o.	handel	Poznań	3 307	611
101	120	GK Zespołu Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin S.A.	energetyka i ciepłownictwo	Konin	2 723	8 309
108	288	GK Arctic Paper S.A.	przemysł drzewny i papierniczy	Poznań	2 601	1 579
135	196	Grupa Raben	transport i logistyka	Gądkki	2 018	4 670
144	152	Grupa Firm Farmutil	przemysł spożywczy	Śmiłowo	1 887	5 674
148	x	GK PBG S.A. w upadłości układowej	budownictwo	Wysogotowo	1 840	4 319
167	185	GK Amica Wronki S.A.	przemysł elektrotechniczny	Wronki	1 565	2 293
184	131	Man Bus Sp. z o.o.	motoryzacja	Sady	1 387	2 546
189	198	Solaris Bus&Coach S.A.	motoryzacja	Bolechowo	1 339	2 211
195	250	Bridgestone Poznań Sp. z o.o.	motoryzacja	Poznań	1 309	1 395
199	319	Konimpex Sp. z o.o.	przemysł chemiczny	Konin	1 296	141
208	x	Dino Polska S.A.	przemysł spożywczy	Krotoszyn	1 202	4 449
221	279	Komputronik S.A.	przemysł elektrotechniczny	Poznań	1 128	660
225	369	Dalgety Agra Polska Sp. z o.o.	przemysł spożywczy	Poznań	1 114	155

¹³⁶ Lista 500 Polityki – Ranking 100 największych eksporterów w Polsce w 2012 r. Tygodnik „Polityka” (<http://www.lista500.polityka.pl/rankings/export>). Warszawa).

258	x	PHUP Gniezno Sp. z o.o. Hurtownia Sp. k.	handel	Gniezno	894	307
263	x	Piotr i Paweł S.A.	handel	Poznań	870	322
272	359	Exide Technologies S.A.	motoryzacja	Poznań	838	454
289	x	John Deere Polska Sp. z o.o.	przemysł maszynowy	Tarnowo Podgórne	769	40
292	x	Grupa Krotoski-Cichy	motoryzacja	Wysogotowo	752	867
313	x	Fermy Drobiu Woźniak Sp. z o.o.	przemysł spożywczy	Żylice	685	1 099
317	x	Hochland Polska Sp. z o.o., Kaźmierz	przemysł spożywczy	Kaźmierz	673	960
329	x	Sun Garden Polska Sp. z o.o. Sp. k.	przemysł drzewny i papierniczy	Malanów	644	1 739
346	x	Jutrzenka Colian Sp. z o.o.	przemysł spożywczy	Opatówek	611	1 278
357	332	SKF Polska S.A.	przemysł metalowy	Poznań	587	749
359	x	Polcopper Sp. z o.o.	przemysł metalowy	Śmigiel	586	305
367	425	Aesculap Chifa Sp. z o.o.	farmaceutyki i kosmetyki	Nowy Tomyśl	577	1 638
381	x	HJ Heinz Polska S.A.	przemysł spożywczy	Pudliszki	557	655
382	x	Wix-Filtron Sp. z o.o.	motoryzacja	Gostyń	556	1 259
392	x	GK Delko S.A.	handel	Śrem	529	474
395	x	GK PC Guard S.A.	telekomunikacja i IT	Poznań	520	b.d.
409	x	Osadkowski Raiffeisen Sp. z o.o.	handel	Września	495	b.d.
422	x	Sanitec Koło Sp. z o.o.	budownictwo	Koło	472	1 344
454	471	Kuehne + Nagel Sp. z o.o.	transport i logistyka	Gądkki	427	1 800
457	487	Schattdecor Sp. z o.o.	usługi	Tarnowo Podgórne	424	260
458	x	TFP Sp. z o.o.	przemysł drzewny i papierniczy	Dzieńmierowo	423	578
459	x	Steico Sp. z o.o.	budownictwo	Czarnków	423	749
464	x	Agro-Handel Sp. z o.o.	przemysł spożywczy	Mościszki	416	282
465	324	Trasko-Inwest Sp. z o.o.	budownictwo	Ostrzeszów	414	424
476	x	Famot-Pleszew Sp. z o.o.	przemysł maszynowy	Pleszew	396	455
483	x	Prima Poland Sp. z o.o.	przemysł spożywczy	Poznań	389	257
487	477	Strauss Cafe Poland Sp. z o.o.	przemysł spożywczy	Tarnowo Podgórne	381	390
493	x	Aquanet S.A.	usługi	Poznań	367	895
494	x	PPHU Petrol-Hawen Sp. j.	surowce i paliwa	Piła	366	71

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Listy 500 Polityki – Ranking największych polskich firm w 2012 r. Tygodnik „Polityka” (<http://www.lista500.polityka.pl/rankings/show>). Warszawa.

16.4. Inwestycje w przedsiębiorstwach

Atrakcyjność inwestycyjna województwa wielkopolskiego

Jednym z elementów budowania przewagi konkurencyjnej regionu jest stały przepływ bodźców rozwojowych, które mogą stworzyć efekt synergii między przedsiębiorstwami indywidualnymi oraz dużymi korporacjami. Województwo cechuje się bardzo dobrą dostępnością komunikacyjną, szczególnie na osi wschód-zachód, oraz wysoce rozwiniętym i gałęziowo zróżnicowanym przemysłem, posiada dynamicznie rozwijający się sektor usług oraz ponadprzeciętny poziom kapitału ludzkiego. Rozwój inwestycji w województwie wielkopolskim przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy, a także do dyfuzji społeczno-gospodarczej oraz technologicznej w regionie. Wielkopolska charakteryzuje się przede wszystkim bogatą ofertą terenów oraz obiektów przeznaczonych pod inwestycje. Pod tym względem zaliczana jest do grupy najatrakcyjniejszych regionów w Polsce.

Z danych raportu Instytutu Badań nad Gospodarką¹³⁷ wynika, że pod względem atrakcyjności inwestycyjnej Wielkopolska w 2014 roku zajęła 5. lokatę, za województwem śląskim, mazowieckim, dolnośląskim oraz małopolskim. W celu określenia poziomu atrakcyjności w poszczególnych województwach wzięto pod uwagę takie czynniki jak: dostępność transportową (odnoszącą się

¹³⁷ Nowicki M. Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2014. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Gdańsk. 2014.

do położenia względem granicy zachodniej, Warszawy oraz innych ośrodków regionalnych, a także położenia względem międzynarodowych portów lotniczych oraz dużych portów morskich), zasoby rynku pracy (uwzględniono liczbę pracujących, bezrobotnych oraz wolnych miejsc pracy, a także napływ absolwentów szkół średnich i wyższych oraz wysokość wynagrodzeń), rynek zbytu (badano wielkość rynku zbytu, zamożność gospodarstw domowych oraz wydatki inwestycyjne przedsiębiorstw), infrastrukturę gospodarczą (w tym takie elementy jak gęstość instytucji otoczenia biznesu, ośrodki naukowo-badawcze, liczbie organizowanych imprez targowo-wystawienniczych oraz specjalne strefy ekonomiczne), infrastrukturę społeczną (z uwzględnieniem liczby i aktywności instytucji kultury oraz nasycenia infrastrukturą hotelową i gastronomiczną), bezpieczeństwo powszechne (badano poziom i strukturę przestępczości oraz poziom wykrywalności przestępstw), atrakcyjność województwa wobec inwestorów (brano pod uwagę liczbę ofert PAIIIZ, wyniki certyfikacji Regionalnych Centrów Obsługi Inwestora dokonanej przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych, a także działalność informacyjno-promocyjną wobec inwestorów).

Powyższa analiza wykazała, że województwo wielkopolskie najlepiej wypadło pod względem dostępności transportowej, zajmując 2. lokatę (za województwem mazowieckim). Swoją wysoką pozycję zawdzięcza bliskości do zachodniej granicy, a także dobrze rozbudowanej infrastrukturze komunikacyjnej (m.in. obecność autostrady A2). Wielkopolska znacząco wyróżnia się także pod względem zasobów i kosztów pracy, zajmując 3. lokatę. Region jest także atrakcyjny dla inwestorów, dysponując dużą liczbą ofert inwestycyjnych.

W raporcie zbadano również atrakcyjność inwestycyjną w podziale na podregiony (NUTS 3). Ocenie poddano trzy kategorie: atrakcyjność dla działalności przemysłowej, usługowej oraz zaawansowanych technologii, a także wpływ pośrednich czynników do których zaliczono stopień ochrony środowiska przyrodniczego, poziom bezpieczeństwa powszechnego oraz rozwój gospodarki. W województwie wielkopolskim podregionem o największym stopniu atrakcyjności był podregion poznański¹³⁸, natomiast najslabiej wypadł podregion kaliski.

Poziom atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności przemysłowej w podregionie poznańskim* należy do najwyższych w porównaniu do innych podregionów w kraju (8. lokata w rankingu). Obszarami o niskiej atrakcyjności inwestycyjnej w Polsce był podregion leszczyński oraz kaliski, natomiast najmniej atrakcyjnym podregionem do prowadzenia działalności przemysłowej był podregion pilski. W zakresie działalności usługowej podregion poznański* wyróżniał się (5. lokata w kraju) najwyższym na tle pozostałych podregionów poziomem aktywności gospodarczej, a także bardzo wysokim poziomem aktywności społecznej. Do regionów o przeciętnym poziomie atrakcyjności zaliczono podregion koniński, natomiast nisko oceniono podregion leszczyński i kaliski, a najniżej pilski. Uwzględniając potencjał podregionów pod względem działalności w obszarze zaawansowanych technologii, najwyżej oceniono podregion poznański* (3. lokata w kraju). Przeciętnie wypadł podregion leszczyński oraz koniński, a mało atrakcyjnie pilski. Do grupy podregionów o najniższej atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności zaawansowanej technologicznie zaliczono podregion kaliski.

Najwyższa atrakcyjność inwestycyjna w trzech obszarach badawczych charakteryzowała podregion poznański*. Cechują go znaczne zasoby wykwalifikowanych pracowników i absolwentów szkół, a także bardzo dobra dostępność komunikacyjna oraz bliskość do granicy zachodniej. Podregion poznański* uważany jest także za ważny węzeł transportowy o znaczeniu ponadregionalnym, który posiada dostęp do lotniska międzynarodowego. Jest również atrakcyjny pod względem poziomu rozwoju gospodarki, cechuje się bowiem wysoką wydajnością zasobów pracy, a także dużą liczbą przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego oraz korzystną strukturą gospodarki. Na jego obszarze działają liczne instytucje otoczenia biznesu, posiada on także wolne tereny inwestycyjne należące do specjalnych stref ekonomicznych (SSE).

Województwo wielkopolskie nie posiada własnych SSE. Preferencyjne warunki prowadzenia działalności występują natomiast w pięciu tzw. podstrefach specjalnych stref ekonomicznych: Kamiennogórskiej SSE Małej Przedsiębiorczości, Kostrzyńsko-Słubickiej SEE, Łódzkiej SEE, Pomorskiej

¹³⁸ W omawianym raporcie podregion poznański obejmuje swym obszarem łącznie podregion poznański i podregion miasto Poznań.

SEE oraz Wałbrzyskiej SEE „INVEST-PARK” Sp. z o.o. Do końca 2013 roku podstrefy SEE w województwie wielkopolskim obejmowały nieruchomości zlokalizowane na terenie 7 miast oraz 17 gmin¹³⁹, zajmując obszar o łącznej powierzchni 561,5 ha, z czego zagospodarowana powierzchnia wyniosła 336,8 ha. Największą zagospodarowaną powierzchnią charakteryzowała się podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SEE (143,5 ha), podczas gdy podstrefa Pomorskiej SEE nie posiadała zagospodarowanej powierzchni. Największą liczbą utworzonych miejsc pracy w podstrefach SEE funkcjonujących na terenie województwa wielkopolskiego charakteryzowała się podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SEE – 8 845 miejsc pracy, a następnie: Wałbrzyska SEE – 3 936, Łódzka SEE – 1 608 oraz Kamiennogórska SEE – 92. Do końca 2013 roku wartość nakładów inwestycyjnych poniesionych przez przedsiębiorstwa działające na terenie wielkopolskich podstref SEE wyniosła 2,9 mld zł, co stanowiło około 3% nakładów inwestycyjnych poniesionych we wszystkich SEE w Polsce. W analizowanym okresie przedsiębiorstwa działające na terenie Wielkopolskich podstref utworzyły 6,8 tys. nowych miejsc pracy (3% utworzonych nowych miejsc pracy we wszystkich strefach). Przedsiębiorstwa znajdujące się w podstrefach, prowadzą działalność m.in. w branży: metalowej, motoryzacyjnej, budowlanej, meblarskiej, papierniczej, wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, konstrukcji stalowych oraz aluminiowych, a także produkcji gazów technicznych.

W Wielkopolsce funkcjonuje również siedem parków technologicznych, które zlokalizowane są głównie w Poznaniu (Poznański Park Naukowo-Technologiczny, Nickel Technology Park, Eureka Technology Park, Poznański Park Technologiczno-Przemysłowy, Park naukowo technologiczny Nobel Tower), a także w najbliższych okolicach stolicy: w Luboniu (Luvena Park Technology) i w Swadzimiu (Innova Park Polska). Według klasyfikacji PARP¹⁴⁰, m.in. zgodnie z bazą Sooipp, tylko wskazane powyżej ośrodki kwalifikują się jako parki technologiczne.

Środki trwałe

Według danych GUS w 2013 roku wartość brutto środków trwałych (w bieżących cenach ewidencyjnych) w województwie wielkopolskim wyniosła 276 840,7 mln zł, co stanowiło 9,0% wartości w kraju. Ponad połowa wartości brutto środków trwałych (66,5% – 184 060,6 mln zł) zlokalizowana była w sektorze prywatnym, z czego 52,9% całości dotyczyła przedsiębiorstw, w których liczba pracujących przekraczała 9 osób. W odniesieniu do 2008 roku wartość brutto środków trwałych wzrosła o 38,2% (w Polsce o 37,6%), w tym w sektorze publicznym o 29,0%, a w sektorze prywatnym o 43,4%.

Pod względem wartości brutto środków trwałych w 2013 roku Wielkopolska zajmowała 3. lokatę wśród województw (za województwem mazowieckim z kwotą 647 092,4 mln zł oraz śląskim z kwotą 369 978,3 mln zł). W 2013 roku wartość brutto środków trwałych w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosła 79 850 zł, co stanowiło 100,3% poziomu ogólnopolskiego. Pod tym względem województwo wielkopolskie zajmowało 5. miejsce w kraju, za województwem mazowieckim (121 706 zł – 152,9% poziomu ogólnopolskiego), dolnośląskim (83 986 zł – 105,5%), lubuskim (82 969 – 104,2%) oraz śląskim (80 440 zł – 101,1%).

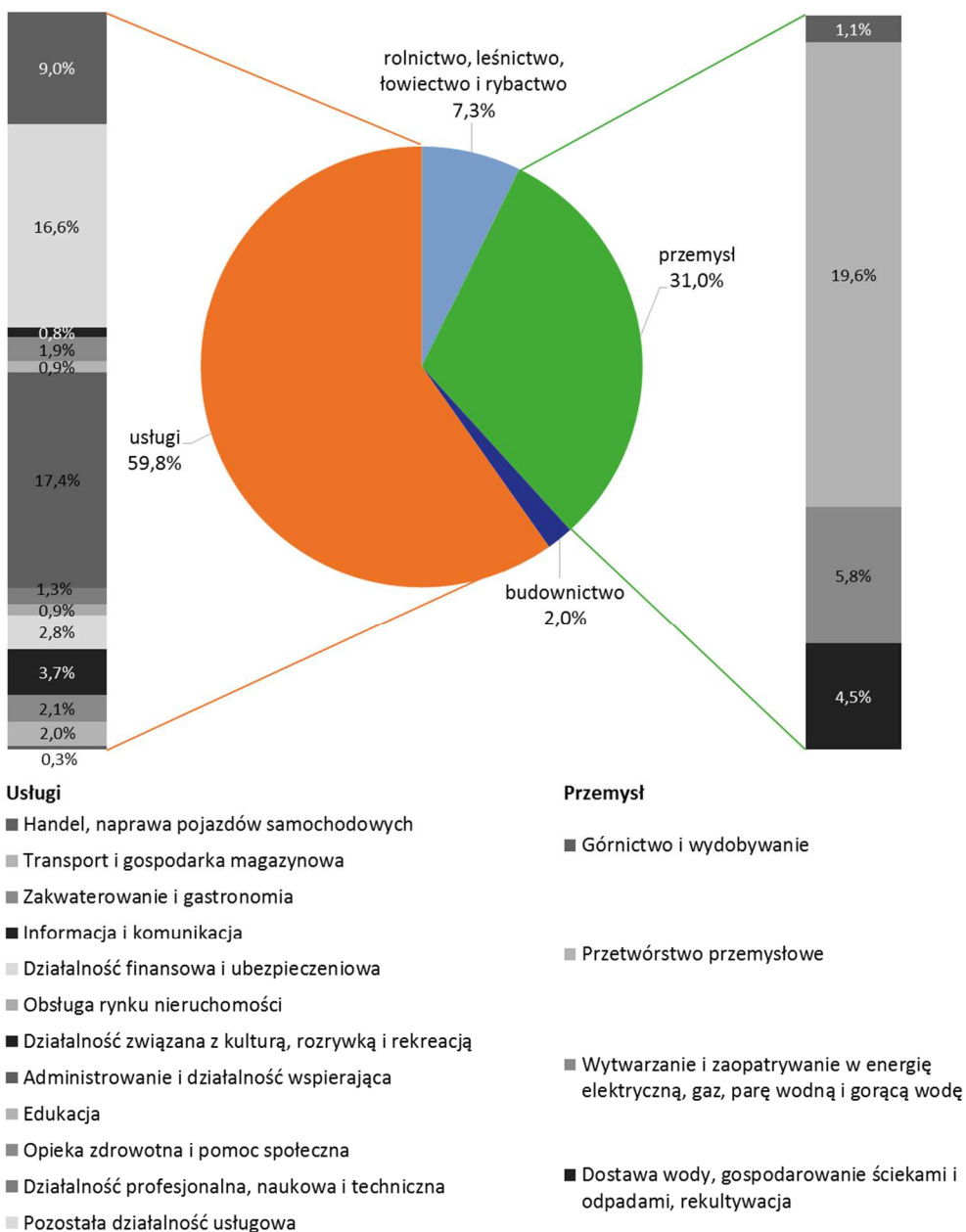
W ogólnej wartości brutto środków trwałych w 2013 roku największy udział posiadały sekcje takie jak: przemysł – 31,0% (w tym przetwórstwo przemysłowe – 19,6% oraz wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę – 5,8%), obsługa nieruchomości (17,4%), transport, gospodarka magazynowa i łączność (16,6%).

Najwyższą dynamiką wartości brutto środków trwałych w gospodarce narodowej (w cenach bieżących) w 2013 roku w porównaniu z 2008 rokiem charakteryzowały się sekcje: działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją – wzrost o 168,8%, opieka zdrowotna i pomoc społeczna – wzrost o 70,5%, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi – wzrost o 57,0% oraz transport, gospodarka magazynowa i łączność – wzrost o 53,4%. W analizowanym okresie w żadnej z sekcji nie nastąpiło zmniejszenie wartości środków trwałych.

¹³⁹ Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2014 - województwo wielkopolskie. Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych. Warszawa. 2014.

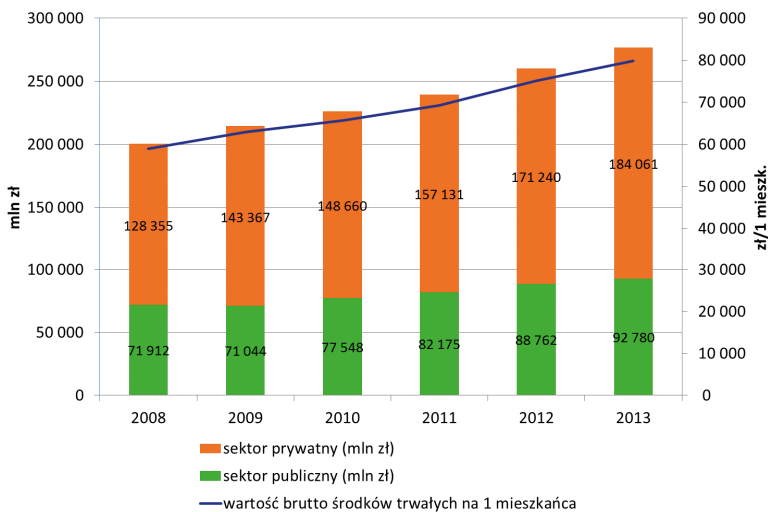
¹⁴⁰ Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2014, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Warszawa/Poznań 2014.

Ryc. 200. Wartość brutto środków trwałych w gospodarce narodowej według sekcji PKD w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

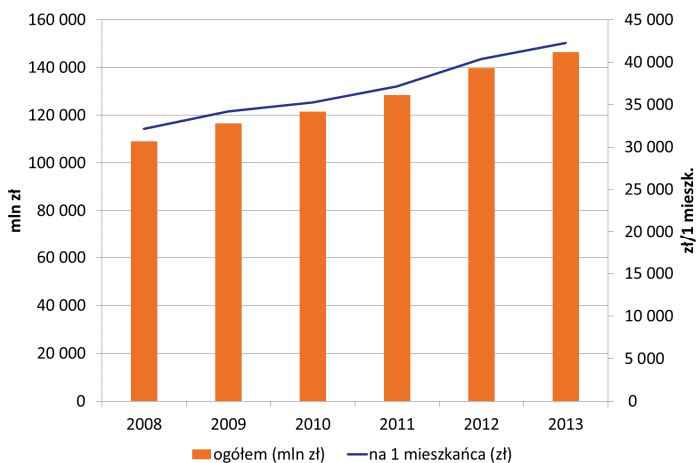
Ryc. 201. Wartość brutto środków trwałych w gospodarce narodowej według sekcji PKD 2007 w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach (o liczbie pracujących powyżej 9 osób) według stanu na dzień 31 grudnia 2013 roku wyniosła 146 436,4 mln zł¹⁴¹ i w porównaniu z 2008 rokiem uległa zwiększeniu o 34,2%. Największa część wartości majątku trwałego w przedsiębiorstwach powstała w przemyśle – 53,2%, w tym w sekcji: przetwórstwo przemysłowe (35,3%), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (10,6%) oraz w dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami, rekultywacja (5,3%). W przeliczeniu na 1 mieszkańca Wielkopolski wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w 2013 roku wyniosła 42,2 tys. zł.

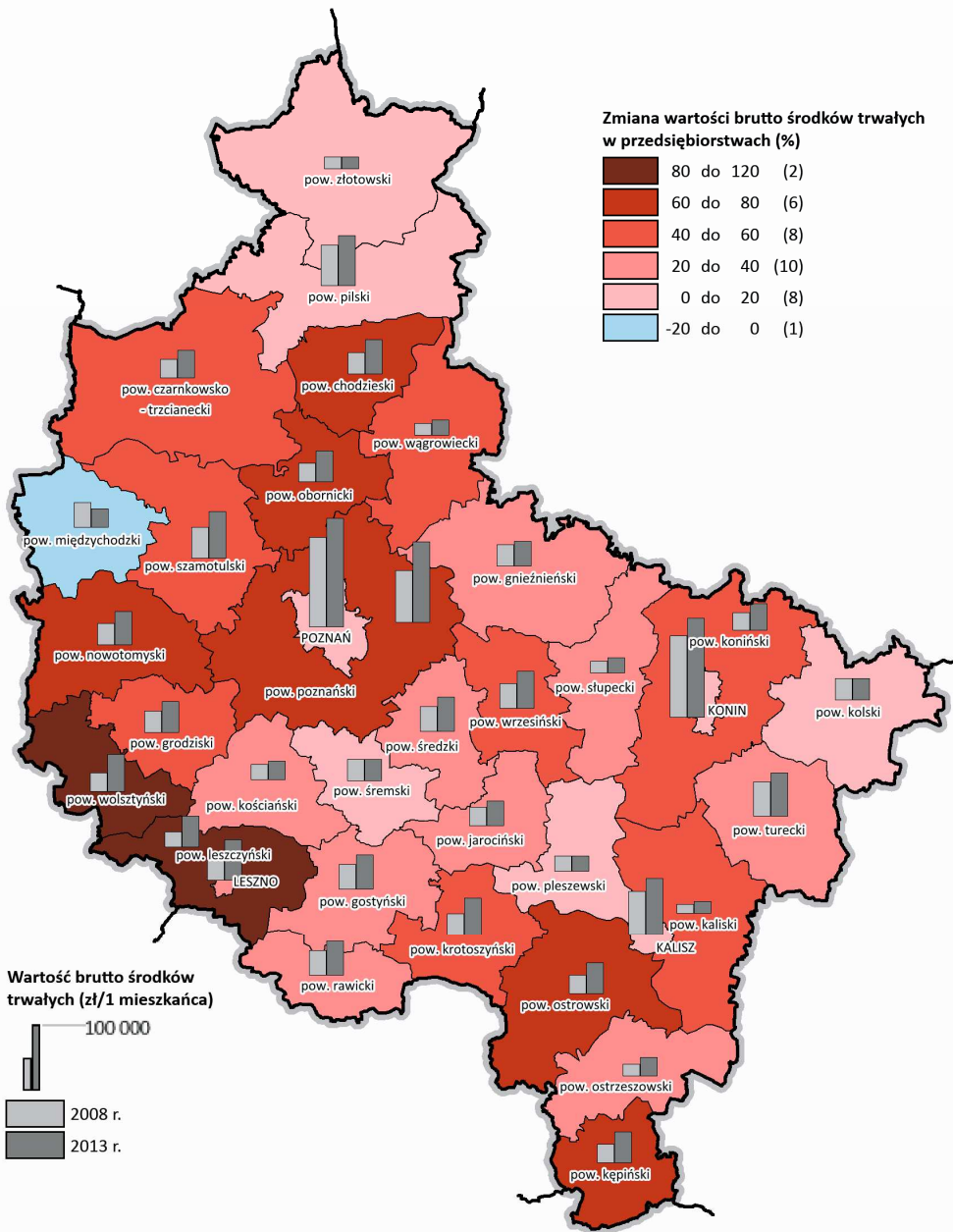
Ryc. 202. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach, w których liczba pracujących przekracza 9 osób w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹⁴¹ Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2013. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.

Ryc. 203. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 według powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Według stanu na koniec 2013 roku w poszczególnych powiatach województwa wielkopolskiego najwyższą wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach (o liczbie pracujących powyżej 9 osób) odnotowano w mieście Poznaniu (50 953,4 mln zł, wzrost o 19,4% w stosunku do 2008 roku) oraz w powiecie poznańskim (24 455,1 mln zł, wzrost o 74,0%). Jedynym powiatem, w którym w okresie tym zanotowano spadek wartości brutto środków trwałych był powiat międzychodzki. W przeliczeniu na 1 mieszkańca najwyższą wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach odnotowano

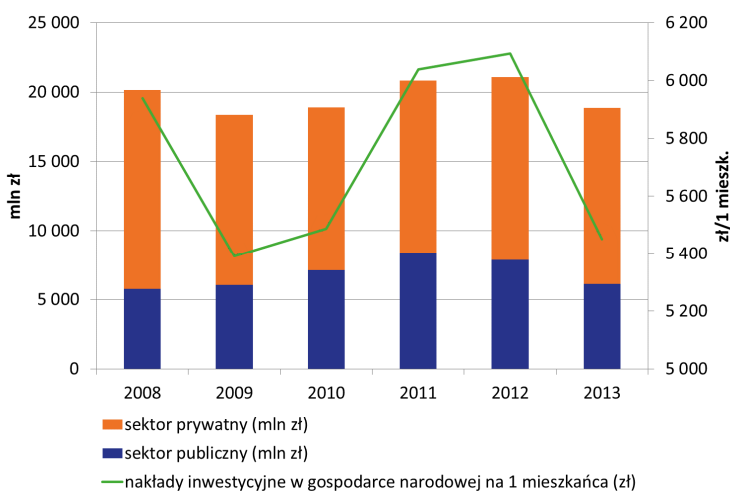
w mieście Poznaniu (93,0 tys. zł), mieście Koninie (85,5 tys. zł) oraz w powiecie poznańskim (69,4 tys. zł), natomiast najniższą w powiecie kaliskim (10,5 tys. zł) i słupeckim (12,9 tys. zł).

Nakłady inwestycyjne

Wartość nakładów inwestycyjnych w gospodarce narodowej (w cenach bieżących) w 2013 roku w województwie wielkopolskim wyniosła 18 874,4 mln zł, co stanowiło 8,2% wartości krajowej. W odniesieniu do 2008 roku nakłady inwestycyjne zmniejszyły się o 6,3%. W Polsce wartość nakładów inwestycyjnych wyniosła 231 155,5 mln zł i w porównaniu z 2008 rokiem wzrosła o 6,4%.

Biorąc pod uwagę wartość nakładów inwestycyjnych w 2013 roku, województwo wielkopolskie zajmowało 4. lokatę wśród pozostałych województw (za województwem mazowieckim – z wartością 47 277,2 mln zł, śląskim – z wartością 27 649,3 mln zł oraz dolnośląskim – z wartością 20 644,0 mln zł).

Ryc. 204. Nakłady inwestycyjne w gospodarce narodowej w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W przeliczeniu na 1 mieszkańca Wielkopolski wartość nakładów inwestycyjnych w gospodarce narodowej w 2013 roku wyniosła 5 450 zł, tj. o 8,2% mniej niż w 2008 roku. Wyższą niż w województwie wielkopolskim dynamiką nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca wyróżniały się województwa podkarpackie (wzrost 50,1%), lubelskie (27,9%) oraz opolskie (25,6%), co mogło wynikać z prowadzonej na szczeblu centralnym polityki wspierania rozwoju województw o niższych do tej pory wskaźnikach gospodarczych, a także z charakterystycznego dla tych regionów finansowania większości inwestycji ze środków unijnych. W skali kraju znaczny spadek wartości nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (o 11,2%) nastąpił w województwie świętokrzyskim.

W 2013 roku na inwestycje z sektora prywatnego w województwie wielkopolskim przypadało 12 764,2 mln zł (tj. 67,6% ogólnej wartości nakładów inwestycyjnych), w tym około 63,8% nakładów dotyczyło przedsiębiorstw o liczbie pracujących powyżej 9 osób (8 139,3 mln zł). Nakłady inwestycyjne w sektorze publicznym osiągnęły wielkość 6 110,2 mln zł (32,4%). W Polsce udziały te wynosiły odpowiednio 61,7% w sektorze prywatnym i 38,2% w sektorze publicznym. Dla porównania, większy niż w Wielkopolsce odsetek inwestycji w sektorze prywatnym wystąpił w województwie dolnośląskim (72,2% - maksimum) oraz mazowieckim (68,1%), natomiast najmniejszy w kraju w województwie warmińsko-mazurskim (48,8% – minimum) i zachodniopomorskim (51,9%).

Analizując nakłady inwestycyjne w gospodarce narodowej poniesione w województwie wielkopolskim w 2013 roku, największy odsetek środków przypadł na usługi – 10 888,7 mln zł

(tj. 50,1%), w tym w szczególności na transport i gospodarkę magazynową (2 904,8 mln zł – 15,4%), na obsługę rynku nieruchomości (2 852,1 mln zł – 15,1%) oraz na handel i naprawę pojazdów samochodowych (1 766,5 mln zł – 9,4%). Znaczne nakłady ponoszono również w przemyśle – 6 690,2 mln zł (35,4%), a także w budownictwie – 453,4 mln zł (2,4%) oraz na rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo 842,1 mln zł (4,5%). W 2013 roku w stosunku do 2009 roku w Wielkopolsce, podobnie jak w Polsce, obserwuje się wzrost nakładów inwestycyjnych w przemyśle, przy równoczesnym spadku nakładów inwestycyjnych w budownictwie. W analizowanym okresie nastąpił także wzrost nakładów inwestycyjnych w takich dziedzinach jak: transport i gospodarka magazynowa (co tłumaczyć można m.in. bardzo korzystnym położeniem regionu w sieci głównych dróg w kraju, a także wzrostem atrakcyjności inwestycyjnej), działalność profesjonalna, naukowa i techniczna oraz administracja publiczna i obrona narodowa.

Tab. 91. *Struktura nakładów inwestycyjnych w gospodarce narodowej według sekcji PKD 2007 (ceny bieżące) w województwie wielkopolskim w roku 2009 i 2013*

Sekcje PKD	2009		2013		Zmiana 2009-2013 (%)
	Wysokość nakładów (zł)	Struktura nakładów wg sekcji PKD (%)	Wysokość nakładów (zł)	Struktura nakładów wg sekcji PKD (%)	
Przemysł	5 438 136	29,6	6 690 235	35,4	23,0
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	2 583 634	14,1	2 904 834	15,4	12,4
Obsługa nieruchomości	2 844 385	15,5	2 852 130	15,1	0,3
Handel i naprawy	1 724 489	9,4	1 766 489	9,4	2,4
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	644 563	3,5	842 050	4,5	30,6
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	282 309	1,5	612 776	3,2	117,1
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	351 779	1,9	544 690	2,9	54,8
Edukacja	514 640	2,8	481 812	2,6	-6,4
Budownictwo	1 233 159	6,7	453 401	2,4	-63,2
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	490 388	2,7	419 641	2,2	-14,4
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	1 015 788	5,5	406 202	2,2	-60,0
Informacja i komunikacja	514 892	2,8	389 366	2,1	-24,4
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	272 398	1,5	193 402	1,0	-29,0
Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	217 543	1,2	150 760	0,8	-30,7
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	159 255	0,9	109 215	0,6	-31,4
Pozostała działalność usługowa	56 280	0,3	57 402	0,3	2,0

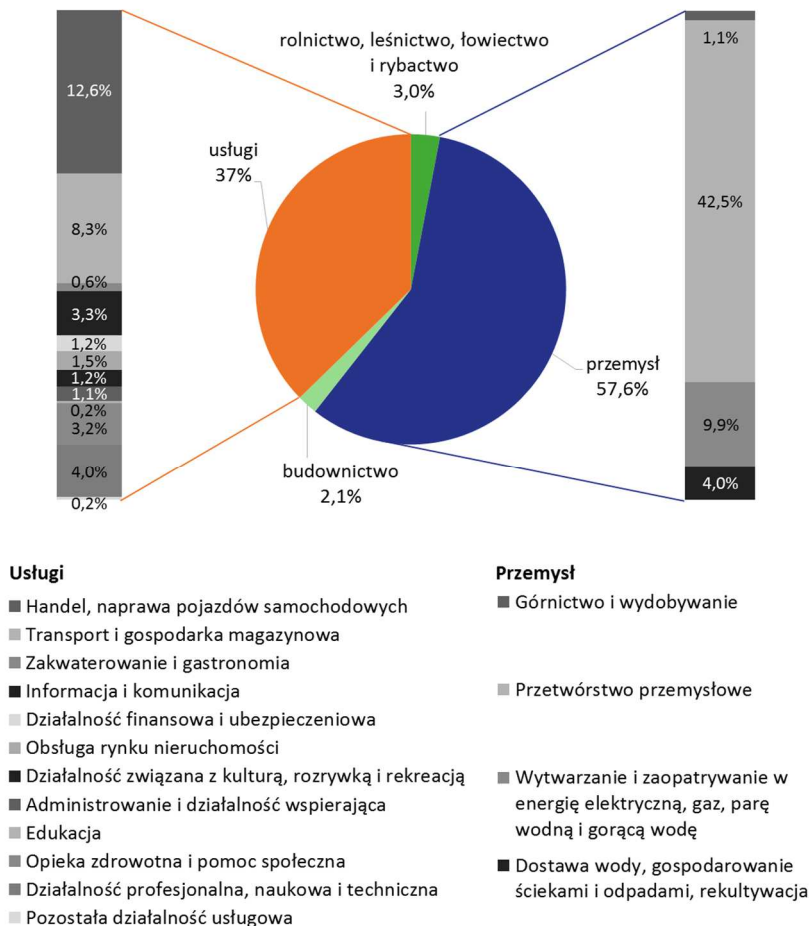
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2013 roku nakłady inwestycyjne ogółem w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 osób (w cenach bieżących) wyniosły 10 646,3 mln zł. Pod tym względem województwo wielkopolskie zajmowało 4. lokatę za województwem mazowieckim (29 490,7 mln zł), śląskim (18 785,7 mln zł) oraz dolnośląskim (13 713,2 mln zł). W stosunku do 2008 roku nastąpił spadek nakładów o 14,6%, tj. o 1 816,7 mln zł. W przeliczeniu na 1 mieszkańca wartość nakładów inwestycyjnych wyniosła 3 073,9 zł, przy średniej dla Polski kształtującej się na poziomie 3 453,2 zł.

W strukturze nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 osób w 2013 roku największy udział miał przemysł – 57,6% (tj. 6 129,8 mln zł), gdzie największe nakłady inwestycyjne poniesiono w sekcji: przetwórstwo przemysłowe (4 526,8 mln zł – 42,5% nakładów ogółem) oraz wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (1 055,5 mln zł – 9,9%). W dalszej kolejności nakłady inwestycyjne dotyczyły sekcji: dostawa wody,

zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (427,8 mln zł – 4,0%) oraz górnictwo i wydobywanie (119,6 mln zł – 1,1%).

Ryc. 205. Struktura nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach według sekcji PKD w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

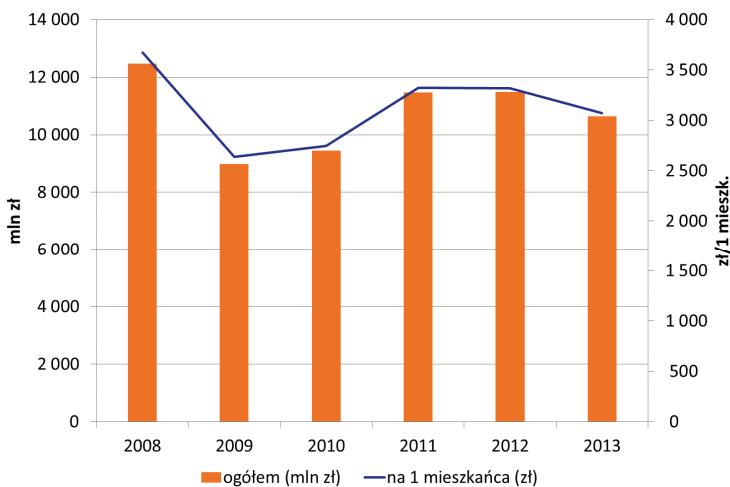
W 2013 roku w przedsiębiorstwach dominującą część nakładów inwestycyjnych, tj. 49,1% (5 590,0 mln zł) przeznaczono na maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia (w 2008 roku jedynie 43,6% – 5 084,4 mln zł), następnie na budynki i budowle – 42,1% nakładów, tj. 4 797,2 mln zł (w 2008 roku 45,3% – 5 281,7 mln zł), a 8,2% (928,8 mln zł) przeznaczono na środki transportu (w 2008 roku 10,4% – 1 210,6 mln zł). W porównaniu z 2008 rokiem w 2013 roku nakłady inwestycyjne były o 2,3% niższe (przy czym o 9,2% niższe w przypadku budynków i budowli, o 9,9% wyższe w przypadku maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi, oraz o 23,3% niższe w przypadku środków transportu)¹⁴².

W poszczególnych powiatach województwa wielkopolskiego w 2013 roku najwyższe nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach (o liczbie pracujących powyżej 9 osób) odnotowano w mieście Poznaniu (3 410,8 mln zł, spadek o 17,2% w stosunku do 2008 roku) oraz w powiecie poznańskim (1 634,2 mln zł, spadek o 31,5%). W przeliczeniu na 1 mieszkańca najwyższe nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach odnotowano podobnie w mieście Poznaniu – 6 211,6 zł (o 15,7%

¹⁴² Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2013. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.

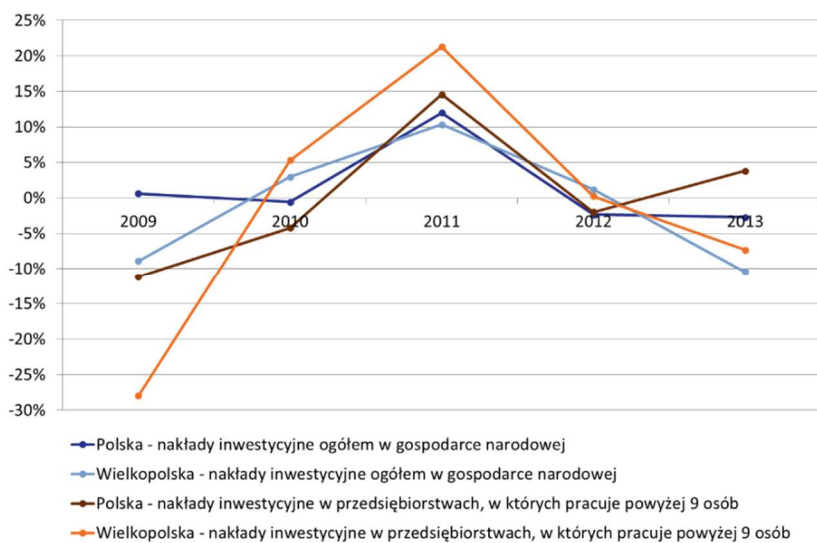
niższe w stosunku do 2008 roku) oraz w powiecie poznańskim – 4 686,0 zł (spadek o 39,7%), natomiast najniższe w powiecie słupeckim – 709,6 zł (spadek o 59,5%) oraz w powiecie pleszewskim – 981,6 zł (spadek o 10,8%). Dla ponad połowy powiatów (łącznie z miastami na prawach powiatu), nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca nie przekraczały 2 207,7 zł.

Ryc. 206. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 207. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013 na tle kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

o blisko 2,0% w Wielkopolsce i 2,4% w kraju. Tempo przyrostu nakładów inwestycyjnych w województwie wielkopolskim było nadal słabsze niż w przypadku Polski, czego rezultatem w latach 2009-2013 był spadek średniej wielkości nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca poniżej średniej krajowej.

Przedsiębiorstwa prowadzące swoją działalność na terenie województwa wielkopolskiego w 2012 roku w ponad 75% finansowały swoje inwestycje ze środków własnych (przy średniej dla Polski – 70,7%). Kolejnym źródłem finansowania były kredyty i pożyczki krajowe (10,4% w Wielkopolsce i 9,5% w Polsce), a następnie środki pochodzące z zagranicy (odpowiednio 6,1% i 6,6%).

Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym

Wysoki poziom nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach znajdujących się na terenie województwa wielkopolskiego jest m.in. efektem inwestycji zagranicznych, które stanowią jeden z najważniejszych czynników rozwoju regionu, w kontekście innowacyjności, wzrostu oraz modernizacji regionalnej gospodarki, a także tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących miejsc pracy. Zdolność Wielkopolski do przyciągania nowych inwestycji sprawia, że województwo jest jednym z najlepiej rozwiniętych gospodarczo regionów w Polsce.

Nadal ważne znaczenie dla rozwoju regionalnej gospodarki ma napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). Inwestycje zagraniczne, a także kapitał zagraniczny są jednym z ważnych czynników rozwoju w ujęciu regionalnym. Ich wpływ jest zróżnicowany, uzależniony głównie od specyfiki danej lokalizacji, a także typu inwestora.

Szacuje się, że do końca 2013 roku większość, tj. 81,2% kapitału zagranicznego, zainwestowano w 5 województwach. Najwięcej nakładów napłynęło do województwa mazowieckiego (49,4%), dolnośląskiego (8,6%), wielkopolskiego (8,3%), śląskiego (8,3%) oraz małopolskiego (6,6%)¹⁴³. Najliczniejszą grupę inwestorów zagranicznych w 2012 roku w Wielkopolsce stanowiły podmioty z sekcji¹⁴⁴: handel; naprawa pojazdów samochodowych (30,9%), przetwórstwo przemysłowe (26,6%), działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (7,5%), budownictwo (7,2%), a także obsługa rynku nieruchomości (6,2%). Wśród jednostek działających w przetwórstwie przemysłowym (610 spółek) najwięcej podmiotów zajmowało się produkcją: wyrobów z metali (15,7%), wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych (11,3%) oraz artykułów spożywczych (11,1%).

Od wielu lat kluczowymi inwestorami w Wielkopolsce są podmioty pochodzące z państw członkowskich Unii Europejskiej, a ich struktura nie ulega większym zmianom. W 2013 roku zainwestowany kapitał zagraniczny na terenie województwa wielkopolskiego pochodził głównie z Niemiec (13,2% z zainwestowanego przez kraj kapitału w Polsce, tj. 4 072,6 mln zł), Holandii (11,9% – 3 848,7 mln zł), Francji (4,1% – 1 293,5 mln zł), Wielkiej Brytanii (12,7% – 678,5 mln zł) oraz Belgii (1,4% – 936,1 mln zł)¹⁴⁵. Inwestorzy z pozostałych regionów świata byli mniej aktywni pod tym względem.

Do grupy kluczowych inwestorów zagranicznych zarówno w Poznaniu, jak i w województwie wielkopolskim zaliczyć należy m.in.: pochodzące z Niemiec – Beiersdorf AG (kosmetyki), Bertelsmann (koncern medialny), MAN Nutzfahrzeuge AG (autobusy), Stollwerck (artykuły spożywcze), Volkswagen AG (samochody), z Holandii – Royal Philips Electronics N.V. (branża elektrotechniczna), z Francji – Alcatel (radiowo-telefoniczna), Intermarche (handel detaliczny), Pernod Ricard (wyroby alkoholowe), z Wielkiej Brytanii – Glaxo SmithKline (wyroby farmaceutyczne), Imperial Tobacco (wyroby tytoniowe), z Belgii – Dossche (produkcja pasz), z Japonii – Bridgestone Corporation (wyroby gumowe), Matsushita (baterie), z Portugalii – Jeronimo Martins Holding (handel detaliczny), z Hiszpanii – Exide Transportation Holding Europe S.L (baterie i akumulatory), ze Szwajcarii – Kraft Jacobs Suchard AG (wyroby spożywcze), Nestlé S.A. (artykuły spożywcze), ze Szwecji – SKF Polska S.A. (technologie), z USA – Amazon (handel), Wm. Wrigley Jr. Company (artykuły spożywcze), z Kanady

¹⁴³ Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.

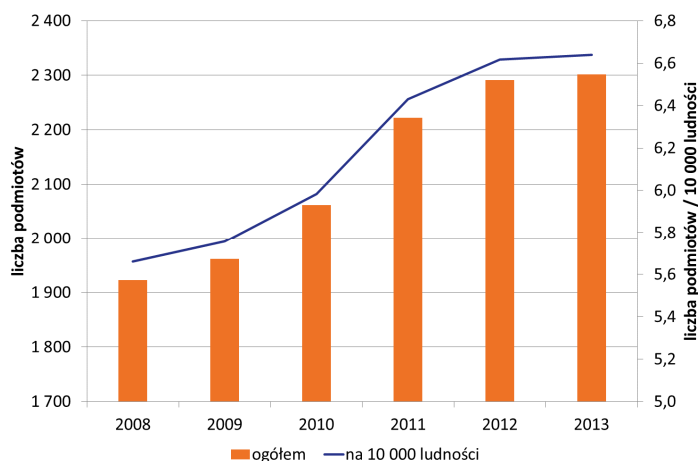
¹⁴⁴ Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w województwie wielkopolskim w 2012 roku. Wielkopolski Ośrodek Badań Regionalnych Urzędu Statystycznego w Poznaniu. Poznań. 2014.

¹⁴⁵ Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.

– Pratt & Whitney (części do silników lotniczych), przedsiębiorstwa międzynarodowe – Unilever, Von den Heyden Group (nieruchomości)¹⁴⁶.

Dla rozwoju gospodarki i innowacji w województwie wielkopolskim niezmiernie kluczowe są inwestycje związane z branżami zaawansowanych technologii, jak np. farmaceutyczną, elektroniczną i motoryzacyjną. Szczególnie cenne jest zatem przyciąganie przedsiębiorstw z branży wysokich technologii, a także kształcenie wykwalifikowanej kadry w kierunkach technicznych oraz artystycznych (lub łączonych) związanych z wzornictwem i projektowaniem użytkowym.

Ryc. 209. Podmioty z kapitałem zagranicznym w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz opracowania – Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2013 r. GUS. Warszawa. 2014 r.

Wielkopolska jest regionem, w którym chętnie inwestują podmioty zagraniczne. W 2013 roku w regionie funkcjonowały 2 302 podmioty z udziałem kapitału zagranicznego, w których łącznie zatrudnionych było 233,6 tys. osób (27,0% ogółu pracujących w województwie wielkopolskim). W tym samym roku w 26 128 przedsiębiorstwach z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce pracowało 1 628,5 tys. osób. Zarejestrowane w województwie wielkopolskim podmioty z udziałem kapitału zagranicznego stanowiły 8,81% tego typu jednostek w kraju. Wskaźnik podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców w Wielkopolsce wyniósł 6,6, co uplasowało region na 5. miejscu, za województwem mazowieckim (19,0), zachodniopomorskim (8,5), dolnośląskim (8,1) oraz lubuskim (7,2).

W 2013 roku ponad połowę podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego większość, tj. 59,4% (1 367 podmioty), stanowiły mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające do 9 pracowników), 21,2% (487) podmiotów to przedsiębiorstwa zatrudniające od 10 do 49 osób, 13,2% (305) stanowiły podmioty zatrudniające od 50 do 249 osób, a jedynie 6,2% (143) przedsiębiorstwa duże, zatrudniające powyżej 250 osób. Duża liczba małych i średnich przedsiębiorstw (93,8%) świadczy o wysokim poziomie przedsiębiorczości i aktywności mieszkańców regionu¹⁴⁷. W 2013 roku mikroprzedsiębiorstwa zatrudniały jedynie 2 506 osób (1,1% ogółu zatrudnionych w przedsiębiorstwach z udziałem kapitału zagranicznego), małe przedsiębiorstwa 11,9 tys. osób (5,1%), średnie przedsiębiorstwa 34,5 tys. osób (14,8%), natomiast aż 184,6 tys. osób zatrudnionych było w dużych przedsiębiorstwach (79,0%)¹⁴⁸.

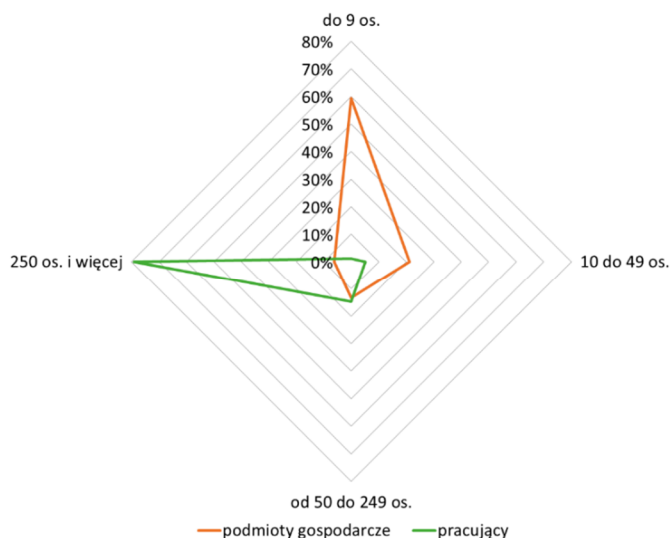
¹⁴⁶ List of major foreign investors in Poland – December 2013. Polish Information and Foreign Investment Agency. Warszawa. 2014.

¹⁴⁷ Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.

¹⁴⁸ Ibidem.

Rosnąca atrakcyjność inwestycyjna województwa wielkopolskiego przyczyniła się do wzrostu zaangażowania kapitału zagranicznego w regionie. W latach 2008-2012 rosnące zaangażowanie środków z udziałem kapitału zagranicznego (15 529 mln zł w 2012 roku) wpłynęło na wysoki poziom wydatków inwestycyjnych w niniejszych podmiotach (9 852 mln zł).

Ryc. 210. Odsetek podmiotów gospodarczych i pracujących w przedsiębiorstwach z kapitałem zagranicznym według grup zatrudnienia w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania – Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2013 r. GUS. Warszawa. 2014 r.

Tab. 92. Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 na tle kraju

Przekrój terytorialny	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Pracujący						
Polska	1 531 668	1 460 650	1 518 398	1 566 533	1 571 235	1 628 516
Wielkopolska	205 417	190 871	204 216	218 653	220 044	233 591
Kapitał zagraniczny (mln zł)						
Polska	145 997	153 578	159 267	164 559	179 372	-
Wielkopolska	12 880	13 352	14 284	14 772	15 529	-
Wydatki inwestycyjne (mln zł)						
Polska	81 607	66 885	61 600	73 704	79 943	-
Wielkopolska	8 047	6 161	6 156	6 836	9 852	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2013 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.

Dynamiczny rozwój przedsiębiorczości w województwie wielkopolskim jest możliwy m.in. dzięki wsparciu instytucjonalnemu lokalnych inwestorów i przedsiębiorców, w tym poprzez funkcjonujące inkubatory przedsiębiorczości, parki naukowo technologiczne, podstrefy specjalnych stref ekonomicznych, a także obecność innych instytucji otoczenia biznesu (IOB). Kolejnymi atutami wpływającymi na ponadprzeciętną atrakcyjność inwestycyjną Wielkopolski są: wysoka chłonność rynku regionalnego i ponadprzeciętny poziom rozwoju przemysłu, wysoka dostępność komunikacyjna

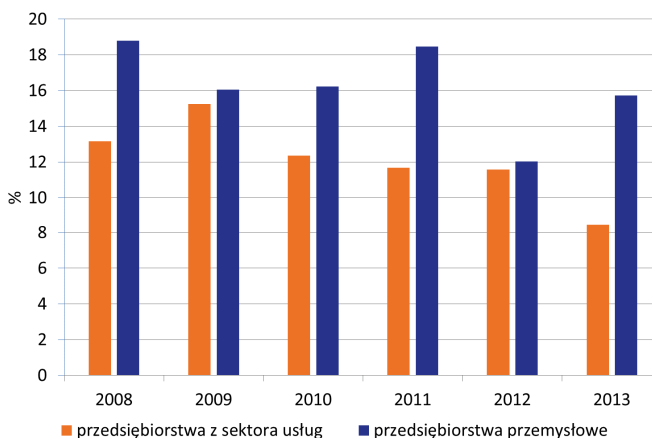
regionu, dobrze rozwinięta infrastruktura, a także wysoki poziom kwalifikacji zawodowych mieszkańców regionu, oparty w szczególności na obecności w Poznaniu czołowych polskich uczelni wyższych.

16.5. Innowacyjność

Prowadzenie działalności gospodarczej wiąże się z aktywnością przedsiębiorstw na wielu płaszczyznach, które zależą od szeregu wewnętrznych i zewnętrznych czynników wpływających na profil prowadzonej działalności. Do najważniejszych determinant rozwoju przedsiębiorczości zalicza się umiejętność szybkiego dostosowywania się podmiotów do zmiany gospodarczej oraz doskonalenia w kierunku pełnego i efektywnego zaspokojenia potrzeb konsumentów. Czynniki te są ściśle związane z rozwojem działalności innowacyjnej oraz wdrażaniem innowacji. To właśnie innowacje determinują rozwój gospodarki oraz przyczyniają się do budowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw w regionie.

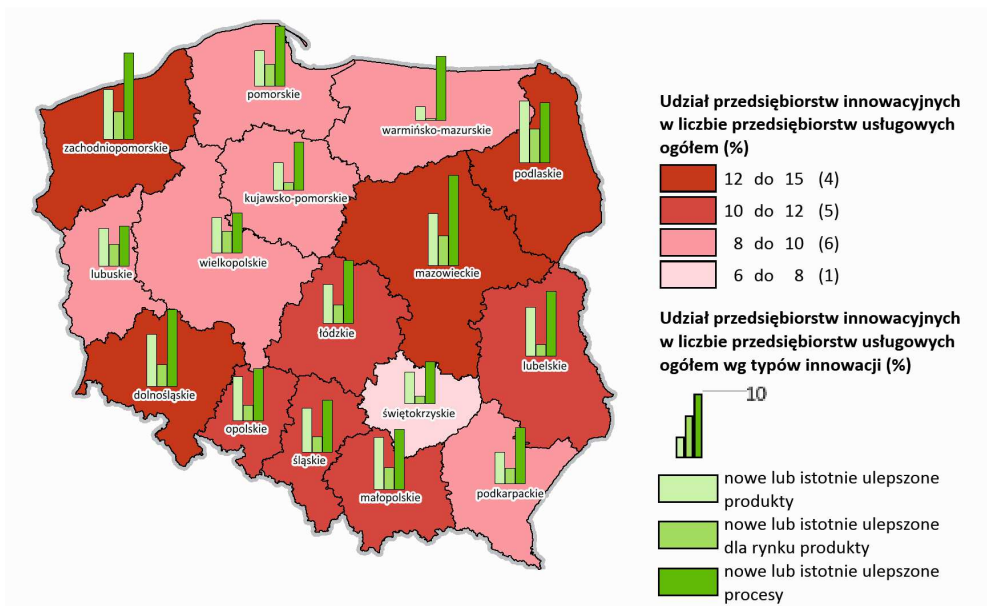
Za przedsiębiorstwa innowacyjne uznaje się firmy, które w badanym okresie wprowadziły na rynek nowe lub istotnie ulepszone produkty lub procesy (innowacje produktowe lub procesowe). Ich działalność obejmuje szeroko rozumiany transfer technologii, wprowadzanie nowości do praktyki, bądź też prowadzenie prac badawczo-rozwojowych, które przyczyniają się do tworzenia innowacji. W 2013 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało 8,5% przedsiębiorstw z sektora usług (14. miejsce w kraju) oraz 15,7% przedsiębiorstw z sektora przemysłu (12. lokata w kraju). W porównaniu z latami ubiegłymi nastąpił nieznaczny spadek innowacyjności zarówno wśród przedsiębiorstw z sektora usług (o 4,7 p.proc. w stosunku o do 2008 roku), jak i przemysłu (o 3,1 p.proc.), przy średniej dla kraju odpowiednio na poziomie 11,4% oraz 17,1%. W 2013 roku najbardziej innowacyjnymi regionami w kraju w sektorze usług były województwa: mazowieckie (16,9% przedsiębiorstw), małopolskie (13,1%), dolnośląskie (13,0%), lubuskie (12,2%) oraz zachodniopomorskie (11,7%), natomiast w sektorze przemysłu: podlaskie (23,4%), warmińsko-mazurskie (20,1%), opolskie (20%), podkarpackie (19,9%) oraz lubuskie (19,2%).

Ryc. 211. *Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w liczbie przedsiębiorstw ogółem w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013*

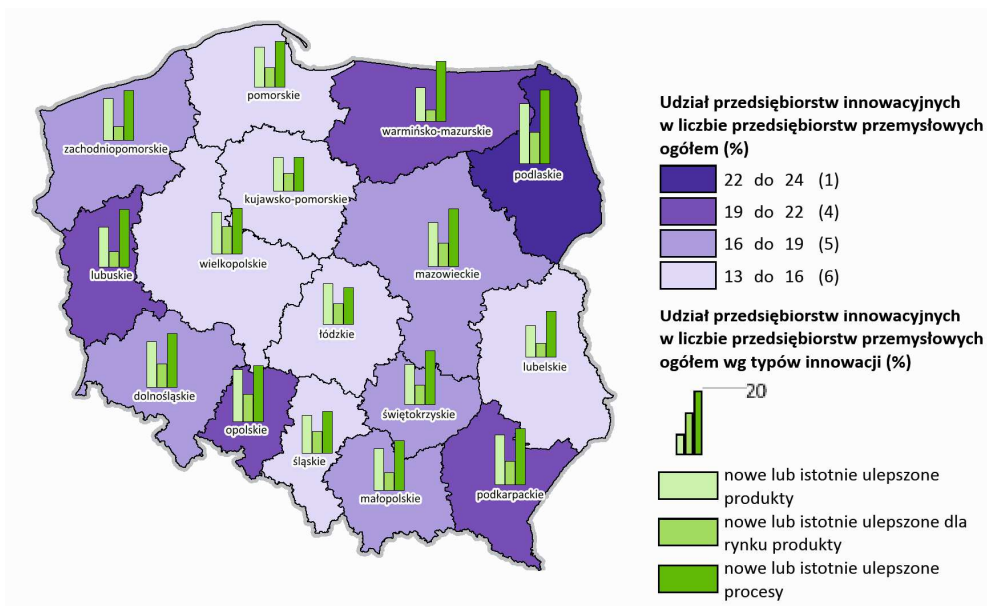
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 212. Innowacyjność województw w sektorze usług w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 213. Innowacyjność województw w sektorze przemysłu w województwie wielkopolskim w 2013 roku

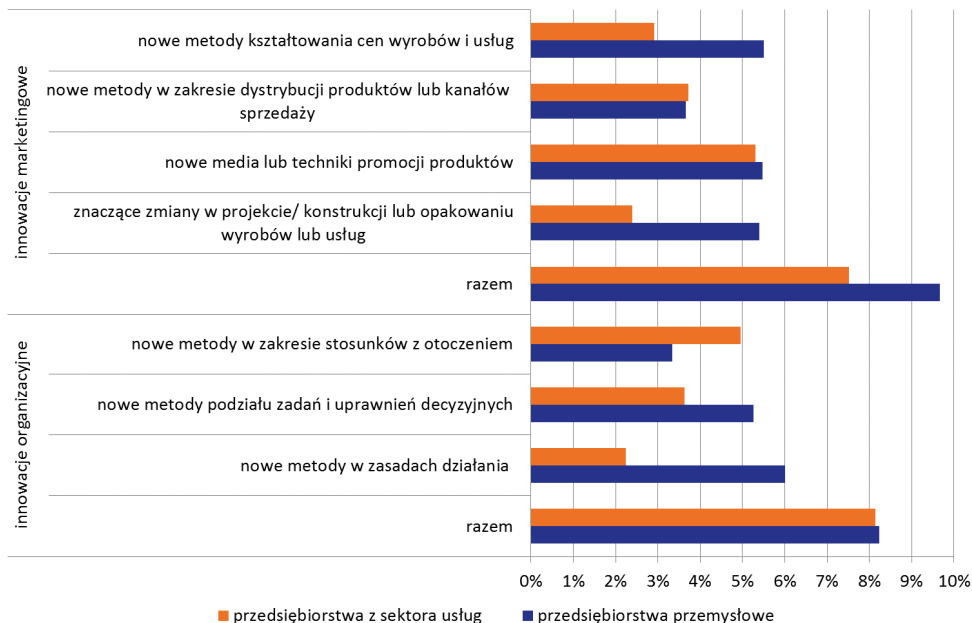
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W Wielkopolsce w 2013 roku stosunkowo najbardziej zaangażowane w działalność innowacyjną były duże przedsiębiorstwa (57,7%), które zatrudniały ponad 250 pracowników, a także średnie przedsiębiorstwa (28,8%) zatrudniające od 50 do 249 osób. W porównaniu z mniejszymi podmiotami duże i średnie przedsiębiorstwa dysponują znacznie lepszą kondycją finansową, dzięki czemu mogą

m.in. ponosić większe ryzyko związane z wdrożeniem innowacji oraz nakładami na działalność badawczo-rozwojową.

Uwzględniając rodzaj wprowadzonych innowacji w 2013 roku nowe lub istotnie ulepszone innowacje produktowe wprowadziło 4,8% przedsiębiorstw z sektora usług i 10,8% przedsiębiorstw przemysłowych. W ramach innowacji rynkowych nowe lub istotnie ulepszone dla rynku produkty wprowadziło 7,4% przedsiębiorstw przemysłowych i 2,9% przedsiębiorstw z sektora usług. Innowacje procesowe wprowadziło natomiast 12,0% przedsiębiorstw przemysłowych i 5,2% przedsiębiorstw z sektora usług.

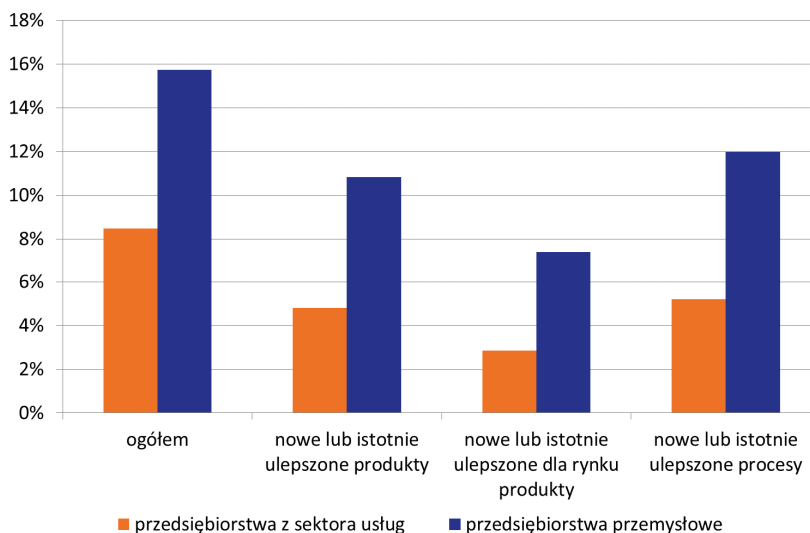
Ryc. 214. Innowacje organizacyjne i marketingowe w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz w przedsiębiorstwach z sektora usług w województwie wielkopolskim w 2012 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania GUS – Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2010-2012

Innowacje w usługach wyróżnia inny charakter niż innowacje w przemyśle. W firmach usługowych większe znaczenie odgrywiają innowacje o charakterze organizacyjnym, marketingowym oraz procesowym. Stąd też niezmiernie ważne dla innowacyjności firmy jest posiadanie takich elementów jak wewnętrzna organizacja pracy, efektywność struktur organizacyjnych, procedury zgłaszania usprawnień i zmian oraz zarządzanie akumulacją i przepływem wiedzy.

Wśród wprowadzonych innowacji organizacyjnych w latach 2010-2012 w przedsiębiorstwach przemysłowych przeważały nowe metody w zasadach działania (6,0%), a w sektorze usług nowe metody podziału zadań i uprawnień decyzyjnych (3,6%). Wśród wprowadzonych innowacji marketingowych w przedsiębiorstwach przemysłowych najczęściej przedsiębiorstw wprowadzało zmiany w nowych mediach lub technikach promocji produktów (5,5%), natomiast przedsiębiorstwa z sektora usług wprowadziło innowacje w projektach, konstrukcjach oraz opakowaniach wyrobów lub usług (5,4%).

Ryc. 215. Przedsiębiorstwa innowacyjne (z uwzględnieniem różnych typów innowacji) w strukturze przedsiębiorstw ogółem w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Tab. 93. Nakłady na działalność innowacyjną w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 na tle kraju

Zmienna	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle w mln zł							
Polska	Ogółem	24 684,0	22 652,1	23 757,8	20 821,1	21 535,4	20 959,0
	własne	17 503,3	15 503,2	17 874,7	15 287,5	15 868,7	14 897,8
	budżetowe	315,5	251,1	270,7	265,4	418,3	330,5
	pozyskane z zagranicy	402,7	723,5	1 879,0	1 763,1	1 550,1	1 897,5
	kredyty bankowe	5 192,0	5 820,7	2 089,7	2 153,4	1 422,8	1 456,2
Wielkopolska	Ogółem	1 615,3	988,4	1 535,1	2 250,3	1 838,0	2 031,4
	własne	1 064,6	716,0	999,4	1 567,7	1 382,9	1 403,3
	budżetowe	30,3	11,9	30,6	29,5	15,5	15,3
	pozyskane z zagranicy	30,1	46,5	111,1	204,3	81,1	123,4
	kredyty bankowe	348,8	181,9	142,2	371,7	237,5	353,2
Nakłady na działalność innowacyjną w sektorze usług według źródeł finansowania w mln zł							
Polska	Ogółem	10 664,8	8 260,1	10 790,3	10 979,1	15 145,4	11 980,9
	własne	9 088,3	6 959,1	9 247,6	9 115,8	10 534,3	9 544,8
	budżetowe	105,8	59,9	52,4	118,8	2 139,2	234,0
	pozyskane z zagranicy	70,2	83,5	268,9	205,6	956,7	999,2
	kredyty bankowe	1 066,1	1 138,6	1 129,2	1 122,7	728,8	996,6
Wielkopolska	Ogółem	555,6	135,7	157,5	96,1	300,1	263,5
	własne	131,5	82,6	126,5	82,4	124,6	137,3
	budżetowe	0,6	1,1	3,3	0,2	x	x
	pozyskane z zagranicy	0,7	3,3	16,4	5,7	37,6	25,0
	kredyty bankowe	410,3	40,5	4,7	x	21,0	x

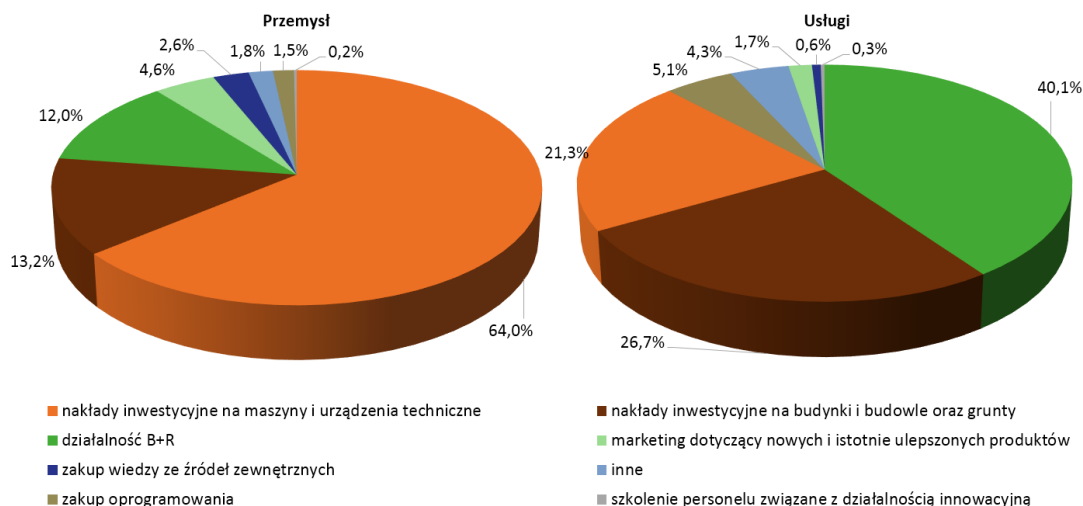
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych w 2013 roku w województwie wielkopolskim wyniosły 2 031,4 mln zł, co stanowiło 9,7% nakładów w Polsce. Pod tym względem województwo zajmowało 4. lokatę w kraju, za województwem mazowieckim (3 270,5 mln zł), dolnośląskim (3 047,1 mln zł) i śląskim (2 957,4 mln zł). W porównaniu z 2008 rokiem udział nakładów na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach wzrósł w Wielkopolsce o 3,2 p.proc. Nakłady na działalność innowacyjną w sektorze usług w 2013 roku w Wielkopolsce wyniosły 263,5 mln zł, co stanowiło zaledwie 2,2% tego typu nakładów w kraju.

Nakłady przeznaczone na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych, podobnie jak w przedsiębiorstwach z sektora usług pochodziły głównie ze środków własnych (69,1% nakładów na innowacje w przedsiębiorstwach przemysłowych i 52,1% w przedsiębiorstwach z sektora usług). Przedsiębiorstwa przemysłowe w znacznym stopniu finansowały również działalność innowacyjną za pomocą kredytów bankowych (17,4%), a w niewielkim stopniu ze środków pozyskanych z zagranicy (6,1%) i środków budżetowych (0,8%). W całym kraju finansowanie działalności innowacyjnej ze źródeł własnych stanowiło 71,1% nakładów w sektorze przedsiębiorstw i 79,7% w przedsiębiorstwach z sektora usług.

W 2012 roku przedsiębiorstwa przemysłowe najwięcej środków przeznaczyły na nabycie maszyn oraz urządzeń technicznych, które stanowiły 64,0% wszystkich nakładów na działalność innowacyjną w tego typu podmiotach. Przedsiębiorstwa z sektora usług najwięcej środków przeznaczyły natomiast na działalność B+R, tj. 40,1% wszystkich nakładów na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach z sektora usług. Najniższe nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz w przedsiębiorstwach z sektora usług poniesiono na szkolenie personelu związane z działalnością innowacyjną (odpowiednio 0,2% i 0,3%).

Ryc. 216. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych i przedsiębiorstwach usługowych w województwie wielkopolskim w 2012 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania GUS – Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2010-2012

Niski poziom innowacyjności w regionie wynika głównie z typowej dla Wielkopolski tradycyjnej struktury gospodarki, która ulega zmianom relatywnie wolno. Kolejnym powodem niskiej innowacyjności jest słaby poziom oraz niechęć do współpracy w zakresie działalności innowacyjnej oraz badawczo-rozwojowej pomiędzy przedsiębiorstwami w regionie, a także strach przed podejmowaniem ryzyka. Przedsiębiorstwa w Wielkopolsce skupiają się głównie na zachowaniu dotychczasowej pozycji na rynku, zapominając o dalszej perspektywie rozwoju oraz konieczności budowania przewagi konkurencyjnej. Hamuje to ich zainteresowanie innowacjami, które często wymagają poniesienia

wysokich nakładów związanych z ich tworzeniem, a następnie wprowadzaniem na rynek. Specyficzną cechą województwa wielkopolskiego jest również brak korelacji pomiędzy potrzebami jednostek rozwojowych a ofertą uczelni wyższych, które często kształcą w kierunkach niedopasowanych do potrzeb rynku pracy. Poprzez kształtowanie środowiska przyjaznego przedsiębiorczości i innowacjom należy dążyć do aktywnego kształtowania nowych postaw wśród społeczeństwa oraz podmiotów gospodarczych funkcjonujących w regionie m.in. w zakresie wykorzystywania nowych technologii, procesów oraz podejść innowacyjnych do zarządzania.

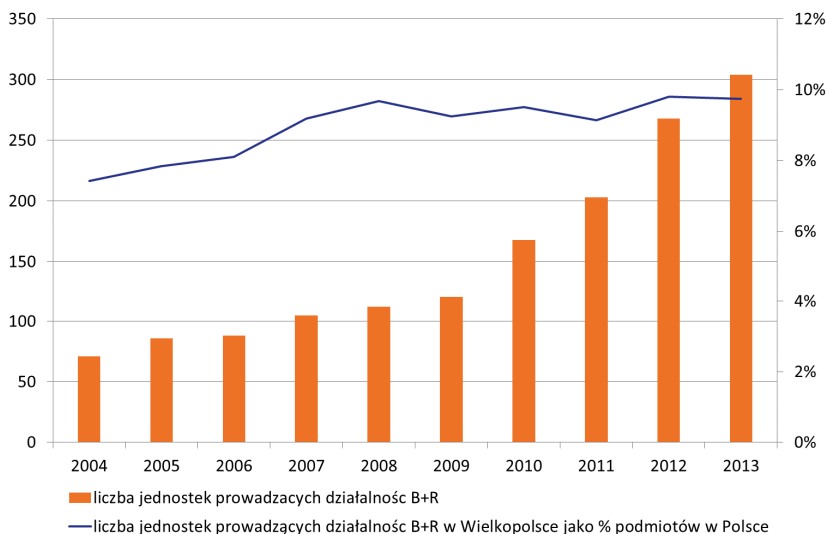
16.6. Badania i rozwój

Jednostki prowadzące działalność badawczo-rozwojową

Województwo wielkopolskie jest jednym z najlepiej rozwiniętych gospodarczo województw w kraju. Charakteryzuje się dużym potencjałem badawczo-rozwojowym oraz akademickim. Bazuje on głównie na obecności renomowanych uczelni wyższych, które dysponują wysoko wykwalifikowaną kadrą naukowców. Zgromadzony kapitał intelektualny w regionie nie przekłada się jednak bezpośrednio na wysoki poziom innowacyjności – znaczący wpływ na ten fakt ma niedostateczna współpraca sfery B+R z gospodarką, która tłumaczy aktualną pozycję konkurencyjną regionu na tle kraju oraz Europy.

W 2013 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowały 304 jednostki prowadzące działalność badawczo rozwojową. Pod tym względem pozycjonowało to Wielkopolskę na 3. miejscu w kraju, za województwem mazowieckim (789 jednostek) oraz śląskim (388 jednostek). Jednocześnie jednostki badawczo-rozwojowe działające w województwie wielkopolskim stanowiły 9,7% wszystkich tego typu instytucji w kraju. W latach 2004-2013 udział Wielkopolskich jednostek badawczo-rozwojowych w ogólnej liczbie tego typu podmiotów w Polsce wzrósł o 2,3 p.proc. (7,4% w 2004 roku).

Ryc. 217. Jednostki prowadzące działalność B+R w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

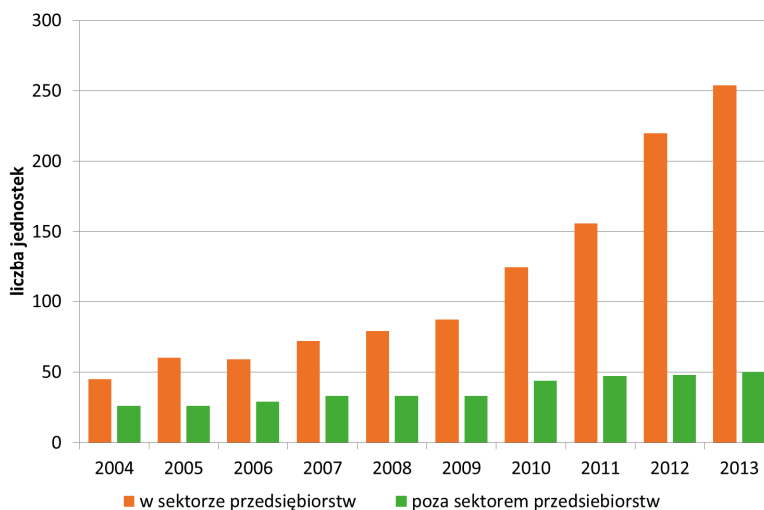
Obecnie działalność badawczo-rozwojowa prowadzona jest w Wielkopolsce w różnego rodzaju instytucjach. Najbardziej ogólny podział wyróżnia przedsiębiorstwa oraz inne podmioty niebędące przedsiębiorstwami, do których należą przede wszystkim uczelnie wyższe, instytuty badawcze oraz jednostki badawczo-rozwojowe. W Wielkopolsce ponad 83,6% (tj. 254) jednostek związanych było

z sektorem przedsiębiorstw (w Polsce wskaźnik ten wyniósł 79,0%), natomiast 50 funkcjonowało poza sektorem przedsiębiorstw. Wśród wszystkich podmiotów prowadzących działalność B+R zidentyfikowano 52 jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe (w tym 6 placówek w ramach instytutu Polskiej Akademii Nauk, 8 instytutów badawczych), 3 pomocnicze jednostki naukowe, 214 podmiotów gospodarczych oraz 18 szkół wyższych i 16 pozostałych jednostek¹⁴⁹. Większość (80%) tego typu jednostek skoncentrowana jest w stolicy województwa – Poznaniu.

Na przestrzeni minionych lat nastąpił duży zwrot w kierunku kapitału intelektualnego, który w znaczny sposób wpływa na potencjał badawczo-rozwojowy regionu. Z tego powodu w większym stopniu przywiązuje się uwagę do znaczenia uczelni wyższych. Zmiany w postrzeganiu roli uczelni wyższych nieodłącznie związane są z przejściem do gospodarki opartej na wiedzy, gdzie wzrost gospodarczy wywodzi się głównie od sektorów nasyconych wiedzą. Wzrost znaczenia uniwersytetów wynika z zapotrzebowanie gospodarki w wiedzę, badania i prace naukowe. Powoduje to, że uniwersytety stają się „łącznikiem” pomiędzy środowiskiem lokalnym a światowym dziedzictwem naukowym, umożliwiając coraz częstsze zastosowania teorii w praktyce.

Jednostki B+R w regionie specjalizują się m.in. w sektorze motoryzacyjnym, usług biznesowych, nanotechnologicznym, farmaceutycznym, biotechnologicznym oraz IT. Szczególną rolę odgrywa tu aglomeracja poznańska, która skupia większość podmiotów prowadzących działalność badawczo-rozwojową. Na jej obszarze swoją siedzibę mają placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk (PAN), które prowadzą badania m.in. w dziedzinie chemii bioorganicznej, fizyki molekularnej, genetyki roślin i człowieka, dendrologii, środowiska rolniczego i leśnego oraz archeologii i etnologii. Szczególną rolę odgrywa także Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe oraz Centrum Badań Kosmicznych w Borówcu k. Kórnika. W Wielkopolsce w 2012 roku, wśród jednostek prowadzących działalność B+R oraz centralnych laboratoriów dominowały jednostki państwowe, które zostały utworzone w celu prowadzenia działalności związanej ze ściśle określonymi dziedzinami (tzw. jednostki resortowe).

Ryc. 218. Jednostki prowadzące działalność B+R w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Zatrudnienie w działalności B+R

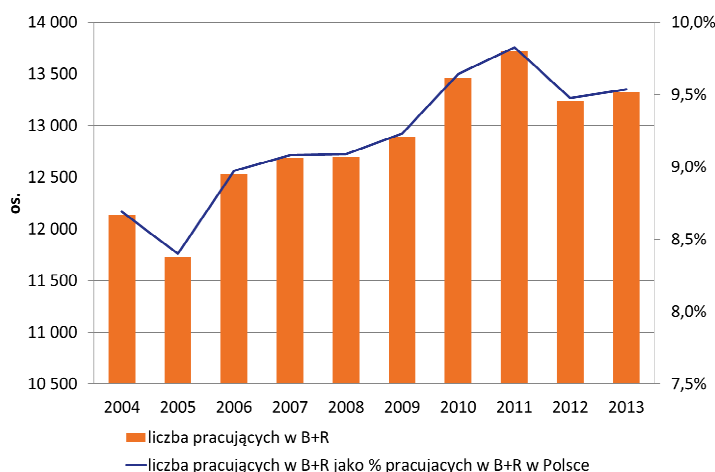
W województwie wielkopolskim w 2013 roku zatrudnienie w B+R wyniosło 13,3 tys. osób. Pod tym względem Wielkopolska zajęła 4. pozycję wśród polskich regionów, za województwem mazowieckim (40,3 tys. osób), małopolskim (18,1 tys.) oraz śląskim (13,6 tys.). Osoby zatrudnione

¹⁴⁹ Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2013. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.

w działalności badawczo-rozwojowej w Wielkopolsce stanowiły 0,98% ogółu pracujących. Było to nieco więcej niż średnia w kraju, która kształtowała się na poziomie 0,93%. W okresie 2006-2013 zaobserwowano utrzymujący się stały udział zatrudnionych w B+R w ogólnej liczbie pracujących w Wielkopolsce, podczas gdy w kraju wskaźnik ten nieznacznie wzrósł z 0,83% do 0,93%. Tendencja ta ma związek głównie ze wzrostem zatrudnienia w B+R, a w mniejszym stopniu ze zmianą ogólnej liczby pracujących.

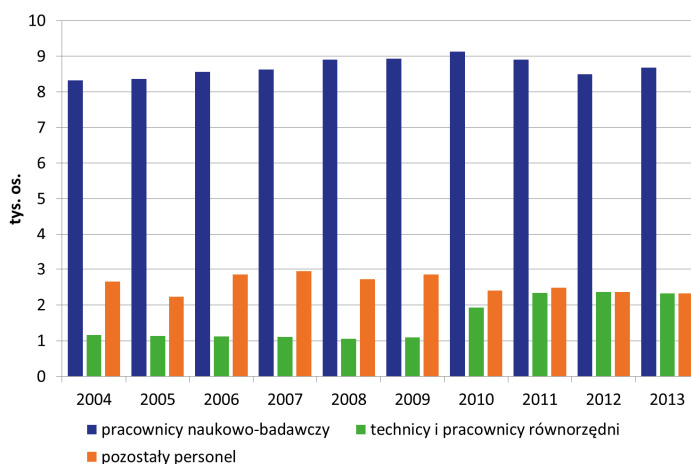
W latach 2004-2013 zatrudnienie w działalności badawczo-rozwojowej w województwie wielkopolskim, podobnie jak w kraju, wykazywało umiarkowaną tendencję wzrostową. W analizowanym okresie nastąpił wzrost udziału osób zatrudnionych w B+R w regionie w stosunku do zatrudnionych w B+R w kraju z 8,7% w 2004 roku do 9,5% w 2013 roku. Zdecydowaną większość zatrudnionych stanowili pracownicy naukowo-badawczy (65,1%), natomiast 17,4% technicy i pracownicy równorzędni. W kraju w działalności badawczo-rozwojowej zatrudnionych było 145,6 tys. osób, spośród których 75,3% stanowili pracownicy naukowo-badawczy, a 15,4% technicy i pracownicy równorzędni.

Ryc. 219. Zatrudnieni w B+R w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

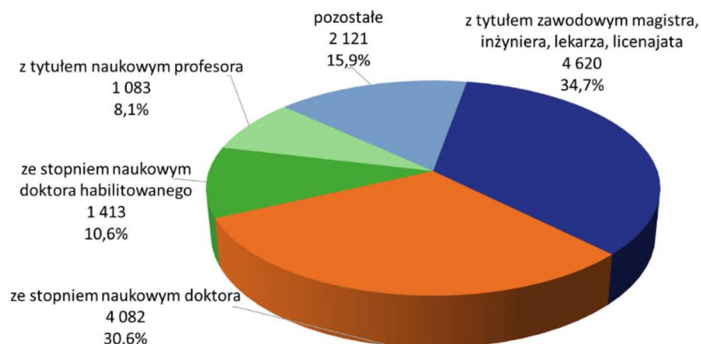
Ryc. 220. Zatrudnieni w B+R w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 (w tys.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W województwie wielkopolskim na koniec 2013 roku działania w ramach prac badawczo-rozwojowych, uwzględniając podział na sektory ekonomiczne, prowadziło 13,3 tys. osób (9,1% zatrudnionych w działalności B+R w Polsce). Największą grupę stanowili pracownicy szkół wyższych – 9,3 tys. osób, tj. 69,7% zatrudnionych w B+R (dla porównania 55,1% w kraju) oraz sektora przedsiębiorstw, który zatrudniał 2,3 tys. osób, tj. 17,2% zatrudnionych w B+R (26,1% w kraju).

Ryc. 221. Zatrudnieni w działalności badawczo-rozwojowej w województwie wielkopolskim według poziomu wykształcenia w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa wielkopolskiego 2014

Tab. 94. Zatrudnienie w działalności badawczo-rozwojowej w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju

Zmienna		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska	Ogółem	127,4	123,4	121,3	121,6	119,7	120,9	129,8	134,6	139,7	145,6
	pracownicy naukowo-badawczy	96,5	97,9	96,4	97,3	97,4	98,2	100,9	100,7	103,6	109,6
	technicy i pracownicy równorzędni	15,7	14,0	13,5	13,5	11,6	12,3	17,1	21,4	23,2	22,4
	pozostały personel	15,1	11,6	11,4	10,8	10,6	10,4	11,8	12,4	12,9	13,6
Wielkopolska	Ogółem	12,1	11,7	12,5	12,7	12,7	12,9	13,5	13,7	13,2	13,3
	pracownicy naukowo-badawczy	8,3	8,4	8,6	8,6	8,9	8,9	9,1	8,9	8,5	8,7
	technicy i pracownicy równorzędni	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,9	2,3	2,4	2,3
	pozostały personel	2,7	2,2	2,9	2,9	2,7	2,9	2,4	2,5	2,4	2,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa wielkopolskiego za lata 2004-2014

Zgromadzony potencjał instytucji naukowych oraz szkół wyższych w województwie wielkopolskim przekłada się na rozwój kadry naukowej. W Wielkopolsce przyznawana jest jedna z największych wśród polskich regionów liczba stopni naukowych doktora (562 w 2013 roku) oraz doktora habilitowanego (231 w 2013 roku), za województwem mazowieckim (1 130 stopni doktora i 359 stopni doktora habilitowanego) oraz małopolskim (odpowiednio 771 i 359). Ponadto w województwie wielkopolskim w 2013 roku nadano 66 tytułów naukowych profesora¹⁵⁰.

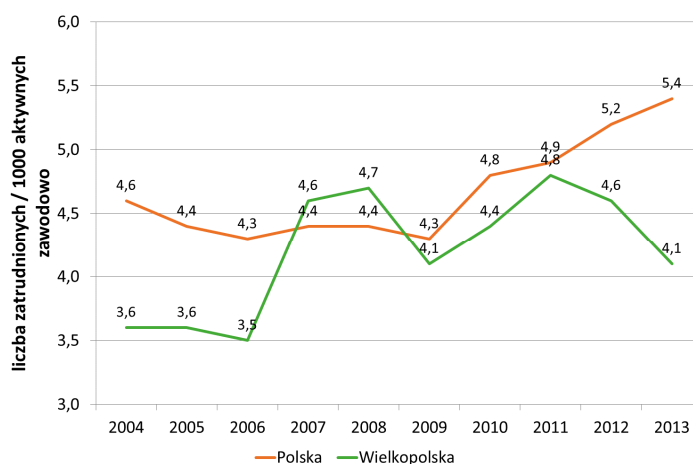
Kluczowym czynnikiem odpowiadającym za sukces rozwoju sektora badawczo-rozwojowego jest dobrze wykwalifikowana i aktywna kadra naukowców. W Wielkopolsce w 2013 roku w działalności badawczo-rozwojowej 30,6% osób posiadało stopień naukowy doktora (w kraju 31,6%), 10,6% osób

¹⁵⁰ Szkoły wyższe i ich finanse w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.

posiadało stopień naukowy doktora habilitowanego (10,4% w kraju), a 8,1% osób dysponowało tytułem naukowym profesora (7,3% w kraju). Wśród pracowników zatrudnionych w działalności badawczo-rozwojowej w województwie wielkopolskim relatywnie duży odsetek nie posiadał wykształcenia wyższego 15,9%, przy średniej dla kraju 10,7%.

W latach 2004-2013 wzrosła liczba osób zatrudnionych w B+R w stosunku do aktywnych zawodowo. Na 1 000 osób aktywnych zawodowo w województwie wielkopolskim w 2004 roku przypadało 3,6 pracujących w B+R (według EPC – ekwiwalentu pełnego czasu pracy), a w 2013 roku już 4,1 EPC. Wartość ta była niższa od średniej w kraju, gdzie wynosiła 5,4 EPC. Zatrudnienie w działalności B+R na 1 000 osób aktywnych zawodowo uplasowało województwo wielkopolskie na 7. pozycji za województwem mazowieckim (11,3 EPC), małopolskim (7,9 EPC), dolnośląskim (6,8 EPC), pomorskim (6,0 EPC), podkarpackim (4,6 EPC) oraz śląskim (4,1 EPC).

Ryc. 222. Zatrudnieni w działalności badawczo-rozwojowej na 1 000 osób aktywnych zawodowo w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Aktywność przedsiębiorstw oraz efektywne wykorzystywanie wiedzy oraz badań naukowych jest kluczowe dla budowania przewagi konkurencyjnej województwa wielkopolskiego. Istotnym elementem skutecznego budowania przewagi konkurencyjnej województwa jest funkcjonowanie podmiotów wspierających transfer technologii z nauki do gospodarki. Otoczenie instytucjonalne jest jednym z najważniejszych czynników rozwoju regionu. Wraz z kapitałem społecznym odpowiedniej jakości infrastruktura instytucjonalna tworzy dogodne środowisko dla rozwoju przedsiębiorczości. Instytucje otoczenia biznesu zapewniają sprzyjający klimat do inicjowania w regionie, w tym w szczególności w ośrodkach miejskich, odpowiednich warunków korzystnych dla lokowania i rozwoju przedsiębiorczości.

Przyjmuje się, że konkurencyjność coraz częściej osiągnana jest za pomocą relacji sieciowych i inicjatyw obywatelskich, które pozytywnie wpływają na dyfuzję pomysłów i informacji. Sprzyja jej również zaangażowanie władz publicznych i stosowane instrumenty polityki gospodarczej. Dzięki którym możliwe jest tworzenie innowacyjnej przedsiębiorczości oraz komercjalizacja wiedzy. Sukces w dziedzinie przenikania wiedzy do gospodarki możliwy jest do osiągnięcia dzięki rosnącej roli instytucji otoczenia biznesu związanych głównie z infrastrukturą instytucjonalną oraz systemami wsparcia¹⁵¹. Infrastruktura instytucjonalna jest zatem zbiorem instytucji i organizacji będących podstawą dla

¹⁵¹ Przygodzki Z. 2007. Konkurencyjność regionów. W: Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z. Region i jego rozwój w warunkach globalizacji. CeDeWu. Warszawa. s. 149.

funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Systemy wsparcia stanowi natomiast ogół instytucji wspierających procesy innowacyjne¹⁵².

W Wielkopolsce zlokalizowane są następujące instytucje wspierające działalność B+R:¹⁵³

- 1) Centra Transferu Technologii¹⁵⁴, których zadaniem jest świadczenie usług doradczych oraz prowadzenie szkoleń i przekazywanie informacji dla zadań w obszarze transferu i komercjalizacji technologii. Działalność ta łączy sferę nauki i biznesu prowadząc do wzrostu innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw oraz regionów poprzez adaptację nowoczesnych technologii oraz tworzenie nowych innowacyjnych przedsiębiorstw. Centra Transferu Technologii ukierunkowane są na łączenie komercjalizacji z badaniami i działalnością naukowo-dydaktyczną uczelni wyższych. W województwie należą do nich:
 - Wielkopolska Izba Przemysłowo-Handlowa,
 - Dział Transferu Technologii Fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza,
 - Instytut Logistyki i Magazynowania,
 - Uczelniane Centrum Innowacji i Transferu Technologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza,
 - Wielkopolski Klub Techniki i Racjonalizacji,
 - Fundacja Przedsiębiorczości Akademickiej,
 - Centrum Innowacji, Rozwoju i Transferu Technologii Politechniki Poznańskiej,
 - Wielkopolski Instytut Jakości,
 - Fundacja Proregio w Poznaniu (Docelowo „Proregio Transfer”).
- 2) Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości koncentrują swoje zadania wokół przedsiębiorczości akademickiej. Skupiają się na podejmowanych inicjatywach gospodarczych zaczerpniętych z nabytej wiedzy w trakcie nauki i pracy na uczelni, tworząc akademickie firmy odpryskowe, aktywizując środowisko akademickie, a także poszukując nowych form transferu technologii. Udzielają również pomocy w tworzeniu firm oraz określeniu ich szans rynkowych. Realizacja tego procesu przyczyniła się do powstania koncepcji uczelnianych preinkubatorów¹⁵⁵. Działalność inkubatorów skupia się na prowadzeniu akcji promocyjnych, uczelnianych konkursów na biznesplany, organizacji szkoleń i doradztwie potencjalnym przedsiębiorcom akademickim oraz tworzeniu i rozwijaniu centrów akademickiej kreatywności. Ponadto tego typu instytucje tworzą szeroką sieć zewnętrznych kontaktów z instytucjami wsparcia biznesu, stowarzyszeniami absolwentów oraz inwestorami ryzyka. Rolą preinkubatorów jest natomiast ułatwianie dostępu do uzyskania doradztwa technicznego i patentowego, do baz danych (o badaczach, wynalazcach, pomysłach, patentach i technologiach) oraz do wiedzy naukowców i studentów świadczonej w procesie usług doradczo-szkoleniowych. Akademickie inkubatory, podobnie jak Centra Transferu Technologii, są elementem instytucjonalnej struktury modelu przedsiębiorczego uniwersytetu. W województwie wielkopolskim należą do nich:
 - Preinkubator Akademicki UAM,
 - Poznański Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości,
 - Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości działające m.in. przy Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza i Uniwersytecie Ekonomicznym.
- 3) Inkubatory Technologiczne, których zadaniem jest walka z bezrobociem, a także rewitalizacja terenów przemysłowych, polegająca na zapewnieniu procesu inkubacji przedsiębiorczości przy udziale instytucji naukowo-badawczych. Za główny cel stawiają udzielanie pomocy nowo powstałym, innowacyjnym firmom w dążeniu do samodzielnego funkcjonowania na rynku. Mogą

¹⁵² Matusiak K. B. 2010. Budowa powiązań nauki z biznesem w gospodarce opartej na wiedzy. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. Warszawa. s. 12.

¹⁵³ Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport Państwowej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2012.

¹⁵⁴ Bąkowski A., Mażewska M. Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport Państwowej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2012. s. 83.

¹⁵⁵ Uczelniane preinkubatory (za: Matusiak K. B. 2011. Słownik pojęć, innowacje i transfer technologii. PARP. Warszawa s. 252) stanowią specyficzny typ inkubatora przedsiębiorczości, który powstał pod koniec lat 90', stanowi on przedłużenie procesu dydaktycznego o możliwości przygotowania do praktycznego funkcjonowania na rynku oraz wdrożenia wiedzy i umiejętności we własnej firmie. Preinkubatory funkcjonują w otoczeniu szkół wyższych, a ich zadaniem jest wspieranie studentów i pracowników naukowych w praktycznym działaniu na rynku.

to osiągnąć wyłącznie przy współpracy z instytucjami naukowymi, ze względu na możliwość oceny przedsięwzięć innowacyjnych oraz stwarzanie klimatu sprzyjającego rozpoczęciu działalności gospodarczej. Każdy inkubator technologiczny skupia się na świadczeniu usług wspierających biznes, zapewnia pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych oraz udostępnia powierzchnię biurową lub laboratoryjną dostosowaną do specyfiki danej działalności gospodarczej. Podstawowym zadaniem inkubatorów jest pomoc w tworzeniu i osiąganiu dojrzałości małym firmom technologicznym. Dlatego też poza udostępnianiem infrastruktury oferują one tzw. miękkie usługi, do których należą m.in. szkolenia, kontakty i współpraca z instytucjami naukowymi, asysta w procesie transferu technologii. W województwie wielkopolskim wyróżnia się:

- Inkubator Technologiczny w Poznaniu,
- Inkubator Technologiczny w Kaliszu.

4) Parki technologiczne są najbardziej organizacyjnie i koncepcyjnie rozwiniętymi typami ośrodków wspierania innowacji, które łączą w swej strukturze funkcje pełnione przez pozostałe typy wymienionych ośrodków. To pojęcie spotykane jest w praktyce także pod innymi nazwami jak np. parki naukowe, badawcze, przemysłowo-technologiczne i technopole, które funkcjonują w obszarze ośrodków innowacyjności. Park technologiczny to zatem celowo zagospodarowana przestrzeń, w ramach której rozwijane są dogodne warunki dla poprawy współpracy nauki z biznesem i komercjalizacji technologii, a także rozwijania małych innowacyjnych firm. Podstawą funkcjonowania parków technologicznych jest zapewnienie dogodnych warunków dla współpracy innowacyjnych przedsiębiorstw z lokalnymi ośrodkami naukowymi. W celu osiągnięcia omawianych założeń park technologiczny powinien stymulować i zarządzać przepływami wiedzy i technologii pomiędzy uczelniami wyższymi, instytucjami badawczo-rozwojowymi oraz przedsiębiorstwami i rynkami. Kolejnym jego zadaniem powinno być tworzenie i wspieranie innowacyjnych przedsiębiorstw w procesie inkubacji i pączkowania (spin-off, spin-out). Rolą parków technologicznych jest również świadczenie usług oraz zapewnienie przestrzeni o wysokim standardzie. Na terenie Wielkopolski zlokalizowane są następujące parki technologiczne:

- Poznański Park Naukowo-Technologiczny Fundacji UAM,
- Poznański Park Technologiczno-Przemysłowy (w fazie rozruchu),
- Centrum Zaawansowanych Technologii Nobel Tower (w fazie rozruchu),
- Eureka Technology Park (w fazie rozruchu),
- Innova Park Polska sp. z o.o. (w przygotowaniu).

Na terenie województwa wielkopolskiego zlokalizowane są również instytuty naukowo-badawcze, które prowadzą prace badawcze w wielu dziedzinach naukowych, a także biorą udział w tworzeniu polityki naukowej regionu, jak i państwa. Należą do nich m.in.:

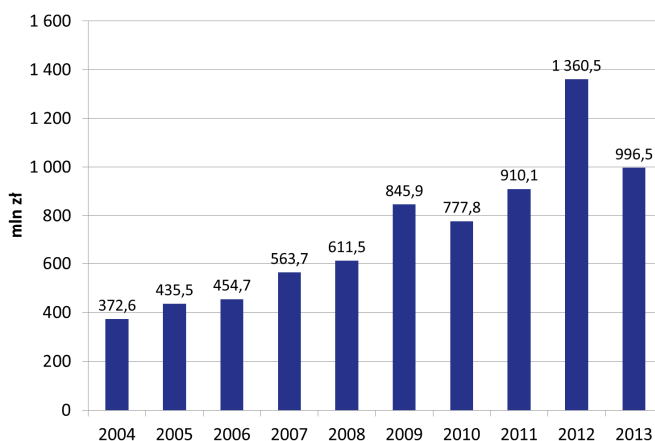
- Instytut Ochrony Roślin z oddziałem w Poznaniu,
- Instytut Technologiczno-Przyrodniczy oddział w Poznań,
- Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich,
- Instytut Technologii Drewna,
- Przemysłowy Instytut Maszyn Rolniczych,
- Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego,
- Instytut Metali Nieżelaznych Oddział w Poznaniu.

Większość instytucji wspierających działalność badawczo-rozwojową zlokalizowana jest w Poznaniu. Wybór stolicy województwa jako miejsca lokalizacji związany jest głównie z dostępem do ośrodków naukowych w kraju. Instytucje badawczo-rozwojowe zlokalizowane są również w innych częściach województwa wielkopolskiego, m.in. w Kaliszu, Lesznie oraz Kościanie.

Nakłady na działalność B+R

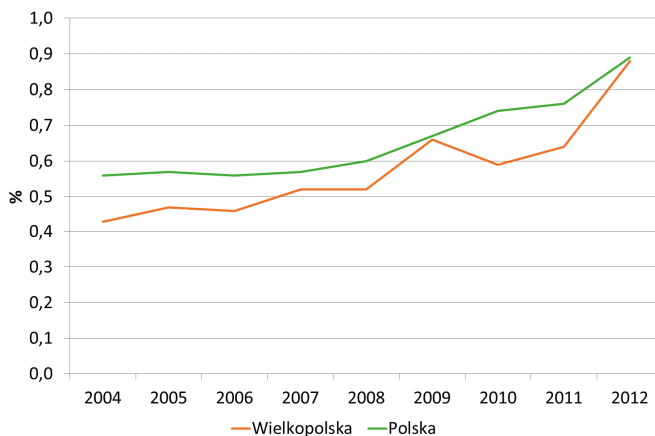
Wysoka jakość kadry naukowej oraz dobre zaplecze do prowadzenia prac badawczych w regionie sprawiają, że województwo wielkopolskie cechuje się ponadprzeciętnymi nakładami ponoszonymi na działalność badawczo-rozwojową. W 2013 roku ich wielkość kształtowała się na poziomie 996,5 mln zł w cenach bieżących. Pod tym względem Wielkopolska zajęła 4. lokatę w kraju za województwem mazowieckim (5 688,8 mln zł), małopolskim (1 660,3 mln zł) oraz śląskim (1 268,9 mln zł). W województwie nastąpił wzrost nakładów na działalność badawczo-rozwojową w cenach bieżących, które w 2012 roku stanowiły 267,4% wartości z 2004 roku (analogiczny wzrost był również widoczny na poziomie kraju – 279,8%).

Ryc. 223. Nakłady na działalności badawczo-rozwojową w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 224. Udział nakładów na działalność badawczo-rozwojową w PKB w województwie wielkopolskim i w Polsce w latach 2004-2012

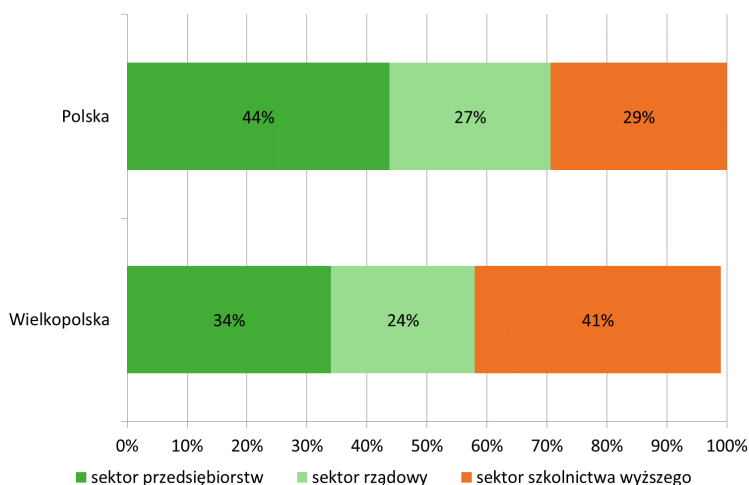
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Polskie regiony cechują się stosunkowo niskimi nakładami na działalność badawczo-rozwojową w stosunku do wielkości PKB. Pod tym względem Wielkopolska w 2012 roku z wartością 0,9% regionalnego PKB (przy średniej krajowej 0,8%) zajmowała 6. lokatę w kraju (za województwem mazowieckim 1,4%, małopolskim 1,3%, pomorskim 1,1%, lubelskim 1,0% i podkarpackim 1,0%). W kontekście międzynarodowym wskaźnik ten dla całego kraju jest niekorzystny. Strategia Lizbońska zakłada, że poziom nakładów na badania i rozwój w stosunku do PKB w 2020 roku powinien być większy lub równy 3%. Warto jednak zaznaczyć, że w latach 2004-2012 nastąpiło pozytywne zjawisko, związane z dynamicznym wzrostem omawianego wskaźnika.

Istotnym aspektem finansowania działalności badawczo-rozwojowej jest struktura nakładów. Decyduje ona o zdolności do przekształcania wyników działalności B+R w nowe innowacyjne technologie oraz produkty. Za najkorzystniejszą tendencję uznaje się dominację nakładów w sektorze przedsiębiorstw, które w największym stopniu wykorzystują efekty wydatków na badania i rozwój¹⁵⁶. Zarówno w Polsce, jak i w województwie wielkopolskim struktura nakładów pod tym względem jest niekorzystna. Największą część nakładów na działalność B+R w regionie przeznaczano na sektor szkolnictwa wyższego – 41,5% (29,3% w Polsce). W analizowanych latach 2006-2013 obserwowano stały wzrost nakładów w sektorze szkolnictwa wyższego, które w 2013 roku wyniosły 413,3 mln zł (w stosunku do 2006 roku nastąpił zdecydowany wzrost nakładów o 193,1% z poziomu 141,0 mln zł). Sektor przedsiębiorstw w 2013 roku pochłaniał 34,4% nakładów na B+R w Wielkopolsce, a łączne nakłady wyniosły 342,8 mln zł.

W województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 nastąpiła poprawa w strukturze wydatkowanych środków inwestycyjnych na B+R. Coraz więcej środków wydawanych w ramach B+R przeznaczanych było na inwestycje: w 2004 roku przeznaczano 22% środków (tj. 82,6 mln zł), zaś w 2013 roku już 38% (tj. 278,2 mln zł). Najwięcej nakładów inwestycyjnych, blisko 72,1% (tj. 718,3 mln zł), stanowiły wydatki bieżące (z czego 59,5% stanowiły nakłady pochodzące ze środków budżetowych). W 2013 roku wśród nakładów bieżących 212,6 mln zł stanowiły nakłady na prace rozwojowe (29,6%), 320,7 mln zł (44,6%) na badania podstawowe przeznaczono, zaś 185 mln zł (25,8%) na badania stosowane¹⁵⁷.

Ryc. 225. Struktura nakładów na działalność badawczo-rozwojową w podziale na sektory instytucjonalne w 2013 roku

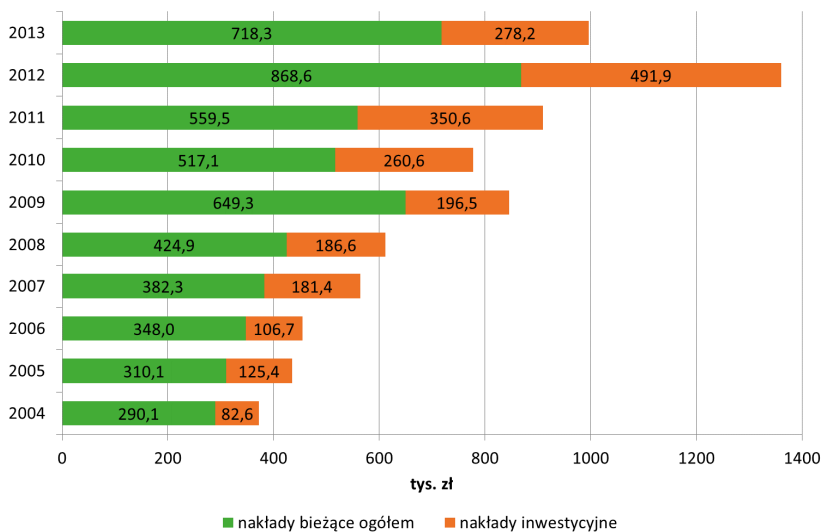
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹⁵⁶ Włodarczyk W. Struktura sektorowa finansowania wydatków na B+R w krajach strefy euro (<http://www.institut.info/Vkonf/site/40.pdf>).

¹⁵⁷ Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2013. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.

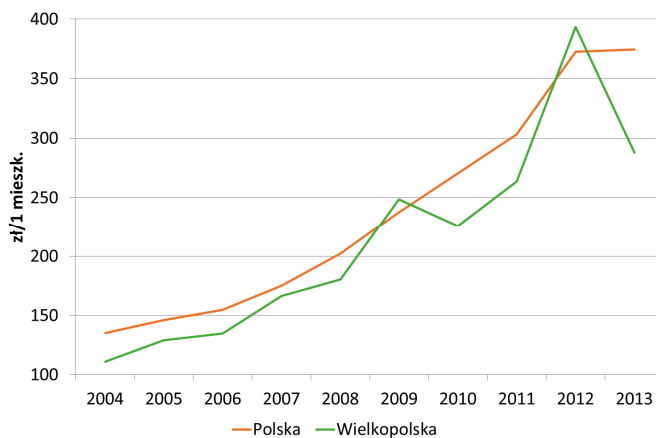
Pod względem nakładów wewnętrznych na działalność B+R w latach 2009-2013 środki w sektorze przedsiębiorstw przeznaczano głównie (według klasyfikacji PKD 2007) na: działalność profesjonalną, naukową i techniczną; informację i komunikację; rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo; opiekę zdrowotną i pomoc społeczną; budownictwo oraz produkcję maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowaną. W 2013 roku w województwie wielkopolskim na 1 mieszkańca przeznaczano kwotę 287,7 zł łącznych nakładów, co uplasowało region na 6. pozycji w kraju (przy średniej 374,6 zł/1 mieszkańca). Najwyższe nakłady odnotowano w województwie mazowieckim (1 071,9 zł/1 mieszkańca), małopolskim (494,6 zł/1 mieszkańca) oraz pomorskim (407,3 zł/1 mieszkańca).

Ryc. 226. Nakłady wewnętrzne na działalność badawczo-rozwojową według kategorii nakładów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 227. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

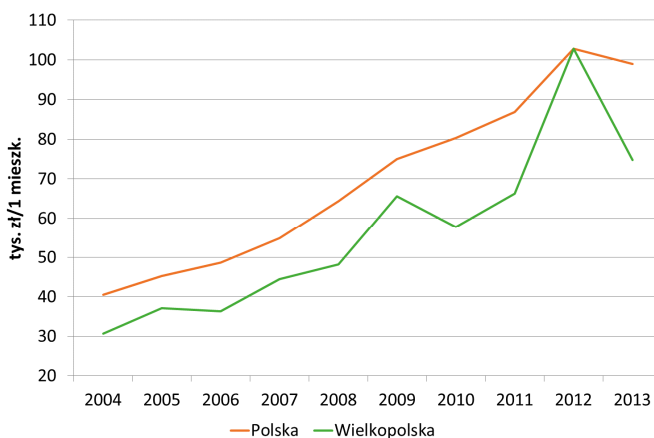

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Pod względem wielkości nakładów na B+R w przeliczeniu na jednego pracującego Wielkopolska w 2013 roku z wartością 74,8 tys. zł (w Polsce 99,0 tys. zł) zajęła 10. lokatę w kraju, m.in. za województwem mazowieckim (141,2 tys. zł/zatrudnionego w B+R), pomorskim (108,9 tys. zł/zatrudnionego w B+R) podkarpackim (108,1 tys. zł/zatrudnionego w B+R). W porównaniu do roku poprzedniego wskaźnik poniesionych nakładów na 1 zatrudnionego spadł o 28 tys. zł, tj. o 27,2%.

Aparatura naukowo-badawcza¹⁵⁸ stanowi podstawową bazę, która umożliwia rozwój wiedzy naukowo-technicznej. Zarówno w Polsce, jak i w województwie wielkopolskim charakteryzuje się znacznym stopniem zużycia. Na koniec 2013 roku stopień zużycia infrastruktury badawczej w regionie wyniósł 74,6%¹⁵⁹. Najwyższe zużycie aparatury zanotowano w jednostkach naukowych i badawczo-rozwojowych (77,6%), w tym zwłaszcza w instytutach naukowych Polskiej Akademii Nauk (79,4%). Wskazany stopień zużycia aparatury badawczej jest zdecydowanie zbyt wysoki, co stanowi istotną barierę dla dalszego rozwoju badań naukowych i opracowania innowacyjnych rozwiązań.

Ryc. 228. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 zatrudnionego w tej działalności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Niezmiernie ważnym efektem prowadzonej działalności badawczo-rozwojowej regionu są wynalazki¹⁶⁰ i wzory użytkowe¹⁶¹ zgłaszane do Urzędu Patentowego RP w celu ochrony własności przemysłowej. W Wielkopolsce w 2013 roku zgłoszono 360 wynalazków (5. lokata w Polsce), co stanowiło 8,5% ogółu wynalazków w kraju. Urząd Patentowy RP w 2013 roku udzielił 223 patentów na wynalazki zgłoszone przez podmioty zarejestrowane w regionie, co stanowiło 9,5% udzielonych patentów w kraju. Pod względem liczby udzielonych patentów Wielkopolska zajęła 4. lokatę w kraju za województwem mazowieckim (947 patentów), dolnośląskim (354 patenty) i śląskim (296 patentów). W analizowanym okresie w województwie wielkopolskim obserwuje się wzrost liczby udzielanych patentów.

W Urzędzie Patentowym w Wielkopolsce w 2013 roku zgłoszono 92 wzory użytkowe (w poprzednim roku 100), które stanowiły 9,3% ogółu zgłoszonych wzorów użytkowych w kraju. Pod tym względem województwo wielkopolskie zajęło 4. lokatę w kraju, za województwem mazowieckim

¹⁵⁸ Aparatura naukowo-badawcza - składa się z narzędzi lub urządzeń laboratoryjnych, które zostały kupione w celu wykonania określonej pracy badawczej lub rozwojowej, albo zostały wytworzone podczas jej wykonywania. Cechuje się małym stopniem uniwersalności oraz wysokimi parametrami technicznymi.

¹⁵⁹ Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2013. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.

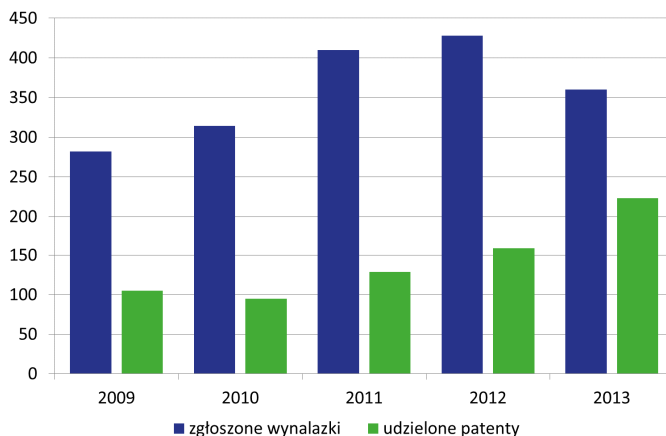
¹⁶⁰ Za wynalazek uznaje się nowe rozwiązanie, które posiada poziom wynalazczy, tzn. nie wynika w sposób oczywisty ze stanu techniki i nie nadaje się do przemysłowego stosowania.

¹⁶¹ Za wzór użytkowy uznaje się nowe i praktyczne rozwiązanie o charakterze technicznym, które może dotyczyć kształtu, budowy lub zestawienia przedmiotu o trwałej postaci.

– 170, śląskim – 161 i małopolskim – 142. Liczba udzielonych praw ochronnych dla tego typu własności przemysłowej w 2012 roku wyniosła 59 i w skali roku zwiększyła się o 18%.

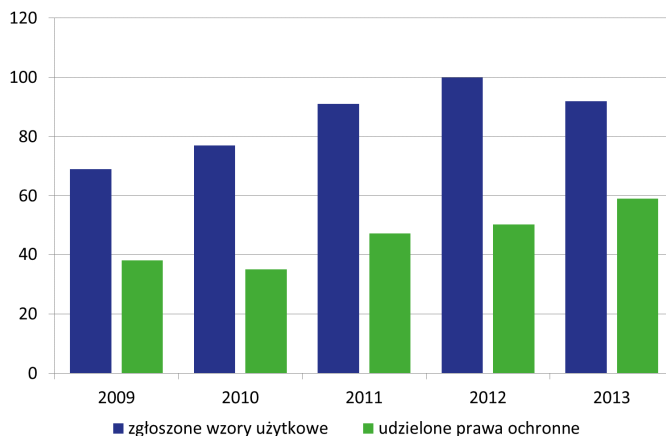
Zakup licencji zagranicznych z krajów Unii Europejskiej jest alternatywnym sposobem uzyskania uprawnień do korzystania z najnowszych rozwiązań naukowo-technicznych, a także doświadczeń produkcyjnych. W 2013 roku wśród przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce jedną z najpopularniejszych form transferu technologii był zakup licencji (dokonano zakupu 239 licencji¹⁶²). Zakup gotowych rozwiązań umożliwia pominięcie etapu rozwoju technologii i przejście od razu do etapu jej wdrażania. Województwo wielkopolskie zajęło pod tym względem 2. lokatę z liczbą 37 licencji, co było porównywalnie z wartością dla województwa mazowieckiego – 38 licencji.

Ryc. 229. Zgłoszone wynalazki i udzielone patenty w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 230. Zgłoszone wzory użytkowe i udzielone prawa ochronne w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹⁶² Nauka i technika w Polsce w 2012 roku. GUS. Warszawa. 2013.

Przeprowadzona analiza potencjału naukowo-badawczego w województwie wielkopolskim wykazała, że w regionie następuje wzrost potencjału B+R. Poprawa sytuacji sprawia, że na tle kraju województwo wypada na poziomie średnim i wyższym. Działalność badawczo-rozwojowa pozwala na rozwój innowacji produktowych i technologicznych. Wprowadzane innowacje gwarantują wzrost jakości wyrobów, a także szybkość pojawienia się na rynku nowych produktów oraz zmniejszenia kosztów produkcji. Do pozytywnych zmian w Wielkopolsce przyczynił się m.in. rozwój infrastruktury instytucjonalnej, która pozwala na zwiększanie atrakcyjności inwestycyjnej regionu oraz przyczynia się do wzrostu sprzedaży dóbr i usług na rynku lokalnym i regionalnym. Dobrze rozbudowana sieć ośrodków innowacyjności i przedsiębiorczości oraz tereny inwestycyjne powodują rozwój przedsiębiorczości. Dostępność do wysokiej jakości ośrodków edukacyjnych w regionie przyczynia się do wzrostu kwalifikacji społeczności. Rozwój edukacji, poprzez ustawiczne uczenie się, przyczynia się do rozwoju gospodarki regionu oraz zwiększenia poziomu zamożności Wielkopolan.

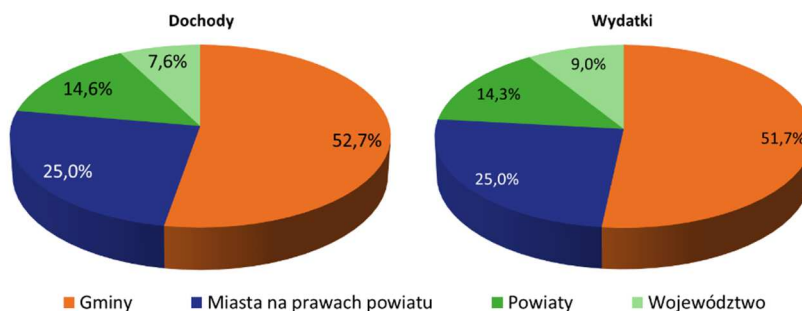
16.7. Finanse jednostek samorządu terytorialnego

Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego

Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego (JST) koncentruje się na gromadzeniu i wydatkowaniu środków publicznych, a także na finansowaniu deficytu budżetowego oraz zarządzaniu długiem publicznym przez samorządy województw, powiatów, miast na prawach powiatu oraz gmin na podstawie uchwalonego przez dane jednostki budżetu. Publiczne dochody oraz wydatki stanowią część interwencji podejmowanych przez instytucje państwowe. Rolą JST jest zatem odpowiednie planowanie i kształtowanie polityki budżetowej, w odniesieniu do prowadzonej działalności, tak, aby stworzyć korzystne warunki dla rozwoju przedsiębiorczości i gospodarki lokalnej, a także pozytywnie wpłynąć na innowacyjność i konkurencyjność obszaru, a przede wszystkim na jakość życia mieszkańców.

JST w województwie wielkopolskim cechują się zróżnicowaną sytuacją finansową zarówno pod względem poziomu funkcjonowania (gmina, powiat, województwo), jak i lokalizacji na obszarze regionu. W 2013 roku w województwie wielkopolskim łączne dochody budżetów JST (226 gmin, 31 powiatów, 4 miast na prawach powiatu i samorządu województwa) wyniosły 15 312,1 mln zł i były o 1,8% wyższe od uzyskanych w 2012 roku. Dochody ogółem JST w Wielkopolsce stanowiły 8,3% łącznych dochodów wszystkich tego typu jednostek w całym kraju. Niewiele ponad połowę dochodów ogółem wielkopolskich JST w 2013 roku zrealizowały gminy (52,7% w 2013 roku wobec 51,7% w 2012 roku). Udział dochodów miast na prawach powiatu wyniósł 25,0% (spadek o 0,7 p.proc. w stosunku do roku poprzedniego), a powiatów 14,6% (wzrost o 0,2 p.proc.). Udział dochodów budżetu samorządu województwa wielkopolskiego wzrósł z 7,3% w 2012 roku do 7,6% w 2013 roku.

Ryc. 231. Struktura dochodów i wydatków jednostek samorządu terytorialnego wg ich rodzaju w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL oraz opracowania – *Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim w 2013 r.*, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań 2014

W latach 2009-2013 w strukturze dochodów ogółem JST w województwie wielkopolskim największą kategorią były dochody własne, które w 2013 roku stanowiły 51,6% dochodów ogółem (w kraju – 49,1%). W 2013 roku w porównaniu z 2012 rokiem nastąpił wzrost dochodów własnych o 3,9%, przy średnim wzroście w latach 2009-2012 na poziomie 5,2%. Największe wpływy w tej grupie pochodziły z podatku dochodowego od osób fizycznych (36,5% dochodów własnych, 18,8% dochodów ogółem), podatku od nieruchomości (22,6%) oraz z podatku dochodowego od osób prawnych (7,2%)¹⁶³.

W 2013 roku jednostki samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim otrzymały subwencję ogólną przyznaną ze środków budżetu państwa w kwocie 4 422,5 mln zł, która stanowiła 28,9% dochodów ogółem i była wyższa o 0,5% w porównaniu z rokiem poprzednim. Wzrost ten był wolniejszy niż średni wzrost w latach 2009-2012, który wyniósł 4,1%. JST przekazano środki z tytułu

¹⁶³ Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim w 2013 r. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.

dotacji w kwocie 2 941,2 mln zł, co stanowiło 19,5% dochodów ogółem. W odniesieniu do 2012 roku dochody z dotacji były niższe o 1,5%. W 2013 roku najbardziej zależne od otrzymywanych dochodów z budżetu państwa w formie dotacji i subwencji były powiaty. Udział tych dochodów w dochodach ogółem wyniósł: 65,9% w powiatach (o 2,3 p.proc. mniej niż w 2012 r.), 48,5% w gminach (o 1,4 p.proc. mniej niż w 2012 roku) i 37,4% w miastach na prawach powiatu (o 0,4 p.proc. więcej niż w 2012 roku).

Tab. 95. Dochody własne JST według rodzajów w województwie wielkopolskim w 2008 i 2013 roku (mln zł)

Wyszczególnienie	Ogółem		Gminy		Miasta na prawach powiatu		Powiaty		Województwo	
	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013
Dochody własne	3 981,3	7 905,5	1 938,0	4 157,9	1 320,2	2 400,3	337,8	761,6	385,3	585,7
od osób prawnych	462,5	570,1	58,7	86,9	72,8	99,1	13,8	17,7	317,1	366,4
od osób fizycznych	1 298,2	2 882,1	573,6	1 411,3	543,9	990,7	135,2	386,6	45,4	93,6
w tym:										
- podatek rolny	87,1	151,8	86,3	150,5	0,8	1,3	-	-	-	-
- podatek od nieruchomości	-	1 782,7	-	1 284,6	-	498,1	-	-	-	-
- podatek leśny	1 035,9	18,2	725,0	18,1	310,9	0,1	-	-	-	-
- podatek od środków transportowych	69,2	106,0	42,3	83,6	26,9	22,4	-	-	-	-
- podatek od czynności cywilnoprawnych	58,9	147,9	36,3	90,5	22,6	57,4	-	-	-	-
- wpływy z opłaty eksploatacyjnej	88,2	28,5	45,3	28,5	42,9	0,0	-	1,2	-	-
- wpływy z opłaty skarbowej	0,0	47,0	-	24,1	-	22,9	-	-	-	-
- wpływy z opłaty targowej	0,0	22,0	-	15,6	-	6,4	-	-	-	-
- dochody z majątku	29,3	472,5	-	268,2	-	159,6	26,5	41,1	2,8	3,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania – Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim w 2013 r., Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań 2014

Wydatki ogółem JST w województwie wielkopolskim w 2013 roku wyniosły 15 374,7 mln zł i stanowiły 8,4% łącznych wydatków wszystkich tego typu jednostek w Polsce. W strukturze wydatków ogółem JST w Wielkopolsce największy udział miały gminy 57,7% (w stosunku do 2012 roku spadek udziału o 0,3 p.proc.). Miasta na prawach powiatu poniosły 25,0% wydatków (spadek o 1,0 p.proc.), powiaty 14,3% (spadek o 0,2 p.proc.). Zwiększył się natomiast udział wydatków samorządu województwa o 1,5 p.proc. i wyniósł 9,0%.

Zarówno w województwie wielkopolskim, jak i w całym kraju największą część wydatków w latach 2008-2013 stanowiły wydatki bieżące. Na ten cel JST w województwie przeznaczyły 12 658,2 mln zł i 148 831,9 mln zł w kraju, co stanowiło odpowiednio 82,3% (wzrost o 2,4%) i 81,0% (wzrost o 2,8%) ogółu wydatków. W porównaniu z 2012 roku nastąpił wzrost wydatków bieżących o 2,4%, przy średnim wzroście na poziomie 6,5% w latach 2008-2012.

Na wydatki majątkowe JST w województwie wielkopolskim w 2013 roku przeznaczyły 2 716,6 mln zł. Najwyższy udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem zaobserwowano w samorządzie województwa (46,2% wobec 36,0% w 2012 roku), natomiast najmniejszy w budżecie powiatów (10,6% wobec 12,0% w 2012 roku). Odsetek zagregowanych wydatków majątkowych w JST województwa wielkopolskiego w 2013 roku ukształtował się na poziomie 17,7% i w stosunku do 2012 roku był niższy o 3,2% (w kraju mniej o 1,7%), przy średnim wzroście w latach 2008-2012 na poziomie 4,1%.

W 2013 roku przewaga wydatków nad dochodami skutkowałą deficytem w wysokości 62,6 mln zł na koniec roku budżetowego. Dynamika zmian poziomu dochodów i wydatków JST w Wielkopolsce była niższa od średniej dla Polski, gdzie dla 2013 roku nastąpił wzrost wydatków i dochodów (odpowiednio o 3,4% oraz o 1,9%) w stosunku do 2012 roku.

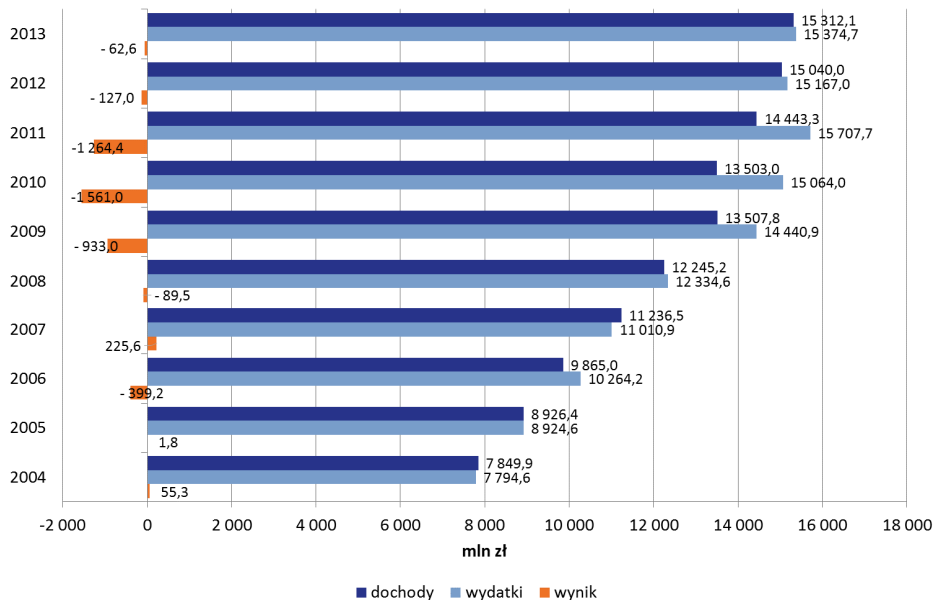
W latach 2004-2013 średnioroczny wzrost dochodów JST w województwie wielkopolskim wyniósł 7,8%, a wydatków 8,0% (w kraju odpowiednio 8,1% i 7,8%). W ostatnich latach analizy miało miejsce wyhamowanie tempa wzrostu poziomu dochodów i wydatków. W 2013 roku w stosunku do 2012 roku nastąpił wzrost dochodów ogółem zaledwie na poziomie 101,8%, zaś w 2012 roku w stosunku do 2011 na powiome 101,4%. W latach 2008-2013 JST łącznie zamykały rok budżetowy deficytem, który po znacznym wzroście w latach 2008-2010 był sukcesywnie obniżany. Po 2010 roku uległ zmniejszeniu z 1 561,0 mln zł do 62,6 mln zł.

Tab. 96. Wydatki budżetów JST według rodzajów w województwie wielkopolskim w 2008 i 2013 roku (mln zł)

Wyszczególnienie	Ogółem		Gminy		Miasta na prawach powiatu		Powiaty		Województwo	
	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013
Wydatki majątkowe	2 722,5	2 716,6	1 304,1	1 175,9	915,7	232,9	189,8	667,1	312,9	640,7
w tym: inwestycyjne	2 591,6	2 636,9	1 249,0	1 126,9	872,4	220,8	181,3	650,4	288,8	638,8
Wydatki bieżące	9 612,1	12 658,2	5 019,4	6 776,6	2 382,1	1 961,6	1 560,8	3 174,9	649,8	745,1
w tym:										
- wydatki na wynagrodzenia	3 568,1	4 935,4	1 865,0	2 612,4	801,5	1 031,8	798,7	1 138,6	102,9	152,6
- pochodne od wynagrodzeń	619,8	912,1	329,6	506,5	133,3	175,1	156,9	203,7		26,7
- dotacje	1 106,6	1 353,2	338,2	497,4	377,8	111,0	92,0	371,3	298,6	373,6
- obsługa długu publicznego	112,8	233,7	47,7	106,4	50,4	24,4	12,1	90,8	2,6	12,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania – Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim w 2013 r., Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań 2014

Ryc. 232. Budżety JST w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W 2013 roku zagregowane dochody JST województwa wielkopolskiego przypadające na 1 mieszkańca wyniosły 4 416,5 zł, w tym: dochody własne 2 280,2 zł, dotacje 860,7 zł i subwencja ogólna 1 275,6 zł. Wydatki bieżące w 2013 roku osiągnęły poziom 4 434,6 zł, z czego wydatki bieżące wyniosły 3 651,0 zł na 1 mieszkańca, a wydatki majątkowe 783,6 zł.

Budżety gmin

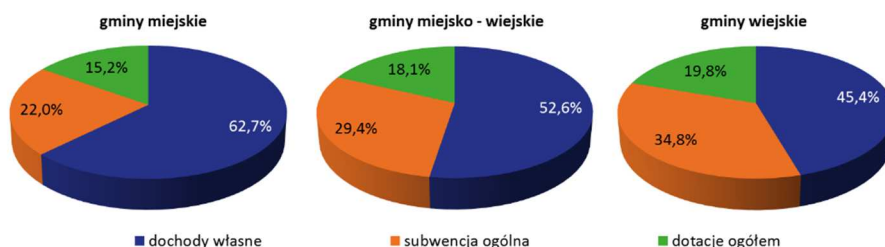
W 2013 roku w województwie wielkopolskim łączne dochody gmin (z wyłączeniem miast na prawach powiatu) wyniosły 8 073,6 mln zł i były wyższe w porównaniu z rokiem poprzednim o 3,0%. Średni dochód ogółem w gminach województwa wielkopolskiego począwszy od 2004 roku rokrocznie rósł i w 2013 roku wyniósł 36,4 mln zł. Dochody ogółem wyższe od średniej dla województwa odnotowano w 64 gminach (w 2012 roku w 62 przy średniej 35,3 mln zł). Najwyższy udział w dochodach gmin ogółem miały dochody gmin miejsko-wiejskich (90 jednostek) – 49,3% tj. 3 983,2 mln zł. Udział dochodów gmin wiejskich (117 jednostek) w dochodach ogółem wyniósł 35,9%, tj. 2 901,1 mln zł, a gmin miejskich (19 jednostek) 14,7%, tj. 1 189,3 mln zł.

Średnia dochodów na 1 mieszkańca w Wielkopolsce w 2013 roku kształtowała się na poziomie 3 128,2 zł (w kraju 3 098,9 zł) i podobnie jak dochody ogółem w analizowanym okresie rokrocznie rosła, średnio o 5,7%. W 2013 roku ponadprzeciętne dochody na 1 mieszkańca osiągnęło 89 gmin (w 2012 roku 90 gmin). Najwyższe dochody ogółem na 1 mieszkańca odnotowano w gminach: Przykona (6 125,7 zł), Suchy Las (5 902,0 zł), Tarnowo Podgórne (5 741,7 zł) i Kleczew (5 041,7 zł). W grupie gmin miejskich najwyższe dochody na 1 mieszkańca uzyskało Obrzycko (3 934,0 zł), natomiast najniższe Luboń (2 462,3 zł). Spośród gmin miejsko-wiejskich najwyższe dochody na 1 mieszkańca zaobserwowano w gminie Kleczew (5 041,7 zł), a najniższe w gminie Kostrzyn (2 269,9 zł), natomiast wśród gmin wiejskich najwyższe dochody odnotowano w gminie Przykona, a najniższe w gminie Turek (2 491,8 zł). W strukturze dochodów ogółem dochody własne na 1 mieszkańca były wyższe niż przeciętnie w kraju (1 558,5 zł wobec 1 492,3 zł).

W latach 2004-2013 najwyższy dochód ogółem w gminach województwa wielkopolskiego odnotowano w gminie miejskiej Piła, który w 2013 roku wyniósł 228,2 mln zł (w 2012 roku 218,0 mln zł). Sześć gmin: Piła, Ostrów Wlkp. (gmina miejska), Gniezno (gmina miejska), Swarzędz, Tarnowo Podgórne i Września we wszystkich analizowanych latach rokrocznie realizowały dochody w kwocie przekraczającej 100 mln zł. W latach 2004-2012 najniższy dochód ogółem odnotowywano w gminie miejskiej Obrzycko. Natomiast w 2013 roku wartości minimalne zaobserwowano w gminie wiejskiej Czajków, w której dochód ogółem wyniósł 9,0 mln zł.

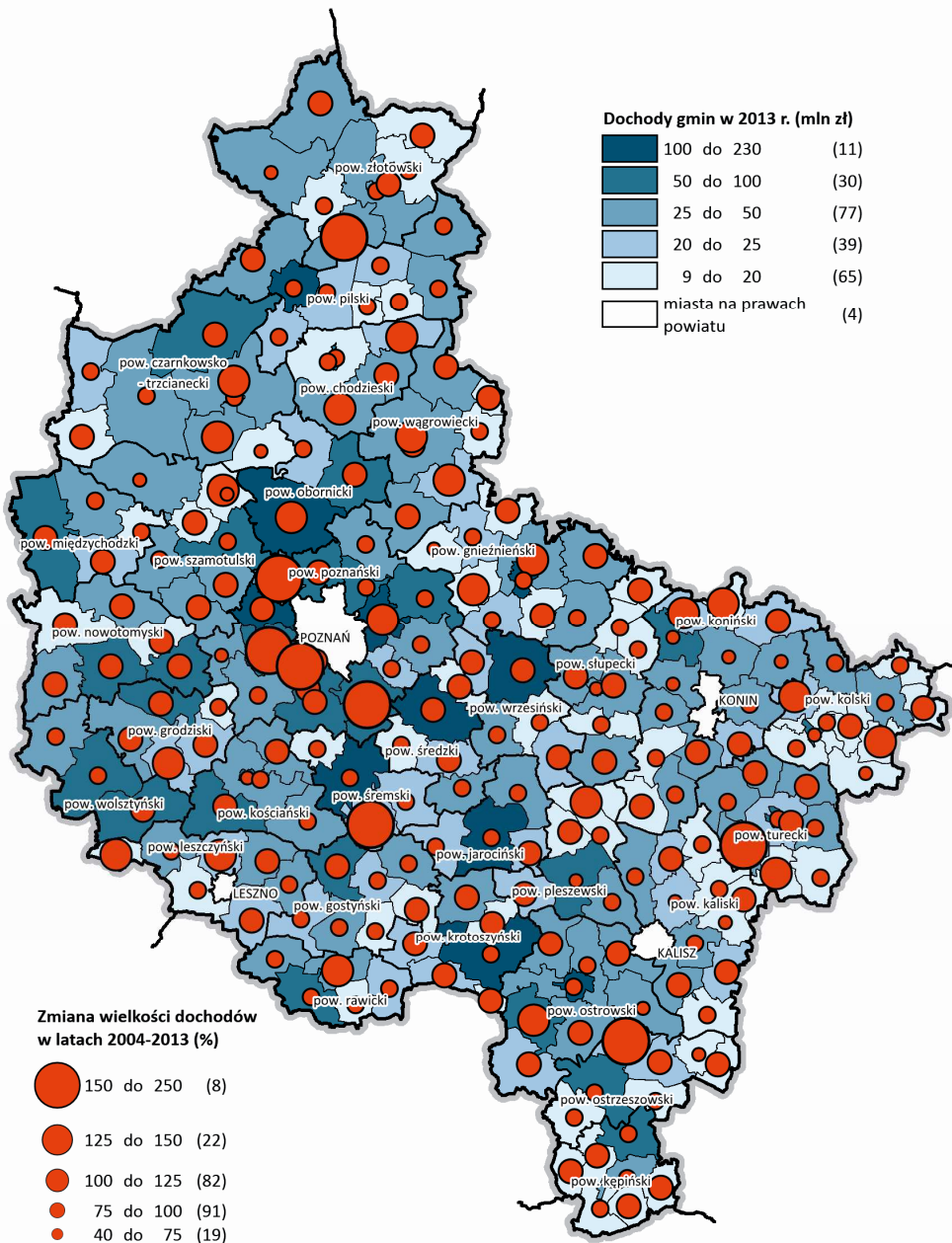
W województwie wielkopolskim wyższymi dochodami ogółem charakteryzowały się gminy zlokalizowane w centralnej części województwa, natomiast najniższe dochody uzyskiwały gminy położone wzdłuż wschodniej granicy Wielkopolski. W odniesieniu do dochodów na 1 mieszkańca gminy posiadające najwyższe dochody znajdują się w północno-wschodniej części Wielkopolski. W gminach miejskich zanotowano mniejszy dochód przypadający na 1 mieszkańca, niż w otaczających je gminach wiejskich.

Ryc. 233. Struktura dochodów budżetów gmin (bez miast na prawach powiatu) w województwie wielkopolskim w 2013 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 234. Dochody gmin województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W 2013 roku ponad połowę (51,5%) dochodów gmin ogółem stanowiły dochody własne, które wyniosły 4 157,9 mln zł i były o 5,9% wyższe niż w roku poprzednim. W 71 gminach udział dochodów własnych w dochodach ogółem był wyższy od średniej dla województwa, a wartości maksymalne dochodów własnych w strukturze dochodów ogółem odnotowano w gminach: Komorniki (80,1%), Suchy Las (79,0%), Kórnik (79,0%), Puszczykowo (76,5%) oraz Tarnowo Podgórne (76,0%). Najmniejszy udział dochodów własnych w dochodach ogółem wystąpił w gminach: Grodziec (19,5%), Gizatki (21,0%) oraz Tuliszków (21,2%).

Na pozostałą część dochodów składała się subwencja ogólna (30,2% w 2013 roku, w kraju 31,0%) oraz dotacje celowe (18,3% w 2013 roku, w kraju 20,9%). Dochody gmin z tytułu subwencji ogólnej w 2013 roku wyniosły 2 441,9 mln zł i w stosunku do 2012 roku wzrosły o 1,5% (w kraju o 0,5%). Na część oświatową przypadało 77,2% subwencji ogólnej (73,1% w kraju). W gminach miejskich udział subwencji w dochodach ogółem wyniósł 22,0%, w gminach miejsko-wiejskich 29,4%, natomiast największy zanotowano w gminach wiejskich 34,8%. W 2013 roku gminy w województwie wielkopolskim otrzymały dotacje w wysokości 1 473,9 mln zł, a w porównaniu z 2012 rokiem zmniejszyły się o 2,4% (w kraju spadek o 3,1%). W gminach miejskich kwota dotacji stanowiła 12,3% dochodów, w miejsko-wiejskich 48,8%, zaś w wiejskich 38,9%.

Wydatki budżetów gmin w województwie wielkopolskim (z wyłączeniem miast na prawach powiatu) w 2013 roku wyniosły łącznie 7 952,5 mln zł. Z tej kwoty 15,1% zrealizowały gminy miejskie, 49,2% gminy miejsko-wiejskie, a 35,7% gminy wiejskie. W porównaniu z 2012 rokiem wartość wydatków w regionie wzrosła o 0,8%, podczas gdy w kraju wydatki gmin w skali roku wzrosły o 12,0%. Średnia wydatków ogółem w gminach nieależących do województwa wielkopolskiego w 2013 roku wyniosła 35,8 mln zł i była o 0,3 mln zł wyższa niż w 2012 roku. Wydatki wyższe od średniej dla województwa odnotowano w 61 gminach (w 64 gminach w 2012 roku).

Średnio wydatki budżetów gmin województwa wielkopolskiego w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2013 roku wyniosły 2 980,8 zł (o 14 zł więcej niż w 2012 roku). Najwyższe wydatki w przeliczeniu na 1 mieszkańca odnotowano w gminach wiejskich (3 185,3 zł), a następnie w gminach miejsko-wiejskich (2 898,7 zł), natomiast najniższe w gminach miejskich (2 813,8 zł). Najmniejsze wydatki w przeliczeniu na 1 mieszkańca poniosła gmina miejsko-wiejska Kostrzyn (2 116,8 zł), a największe gmina wiejska Przykona (6 306,9 zł).

W latach 2004-2013 najwyższe kwoty wydatkowano w gminie o najwyższych przychodach, tj. w Pile – 238,7 mln zł (w 2012 roku 243,8 mln zł). Najwyższe wydatki budżetów gmin odnotowano również w Ostrowie Wlkp. (192,1 mln zł w 2013 roku) oraz w Gnieźnie (188,7 mln zł). W latach 2004-2012 najniższe wydatki ogółem odnotowano w gminie miejskiej Obrzycko, natomiast od 2013 roku gminą z najniższymi wydatkami ogółem stała się gmina wiejska Czajków (8,6 mln zł w 2013 roku).

Ryc. 235. Struktura wydatków budżetów gmin (bez miast na prawach powiatu) w województwie wielkopolskim w 2013 roku

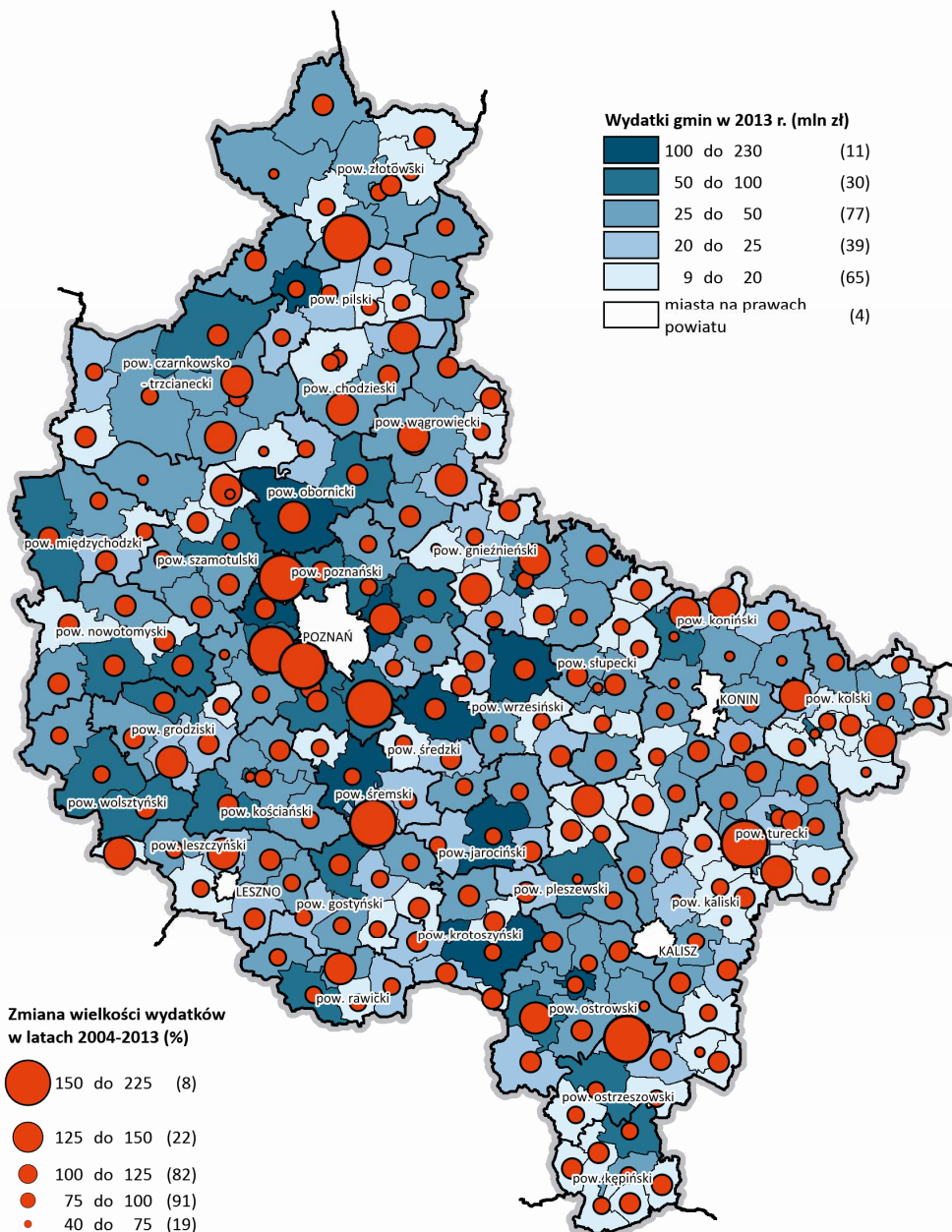
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Wydatki bieżące budżetów gmin w 2013 roku stanowiły 85,2% wydatków ogółem, a ich wartość stanowiła 6 776,6 mln zł i w stosunku do 2012 roku wzrosła o 4,3%. W Polsce udział wydatków był nieco niższy i wyniósł 83,4%. Spośród wydatków bieżących w Wielkopolsce, podobnie jak w latach ubiegłych, największą część przeznaczono na wynagrodzenia oraz pochodne wynagrodzeń, co stanowiło łącznie 46,0% wydatków. W strukturze wydatków bieżących wzrósł udział dotacji (z 6,6% w 2012 roku do 7,3% w 2013 roku) oraz wydatków na zakup materiałów i usług (z 7,4% do 7,5%).

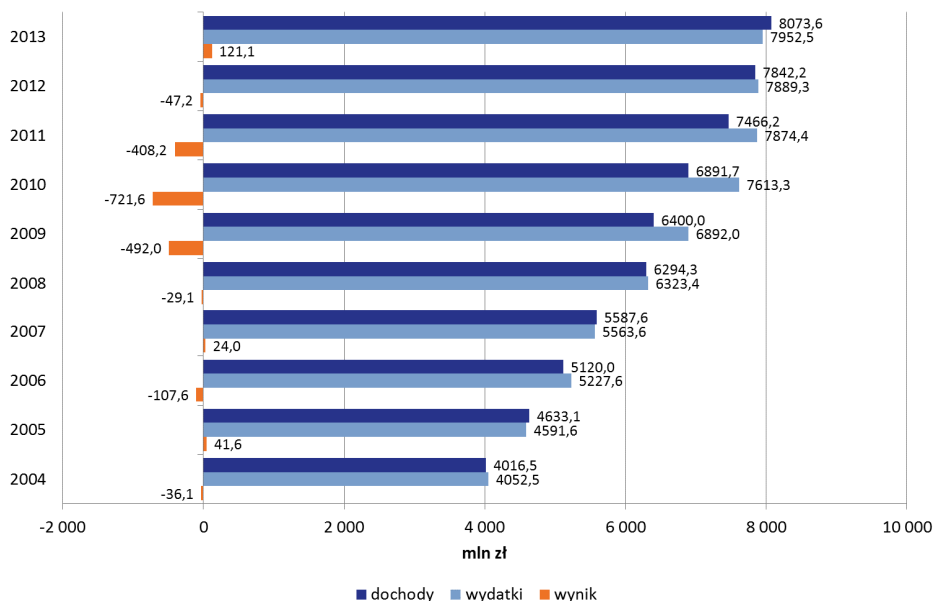
Wydatki majątkowe Wielkopolskich gmin w 2013 roku wyniosły 1 175,9 mln zł i były o 15,7% mniejsze niż w 2012 roku (w kraju o 7,1%). W 2013 roku na wydatki inwestycyjne przeznaczono 1 126,9 mln zł, a w skali roku ich udział zmniejszył się o 16,0%. W Polsce odnotowano również spadek kształtujący się na poziomie 7,2%. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem wahał się

od 2,1% w gminie wiejskiej Kuślin do 36,9% w gminie miejsko-wiejskiej Odolanów, przy średniej dla województwa 14,2% (16,2% w Polsce). Odsetek wydatków na inwestycje przekroczył średnią dla województwa w 89 gminach.

Ryc. 236. Wydatki gmin województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 237. Budżety gmin w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W 2013 roku w co trzeciej gminie w województwie wielkopolskim (35,1%) łączna kwota wydatków przeważała nad uzyskanymi dochodami. Budżety wszystkich gmin łącznie zamknęły się nadwyżką, która wyniosła 121,1 mln zł. Łącznie w budżetach gmin miejskich wykazano deficyt, który wyniósł 13,1 mln zł. W gminach miejsko-wiejskich oraz w wiejskich łączna kwota dochodów przeważała nad poniesionymi wydatkami odpowiednio o 72,4 mln zł i o 61,9 mln zł. W 144 gminach dochody przewyższyły poniesione wydatki. Największą nadwyżkę budżetową wykazały gminy miejsko-wiejskie: Pleszew (9,1 mln zł), Kórnik (7,2 mln zł), Kępno (6,9 mln zł) oraz Września (6,6 mln zł). Największy deficyt odnotowano w gminie miejskiej Koło (12,6 mln zł).

Budżety powiatów

W 2013 roku w powiatach województwa wielkopolskiego (bez miast na prawach powiatu) dochody ogółem wyniosły 2 236,3 mln zł. Były one wyższe o 0,4% (w Polsce o 2,5%) w porównaniu do 2012 roku i stanowiły 9,7% dochodów wszystkich powiatów w kraju. Średnia dochodów ogółem budżetów powiatów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 rosła, by ostatecznie w 2013 roku wynieść 72,1 mln zł. Dochody ogółem wyższe od średniej dla województwa odnotowano w 11 powiatach (poznańskim, pilskim, ostrowskim, gnieźnieńskim, czarnkowsko-trzcianeckim, pleszewskim, tureckim, krotoszyńskim, tureckim, konińskim oraz kolskim). W 2013 roku najwyższe dochody ogółem uzyskały powiaty: poznański (213,7 mln zł w 2013 r.), pilski (145,3 mln zł), ostrowski (132,8 mln zł), a najniższe powiat grodziski (37,8 mln zł) oraz leszczyński (38,7 mln zł).

Średni dochód powiatów przypadający na 1 mieszkańca w województwie wielkopolskim w 2013 roku ukształtował się na poziomie 838,2 zł i był wyższy o 0,8 zł w odniesieniu do 2012 roku (w kraju wzrost z 868,1 zł do 893,5 zł). Najwyższą wartość dochodów odnotowano w powiecie pleszewskim (1 339,9 zł), a najniższą w powiecie kaliskim (565,1zł).

Dla większości powiatów podstawowym źródłem wpływów do budżetu była subwencja ogólna, która w 2013 roku wyniosła 997,0 mln zł, o 1,9% mniej niż w 2012 roku. Jej udział stanowił 44,6% dochodów powiatów ogółem i był zróżnicowany w poszczególnych powiatach znajdujących się w granicach województwa wielkopolskiego, wahając się od 21,8% w powiecie poznańskim do 61,8% w powiecie złotowskim. W 15 powiatach udział subwencji ogółem był wyższy niż średnio

w Wielkopolsce, przy czym w 9 powiatach (złotowskim, wągrowieckim, gnieźnieńskim, krotoszyńskim, kolskim, wolsztyńskim, jarocińskim, czarnkowsko-trzcianeckim oraz ostrowskim) udział subwencji w dochodach ogółem przekroczył 50%. Największą kwotę przyznanych środków przeznaczono na oświatę, tj. 834,3 mln zł, co stanowiło 83,7% subwencji ogólnej powiatów w województwie (78,1% w kraju).

Dochody własne stanowiły 34,1% dochodów ogółem (w kraju 29,9%) i w 2013 roku zasiły budżety powiatów w kwocie 761,6 mln zł (o 37,7 mln więcej niż w 2012 roku). Pod względem udziału dochodów własnych w dochodach ogółem powiaty cechowało duże zróżnicowanie. W powiecie poznańskim we wszystkich analizowanych latach (2004-2013) dochody własne stanowiły ponad połowę dochodów ogółem. Największy udział dochodów własnych w dochodach ogółem zanotowano także w powiecie konińskim (39,4% w 2013 roku), kaliskim (38,7%), śremskim (38,7%) oraz nowotomyskim (38,1%). W 19 powiatach wskaźnik ten był niższy od średniej dla województwa, natomiast najniższy udział dochodów własnych w dochodach ogółem zanotowano w powiecie złotowskim (21,5%). W tej grupie dochodów najwyższy udział miał podatek od osób fizycznych (50,8%).

Pozostała część dochodów (21,4% w regionie) stanowiły dotacje, które w 2013 roku w najmniejszym stopniu zasiły budżety w powiatach: gnieźnieńskim (14,2%), krotoszyńskim (14,3%) oraz nowotomyskim (14,6%). Największe wsparcie finansowe w postaci dotacji otrzymał powiat międzychodzki (29,6%) oraz grodziski (29,2%). W skali roku dochody z tytułu dotacji zmniejszyły się o 5,0% (w kraju wzrost o 3,8%). W ramach dotacji celowych 10,8% ogółu dochodów powiatów przeznaczono na zadania z zakresu administracji rządowej, natomiast 3,8% środków z budżetu państwa przeznaczonych było na zadania własne.

Łączne wydatki realizowane przez powiaty (bez miast na prawach powiatu) w 2013 roku wyniosły 2 194,5 mln zł i w skali roku zmniejszyły się o 0,3% (w kraju wzrost o 2,0%). Średnia wydatków ogółem w latach 2004-2013 wyniosła 70,8 mln zł i w porównaniu z 2012 rokiem spadła o 0,2 mln zł. Wydatki powyżej średniej dla Wielkopolski odnotowano w 10 powiatach (poznańskim, pilskim, ostrowskim, gnieźnieńskim, pleszewskim, czarnkowsko-trzcianeckim, tureckim, konińskim, krotoszyńskim oraz kolskim).

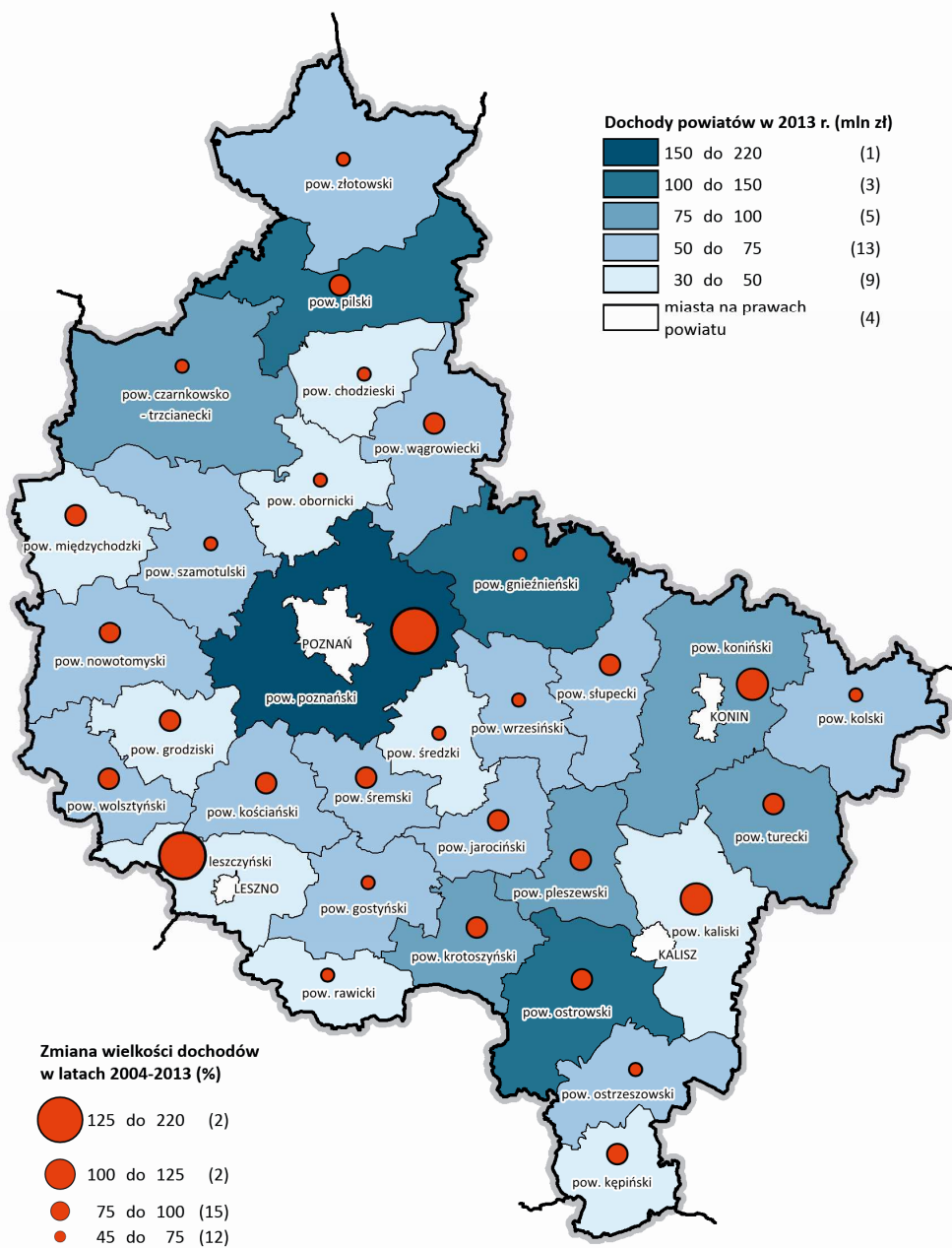
W 2013 roku najwyższe wydatki ogółem uzyskały powiaty o najwyższych dochodach ogółem: poznański (220,3 mln zł), pilski (138,7 mln zł), ostrowski (127,7 mln zł). Najniższe wydatki ogółem miały w badanym okresie powiaty: leszczyński (34,9 mln zł w 2013 roku) oraz grodziski (37,5 mln zł). W przeliczeniu na 1 mieszkańca wydatki powiatów w województwie wielkopolskim w 2013 roku (bez miast na prawach powiatu) wyniosły 822,6 zł (w 2012 roku było to 828,1 zł). W kraju wydatki na 1 mieszkańca wyniosły 887,2 zł i były wyższe niż w poprzednim o 20,9 zł. Największe wydatki w przeliczeniu na mieszkańca zanotowano w powiecie pleszewskim (1366,3 zł), natomiast najniższe w powiecie kaliskim (515,0 zł).

W strukturze wydatków powiatów przeważały wydatki bieżące, które w 2013 roku wyniosły 1 961,6 mln zł, stanowiąc 89,4% wydatków ogółem. Ponad połowę z nich przeznaczano na wynagrodzenia i pochodne (61,5%). Największy udział wydatków bieżących odnotowano w powiecie poznańskim (165,9 mln zł), a najmniejszy w powiecie leszczyńskim (23,1 mln zł). W 9 powiatach (poznańskim, pilskim, ostrowskim, gnieźnieńskim, czarnkowsko-trzcianeckim, krotoszyńskim, pleszewskim, tureckim i kolskim) udział wydatków bieżących był wyższy od średniej dla województwa.

Wydatki majątkowe powiatów stanowiły 10,6% wydatków ogółem, z czego na wydatki inwestycyjne przeznaczono 94,8% środków. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem cechował się dużym stopniem zróżnicowania w poszczególnych powiatach. Najwyższe wartości przyjął w powiecie leszczyńskim (26,8%), kaliskim (23,5%) oraz kępińskim (22,9%), podczas gdy w powiecie rawickim nie przekroczył 1%.

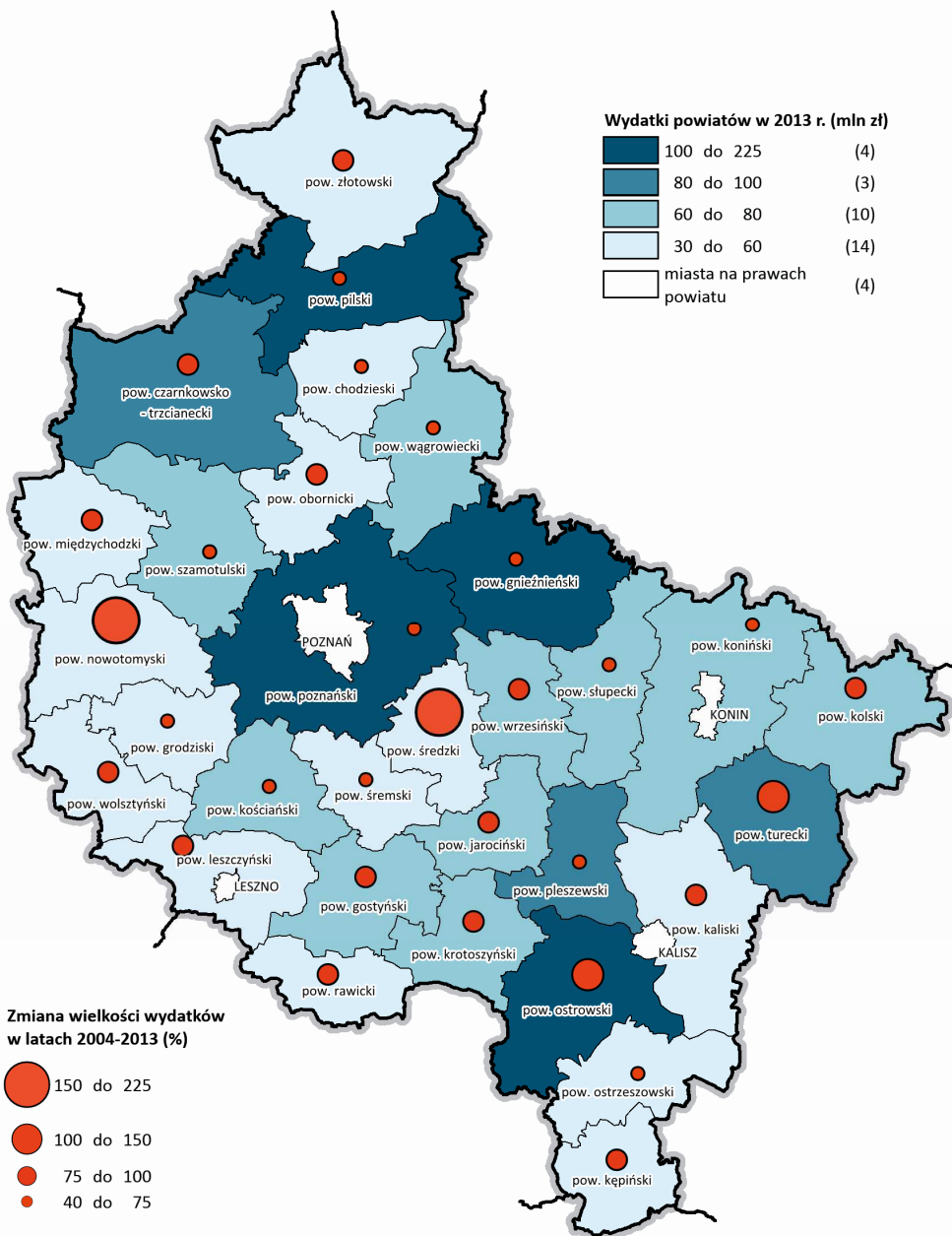
W 2013 roku budżety powiatów województwa wielkopolskiego zamknęły się nadwyżką wynoszącą 41,7 mln zł. Deficyt odnotowano w 7 powiatach (poznańskim, kępińskim, tureckim, międzychodzkiem, kościańskim, pleszewskim oraz konińskim). Pozostałe 24 powiaty uzyskały dodatni wynik finansowy. Największą nadwyżką finansową odnotowano w powiecie pilskim (6,6 mln zł), zaś największy deficyt w powiecie poznańskim (6,7 mln zł).

Ryc. 238. Dochody powiatów województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013

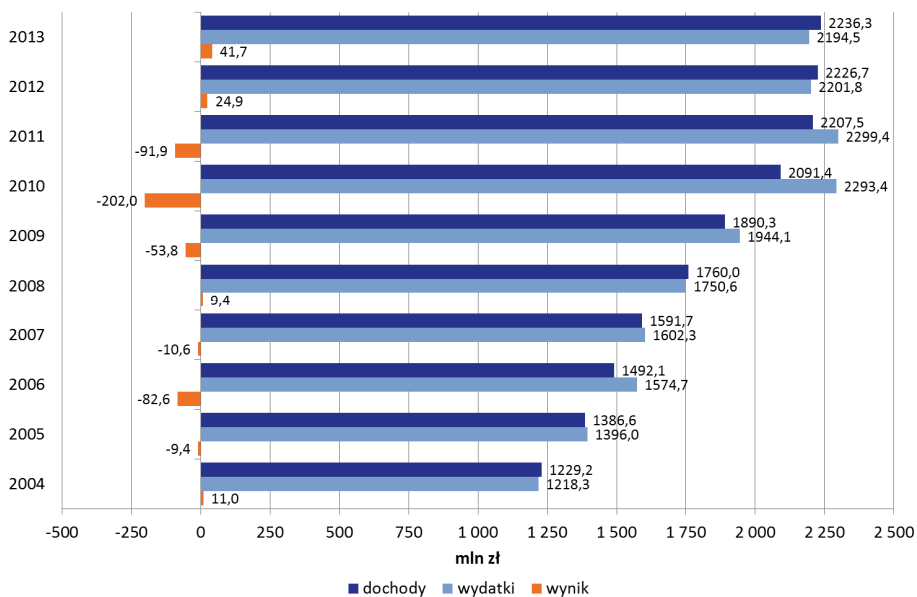

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 239. Wydatki powiatów województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ryc. 240. Budżety powiatów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Budżety miast na prawach powiatu

W województwie wielkopolskim w 2013 roku łączne dochody 4 miast na prawach powiatu (Kalisz, Konin, Leszno i Poznań) wyniosły 3 831,5 mln zł i w porównaniu z 2012 rokiem spadły o 1,03%. Dochody te stanowiły 6,0% dochodów wszystkich miast na prawach powiatu w Polsce.

Średni dochód ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2013 roku wyniósł 4 816,3 zł i był o 23,3 zł niższy niż w 2012 roku. W województwie największe dochody na 1 mieszkańca odnotowano w Koninie – 5 092,2 zł, nieco mniejsze w Poznaniu – 4 852,9 zł i w Lesznie – 4 793,1 zł, zaś najmniejsze w Kaliszu – 4 432,9 zł.

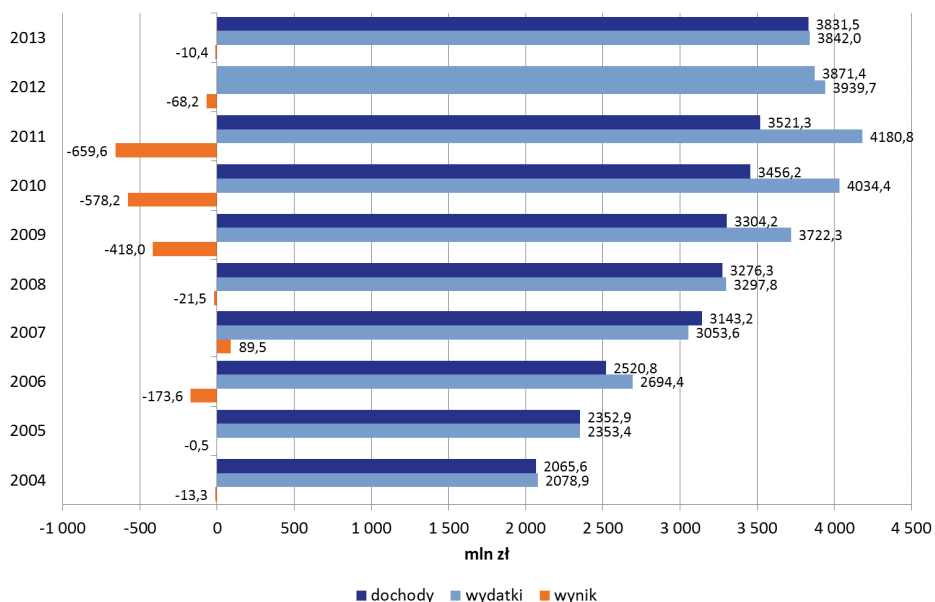
W latach 2004-2013 dochody budżetów miast na prawach powiatu były wyższe niż dochody pozostałych powiatów lub gmin. Najwyższe dochody ogółem zanotowano w Poznaniu, który uzyskał dochody niemal dwu i półkrotnie wyższe niż pozostałe dochody miast na prawach powiatu łącznie. W analizowanym okresie najniższą wartość dochodów ogółem uzyskał Konin.

W strukturze dochodów miast na prawach powiatu w 2013 roku największą wartość uzyskały dochody własne, które wyniosły 2 400,3 mln zł i były o 1,7% niższe niż w 2012 roku. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem był zróżnicowany w poszczególnych miastach na prawach powiatu i wynosił: 67,4% w Poznaniu, 55,9% w Kaliszu, 52,4% w Koninie i 44,6% w Lesznie. Budżety miast na prawach powiatu w dużej mierze zasilane były również z subwencji ogólnej, która w 2013 roku wyniosła 900,4 mln zł i była o 0,7% wyższa niż rok wcześniej. Subwencja ogólna stanowiła 32,5% dochodów ogółem budżetu Konina, 30,6% Kalisza, 29,6% Leszna i jedynie 20,2% dochodów Poznania. Pozostałą część dochodów miast na prawach powiatu stanowiły dotacje (13,9%), które w 2013 roku wyniosły 530,9 mln zł i w stosunku do 2012 roku zmalały o 1,0%. Największy udział dotacji w dochodach miast na prawach powiatu ogółem zanotowano w Lesznie (25,9%), a najniższy w Poznaniu (12,5%).

Wydatki ogółem w miastach na prawach powiatu w 2013 roku zamknęły się w kwocie 3 842,0 ml zł, tj. o 2,5% mniej niż w 2012 roku. Ponad 70,1% wydatków zrealizowano w Poznaniu, następnie 11,4% w Kaliszu, 10,5% w Koninie, a 8,0% w Lesznie. W przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2013 roku miasta na prawach powiatu wydawały 4 829,4 zł, czyli o 95 zł mniej niż w roku poprzednim. W 2013 roku najwyższe wydatki przypadające na 1 mieszkańca odnotowano w Koninie (5 220,8 zł), a najniższe w Kaliszu (4 184,4 mln zł).

Wśród miast na prawach powiatu wydatki bieżące stanowiły średnio 84,2% wydatków ogółem (wobec 84,7% w 2012 roku), kształtując się na poziomie 3 174,9 mln zł. Znaczącą część wydatków bieżących pochłaniały wynagrodzenia i ich pochodne – 42,3%. Najwyższy udział wydatków bieżących w wydatkach ogółem odnotowano w Koninie (88,6%), a najniższy w Lesznie (81,1%). Na wydatki majątkowe miasta na prawach powiatu przeznaczały 667,1 mln zł, co stanowiło 17,4% wydatków ogółem. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem w 2013 roku wyniósł 16,9%, przy czym największy odnotowano w Lesznie (18,9%), natomiast najmniejszy w Koninie (11,2%).

Ryc. 241. Budżety miast na prawach powiatu w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W latach 2004-2013 średni wzrost dochodów wyniósł 7,4%, natomiast wydatków 7,3%. Niemal w całym analizowanym okresie budżety miast na prawach powiatu odnotowywały deficyt budżetowy (poza 2007 rokiem, w którym wypracowano nadwyżkę w wysokości 89,5 mln zł). W 2013 roku deficyt budżetów miast na prawach powiatu wyniósł 10,4 mln zł – nadwyżkę budżetową wypracowały Kalisz (25,9 mln zł) oraz Leszno (2,7 mln zł), natomiast budżety Poznania i Konina zamknęły się deficytem odpowiednio 29,1 mln zł i 10,0 mln zł.

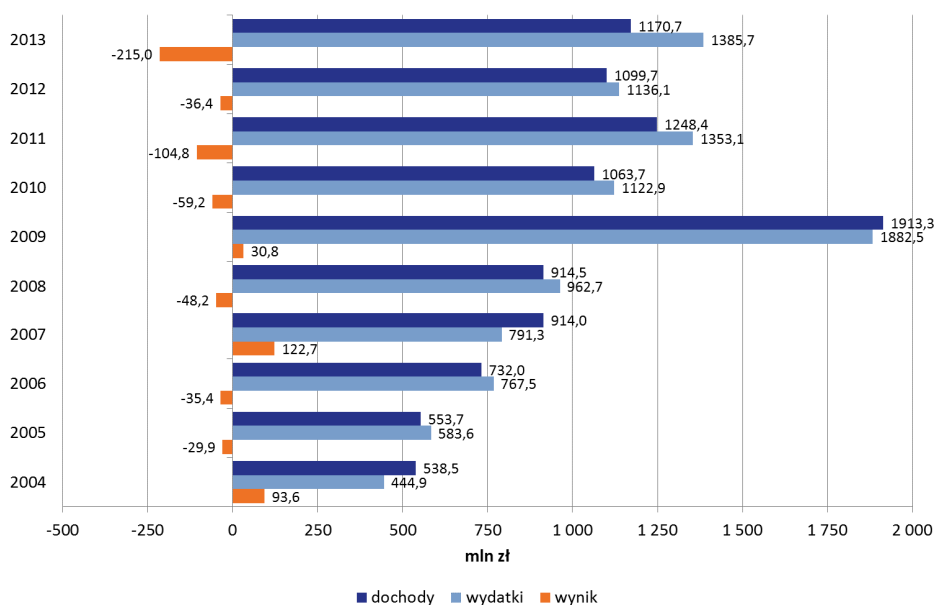
Budżet województwa

Dochody ogółem samorządu województwa wielkopolskiego w 2013 roku wyniosły 1 171,7 mln zł i były o 6,5% wyższe niż w poprzednim roku (w Polsce dochody ogółem województw zwiększyły się o 5,8%). Dochody województwa wielkopolskiego stanowiły 7,3% dochodów wszystkich województw w kraju. W przeliczeniu na 1 mieszkańca dochód regionu niemal w całym analizowanym okresie był niższy niż średnio w kraju. W 2013 osiągnął wielkość 338,0 zł, przy średniej dla kraju 418,7 zł. W całym okresie 2004-2013 dochód ogółem województwa w przeliczeniu na 1 mieszkańca wykazywał tendencję rosnącą. Połowę dochodu województw w 2013 roku stanowiły dochody własne (w Polsce 39,1%), które wyniosły 587,7 mln zł, zwiększając się w stosunku do 2012 roku o 9,4% (w kraju spadek o 3,8%). Znaczną część dochodów województwa stanowiły dotacje (42,9%). Dochody z tego tytułu w 2013 roku wyniosły 501,7 mln zł i były wyższe o 4,7% niż w 2012 roku. Pozostałe 7,1% środków w budżecie województwa pochodziło z subwencji ogólnej, która w 2013 roku wyniosła 83,3 mln zł (o 1,8% niższa niż w 2012 roku).

Wydatki ogółem województwa wielkopolskiego w 2013 roku zamknęły się w kwocie 1 385,7 mln zł i były o 22,0% wyższe niż w poprzednim roku. W kraju nastąpił wzrost wydatków ogółem o 4,9%. Wydatki te stanowiły 8,4% wydatków wszystkich województw w kraju. W 2013 roku wydatki budżetu województwa w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły średnio 400,1 zł (w 2012 roku 328,5 zł). W kraju wydatki na 1 mieszkańca wyniosły średnio 429,3 zł i były o 20 zł wyższe niż w 2012 roku. W latach 2004-2013 wydatki ogółem województwa w przeliczeniu na 1 mieszkańca, podobnie jak dochody ogółem, wykazywały tendencję rosnącą. Największym obciążeniem dla budżetu Samorządu Województwa były wydatki bieżące, które w 2013 roku stanowiły 53,8% wydatków ogółem (w Polsce 60,3%). Wyniosły one 745,1 mln zł i w stosunku do roku poprzedniego wzrosły o 2,5%. Pozostałą część, tj. 46,2% wydatków stanowiły wydatki majątkowe, które w 2013 roku zamknęły się w kwocie 640,7 mln zł.

Niższy poziom dochodów w stosunku do wydatków skutkowało w 2013 roku deficytem w wysokości 215,0 mln zł, co stanowiło 18,4% dochodów.

Ryc. 242. Budżet województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Podsumowanie

Przedstawiona powyżej sytuacja finansowa samorządu terytorialnego w Wielkopolsce wskazuje na zróżnicowanie zdolności poszczególnych rodzajów JST do finansowania przedsięwzięć rozwojowych. Pozytywnie należy ocenić tendencję wzrostową wielkości dochodów ogółem w JST, jak również spadek wydatków ogółem (w powiatach) oraz spadek dynamiki wzrostu wydatków ogółem w relacji do dochodów (w gminach), co w wielu samorządach sprzyja równoważeniu budżetu. Na uwagę zasługuje spadek dochodów i wydatków w przypadku samorządu województwa, którego udział w poszczególnych wskaźnikach stopniowo maleje. W jednostkach pozostałych szczebli JST, począwszy od 2004 roku (początku analizy), zauważalny jest trwały wzrost poziomu dochodów, jak i wydatków budżetowych, jednak o mniejszym tempie zmian w ostatnich latach. Zjawisko to jest szczególnie istotne w perspektywie zwiększania poziomu nakładów inwestycyjnych, w tym w szczególności planów zwiększania w niedalekiej przyszłości udziału wydatków majątkowych w samorządach. Pozytywnym zjawiskiem jest również stopniowo malejący wśród większości jednostek deficyt budżetowy (przede

wszystkim w gminach i powiatach). W dalszej perspektywie powinno to przyczynić się do zwiększenia zdolności do finansowania przedsięwzięć rozwojowych przez JST, co jest szczególnie istotne w kontekście realizacji różnego rodzaju inwestycji współfinansowanych ze środków unijnych w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020.

Sytuacja finansowa jednostek samorządu terytorialnego w Wielkopolsce charakteryzuje się stosunkowo dużą rozpiętością zdolności do finansowania przedsięwzięć rozwojowych. Istotna w tym przypadku jest wspomniana tendencja wzrostowa dochodów ogółem w JST, po części wskazująca na wzrost możliwości finansowania różnego rodzaju działalności. Zmniejszenie się udziału wydatków majątkowych w wydatkach ogółem jest rezultatem zmniejszenia się wydatków przeznaczonych na inwestycje, co można uznać za zjawisko niepokojące. Analiza przestrzenna JST wyróżnia obszar aglomeracji poznańskiej, charakteryzującej się wysokim poziomem dochodów i wydatków ogółem, a także wschodnią część regionu oraz południową i północną, cechujące się wysokimi dochodami i wydatkami w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

BIBLIOGRAFIA

STRONY INTERNETOWE

- <http://biznes.newsweek.pl/>
- <http://ec.europa.eu/>
- <http://edroga.pl/>
- <http://efs.wup.poznan.pl/>
- <http://energetyka.wnp.pl/>
- <http://epoznan.pl/>
- <http://gdos.gov.pl/>
- <http://mapa.plk-sa.pl/>
- <http://pkw.gov.pl/>
- <http://poznan.wios.gov.pl/>
- <http://rcb.gov.pl/>
- <http://stat.gov.pl/>
- <http://strateg.stat.gov.pl/>
- <http://wielkopolskie.coie.gov.pl/>
- <http://wielkopolskiewici.pl/>
- <http://winb.poznan.ibip.pl/>
- <http://www.altair.com.pl>
- <http://www.cke.edu.pl/>
- <http://www.czarnkow.pl/>
- <http://www.europarl.europa.eu/>
- <http://www.gddkia.gov.pl/>
- <http://www.gloswielkopolski.pl/>
- <http://www.healthpowerhouse.com/>
- <http://www.ineastadion.pl/>
- <http://www.jarocin.net/>
- <http://www.jednostki-wojskowe.pl/>
- <http://www.jll.pl/>
- <http://www.mapawydatkow.pl/>
- <http://www.mdwe70.pl/>
- <http://www.mpips.gov.pl/>
- <http://www.mz.gov.pl/>
- <http://www.ngo.pl/>
- <http://www.ngo.pl/x/83813>
- <http://www.nid.pl/>
- <http://www.plk-sa.pl/>
- <http://www.poznan.lasy.gov.pl/>
- <http://www.pozytek.gov.pl/>
- <http://www.psp.wlkp.pl/>
- <http://www.rops.poznan.pl/>
- <http://www.sobieski.org.pl/>
- <http://www.straz.gov.pl/>
- <http://www.strazwalcz.pl/>
- <http://www.sw.gov.pl/>
- <http://www.tvn24.pl/>
- <http://www.ulc.gov.pl/>
- <http://www.utk.gov.pl/>
- <http://www.wielka-petla.pl/>
- <http://www.wiw.poznan.pl/>
- <http://www.zegluga.wroclaw.pl/>
- <http://www.zycieklimat.edu.pl/>
- <http://wzdw.pl/>
- <http://wzk.poznan.uw.gov.pl/>
- <http://wzmiuw.pl/>
- <http://umww.pl/>
- <https://regiony.poland.gov.pl/>
- <https://www.msw.gov.pl/>

OPRACOWANIA I DANE GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYCZNEGO

- Bank Danych Lokalnych (http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks)
- Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim w 2013 roku. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Charakterystyka gospodarstw rolnych. GUS. Warszawa. 2014.
- Dojazdy do pracy w 2011 roku. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań. GUS. Warszawa. 2011.
- Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.
- Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w województwie wielkopolskim w 2012 roku. Wielkopolski Ośrodek Badań Regionalnych Urzędu Statystycznego w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2010-2012. GUS. Warszawa. 2013.
- Edukacja i wychowanie w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2013/2014. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Leśnictwo 2014. GUS. Warszawa. 2014.
- Nauka i technika w Polsce w 2012 roku. GUS. Warszawa. 2013.
- Ochrona środowiska 2014. GUS. Warszawa. 2014.
- Ochrona zdrowia w gospodarstwach domowych w 2013 roku GUS. Warszawa. 2014.
- Powszechny Spis Rolny z 2010 roku. GUS. Warszawa. 2011.
- Pracujący w gospodarce narodowej w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.
- Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa wielkopolskiego w 2013 roku. Urząd Statystyczny w Poznaniu. 2014.

- Rocznik statystyczny rolnictwa. GUS. Warszawa. 2014.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013. GUS. Warszawa. 2014.
- Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2013. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2015.
- Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2014. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2013 roku, Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Rynek pracy w województwie wielkopolskim w 2013 roku. Urząd Statystyczny w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Rynek pracy w województwie wielkopolskim w roku 2005, 2006, 2007, 2008. Urząd Statystyczny w Poznaniu.
- Szkoły wyższe i ich finanse w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.
- Środki produkcji w rolnictwie w roku gospodarczym 2012/2013. GUS. Warszawa. 2014.
- Transport – wyniki działalności w 2013 roku. GUS. Warszawa. 2014.
- Transport wodny śródlądowy w Polsce w 2012 roku GUS. Warszawa. 2014.
- Wielkopolski rynek pracy w liczbach na przestrzeni lat 2000-2008. Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu.
- Zdrowie i ochrona zdrowia w 2012 roku GUS. Warszawa. 2013.

AKTY PRAWNE

- Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry (M.P. z 2011 roku Nr 40 poz. 451),
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 czerwca 2007 roku w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w Środowisku (t.j. Dz. U. z 2012 roku poz. 1109),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 maja 2004 roku w sprawie sieci autostrad i dróg ekspresowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 128 poz. 1334 z późn. zm.),
- Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 14 grudnia 2006 roku w sprawie dróg, linii lotnisk, których eksploatacja może powodować negatywne oddziaływanie akustyczne na znacznych obszarach, dla których jest wymagane sporządzenie map akustycznych, oraz sposobów określania granic terenów objętych tymi (Dz. U. z 2007 roku Nr 1 poz. 8),
- Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 maja 2002 roku. w sprawie klasyfikacji śródlądowych dróg wodnych (Dz. U. z 2002 roku Nr 77 poz. 695),
- Ustawa z dnia 11 maja 2012 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2012 poz. 637).
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 205, poz. 1206).
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz. U. z 2008 r. Nr 69 poz. 415 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572).

PREZENTACJE

- Fołtyński M. Centra logistyczno-dystrybucyjne a rozwój regionalny w Polsce. Instytut Logistyki i Magazynowania. Gdańsk. 4 lutego 2011 r.
- Kępińska B. Geotermia w Polsce – stan, zasoby, możliwości wykorzystania. Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN. Warszawa. 19 listopada 2013 r.

LITERATURA

- Agrochemiczne badania gleb wielkopolski w latach 2000-2004.* Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2005.
- Analiza potencjałów i kierunków wykorzystania lotnisk o znaczeniu lokalnym zlokalizowanych na obszarze Wielkopolski.* Ekspertyza wykonana na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego. BBSG Baca Gościńciarek i Wspólnicy Doradztwo Gospodarcze Sp. z o.o. Poznań. 2014.
- Analiza potencjału eksportowego województwa wielkopolskiego.* EU-CONSULT Sp. z o.o. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2011 r.
- Andrzejewska A. 2013. *System monitoringu sektora ekonomii społecznej – podręcznik wdrożeniowy.* Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Poznań. s. 12.

- Atlas Zasobów Geotermalnych Formacji Mezozoicznej na Niżu Polskim*. Ministerstwo Środowiska / NFOŚ / Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie / Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie. Kraków. 2006.
- Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2014 - województwo wielkopolskie. Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych. Warszawa. 2014.
- Badania gleb na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych województwa wielkopolskiego*. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2007.
- Badanie ruchu turystycznego w Wielkopolsce w roku 2011 i 2013 – wielkość, struktura oraz ocena jakości usług turystycznych i określenie turystycznego wizerunku Wielkopolski* (opracowanie wyników dla I tury badania). Projekt współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 „Fundusze europejskie – dla rozwoju innowacyjnej Wielkopolski”. BIOSTAT. 2011.
- Bagiński E. 2006. *Sieć osadnicza w wielowątkowych badaniach planistów przestrzennych*. W: Bagiński E. (red.). Sieć osadnicza jako przedmiot badań. Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej. Wrocław.
- Bąkowski A., Mażewska M. *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*. Raport Państwowej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2012. s. 83.
- Beim M., Mazur B., Soczówka A., Zajdler R. *Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju*. Ekspertyza wykonana na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego. Poznań. 2014.
- Biblioteczka Programu Rolnośrodowiskowego 2007-2013 – Ochrona gleb i wód*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Warszawa. 2009.
- Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce według stanu na 31 grudnia 2013 roku*. Państwowy Instytut Geologiczny / Państwowy Instytut Badawczy. Warszawa. 2014.
- Chrabkowski M. 2010. *Bezpieczeństwo publiczne jako ważny element rozwoju regionalnego*. W: teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju regionalnego. Uniwersytet Szczeciński. Zeszyty naukowe nr 582. Ekonomiczne problemy usług nr 48. Szczecin. s. 9.
- Churski P. 2009. *Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej, Funkcjonowanie i kierunki i rozwoju aglomeracji poznańskiej*. Centrum Badań Metropolitalnych. Poznań.
- Churski P., Konecka-Szydłowska B., Perdał R. 2009. *Rola aglomeracji miejskiej Poznania w kształtowaniu spójności regionu wielkopolskiego*. W: Churski P. Spójność i konkurencyjność regionu wielkopolskiego. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Warszawa.
- Czapiński J., Panek T. 2013. *Diagnoza Społeczna 2013 – warunki i jakość życia Polaków*. Rada Monitoringu Społecznego. Projekt sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki. Warszawa.
- Eurostat Regional Yearbook 2014*: Health.
- Generalny Pomiar Ruchu z 2010 roku*. Transprojekt-Warszawa Sp. z o.o. Warszawa. 2010.
- Heffner K. 2011. *Funkcje metropolitalne stolic województw Polski Zachodniej*. Politechnika Opolska. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2013 rok*. Ministerstwo Finansów. Warszawa. 2014.
- Interim Territorial Cohesion Report. Preliminary results on ESPON and EU Commission studies*. DG REGIO. Bruksela. 2004.
- Inwestycje kolejowe w województwie wielkopolskim w czerwcu 2014 roku*. Komunikat prasowy PKP PLK S.A. Warszawa. 17 lipca 2014.
- Kaczmarek T., Łodyga B. 2012. *Sytuacja demograficzna Poznania na tle krajowych i europejskich metropolii*. Zeszyty naukowe 2012 (245). Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Poznań.
- Kierunki migracji mieszkańców Poznania*. Urząd Miasta Poznania. Poznań. 2009.
- Kodeks dobrej praktyki rolniczej*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Ministerstwo Środowiska. Warszawa. 2004.
- Koncepcja programowo-przestrzenna rewitalizacji śródlądowej drogi wodnej relacji wschód-zachód. obejmującej drogi wodne: Odra. Warta. Noteć. Kanał Bydgoski. Brda. Wisła. Nogat. Szkarpawa oraz Zalew Wiślany (planowana na terenie Polski MDW E70)*. Międzywojewódzki Zespół Roboczy ds. MDW E 70 na odcinku polskim w ramach projektu zrealizowanego z inicjatywy marszałków województw: lubuskiego, wielkopolskiego, kujawsko-pomorskiego, pomorskiego i warmińsko – mazurskiego. 2010-2011.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 roku.
- Kowalik A. Materiały dydaktyczne: *Hydrologiczna charakterystyka rzek*. Instytut Inżynierii i Gospodarki Wodnej Politechniki Krakowskiej.

- Krajowy Program Zwiększania Lesistości do roku 2020.* Ministerstwo Środowiska – aktualizacja. Warszawa. 2003.
- Lisowski A., Grochowski M., 2008. *Procesy suburbanizacji. Uwarunkowania, formy i konsekwencje.* Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Warszawa.
- List of major foreign investors in Poland – December 2013.* Polish Information and Foreign Investment Agency. Warszawa. 2014.
- Lista 500 Polityki* – Ranking 100 największych eksporterów w Polsce w 2012 r. Tygodnik „Polityka” (<http://www.lista500.polityka.pl/rankings/export>). Warszawa.
- Lista 500 Polityki* – Ranking największych polskich firm w 2012 r. Tygodnik „Polityka” (<http://www.lista500.polityka.pl/rankings/show>). Warszawa.
- Matusiak K. B. 2010. *Budowa powiązań nauki z biznesem w gospodarce opartej na wiedzy.* Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. Warszawa. s. 12.
- Matusiak K. B. 2011. *Słownik pojęć, innowacje i transfer technologii.* PARP. Warszawa. s. 252.
- Migracje mieszkańców Poznania na teren powiatu poznańskiego.* Urząd Miasta Poznania. Poznań. 2009.
- Monitoring wód podziemnych na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych w 2013 roku.* Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Nieć N., Orłowska J., Wasilewska M. *Profile regionalne sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce.* Materiał opracowany w ramach Raportu o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2014.
- Nowicki M. *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2014.* Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Gdańsk. 2014.
- Ocena jakości wód podziemnych w punktach pomiarowych w ramach monitoringu operacyjnego stanu chemicznego wód podziemnych w 2013 roku.* Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Ocena stanu jednolitych części wód w latach 2010-2012.* Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2013.
- Olech A., P. Sobiesiak-Penszko. *Partycypacja publiczna w Polsce.* Diagnoza i rekomendacje. W: Analizy i opinie. Numer Specjalny 3. Luty 2013. „Decydujemy razem” s. 12.
- Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce.* Raport Państwowej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2012.
- Parysek J.J. 2005. *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne.* Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Poznań.
- Pergół S., Sokołowski J. *Bilans zasobów eksploatacyjnych i dyspozycyjnych wód podziemnych Polski według stanu na dzień 31 grudnia 2012 roku.* Państwowy Instytut Geologiczny / Państwowy Instytut Badawczy. Warszawa. 2013.
- Plan gospodarki odpadami dla województwa wielkopolskiego na lata 2012-2017.* Arcadis Sp. z o.o. – Zespół Studiów i Analiz Środowiskowych w Katowicach na zlecenie Zarządu Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2012.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.* Uchwała Sejmiku Województwa Wielkopolskiego Nr XLVI/690/10 z 26 kwietnia 2010 roku. w sprawie zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Wielkopolskiego.
- Potencjalne korzyści i kierunki wymiany towarowej dla kreowania impulsów rozwojowych regionów korytarza Bałtyk-Adriatyk w Polsce.* Praca wykonana w Zakładzie Ekonomiki i Prawa Instytutu Morskiego w Gdańsku na zlecenie Stowarzyszenia Polskich Regionów Korytarza Transportowego Bałtyk-Adriatyk. Gdańsk. 2013.
- Potencjał województwa wielkopolskiego dla rozwoju energetyki odnawialnej.* Regions 202020. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w ramach projektu ENNEREG finansowanego z programu Inteligentna Energia – Europa.
- Program ochrony środowiska Województwa Wielkopolskiego na lata 2012-2015.* Arcadis Sp. z o.o. Zespół Studiów i Analiz Środowiskowych w Katowicach na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2012.
- Program rozwoju produktów turystycznych Wielkopolski.* Wielkopolska Organizacja Turystyczna.
- Program wodno-środowiskowy kraju.* Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej. Warszawa. 2010.
- Przegląd zasobów odnawialnych źródeł energii w województwie wielkopolskim.* Biuro Inżynierjno-Konsultingowe Czesław Przybyła na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2007.
- Przejawy obywatelskości Wielkopolan i rola władz lokalnych w ich wspieraniu* – streszczenie wyników badania. Projekt zrealizowany przez WYG PSDB Sp. z o.o. na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Poznaniu. Poznań. 2012.

- Przejawy obywatelskości Wielkopolan i rola władz lokalnych w ich wspieraniu* – streszczenie wyników badania. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.
- Przygodzki Z. 2007. *Konkurencyjność regionów*. W: Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z. Region i jego rozwój w warunkach globalizacji. CeDeWu. Warszawa. s. 149.
- Raport Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej nt. referendum lokalnych*. Stan na 6 września 2013 roku.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013 (profile regionalne)*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa. 2014.
- Raport o stanie sportu w Województwie Wielkopolskim*. Departamentu Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2013.
- Raport o stanie środowiska w Polsce w 2008 roku*. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. Biblioteka Monitoringu Środowiska. Warszawa. 2010.
- Raport o stanie środowiska w Wielkopolsce w roku 2013*. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Raport: Sektor gazowy a energetyka. PwC, ING. 2012.
- Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce*. Raport Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowego Instytutu Badawczego – zeszyt 3. Puławy. 2006.
- Regionalny Plan Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Wielkopolskim na lata 2013-2020*. Załącznik do Uchwały Nr 2878/2012 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2012 roku.
- Rolnictwo ekologiczne w Polsce*. Raporty Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych za lata 2005-2014.
- Rynek powierzchni magazynowych w Polsce w 2013 roku*. On Point. Jones Lang LaSalle. 2014.
- Stan i struktura bezrobocia rejestrowanego na wsi w 2012 roku*. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Departament Rynku Pracy. 2013.
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Wielkopolskiego*. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu. Poznań. 2010.
- System monitoringu sektora ekonomii społecznej - podręcznik wdrożeniowy*. Opracowanie w ramach projektu innowacyjnego testującego pn. „Wielkopolskie Centrum Ekonomii Solidarności – koordynacja na rzecz zapewnienia trwałości funkcjonowania instytucji ekonomii społecznej”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu. Poznań. 2013. str. 12.
- Strategia Rozwoju Turystyki w województwie wielkopolskim*. Załącznik do Uchwały Nr X/103/07 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 czerwca 2007 roku.
- Strategia wzrostu efektywności energetycznej i rozwoju odnawialnych źródeł energii w Wielkopolsce na lata 2012-2020*. Wielkopolska Agencja Zarządzania Energią Sp. z o.o. Poznań. 2012.
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla rozwoju Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej*. Urząd Miejski w Kaliszu. Kalisz-Ostrów Wlkp. 2014.
- Strykiewicz T., Dyba W. i in. 2014. *Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie klastrów w województwie wielkopolskim*. Ekspertyza wykonana na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego. Poznań.
- Szymańska D. 2009. *Geografia osadnictwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa. s. 398
- Transport publiczny w Wielkopolsce*. Raport Departamentu Transportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2014.
- Uzasadnienie do Uchwały nr XLIV/855/14 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 28 kwietnia 2014 roku.
- Węclawowicz G. 2007. *Geografia społeczna miast - nowe wydanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- Walaszek M. *Dostępność żłobków, szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego w aglomeracji poznańskiej na tle przemian demograficznych*. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. 2013.
- Wielkopolski Regionalny Plan Działań na Rzecz Zrównoważonej Energii w zakresie źródeł odnawialnych i efektywności energetycznej*. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w ramach projektu: ENNEREG - Regiony przecierające szlak dla zrównoważonej energii w Europie. W: Przegląd zasobów odnawialnych źródeł energii w województwie wielkopolskim. Biuro Inżynierijno-Konsultingowe Czesław Przybyła na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2007.
- Włodarczyk W. *Struktura sektorowa finansowania wydatków na B+R w krajach strefy euro* (<http://www.instytut.info/Vkonf/site/40.pdf>).
- Wyniki badań monitoringowych i ocena stanu jednolitych części wód (JCW) jeziornych Wielkopolski w latach 2010 - 2012*. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2013.

- Wyniki monitoringu wód podziemnych na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych (OSN) w 2013 roku.* Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Poznań. 2014.
- Wylęgała P., Kuźniak S., Dolata P. *Obszary ważne dla ptaków w okresie gniazdowania oraz migracji na terenie województwa wielkopolskiego.* Ekspertyza wykonana dla Wielkopolskiego Biura Planowania Przestrzennego w Poznaniu. Poznań. 2008.
- Zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego.* Ministerstwo Spraw Wewnętrznych u Administracji. 2005.
- Zajadacz A. 2010. *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom IV Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących w Polsce – zarys specyfiki problemu.* Seria Turystyka I Rekreacja – studia i prace nr 4. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznań.
- Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020.* Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2012.
- Zasady i kryteria wyznaczania obszarów funkcjonalnych w województwie wielkopolskim.* Uchwała nr 478/2015 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 30 kwietnia 2015 r.
- Zdrowie i ochrona zdrowia w województwie wielkopolskim.* Opracowanie diagnostyczne na potrzeby WRPO 2014+. Urząd marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 2014.
- Znaczenie sektora MŚP dla rozwoju Wielkopolski.* Raport z analizy oraz badania społecznego dotyczącego przedsiębiorstw sektora MŚP w województwie wielkopolskim. Wielkopolskie Obserwatorium Rynku Pracy. Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu. Poznań. 2012.

SPIS TABEL

Tab. 1. Kierunki wykorzystania powierzchni województwa wielkopolskiego w 2004 i 2013 roku.....	8
Tab. 2. Lesistość w Polsce i Wielkopolsce w latach 2004-2013.....	14
Tab. 4. Potencjał hydroenergetyczny Wielkopolski	25
Tab. 5. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku (m ³ /1 mieszkańca) w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	29
Tab. 6. Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczania odprowadzone do wód lub do ziemi (m ³ /1 mieszkańca) w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów.....	32
Tab. 7. Odpady wytworzone, składowane i poddane odzyskowi województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów.....	35
Tab. 8. Pyłowe zanieczyszczenia powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	38
Tab. 9. Gazowe zanieczyszczenia powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	38
Tab. 10. Struktura użytków rolnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	43
Tab. 11. Liczba gospodarstw rolnych w województwie wielkopolskim według grup obszarowych w latach 2010 i 2013 na tle innych województw	45
Tab. 12. Gospodarstwa ekologiczne w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	46
Tab. 13. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych w województwie wielkopolskim w latach 2010-2013	48
Tab. 14. Powierzchnia upraw oraz zbiory i plony roślin uprawnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	54
Tab. 15. Pogłowie zwierząt gospodarskich w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013	58
Tab. 16. Wartość dodana brutto w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie, rybactwie w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012	59
Tab. 17. Produkcja rolnicza w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012.....	60
Tab. 18. Skup ważniejszych produktów rolniczych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	60
Tab. 19. Wskaźniki charakteryzujące obszary wiejskie województwa wielkopolskiego na tle innych województw i kraju w roku 2010.....	62
Tab. 20. Klasyfikacja miast województwa wielkopolskiego według pełnionych funkcji i klas wielkościowych.....	78
Tab. 21. Zmiany liczby ludności miast województwa wielkopolskiego w zależności od typu funkcjonalnego	85
Tab. 22. Wykaz dróg krajowych w zarządzie GDDKiA (stan na czerwiec 2015 roku)	99
Tab. 22. Wykaz dróg wojewódzkich w zarządzie WZDW w Poznaniu (stan na czerwiec 2015 roku)	100
Tab. 22. Sieć drogowa województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 na tle kraju.....	103
Tab. 23. Liczba przewiezionych pasażerów przez Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej na terenie województwa wielkopolskiego w latach 2012-2013	110
Tab. 24. Sieć kolejowa województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 na tle kraju	112
Tab. 25. Podstawowe informacje o liniach kolejowych lub ich odcinkach z priorytetem ruchu pasażerskiego na terenie województwa wielkopolskiego	112
Tab. 26. Podstawowe informacje o liniach kolejowych z priorytetem ruchu towarowego na terenie województwa wielkopolskiego.....	113
Tab. 27. Ruch pasażerów w portach lotniczych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju (os.).....	122
Tab. 28. Przeladunek towarów w portach lotniczych w latach 2004-2013 (t)	123
Tab. 29. Kierunki potoków ładunkowych województwa wielkopolskiego	128
Tab. 30. Obsługa transportowa przewozów towarowych w województwie wielkopolskim.....	129
Tab. 31. Wojewódzki bilans przewozów ładunków transportem samochodowym w 2013 roku (t)	129
Tab. 32. Produkcja energii elektrycznej w województwie wielkopolskim i w Polsce oraz udział Wielkopolski w produkcji ogólnokrajowej w latach 2004-2013.....	133
Tab. 33. Zużycie energii elektrycznej w województwie wielkopolskim i w Polsce oraz udział Wielkopolski w zużyciu ogólnokrajowym w latach 2004-2013	133
Tab. 34. Liczba instalacji i moc obiektów wykorzystujących odnawialne źródła energii w roku 2014 według województw	136
Tab. 35. Odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do Internetu w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	149

Tab. 36. Liczba uczniów szkół podstawowych i gimnazjów przypadająca na 1 komputer z szerokopasmowym dostępem do Internetu w województwie wielkopolskim w latach 2007-2012 na tle kraju	149
Tab. 37. Migracje ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	167
Tab. 38. Struktura ludności województwa wielkopolskiego według ekonomicznych grup wieku w latach 2004-2013 według podregionów	170
Tab. 39. Przeciętne dalsze trwanie życia według grup wieku w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	172
Tab. 40. Prognoza ludności dla województwa wielkopolskiego na lata 2014-2050 (tys. osób)	173
Tab. 41. Pracujący według sektorów ekonomicznych (według faktycznego miejsca pracy) w województwie wielkopolskim w latach 2010-2013	176
Tab. 42. Przeciętne zatrudnienie według sekcji PKD 2007 w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	178
Tab. 43. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia i świadczenia emerytalno-rentowe w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	182
Tab. 44. Placówki wychowania przedszkolnego w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	194
Tab. 45. Szkoły podstawowe i gimnazja w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	200
Tab. 46. Wyniki poszczególnych części egzaminu gimnazjalnego w województwie wielkopolskim w latach 2012-2014	204
Tab. 47. Szkoły ponadgimnazjalne dla młodzieży w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	207
Tab. 48. Zdawalność egzaminu maturalnego w 2013 roku według województw	212
Tab. 49. Zdawalność egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe w zakresie najpopularniejszych zawodów w województwie wielkopolskim w 2013 roku	213
Tab. 50. Studenci szkół wyższych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	216
Tab. 51. Stacjonarna opieka zdrowotna w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	219
Tab. 52. Apteki i punkty apteczne w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	221
Tab. 53. Kadra medyczna (według podstawowego miejsca pracy) w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013 na tle kraju	222
Tab. 54. Wydatki województw na ochronę zdrowia w 2013 roku	224
Tab. 55. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę zdrowia w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	225
Tab. 56. Placówki stacjonarnej opieki społecznej w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	226
Tab. 57. Żłobki w województwie wielkopolskim w latach 2004-2011 według podregionów na tle kraju	229
Tab. 58. Liczba żłobków i klubów dziecięcych w województwie wielkopolskim w roku 2012 i 2013 według podregionów	229
Tab. 59. Podmioty ekonomii społecznej w województwie wielkopolskim w 2013 roku	231
Tab. 60. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na pomoc społeczną w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	232
Tab. 61. Zasoby mieszkaniowe w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	234
Tab. 62. Mieszkania oddane do użytkowania w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	236
Tab. 63. System zarządzania kryzysowego w Polsce	240
Tab. 64. Liczba przestępstw (tys.) według rodzajów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	243
Tab. 65. Tereny zagrożone powodzią w województwie wielkopolskim	244
Tab. 66. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w kategorii bezpieczeństwo publiczne w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013	245
Tab. 67. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	247
Tab. 68. Frekwencja wyborcza w wyborach prezydenckich w województwie wielkopolskim w roku 2005 i 2010 na tle kraju	248
Tab. 69. Frekwencja wyborcza w wyborach do Sejmu i Senatu w województwie wielkopolskim w roku 2005, 2007 i 2010	249
Tab. 70. Frekwencja wyborcza w wyborach do europarlamentu w województwie wielkopolskim w roku 2004 i 2009 na tle kraju	250

Tab. 71. Frekwencja wyborcza w wyborach do samorządu w województwie wielkopolskim w roku 2006 i 2010 na tle kraju.....	250
Tab. 72. Referenda ogółem w Wielkopolsce w latach 2006-2013 na tle kraju	251
Tab. 73. Referenda merytoryczne w Wielkopolsce w latach 2006-2013 na tle kraju	251
Tab. 74. Grupa produktów wizerunkowych (markowych) Wielkopolski z uwzględnieniem wpływu na poprawę konkurencyjności regionu i stopniem ich innowacyjności.....	256
Tab. 75. Baza noclegowa i jej wykorzystanie w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	262
Tab. 76. Wydatki na turystykę budżetów gmin i miast na prawach powiatu w województwie wielkopolskim w latach 2007-2013 według podregionów.....	264
Tab. 77. Obiekty sportowe w województwie wielkopolskim w latach 2007, 2010 i 2013	265
Tab. 78. Boiska typu Orlik w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	266
Tab. 79. Nowe obiekty sportowe wybudowane ze środków „Programu rozwoju bazy obiektów sportowych województwa wielkopolskiego na lata 2000-2014”	267
Tab. 80. Liczba klubów i sekcji sportowych w Wielkopolsce w latach 2004-2012	267
Tab. 81. Liczba osób trenujących w klubach sportowych, trenerów i instruktorów sportowych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012	268
Tab. 82. Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego na sport i rekreację w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	269
Tab. 83. Obiekty krajoznawcze w regionach według Kanonu Krajoznawczego Polski	271
Tab. 84. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2004-2013	274
Tab. 85. Liczba ludności na 1 miejsce w kinach stałych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów.....	275
Tab. 86. Wybrane obiekty kulturalne w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	276
Tab. 87. Podmioty gospodarcze według klas wielkości w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	294
Tab. 88. Największe podmioty gospodarcze według klas wielkości zarejestrowane w rejestrze REGON w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 w podregionach.....	296
Tab. 89. Ranking największych firm w województwie wielkopolskim w 2012 roku	299
Tab. 90. Struktura nakładów inwestycyjnych w gospodarce narodowej według sekcji PKD 2007 (ceny bieżące) w województwie wielkopolskim w roku 2009 i 2013	307
Tab. 91. Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 na tle kraju.....	313
Tab. 92. Nakłady na działalność innowacyjną w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 na tle kraju	317
Tab. 93. Zatrudnienie w działalności badawczo-rozwojowej w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju.....	322
Tab. 94. Dochody własne JST według rodzajów w województwie wielkopolskim w 2008 i 2013 roku (mln zł) ...	333
Tab. 95. Wydatki budżetów JST według rodzajów w województwie wielkopolskim w 2008 i 2013 roku (mln zł)	334

SPIS RYCIN

Ryc. 1. Mapa hipsometryczna – Polska i Wielkopolska.....	6
Ryc. 2. Układ pradolin w Polsce i Wielkopolsce.....	7
Ryc. 3. Liczba złóż kopalin w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	10
Ryc. 4. Występowanie poszczególnych typów chemicznych wód leczniczych i zmineralizowanych oraz wód termalnych w Polsce.....	12
Ryc. 5. Kategoryzacja gmin województwa wielkopolskiego ze względu na preferencje zalesieniowe.....	15
Ryc. 6. Średnia roczna częstość prędkości wiatru w przedziale 4-9 m/s w województwie wielkopolskim.....	24
Ryc. 7. Mapa rozkładu gęstości ziemskiego strumienia ciepłego na Niżu Polskim.....	26
Ryc. 8. Mapa jednostkowych dostępnych zasobów energii geotermalnej na Niżu Polskim.....	27
Ryc. 9. Zużycie wody w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	30
Ryc. 10. Produkcja ścieków w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	31
Ryc. 12. Odpady zmieszane zebrane w ciągu roku na 1 mieszkańca w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	34
Ryc. 11. Ilość zebranych odpadów komunalnych zmieszanych na jednego mieszkańca w ciągu 2013 roku.....	35
Ryc. 13. Emisja zanieczyszczeń gazowych i pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych w Wielkopolsce w latach 2004-2013.....	37
Ryc. 14. Emisja CO ₂ , SO ₂ i NO _x z zakładów szczególnie uciążliwych w Wielkopolsce w latach 2004-2013.....	37
Ryc. 15. Pracujący w rolnictwie w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012.....	44
Ryc. 16. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych według województw w 2013 roku.....	45
Ryc. 17. Gospodarstwa ekologiczne w Wielkopolsce w latach 2004-2013.....	47
Ryc. 18. Zużycie nawozów mineralnych w rolnictwie w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	48
Ryc. 19. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych w rolnictwie w województwie wielkopolskim w 2010 roku według powiatów.....	49
Ryc. 20. Umaszynowanie w rolnictwie w województwie wielkopolskim w 2010 roku według powiatów.....	50
Ryc. 21. Struktura upraw zbóż w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	51
Ryc. 22. Produkcja roślinna w Wielkopolsce w latach 2004-2013 (1).....	52
Ryc. 23. Produkcja roślinna w Wielkopolsce w latach 2004-2013 (2).....	52
Ryc. 24. Struktura powierzchni wybranych upraw w województwie wielkopolskim w 2010 roku według powiatów.....	53
Ryc. 26. Zmiany liczebności zwierząt gospodarskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju.....	56
Ryc. 25. Pogłowie zwierząt gospodarskich w sztukach dużych w województwie wielkopolskim w 2010 roku według powiatów.....	57
Ryc. 27. Produkcja zwierzęca w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	58
Ryc. 28. Poziom cen przeciętnych skupu produktów roślinnych w 2013 roku według województw.....	61
Ryc. 29. Poziom cen przeciętnych skupu produktów zwierzęcych w 2013 roku według województw.....	61
Ryc. 30. Przyrost naturalny i wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarach wiejskich i w miastach w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	64
Ryc. 31. Wiejskie jednostki osadnicze w województwie wielkopolskim w 2013 roku według gmin.....	65
Ryc. 32. Dobowe migracje ludności z obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim w 2011 roku według gmin.....	66
Ryc. 33. Podmioty gospodarcze branży rolniczej na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013 według gmin.....	67
Ryc. 34. Podmioty gospodarcze branży przemysłowej i usługowej na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013 według gmin.....	68
Ryc. 35. Bezrobotni na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	70
Ryc. 36. Liczba miast i wskaźnik urbanizacji w roku 2013 według województw.....	73
Ryc. 37. Udział ludności miejskiej i wiejskiej w ogóle ludności (okręg wewnętrzny) oraz udział powierzchni zajętej przez miasta i obszary wiejskie (okręg zewnętrzny) w 2013 roku.....	74
Ryc. 38. Wskaźnik urbanizacji w latach 2004-2013 według województw.....	74
Ryc. 39. Zmiany liczby ludności miejskiej na 1 000 ludności w 2013 roku według województw.....	75
Ryc. 40. Dynamika zmian liczby ludności ogółem oraz w przekroju miasto-wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	75

Ryc. 41. Rozkład miast województwa wielkopolskiego pod względem wielkości w 2013 roku według prawa Zipfa – wykres funkcji potęgowej	76
Ryc. 42. Ludność według typów miast w województwie wielkopolskim w 2013 roku	77
Ryc. 43. Udział ludności miejskiej zamieszkującej miasta danej wielkości (okrąg zewnętrzny) oraz udział miast danej wielkości w ogólnej liczbie miast (okrąg wewnętrzny) według typów miast.....	82
Ryc. 44. Zmiana liczby ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według gmin.....	83
Ryc. 45. Zmiana procentowa ludności w miastach województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 w podziale na podregiony	84
Ryc. 46. Saldo migracji, saldo ruchu naturalnego oraz wskaźnik przyrostu rzeczywistego na 1 000 mieszkańców w miastach województwa wielkopolskiego.....	86
Ryc. 47. Saldo migracji, saldo ruchu naturalnego oraz wskaźnik przyrostu rzeczywistego na 1 000 mieszkańców na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego	86
Ryc. 48. Migracje ludności miast województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 w zależności od kierunku w przekroju miasto-wieś	87
Ryc. 49. Zmiany udziału ludności w danych grupach wiekowych na obszarach miejskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	87
Ryc. 50. Zmiany udziału ludności w danych grupach wiekowych na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	88
Ryc. 51. Zmiany udziału zatrudnionych w sektorach usług, przemysłu i budownictwa oraz rolnictwa na obszarach miejskich i wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013	89
Ryc. 52. Zmiany powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych pod kątem zabudowy mieszkaniowej (ha) na tle udziału ludności zamieszkującej obszary miejskie (%) w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	90
Ryc. 53. Zmiany powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych pod kątem zabudowy mieszkaniowej (ha) na tle zmian powierzchni gruntów rolnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	90
Ryc. 54. Drogi o nawierzchni twardej (km) według kategorii w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	95
Ryc. 55. Gęstość dróg publicznych w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	96
Ryc. 56. Sieć drogowa na terenie województwa wielkopolskiego (bez dróg powiatowych i gminnych) wg nośności w 2014 roku	97
Ryc. 57. Długość autostrad i dróg ekspresowych województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	98
Ryc. 58. Natężenie ruchu na drogach krajowych według województw	104
Ryc. 59. Natężenie ruchu na drogach wojewódzkich według województw.....	105
Ryc. 61. Wskaźnik motoryzacji w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	106
Ryc. 60. Liczba wypadków i liczba ofiar śmiertelnych na terenie województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013	107
Ryc. 62. Śmiertelność w wypadkach drogowych w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	108
Ryc. 63. Liczba funkcjonujących regularnych linii autobusowych w Wielkopolsce, dla których zezwolenie wydał Marszałek Województwa Wielkopolskiego, w latach 2010-2013.....	109
Ryc. 64. Liczba przewiezionych pasażerów w transporcie autobusowym na terenie województwa wielkopolskiego w latach 2009-2013	110
Ryc. 65. Gęstość sieci kolejowej w Polsce w 2013 roku według województw	111
Ryc. 66. Kategorie linii kolejowych na terenie województwa wielkopolskiego w 2013 roku	111
Ryc. 67. Czynna sieć kolejowa na terenie województwa wielkopolskiego z wykazem klas linii w 2014 roku.....	114
Ryc. 68. Wizja kształtowania podstawowych elementów sieci kolejowej, w tym kolei dużych prędkości	118
Ryc. 69. Ruch pasażerów w portach lotniczych w latach 2004-2013	122
Ryc. 70. Przeladunek towarów w portach lotniczych w latach 2004-2013.....	123
Ryc. 71. Drogi wodne województwa wielkopolskiego na tle obszarów Natura 2000 w 2014 roku	125
Ryc. 72. Przewozy ładunków żegluga śródlądową według grup ładunkowych w Polsce w 2013 roku	126
Ryc. 73. Przewozy ładunków transportem samochodowym w 2013 roku według województw	127
Ryc. 75. Udział przewoźników w przewożonej masie ładunków w transporcie intermodalnym w Polsce w 2013 roku.....	129
Ryc. 74. Lokalizacja terminali intermodalnych w Polsce według danych Urzędu Transportu Kolejowego w 2014 roku.....	130
Ryc. 76. Wpływ zastosowania transportu intermodalnego na układ kosztów w transporcie.....	130

Ryc. 77. Główne kierunki przewozów intermodalnych w relacjach z terminalami na terenie województwa wielkopolskiego w 2014 roku	131
Ryc. 78. Rynek powierzchni magazynowych w największych aglomeracjach Polski w 2013 roku	132
Ryc. 79. Zużycie energii elektrycznej według sektorów ekonomicznych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	134
Ryc. 80. Sieć elektroenergetyczna najwyższych napięć w województwie wielkopolskim wraz z infrastrukturą planowaną do realizacji do 2025 roku	138
Ryc. 81. Długość sieci ciepłej w 2013 roku według województw	140
Ryc. 82. Koszty ciepła w 2013 roku według województw	140
Ryc. 83. Zużycie gazu w 2013 roku według województw w przekroju miasto-wieś	141
Ryc. 84. Gęstość sieci gazowej w 2013 roku według województw	141
Ryc. 85. Ludność korzystająca z gazu w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 według gmin	142
Ryc. 86. Ludność korzystająca z wodociągów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według gmin	144
Ryc. 87. Zużycie wody w latach 2004-2013 według województw	145
Ryc. 88. Ludność korzystająca z kanalizacji w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według gmin	146
Ryc. 89. Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer z dostępem do Internetu w latach 2004-2013 według województw	148
Ryc. 90. Dostępność sprzętu komputerowego w szkołach, w tym wyposażonego w Internet szerokopasmowy, w województwie wielkopolskim w 2012 roku według powiatów	150
Ryc. 91. Przedsiębiorstwa wykorzystujące komputery w latach 2004-2013 według województw	151
Ryc. 92. Przedsiębiorstwa posiadające dostęp do Internetu w latach 2004-2013 według województw	152
Ryc. 93. Przedsiębiorstwa posiadające dostęp do Internetu szerokopasmowego w latach 2004-2013 według województw	152
Ryc. 94. Przedsiębiorstwa posiadające stronę internetową w latach 2004-2013 według województw	153
Ryc. 95. Udział ludności (okręg zewnętrzny) oraz udział miejscowości (okręg wewnętrzny) zakwalifikowanych przez badania na potrzeby projektu Wielkopolska Sieć Szerokopasmowa w województwie wielkopolskim w 2011 roku	154
Ryc. 96. Ludność zamieszkująca obszary w określonych możliwościach podłączenia dostępu do Internetu w województwie wielkopolskim w 2011 roku według powiatów	155
Ryc. 97. Zasięg LTE według dostępnych operatorów (stan na kwiecień 2015 roku)	157
Ryc. 98. Liczba ludności w województwie wielkopolskim w przekroju miasto-wieś w latach 2004-2013	158
Ryc. 99. Wskaźnik urbanizacji w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	160
Ryc. 100. Gęstość zaludnienia w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	161
Ryc. 101. Liczba ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według powiatów	162
Ryc. 102. Liczba urodzeń żywych na 1 000 ludności w podziale na miasto i wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	163
Ryc. 103. Liczba zgonów na 1 000 ludności w przekroju miasto-wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	164
Ryc. 104. Współczynnik zgonów niemowląt na 1 000 urodzeń żywych w przekroju miasto-wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	164
Ryc. 105. Przyrost naturalny na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	165
Ryc. 106. Ruch naturalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	166
Ryc. 107. Małżeństwa i rozwody na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	166
Ryc. 108. Ludność województwa wielkopolskiego według płci i wieku w 2013 roku w tys. osób	168
Ryc. 109. Struktura ludności województwa wielkopolskiego według biologicznych grup wieku w latach 2004-2013	169
Ryc. 110. Struktura ludności województwa wielkopolskiego według ekonomicznych grup wieku w latach 2004-2013	171
Ryc. 111. Przeciętna długość życia w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012	171
Ryc. 112. Prognoza ludności dla województwa wielkopolskiego według podregionów	173
Ryc. 113. Prognoza udziału ludności województwa wielkopolskiego według ekonomicznych grup wieku	174
Ryc. 114. Prognoza ludności województwa wielkopolskiego według edukacyjnych grup wieku	175
Ryc. 115. Pracujący według sektorów ekonomicznych w województwie wielkopolskim w 2013 roku (według faktycznego miejsca pracy)	177

Ryc. 116. Struktura przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw według sekcji PKD 2007 w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013	179
Ryc. 117. Aktywność ekonomiczna mieszkańców województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013	180
Ryc. 118. Struktura ludności w wieku 15 lat i więcej według statusu na rynku pracy w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	181
Ryc. 119. Aktywność zawodowa ludności według wykształcenia w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	182
Ryc. 120. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	183
Ryc. 121. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	184
Ryc. 122. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów ..	185
Ryc. 123. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych kobiet i mężczyzn w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	186
Ryc. 124. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych do 25 roku życia i ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	187
Ryc. 125. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych powyżej 50 roku życia i ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013	188
Ryc. 126. Liczba długotrwale bezrobotnych (powyżej 12 miesięcy) i ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2005-2013	188
Ryc. 127. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców obszarów wiejskich i ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	189
Ryc. 128. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych według czasu pozostawania bez pracy w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	190
Ryc. 129. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych według czasu pozostawania bez pracy w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	191
Ryc. 130. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych według wieku w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	191
Ryc. 131. Struktura wykształcenia osób bezrobotnych w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	192
Ryc. 132. Placówki wychowania przedszkolnego w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	195
Ryc. 133. Placówki wychowania przedszkolnego w przekroju miasto – wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	196
Ryc. 134. Dzieci w wieku przedszkolnym objęte wychowaniem przedszkolnym w przekroju miasto – wieś w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	196
Ryc. 135. Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	197
Ryc. 136. Liczba dzieci przypadająca na 100 miejsc w przedszkolach w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	198
Ryc. 137. Liczba placówek oraz liczba dzieci przypadających na 1 placówkę wychowania przedszkolnego w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	199
Ryc. 138. Liczba uczniów w województwie wielkopolskim przypadających na 1 szkołę według ich typów w latach 2004-2013	200
Ryc. 139. Liczba uczniów przypadających na 1 szkołę w przekroju miasto – wieś w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	201
Ryc. 140. Współczynnik skolaryzacji netto w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	201
Ryc. 140. Współczynnik skolaryzacji netto – szkoły podstawowe w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	202
Ryc. 140. Współczynnik skolaryzacji netto – gimnazja w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	203
Ryc. 143. Liczba uczniów przypadających na 1 pomieszczenie szkolne w przekroju miasto – wieś w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	205
Ryc. 144. Szkoły ponadgimnazjalne w województwie wielkopolskim w 2013 roku według podregionów.....	206
Ryc. 145. Liczba uczniów w województwie wielkopolskim przypadających na 1 szkołę wg typów szkół ponadgimnazjalnych w latach 2004-2013	208

Ryc. 146. Liczba uczniów przypadających na jedną szkołę w województwie wielkopolskim w przekroju miasto – wieś w 2013 roku.....	209
Ryc. 147. Liczba uczniów przypadających na jedno pomieszczenia w województwie wielkopolskim w 2012 roku	209
Ryc. 148. Współczynnik skolaryzacji netto na poziomie szkół ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	210
Ryc. 149. Zdawalność egzaminu maturalnego w województwie wielkopolskim w latach 2010-2013.....	212
Ryc. 150. Przeciętny wynik egzaminu maturalnego z obowiązkowej części pisemnej w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	213
Ryc. 151. Zdawalność egzaminu maturalnego w województwie wielkopolskim 2013 roku	214
Ryc. 152. Studenci i absolwenci szkół wyższych w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	216
Ryc. 153. Odsetek ludności w wieku 15-64 lata według poziomu wykształcenia w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	217
Ryc. 154. Liczba przychodni lekarskich z wyróżnieniem obszarów miejskich i wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	219
Ryc. 155. Liczba praktyk lekarskich z wyróżnieniem obszarów miejskich i wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	220
Ryc. 156. Udział dzieci objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych w liczbie dzieci do 3 lat w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	228
Ryc. 157. Korzystający z różnych świadczeń pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	230
Ryc. 158. Zasoby mieszkaniowe w 2013 roku według województw.....	234
Ryc. 159. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	235
Ryc. 160. Mieszkania oddane do użytkowania na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów	237
Ryc. 161. Izby w mieszkaniach na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	238
Ryc. 162. Mieszkania wyposażone w instalacje w zasobach mieszkaniowych województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013 w przekroju miasto-wieś (w % ogółu mieszkań)	239
Ryc. 163. Model organizacji powiadamiania i reagowania kryzysowego w Polsce.....	241
Ryc. 164. Lokalizacja jednostek OSP włączonych do KSR-G oraz lokalizacja jednostek Ratowniczo-Gaśniczych na terenie województwa wielkopolskiego	242
Ryc. 165. Społeczeństwo obywatelskie.....	246
Ryc. 166. Udzielone noclegi turystom polskim i zagranicznym w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013.....	257
Ryc. 167. Liczba turystów polskich i zagranicznych korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	257
Ryc. 168. Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w województwie wielkopolskim według kraju pochodzenia w 2013 roku	258
Ryc. 169. Czynniki decydujące o wyborze miejsca przyjazdu do Wielkopolski	259
Ryc. 170. Obiekty noclegowe i korzystający z noclegów w województwie wielkopolskim w 2013 roku według powiatów.....	260
Ryc. 171. Liczba obiektów turystycznych i dostępne miejsca noclegowe w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	261
Ryc. 172. Korzystający z obiektów turystycznych turyści polscy i zagraniczni według rodzaju obiektu w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	261
Ryc. 173. Wydatki z budżetu województwa w ramach programu „Moje boisko – Orlik 2012” w województwie wielkopolskim w latach 2008-2012	267
Ryc. 174. Stosunek liczby trenujących w klubach sportowych kobiet do trenujących mężczyzn w Wielkopolsce w 2013 roku.....	268
Ryc. 175. Wydatki JST na sport i rekreację w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	269
Ryc. 176. Liczba zabytków* ujętych w ewidencji konserwatorskiej w województwie wielkopolskim w 2013 roku według gmin.....	272
Ryc. 177. Wydatki gospodarstw domowych na kulturę i rekreację w przeliczeniu na 1 osobę w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 na tle kraju	274

Ryc. 178. Teatry w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	276
Ryc. 179. Wybrane wydarzenia kulturalne w województwie wielkopolskim w 2013 roku według podregionów	277
Ryc. 180. Specyfika podregionów województwa wielkopolskiego pod względem potencjałów rozwojowych.....	278
Ryc. 181. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2012 roku w Polsce według podregionów i województw	281
Ryc. 182. Wielkość PKB na 1 mieszkańca w 2012 roku i skala jego przyrostu w latach 2010-2012 w Polsce według województw i podregionów	282
Ryc. 183. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2013 roku według województw w odniesieniu do średniej krajowej oraz zmiana wielkości wskaźnika w stosunku do roku 2012.....	283
Ryc. 184. Wartość dodana brutto województwa wielkopolskiego w 2012 roku według podregionów	283
Ryc. 185. Produkt krajowy brutto Polski w 2012 roku według województw (mld zł; %)	284
Ryc. 186. Produkt krajowy brutto Wielkopolski w 2012 roku według podregionów (mld zł; %)	284
Ryc. 187. Wartość dodana brutto Polski, Wielkopolski i podregionów województwa wielkopolskiego w 2012 roku w podziale na sektory gospodarki	285
Ryc. 188. Wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 pracującego w 2012 roku w Polsce według podregionów i województw	286
Ryc. 189. Poziom dochodów do dyspozycji brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2012 roku według województw	287
Ryc. 190. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	288
Ryc. 191. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w województwie wielkopolskim w 2013 roku w podziale na sektory gospodarki	289
Ryc. 192. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 ludności w 2013 roku według województw	289
Ryc. 193. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	290
Ryc. 194. Nowozarejestrowane podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 ludności w 2013 roku według województw	291
Ryc. 195. Nowozarejestrowane podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 ludności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 według podregionów	291
Ryc. 196. Siedziby organizacji i inicjatyw klastrowych w województwie wielkopolskim	292
Ryc. 197. Największe przedsiębiorstwa w województwie wielkopolskim w latach 2012-2013 według powiatów	297
Ryc. 198. Struktura sektora dużych przedsiębiorstwach (powyżej 250 pracujących) według sekcji PKD w 2013 roku	298
Ryc. 199. Liczba zatrudnionych w dużych przedsiębiorstwach (powyżej 250 pracujących) w 2013 roku.....	298
Ryc. 200. Wartość brutto środków trwałych w gospodarce narodowej według sekcji PKD w województwie wielkopolskim w 2013 roku	303
Ryc. 201. Wartość brutto środków trwałych w gospodarce narodowej według sekcji PKD 2007 w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013	304
Ryc. 202. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach, w których liczba pracujących przekracza 9 osób w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013.....	304
Ryc. 203. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 według powiatów.....	305
Ryc. 204. Nakłady inwestycyjne w gospodarce narodowej w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013	306
Ryc. 205. Struktura nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach według sekcji PKD w województwie wielkopolskim w 2013 roku.....	308
Ryc. 206. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013	309
Ryc. 207. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013 na tle kraju	309
Ryc. 208. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013 według powiatów.....	310
Ryc. 209. Podmioty z kapitałem zagranicznym w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013.....	312

Ryc. 210. Odsetek podmiotów gospodarczych i pracujących w przedsiębiorstwach z kapitałem zagranicznym według grup zatrudnienia w województwie wielkopolskim w 2013 roku	313
Ryc. 211. Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w liczbie przedsiębiorstw ogółem w województwie wielkopolskim w latach 2008-2013	314
Ryc. 212. Innowacyjność województw w sektorze usług w województwie wielkopolskim w 2013 roku	315
Ryc. 213. Innowacyjność województw w sektorze przemysłu w województwie wielkopolskim w 2013 roku	315
Ryc. 215. Innowacje organizacyjne i marketingowe w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz w przedsiębiorstwach z sektora usług w województwie wielkopolskim w 2012 roku	316
Ryc. 214. Przedsiębiorstwa innowacyjne (z uwzględnieniem różnych typów innowacji) w strukturze przedsiębiorstw ogółem w województwie wielkopolskim w 2013 roku	317
Ryc. 216. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych i przedsiębiorstwach usługowych w województwie wielkopolskim w 2012 roku	318
Ryc. 217. Jednostki prowadzące działalność B+R w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	319
Ryc. 218. Jednostki prowadzące działalność B+R w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	320
Ryc. 219. Zatrudnieni w B+R w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012	321
Ryc. 220. Zatrudnieni w B+R w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013 (w tys.)	321
Ryc. 221. Zatrudnieni w działalności badawczo-rozwojowej w województwie wielkopolskim według poziomu wykształcenia w 2013 roku	322
Ryc. 222. Zatrudnieni w działalności badawczo-rozwojowej na 1 000 osób aktywnych zawodowo w latach 2004-2013	323
Ryc. 223. Nakłady na działalności badawczo-rozwojową w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	326
Ryc. 224. Udział nakładów na działalność badawczo-rozwojową w PKB w województwie wielkopolskim i w Polsce w latach 2004-2012	326
Ryc. 225. Struktura nakładów na działalność badawczo-rozwojową w podziale na sektory instytucjonalne w 2013 roku	327
Ryc. 226. Nakłady wewnętrzne na działalność badawczo-rozwojową według kategorii nakładów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012	328
Ryc. 227. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	328
Ryc. 228. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 zatrudnionego w tej działalności w województwie wielkopolskim w latach 2004-2012	329
Ryc. 229. Zgłoszone wynalazki i udzielone patenty w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013	330
Ryc. 230. Zgłoszone wzory użytkowe i udzielone prawa ochronne w województwie wielkopolskim w latach 2009-2013	330
Ryc. 231. Struktura dochodów i wydatków jednostek samorządu terytorialnego wg ich rodzaju w województwie wielkopolskim w 2013 roku	332
Ryc. 232. Budżety JST w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	334
Ryc. 233. Struktura dochodów budżetów gmin (bez miast na prawach powiatu) w województwie wielkopolskim w 2013 roku	335
Ryc. 234. Dochody gmin województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013	336
Ryc. 235. Struktura wydatków budżetów gmin (bez miast na prawach powiatu) w województwie wielkopolskim w 2013 roku	337
Ryc. 236. Wydatki gmin województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013	338
Ryc. 237. Budżety gmin w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	339
Ryc. 238. Dochody powiatów województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013	341
Ryc. 239. Wydatki powiatów województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013	342
Ryc. 240. Budżety powiatów w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	343
Ryc. 241. Budżety miast na prawach powiatu w województwie wielkopolskim w latach 2004-2013	344
Ryc. 242. Budżet województwa wielkopolskiego w latach 2004-2013	345